

परमात्मने नमः ।

मोक्ष-समाधि-निद्यान

जैन कथा संग्रह [सचित्र]

卐

संकलनकार :
नागरदास जी. मोदी
उभेदराय जी. मोदी
जितेन्द्र ना. मोदी
[संपादक-परिवार, 'आत्मधर्म' गुजराती]

卐

प्रकाशक :
सुरजबेन अभुलपभाई शेठ स्मृति ट्रस्ट
३०८, विद्या-विहार
सायन (ईस्ट), भुंज-४०००२२

પ્રત : ૩૧૦૦

કહાન સં. ૨૦ વિક્રમ સં. ૨૦૫૬ વીર સં. ૨૫૨૬ ઈ. સ. ૧૯૯૯
કારતક વદ-૭, સોમવાર, તા. ૨૯-૧૧-૯૯, પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીનો ૧૯મો સમાધિદિન

❁ સમ્યક્ શ્રુતજ્ઞાન પરમાર્થ વિષયનું કથન કરવાવાળા ચરિત્ર તથા પુરાણ કે જે પુણ્યવર્ધક અને બોધિ તથા સમાધિનું નિધાન છે એવા પ્રથમાનુયોગને જાણે છે.

(પરમાગમ-ચિંતામણિ, બોલ-૧૯૯૩)

—શ્રી સમંતભદ્ર આચાર્ય, રત્નકરંડ શ્રાવકાચાર, ગાથા-૪૩

❁ બોધિ અને સમાધિનું લક્ષણ કહે છે :—નહિ પ્રાપ્ત કરેલ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની પ્રાપ્તિ કરવી તે બોધિ છે અને તેમને (સમ્યગ્દર્શનાદિને) જ નિર્વિઘ્નપણે બીજા ભવમાં સાથે લઈ જવા તે સમાધિ છે.

(પરમાગમ-ચિંતામણિ, બોલ-૧૦૧૨)

—શ્રી નેમિચંદ્ર સિદ્ધાંતદેવ, બૃહદ્ દ્રવ્યસંગ્રહ, ગાથા-૩૫ની ટીકામાંથી

*

પ્રાપ્તિસ્થાન :—

જિતેન્દ્ર નાગરદાસ મોદી
૧૬, કુંદકુંદનગર, પાલિતાણા રોડ,
સોનગઢ-૩૬૪ ૨૫૦

*

પડતર કિંમત : ૪૬=૦૦

વેચાણ કિંમત : ૨૦=૦૦

(પોસ્ટ દ્વારા મોકલવાની વ્યવસ્થા નથી.)

ટાઈપ સેટીંગ :

અરિહંત કોમ્પ્યુટર ગ્રાફિક્સ

જૈન વિદ્યાર્થી ગૃહ કંપાઉન્ડ,

સોનગઢ-૩૬૪ ૨૫૦

મુદ્રક :

સ્મૃતિ ઓફસેટ

જૈન વિદ્યાર્થી ગૃહ કંપાઉન્ડ,

સોનગઢ-૩૬૪ ૨૫૦

ઉપોદ્દ્યાત

જેઓશ્રીના પુનિત પ્રતાપે આ વિષમ પંચમકાળ પણ ધર્મકાળમાં પરિવર્તિત થઈ ગયો, જેઓશ્રીની ધોધમાર વરસેલી ઉપદેશવર્ષાથી વહેતી થયેલી અધ્યાત્મગંગાના અમૃતઝરણાંઓ વડે પંચમ આરાના અંત સુધી આ ભરતક્ષેત્ર અધ્યાત્મની હરિયાળીથી આત્માર્થીઓ માટે લીલુછમ રહેવાનું છે તે અધ્યાત્મયુગસર્જનહાર ઉપકારમૂર્તિ સ્વાનુભવવિભૂષિત કરુણાસિંધુ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીએ પ્રધાનપણે તો, જેની પ્રાપ્તિ વિના જીવ બોધિપણે—સમ્યગ્જ્ઞાનપણે પરિણમ્યો નથી એવો, દ્રવ્યદેષ્ટિનો જ માર્ગ પ્રકાશ્યો છે અને સાથોસાથ તે બોધિબીજને અનુકૂળ એવી સમાધિ-વૈરાગ્યની ભૂમિ માટે પુરાણોના સેંકડો પ્રસંગોનું ખૂબ મલાવી મલાવીને વર્ણન કરતાં કરતાં એ પુરાણ-પ્રસંગો વડે જીવોના પરિણામની વિચિત્રતા, તે તે પરિણામોની તેના જન્મક્ષણે અફરતા-નિશ્ચિતતા, પરિણામોની યોગ્યતા અને ક્રમબદ્ધતા તેમજ પુણ્ય-પાપ અને તેનું ફળ, સંયમ અને તેનું ફળ અને તે દ્વારા હેય-ઉપાદેયપણાની સિદ્ધિ કરતાં રહ્યા હતા. તેઓશ્રીના મૂળભૂત ઉપદેશનું સંકલન તો ‘દ્રવ્યદેષ્ટિ જિનેશ્વર—પર્યાયદેષ્ટિ વિનશ્વર’ દ્વારા અગાઉ પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યું જ છે પરંતુ તેઓશ્રીના પ્રવચનોમાં વારંવાર પુરાણ-પ્રસંગો સાંભળતાં એક ભાવના રહ્યા કરતી હતી કે મોટા ભાગના પુરાણો હિન્દીમાં જ ઉપલબ્ધ હોવાથી તથા મોટા ગ્રંથાકારમાં હોવાથી સામાન્ય જનસમુદાય માટે તેનું વાંચન સુલભ ન હોવાથી, આચાર્યોના મહાન પુરાણોમાંથી કેટલાક સમાધિ-વૈરાગ્ય-પ્રેરક પ્રસંગો તથા કેટલાક પુરુષાર્થપ્રેરક પ્રસંગોનું ગુજરાતીમાં સંકલન પ્રકાશિત કરવું. ફળસ્વરૂપે આ ભાવન કથાઓનું સંકલન “બોધિ-સમાધિ-નિધાન” પ્રકાશિત કરવાનું બનતાં પ્રસન્નતા અનુભવીએ છીએ.

સર્વજ્ઞદેવની દિવ્યધ્વનિમાં ચાર અનુયોગનો ઉપદેશ હોય છે તેમાં પ્રથમ અનુયોગનું નામ પ્રથમાનુયોગ છે. બીજી રીતે કહીએ તો દ્રવ્યાનુયોગ, ચરણાનુયોગ અને કરણાનુયોગમાં જે વર્ણન છે તેનો ‘પુરાવો’ (-સાક્ષી) એટલે આ પ્રથમાનુયોગ છે. તેથી પ્રથમાનુયોગના અભ્યાસથી એ ત્રણેય અનુયોગના વર્ણનનું ભાવભાસન સરળ બને છે.

આ જૈનકથાસંગ્રહની કથાઓ વાંચતા સમજાશે કે—

★ જીવોના ભૂતકાળના અને ભવિષ્યકાળના નિશ્ચિત પરિણામો જાણીને પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના પ્રિય અફર સિદ્ધાંત—ક્રમબદ્ધપર્યાયની યથાર્થ શ્રદ્ધા વડે સ્વભાવ-સન્મુખ થવાય છે.

★ સાક્ષાત્ સર્વજ્ઞદેવની વાણીમાં સાંભળવા છતાં હોનહારને જીવ સ્વયં ફેરવી કે ટાળી શકતો નથી; હોનહાર સંયોગ-વિયોગને અગાઉથી જાણી લેવા છતાં તેમાં ફેરફાર કરી શકતો નથી તે શ્રેણિકરાજા, શ્રીકૃષ્ણ આદિના ઉદયો અને મરણ-પ્રસંગની સ્થિતિથી સમજાય છે. એ રીતે પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી યોગ્યતા, પર્યાયના પરિણમનની સ્વતંત્રતા અને ક્રમબદ્ધપર્યાયના ઉપદેશ વડે અકર્તા જ્ઞાયકસ્વભાવની સન્મુખતાનો જે માર્ગ બતાવી ગયા તેનું આ કથાઓ દ્વારા ભાવભાસન પૂર્વક દેઠ શ્રદ્ધાન થાય છે.

★ ધર્મના ક્ષેત્રમાં આવીને પણ જીવ સ્થૂળ માન-સન્માનની અપેક્ષાથી વિરાધનામાં અનુમોદના પણ કરી બેસે તો તેના ફળમાં ચિરકાળ ભયંકર અધોગતિ પામે છે તે પ્રસંગો વાંચતાં જીવને વિરાધનામાં અજાણતાં પણ જોડાઈ ન જવાય તેની સાવધાની રહે છે.

★ સંસારી જીવોના પાપમય પરિણામો હોવા છતાં પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી તેની ક્ષણિકતા બતાવીને સ્વભાવમાં સંસારની ગંધ પણ નથી એમ સમજાવતાં તે વાત આ કથાઓથી દેઢ થાય છે.

★ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીએ મુખ્યપણે દ્રવ્યદેષ્ટિનો ઉપદેશ આપતાં કહ્યું છે કે પાપ-પુણ્યના પરિણામો જીવને થવા છતાં તે બધાં પાણીમાં તેલના ટીપાંની જેમ ઉપર ઉપર થતાં હોવાથી તેઓ આત્મસ્વભાવમાં પ્રવેશ પામતા નથી, તેથી જ્યારે જીવો આત્મસ્વભાવની સમીપ જાય છે ત્યારે શીઘ્ર મોક્ષ પામે છે તે વાત આ કથાઓ વાંચતાં સમજી શકાય છે.

★ જીવના પરિણામો અને તેનું નિમિત્તપણું પામીને આશ્ચર્યકારી રીતે પરિણમતા કુદરતના પ્રસંગો વાંચતાં જીવ પાપ કરે તો નરકાદિના તીવ્ર દુઃખો પામે છે ને પુણ્ય કરે તો સ્વર્ગાદિના સુખ પામે છે, વીતરાગતા કરે તો મોક્ષ પામે છે—એ રીતે જીવના પરિણામ સાથે કુદરત બંધાયેલી છે, જીવની ભાવના ન ફળે એમ બનતું નથી એ વાત સારી રીતે સમજી શકાય છે.

★ એક જીવ બીજા જીવ ઉપર ક્રોધાદિ કરે છે તો તે ક્રોધાદિના સંસ્કાર ભવોભવ સુધી રહે છે; એ રીતે એક જીવ બીજા જીવ પ્રત્યે રાગાદિ કરે છે તેના સંસ્કાર પણ ભવોભવ સુધી છૂટતા નથી; તેમ જ કુદેવ-શાસ્ત્ર-ધર્મના સેવનથી નરક-નિગોદમાં ચિરકાળ ભ્રમણ કરીને ફરી મનુષ્ય થતાં કુધર્મના સંસ્કાર ફરીથી જાગૃત થઈ જાય છે એ બધા પ્રસંગો વાંચીને જીવને વીતરાગધર્મની આરાધનાની વિશેષ ભાવના જાગૃત થાય છે.

★ વિશ્વના દરેક પદાર્થોની વ્યવસ્થિત વ્યવસ્થા, ઉપાદાન-નિમિત્ત અને નિશ્ચય-વ્યવહારનું સ્વરૂપ જાણતાં તત્ત્વ-શ્રદ્ધા દેઢ થાય છે.

★ જીવને રૌદ્રધ્યાનના તીવ્ર કષાયના પરિણામ થવા છતાં તે આત્મસ્વભાવને કિંચિત્ પણ હાની કરી શકતા નથી. તેમજ જીવ અતિ મંદ-કષાયના પરિણામ કરે તોપણ તેનાથી આત્મસ્વભાવને કિંચિત્ લાભ થઈ શકતો નથી. એ બધા પરિણામો વાયુના વેગ સમાન ક્ષણિક હોવાથી આત્મસ્વભાવને કિંચિત્ લાભ-નુકશાન કરી શકે નહીં એવા મહિમાવંત આત્મસ્વભાવની દેઢતા વડે સ્વભાવસન્મુખનો પુરુષાર્થ ઉપડે છે.

★ મોક્ષગામી મહાપુરુષોના ભૂતકાળના જીવન મહાઘોર પાપમય હોવા છતાં જ્યારે તેઓ પવિત્ર જૈનધર્મને પામે છે ત્યારે પરિણામો પવિત્ર થવાથી ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારના પુણ્યોદયપૂર્વક મોક્ષ પામે છે, તે જાણતાં પાપ-પુણ્યની તુચ્છતા સમજાતાં અંતર્મુખના પ્રયત્નને બળ મળે છે.

★ પુણ્યનું નિમિત્ત પામીને પુદ્ગલો સ્વયં સ્વતંત્રપણે અક્ષિણઋદ્ધિ આદિ ઋદ્ધિરૂપે, કલ્પવૃક્ષોરૂપે, રત્નવૃષ્ટિરૂપે, સમવસરણ-રચના આદિ અનેક પ્રકારે પરિણમે છે તે પ્રસંગો વડે અજીવ તત્ત્વની સ્વતંત્રતા સમજી શકાય છે.

★ પાપ કરનાર મોટા રાજાઓ પણ મરીને નરકાદિમાં જાય છે અને પુણ્ય કરનાર પશુઓ મરીને ક્ષણમાં સ્વર્ગાદિમાં જાય છે. આ રીતે આ બધી ભવાવલી સંસાર-નાટકના ક્ષણિક સ્વાંગોમાત્ર હોવાથી શાશ્વત ચૈતન્યપ્રભુનો મહિમા સમજી શકાય છે.

★ રામચંદ્રજી-લક્ષ્મણ-સીતા-રાવણ આદિના પૂર્વના કેટલાક ભવોનું વર્ણન વાંચતાં, કોઈ જીવ પ્રત્યે વેરભાવ કરવાથી કેટલા ભવો સુધી એ વેરભાવ લંબાય છે તે સમજાતાં જીવ ખૂબ જ વૈરાગ્યપૂર્વક એવા ભાવોથી સાવચેત રહે છે.

★ શ્રીકૃષ્ણ, સુદર્શન શેઠ, શ્રી રામચંદ્રજી, સતી સીતા-અંજના-ચંદના આદિ મહાપુરુષોને પણ પૂર્વે બાંધેલી અશાતાના ઉદયકાળે કોઈ સહાયક બનતું નથી. એ વાત સમજાતાં જીવને અશાતાના ઉદયમાં સમાધાન-શાંતિ રાખીને આત્મ-આરાધના કરવાનો બોધ મળે છે.

★ આ કથાઓ વાંચતાં સ્વભાવ-સન્મુખતાની ખુમારી તો જાગૃત થાય જ છે પરંતુ સાથોસાથ મોટા પુરુષોના બાહ્ય-આચરણમાં ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારની પ્રમાણિકતા, ન્યાય, નીતિ, પ્રાણ જાય તોપણ ધર્મની વિરાધનામાં જરા પણ અનુમોદના ન થવા દેવી, રાત્રિભોજનત્યાગ ઇત્યાદિ પ્રસંગો વાંચતાં મુમુક્ષુઓને પોતાના પરિણામની સંભાળ લેવાની મહત્તા સમજાય છે.

★ જીવોના મન મરકટની જેમ અત્યંત ચપળ હોય છે અને ચંચળતા-ચપળતા એ સંસારની જનેતા હોઈને એ મનરૂપી મરકટની ચપળતાને શાંત પાડવા, પૂર્વે થઈ ગયેલા મહાપુરુષોની ભવાવલીનું વાંચન અત્યંત હિતરૂપ છે તેમ અનુભવાય છે.

★ ચતુર્થકાળમાં સાક્ષાત્ સર્વજ્ઞદેવને ધર્માત્માઓ પોતે પણ મહાપુરુષોના ભવોનું વર્ણન પૂછતાં હતા કેમ કે મહાપુરુષોની પૂર્વની મહાધોર પાપમય અને ઉત્કૃષ્ટ પુણ્યમય ભવાવલી સાંભળીને ધર્માત્માને પણ સંસાર પ્રત્યે ઉદાસીનતાપૂર્વક પુરુષાર્થની વૃદ્ધિ થતી હતી.

આ કથાઓ—પુરાણના પ્રસંગો વાંચતાં પુરુષાર્થને અને વૈરાગ્યની ભાવનાને અત્યંત બળ મળે છે. તેથી જ સમંતભદ્ર જેવા સમર્થ આચાર્યે આ કથાઓને બોધિ અને સમાધિનું નિધાન કહેલ છે.

આ કથાઓના વાંચન વડે, પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી દ્વારા પ્રરૂપિત અધ્યાત્મના માર્મિક સિદ્ધાંતોનું સરળતાપૂર્વક ભાવભાસન થાઓ તથા આ દુર્લભ મનુષ્યભવમાં બોધિ-સમાધિની ઉપલબ્ધિ થાઓ અને એ રીતે પૂજ્ય બહેનશ્રી આદિ ધર્માત્માઓનો સત્સમાગમ ચરિતાર્થતાને પામો એવી ભાવના સહ—

—સંકલનકાર

અર્પણ

ભવાટવીમાં ભટકતાં ભૂલા પડેલાં ભવ્યોને ઉગારનાર,
ભગવાન શ્રી સીમંધરસ્વામીના સમવસરણના શ્રોતા,
મહાવિદેહમાં સમવસરણમાં ભગવત્ કુંદકુંદાચાર્યદેવના
પ્રત્યક્ષ દર્શન કરનાર હે અનંત-ઉપકારમૂર્તિ પૂજ્ય
ગુરુદેવ! આપશ્રીએ ૪૫-૪૫ વર્ષો સુધી
અધ્યાત્મની ધોધમાર વર્ષા વરસાવીને પંચમ
આરાના અંત સુધી ધસમસતી વહેતી
રહેનાર તત્ત્વજ્ઞાનની ગંગા વડે ભવ્ય
જીવો પર જે અસીમ ઉપકાર કર્યો છે
તે ઉપકાર પ્રતિ ભક્તિ-અંજલિ
સમર્પિત કરવા આ 'બોધિ-
સમાધિ-નિધાન' આપને
અર્પણ કરતાં અમો
અત્યંત પ્રસન્નતા
અનુભવીએ છીએ.

---પ્રકાશક-પરિવાર

અનુક્રમણિકા

૧	ગૌતમ ગણધરની કથા	૧
૨	બલભદ્ર, વાસુદેવ અને તેના મોક્ષગામી ત્રણ યુગલ-બંધુ આદિની વૈરાગ્ય પ્રેરક કથા	૭
૩	અનેક ભવમાં જયકુમારને મારનારની જયકુમાર કરતાં પ્રથમ મુક્તિ	૧૨
૪	અશોક-રોહિણીની કથા	૧૬
૫	યશોધર અને ચન્દ્રમતિની કથા	૨૪
૬	ભગવાન નેમિનાથના પિતા અંધકવૃષ્ટિનો ભૂતકાળ	૩૩
૭	વજ્રબાહુકુમારનો વૈરાગ્ય	૩૬
૮	દેશભૂષણ અને કુલભૂષણની ભવાવલી	૩૯
૯	સૂર્યમિત્ર	૪૬
૧૦	નાગકુમારની કથા	૫૦
૧૧	નલિનકેતુ આદિ મુક્તિપ્રાપ્ત મોહાંધ જીવોની કથા	૫૩
૧૨	ધન્યકુમાર	૫૮
૧૩	શ્રી રામ, લક્ષ્મણ, સીતા આદિના પૂર્વભવ	૭૧
૧૪	સુદર્શન શેઠની કથા	૮૦
૧૫	રાજા ઈન્દ્રનો પરાજય, વૈરાગ્ય અને નિર્વાણગમન	૮૬
૧૬	વાલી મુનિરાજની કથા	૯૧
૧૭	રાજા વજ્રજંઘની કથા	૯૮
૧૮	દ્રૌપદીના જીવની વૈરાગ્યમય ભવાવલી	૧૦૨
૧૯	પ્રદ્યુમનકુમારની કથા	૧૦૪
૨૦	શ્વેતવાહન મુનિની કથા	૧૧૩
૨૧	ભરત તથા ત્રૈલોક્યમંડન હાથીની ભવાવલી	૧૧૫
૨૨	સુકૌશલની કથા	૧૨૨
૨૩	રાજા ક્રીયક અને દ્રૌપદીની ભવાવલી	૧૨૬
૨૪	મૃગધ્વજ અને ભેંસો (પાડો)	૧૨૮
૨૫	ચિલાતપુત્ર	૧૨૯
૨૬	કાર્તિકેય મુનિની કથા	૧૩૧
૨૭	શ્રી રામના ભાઈ વૈરાગી ભરત	૧૩૪
૨૮	મૃગસેન માછીમારની કથા	૧૩૭
૨૯	ભગવાન મહાવીરની વૈરાગ્ય અને પુરુષાર્થ પ્રેરક કથા	૧૪૪
૩૦	સગર ચક્રવર્તીનો વૈરાગ્ય	૧૫૧
૩૧	રાજા દંડકની કથા	૧૫૫

૩૨	ધનરથ તીર્થકર, મેઘરથ પુત્ર અને બે કૂકડાનો એક પ્રસંગ.	૧૫૯
૩૩	અંજન ચોરની કથા	૧૬૧
૩૪	દાસી માટે લડતાં બે ભાઈઓ	૧૬૪
૩૫	સુકુમાલની કથા	૧૬૯
૩૬	સુભોમ ચક્રવર્તીની કથા	૧૭૨
૩૭	દેવરતિ રાજા અને રકતારાણી	૧૭૩
૩૮	પરિગ્રહથી ડરેલા એક પરિવારની કથા	૧૭૬
૩૯	શાલિસિક્ય મચ્છના ભાવોની કથા	૧૭૭
૪૦	ગુરુદત્તમુનિ	૧૭૮
૪૧	સીતાજીને જૂઠું આળ કેમ આવ્યું?	૧૮૦
૪૨	બાવીશ હજાર પુત્રો સહિત ચક્રવર્તીનો વૈરાગ્ય	૧૮૧
૪૩	મહાસતી ચંદનાએ ભોગવેલું ખોટા આક્ષેપનું ફળ	૧૮૩
૪૪	મહાસતિ અંજના	૧૮૬
૪૫	અનંતમતિની કથા	૧૮૮
૪૬	રાત્રિભોજન-ત્યાગનો પ્રભાવ	૧૯૩
૪૭	રાત્રિભોજન-ત્યાગની કથા	૧૯૪
૪૮	લુબ્ધક શેઠની કથા	૧૯૭
૪૯	વિરકત ચક્રવર્તી શ્રીપાલ	૧૯૯
૫૦	કસોટી	૨૦૦
૫૧	નાટકમાં એક જીવના બે સ્વાંગ	૨૦૪
૫૨	કલાકાર અંગારકની કથા	૨૧૧
૫૩	ઋદ્ધિપ્રાપ્ત ઋષિવરોની ૬૪ ઋદ્ધિઓનું સ્વરૂપ	૨૧૭

ગૌતમ ગણધરની કથા

[ભગવાનશ્રી ગૌતમ ગણધરની ભવાવલી]

રાજગૃહીનગરીમાં ભગવાન મહાવીરસ્વામીના માસા શ્રેણિકરાજા રાજ્ય કરતા હતા, તેમનામાં સમુદ્ર જેવી ગંભીરતા, ચંદ્રમાં જેવી સુંદરતા, પર્વત જેવી નિશ્ચલતા અને બૃહસ્પતિ જેવી બુદ્ધિમત્તા આદિ અનેક નિર્મળ ગુણો હતા.

અંતિમ તીર્થંકર ભગવાન મહાવીરસ્વામી અનેક દેશોમાં વિહાર કરીને વિપુલાચલ પર્વતના મસ્તક ઉપર સમવસરણ સહિત આવીને બિરાજમાન થયા.

મહારાજા શ્રેણિકને ભગવાન પધાર્યાના સમાચાર મળતાં તુરત પરિવાર સહિત સમવસરણમાં ગયા અને ભગવાનને વંદન નમસ્કાર આદિ કરી ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળી બહુ જ સંતુષ્ટ થયા. તેમણે ભગવાનને હાથ જોડી નમસ્કાર કરીને પૂછ્યું કે હે પ્રભો! આ ગૌતમ સ્વામી કોણ છે? કઈ પર્યાયથી આવીને અહીં જન્મ લીધો છે અને કયા ધર્મથી તેમને લબ્ધિઓ પ્રાપ્ત થઈ છે? હે પ્રભો! કૃપા કરીને એ બધી વાત વિસ્તારથી કહો.

ભગવાન જિનેન્દ્રદેવ સમસ્ત સંસારના મળનું પ્રક્ષાલન કરતાં દિવ્યધ્વનિ દ્વારા કહેવા લાગ્યા કે આ ભરતક્ષેત્રમાં અનેક નગરોથી સુશોભિત એક અવંતિ નામનો દેશ છે તેના રાજા મહીચંદ્ર હતા. એક દિન આ નગરીના ઉપવનમાં અંગભૂષણ નામના મહામુનિરાજ પધારતાં, મુનિરાજનું આગમન સાંભળી રાજા મહીચંદ્ર પોતાના રણવાસ અને નગરજનોને સાથે લઈને મુનિરાજના દર્શન કરવા ઉપવનમાં ગયા. ઉપવનમાં મુનિરાજના દર્શન, વંદન, પૂજન, સ્તુતિ કરીને, તે મુનિરાજના ધર્મવૃદ્ધિરૂપ આશીર્વાદ પામીને તેમની સમીપ બેસી ગયા. તે વનમાં બહુ જ જન સમુદાય ભેગો થયો હતો, ત્યાં શુદ્રની કુરૂપા ત્રણ કન્યાઓ શીઘ્રતાથી આવીને બેસી ગઈ.

મુનિરાજે પુણ્ય પાપ ધર્મ અને તેના ફળનો વિસ્તારથી ઉપદેશ આપ્યો, તે સાંભળી રાજા મહીચંદ્ર ઘણા જ ખુશી થયા. શુદ્રની કન્યાઓ બેઠી હતી તેના ઉપર રાજાની નજર પડી, તે કન્યાઓ દુષ્ટ સ્વભાવી હતી, દીન હતી, તીવ્ર દુઃખોથી દુઃખી હતી, કાળી હતી, દયા રહિત હતી, માતા પિતા ભાઈ બંધુઓથી રહિત હતી. તેને દેખતાં રાજાના નેત્ર પ્રકુલ્લિત થઈ ગયા, મુખ અને મન આનંદિત થઈ ગયા. તેથી રાજાએ તુરત મુનિરાજને પૂછ્યું કે આ શુદ્ર કન્યાઓને દેખતાં મારા હૃદયમાં અત્યંત પ્રેમ કેમ ઉભરાય છે? તેનો ઉત્તર આપતાં મુનિરાજે કહ્યું કે તેની સાથે તારે પૂર્વભવમાં સંબંધ હતો, તે હું કહું છું તું ધ્યાન દઈને સાંભળ!

આ ભરતક્ષેત્રમાં કાશી નામનો બહુ મોટો દેશ છે. તીર્થંકર પરમદેવના પંચકલ્યાણકોથી અનેક પ્રકારની શોભાથી બહુ સુશોભિત છે. આ કાશી દેશમાં બનારસ નામનું એક નગર છે. તેમાં વિશ્વલોચન નામના રાજા રાજ્ય કરતાં હતા. તે રાજાને વિશાલાક્ષી નામની રાણી હતી. તે ઈન્દ્રાણી,

રતીદેવી, નાગશ્રી અથવા દેવાંગનાઓ જેવી સુંદર હતી. રાજા વિશ્વલોચનને તે બહુ જ પ્રિય હતી.

એક દિવસ રાણી વિશાલાક્ષી પ્રસન્નતાથી પોતાની ચામરી અને રંગિકા નામની બે દાસીઓ સાથે રાજમહેલના ઝરૂખામાં ઊભી હતી. રાજમાર્ગમાં નાચ, ગાન, આદિથી સુશોભિત એક નાટક ચાલી રહ્યું હતું જે સમસ્ત નગરજનોના મનને મોહિત કરતું હતું. તે નાટકને દેખતાં રાણી વિશાલાક્ષીનું મન ચંચળ થઈ ગયું, રાણી પોતાના હૃદયમાં વિચાર કરવા લાગી કે આ રાજ્યસુખથી મને શું લાભ છે? હું તો એક અપરાધીની જેમ જેલખાનામાં બંધાઈને પડી છું, સંસારમાં તે જ સ્ત્રીઓ ધન્ય છે કે જેઓ પોતાની ઈચ્છા અનુસાર ચાહે ત્યાં સ્વતંત્રપણે ધૂમતી ફરે છે. પરંતુ પહેલાં પાપ-કર્મોદયથી મને ઈચ્છાનુસાર હરવા-ફરવાનું સુખ મળ્યું નથી એટલે હવે હું ઈચ્છાનુસાર હરવા-ફરવારૂપ સંસારનું ફળ જલ્દી અને કાયમ માટે ઈચ્છું છું. આ વિષયમાં લજ્જા મારું શું કરશે? આ રીતે રાણી ચિંતા કરવા લાગી અને છલકપટમાં અત્યંત ચતુર એવી પોતાની બે દાસીઓને બોલાવીને કહ્યું કે હે દાસીઓ! ઈચ્છાનુસાર હરવા-ફરવાના સુખથી તો મનુષ્યભવ સફળ થાય છે અને તે કામ-ભોગને આપવાવાળું છે એટલે આપણે અહીંથી જલદી નીકળીને ઈચ્છાનુસાર ફરવું જોઈએ. તેના ઉત્તરમાં દાસીઓ કહેવા લાગી કે તમે આ વિચાર બહુ સારો કર્યો છે. સંસારમાં મનુષ્યજન્મનું ફળ એ જ છે.

ત્યારબાદ કામ-વાસનાથી પીડિત, અંધી તથા દુષ્ટ હૃદયવાળી એવી કુલાચાર રહિત અને કુબુદ્ધિને ધારણ કરવાવાળી રાણી પોતાના પાપકર્મોદયથી બે દાસીઓ સાથે ઘરેથી નીકળવાનો ઉપાય કરવા લાગી. જૂદું બોલવું, દુર્બુદ્ધિ થવું, કુટિલ હૃદય, છળકપટ કરવા અને મૂર્ખતા એ સ્ત્રીઓના સ્વાભાવિક ગુણ છે. આ બધા ગુણો રાણીમાં વિદ્યમાન હોવાથી રાત્રિ પડતાં રૂ ભરીને એક સ્ત્રીનું પૂતળું બનાવ્યું અને તેને કપડાં તથા દાગીનાથી શૃંગાર કર્યો અને આબેહુબ પોતાના રૂપ જેવું બનાવી પલંગ પર સુવડાવી દીધું.

રાણીએ દ્રારપાલ આદિ સેવકોને પણ વસ્ત્રાભૂષણ-ધન આદિ આપીને પોતાના વશમાં કરી લીધા. પછી રાણીએ પૂર્વે કરેલા પાપ-કર્મોદયથી બન્ને દાસીઓને સાથે લઈને કોઈ દેવીની પૂજાના બહાને અડધી રાતે રાજમહેલ છોડી દીધો તથા સુંદર વસ્ત્રાભૂષણ તથા રાજ્યના ચિન્હોને તજીને ભગવા રંગના કપડા પહેરીને જોગણનું રૂપ ધારણ કર્યું. રાજ્યમાં મળનારું ભોજન તો છૂટી ગયું એટલે ભૂખ શાંત કરવા વૃક્ષના ફળ ખાવા લાગી.

રાજા વિશ્વલોચન રાત્રિના સમયે રાણીના મહેલમાં ગયા. રાણીનો શણગારેલો પલંગ જોઈ ખૂબ ખુશ થયો, પરંતુ રાણીનો આદર-સત્કાર ન જોઈને વિચાર કરવા લાગ્યા કે આજે રાણીને શું થયું છે! તેના શરીરમાં કોઈ રોગ થયો છે કે શું થયું! ચિંતાથી વ્યાકુલ રાજાએ પલંગમાં બેસીને રાણીને સ્પર્શ કર્યો ત્યારે સમજ્યા કે આ તો રાણીનું પૂતળું છે અને રાણીને કોઈ પાપી હરણ કરી ગયો છે. તેમ જાણીને રાજા બેહોશ થઈ જમીન પર પડી ગયા અને સેવકો દ્વારા શીતોપચારથી રાજા હોંશમાં આવતાં રાણીના ગુણ-ગાન કરવા લાગ્યા કે હે ચંદ્રવદની! તું ક્યાં ગઈ? તારી રક્ષા કરવાવાળી બન્ને દાસી ક્યાં ગઈ? આ મહેલમાં કોઈ આવી પણ ન શકે છતાં તને કોઈ ઉપાયથી હરણ કરી ગયા

કે પછી કુળ-આચારથી રહિત દુષ્ટ તું પોતે જ નષ્ટ થઈ ગઈ છો? નીચ મનુષ્યોની સંગતથી સજ્જન પણ નષ્ટ થઈ જાય છે. સ્ત્રી જેવી અંદરથી હોય છે એવી બહાર ન દેખાય અને જેવી બહાર દેખાય એવું કાર્ય નથી કરતી. સ્ત્રીઓના ચારિત્રને ભલા કોણ જાણી શક્યું છે? અહા!! સમસ્ત ગુણોનો ધારણ કરવાવાળો અને પ્રજાપાલનમાં ચતુર એવો ૧૦ વર્ષનો પુત્ર અને પટરાણીપદ છોડીને કેમ ચાલી ગઈ? આ રીતે રાણીના વિયોગમાં રાજા ઘણા સમય સુધી દુઃખી થઈને મરી ગયો અને મંત્રી આદિએ એના પુત્રને રાજ્ય ગાદીએ બેસાર્યાં.

એ રાજાનો જીવ મરીને બહુ ઊંચો હાથી થયો, તેના પુણ્યોદયથી એ વનમાં એક અવધિજ્ઞાની મુનિ પધાર્યાં. મુનિએ હાથીને ધર્મોપદેશ આપ્યો. એ સાંભળીને હાથીએ શ્રાવકના વ્રત ધારણ કર્યાં અને અંત સમયમાં સમાધિમરણથી મરીને પહેલાં સ્વર્ગમાં દેવ થયો. સ્વર્ગના સુખો ભોગવીને ત્યાંથી ચ્યુત થઈને તું મહીચંદ્ર નામનો ઉત્તમ રાજા થયો છે. પૂર્વભવના સ્નેહથી તને આ કન્યાઓને દેખીને પ્રેમ થયો છે અને આગળ જતાં તારી મુક્તિ થશે.

હે રાજા મહીચંદ્ર! હવે તું આ ત્રણે સ્ત્રીઓની કથા સાંભળ! તે ત્રણે સ્ત્રીઓ પોતાની ઈચ્છાનુસાર ખૂબ જ પ્રસન્નતાથી અનેક દેશોમાં ભ્રમણ કરવા લાગી. આ ત્રણે જોગણ સાથે બીજી ઘણી જોગણ હતી જે સદા ભીખ માંગી માંગી પેટ ભરતી હતી. તે જોગણો હંમેશા પ્રમાદ કરવાવાળી, મદીરા પીતી અને શરીરને પુષ્ટ રાખવા માંસ ખાતી તથા અનેક જીવોથી ભરેલાં તથા મહાપાપ ઉત્પન્ન કરવાવાળા પાંચે ઉદંબર ફળોનું સેવન કરતી. ત્રણે સ્ત્રીઓ કામ-સેવનની ઈચ્છાથી ખુશ થઈને ઉત્તમ અથવા નીચ જે મળે તે પુરુષનું સેવન કરતી તથા લોકો સામે હંમેશા ગીત ગાતી હતી અને વિચિત્ર વાતો કરતી કે અમને જોગ ધારણ કરવામાં ૧૦૦ વર્ષ વીતી ગયા.

એક દિવસ ધર્માચાર્ય નામના મુનિરાજ આહાર માટે ઈર્ષ્યાપથ શુદ્ધિથી ગમન કરી રહ્યા હતા. આવા શ્રેષ્ઠ મુનિને જોઈને ત્રણે સ્ત્રીઓ ક્રોધથી લાલ-લાલ આંખો કરીને કહેવા લાગી કે અરે નગ્ન ફરવાવાળા! ઉજ્જયિની નગરીના દયાલુ રાજા પાસે અમે ધન લેવા જતા હતા અને કથા પાપના ઉદયથી તું અમારી સામે આવ્યો? તું દુરાચારી છો. તેં તારી લજ્જા વેચી દીધી છે કે સ્ત્રીઓ સામે પણ તું નગ્ન ફરે છે. હે મુર્ખયોગી! તે અમારું અપશુકન કર્યું છે એટલે હવે અમારા કાર્યની સિદ્ધિ નહીં થાય. અત્યારે તો દિવસ છે પરંતુ આ અપશુકનનું ફળ તને રાત્રે આપીશું. આ પ્રકારે તે સ્ત્રીઓના દુષ્ટ વચન સાંભળીને પણ મુનિરાજે ક્રોધ ન કર્યો. જેવી રીતે પાણીથી ભરેલી પૃથ્વી પર અગ્નિ કાંઈ નથી કરી શકતી એવી રીતે ક્ષમાધારી પુરુષ માટે દુષ્ટ વચન કાંઈ ન કરી શકે. જેવી રીતે કાળમીઠપત્થરનો મધ્યભાગ પાણીથી કદી પણ નરમ ન થાય એવી રીતે યોગીઓના નિર્મળ હૃદય ક્રોધાગ્નિથી કદી પણ સળગતા નથી.

ત્યારબાદ તે ત્રણે સ્ત્રીઓ રાત્રિના સમયે મુનિરાજ પાસે ગઈ અને ક્રોધિત થઈને અનેક પ્રકારે ઉપદ્રવ કરવા લાગી. એક આવીને મુનિરાજ પાસે રોવા લાગી, બીજી કામ-વાસનાથી પીડિત મુનિના શરીરને લપેટાઈ ગઈ અને ત્રીજીએ ધુમાડો કરીને મુનિરાજને બહુ દુઃખ આપ્યું. ત્યારબાદ

કામજવરથી પીડિત તે ત્રણે સ્ત્રીઓ અનેક પ્રકારના કટાક્ષ કરતી મુનિરાજ સામે નગ્ન થઈને નાયવા લાગી અને પત્થર, લાકડી, મુક્કા, લાત, જૂતા આદિથી ખૂબ માર માર્યો તથા મુનિરાજને બાંધી લીધા. છતાં મુનિરાજ ચલાયમાન ન થયા. શું પ્રલયકાળના વાયુથી મહાન મેરુ પર્વત ચલાયમાન થાય છે? તે સમયે મુનિરાજ પોતાના હૃદયમાં બાર અનુપ્રેક્ષાનું ચિંતવન કરવા લાગ્યા અને અત્યંત દુઃખ દેવાવાળા તે સ્ત્રીઓના ઉપસર્ગને કાંઈ ન ગણ્યો. સંસારરૂપી સમુદ્રમાં ડૂબેલા પ્રાણીઓને પાર ઉતારવા અનુપ્રેક્ષા જ નાવ સમાન છે.

સવાર થતાં આ ઉપદ્રવોને વ્યર્થ સમજીને તથા રસ્તામાં આવતાં-જતાં લોકોના ડરથી ત્રણે સ્ત્રીઓ ભાગી ગઈ. મુનિરાજ પર ઘોર ઉપસર્ગ કર્યા હતા તે અત્યંત દુઃખદાયી હતા. તેના પાપકર્મોદયથી ત્રણે સ્ત્રીઓને કોઠ થઈ ગયો. બધા લોક તેની નિંદા કરવા લાગ્યા. કોઠના રોગથી ત્રણે સ્ત્રીઓ હંમેશા મહા દુઃખી રહેતી હતી. આયુ સમાપ્ત થતાં રૌદ્રધ્યાન કરતાં મરીને, ત્રણે સ્ત્રીઓ પાંચમી નરકમાં ઉત્પન્ન થઈ અને અસહ્ય એવા નરકનાં મહાન દુઃખ ભોગવવા લાગી.

નરક આયુ પૂર્ણ થયા પછી ત્રણેએ એક સરખા જ કર્મબંધ કર્યા હતાં તેથી ત્રણે જીવો ક્રમે બિલ્લી, સુઅરી, કુત્તી, મરઘીની યોનિમાં ઉત્પન્ન થઈ. ત્યાં ઘણાં જીવોની હિંસા કરતી, આપસમાં લડતી-ઝગડતી, ઘર-ઘર ફરતી અને મનુષ્યોનો માર ખાતી રહી.

આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં ત્રણે મરઘીઓ ખૂબ જ દુઃખી થઈને મરીને ધર્મસ્થાનોથી સુશોભિત એવા અવંતીદેશની બાજુમાં હલકા લોકોની વસ્તીમાં કોઈ એક કુટુંબના ઘરે કન્યાઓ થઈ. ગર્ભમાં આવતાં જ ધનાદિ નષ્ટ થઈ ગયા. જન્મ થતાં જ માતા મરી ગઈ. ત્રણમાં એક કાણી હતી, એક લંગડી હતી અને એક કાળા રંગની હતી. મુનિઓને ઘોર ઉપસર્ગ કરવાથી હંમેશા દુઃખી રહ્યા કરતી. તેમના શરીર, અંગ-ઉપાંગ બેડોળે હતાં. રોગની દુર્ગંધથી નગરમાં જતાં જ આખા નગરમાં ખૂબ જ દુર્ગંધ ફેલાઈ જતી. ત્રણે કન્યાઓ ભૂખ-પ્યાસથી તીવ્ર પીડિત હતી. અત્યંત દુરાચાર કરવામાં હંમેશા તૈયાર એવી આ ત્રણે કન્યાઓ વિદેશ પર્યટન માટે નીકળી હતી. રસ્તામાં સદા આપસમાં લડતી ઝગડતી અનેક નગરોમાં ભ્રમણ કરતી, માંગતી-ખાતી, અનુક્રમે આ નગરમાં આવી છે. આ વનમાં મુનિ તથા ઘણાં લોકોને જોઈને ધન માંગવા માટે આવી છે. યદ્યપિ તેમના શરીર ખૂબ જ મલિન છે છતાં પ્રસન્નચિત્ત થઈને મુનિ પાસે આવીને વંદન કર્યા છે. જેવી રીતે વાદળોની ગર્જના સાંભળીને મોર ખુશ થાય છે તેવી રીતે મુનિરાજના મુખથી પોતાનો ભૂતકાળ સાંભળીને ત્રણે કન્યાઓ પશ્ચાતાપ પૂર્વક પ્રસન્ન થાય છે.

ત્યાર બાદ સંસારના દુઃખોથી ભયભીત થઈ ત્રણે કન્યાઓ મુનિરાજને ભક્તિથી નમસ્કાર સ્તુતિ કરીને પ્રાર્થના કરવા લાગી કે હે પ્રભો! હે સ્વામિન્! આ સંસારરૂપ અપાર સમુદ્રમાં ડૂબેલા સમસ્ત દુઃખી પ્રાણીઓને પાર લગાડવા તમે જહાજ સમાન છો. પહેલાં ભવમાં અમે જે ઘોર પાપ કર્યું છે, કૃપા કરીને તેના નાશનો કોઈ ઉપાય બતાવો.

મુનિરાજે તે કન્યાઓના શુભ વચન સાંભળીને તથા તેને નિકટભવી સમજીને મીઠી વાણીથી

કહેવા લાગ્યા. હે પુત્રીઓ! તમે લબ્ધિવિધાન વ્રત કરો. આ વ્રત કર્મરૂપી શત્રુઓનો નાશ કરવાવાળો છે અને સંસારરૂપી સમુદ્રથી પાર ઉતારવાવાળો છે.

મુનિરાજના ઉપદેશ અનુસાર શ્રાવકોની મદદથી તે ત્રણે કન્યાઓએ ઉદ્યાપન ક્રિયાની સાથે સાથે લબ્ધિવિધાન વ્રત કર્યું, શ્રાવકોના વ્રત ધારણ કર્યા, શીલવ્રત ધારણ કર્યા અને અંત સમયે સમાધિમરણ ધારણ કરી મૃત્યુ પામી, પાંચમાં સ્વર્ગમાં જઈને સ્ત્રીલિંગ છેદીને પ્રભાવશાળી દેવ થયા અને સ્વર્ગમાં ઉત્તમ પ્રકારના ભોગ ભોગવ્યા.

આ ભરતક્ષેત્રમાં મગધદેશમાં બ્રાહ્મણ નામનું નગર છે તેમાં એક શાંડિલ્ય નામનો ધની ગુણવાન બ્રાહ્મણ હતો તેને સ્થંડિલા નામની રૂપવતી, સૌભાગ્યશાળી સ્ત્રી હતી. સ્વર્ગમાં જે મોટો દેવ હતો (રાણીનો જીવ) તે ચ્યવીને ગૌતમ નામનો પુત્ર થયો અને બીજો દેવ પણ સ્થંડિલાને ગાર્ગ્ય નામનો પુત્ર થયો અને ત્રીજો દેવ તે જ બ્રાહ્મણની બીજી પત્નીના ઉદરમાં ભાર્ગવ નામનો પુત્ર થયો. જેવી રીતે કુન્તીના પુત્ર પાંડવો વચ્ચે પ્રેમ હતો એવી જ રીતે ત્રણે ભાઈઓમાં ખૂબ જ પ્રેમ હતો. ત્રણે ભાઈઓએ બ્રાહ્મણોની બધી ક્રિયા ભણી લીધી હતી. ત્રણેમાં સૌથી મોટો ગૌતમ હતો તે બધા શાસ્ત્રોમાં ખૂબ જ જ્ઞાનવાન હતો. બ્રહ્મશાળામાં ગૌતમ પાંચસો શિષ્યોના ઉપાધ્યાય હતા.

તે સમયે ભગવાન મહાવીર સ્વામીને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થયું. દેવોએ આવીને સમવસરણની રચના કરી. ભગવાન સિંહાસન પર બિરાજમાન થયા. દૈ દિવસ સુધી દિવ્યધ્વનિ છૂટી નહીં. આ જોઈને સૌધર્મેન્દ્રે અવધિજ્ઞાનથી જોયું કે ગૌતમ અહીં આવી જાય તો ભગવાનની દિવ્યધ્વનિ છૂટશે. આ વિચાર કરીને ઈન્દ્રે પોતે એક ખુબ જ બુદ્ધાનું રૂપ ધારણ કર્યું અને લાકડીના ટેકે લથડીયાં ખાતાં ખાતાં ગૌતમની પાસે આવ્યો ને બોલ્યા કે સંસારમાં પોતાનું પેટ ભરવાવાળા તો ઘણાં છે પરંતુ આ કાવ્યનો અર્થ કરવાવાળા આ પૃથ્વી પર કોઈ વિરલ પુરુષ હશે! મારા ગુરુ આ સમયે ધ્યાનમાં છે એટલે મને હમણાં કાંઈ નહીં બતાવી શકે એટલે હું આ કાવ્યનો અર્થ સમજવા માટે આપની પાસે આવ્યો છું. તેના ઉત્તરમાં ગૌતમે કહ્યું કે તમે તમારા કાવ્યનું બહુ અભિમાન કરો છો! જો હું અર્થ કહી દઉં તો તમે મને શું આપશો? બુદ્ધાએ (ઈન્દ્રે) કહ્યું કે જો મારા કાવ્યનો અર્થ કહેશો તો હું બધાની સમક્ષ તમારો શિષ્ય બની જઈશ અને જો તમે અર્થ ન બતાવી શકો તો તમારા અભિમાની બધા શિષ્યો સાથે તથા બન્ને ભાઈઓ સાથે આવીને મારા ગુરુના શિષ્ય બની જાઓ. ગૌતમે કહ્યું હા! આ વાત કબૂલ છે. ઈન્દ્રે ગૌતમને કાવ્યરૂપમાં પૂછ્યું દ્રવ્ય કેટલા છે? તત્ત્વ કેટલા છે? અસ્તિકાય કેટલા છે? ધર્મના ભેદ કેટલા છે? શ્રુતજ્ઞાનના અંગ કેટલા છે? આદિ ગૂઢ પ્રશ્નો પૂછ્યા. તે કાવ્યને સાંભળી ગૌતમ થોડા દુઃખી થયા અને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે આ કાવ્યનો શું અર્થ કહું? પછી ગૌતમે વિચારીને બુદ્ધા બ્રાહ્મણને કહ્યું કે ચાલ તારા ગુરુ સાથે વિવાદ કરું. આમ કહીને બધા ઈન્દ્રની સાથે ચાલ્યા. માર્ગમાં ગૌતમે વિચાર કર્યો કે જ્યારે મારાથી આ બુદ્ધાનો ઉત્તર નથી આપી શકાયો તો તેના ગુરુ તો બહુ મોટા વિદ્વાન હશે, તેનો ઉત્તર હું કઈ રીતે આપીશ?

ઈન્દ્ર ગૌતમને પોતાના ગુરુ પાસે સમવસરણમાં લઈ જઈ ખૂબ સંતુષ્ટ થયો. જેણે પોતાની શોભા

દ્વારા ત્રણેલોકમાં આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કર્યું છે એવા માનસ્થંભને જોઈને ગૌતમે પોતાનું બધું અભિમાન છોડી દીધું. મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે જે ગુરુની આખી પૃથ્વીમાં આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરવાવાળી આટલી વિભૂતિ છે તે શું કોઈથી હારી શકે? બિલકુલ નહીં.

ત્યારબાદ આગળ જઈને વીરપ્રભુના દર્શન કરીને ગૌતમ અનેક પ્રકારથી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા તથા પાંચસો શિષ્ય તથા બન્ને ભાઈઓ સાથે જિનેશ્વરી દીક્ષા અંગીકાર કરી. વીરનાથ ભગવાનના સમવસરણમાં ચારે જ્ઞાનથી સુશોભિત એવા ગૌતમ (ઈન્દ્રભૂતિ) અગ્નિભૂતિ, વાયુભૂતિ આદિ અગિયાર ગણધર તથા અને વીરનાથની દિવ્યધ્વનિ છૂટવા લાગી.

તપશ્વરણ કરતાં કરતાં એક દિવસ ગૌતમ મુનિરાજ એકાંત પ્રાસુક સ્થાનમાં બિરાજમાન થશે અને નિશ્ચલ ધ્યાનમાં લીન થઈને ત્રેસઠ પ્રકૃતિઓને નષ્ટ કરીને આસો વદી અમાસની સાંજે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી તેરમાં ગુણસ્થાનમાં બિરાજમાન થશે.

અહો! ગૌતમસ્વામીનો જીવ પહેલાં વિશ્વલોચન મહારાજાની પટરાણી થઈને દુરાચારી વિષયાલંપટી, માંસભક્ષી, મુનિ-નિંદક, મુનિ-હિંસક, ઘોર રૌદ્રધ્યાની, નરકગામી થયો અને નરકમાંથી નીકળીને, બિલ્લી, સુકરી, કુત્તી, મરઘી અને કાણી, લંગડી, કુબડી, શુદ્ર કન્યા થઈ અને ભીખ માંગતી-માંગતી મુનિદર્શનના ઉપદેશથી વ્રતાદિ ધારણ કરી સમાધિમરણ કરી સ્ત્રીલિંગ છેદ કરી પાંચમાં સ્વર્ગમાં ઉત્તમ દેવ તથા અને ત્યાંથી ચ્યવીને બ્રાહ્મણકુળમાં પેદા થઈ, વેદ-વેદાંતમાં પારંગત તથા અને ઈન્દ્ર દ્વારા સમવસરણમાં ગયા અને માનસ્થંભને જોઈને ગર્વ ગલિત થયું તથા દીક્ષા લીધી અને ચાર જ્ઞાન પ્રગટ કરી અંતર્મુર્હૂતમાં બાર અંગ ૧૪ પૂર્વની રચના કરવાવાળા ગણધરપદને પ્રાપ્ત કરી ક્રમે કેવળજ્ઞાન પ્રગટાવશે. હે શ્રેણિક! આ રીતે ગૌતમગણધરના અશુભ-શુભ અને શુદ્ધ પરિણામ અને તેના ફળ તને બતાવ્યા. જે ભવ્ય જીવ આત્માની શુદ્ધતાને જાણે છે, વિશ્વાસ કરે છે, આનંદની અનુભૂતિમાં લીન રહે છે તે જીવ સંસાર-ભ્રમણથી છૂટીને મુક્તિ પામે છે.

(ગૌતમ ચરિત્રમાંથી)

નવ નિધિ, ચૌદ રત્ન, ઘોડા, મત્ત ઉત્તમ હાથીઓ, ચતુર્ંગિણી સેના આદિ સામગ્રીઓ પણ ચક્રવર્તીને શરણરૂપ નથી. તેનો અપાર વૈભવ તેને મૃત્યુથી બચાવી શકતો નથી.

જન્મ, જરા, મરણ, રોગ અને ભયથી પોતાનો આત્મા જ પોતાની રક્ષા કરે છે. કર્મનો બંધ, ઉદય અને સત્તાથી ભિન્ન પોતાનો આત્મા જ આ સંસારમાં શરણરૂપ છે. કર્મોનો ક્ષય કરીને જન્મ--જરા--મરણાદિના દુઃખોથી પોતાનો આત્મા જ પોતાને બચાવે છે.

(શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય, બાર ભાવના)

બલભદ્ર, વાસુદેવ અને તેના મોક્ષગામી ત્રણ યુગલ-બંધુ આદિની વૈરાગ્ય પ્રેરક કથા

ભગવાન શ્રી નેમીનાથના પિતા સમુદ્રવિજય રાજાના વસુદેવ નાના ભાઈ હતા. તેમણે એક વખત પોતાની પત્ની દેવકી સાથે ચારણ-ઋદ્ધિધારી અવધિજ્ઞાની મુનિ અતિમુક્તસ્વામીને વંદન નમસ્કાર આદિ કરીને દેવકીને થનાર પુત્રોની કંસ દ્વારા મૃત્યુની શંકાનું સમાધાન કરવા મુનિરાજને પૂછ્યું ત્યારે મુનિરાજે કહ્યું કે હે ભવ્યો! દેવકીને થનાર પુત્રોનું મૃત્યુ કંસ દ્વારા થશે નહિ તે સંબંધ વિશે હું કહું છું તે ધ્યાન દઈને સાંભળો!

દેવકીને સાતમો પુત્ર નવમાં નારાયણપણે જન્મશે અને તે ત્રણ ખંડના રાજ્યનો ભોક્તા થશે અને તેનાથી મોટા છ ભાઈઓ તદ્ભવ મોક્ષગામી થશે. તેનું મૃત્યુ કંસ દ્વારા થશે નહિ, માટે તમે ચિંતા ન કરો. સાત પુત્ર તો દેવકીના થશે અને એક પુત્ર રોહિણીનો તે બલભદ્ર થશે તે બધાના પૂર્વભવ તમને કહું છું તે તમે સાંભળો, તેના ભવ તમારા મનને આનંદકારી છે.

આ મથુરાનગરીમાં રાજા સૂરસેન, તેના રાજ્યમાં એક ભાનુ નામના શેઠ બાર કરોડ દ્રવ્યના સ્વામી હતા. તેને યમુના નામે સ્ત્રી હતી. તેના સુભાનુ આદિ સાત પુત્રો હતા. ભાનુશેઠને સંસારથી વૈરાગ્ય થતાં અભયનંદિ મુનિ પાસે દીક્ષા લઈ મુનિ થયા અને યમુના શેઠાણી જિનદત્તા આર્યિકા પાસે અર્જિકા થઈ.

ભાનુશેઠ દીક્ષિત થયા પછી તેના સુભાનુ આદિ સાતે પુત્રો જુગાર અને વેશ્યાગમન આદિના વ્યસની થઈ જતાં પિતાનું સમસ્ત દ્રવ્ય નાશ પામ્યું. દ્રવ્ય નાશ પામવાથી સાતે ભાઈઓ ચોરી કરવા માટે ઉજ્જયિની નગરીમાં ગયા. સુભાનુનો સાતમો નાનોભાઈ સૂરસેન હતો તેને મહાકાળ નામના સ્મશાનમાં કુળના સંતાનની રક્ષા માટે રાખીને સુભાનુ આદિ છ ભાઈઓ ચોરી કરવા નગરીમાં ગયા અને નાનાભાઈ સૂરસેનને કહેતાં ગયા કે ચોરી કરતાં અમે મરી જઈએ અથવા તો પકડાઈ જઈએ તો તું અહીંથી ભાગી જજે અને ચોરી કરવામાં જે દ્રવ્ય આવશે તેનો તને બરાબર ભાગ આપીશું—એમ કહીને છ ભાઈઓ તો ચોરી કરવા ગયા અને સાતમો નાનો ભાઈ સૂરસેન સ્મશાનમાં બેઠો. તે સમયે એક પ્રસંગ બને છે તે સાંભળો!

ઉજ્જયિની નગરીનો રાજા વૃષભધ્વજ હતો. તેને દૃષ્ટિમુષ્ટિ નામનો મોટો યોદ્ધો હતો. તેને વપ્રશ્રી નામની સ્ત્રી હતી, તેને વજ્રમુષ્ટિ નામનો પુત્ર હતો, તેને રાજા વિમલચંદ્રની મંગી નામની પુત્રી પરણાવી હતી. મંગી પોતાના પતિ વજ્રમુષ્ટિને બહુ પ્રિય હતી. મંગી સાસુની સેવામાં પ્રમાદી હતી તેથી તેની સાસુનું ચિત્ત કલુષિત રહેતું હતું. તેથી સાસુ એવો ઉપાય શોધતી હતી કે કોઈ પ્રકારે પોતાનો પુત્ર મંગીથી વિરક્ત થાય અથવા મંગી મરે.

એક વખત વસંતઋતુના ઉત્સવમાં વજ્રમુષ્ટિ વનમાં કેલી કરવા ગયો અને મંગીની સાસુએ

ઘડામાં સર્પ રાખીને કપટથી મંગીને કહ્યું હે વહુ! ઘડામાં મોતીની માળા છે તે કાઢીને તું પહેર! મંગીએ મોતીની માળા લેવા ઘડામાં હાથ નાખ્યો તેને તુરત સર્પ કરડ્યો. મંગી સર્પડંસથી તુરત મૂર્છિત થઈ ગઈ અને સાસુએ સેવકને આજ્ઞા કરી કે આને (મંગીને) સ્મશાનમાં નાખી આવ! સેવક આજ્ઞા પ્રમાણે મંગીને મહાકાળ સ્મશાનમાં નાખી આવ્યો.

તે પછી રાત્રિના મંગીનો પતિ વજ્રમુષ્ટિ ઘેર આવ્યો અને ખ્યારી પ્રિયા મંગીના સર્પડંસ આદિના સમાચાર જાણી ઘણો જ દુઃખી થયો. તે તરત એક હાથમાં ખુલ્લી તલવાર અને એક હાથમાં દીપક લઈને મહાકાળ સ્મશાનમાં મંગીને શોધવા ગયો.

મહાકાળ સ્મશાનમાં તે રાત્રિના વરધર્મ નામના મુનિરાજ પ્રતિભાયોગ ધારણ કરીને બિરાજમાન હતા તેમને દેખીને વજ્રમુષ્ટિ બહુ પ્રસન્ન થયો. મુનિરાજને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી, નમસ્કાર કરી કહેવા લાગ્યો હે પૂજ્યપાદ! જો મારી સ્ત્રી મને મળી જાય તો હું સહસ્રદલ કમળથી આપની પૂજા કરીશ.

વજ્રમુષ્ટિને પોતાની પત્ની શોધતા શોધતા મળી ગઈ એટલે મૂર્છિત સ્ત્રીને ઉઠાવીને મુનિરાજના ચરણ સમીપ લઈ ગયો. મુનિ ઋદ્ધિધારી હતા, તેમના પ્રભાવથી મંગી નિર્વિષ થઈ ગઈ. વજ્રમુષ્ટિ પોતાની સ્ત્રીને નિર્વિષ થઈ જાણીને ઘણો જ ખુશી થયો અને તેને મુનિરાજ સમીપ બેસાડીને વજ્રમુષ્ટિ સુદર્શન નામના સરોવરમાંથી સહસ્રદળ કમળ લેવા ગયો અને મંગીને કહી ગયો કે જ્યાં સુધી હું અહીં ન આવું ત્યાં સુધી તું મુનિરાજ સમીપ બેસજે.

મંગી મુનિરાજની સમીપ બેઠી છે અને તેનો પતિ વજ્રમુષ્ટિ સહસ્રદલ કમળ લેવા સરોવર તરફ ગયો. આ સ્મશાનમાં રહેલો ચોર સૂરસેન જે ચોરોનો સાતમો ભાઈ છે તે વજ્રમુષ્ટિનો પત્ની-મંગી ઉપરનો અધિક સ્નેહ દેખીને મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે પતિને પત્ની ઉપરની પ્રીતિમાં તો કમી નથી પણ પત્નીને પતિ ઉપર કેવી પ્રીતિ છે તે તો જરા જોઉં-તેમ વિચારી તેની પરીક્ષા લેવા માટે પોતાનું રૂપ તે સ્ત્રીને બતાવ્યું. મહારૂપવાન સૂરસેન ચોર મીઠાં વચનથી તેની સાથે વાતચીત કરવા લાગ્યો. મંગી સૂરસેન ચોરનું રૂપ દેખીને અને મીઠાં વચન સાંભળીને કામાગ્નિથી વિહવલ થઈને કહેવા લાગી કે હે દેવ! મને કૃપા કરી અંગીકાર કરો! ત્યારે સૂરસેન ચોરે કહ્યું કે તારો પતિ મહા બળવાન યોદ્ધો હોવાથી હું તેનાથી ડરું છું, ત્યારે તે સ્ત્રીએ કહ્યું કે હે નાથ! તમે ભય ન કરો. હું મારા પતિને ખડગથી મારી નાખીશ. ત્યારે સૂરસેને કહ્યું જો તું તારા પતિને મારીશ તો હું તને અંગીકાર કરીશ. એમ કહીને તે ચોર તે સ્ત્રીનું કાર્ય જોવા સંતાઈને બેઠો.

મંગીનો પતિ વજ્રમુષ્ટિ સરોવરમાંથી કમળ લાવીને મુનિરાજને ચઢાવી નમસ્કાર કરતો હતો ત્યારે મંગી પાછળથી પોતાના પતિને તલવાર મારવા જતી હતી ત્યારે તુરત જ ચોર સૂરસેને તે સ્ત્રીનો હાથ પકડી વજ્રમુષ્ટિને બચાવી લીધો અને છુપાઈ ગયો. આ પ્રસંગ દેખીને સૂરસેનનું ચિત્ત સંસારથી વિરક્ત થઈ ગયું. મંગી પોતાનો દોષ છુપાવવા મૂર્છા ખાઈને જમીન ઉપર પડી ગઈ. તે જોઈ વજ્રમુષ્ટિએ કહ્યું હે પ્રિયા! કેમ તું ડરી ગઈ! અહીં ભયનું કારણ કાંઈ નથી તેમ કહી ધૈર્ય

બંધાવી મુનિરાજને વંદન કરી પત્નીને લઈને તે પોતાને ઘરે ગયો.

સૂરસેન ચોરના છ ભાઈઓ જે ચોરી કરવા નગરીમાં ગયા હતા તે ચોરી કરીને ઘણું દ્રવ્ય લાવ્યા અને તેના સાત ભાગ પાડીને નાનાભાઈ સૂરસેનને કહે કે તું તારો ભાગ લઈ લે! ત્યારે સૂરસેને પોતાનો ભાગ ન લીધો અને કહ્યું કે સંસારી જીવ સ્ત્રી પુત્રાદિ માટે ધન ઉપાર્જી છે પણ સ્ત્રીની ચેષ્ટા તો મેં આજ પ્રત્યક્ષ દેખી છે. ત્યારે તેના મોટાભાઈ સુભાનુ આદિએ પૂછ્યું કે તેં શું દેખ્યું? સૂરસેને વજ્રમુષ્ટિ અને મંગી પતિ—પત્નીનું સકળ વત્તાંત કહ્યું તે સાંભળી સાતે ભાઈઓ સંસારથી વિરક્ત થઈ વરધર્મમુનિની પાસે દીક્ષિત થઈ મુનિ થયા.

કેટલાંક દિવસ પછી સાતે મુનિ ગુરુની સાથે ઉજ્જયિની નગરીમાં આવ્યા. વજ્રમુષ્ટિએ તેઓને દેખ્યા અને તેમને નાની વયે વૈરાગ્ય થવાનાં કારણભૂત પોતાની સ્ત્રીનું વૃત્તાંત સાંભળીને વજ્રમુષ્ટિ પણ સંસારથી વિરક્ત થઈને મુનિ થયા. સૂરસેન આદિ સાતે ચોરની સ્ત્રીઓ પણ પોતાના પતિની સંસારથી વિરક્ત જાણીને જિનદત્તા આર્યા પાસે દીક્ષિત થઈ આર્યા થઈ હતી તે પણ એક વખત ઉજ્જયિની નગરીમાં આવેલ ત્યારે મંગી પણ તેમના વૈરાગ્યનું વૃત્તાંત જાણી સંસારને નિંદ્ય જાણી પોતાના ખોટા ચરિત્રની નિંદા કરી ગૃહત્યાગ કરી આર્યા થઈ.

આ બધાય મહાતપ કરીને પ્રથમ સ્વર્ગમાં એક સાગરની આયુષ્યવાળા દેવ થયા. ધાતુકીખંડનાં ભરતક્ષેત્રમાં નિત્યાલોક નામના નગરમાં ચિત્રચૂલ રાજાની મનોહરી રાણીને સાત ભાઈઓમાંથી મોટોભાઈ સુભાનુનો જીવ પ્રથમ સ્વર્ગમાંથી ચ્યવીને ચિત્રાંગદ નામનો પુત્ર થયો અને છ ભાઈઓ પણ તે જ માતાપિતાને ત્યાં ત્રણ યુગલ પુત્ર થયા. આ રીતે સાતે ભાઈઓ અહીં પણ સાથે જ ભાઈઓપણે જનમ્યા. સાતે ભાઈ મહારૂપવાન સમસ્ત વિદ્યાના પારગામી મનુષ્યોના શિરોમણિ થયા.

મેઘપુર નામના નગરનો રાજા ધનંજય હતો, તેને ધનશ્રી નામની રૂપવાન પુત્રી પૃથ્વી વિષે પ્રસિદ્ધ હતી. તેના લગ્ન માટે સ્વયંવરમાં સમસ્ત વિદ્યાધર કુમારો આવેલા. કન્યા ધનશ્રીએ પોતાના મામાના પુત્ર હરિવાહનને વરમાળા પહેરાવી, તે જોઈને બધા રાજા ક્રોધે ભરાયા કે ધનશ્રીને હરિવાહનને વરમાળા નાખવી હતી તો અમને બધાને શા માટે બોલાવ્યા? આ કારણે ક્રોધથી કન્યા અર્થે તે રાજાઓ પરસ્પર લડી પડ્યા અને તેમાં અનેક સામંતોનો નાશ થયો.

તે પ્રસંગ જોઈને રાજા ચિત્રચૂલના સાતે રાજકુમારોએ વિષયને પાપનું કારણ જાણી વિરક્ત થઈ ભૂતાનંદ નામના કેવળીની પાસે મુનિવ્રત ધારણ કર્યું અને સાતે ભાઈ આરાધના આરાધીને ચોથા સ્વર્ગમાં સાત સાગરના આયુષ્યધારી દેવ થયા. ત્યાં સ્વર્ગનું સુખ ભોગવી ત્યાંથી ચ્યવીને ચિત્રાંગદ નામનો મોટોભાઈ ભરતક્ષેત્રના હસ્તિનાપુરમાં શેઠ શ્રોતવાહનની સ્ત્રી બંધુમતિને શંખ નામનો પુત્ર થયો અને નાના છ ભાઈઓ તે જ નગરીના રાજા ગંગદેવની રાણી નંદિયશાને ત્રણ યુગલ પુત્રપણે જનમ્યા.

રાણી નંદિયશાને ચોથા ગર્ભધારણમાં સાતમો પુત્ર નિર્નામિક આવ્યો, તે આગામી જન્મ વિષે હોનહાર કૃષ્ણ છે, તે માતા નંદિયશાનો પૂર્વભવનો વિરોધી હતો તેથી તે ગર્ભમાં આવ્યો ત્યારથી રાજાને રાણી અણગમતી થઈ ગઈ. તેથી પુત્ર જન્મતાં જ પુત્રને છોડી દીધો. તે પુત્રને રેવતી નામની ધાયે પાલન કર્યું અને જ્યારે તે મોટો થયો ત્યારે શ્રેષ્ઠીપુત્ર શંખને અને આ નિર્નામિકને સ્નેહ વધ્યો કેમ કે શંખ તે હોનહાર બલભદ્ર અને નિર્નામિક તે હોનહાર કૃષ્ણનારાયણ છે.

એક દિવસ નિર્નામિક શંખની સાથે મનોહર નામના ઉદ્યાનમાં ગયો ત્યાં નિર્નામિકના છએ મોટાભાઈ ભોજન કરતાં હતા તેને શંખે કહ્યું આ તમારો નાનો ભાઈ છે તેને કેમ બોલાવતાં નથી? તેથી છ મોટાભાઈઓએ નિર્નામિકને બોલાવ્યો ને સાથે ભોજન કરતાં હતા તે માતા નંદિયશા દેખી જતાં ક્રોધ કરી નિર્નામિકને લાત મારી ઉઠાડ્યો. તેથી નિર્નામિકને ઘણું દુઃખ થયું અને શંખ પણ ખેદખિન્ન થયો અને નિર્નામિકને લઈને શંખે દુમધેન નામના અવધિજ્ઞાની મુનિની પાસે જઈને નિર્નામિકનો પૂર્વ ભવ પૂછ્યો.

મુનિરાજે નિર્નામિકના પૂર્વભવ વિષે કહ્યું કે ગિરિનગર નામના નગરનો રાજા ચિત્રસ્થ હતો તે કુબુદ્ધિઓના સંગમાં માંસાહારી થઈ ગયો. તેને અમૃતરસાયન નામનો રસોયો હતો તે માંસની રસોઈ બનાવવાની વિધિમાં પ્રવીણ હતો તેથી રાજાએ પ્રસન્ન થઈને દસ ગામ ભેટ દીધા હતા. એક દિવસ રાજા સુધર્મ નામના મુનિ પાસે ધર્મ શ્રવણ કરી માંસનો દોષ જાણી પોતાની નિંદા કરી પોતાના મેઘરથ નામના પુત્રને રાજ્ય આપીને ત્રણસો રાજા સહિત મુનિ થયા. મેઘરથ શ્રાવકના વ્રતધારી હતો. તેણે રસોઈયાએ પોતાના પિતાને અભક્ષ્યનું ભક્ષણ કરાવ્યું હોવાથી ક્રોધ કરી આપેલ દસ ગામમાંથી નવ ગામ પાછા ધીનવી લીધા. તેથી રસોઈયાએ મુનિ ઉપર વેર બાંધ્યું કે મુનિએ મારી આજીવિકા હરી લીધી. તેથી તેણે બનાવટી પાકો શ્રાવક થઈને મુનિને કડવી તુંબીનો વિષમય આહાર આપ્યો. તેથી મુનિ સમાધિમરણ કરી અપરાજિત વિમાનમાં બત્રીસ સાગરની સ્થિતિએ અહમિન્દ્ર થયા અને રસોઈયો મરીને ત્રીજી નરકે ગયો અને ત્યાં ત્રણ સાગર નરકના મહા દુઃખ ભોગવીને ત્યાંથી નીકળી તિર્યંચ ગતિરૂપ વન વિષે બહુ ભ્રમણ કરીને મલય નામના દેશમાં પલાસ ગામે યક્ષદત્ત નામના કણબીને ત્યાં યક્ષલિક નામનો પુત્ર થયો.

યક્ષલિક એક દિવસ માલનું ગાડું ભરીને તેના નાનાભાઈ સાથે જતો હતો ત્યાં રસ્તામાં એક સર્પિણી હતી. નાના ભાઈએ ઘણી ના પાડવા છતાં મોટાભાઈ યક્ષલિકે સર્પિણી ઉપર ગાડું ચલાવ્યું તેથી સર્પિણીની ફેણ તૂટી ગઈ અને મહાદુઃખથી અકામ નિર્જરા કરીને મરી અને ત્યાંથી સ્વેતલિક નામની નગરીમાં વાસવ નામના રાજાની રાણી વસુંદરીને નંદિયશા નામની પુત્રી થઈ, તેને રાજા ગંગદેવે પરણી.

કેટલાક દિન પછી યક્ષલિક નામનો કણબી મરીને રાણી નંદિયશાને નિર્નામિક નામનો પુત્ર થયો. તેથી પૂર્વભવના વિરોધથી નંદિયશા પુત્ર નિર્નામિક ઉપર દ્વેષ રાખે છે. આ કથા મુનિરાજ પાસે સાંભળી રાજા ગંગદેવ આદિ બધા સંસારથી વિરક્ત થઈ પોતાના દેવનંદિ નામના પુત્રને રાજ્ય આપી બસો

રાજા સહિત મુનિ થયા અને તેના છએ પુત્રો અને નિર્નામિક તથા શ્રેષ્ઠીપુત્ર શંખશેઠ પણ મુનિ થયા. રાણી નંદિયશા, રેવતીધાય અને બંધુમતિ શેઠાણી ત્રણે આર્યા થઈ.

નિર્નામિક મુનિએ ઉગ્રતપ કરી નારાયણપદનું નિદાન કર્યું અને તે બધા તપના પ્રભાવથી સમાધિમરણ કરી સ્વર્ગમાં ગયા. કેટલાક વખત પછી સ્વર્ગમાંથી ચ્યવીને રેવતીધાયનો જીવ ભદ્રલપુરમાં સુદેષ્ટિ નામના શેઠની અલંકા નામની સ્ત્રી થઈ. રાણી નંદિયશાનો જીવ આ દેવકી થઈ અને ગંગ આદિ પૂર્વભવના છએ પુત્રો સ્વર્ગથી ચ્યવીને આ ભવમાં પણ દેવકીના ત્રણ યુગલ પુત્રો થશે અને તેઓ તદ્ભવ મોક્ષગામી ગુણના સમુદ્ર થશે અને અલંકા નામની શેઠાણીને ત્રણ મૃતક યુગલ પુત્ર થશે. ઈન્દ્રની આજ્ઞાથી દેવ અલંકાને ત્યાં દેવકીના ત્રણ યુગલ પુત્રને લઈ જશે અને અલંકાના મૃતક ત્રણ યુગલ પુત્ર અહીં લાવશે, તારા પુત્રો ભદ્રલપુરમાં સુદેષ્ટિશેઠને ઘેર અલંકા શેઠાણીને ત્યાં નવયૌવન થશે અને નેમિનાથ જિનેશ્વરના શિષ્ય થઈ તારે ઘેર ત્રણે યુગલ મુનિ ભીક્ષા માટે આવશે તને તેના ઉપર પુત્રનો સ્નેહ ઉત્પન્ન થશે. [આ પ્રસંગનું સુંદર ચિત્ર સોનગઢ જિનમંદિરમાં છે] તે છએ મહામુનિ ઉગ્ર તપ કરી કર્મ નાશ કરી તે જ ભવમાં સિદ્ધિધામ પધારશે તથા સાત ચોરભાઈઓમાંનો મોટો ભાઈ સુભાનુ—શ્રેષ્ઠીપુત્ર શંખ રોહિણીનો પુત્ર બળભદ્ર થશે અને માંસભક્ષી, મુનિહિંસક રસોઈયો—નિર્નામિકનો જીવ દેવકીનો સાતમો પુત્ર શ્રીકૃષ્ણ નારાયણ થશે.

આ પ્રકારે વસુદેવ પોતાના ત્રણ યુગલ પુત્રો, બળદેવ, વાસુદેવ અને દેવકીના પૂર્વભવનો સંબંધ આદિ અતિમુક્તક મુનિ પાસેથી સાંભળીને પરમ હર્ષ પામી મુનિરાજને વારંવાર વંદન નમસ્કાર સ્તુતિ કરી પોતાને ઘેર ગયા.

[આશ્ચર્ય! સપ્ત-વ્યસનના વ્યસની સાત ચોર ભાઈઓ સ્ત્રી—ચરિત્રનું નિમિત્ત પામતાં મુનિરાજના ધર્મોપદેશ વડે આત્મોન્નતિના માર્ગે પ્રયાણ કરે છે! અહો! જુઓ તો ખરા! પૂર્વભવમાં નાગણીને ઈરાદાપૂર્વક ગાડા નીચે કચડી નાખનાર કણબી (શ્રીકૃષ્ણનો જીવ) મરીને તે જ નાગણીના જીવ—રાણીની કૂંબે પુત્ર થઈને જનમ્યો! ક્રોધથી જે નાગણીના જીવને માર્યો તે જ માતા બની! અને તે જ કણબી કે જે પૂર્વભવમાં મુનિરાજને કડવી તુંબડી ખવરાવીને મુનિહિંસા કરતો માંસભક્ષી રસોઈયો હતો તે શ્રીકૃષ્ણનો જીવ ભવિષ્યમાં તીર્થંકર થશે! પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી ફરમાવતાં હતા તેમ ગઈ કાલનો મહાપાપી જીવ પણ અનંત શક્તિથી ભરેલા જ્ઞાયક સ્વભાવનો મહિમા લાવીને સ્વભાવસન્મુખ દેષ્ટિ કરતાં ભગવાન બની જાય છે.]

—શ્રી હરિવંશ પુરાણમાંથી

અનેક ભવમાં જયકુમારને મારનારની જયકુમાર કરતાં પ્રથમ મુક્તિ

[ભગવાન ઋષભદેવના ૭૨મા ગણધર જયકુમાર]

હસ્તિનાપુરના મહારાજા સોમપ્રભનો પુત્ર જયકુમાર ભરત ચક્રવર્તીનો ધર્મી અને શૂરવીર સેનાપતિ હતો. એક દિવસ જયકુમાર પોતાની રાણી સુલોચના સાથે મહેલની છત ઉપર કુટુંબીજનો સાથે બેઠો હતો અને ઉપરથી એક કબૂતર-કબૂતરીને જોયા અને તેને જોતાં જ જયકુમારના મુખમાંથી ‘હા! મારી પ્રભાવતી ક્યાં છે?’ આ શબ્દો નીકળતાં જ મૂર્છા આવી ગઈ અને તે બેહોશ થઈ ગયો. સુલોચનાને પણ તે કબૂતર-કબૂતરીને જોતાં જાતિસ્મરણ થયું અને તે પણ ‘હા! મારો રતિવર ક્યાં છે?’ આ શબ્દો બોલી તે પણ મૂર્છિત થઈ ગઈ. તે બન્ને જ્યારે ભાનમાં આવ્યા ત્યારે પતિની આજ્ઞા માની રાણી સુલોચનાએ પોતાના પૂર્વભવોનું વર્ણન કુટુંબીજનોને આ પ્રમાણે કર્યું :—

જમ્બૂદ્વીપના પૂર્વવિદેહમાં એક પુષ્કલાવતી નામનો દેશ છે. તેમાં મૃણાલવતી નામની નગરીના રાજા સુકેતુ હતા. એ નગરીમાં રતીવર્મા નામના શેઠ રહેતા હતા. તેની સ્ત્રીનું નામ કનકશ્રી અને પુત્રનું નામ ભવદેવ હતું. ભવદેવ ચારિત્રહીન હતો. ત્યાં શ્રીદત્ત નામનો એક શેઠ રહેતો હતો, તેની પત્નીનું નામ વિમલશ્રી અને પુત્રીનું નામ રતિવેગા હતું. અશોકદેવ નામના એક ત્રીજા શેઠ પણ રહેતા હતા, તેની પત્નીનું નામ જિનદત્તા અને પુત્રનું નામ સુકાન્ત હતું. સુકાન્ત હર્મેશા ધર્મકાર્યોમાં રચ્યો-પચ્યો રહેતો હતો. ભવદેવના માતા-પિતાએ ભવદેવનું માગું રતિવેગાના માતા-પિતા પાસે નાખ્યું. જેના ફળસ્વરૂપ બન્ને પક્ષ સહમત થયા.

એક વખત ધન કમાવવાની લાલચથી ભવદેવ પરદેશ જઈ રહ્યો હતો. તે સમયે એણે શ્રીદત્તને કહ્યું કે હું બાર વર્ષ સુધી પાછો ન આવું તો તમે રતિવેગાના વિવાહ બીજાં સાથે કરી શકો છો. કર્મસંયોગથી થયું પણ એવું કે બાર વર્ષ વિત્યા બાદ શ્રીદત્તે રતિવેગાના લગ્ન અશોક શેઠના પુત્ર સુકાન્તની સાથે વિધિ પૂર્વક કરી દીધાં. ત્યારબાદ જ્યારે ભવદેવ પરદેશથી પાછો આવ્યો અને બધો જ વૃત્તાંત સાંભળી ખૂબ જ કોપિત થયો તથા તે બન્નેને મારી નાખવાનો નિર્ણય કર્યો.

આ વાત જાણી સુકાન્ત અને રતિવેગા ભયના માર્યા વનમાં ચાલ્યા ગયા. ત્યાં એક સુંદર સરોવર હતું એ સરોવર પર શક્તિષેણ નામનો રાજા રોકાયેલો હતો. તે બન્ને શક્તિષેણના શરણે પહોંચી ગયા અને નિર્ભય થઈ રહેવા લાગ્યાં. સુકર્મના સંયોગથી ત્યાં પણ એક ચારણઋદ્ધિધારી મુનિ આહાર માટે આવ્યા અને રાજા શક્તિષેણે નવધાભક્તિપૂર્વક પ્રસન્નચિત્તે મુનિરાજને આહાર આપ્યો તથા તેમનો પૂજા-ભક્તિપૂર્વક સત્કાર કર્યો. આ વિધિ જોઈને તે દંપતિ મનમાં ખૂબ જ હરખાયા અને તે અનિત્ય આદિ બાર ભાવનાઓનું ચિંતવન કરતાં કરતાં મનમાં દયાભાવ ધારણ કરી આનંદથી ત્યાં જ પોતાનો સમય વીતાવવા લાગ્યા.

એક વખત તક મળતાં દુષ્ટ ભવદેવે ત્યાં આવીને એ બન્ને દંપતીને આગ લગાડી મારી નાખ્યા અને રાજા શક્તિષેણના સુભદ્રોએ દુષ્ટ ભવદેવને મારી નાખ્યો. તેથી જ કહેવાયું છે કે જે બીજાને માટે કૂવો ખોદે છે તેના માટે કૂવો પહેલાંથી જ તૈયાર હોય છે.

પૂર્વ વિદેહના પુંડરીકીની નગરીમાં પ્રજાપાલ નામના રાજા રાજ્ય કરતા હતા અને ત્યાં એક કુબેર મિત્ર નામના શેઠ પણ રહેતા હતા. એ શેઠની બત્રીસ સ્ત્રીઓમાં ધનવતી નામની શેઠાણી બધામાં મુખ્ય હતી. એ શેઠના ઘરે સુકાન્તનો જીવ રતિકર નામનો કબૂતર થયો અને રતિવેગાનો જીવ રતિષેણા નામની કબૂતરી થઈ, તે બન્ને કબૂતર-કબૂતરી શેઠના ઘરમાં આનંદપૂર્વક પોતાનો સમય વીતાવવા લાગ્યા.

એક વખત ચારણઋદ્ધિધારી મુનિરાજો આહાર માટે આકાશ માર્ગે શેઠના ઘરે આવ્યા. એમને જોઈને શેઠ-શેઠાણીના હૃદયમાં ખૂબ જ આનંદ થયો અને શુદ્ધ ભાવથી મુનિઓને પડગાહન કરી નવધાભક્તિપૂર્વક આહારદાન આપ્યું. એ સમયે કબૂતર-કબૂતરીએ પણ ભક્તિભાવથી મુનિરાજના ચરણ કમળના દર્શન કર્યા અને પોતાની પાંખ પહોળી કરી ચરણોનો સ્પર્શ કર્યો. મુનિઓના દર્શનમાત્રથી જ તે બન્નેને પોતાના પૂર્વભવનું જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું અને આહારદાનની ખૂબ જ અનુમોદના કરી તેના પ્રભાવથી ખૂબ જ પુણ્યબંધ થયો.

એક વખતની વાત છે કે તે બન્ને કબૂતર-કબૂતરી દાણા ચણવા માટે બીજા ગામમાં ગયા હતા, ત્યાં તેમના પૂર્વભવનો શત્રુ ભવદેવનો જીવ મરીને બિલાડો થયો હતો. તેણે ક્રોધમાં આવી તે બન્નેને મારીને ખાઈ ગયો. એટલા જ માટે ગ્રંથકારનું કહેવું છે કે ક્યારેય પણ કોઈની સાથે વેરભાવ ન કરો, આ વેરભાવ જ ભવ-ભવાંતરમાં જીવને દુઃખ દેવાવાળો છે.

વિજયાર્દ્રની દક્ષિણ શ્રેણીમાં ગાંધાર દેશની શીખલી નામની સુંદર નગરીના રાજા આદિત્યગતિ અને રાણી શશિપ્રભા હતી. રતિવર નામનો કબૂતર (સુકાન્તનો જીવ) મરીને હિરણ્યવર્મા નામનો એ રાજા-રાણીનો પુત્ર થયો. વિજયાર્દ્રની ઉત્તર શ્રેણીના ગૌરી દેશના ભોગપુર નામની નગરીના વિદ્યાધર રાજા વાયુધરને સ્વયંપ્રભા નામની રાણી હતી તેના ગર્ભથી તે રતિષેણા નામની કબૂતરી (રતિવેગાનો જીવ) પ્રભાવતી નામની પુત્રી થઈ. પ્રભાવતીના લગ્ન હિરણ્યવર્માની સાથે થયા. જોગાનુજોગ અમુક દિવસો પછી પ્રભાવતીએ એક કબૂતરના જોડકાને ઉડતાં જોયા અને જોતાં જ પ્રભાવતીને પોતાના પૂર્વભવની યાદ આવી ગઈ. પછી એક દિવસ પ્રભાવતી અને હિરણ્યવર્માએ એક ચારણઋદ્ધિધારી મુનિ પાસેથી પોતાના પૂર્વભવનું વૃત્તાંત સાંભળ્યું, જે સાંભળીને પોતાના પૂર્વભવસંબંધી જ્ઞાન થતાં તે દંપતીને ખૂબ જ ગાઢ પ્રીતિ થઈ ગઈ.

કોઈ એક વખત કોઈ નિમિત્ત મળતાં હિરણ્યવર્મા સંસાર શરીર ભોગોથી વિરક્ત થઈ ગયા અને પોતાના પુત્રને રાજ્ય સોંપી સ્વયં જિનદીક્ષા ગ્રહણ કરી લીધી. પોતાના પતિને દીક્ષિત જોઈને પ્રભાવતીએ પણ ગુણવતી અર્જિકા પાસે જિનદીક્ષા લઈ લીધી.

અમુક દિવસો બાદ ગુણવતી અર્જિકાની સાથે પ્રભાવતીએ ત્યાંથી વિહાર કર્યો અને વિહરતા-વિહરતા પુંડરીકી નગરીમાં આવી પહોંચ્યા. ત્યાં પ્રભાવતીને જોઈને ધનવતી શેઠાણીએ ગુણવતી અર્જિકાને પૂછ્યું કે આ કોણ છે? કે જેને જોતાં મારા મનમાં સ્નેહ આવે છે? આનું કારણ શું છે તે મને બતાવો.

આ સાંભળીને સ્વયં પ્રભાવતીએ કહ્યું કે તમારા ઘરમાં રહેવાવાળું કબૂતર યુગલ યાદ નથી? યાદ કરો. હું તમારા ઘરમાં રતિષેણા નામની કબૂતરી હતી. આ વાત સાંભળીને શેઠાણીને ખૂબ જ આશ્ચર્ય થયું અને પૂછ્યું કે તે રતિવર કબૂતર ક્યાં છે? પ્રભાવતીએ ઉત્તરમાં કહ્યું કે તે પણ મરીને વિદ્યાધરોના રાજા હિરણ્યવર્મા થયા છે પણ હવે મુનિદીક્ષા ધારણ કરી વિહાર કરતાં-કરતાં આ નગરીમાં આવેલાં છે; શેઠાણીએ મુનિની પાસે જઈ ભક્તિપૂર્વક નમસ્કાર કર્યા અને ત્યાર પછી પ્રભાવતીના ઉપદેશથી તે શેઠાણી પણ અર્જિકા થઈ ગઈ.

ત્યાર પછી મુનિરાજ હિરણ્યવર્માએ એક વખત સાત દિવસ સુધી સ્મશાનમાં પ્રતિમા-આસન્નથી યોગ ધારણ કર્યો. ત્યાં દુષ્ટ બિલાડાના જીવ (ભવદેવનો જીવ) વિદ્યુત ચોરે શેઠાણીની દાસીના મોઢે એ મુનિરાજના આગલા ભવોનું વૃત્તાંત સાંભળ્યું હતું, એટલા માટે જ વિભંગાવધિથી મુનિ મહારાજને સ્મશાન ભૂમિમાં ધ્યાનસ્થ જાણી એ વિદ્યુત ચોર ત્યાં આવ્યો અને સળગતી ચિતામાં મુનિરાજ હિરણ્યવર્મા અને અર્જિકા પ્રભાવતીને એક સાથે ફેંકી દીધા. એ સમયે તે બન્ને અગ્નિના તીવ્ર તાપના પરિષદથી શુદ્ધ અને સમતાભાવોથી મર્યા અને એમના પુણ્ય પ્રતાપથી સ્વર્ગમાં ઊંચી જાતિના દેવ થયા. આ વાતની જ્યારે ત્યાંના રાજાને ખબર પડી ત્યારે રાજાએ વિદ્યુત ચોરને મારી નાખવાની આજ્ઞા આપી. રાજાનો આ વિચાર તે બન્ને દેવ-દેવીએ અવધિજ્ઞાનથી જાણ્યો અને તેમણે રાજાની પાસે આવી રાજાને સમજાવીને શાંત કરી દીધા.

અમુક કાળ વીત્યા બાદ કોઈ એક સમયે તે બન્ને દેવ ફરીથી ત્યાં આવ્યા અને તેમણે મહામુનિ ભીમને જોઈને નમસ્કાર કર્યા અને તેમની પાસેથી ધર્મોપદેશ સાંભળ્યો. પછી દેવે કહ્યું કે સ્વામીન્! આપે આ નાની ઊંમરમાં દીક્ષા લેવાનું કારણ શું છે? તેના જવાબમાં મુનિરાજે કહ્યું કે હું આ પુંડરીકી નગરીમાં એક દરિદ્ર કુળમાં જન્મ્યો હતો. મારું નામ ભીમ છે. એક વખત અવસર મળતાં મેં એક મુનિરાજ પાસેથી ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળ્યો. મને એ વખતે જાતિસ્મરણ થઈ ગયું હતું. જેનાથી મને પોતાનાં પૂર્વભવની બધી વાતોની ખબર પડી ગઈ. હું વિચાર કરવા લાગ્યો કે હું પોતાના પહેલાં ભવમાં ભવદેવ નામનો વેશ્ય પુત્ર હતો અને રતિવેગા અને સુકાન્તને મારી નાખ્યાં. ત્યાર પછી મરીને જ્યારે તે કબૂતર-કબૂતરી થયા હતા ત્યારે બિલાડો બની પૂર્વભવના દ્વેષથી તેમને મારી નાખ્યા. ત્યાર પછી તે હિરણ્યવર્મા અને પ્રભાવતી થયા ત્યારે હું વિદ્યુત ચોર બન્યો અને જ્યારે તે બન્ને મુનિ અર્જિકાના વેષમાં હતા ત્યારે મેં તેમને સળગતી ચિતામાં સળગાવી દીધા. આ મહાપાપને કારણે ભયાનક દુઃખોનું સ્થાન જે નરક છે ત્યાં હું ગયો અને ત્યાં અનેક પ્રકારના ભૂખ, તરસ, ઠંડી, ગરમી વગેરે યાતનાઓ સહન કરવી પડી. નરકમાંથી

નીકળી મને સંસારચક્રમાં જે ચક્કર લગાવવા પડ્યા તેનાથી મારો આત્મા એટલો સંકલેષિત થઈ ગયો કે હું તેનું શબ્દો દ્વારા વર્ણન કરી શકતો નથી. એ જ સમયે હું વિરક્ત થઈને દિગંબર સાધુ થઈ ગયો.

આ વિચિત્ર કથાને સાંભળીને એ દેવોને ખૂબ જ આશ્ચર્ય થયું અને તેમને અવધિજ્ઞાન દ્વારા બધી વાતોનું સ્પષ્ટરૂપથી જ્ઞાન થઈ ગયું. જેને આપે પહેલાં કેટલીય વાર માર્યા છે તે બન્ને અમે જ છીએ એમ કહીને ભીમ મુનિની વંદના કરી બન્ને સ્વર્ગમાં ચાલ્યા ગયા. અહીંયા મહામુનિ ભીમે બાર ભાવનાઓનું ચિંતવન કરી તથા કઠિન તપોનું તપ કરી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું અને ઘાતિકર્મોનો ઘાત કરીને મોક્ષપદને પામ્યા.

[અહા! જુઓ ભવભવ વેરનાં પરિણામને ધારણ કરી મનુષ્ય- જીવને માર્યા, કબૂતરના જીવને માર્યા અને મુનિ-અર્જિકાને જીવતાં સળગાવી દીધા આવો પાપી ભવદેવનો જીવ ક્ષણભરમાં દુઃખમય સંસારથી વિરક્ત થઈ દ્રવ્યદૃષ્ટિના બળથી આત્મધ્યાન લગાવી, એ જયકુમાર અને સુલોચનાના જીવની પહેલાં જ ભીમ મહામુનિ થઈ મોક્ષ ચાલ્યા ગયા. અહા! વસ્તુસ્વરૂપની અગાધ મહિમાનું શું કહેવું? ભવભવમાં બીજા જીવોને મારવાવાળો પોતે તેની પહેલાં મોક્ષ ચાલ્યા ગયા? આ બધું નિર્દોષ ત્રિકાળી ચૈતન્ય સામાન્ય સ્વભાવના આશ્રયનો જ પ્રતાપ છે.]

અહીંયા સુલોચના પોતાના સ્વામી (પતિ) જયકુમારને યાદ અપાવે છે કે હે નાથ! એ સમયે આપણે મહામુનિ ભીમની વંદના કરી સ્વર્ગમાં ચાલ્યા ગયા હતા અને સ્વર્ગીય સુખોને ભોગવી, સ્વર્ગથી ચ્યવીને આપ રાજા સોમપ્રભના પુત્ર કુમાર જયદેવ થયા અને હું રાજા અકંપનની પુત્રી સુલોચના થઈ અને આ જ કારણ છે કે કબૂતરોનાં યુગલને જોઈને આપણને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પણ થઈ ગયું. આમ પોતાના પૂર્વભવોની કથા સાંભળી તે બન્ને દંપતી તથા કુટુંબીજન ખૂબ જ સંતુષ્ટ થયા.

એક વખત અનેક રાજાઓ દ્વારા પૂજિત રાજા જયકુમારનું ચિત્ત સંસારની ક્ષણભંગુરતા તરફ ગયું અને એટલા વૈરાગ્યચિત્ત થઈ ગયા કે સંસારને એકદમ અનિત્ય સમજીને આદિનાથસ્વામી પાસે જઈને, તેમની પાસેથી ધર્મ શ્રવણ કરતાં-કરતાં સંસાર શરીર ભોગોથી વિરક્ત થઈને દિગંબર દીક્ષા ધારણ કરી લીધી અને થોડા જ દિવસોમાં તે આદિનાથસ્વામીના ઓરમા ગણધર બનીને ઘાતિકર્મોનો નાશ કરી કેવળજ્ઞાની બની ગયા.

સુલોચના પણ અર્જિકા થઈને સ્વર્ગે ગયા અને ત્યાંથી ચ્યવીને મનુષ્ય થઈને મોક્ષે જશે.

(આદિપુરાણ ભાગ-૨માંથી)

અશોક-રોહિણીની કથા

(વાસુપૂજ્ય ભગવાનના ગણધર અમૃતાશ્રવની કથા)

એક સમયની વાત છે. વિપુલાચલ પર્વત પર ભગવાન મહાવીરપ્રભુનું સમવસરણ આવેલું હતું. તેમાં મહાવીરપ્રભુ ગણધરોની સાથે બિરાજમાન હતાં. આ સમાચાર ભગવાન મહાવીરસ્વામીના માસા રાજા શ્રેણિકને મળતાં તુરત સમવસરણમાં ગયા અને ભગવાન મહાવીરને નમસ્કાર સ્તુતિ આદિ કરીને વાસુપૂજ્ય ભગવાનના ગણધર અમૃતાશ્રવનું (—અશોકનું) ચરિત્ર પૂછ્યું અને ઉત્સુકતા સાથે ભગવાનનો ઉત્તર સાંભળવા લાગ્યા.

ભગવાન કહે છે કે હે રાજનું! આ દેશમાં હસ્તિનાપુર નામનું સુંદર નગર છે, તેમાં વીતશોક નામના મહાગુણવાન રાજા હતા. તેમને વિદ્યુતપ્રભા નામની ગુણીયલ સુંદર રાણી હતી. તે બન્નેને અશોક નામનો ગુણવાન પુત્ર હતો.

તે સમયમાં ચંપાનામની એક નગરી હતી, તેના રાજાનું નામ મધવા હતું, તેને શ્રીમતી નામની રાણી હતી. તેમને આઠ પુત્રો અને એક પુત્રી હતી. પુત્રીનું નામ રોહિણી હતું. રોહિણી ગુણવાન રૂપવતી યુવતી હતી. તે એક વખત અષ્ટાલ્લિકા પર્વમાં ઉપવાસ કરીને જિનેન્દ્ર ભગવાનની ઉત્સાહથી પૂજા કરીને જિનધર્મી સાધુઓને નમસ્કાર કરીને સભાભવનમાં બેઠેલા માતા-પિતા આદિ પરિવારજનો પાસે આવી. પિતાએ સ્નેહવશ રોહિણી પુત્રીને ગોદમાં બેસાડી. પિતા પુત્રીને યુવાન થયેલ જોઈ વિચારવા લાગ્યા કે આ રૂપગુણવાન કન્યાને તેના સમાન રૂપગુણવાન કોણ વરને આપું!

રાજાએ પોતાના મંત્રીને બોલાવ્યા અને કન્યાના વરને શોધવા માટે પૂછ્યું તો મંત્રીએ કહ્યું કે આ સુંદર કન્યાને તેના યોગ્ય વર શોધવા માટે સ્વયંવર મંડપનું આયોજન કરીને કન્યાને પસંદ યોગ્ય વરને પરણાવવી ઠીક લાગે છે. રાજાને આ વાત ગમી જતાં દેશોદેશના રાજકુમારને આમંત્રણ મોકલ્યું. અનેક રાજકુમારો ચંપાનગરીમાં આવ્યા. તેમને યોગ્ય આસન-ખાન-પાન આદિની સુંદર વ્યવસ્થા કરી અને તેમના માટે મણિમય સિંહાસનો ગોઠવી સભામંડપ તૈયાર કર્યો.

રાજકુમારો સભામંડપમાં આવીને પોતપોતાના આસને બિરાજમાન થયા. રોહિણી બહુમૂલ્ય વસ્ત્રો અને આભૂષણોથી સુશોભિત થઈને સભામંડપમાં દાસીની સાથે સાથે આવી પહોંચી. રોહિણીનું રૂપ જોતાં સાક્ષાત્ ઈન્દ્રાણી હોય તેવું લાગતા રાજકુમારો તેને ઉત્કંઠાથી એકીટસે જોઈ રહ્યા હતા. દાસી એક એક રાજકુમારની ઓળખ આપતી આગળ વધતી જતી હતી. રોહિણીને કોઈ રાજકુમાર ઉપર મન ઠરતું નહતું. આગળ ચાલતાં દાસીએ કહ્યું કે સ્વામિની! આ વીતશોક રાજાનો સુપુત્ર અશોક છે. સમસ્ત ગુણોનો સાગર છે. સહજ તેનું રૂપ કામદેવને પરાજિત કરે તેવું છે. જાણે કોઈ દેવ અથવા વિદ્યાધર જેવું રૂપ છે. રોહિણીએ કુમાર અશોકના રૂપગુણ જોઈને તુરત વરમાળા અશોકકુમારને પહેરાવી.

રોહિણીના પિતાએ અશોકકુમાર સાથે લગ્નનું નક્કી કર્યું અને અશોકકુમારે જિનેન્દ્ર ભગવાનની મહામહા નામની પૂજા કરીને મંગલમૂર્તિ રાજકુમારી સાથે વિધિપૂર્વક વિવાહ કર્યા અને કેટલોક સમય સ્વસુરને ત્યાં રહ્યાં.

તે પછી અશોક-રોહિણીએ પોતાના હસ્તિનાપુર નગરમાં આવી માતા-પિતા આદિ કુટુંબીજનોને પ્રણામ કર્યાં. તે પછી એક દિવસ પિતા વીતશોકને ઉલ્કાપાત દેખતાં વૈરાગ્યભાવના જાગૃત થઈ. પુત્ર અશોકને રાજગાદીએ બેસારી પોતે જિનદીક્ષા લીધી; ઉગ્ર તપ કરી કર્મ ખપાવી નિર્વાણ ગયા. અશોકકુમારને પિતાના દીક્ષિત થવાથી કેટલાક વખત પછી શોક દૂર થયો અને રાજ્યભાર બરાબર સંભાળી લીધો.

રોહિણીને સુંદર આઠ પુત્ર થયા અને ચાર પુત્રીઓ થઈ. નાના પુત્રનું નામ લોકપાલ હતું. એક વખત અશોક-રોહિણી સમસ્ત પુત્ર-પુત્રીઓ સાથે રાજભવનની છત ઉપર બેઠા હતા, મીઠી મીઠી આનંદકારી વાતો કરતા હતા. એવામાં રોહિણીએ નીચે ગલીમાં જોયું કે અનેક સ્ત્રીઓ વાળને વીખેરીને ઘેરો વળીને રૂદન કરતી કુટતી હતી, આકંદ કરતી હતી. તે જોઈને રોહિણીને આશ્ચર્ય થયું કે આ ક્યા પ્રકારનું નાટક ગાનતાન છે? મને તો ૭૨ કળાનું જ્ઞાન છે. તેમાં આવું નાટક કે ગાનતાન તો મેં જોયું નથી. તેથી વિસ્મયતાથી દાસીને પૂછે છે કે આ ક્યા પ્રકારનું નાટક કે ગાનતાન છે? ત્યારે દાસી રોહિણીનું ભોળપણ જોઈને કહે છે કે પુત્રી! આ નાટક નથી પણ કોઈક દુઃખીયા જીવો શોક અને દુઃખ મનાવી રહ્યા છે. ત્યારે રોહિણી ફરી પૂછે છે કે શોક અને દુઃખ શું વસ્તુ છે? રોહિણીનો આવો પ્રશ્ન સાંભળી દાસી ગુસ્સે થઈને કહે છે કે સુંદરી! તને ઉન્માદ થયો છે! પાંડિત્ય અને ઐશ્વર્ય આવો હોય? અને શું તને લોકાતિશયી સૌભાગ્ય છે કે તું દુઃખ અને શોકને જાણતી નથી અને સ્વર ને ભાષાના અલંકૃત નાટક નાટક બકી રહી છો? શું તું આ ક્ષણે જ જન્મ લઈ રહી છો?

દાસી વસંતતિલકાની ક્રોધ ભરેલી વાત સાંભળીને રોહિણી કહેવા લાગી કે ભદ્રે! તું મારા ઉપર ક્રોધ ન કર, મારા માટે આ પ્રસંગ અદ્રષ્ટ અને અશ્રુત આજ પણ છે. તેથી મેં આપને પ્રશ્ન કર્યો તેમાં અહંકારની કોઈ વાત નથી. ત્યારે દાસી કહે છે કે હે વસ્ત! આ નાટક પ્રયોગ કે સંગીત સ્વર નથી પરંતુ ઈષ્ટ બંધુના મૃત્યુથી રોનારને જે દુઃખ થાય છે તેને શોક કહેવાય છે. રોહિણી ફરીને પૂછે છે કે હે ભદ્રે! હું રૂદનનો અર્થ પણ જાણતી નથી તો રૂદનનો અર્થ શું છે તે બતાવ!

રોહિણીનો આ પ્રશ્ન પૂરો થતાં જ રાજા અશોકે કહ્યું, શોકથી જે રૂદન થાય છે તેનો અર્થ હું બતાવું છું તેમ કહીને નાનકડા લોકપાલ કુમારને રોહિણીના હાથમાંથી ખેંચી લઈને છત ઉપરથી નીચે નાખ્યો એટલે તુરત રોહિણીને બહુ જ દુઃખ અને શોક થયો. કુમાર લોકપાલને તો દેવીઓએ આવીને ફુલની શેયામાં ઝીલી લીધો અને અભિષેક આદિથી લોકપાલનું સન્માન કરી દેવીઓ ચાલી ગઈ.

એક વખત હસ્તિનાપુરમાં રૂપકુમ્ભ અને સ્વર્ણકુમ્ભ નામના બે ચારણઋદ્ધિધારી મુનિઓ પધારતાં વનપાળે રાજાને મુનિઓ પધાર્યાના સમાચાર આપ્યા. તેથી રાજા બહુ જ ખુશી થયા અને

અશોકરાજા પરિવાર આદિ સહિત વનમાં જઈ મુનિઓને ભક્તિ પૂર્વક વંદના કરીને અવધિજ્ઞાની રૂપકુમ્ભમુનિને વિનયથી પ્રશ્ન પૂછ્યો કે મહારાજ! મેં અને મારી પત્ની રોહિણીએ પૂર્વકાળમાં પ્રાણીઓ ઉપર દયા કરનારા કયા પ્રકારના ધર્મનું સેવન કર્યું હતું એ કૃપા કરીને કહો.

મુનિરાજ કહે છે કે આ હસ્તિનાપુરમાં પહેલાં વસુપાલ નામના રાજા હતા. વસુમતિ નામની તેને રાણી હતી. તેનો ભાઈ ધનમિત્ર હતો અને તે રાજશેઠ હતો. તેને પૂતિંગંધા નામની એક કન્યા હતી. પૂતિંગંધાના શરીરમાંથી મરેલાં કોઠી કૂતરાના શરીરની દુર્ગંધની જેવી ભીષણ દુર્ગંધ નીકળતી હતી. જેના કારણે આકાશ પણ દુર્ગંધમય થઈ જતું, એટલી ભીષણ દુર્ગંધ નીકળતી હતી.

તે જ નગરમાં એક વસુમિત્ર નામના ધનવાન શેઠ રહેતા હતા. વસુમતિ નામની તેને પત્ની હતી. તે બન્નેને શ્રીષેણ નામનો પુત્ર હતો, તે સપ્ત વ્યસની મહાપાપી હતો. ચોરી કરતાં એક વખત કોટવાળે તેને પકડી પાડ્યો અને મજબૂત સાંકળથી બાંધી માર પીટ કરતાં નગરમાં ફેરવતાં હતા ત્યારે પૂતિંગંધાના પિતાએ શ્રીષેણને કહ્યું કે જો તું મારી પુત્રી સાથે વિવાહ કરે તો તને આ બંધનથી છોડાવું! માર ને ભયથી ત્રાસીને શ્રીષેણે કહ્યું કે મામા! મને છોડવો તો હું તમારી પુત્રી પૂતિંગંધા સાથે પરણીશ.

પૂતિંગંધાના પિતાએ રાજાને વિનતિ કરીને શ્રીષેણને બંધનમુક્ત કર્યો ને પૂતિંગંધા સાથે વિવાહ કર્યો, પરંતુ તેની દુર્ગંધથી એક રાત્રિ પણ તેની સાથે રહી શક્યો નહિ. તેથી સવાર થતાં તેને છોડીને ચાલ્યો ગયો. પૂતિંગંધા દીનહીન થઈ પિતાને ઘેર દિવસ ગુજારતી હતી.

એક વખત પિહિતાશ્રવ નામના ચારણઋદ્ધિધારી મુનિ સંઘ સહિત આવેલા. તેના સમાચાર મળતાં રાજા વિગેરે સૌ મુનિવંદન માટે વનમાં ગયા. તેની સાથે પૂતિંગંધા પણ માતાપિતા સહિત મુનિવંદનાએ ગયેલ અને વંદના કરી ઉપદેશ સાંભળીને વિનયથી મુનિરાજને પૂતિંગંધાએ પ્રશ્ન કર્યો કે મારા પૂર્વભવની વાત બતાવો જેના કારણે પૂતિંગંધા થઈને મહાન દુઃખ ભોગવું છું.

મુનિરાજ મહાન વૈરાગ્યભાવને જાગૃત કરનાર પૂતિંગંધાની પૂર્વભવની વાત બતાવતા કહે છે કે પુત્રી! હું તને દુર્ગંધમય શરીર મળવાનું કારણ બતાવું છું તું ધ્યાન દઈને સાંભળ!

ભરતક્ષેત્રમાં સૌરાષ્ટ્ર નામના દેશમાં ગિરિનગર નામનું એક નગર હતું. તેના રાજાનું નામ ભૂપાલ હતું અને તે વિશુદ્ધ સમ્યગ્દષ્ટિ હતા. તે રાજાને એક ગંગદત્ત નામના શેઠ હતા. તેની પત્નીનું નામ સિંધુમતિ હતું. સિંધુમતિને પોતાના રૂપ-યૌવન-વિલાસ આદિનો મહાન ગર્વ હતો.

એક વખત અનેક મહિનાના ઉપવાસી સમાધિગુપ્ત નામના મુનિ પારણા માટે નીકળેલા હતા. તે વખતે વનમાં રાજાની સાથે જઈ રહેલાં ગંગદત્ત શેઠે મુનિને પોતાના ઘર તરફ આવતાં જોઈને પોતાની પત્ની સિંધુમતિને કહ્યું કે મુનિરાજ પધારી રહ્યા છે તેમને વિધિપૂર્વક આહાર આપીને પછી વનમાં આવજે. સિંધુમતિ પતિના કહેવાથી પાછી તો વળી ગઈ પણ તેના મનમાં બહુ જ ક્રોધ થઈ ગયો. મુનિરાજને પડગાહી પોતાને ઘેર લઈ ગઈ અને ભેંસને માટે બનાવેલ ખૂબ મીઠું આદિ નાખેલ

ખાણ સાથે કડવી તુંબડી મેળવીને આપવા તૈયાર થતાં તેની દાસીએ ખૂબ ના પાડી તોપણ ક્રોધથી આહાર આપ્યો. મુનિરાજે આહાર લઈને હંમેશને માટે પ્રત્યાખ્યાન લઈને આરાધનાઓનું આરાધન કરીને સ્વર્ગમાં દેવપર્યાય ધારણ કરી.

જ્યારે રાજા વનમાંથી પાછા ફર્યા ત્યારે તેમને જાણવા મળ્યું કે ગંગદત્તની પત્ની સિંધુમતિએ મુનિને કડવી તુંબડી ખવરાવીને મૃત્યુ કરેલ છે. તેથી રાજાએ સિંધુમતિનું માથું મુંડાવી પાંચ બળદ બંધાવી ગધેડા ઉપર બેસારી એ દુરાચારિણીને માર મારતાં સમસ્ત નગરજનોને દેખાડવા નગરમાં ફેરવી. તે પછી તેને ઉદમ્બર કોઠ નીકળ્યો ને સાતમે દિવસે મરીને છટ્ટી નરકે બાવીસ સાગરના આયુષ્યની સ્થિતિએ ગઈ અને તે પછી ક્રમથી સિંહણ આદિ થઈને સાતે નગરમાં પરિભ્રમણ કર્યું. ત્યાંથી નીકળી તિર્યંચ ગતિમાં બે વખત કૂતરી થઈ, સૂકરી થઈ, શિયાળણી થઈ, ઊંદરડી થઈ, હાથણી થઈ, ગધેડી થઈ અને તે પછી વૈશ્યા થઈને તે પછી દુઃખોથી ભરેલી દુર્ગધ શરીરવાળી અને કુંટુંબીજનોથી નિંદનીય તું પૂતિંગંધા થઈ.

મુનિરાજ દ્વારા પૂર્વભવની કથા સાંભળી પૂતિંગંધાનું મન સંસારથી અત્યંત વિરક્ત થઈ ગયું અને મુનિરાજને પૂછ્યું કે ભગવાન! આપ કૃપા કરીને બતાવો કે હું કયા પુણ્યકાર્યથી પૂર્વે કરેલાં પાપથી છૂટું!

પૂતિંગંધાની વિનતિ સાંભળી મુનિરાજે કહ્યું કે બેટા! તું ખરેખર સંસારના દુઃખોથી છૂટવા ઈચ્છતી હો અને સાચા દેવ-ગુરુ-ધર્મમાં પ્રીતિ કરવા ઈચ્છતી હો તો રોહિણી નક્ષત્રમાં ઉપવાસ કર! તેનાથી ફરીને તું કદી દુઃખ પામીશ નહિ.

મુનિરાજે રોહિણીવ્રતના ઉપવાસની વિધિ બતાવી તે અનુસાર સ્વીકાર કરતાં ભક્તિરસથી પ્રસન્ન થતાં પૂતિંગંધાને આંસુ આવી ગયા.

તે પછી પૂતિંગંધા પૂછે છે કે ભગવાન! મારી જેમ રોહિણીવ્રતનું અનુષ્ઠાન અન્ય કોઈએ કર્યું હોય તે કૃપા કરીને કહો. ઉત્તરમાં મુનિરાજે કહ્યું કે હે પુત્રી! સમસ્ત દુઃખોને દૂર કરનાર આ વ્રતનું વિધાન પૂતિંગંધકુમારે બહુ જ ઉત્સાહથી પાલન કર્યું છે તેની કથા આ પ્રકારે છે.

જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં શટકપુર નામના દેશમાં સિંહપુર નગરમાં સિંહસેન રાજાના પુત્ર પૂતિંગંધકુમારને તારી જેમ શરીરમાં બહુ જ દુર્ગધ નીકળતી હતી.

એક વખત વિમલવદન મુનિરાજને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થતાં દેવતાગણ કેવળકલ્યાણક ઉજવવા આકાશમાર્ગથી જતાં હતાં. તે વખતે પૂતિંગંધકુમાર રાજભવનના શિખર પર બેઠા હતા તેમણે પ્રભાથી શોભતા દેવકુમારોને જતાં જોયા અને જોતાં જ તુરત મૂર્છિત થઈ ગયા. ચંદન આદિ શીતોચાર કરતાં મૂર્છા દૂર થઈ અને તુરત તેને જાતિસ્મરણ થઈ ગયું અને પિતાની સાથે કેવળી ભગવાનના દર્શન કરવા ગયા.

કેવળી ભગવાનના ભક્તિથી દર્શન-પૂજનાદિ કરીને ઉપદેશ સાંભળવા પિતા-પુત્ર બેસી ગયા.

ઉપદેશ સમાપ્ત થતાં સિંહસેન મહારાજે ભક્તિથી જિનરાજને મનોગત વાત પૂછી કે મારો પુત્ર ક્યા કારણે પૂતિગંધ થયો અને મૂર્છિત થઈને સચેત થઈને અહીં આવ્યો તે કૃપા કરીને કહો?

રાજાના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં જિનરાજે કહ્યું કે તારા પુત્રે પૂર્વભવમાં મુનિરાજની હત્યા કરી હોવાથી અનેક યોનિમાં ભ્રમણ કરીને તમારે ત્યાં પૂતિગંધ થયો અને આકાશમાર્ગથી જતાં દેવકુમારોને દેખીને તેને જાતિસ્મરણ થવાથી નરકની વેદનાનું સ્મરણ થતાં ભયભીત થઈ મૂર્છિત થયો હતો.

સિંહસેન રાજા જિનરાજને પૂછે કે પૂર્વભવમાં પૂતિગંધે મુનિરાજની હત્યા ક્યા કારણે કરી હતી? જિનરાજ ઉત્તરમાં કહે છે કે વિધ્યાંચલ પર્વત ઉપર દિવ્ય અશોક વન છે. તેમાં બે મદોન્મત્ત હાથી રહેતાં હતાં. એક વખત તે બન્ને હાથીઓ તે જ પ્રદેશની વિશાળ નદીમાં ગયા અને જળને માટે પરસ્પર બન્ને લડી પડ્યા. તે એટલા જોરથી લડ્યા કે બન્ને લડતાં લડતાં મરી ગયા.

મરીને એક બિલાડો થયો બીજો ઊંદર થયો. બીજી વખત એક ભયાનક સર્પ થયો ને બીજો નોળીયો થયો. તે પછી બાજ ને બગલો થયો. તે પછી બન્ને કબૂતર થયા.

કનકપુરમાં સોમપ્રભ રાજા હતો. તેને સોમભૂતિ બ્રાહ્મણ પુરોહિત હતો. તે બંને કબૂતરો મરીને સોમભૂતિને ત્યાં પુત્ર થયા. એકનું નામ સોમશર્મા એને બીજાનું નામ સોમદત્ત હતું. તેઓ વિદ્યાભ્યાસ કરીને વિજ્ઞાનમાં પારંગત થયા. પિતા સોમભૂતિ મૃત્યુ પામતાં, નાના પુત્ર સોમદત્તને પુરોહિત પદ મળ્યું. મોટો ભાઈ સોમશર્મા હતો તેણે નાનાભાઈ સોમદત્તની સ્ત્રી લક્ષ્મીમતિ સાથે પ્રેમસંબંધ સ્થાપેલ હતો. તેથી સોમશર્માની ભોળી પત્ની દીયર સોમદત્તને વારંવાર કહેતી કે તમારી દુરાચારિણી સ્ત્રી સાથે મારા પતિનો અનુચિત સંબંધ છે. તે જાણીને સોમદત્તને અત્યંત વૈરાગ્ય થયો અને ધર્મસેન મુનિ પાસે જિનદીક્ષા લઈ લીધી.

જ્યારે રાજાને સમાચાર મળ્યા કે સોમદત્તે દીક્ષા લીધી છે ત્યારે તેણે તેના મોટાભાઈ સોમશર્માને પુરોહિતનું પદ આપ્યું.

શકટદેશના વસુપાલ રાજાને ત્યાં સુંદર હાથી હતો તે હાથીની સોમપ્રભ રાજાએ દૂત મોકલીને માંગણી કરી, પરંતુ વસુપાલ રાજાએ તેનો ઈન્કાર કર્યો. તેથી સોમપ્રભ રાજાએ ગુસ્સે થઈને વસુપાલ ઉપર ચઢાઈ કરી.

સંધ્યા સમયે રાજાની સેનાએ વનમાં પડાવ નાખ્યો. પુરોહિત સોમશર્માની ધ્યાનસ્થ સોમદત્ત મુનિરાજ ઉપર નજર પડી. મુનિરાજને દેખતાં જ સોમશર્મા ક્રોધથી લાલપીળો થઈ ગયો અને સોમપ્રભ રાજાને કહ્યું કે આપણે બળવાન રાજા ઉપર ચઢાઈ કરવા નીકળ્યા છીએ ત્યારે આ નગ્ન મુનિના દર્શનથી અપશુકન થયા છે તેથી આ મુનિને મારીને તેનું લોહી દશ દિશાને અર્પણ કરી શાંતિવિધાન કરીએ.

પુરોહિતના હિંસામય વચન સાંભળી રાજાએ કાન બંધ કરી દીધા ત્યારે એક નિમિત્તજ વિશ્વદેવ બ્રાહ્મણે રાજાને કહ્યું કે રાજન્! સોમશર્માને શુકન—અપશુકનની કાંઈ ખબર પડતી નથી. આ મુનિરાજ

તો સમસ્ત પ્રાણીઓનું હિત કરવાવાળા છે. તેમના દર્શનથી તો આપણું ધારેલ કાર્ય તુરત સફળ થઈ જાય તેવા તેમના શુકન થયા છે. તે માટે અનેક શાસ્ત્ર-આધારથી યુક્તિઓ આપીને વાત કરી અને કહ્યું કે રાજન્! આ મુનિરાજના મહાન શુકન થવાથી તો વસુપાલ રાજા સ્વયં હાથી આપવા માટે અહીં આવવા જોઈએ, તેવું આ મહાન શુકન છે.

પ્રભાત થતાં જ વસુપાલ રાજાએ સ્વયં હાથી લઈને સોમપ્રભ રાજાને ભેટ ધરી સન્માન કર્યું અને રાજા ખુશી થઈ નગરમાં પાછા ફર્યા.

પુરોહિત સોમશર્માએ પૂર્વ વૈરના કારણે ધ્યાનાવિષ્ટ મુનિરાજની તલવારથી હત્યા કરી. મહારાજ સોમપ્રભને સવાર થતાં ખબર પડી કે સોમશર્માએ મુનિરાજની હત્યા કરી છે, તેથી રાજાએ સોમશર્માને મુનિહિંસાના કારણે પાંચ પ્રકારનો દંડ આપ્યો અને દુષ્ટબુદ્ધિ સોમશર્માને મુનિહિંસાના પાપથી ગળત કોઠ નીકળ્યો ને સાત દિવસમાં તેની ભયાનક પીડાથી મરીને તુરત સાતમી નરકે પહોંચી ગયો.

ત્યાં મહાન દુઃખો ભોગવીને નરકથી નીકળીને એક હજાર જોજનનો મચ્છ થયો. ત્યાં અનેક પ્રકારની પીડા સહન કરી મરીને છટ્ટી નરકે ગયો, ત્યાં ૨૨ સાગર સુધી મહાન દુઃખ ભોગવી ત્યાંથી નીકળીને ભયાનક સિંહ થયો અને ત્યાંનું આયુષ્ય પૂરું કરી પાંચમી નરકે પહોંચ્યો. ત્યાં પણ અસહ્ય દુઃખ ભોગવી ભયંકર કાળો સર્પ થયો અને ત્યાંનું આયુષ્ય પૂરું કરી ચોથી નરકે ગયો અને ત્યાં પણ મહાદુઃખ ભોગવીને વાઘ થયો. ત્યાંથી મરીને ત્રીજી નરકનો નારકી થયો. ત્યાંથી નીકળી દુષ્ટ વીકરાળ પક્ષી થયો અને ત્યાંથી મરીને બીજી નરકનો નારકી થયો. ત્યાં પણ દુઃખો ભોગવી સફેદ બગલો થયો. ત્યાં પણ પાપ કરી પહેલી નરકે ગયો. એક સાગર સુધી દુઃખ ભોગવી ત્યાંથી નીકળીને રાજન્! તમારે ત્યાં આ પૂતિગંધકુમાર થયો છે.

આમ, પૂર્વભવના પાપોની વાત સાંભળી વિનય ભક્તિપૂર્વક પૂતિગંધ કહેવા લાગ્યો કે હે જિનરાજ! પૂર્વે કરેલાં પાપનો નાશ કયા પ્રકારથી થઈ શકે? જિનરાજે કહ્યું કે કુમાર! તું દુઃખોથી છૂટવા માંગતો હો તો રોહિણી નક્ષત્રમાં ઉપવાસનું વિધાન કર!

આ પ્રકારે જિનરાજના ઉપદેશથી પૂતિગંધકુમારે સમ્યક્ પામી રોહિણી વ્રત ગ્રહણ કર્યું અને ધર્મનું પાલન કરતાં કરતાં એક જ મહિનો જ થયો હતો ત્યાં અત્યંત વિરક્તિ થતાં પોતાના વિજય નામના પુત્રને ગાદીએ બેસાડી જિનદીક્ષા લઈ ચાર પ્રકારની આરાધના કરીને સંલેખના મરણ કરી પ્રાણત સ્વર્ગમાં ૨૨ સાગરની સ્થિતિએ ઋદ્ધિધારી દેવ થયો. ૨૨ સાગર સુધી સ્વર્ગમાં વિપુલ ભોગ ભોગવી ત્યાંથી ચ્યવીને વિદેહક્ષેત્રમાં પુષ્પકલાવતી દેશની પુંડરીકીણી નગરીમાં વિમલકીર્તિ રાજાનો અર્કકીર્તિ નામે પુત્ર થયો. અર્કકીર્તિ બહુ જ રૂપવાન, લોકોના મનને પ્યારો હતો. અર્કકીર્તિને પ્રાણોથી પ્યારો મેઘસેન નામનો મિત્ર હતો. બન્ને મિત્રો સાથે જ વિદ્વાભ્યાસ કરી પારંગત થયા હતા.

એક સમય મથુરામાં સુમન્દિર નામના શેઠપુત્રના વિવાહ સુશીલા અને સુમતિ નામની બે શેઠકન્યાઓ સાથે થઈ રહ્યા હતા તે કન્યાઓને રાજકુમાર અર્કકીર્તિ જોઈ ગયો અને તેના મિત્ર

મેઘસેનને સંકેત કરતાં તે બન્ને કન્યાઓને મેઘસેન સુમંદિર પાસેથી ઉપાડી ગયો પરંતુ તે કન્યાઓને મેઘસેને ઉપાડી જતાં પુરવાસીએ જોયો એટલે ગામ લોકોએ મેઘસેન પાસેથી કન્યાઓને છોડાવી લીધી અને પુંડરીકીણી નગરીમાં ગામલોકોએ આવીને વિમલકીર્તિ રાજાને વાત કરી. રાજાએ (પિતા) ગુરુસે થઈને રાજકુમાર અને તેના મિત્રને દેશ નિકાલ કર્યાં.

બન્ને મિત્રો ત્યાંથી નીકળી વિતશોકપુર આવ્યા. ત્યાંના રાજા વિમલવાહનની જયમતિ આદિ આઠ રૂપવાન, ગુણવાન કન્યાઓ ચંદ્રવેદ કરી શકનારને પરણવાની હતી તે માટે અનેક રાજકુમારો આવેલ હતા પણ કોઈથી ચંદ્રવેદ થઈ શક્યો નહિ. તે પછી અર્કકીર્તિએ આવીને ચંદ્રવેદનું ભેદન કર્યું. તેથી રાજાએ પ્રતિજ્ઞા અનુસાર આઠેય રાજકન્યાઓને અર્કકીર્તિ સાથે લગ્ન કરી આપ્યું અને કેટલોક વખત અર્કકીર્તિ સ્વસુરને ત્યાં રહ્યાં.

એક વખત અર્કકીર્તિએ ઉપવાસ કરી જિનમંદિરમાં ભગવાનની પૂજા કરી અને રાત્રિના મંદિરમાં સૂઈ ગયેલ ત્યારે સિમલેખા નામની વિદ્યાધરી આવી અને નિદ્રાધીન કુમારને લઈને વિજયાર્ધ પર્વત ઉપરના જિનમંદિરમાં છોડી ગઈ. જ્યારે અર્કકીર્તિ જાગૃત થયો ત્યારે પોતાને વિજયાર્ધના જિનમંદિરમાં છે તેમ જાણી ત્યાંના મંદિરમાં દર્શન કરવા જતાં તેના પુણ્ય પ્રભાવથી વજ્રમય કમાડ ખુલી ગયા. તેને પુણ્યવંત જાણીને ત્યાંના રાજસેવક રાજાની પાસે લઈ ગયા અને રાજાએ તેનું સ્વાગત કરીને પોતાની વિતશોકા નામની પ્રિય પુત્રી પરણાવી અને તેની બીજી ૩૧ કન્યાઓ પણ પરણાવી. કુમાર પાંચ વર્ષ ત્યાં સુખપૂર્વક રહ્યો.

એક દિવસ પિતાની યાદ આવતાં પોતાના વતન જવા નીકળ્યા. રસ્તામાં અંજનગિરિ નામના નગરમાં પહોંચ્યાં. ત્યાં ગાંડા થયેલ હાથીને વશ કરી ત્યાંના રાજાની આઠ કન્યાઓ પોતાના પરાક્રમથી પરણીને પોતાની પુંડરીકીણી નગરીમાં આવ્યા અને એક દિવસ કુમાર અર્કકીર્તિએ નટીનું રૂપ કરીને પિતાની સભામાં જઈને લોકોના મનને આશ્ચર્ય કરે તેવું નૃત્ય કર્યું અને તે પછી પિતાજીની સાથે યુદ્ધ કરવા ગાયોને ઘેરી લીધી. તેથી રાજાએ ગાયો છોડાવવા યુદ્ધ કર્યું. પિતા-પુત્ર સામસામે લડી રહ્યા.

પરંતુ અનેક જીવોનો ઘાત થતો જોઈ કુમારે પોતાનું નામ લખીને પિતાને બાણ મોકલ્યું. તે જોઈ, પત્ર વાંચી, પિતાનું હૃદય આનંદથી ભરાઈ ગયું અને પિતા-પુત્ર બન્ને એક બીજાને ખૂબ જ સ્નેહથી મળ્યા, ક્ષેમકુશળ પૂછ્યા અને આનંદથી રાજભવનમાં ગયા.

મહારાજ વિમલકીર્તિએ પોતાના પુત્રના આગમનના હર્ષમાં ઈચ્છા અનુસાર દાન આપ્યું અને પોતાના વિજયી પ્રિયપુત્ર અર્કકીર્તિને રાજ્યલક્ષ્મી સમર્પિત કરી અને પોતે શ્રીધર મુનિ પાસે જિનદીક્ષા અંગીકાર કરીને કઠીન તપશ્ચર્યા કરીને અંતમાં નિર્વાણ પધાર્યાં.

કુમાર અર્કકીર્તિએ ક્રમ ક્રમથી ચક્રવર્તીની વિભૂતિ પ્રાપ્ત કરીને આનંદથી સામ્રાજ્યમાં રહ્યા. એક દિવસ સંસારની ક્ષણભંગુરતાનો પ્રસંગ દેખીને બહુ જ વૈરાગ્ય થતાં પોતાના પુત્રને રાજ્યભાર સોંપીને જિનદીક્ષા લઈને ઉગ્ર તપશ્ચર્યા કરી. અંત સમયે સંલેખના કરી, શરીર છોડી ૨૨ સાગરની સ્થિતિએ અચ્યુત સ્વર્ગમાં દેવ થયા.

પૂતિંગંધાએ પણ શ્રાવકોના વ્રતનું પાલન કરી તથા રોહિણીવ્રતના પાલનથી સમાધિ-મરણ કરી અચ્યુત સ્વર્ગમાં પંદર પલ્યોપમની સ્થિતિએ પૂર્વના અર્કકીર્તિકુમાર જે દેવ થયા છે તેની મહાદેવી થઈ અને તેની સાથે મનોવાંછીત ભોગ ભોગવ્યા અને ત્યાંથી ચ્યુત થઈને અશોકકુમાર તરીકે જન્મ થયો અને પહેલાં ભવની પૂતિંગંધા સ્વર્ગમાંથી ચ્યવીને ચંપાનગરીના મધવા રાજાની રોહિણી નામની પુત્રી થઈ જે તમારી પાસે જ બેઠી છે.

રાજા અશોક રૂપકુંભ મુનિરાજ પાસેથી પોતાના ભવાંતરો સાંભળી બહુ જ સંતુષ્ટ થયા અને રાણી રોહિણી પણ પૂર્વભવો સાંભળી પ્રસન્ન થઈ મુનિરાજને ભક્તિપૂર્વક પ્રણામ કરી અશોક વિગેરે સૌ હસ્તિનાપુર આવી ગયા.

એક દિવસની વાત છે કે રાજારાણી સિંહાસન પર બેઠા હતા એવામાં રોહિણીએ અશોકના કાન પાસે સફેદ ચમકતો વાળ દેખ્યો અને તે વાળ તોડીને અશોકના હાથમાં આપ્યો. સફેદ વાળ જોઈને અશોકને એકદમ વૈરાગ્ય જાગૃત થયો ને શરીર-ભોગ-સંસારની નિંદા કરવા લાગ્યા. તે જ વખતે વનપાલે આવીને રાજાને કહ્યું કે રાજન! ભગવાન વાસુપૂજ્ય આપણા ઉદ્યાનમાં પધારેલ છે. રાજાએ આ સુખદ સમાચાર સાંભળી સિંહાસનથી ઉતરી ભગવાનની દિશામાં નમસ્કાર કર્યા, વનપાળને ઈનામ આપ્યું, આનંદની સાથે સંપૂર્ણ નગરમાં ઢોલ ટીપાવી ભગવાન પધાર્યાની સૂચના આપી.

રાજા અશોકે સંપૂર્ણ રાજ્યલક્ષ્મી લોકપાલકુમારને આપી અને વાસુપૂજ્ય ભગવાનના સમવસરણમાં પહોંચ્યા. ભગવાનને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી ભક્તિપૂર્વક નમસ્કાર કરી જિનદીક્ષા અંગીકાર કરી વાસુપૂજ્ય ભગવાનના ગણધર થયા. ઉગ્ર તપશ્ચર્યા કરી અંતમાં સમસ્ત કર્મનો નાશ કરીને નિર્વાણધામ પધાર્યા.

મહારાણી રોહિણીએ પણ સમસ્ત પરિગ્રહ છોડી ભગવાનને નમસ્કાર કરી સુમતિ આર્યિકા પાસે દીક્ષા લીધી અને કઠોર તપશ્ચર્યા કરી અંતમાં સંલેખના કરી શરીર છોડી અચ્યુત સ્વર્ગમાં દેવ પર્યાય ધારણ કરી. (અંતમાં મોક્ષ જશે).

આ રીતે ઘોર પાપો કરનારા જીવો પણ જિનધર્મનું શરણ લેતાં—શાશ્વત સુખ—મોક્ષલક્ષ્મીને વરે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કહે છે તેમ ઘોર વિકારભાવો પણ આત્માની ઉપર ઉપર તરે છે, સ્વપ્ન સમાન અત્યંત ક્ષણભંગુર છે, નટના સ્વાંગોની જેમ ક્ષણિક સ્વાંગરૂપ હોવાથી અંદર પેસતાં નથી. આત્માની શક્તિ સામર્થ્ય તો સદા શુદ્ધ જ છે. એ શુદ્ધ પરમેશ્વર શક્તિનો વિશ્વાસ કરતાં, સ્વાનુભૂતિ કરતાં, પર્યાયમાં સાક્ષાત્ પરમેશ્વર થઈ જાય છે. આવું આશ્ચર્યકારી અદ્ભુત આત્માનું સ્વરૂપ છે તેમ પૂજ્ય ગુરુદેવ ફરમાવી રહ્યા છે.

*

યશોધર અને ચન્દ્રમતિની કથા

એક દિવસની વાત છે કે યશોમતિ પોતાના અંત:પુર સાથે ઉદ્યાનમાં કીડા કરવા માટે આવ્યો. ચન્ડકર્મા પણ તે જ સમયે કુક્કુટ-યુગલને લોખંડના પિંજરામાં બંધ કરીને ઉદ્યાનમાં આવ્યો. અહીં આવીને ચન્ડકર્માએ રેશ્મી વસ્ત્ર સમાન અનેક વર્ણોથી ઉજ્જવળ એક મનોહર ભવન જોયું. ચન્ડકર્માએ આ પ્રાસાદના પૂર્વ દ્વારમાં સ્થિત મણિયોથી ઉજ્જવળ આકાશ સમાન સ્વચ્છ તથા વિચિત્ર પટ-મંડપમાં પરસ્પરમાં પ્રેમાસક્ત આ કુક્કુટ-યુગલને છોડી દીધા તથા તે કુક્કુટ-યુગલ પણ મન્દમન્દ બાંગ પોકારવા લાગ્યા.

એટલામાં ચન્ડકર્માએ અશોક વૃક્ષ નીચે ખડગાસનથી બિરાજમાન એક મુનિરાજને જોયા. મુનિરાજના બન્ને બાજુ હાથ લટકતા હતા તથા દૈષ્ટિ નાક પર હતી. તેઓ દયાળુ હતા. સમસ્ત ઈન્દ્રિયો પર વિજય પ્રાપ્ત કરી લીધો હતો.

ચન્ડકર્માએ મુનિરાજને જોયા તથા મન વગર તેમની વંદના કરી તથા નિષ્કુર હૃદય સાથે તેમના સંબંધમાં વિચારવા લાગ્યો કે મનુષ્યોના મનમાં ડર ઉત્પન્ન કરવાવાળા પ્રચંડ સાપ સમાન આ મુનિએ રાજાના નિવાસ-સ્થાનને અપવિત્ર કર્યું છે. તે આ રીતે વિચાર કરતો હતો ત્યાં મુનિરાજનો યોગ પુરો થયો.

ચન્ડકર્માએ મુનિરાજને ધ્યાનમાંથી બહાર આવતાં જોયા ને ખૂબ જ નિષ્કુર મનથી કામદેવને જીતવાવાળા મુનિરાજને કહ્યું કે હે મુનિરાજ! આપ લોકપ્રસિદ્ધ છો તથા જનતા તમને માને-પૂજે છે તોપણ તમે શું ધ્યાન કરો છો?

મુનિરાજે ચન્ડકર્માનો આ પ્રશ્ન સાંભળીને વિશુદ્ધ હૃદયથી તેને કહેવા લાગ્યા કે ભદ્ર, તેં જે વાત પૂછી છે તે તને બતાવું છું, તું સાવધાન થઈને એક ચિત્તથી સાંભળ. ભદ્ર! મેં મારા ધ્યાનમાં એ વિચાર્યું કે આ અસાર સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં અનન્ત શરીર ધારણ કર્યા અને છોડ્યા. અનેક યોનિઓમાં જે દુઃખ સહ્યા તે દુઃખોથી કેવી રીતે મુક્તિ પામી શકાય છે. મુનિરાજની વાત સાંભળી ચન્ડકર્મા પૂછવા લાગ્યો કે શું શરીરથી અલગ પણ કોઈ જીવ નામની વસ્તુ છે? શરીર તેનાથી જુદું છે? મુનિરાજ અવધિજ્ઞાની હતા. અગિયાર અંગના ધારક હતા તથા પ્રત્યેક પ્રકારના સન્દેહને દૂર કરવાવાળા હતા. તેમણે જ્યારે ચન્ડકર્માનો પ્રશ્ન સાંભળ્યો તો સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહેવા લગ્યા કે ભોળા માનવી, તારે આ સંબંધમાં જરા પણ સંદેહ ન કરવો જોઈએ. તું વિશ્વાસ રાખ, શરીર એક અલગ વસ્તુ છે અને જીવ એક અલગ વસ્તુ છે.

પરન્તુ ચન્ડકર્મા ન માન્યો. તે મુનિરાજને કહેવા લાગ્યો કે યોગીરાજ! ન તો જીવ અલગ છે અને ન શરીર અલગ છે. પરન્તુ અનેક યોનિરૂપી વૃક્ષોથી મંડિત સંસારરૂપી વનમાં ધૂમવાવાળા પ્રાણીઓની જે સજીવ વસ્તુ છે તે શરીર જ છે. તે એક ઉદાહરણ કહેવા લાગ્યો. મુનિરાજ મેં એક ચોરને એક કોઠીમાં બંધ કરી દીધો અને તે કોઠીને ચારે તરફથી લાખથી મઠી દીધી. પછી

એમાં એક છેદ કર્યો. હવે તે કોઠીમાં પડ્યો ચોર મરી ગયો પણ, મુનિરાજ, મેં ક્યારેય પણ તે છેદમાંથી એના જીવને નીકળતાં જોયો નથી. એટલે યોગીરાજ આ ઘટનાથી હું તો એ સત્ય સમજું છું કે તે જ જીવ ને તે જ શરીર છે. બન્ને જુદાં જુદાં નથી.

યોગીરાજે જ્યારે ચન્ડકર્માની વાત સાંભળી તો તેઓ કહેવા લાગ્યા—કે ભદ્ર! તું એ જ કોઠીમાં એક મનુષ્યને શંખ આપીને બેસાડી દે અને કહે કે તે ખૂબ પ્રસન્નતાથી તે શંખને ફૂંકે. જ્યારે તે શંખ વગાડવા લાગે ત્યારે તેનો આવાજ તું જરૂર સાંભળીશ, પરન્તુ તે અવાજને તે છિદ્રમાંથી નીકળતાં તું નહીં જોઈ શકે. બીજો કોઈ પણ નથી જોઈ શકતો. ભદ્ર! જેવી રીતે અવાજ બહાર નીકળતા પણ દેખી નથી શકાતો એવી રીતે શરીરમાંથી જીવને પણ બહાર નીકળતા જોઈ નથી શકાતો.

ચન્ડકર્માએ મુનિરાજનું આ દ્રષ્ટાંત સાંભળ્યું, તે કહેવા લાગ્યો; યોગીરાજ, હું હવે જે ઉદાહરણ તમને કહેવાનો છું તેનાથી મારી વાતની સત્યતાનું સ્પષ્ટીકરણ થાય છે. મુનિરાજ, મેં એક સજીવ ચોરને ત્રાજવામાં તોળ્યો, પછી તેને જીવરહિત કરી દીધો પરન્તુ બન્ને સ્થિતિમાં વજન એક સરખું રહ્યું. હે મુનિરાજ, મારા આ કથનથી તમે વિશ્વાસ કરો કે જેવો હું છું એવો મડદાનો જીવ છે તે જ શરીર છે.

મુનિરાજે ચન્ડકર્માના દ્રષ્ટાંતને ખૂબ ધ્યાનથી સાંભળ્યું તથા તેને કહેવા લાગ્યા—ભદ્ર! તું મારા મનોહારી ઉદાહરણને સાંભળ. એક ગોપાલકે ચામડાની થેલી હવાથી ભરી તથા તેને ત્રાજવામાં તોળી ત્યાર પછી તેમાંથી હવા કાઢીને ત્રાજવામાં તોળી તો બન્ને અવસ્થામાં એક સરખું વજન રહ્યું. માટે હે ભદ્ર! જેવી રીતે ચામડાની થેલી હવાથી ભરતાં એટલી જ રહે છે તેવી રીતે અજીવ અને સજીવ મનુષ્ય પણ એટલો જ રહે છે. જીવ શરીરમાં રહે કે ન રહે વજનમાં કાંઈ ફેર નથી પડતો.

મુનિરાજ કહેવા લાગ્યા કે—ભદ્ર! મારી વાત પર વિશ્વાસ કરો કે જીવ અલગ વસ્તુ છે ને શરીર ભિન્ન વસ્તુ છે, બન્ને એક નથી.

યોગીરાજની આ વાત સાંભળી ચન્ડકર્મા કહેવા લાગ્યો મહારાજ! મારી એક વાત સાંભળી લ્યો. મેં એક ચોરના શરીરને કાપી નાખ્યો તથા તેના ખૂબ નાના-નાના ટુકડા કર્યા તો શરીરની બહાર કે અંદર ક્યાંય જીવ નામની વસ્તુ ન દેખાણી. મુનિરાજ! જેવી રીતે એક શરીરના નાના ટુકડા કરવાથી પણ જીવ ન દેખાયો તો એથી એ જ સિદ્ધ થાય છે કે શરીર અને જીવ બન્ને એક છે.

યોગીરાજે ચન્ડકર્માનું આ ઉદાહરણ સાંભળ્યું તથા તેઓ કહેવા લાગ્યા કે—ભદ્ર! હવે એક મારું પણ ખૂબ સ્પષ્ટ ઉદાહરણ સાંભળ! એક મનુષ્ય એક અરણી-વાંસને કાપે છે પરન્તુ તેની અંદર રહેવાવાળી આગ તેને દેખાતી નથી. ત્યારબાદ એ અરણી-વાંસના નાના-નાના ટુકડા પણ કરી નાખે છે તોપણ તેની અંદરની આગ તેને નથી દેખાતી. મુનિરાજ કહેવા લાગ્યા—હે ભદ્ર! જેવી રીતે અરણી-વાંસમાં અગ્નિ હોવા છતાં તેને અગ્નિ દેખાતી નથી તેવી રીતે ખંડ-ખંડ શરીરમાં

જીવ વિદ્યમાન હોવા છતાં ઈન્દ્રિય-પ્રત્યક્ષ ન હોવાથી મનુષ્યને દેખાતો નથી. હે આર્ય! આ દ્રષ્ટાંતથી તું મારી વાતને સત્ય સમજ કે જીવ અલગ છે ને શરીર અલગ છે.

મુનિરાજની આ વાત સાંભળી ચન્ડકર્મા કહેવા લાગ્યો દેવ હવે તો હું નિરુત્તર થઈ ગયો. આપ બતાવો કે હવે શું કરું? ભગવન્! હવે તમે મારા ઉપર પ્રસન્ન થાઓ.

ચન્ડકર્માની વાત સાંભળી મુનિરાજ તેના પ્રત્યે દયાર્દ્ર થઈ ગયા અને કહેવા લાગ્યા— મહાભાગ! હવે તમે ધર્મ કરો. કેમકે ધર્મ જ સમસ્ત પ્રાણીઓનો બન્ધુ છે.

ત્યારે ચન્ડકર્માએ મુનિરાજની સેવામાં નિવેદન કર્યું કે—ભગવન્! આપ મને સ્પષ્ટરૂપથી ધર્મ અને અધર્મના ફળને સમજાવો. મુનિરાજ કહેવા લાગ્યા : સૌભાગ્ય, ધન-સમ્પત્તિ, દીર્ઘાયુ, નિર્મળયશ, વશીકરણ અને આરોગ્ય આ બધું મનુષ્યને ધર્મથી પ્રાપ્ત થાય છે અને દરિદ્રતા, કુરૂપતા, દુર્ભાગ્ય, બન્ધુહિનતા આદિ બધું મનુષ્યને અધર્મથી પ્રાપ્ત થાય છે.

ચન્ડકર્માએ જ્યારે મુનિરાજ દ્વારા ધર્મ-અધર્મનું ફળ સાંભળ્યું તો મુનિભક્તિના કારણે એનું શરીર રોમાંચિત થઈ ગયું તથા ફરી વાર કહેવા લાગ્યો—ભગવન્! આપ સંસાર-સમુદ્ર પાર કરાવવાવાળા છો તો મારા ગૃહસ્થ જીવનમાં મારાથી ધર્મ થઈ શકે તેના વિષે મને ઉપદેશ આપો.

ચન્ડકર્માની વિનંતી સાંભળીને જ્ઞાની યોગીરાજના મનમાં કરુણા ઉમટી. તેઓ કહેવા લાગ્યા— વત્સ, અગર તારી ધર્મપાલન કરવાની ઈચ્છા છે તો સમ્યક્ત્વપૂર્વક પાંચ અણુવ્રતોનું પાલન કરો.

મુનિરાજની વાત સાંભળીને ચન્ડકર્મા નિવેદન કરવા લાગ્યો કે મહારાજ! આપ મને સ્વર્ગ અને મોક્ષના હેતુભૂત તથા સુખ-સમ્પત્તિ પ્રાપ્ત કરાવવાવાળા અણુવ્રતોનું સ્વરૂપ સંક્ષેપમાં સમજાવો.

મુનિરાજે પાંચ અણુવ્રત, ત્રણ ગુણવ્રત, ચાર શિક્ષાવ્રત, મધુત્યાગ, પાંચ ઉદ્ભ્રમરત્યાગ, રાત્રિ-ભોજનત્યાગ, પંચનમસ્કારમન્ત્ર, સમ્યક્ત્વ અને ગુરુપૂજા આદિ સમ્પૂર્ણ ગૃહસ્થધર્મનો સંક્ષેપમાં ઉપદેશ આપ્યો.

યોગીરાજનો ઉપદેશ સાંભળીને ચન્ડકર્મા કહેવા લાગ્યો—સ્વામિન્! મેં સમ્યક્ત્વપૂર્વક બીજા બધા વ્રત તો લઈ લીધા; પરન્તુ અહિંસા વ્રત નથી લઈ શકતો; કેમકે જીવઘાત કરવો અમારો કુળધર્મ છે. આ સાંભળી મુનિરાજ કહેવા લાગ્યા—ચન્ડકર્મા, તું સાચું કહે છે કે જીવઘાત કરવો તારો કુળધર્મ છે. પરંતુ તને ખબર નથી કે અનંત પાપાર્જનનું કારણ આ તારો જીવઘાતજન્ય કુળધર્મ જ છે. જ્યાં સુધી તું તારા કુળધર્મને નહીં છોડે ત્યાં સુધી તું પણ અનંત દુઃખ દેવાવાળી મૃત્યુ પરંપરાને તે જ પ્રકારે પ્રાપ્ત કરતો રહીશ, જેવી રીતે આ કુક્કુટ-યુગલે જીવઘાતજન્ય પોતાનો કુળધર્મ ન છોડ્યો અને અનંત દુઃખ દેવાવાળી મૃત્યુ-પરંપરાને પામ્યું.

મુનિરાજની આ વાત સાંભળી ચન્ડકર્માનું મન આશ્ચર્યથી ભરાઈ ગયું તથા તે કુતૂહલ સાથે પૂછવા લાગ્યો કે યોગીરાજ! બતાવો કે આ કુક્કુટ-યુગલે પૂર્વભાવમાં કુળધર્મ નહીં છોડવાને કારણે કયા પ્રકારની મૃત્યુ-પરંપરાને પ્રાપ્ત કરી.

ચન્ડકર્માનો આ પ્રશ્ન સાંભળી મુનિરાજ કહેવા લાગ્યા કે ચન્ડકર્મા તમે એકચિત્તથી સાંભળો, હું તેમના ભવાન્તર બતાવું છું. ભદ્ર, આ કૂકડો યશોમતિ કુમાર રાજાનો પૂર્વજન્મનો પિતા યશોધર નરેશ છે અને આ કૂકડી યશોધર રાજાની પૂર્વજન્મની માતા ચન્દ્રમતિ છે. તેઓએ પોતાનો કુળધર્મ ન છોડ્યો અને ખૂબ ભક્તિ સાથે ચન્ડિકાદેવીની પૂજા માટે લોટનો કૂકડો બનાવીને તેનો વધ કર્યો તે પાપનું આ પરિણામ છે. તેઓ કૂકડાના યુગલરૂપમાં ઉત્પન્ન થયા તથા તે જ કારણે શાન્તચિત્તથી આ સમયે ધર્મશ્રવણ કરી રહ્યા છે. તેઓ બન્ને પૂર્વે યશોધર અને ચન્દ્રમતિ મરીને એક ભવમાં મોર અને કૂતરો થયા, બીજા ભવમાં સાપ અને નોળીયો થયા, ત્રીજા ભવમાં મત્સ્ય અને મગર થયા અને ચોથા ભવમાં બકરી અને બકરો થયા, પાંચમા ભવમાં ભમરો અને ભમરી થયા અને છઠા ભવમાં આ કુક્કુટ પક્ષી થયા.

યોગીરાજની આ વાત સાંભળી ચન્ડકર્માના મનમાં અત્યંત વૈરાગ્ય થયો તથા તેનું સંપૂર્ણ શરીર ભયથી કાંપવા લાગ્યું. તે મુનિરાજને કહેવા લાગ્યો. ભગવન્! મેં આ સમયથી મન, વચન અને ક્રાયાથી મારો જીવઘાતમય કુળધર્મ છોડી દીધો અને હવે સર્વોત્તમ જૈનધર્મ સ્વીકાર કરું છું! એના સિવાય મેં અણુવ્રત અને સમ્યક્ત્વ આદિ વ્રત પણ ભક્તિપૂર્વક સ્વીકાર કરી લીધા છે. હવે હું સાચો શ્રાવક છું અને મારા દેવ એકમાત્ર જિનેન્દ્ર ભગવાન છે.

કુક્કુટ-યુગલે પણ મુનિરાજના મુખેથી સર્વોત્તમ ધર્મને સાંભળીને તથા અનેક દુઃખોથી પરિપૂર્ણ પોતાના ભવાન્તર સાંભળીને ભક્તિપૂર્વક જૈનધર્મનો સ્વીકાર કર્યો. ત્યારપછી તેમને એટલો સંતોષ થયો કે તેને વ્યક્ત કરવા ખૂબ મીઠી બાંગ પોકારી.

ઠીક એ જ સમયે યશોમતિકુમાર રાજા પોતાની પ્રિયતમા કુસુમાવલી સાથે પટ-મંડપમાં બેઠા હતા. જ્યારે તેણે કૂકડાઓની બાંગ સાંભળી ત્યારે પોતાની પત્નીને કહેવા લાગ્યો-પ્રિય, તું મારી ધનુર્વિદ્યાની કૌશલતા જો. હું એક જ બાણના ઘા વડે આ યુગલ કૂકડાને મારી નાખીશ.

એટલું કહીને તેણે એક બાણ કાઢી ધનુષની દોરી પર ચઢાવ્યું. બાણને કાન સુધી ખેંચીને યુગલ કૂકડા પર છોડી દીધું અને તેમની જીવન-લીલા સમાપ્ત કરી દીધી.

જિનધર્મપરાયણ આ યુગલ કૂકડાએ સમતા સાથે પ્રાણ છોડ્યા એટલે યશોમતિરાજાની રાણી કુસુમાવલીના ગર્ભમાં આવ્યા. તેના ગર્ભથી કુમાર અને કુમારીના રૂપમાં જનમ્યા. બન્ને કલા, ગુણ અને સૌંદર્યમાં ખૂબ વૃદ્ધિ પામ્યા.

એક દિવસની વાત છે. સુદત નામના મુનિરાજ મોટા સંઘ સાથે ઉજ્જયિની નગરીમાં આવ્યા. એ જ સમયે યશોમતિ રાજા શિકાર રમવાની ઈચ્છાથી પોતાના પરિવાર સાથે ઉજ્જયિની પુરીથી નીકળ્યો. જેવા યશોમતિએ સુદત નામના આચાર્યને એક વૃક્ષ નીચે બિરાજમાન જોયા તેણે પોતાના ૫૦૦ કૂતરાઓને મુનિરાજ પર છોડ્યા.

જેવા કૂતરાઓ દોડીને મુનિરાજ પાસે આવ્યા તો મુનિરાજને જોઈને કૂતરાઓએ ત્રણ

પ્રદક્ષિણા આપી અને આનંદ સાથે તેમની સામે બેસી ગયા. યશોમતિએ જ્યારે કૂતરાઓને શાન્તિભાવથી બેઠેલા જોયા તો તેની આંખો ગુસ્સાથી લાલ થઈ ગઈ અને પોતે તલવાર કાઢીને મુનિરાજને મારવા દોડ્યો. પરંતુ સમ્યગ્દષ્ટિ કલ્યાણમિત્ર નામના શાહુકારે તેને સમજાવ્યો અને તેને મુનિરાજ પાસે લઈ ગયો.

આચાર્ય મહારાજને જોઈને યશોમતિનું મન પ્રસન્ન થઈ ગયું. તે વિચારવા લાગ્યો કે મેં પાપીએ શા માટે મુનિરાજનો વધ કરવા વિચાર્યું. આ પાપનું કેવળ એક જ પ્રાયશ્ચિત છે કે હું મારી આત્મવિશુદ્ધિ માટે મારું માથું કાપીને મુનિરાજના ચરણોમાં ચઢાવી દઉં.

તે સમયે યશોમતિનો આત્મા પવિત્ર થઈ ગયો હતો. જેવો પોતાનું માથું કાપવા તૈયાર થયો કે તરત જ મુનિરાજે તેને રોક્યો. કહ્યું કે રાજન્! તારે આવું અશોભનીય કાર્ય કરવું ન જોઈએ.

જ્યારે યશોમતિને ખબર પડી કે મુનિરાજ તેનો અભિપ્રાય સમજી ગયા છે તો ખૂબ લજિજત થયો અને મુનિરાજને નમસ્કાર કરવા લાગ્યો. યશોમતિને તે સમયે ખૂબ જ વૈરાગ્ય થયો. મુનિરાજને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો કે—હે મુનિરાજ! આપ મુજ અભાગીના દુશ્ચારિત્રને ક્ષમા કરી દો.

યશોમતિની વાત સાંભળીને મુનિરાજ કહેવા લાગ્યા કે હે વત્સ! તું બહુ ભોળો છો, ઊઠો ઊઠો! અમારા જેવા મુમુક્ષુઓએ તો સંસારની સમસ્ત જનતાની વાત સહન કરવી જોઈએ, પરન્તુ તમારા જેવા રાજાએ તો વિશેષ પ્રકારથી સહનશીલ થવું જોઈએ.

જ્યારે રાજાએ મુનિરાજની વાત સાંભળી તો તે મુનિરાજને નિવેદન કરવા લાગ્યો—ભગવન્! આપ મને સ્પષ્ટ કહો કે મેં હમણા શું વિચાર કર્યો હતો?

મુનિરાજ અવધિજ્ઞાની હતા. તેઓ કહેવા લાગ્યા—રાજન્, એક ચિત્તથી સાંભળ! હું તારી મનચિંતિત વાત કહુ છું કે સંસારમાં મુનિવધ કરવાનું એક જ પ્રાયશ્ચિત છે કે મારું માથું કાપીને મુનિરાજના ચરણોમાં અર્પણ કરું. પરન્તુ રાજન્, તેં આ બહુ ખરાબ વિચાર્યું, કેમ કે વિદ્વાનો આત્મહત્યાને બહુ મોટું પાપ માને છે.

યશોમતિને તે સમયે દુઃખ અને સંતોષ બન્ને થઈ રહ્યા હતાં, એટલામાં વિશુદ્ધાત્મા કલ્યાણમિત્ર યશોમતિને કહેવા લાગ્યા કે—હે રાજા, મુનિરાજે તારી એક ચિન્તા જાણી તો તમને આટલું બધું આશ્ચર્ય થાય છે. મિત્ર! એ તો મહાન યોગી છે. ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન ત્રણે કાળનું જાણે છે એટલે જો તમને કોઈ શંકા હોય તો આ તપસ્વી મહારાજને પૂછી શકો છો.

જ્યારે યશોમતિએ કલ્યાણમિત્રની આ વાત સાંભળી તો તેણે યોગીરાજને વારંવાર નમસ્કાર કર્યા અને પૂછવા લાગ્યો—ભગવન્! આપ મને એ કહો કે મારા દાદા કીર્ત્યોધ, દાદી ચન્દ્રમતિ અને પિતા યશોધર આ સમયે કઈ ગતિમાં છે અને કેવા પ્રકારના સુખ—દુઃખનો અનુભવ કરી રહ્યા છે. એટલું કહીને રાજાનું મન મુનિરાજનો જવાબ સાંભળવા ઉત્સુક થઈ ઊઠ્યું.

ત્યાર બાદ અવધિજ્ઞાનરૂપી નેત્રધારી મુનિરાજ યશોમતિને આ રીતે કહેવા લાગ્યા—“તારા

દાદાએ માથામાં એક સફેદ વાળ જોઈને દિગમ્બરી દીક્ષા લઈ લીધી અને પાંચ રાત સુધી તપ કરીને સમાધિપૂર્વક દેહ છોડીને હમણાં બ્રહ્મોત્તર સ્વર્ગમાં દિવ્ય સુખનો અનુભવ કરી રહ્યા છે. તથા તારી માતા અમૃતમતિએ ઝેર આપીને પોતાના સાસુ અને પતિને (તારી દાદી અને તારા પિતાને) મારી નાખ્યા હતા તે આ કૃત્યના કારણે છઠ્ઠી નરકમાં પહોંચી અને ત્યાંની ભયંકર તથા અસહ્ય વેદનાનો અનુભવ કરતી પોતાના પાપી જીવનને નિંદતી ખૂબ જ સંકલેષ સાથે પોતાના દિવસો પૂરા કરી રહી છે.

હે રાજન્, તારા પિતા જે યશોધર નરેશ હતા તથા ચન્દ્રમતિ તારી દાદી હતી એ બન્નેએ ચંડિકાદેવી કુળદેવીને પ્રસન્ન કરવા માટે લોટનો કૂકડો બનાવીને તેને મારીને દેવીને અર્પણ કર્યો હતો એટલે હે રાજન્, આ મહાન પાપાનુબન્ધીના કારણે પોતાની તિર્યચ યોનીઓમાં પરસ્પરમાં એક-બીજાને માર્યા કરતાં અને અત્યારે યુગલ કૂકડાના રૂપમાં પેદા થયા હતા તથા પંચનમસ્કાર મન્ત્રનું ધ્યાન કરી રહ્યા હતા એટલામાં તેં તેને બાણથી મારી નાખ્યાં! અને મરીને તરત જ એ કુસુમાવલીના ગર્ભથી તારા પુત્ર અને પુત્રીનાં રૂપમાં પેદા થયા છે. પુત્રનું નામ અભયરુચિ છે અને પુત્રીનું નામ અભયમતિ છે.

યશોમતિ આ ભવ-પરમ્પરાને સાંભળી ખૂબ જ વિસ્મિત થયો. તેના મનમાં તીવ્ર વૈરાગ્યભાવ જાગૃત થયો. તેણે મુનિરાજ પાસે સમ્પૂર્ણ વૃત્તાન્ત સાંભળી પોતાના અન્ત:પુર પરિવાર સાથે દીક્ષા લઈ લીધી.

અહીં અભયરુચિ અને અભયમતિએ જ્યારે પોતાના ભવાન્તર સાંભળ્યાં તો તેમને જાતિસ્મરણ થયું તથા તેમને પણ મનમાં વૈરાગ્યભાવના જાગૃત થઈ. બન્ને જણે દીક્ષા લેવાના ભાવથી મુનિરાજ સુદતની નજીક જઈને ખૂબ જ શાન્તભાવ તથા ભક્તિથી મુનિરાજની ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી નમસ્કાર કર્યાં. વિનયથી કહેવા લાગ્યા—ભગવન્! અમને દિગમ્બરી દીક્ષા આપો.

જ્યારે આચાર્ય સુદતે તેમની વાત સાંભળી ત્યારે બન્નેના કુસુમ-સુકુમાર બાલ્યજીવનને જોઈને તેમનું ઘેર્ય જોઈને મુનિરાજ પણ વિસ્મિત થયા તથા કહેવા લાગ્યા—કુમારો, તમારા લોકોના શરીર હજી એકદમ સુકોમલ છે. તમે હજી સુધી ક્યારેય બાધા-વિઘ્નોનો સામનો નથી કર્યો અને તમારું મન પણ ખૂબ જ કોમળ છે. તમારામાં સમ્પૂર્ણ જૈન મુનિવ્રત પાલન કરવાની ક્ષમતા નથી એટલે તમે લોકોએ ક્ષુલ્લક ધર્મનું પાલન કરવું ઊચિત છે. ત્યાર બાદ તમને દિગમ્બરી દીક્ષા આપશું.

જિનભક્ત પરાયણ અભયરુચિ અને અભયમતિએ જ્યારે મુનિરાજની દિવ્યવાણી સાંભળી તો અભયરુચિએ ખૂબ ભક્તિ સહિત મુનિરાજ નજીક ક્ષુલ્લક ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો તથા અભયમતિએ અગીયાર અંગની પાઠિકા ક્ષાન્તિકા આર્યિકા પાસે ખૂબ શ્રદ્ધા અને ભક્તિ સાથે ક્ષુલ્લકાના વ્રતને સ્વીકાર કર્યાં.

રાજપુર નામનું એક સુંદર નગર છે. તે નગરમાં મારિદત્ત નામનો રાજા રહેતો હતો. તે

દેવીનો પરમ ભક્ત હતો. તે જ નગરની દક્ષિણ દિશામાં ચન્ડમારી નામની એક કુલદેવી રહેતી હતી. મારિદત્ત આદિ પોતાના હાથે જીવોની હત્યા કરી ખૂબ ભક્તિ સાથે આ બલિથી કુળદેવીની પૂજા કરતા હતા. તે લોકો જો આ રીતે દેવીની પૂજા ન કરે તો ચન્ડમારી બધાને એક સાથે મારી નાંખે. એક દિવસની વાત છે કે મારિદત્ત રાજા દરેક નગરવાસી તથા પોતાના અન્ત:પુર પરિવારને સાથે લઈને દેવીના મન્દિરે આવ્યા.

ઠીક તે જ સમયે સુદત નામના આચાર્ય પણ પોતાના સંઘ સાથે વિહાર કરતાં એ જ રાજપુરના નિકટવર્તી શ્મશાનમાં આવ્યા.

તે સમયે ચન્ડમારીની પૂજા કરવા માટે તેના ચરણોમાં બલિ ચડાવવા બધા લોકો મોર, મુર્ગી આદિ અસંખ્ય પ્રાણી સાથે લાવ્યા હતા. એટલામાં રાજાના મેહતરોએ કહ્યું કે એક સમ્પૂર્ણ પ્રશસ્ત લક્ષણોથી સમ્પૂર્ણ મનુષ્ય યુગલ મંગાવો.

જ્યારે રાજાએ આ મહતરોની વાત સાંભળી તો તેણે જલદીથી પોતાના નોકરોને આજ્ઞા આપી કે એક સુંદર યુગલ લઈ આવો. નોકરોએ રાજાની આજ્ઞાને દેવઆજ્ઞા માની તુરત જ એક નરયુગલને લેવા માટે ચાલી નીકળ્યા.

તે જ સમયે પૂર્વોક્ત ક્ષુલ્લક યુગલે ભક્તિપૂર્વક મુનિરાજને નમસ્કાર કર્યા તથા આહાર લેવાની ઈચ્છાથી તેઓ નગર તરફ જવા લાગ્યા. આ ક્ષુલ્લક-યુગલ તે નોકરોના રસ્તે જ જઈ રહ્યા હતા જેઓ બલિ માટે નર-યુગલની ખોજ માટે નીકળ્યા હતા. તેઓ ક્ષુલ્લક-યુગલને જોઈને પરસ્પર કહેવા લાગ્યા કે દેવીની બલિ માટે આ યુગલ રાજાને ખૂબ જ પસંદ આવશે.

ક્ષુલ્લક-યુગલે આ લોકોની આ ભયંકર વાત સાંભળી લીધી તથા નિર્ભય થઈને ત્યાં જ રોકાઈ ગયા. તે લોકોએ પણ આ રૂપવાન ક્ષુલ્લક-યુગલને પકડીને રાજા મારિદત્ત પાસે લઈ ગયા.

જ્યારે ક્ષુલ્લક-યુગલ રાજા મારિદત્તની નજીક આવ્યા તો દેવતાના ચરણોમાં હાથમાં ભયંકર તલવાર સાથે રાજાને જોયા. દૂરથી ક્ષુલ્લક-યુગલે મારિદત્તને જોયા. બન્નેએ એક સાથે રાજાને ‘જયવાન રહો’ કહ્યું અને તમે સમ્પૂર્ણ છો, સુવર્ણસમાન સુંદર છો, નિર્મલ છો અને કુન્દવૃક્ષ સમાન તમારો યશ નિર્મળ છે. રાજન્, તમે જયવંત રહો.

રાજાએ મેઘની ગર્જના સમાન ગમ્ભીર ક્ષુલ્લક-યુગલની ‘જયધ્વનિ’ સાંભળી; મનુષ્ય અને સ્ત્રીના સમસ્ત લક્ષણોથી સમ્પન્ન જોયા અને તેમને પૂછવા લાગ્યો—ભદ્ર, આ અતિશય રુપથી તમે ક્યા કૂળને દિપાવ્યું છે? અત્યન્ત સુંદર હોવા છતાં ક્યા કારણથી તમે લોકોએ આવી કઠીન તપસ્યા ધારણ કરી છે?

જ્યારે ક્ષુલ્લક-યુગલે મારિદત્તની સ્નેહપૂર્ણ વાત સાંભળી ત્યારે તેમણે બાળક, વૃદ્ધ તથા યુવાનોથી ભરેલી સભામાં પોતાના તપનું કારણ તથા રાજા યશોધર આદિનું પૂરું વૃત્તાન્ત વિસ્તારથી સંભળાવ્યું જેથી ઉપસ્થિત જનતા ખૂબ આશ્ચર્યમાં પડી ગઈ! એટલું જ નહિ, આ ઘટનાચક્રથી એવો

પ્રભાવ પડ્યો કે સમસ્ત જનતાએ દેવીની સામે જીવવધ છોડી દીધો અને બધા શાન્ત થઈ ગયા.

જ્યારે કુળદેવીએ પણ સમ્પૂર્ણ કથા સાંભળી તો તેણે પણ પોતાનું ભયંકર સ્વરૂપ છોડી દીધું અને સૌમ્યરૂપ ધારણ કર્યું. તેણે ક્ષુલ્લક-યુગલની ભાવપૂર્વક ત્રણવાર પ્રદક્ષિણા કરી અને અર્ધ ચડાવ્યો. ત્યારબાદ તે હાથમાં કળશ લઈને ક્ષુલ્લક-યુગલના ચરણોમાં નમી ગઈ. ક્ષુલ્લક-યુગલ પ્રતિ તેની ભક્તિ અને સ્નેહ એકદમ ઉમટી પડ્યો તથા સમ્પૂર્ણ જનતા સામે ક્ષુલ્લક મહારાજને વિનંતી કરવા લાગી—હે ક્ષુલ્લક મહારાજ! તમે મારા ઉપર પ્રસન્ન થાઓ, દયા કરો. તમે મને જલદી સંસારસમુદ્ર પાર કરવાવાળી જૈન દીક્ષા આપો.

જ્યારે ક્ષુલ્લક મહારાજે દેવીની આ વાત સાંભળી તથા તેનું હૃદય ભક્તિથી ગદ્ગદિત હતું તથા હાથ જોડીને ઊભી હતી તો કહેવા લાગ્યા ભદ્ર, ઊઠો, ઊઠો, જુઓ! તિર્યચો, નારકીઓ તથા દેવો માટે આ દીક્ષાનું વિધાન નથી. મનુષ્ય જ આ દીક્ષાને લઈ શકે છે.

ક્ષુલ્લક મહારાજની આ વાત સાંભળી દેવી વિનયથી એકદમ નમી ગઈ, કહેવા લાગી—સ્વામિન્! જો મુજ અભાગનીને દીક્ષા નથી તો મારા અનુરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ અવશ્ય આપો.

ક્ષુલ્લક મહારાજે દેવીને કહ્યું કે—દેવી—દેવતાઓનો બે પ્રકારનો ધર્મ છે. સમ્યક્ત્વનો લાભ અને જિનપૂજા. પરન્તુ નારકીઓ માટે તો જિનપૂજા પણ દુર્લભ છે. તેઓ ત્રૈલોક્યચૂડામણિ સમ્યક્ત્વનો જ લાભ પામી શકે છે. પરન્તુ તિર્યચગતિના જીવ સમ્યક્ત્વ સાથે કૃત-કારિત અને અનુમોદના પૂર્વક સમ્પૂર્ણ માનવધર્મનું પાલન કરી શકે છે. ચન્ડમારી દેવીએ ખૂબ ભક્તિથી મહારાજનું પ્રવચન સાંભળ્યું તથા તેણે સમ્યક્ત્વ તથા જિનપૂજાને ધારણ કર્યાં.

એવી રીતે ચન્ડમારી દેવીએ સમ્યક્ત્વ સહિત જૈનધર્મને સ્વીકાર કર્યો અને સમસ્ત જનતા સામે મારિદત્ત રાજાને કહેવા લાગી.

રાજન્! આજ દિવસથી કોઈપણ મનુષ્ય મારા માટે પ્રાણીહિંસા ન કરે. બધા ખૂબ શાન્તિથી રહે અને જો સમજાવવાથી અને રોકવા છતાં પણ કોઈ પ્રાણીહિંસા કરશે તો તેના સમ્પૂર્ણ કુટુંબને મારી નાખીશ. દેવીએ મારિદત્ત રાજા તથા જનતાને એટલું કહ્યું અને ક્ષુલ્લક-યુગલને પ્રણામ કરીને પોતાના સ્થાને ચાલી ગઈ.

જ્યારે દેવતાઓએ આ ઘટના સાંભળી તો આકાશમાંથી ક્ષુલ્લક મહારાજ ઉપર સહર્ષ દુન્દુભિયાં વગાડવા લાગ્યા, તથા પ્રસન્ન હૃદયથી તેમને ધન્યવાદ આપ્યા. જય જય શબ્દો સાથે એમના ઉપર પુષ્પમાળાઓ ફેંકી.

અહીં જ્યારે મારિદત્તે કૂકડાના વધથી ઉત્પન્ન થયેલી અત્યન્ત ભયંકર દુઃખ પરમ્પરાને સાંભળી તથા દેવતાઓના આશ્ચર્યને જોયું તો તે ક્ષુલ્લક મહારાજને વિનંતી કરવા લાગ્યો—સ્વામિન્! તમે મને ભવનાશિની જિનદીક્ષા આપો જેથી હું પણ તમારી દયાથી મારું આત્મહિત સાધી શકું.

આ વાત સાંભળી તેઓ મારિદત્તને કહેવા લાગ્યા—રાજન, હું તમને જિનદીક્ષા નહિ આપી શકું, અમારા ગુરુ નિર્મલજ્ઞાની છે તેઓ તમને જિનદીક્ષા આપશે.

મારિદત્ત રાજાએ જ્યારે ક્ષુલ્લક-મહારાજની વાત સાંભળી તો તેનું મન કૌતુકથી પૂર્ણ થઈ ગયું તથા તે વિશુદ્ધ હૃદયથી વિચારવા લાગ્યા જુઓ, નગરીની સમસ્ત જનતા અને સામન્તગણ મારા ચરણ નજીક પડ્યા રહે છે અને હું બળવાન થઈને પણ દેવતાના ચરણોમાં પડ્યો હતો, દેવતા પણ ક્ષુલ્લક મહારાજના ચરણ યુગલમાં નત—મસ્તક થઈ ગયા અને હવે આ સાતિશય ક્ષુલ્લક—યુગલના પણ કોઈ બીજા મહાન ગુરુ છે. રાજા વિચારવા લાગ્યો, ધન્ય છે મુનિજનોના આશ્ચર્યકારી તપના માહાત્મ્યનો જે તપસ્વી જન, દેવતા તથા અસૂરોથી પણ પૂજાય છે.

રાજા મારિદત્તનું ચિત્ત જિનધર્મના ઉપદેશથી પવિત્ર થઈ ગયું હતું અને બુદ્ધિ એકદમ વિશુદ્ધ. તે ક્ષુલ્લક મહારાજ પાસે ગમ્ભીર ભાવથી બેસી ગયો. એટલામાં સુદત્ત આચાર્યે પોતાના દિવ્યજ્ઞાનના બળથી વીર ક્ષુલ્લકો પર આવેલ ઉપસર્ગને તથા બુદ્ધિમાન મારિદત્ત રાજાનું ધર્મગ્રહણ કરવું તથા દીક્ષા લેવાના ભાવ જોયા અને ક્ષુલ્લક-યુગલ પાસે આવી પહોંચ્યા.

મારિદત્ત રાજાએ પોતાના સ્ત્રી, સામન્ત, ભાઈ, બન્ધુ-બાન્ધવ આદિ સાથે આચાર્યના ચરણોમાં નત—મસ્તકે ખૂબ વિનય સાથે તેમની પૂજા કરી અને જિનદીક્ષા લેવા માટે પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો. તેણે પોતાના પુત્રને રાજ્યપટ્ટ બાંધ્યું ને પુરોહિત, મહામાત્ય, સામન્ત અને અન્ત:પુર પરિવાર સાથે સુદત્ત મહારાજની નજીક દીક્ષિત થઈ ગયા.

ક્ષુલ્લક-યુગલે પણ એકદમ વિરક્ત થઈને ક્ષુલ્લકધર્મ છોડી દીધો અને પોતાના ગુરુ મહારાજ પાસે જિનદીક્ષા લઈ લીધી. આ યુગલે પોતાની આયુના અન્તિમ સમયમાં ચાર પ્રકારના આહારને છોડી પ્રાયોગમન સંન્યાસ લઈ લીધું તથા ત્રણ પહોરની અંદર સમાધિપૂર્વક શરીરને છોડી સ્વયંપ્રભ વિમાનમાં દેવ થઈ ગયા.

આ આશ્ચર્યને જોઈને કેટલાક લોકો મુનિ થઈ ગયા, કેટલાક શ્રાવક બની ગયા અને કેટલાક તટસ્થ રહ્યા! સુદત્ત મુનિરાજે વિધિવત્ ચાર પ્રકારની આરાધના કરી અને અન્તમાં સ્વર્ગમાં પહોંચ્યા. મારિદત્ત આદિએ પણ ચાર પ્રકારની આરાધનાઓનું આરાધન કર્યું. સમ્યગ્દર્શનથી પવિત્ર થયા તથા પોતાના ભાવો અનુસાર યથાયોગ્ય સ્વર્ગમાં ગયા.

[આ રીતે સંસારમાં જો પ્રાણી અસાવધાન થઈને એક જીવનો પણ વધ કરે છે તે અનેક ભવ સુધી સંસાર પરિભ્રમણ કરતો રહે છે. આ વૈરાગ્યપ્રેરક કથા બહુ જ ટુંકમાં સારરૂપે આપી છે. આ કથાનો રોમાંચકારી વિસ્તાર જાણવા માટે યશોધર ચરિત્ર ખાસ વાંચવું.]

(બૃહત્ કથાકોષ ભાગ-૨માંથી)

ભગવાન નેમિનાથના પિતા અંધકવૃષ્ટિનો ભૂતકાળ

આ જંબૂદ્વીપની અયોધ્યા નગરીમાં અનંતવીર્ય નામનો રાજા રહેતો હતો. એ જ નગરીમાં કુબેર સમાન સુરેન્દ્રદત્ત નામના શેઠ રહેતાં હતાં. તે શેઠ રોજ દસ દીનારથી, આઠમે સોળ દીનારથી, અમાસે ચાલીશ દીનારથી અને ચતુર્દશીએ એંશી દીનારથી અરિહંત ભગવાનની પૂજા કરતાં હતા. તે આવી રીતે ખર્ચ કરતાં હતા, સુપાત્રને દાન આપતાં હતા, ચારિત્રનું પાલન કરતા હતા અને ઉપવાસ કરતા હતા. આ બધાં કારણોને લીધે તે શેઠે “ધર્મશીલ” નામનું બિરૂદ મેળવ્યું હતું.

કોઈ એક દિવસ શેઠે જળમાર્ગે જઈ ધન કમાવવાની ઈચ્છા વ્યક્ત કરી. તેમણે બાર વર્ષ સુધીમાં પાછા આવવાનો વિચાર કર્યો હતો. તેથી બાર વર્ષ સુધી ભગવાનની પૂજા કરવા માટે જેટલું ધન જોઈએ તેટલું ધન પોતાના મિત્ર રુદ્રદત્ત બ્રાહ્મણને સોપ્યું અને કહ્યું કે આ ધનથી તું જિનપૂજા વગેરે કાર્ય કરતો રહેજે કારણ કે તું મારા સમાન છે.

શેઠના પરદેશ ગયા પછી રુદ્રદત્ત બ્રાહ્મણે બધું જ ધન પરસ્ત્રી પાછળ તથા જુગાર વગેરે દુષણો દ્વારા થોડાક જ દિવસોમાં ખર્ચી નાખ્યું. ત્યાર બાદ તે ચોરી વગેરે કાર્યો કરવા લાગ્યો. એક રાતમાં શ્યેનક નામના કોટવાળે ચોરી કરતાં જોઈને કહ્યું કે તું તો બ્રાહ્મણ છો એટલે હું તને મારતો નથી. તું આ નગર છોડી ચાલ્યો જા, જો ફરી વખત આવું કામ કરતાં દેખાઈશ તો હું તને યમરાજ પાસે મોકલી દઈશ—મારી નાખીશ. આમ કહીને તેના પર ગુસ્સે થયો. રુદ્રદત્ત પણ ત્યાંથી નીકળી જઈને ઉલ્કાભીમુખ પર રહેવાવાળા ભીલોના સ્વામી પાપી કાલકને જઈ મળ્યો.

એક સમયે રુદ્રદત્ત અયોધ્યા નગરીમાં ગાયોનાં સમૂહનું અપહરણ કરવા માટે આવ્યો હતો ત્યારે શ્યેનક કોટવાળ દ્વારા માર્યા જવાથી તે (દેવદ્રવ્ય ચોરી વગેરે) મહા પાપના કારણે અધોગતિમાં (સાતમી નરકે) ગયો. ત્યાંથી મહા મગરમચ્છ થયો, ફરીથી નરકે ગયો, પછી સિંહ થયો, પાછો નરકે ગયો. નરકથી નીકળી દૈષ્ટિવિષ નામનો સર્પ થયો, ફરીથી નરકે ગયો અને ફરીથી ગરુડ બન્યો, પાછો તે નરક ગયો, ફરીથી તે સર્પ બન્યો, ફરીથી તે નરક ગયો અને ત્યાંથી આવી ભીલ બન્યો. આમ બધી જ નરકોમાં જઈને ઘણાં દુઃખો અને કષ્ટોમાંથી બહાર નીકળી અને ત્રસ-સ્થાવર યોનિમાં ચિરકાલ સુધી ભ્રમણ કરતો રહ્યો.

અન્તમાં આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્ર સંબંધી કુરુજાંગલ દેશના હસ્તિનાપુર નગરમાં જ્યારે રાજા ધનંજય રાજ્ય કરતા હતા ત્યારે ગૌતમ ગોત્રી કપિષ્ઠલ નામના બ્રાહ્મણને અનુધર નામની અંધ સ્ત્રીથી તે રુદ્રદત્તનો જીવ ખૂબ જ ગરીબ કુટુંબમાં ગૌતમ નામે પુત્ર થયો. પુત્ર ઉત્પન્ન થતાં જ પૂરેપૂરા કુળનો નાશ થયો, તેને ખાવા માટે અન્ન મળતું ન હતું, પેટ સૂકાઈ ગયું હતું, હાડકાઓ દેખાવા લાગ્યાં હતા. નસો દેખાતું તેનું શરીર ખૂબ જ ખરાબ લાગતું હતું. તેના વાળમાં લીખો

પડી હતી. તે જ્યાં પણ સૂતો ત્યાં તેને માણસો મારતાં હતાં. પોતાના શરીરની સ્થિતિ માટે ક્યારેય અલગ ન થાય તેવા શ્રેષ્ઠ મિત્ર સમાન ભિક્ષાપાત્ર પોતાના હાથમાં રાખતો હતો. ઈચ્છિત રસ મેળવવા તે હંમેશા “આપો આપો” એવા શબ્દો દ્વારા ફક્ત ભીખ માગવા વડે તે સંતોષ પ્રાપ્ત કરવાનો લાલચી હતો. પરંતુ એટલો અભાગી હતો કે ભિક્ષા વડે તેનું પેટ ભરાતું ન હતું. જેવી રીતે તહેવારોના દિવસોમાં કાગડો ખાવાનું ગોતવા આમ તેમ ભટક્યા કરે છે તેવી જ રીતે તે ભિક્ષા મેળવવા આમ તેમ ભટકતો રહેતો હતો. તે મુનિઓની જેમ ઠંડી, ગરમી અને પવનના ઝપાટા વારંવાર સહન કરતો હતો. તે હંમેશા ગંદો રહેતો હતો. ફક્ત રસેન્દ્રિય વિષયની ઈચ્છા રાખતો હતો, બાકીની બધી ઈન્દ્રિયોનાં રસ છૂટી ગયા હતા.

જેવી રીતે રાજા હંમેશા દંડધારી હોય છે તેવી જ રીતે તે પણ હંમેશા દંડધારી રહેતો હતો— હાથમાં લાકડી રાખતો હતો. ‘સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થયેલ નારકીઓનું આવું રૂપ હોય છે’ માનો કે અહીંના લોકોને એ બતાવવાં માટે જ વિધિતાએ તેની રચના કરી હોય. તે અડદ કે શાહી જેવો રંગ ધારણ કરતો અથવા સૂર્યના ભયથી અંધકારનો સમૂહ મનુષ્યનું રૂપ રાખી ચાલી રહ્યું હોય તેવો લાગતો હતો. તે ખૂબ જ ઘૃણાસ્પદ હતો, પાપી હતો. જો તેને કોઈ દી કષ્ટપૂર્વક પૂર્ણ આહાર મળી જતો હતો, તોપણ આંખોથી અતૃપ્ત જેવો લાગતો હતો. તે જીર્ણ—શીર્ણ તથા ફાટેલાં ખરાબ કપડાં પોતાની કમરથી બાંધી રાખતો હતો. તેનાં શરીર પર ઘણાં ભાગે ઘા હતા, તેમાંથી દુર્ગંધ આવતી હતી તથા ગણગણતી માખીઓ તેને હંમેશા ઘેરી રહેતી હતી, ક્યારેય પણ હટતી ન હતી. માંખીઓ ચોંટવાથી તેને ઘણો ગુસ્સો આવતો હતો. નગરનાં બાળકોનું ટોળું હંમેશા તેની પાછળ-પાછળ રહેતું હતું અને પત્થર વગેરે પ્રહારોથી તેને પીડા પહોંચાડતું હતું. તે ગુસ્સે થઈ તે બાળકો પાછળ દોડતો પણ હતો, પરંતુ વયમાં જ પડી જતો હતો. આવી રીતે અનેક કષ્ટપૂર્વક દિવસો પસાર કરતો હતો.

કોઈપણ એક સમયે કાળાદિ લબ્ધિઓની અનુકૂળ પ્રાપ્તિથી તે આહાર માટે નગરમાં ભ્રમણ કરવાવાળા સમુદ્રસેન નામના મુનિરાજની પાછળ જવા લાગ્યો. વૈશ્રણવ શેઠને ત્યાં મુનિરાજનું આહારદાન થયું. શેઠે તે ગૌતમ બ્રાહ્મણને પણ ભરપેટ ભોજન કરાવી દીધું. ભોજન કર્યા બાદ તે મુનિરાજના આશ્રમમાં જઈને કહેવાં લાગ્યો કે આપ મને આપની જેવો બનાવી દો. મુનિરાજે તેના વચન સાંભળી પહેલાં તો એ નિર્ણય કર્યો કે આ વાસ્તવમાં ભવ્ય છે. પછી તેને અમુક દિવસો સુધી પોતાની પાસે રાખી તેના હૃદયની પરખ કરી, ત્યારબાદ મુનિરાજે તેને શાન્તિના સાધનભૂત એવું સંયમ ગ્રહણ કરાવી દીધું. બુદ્ધિ વગેરે ઋદ્ધિઓ પણ તેને એક વર્ષ બાદ પ્રાપ્ત થઈ ગઈ.

હવે તે ગૌતમ ગુરુના સ્થાન સુધી પહોંચી ગયો, તેમના સમાન બની ગયો. આયુષ્યના અંતમાં તેના ગુરુ મધ્યમ ઐવેયકના સુવિશાળ નામના ઉપરિતન વિમાનમાં અહમિન્દ્ર થયા અને શ્રી ગૌતમ મુનિરાજ પણ અન્તમાં વિધિપૂર્વક સારી રીતે આરાધનાઓની આરાધના કરતાં સમાધિકરણ કરી તે જ મધ્યમ ઐવેયકના સુવિશાળ વિમાનમાં અહમિન્દ્ર પદને પ્રાપ્ત થયાં. ત્યાંના દિવ્ય સુખનો

ઉપભોગ કરી તે બ્રાહ્મણ મુનિનો જીવ અઠયાવીશ સાગરની આયુ પૂર્ણ થવા પર ત્યાંથી ચ્યવી તે અંધકવૃષ્ટિ (—શ્રી નેમિનાથ ભગવાનના દાદાજી) નામનો રાજા થયો.

એક વખત સુપ્રતિષ્ઠિત જિનેન્દ્ર સમીપ જઈ પોતાના પૂર્વભવ પૂછ્યાં. પોતાના પૂર્વભવોનું વૃત્તાંત સાંભળી સંસારથી ભયભીત થઈ ગયા, અતઃ પરમપદ મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છાથી તેમણે અભિષેકપૂર્વક સમુદ્રવિજય માટે રાજ્ય સોંપી દીધું અને પોતે બધાં જ પરિગ્રહો છોડી, શાન્તચિત્ત થઈ એ જ સુપ્રતિષ્ઠિત જિનેન્દ્રની સમીપ ઘણાં બધાં રાજાઓની સાથે તપ ધારણ કરી લીધું. સંયમ ધારણ કરી અંતમાં તેમણે સંન્યાસ ધારણ કર્યો અને કર્મોનો ક્ષય કરી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી લીધું. (પાઠકે આ કથામાંથી બોધ વિચારવો.)

(હરિવંશ પુરાણમાંથી)

❁ હે વિદ્વજનો! ધન, મહેલ અને શરીર આદિના વિષયમાં મમત્વબુદ્ધિ છોડીને શીઘ્રતાથી કાંઈ પણ પોતાનું એવું કાર્ય કરો કે જેથી આ જન્મ ફરીથી પ્રાપ્ત ન કરવો પડે. બીજા સેંકડો વચનોના બાહ્ય ડોળથી તમારું કાંઈ પણ ઈષ્ટ સિદ્ધ થવાનું નથી. આ જે તમને ઉત્તમ મનુષ્યપર્યાય આદિ સ્વહિત-સાધક સામગ્રી પ્રાપ્ત થઈ છે તે ફરીથી પ્રાપ્ત થશે અથવા નહિ થાય એ કાંઈ નક્કી નથી અર્થાત્ તેનું ફરી પ્રાપ્ત થવું બહુ જ કઠણ છે. (શ્રી પદ્મનંદિ પંચવિંશતિ)

❁ હે જીવ! નરક આદિ કુચોનિયોમાં તેં જે દુઃખ સહ્યા તેના અનુભવની વાત તો દૂર રહી, પરંતુ એ દુઃખોનું સ્મરણમાત્ર પણ મહા વ્યાકુળતા ઉપજાવે છે. આ માનવભવમાં નિર્ધન છતાં પણ તું નાના પ્રકારના ભોગનો અભિલાષી થયો થકો કામથી પૂર્ણ જે સ્ત્રી તેના મંદ મંદ હાસ્ય, તીક્ષ્ણ કટાક્ષ અને કામના તીવ્ર બાણથી વિંધાયો થકો બરફથી બળી ગયેલાં વૃક્ષ જેવી દશાને પ્રાપ્ત થયો છે એ જ મહા દુઃખને તો તું વિચાર?

(શ્રી આત્માનુશાસન)

❁ જેમ મુઠ્ઠી વડે આકાશ ઉપર પ્રહાર કરવો નિરર્થક છે, જેમ ચોખાને માટે ફોતરાને ખાંડવા નિરર્થક છે, જેમ તેલને માટે રેતીને પીલવી તે નિરર્થક છે, જેમ ઘી માટે જળને વલોવવું તે નિરર્થક છે, કેવળ મહાન ખેદનું કારણ છે. તેમ અશાતાવેદનીયાદિ અશુભ કર્મનો ઉદય આવતાં વિલાપ કરવો, રડવું, કલેષિત થવું, દીન વચનો બોલવા નિરર્થક છે--દુઃખ મટાડવાને સમર્થ નથી, પરંતુ વર્તમાનમાં દુઃખ વધારે છે અને ભવિષ્યમાં તિર્યચગતિ તથા નરક-નિગોદના કારણભૂત તીવ્ર કર્મ બાંધે છે જે અનંતકાળમાં પણ છૂટતાં નથી. (શ્રી ભગવતી આરાધના)

વજ્રબાહુકુમારનો વૈરાગ્ય

શ્રી મલ્લિનાથ મોક્ષ પામ્યા પછી મુનિસુવ્રતનાથના અંતરાળમાં આ ક્ષેત્રમાં અયોધ્યા નગરીમાં એક વિજય નામે રાજા થયો. તે મહાશૂરવીર, પ્રતાપી, પ્રજાપાલનમાં પ્રવિણ, સમસ્ત શત્રુઓને જીતનાર હતો. તેની હેમચૂલની નામની પટરાણીને મહા ગુણવાન સુરેન્દ્રમન્યુ નામનો પુત્ર થયો. તેની કીર્તિરમા નામની રાણીને બે પુત્ર હતા. એક વજ્રબાહુ, બીજો પુરંદર. તેમની કાંતિ સૂર્ય-ચંદ્ર સમાન હતી. તે મહા ગુણવાન સાર્થક નામવાળા બન્ને ભાઈ પૃથ્વી પર સુખે સમય વીતાવતા હતા.

હસ્તિનાપુરમાં રાજા ઈન્દ્રવાહનની રાણી ચૂડામણિને મનોદયા નામની અતિસુંદર પુત્રી હતી. તે વજ્રબાહુકુમારને પરણી હતી. તે કન્યાનો ભાઈ ઉદયસુંદર બહેનને લેવા માટે આવ્યો. વજ્રકુમારને તે સ્ત્રી પ્રત્યે અતિશય પ્રેમ હતો, તે કુમાર સ્ત્રીની સાથે સાસરે ચાલ્યો. વસંતઋતુનો સમય હતો. માર્ગમાં તેઓ વસંતગિરિ પર્વત સમીપે પહોંચ્યા. જેમ જેમ તે પહાડ નિકટ આવતો ગયો તેમ તેમ તેની પરમ શોભા જોઈ કુમાર અત્યંત હર્ષ પામ્યા. વૃક્ષોની શોભા જોતાં જોતાં રાજકુમારની દૃષ્ટિ મુનિરાજ પર પડી અને વિચારવા લાગ્યા કે આ તે સ્તંભ છે, પર્વતનું શિખર છે અથવા મુનિરાજ છે? કાયોત્સર્ગ ધારીને ઊભેલા મુનિરાજ વિષે વજ્રબાહુ આ પ્રમાણે વિચારી રહ્યા હતા.

મુનિને ઝાડનું ઠૂંઠું જાણીને તેમના શરીર સાથે મૃગ પોતાના શરીરને ઘસી પોતાની ખંજવાળ મટાડતા હતા. જ્યારે વજ્રબાહુકુમાર નજીક ગયા ત્યારે તેમને નિશ્ચય થયો કે આ મહાયોગીશ્વર શરીરનું ભાન ભૂલી કાયોત્સર્ગ કરી સ્થિરપણે ઊભા છે, સૂર્યનાં કિરણો તેમના મુખકમળને સ્પર્શી રહ્યા છે, મહાસર્પની ફેણ સમાન દેદીપ્યમાન ભુજાઓ લંબાવીને ઊભા છે, તેમનું વક્ષસ્થળ સુમેરુના તટ સમાન સુંદર છે, દિગ્ગજોને બાંધવાના સ્તંભ જેવી અચળ તેમની જંઘા છે, શરીર તપથી ક્ષીણ છે પણ કાંતિથી પુષ્પ દેખાય છે, જેમણે નિશ્ચળ સૌમ્ય નેત્રો નાકની અણી ઉપર સ્થિર કર્યાં છે, આત્માનું એકાગ્ર થઈને ધ્યાન કરે છે એવા મુનિને જોઈને રાજકુમાર ચિંતવવા લાગ્યા કે અહો, ધન્ય છે આ શાંતિભાવના ધારક મહામુનિ! જે સમસ્ત પરિગ્રહ છોડીને મોક્ષાભિલાષી થઈ તપ કરે છે, એમને નિર્વાણ નિકટ છે, નિજકલ્યાણમાં જેમની બુદ્ધિ લાગેલી છે, જેમનો આત્મા પરજીવોને પીડા આપવામાંથી નિવૃત્ત થયો છે અને મુનિપદની કિંયાથી મંડિત છે, જેમને શત્રુ મિત્ર સમાન છે, તૃણ અને કંચન સમાન છે, પાષાણ અને રત્ન સમાન છે, જેમનું મન માન, મત્સરથી રહિત છે, જેમણે પાંચેય ઈન્દ્રિય વશ કરી છે, જેમને નિશ્ચળ પર્વત સમાન વીતરાગ ભાવ છે, જેમને જોવાથી જીવનું કલ્યાણ થાય છે. આ મનુષ્યદેહનું ફળ એમણે જ મેળવ્યું છે. જે મહાકૂર અને મલિનતાના કારણ છે એવા વિષય કષાયોથી ઠગાયા નથી.

હું પાપી કર્મરૂપ બંધનથી નિરંતર બંધાઈને રહ્યો. જેમ ચંદનનું વૃક્ષ સર્પોથી વીંટળાઈને રહે છે તેમ હું પાપી અસાવધાનચિત્ત અચેત સમાન થઈ રહ્યો. ધિક્કાર છે મને! હું ભોગાદિરૂપ મહાપર્વતના શિખર પર સૂઈ રહ્યો છું તેથી નીચે જ પડીશ. જો આ યોગીન્દ્ર જેવી દશા ધારણ

કરું તો મારો જન્મ સફળ થઈ જાય. આમ ચિંતવન કરતાં વજ્રબાહુની દૃષ્ટિ મુનિનાથમાં અત્યંત નિશ્ચળ થઈ, જાણે કે થાંભલા સાથે બંધાઈ ગઈ. ત્યારે તેમના સાળા ઉદયસુંદરે તેમને નિશ્ચળ દૃષ્ટિથી જોતાં જોઈને મલકતાં મલકતાં હસીને કહ્યું કે મુનિ તરફ અત્યંત નિશ્ચળ થઈને જુઓ છો તો શું દિગંબરી દીક્ષા ધારણ કરવી છે?

વજ્રબાહુએ જવાબ આપ્યો કે અમારા હૃદયનો ભાવ હતો તે જ તમે પ્રગટ કર્યો. હવે તમે આ જ ભાવની વાત કરો. ત્યારે તેણે તેમને રાગી જાણીને હસતાં હસતાં કહ્યું કે જો તમે દીક્ષા લેશો તો હું પણ લઈશ, પરંતુ આ દીક્ષાથી તો તમે અત્યંત ઉદાસ થશો. વજ્રબાહુ બોલ્યા એ તો આ લીધી. આમ કહીને વિવાહનાં આભૂષણ ઉતારી નાખ્યાં અને હાથી પરથી નીચે ઊતર્યા. ત્યારે મૃગનયની સ્ત્રી રોવા લાગી, મોટાં મોટી સમાન અશ્રુપાત કરવા લાગી. ત્યારે ઉદયસુંદર આંસુ સારતો કહેવા લાગ્યો કે આ તો હસવાની વાત કરી હતી તેને વિપરીત કેમ લ્યો છો?

વજ્રબાહુ અતિમધુર વચનોથી તેમને શાંતિ ઉપજાવતાં કહેવા લાગ્યા કે હે કલ્યાણરૂપ! તમારા જેવા ઉપકારી બીજા કોણ છે? હું કૂવામાં પડતો હતો અને તેમ મને બચાવ્યો. તમારા જેવો ત્રણ લોકમાં મારો કોઈ મિત્ર નથી. હે ઉદયસુંદર! જે જનમ્યો છે તે અવશ્ય મરશે અને જે મર્યો તે અવશ્ય જન્મશે. આ જન્મ અને મરણ રેંટના ઘડા સમાન છે. તેમાં સંસારી જીવ નિરંતર ભમે છે. આ જીવન વિજળીના ચમકારા સમાન, જળના તરંગ સમાન તથા દુષ્ટ સર્પની જિહ્વા સમાન ચંચળ છે. આ જગતના જીવ દુઃખસાગરમાં ડૂબી રહ્યા છે. આ સંસારના ભોગ સ્વપ્નના ભોગ સમાન અસાર છે, કાયા પાણીના પરપોટા જેવી છે, સંધ્યાના રંગ સમાન આ જગતનો સ્નેહ છે અને આ યૌવન ફૂલની જેમ કરમાઈ જાય છે. આ તમારી મશકરી પણ અમને અમૃત સમાન કલ્યાણરૂપ થઈ. હસતાં હસતાં જે ઔષધ પીએ તો શું રોગ ન હરે? અવશ્ય હરે જ. તમે અમને મોક્ષમાર્ગના ઉદ્યમના સહાયક થયા, તમારા જેવા બીજા કોઈ અમારું હિત કરનાર નથી. હું સંસારના આચરણમાં આસક્ત થઈ ગયો હતો તેમાંથી વીતરાગભાવ પામ્યો. હવે હું જિનદીક્ષા લઉં છું, તમારી જે ઈચ્છા હોય તે પ્રમાણે તમે કરો.

આમ કહીને સર્વ પરિવારને ખમાવીને, તપ જ જેમનું ધન છે એવા ગુણસાર નામના મુનિની પાસે જઈ, ચરણારવિંદમાં નમસ્કાર કરી, વિનયવાન બની કહેવા લાગ્યા કે હે સ્વામી! આપની કૃપાથી મારું મન પવિત્ર થયું છે, હવે હું સંસારરૂપ કાઢવમાંથી નીકળવા ઈચ્છું છું.

વજ્રજંઘના વચનો સાંભળીને ગુરુએ આજ્ઞા આપી કે તમને ભવસાગરથી પાર ઉતારનારી આ ભગવતી દીક્ષા છે. કેવા છે ગુરુ? જે સાતમા ગુણસ્થાનમાંથી છટ્ટા ગુણસ્થાનમાં આવ્યા છે. એમણે ગુરુની આજ્ઞા હૃદયમાં ધારણ કરી, વસ્ત્રાભૂષણનો ત્યાગ કરી પલ્લવ સમાન પોતાના હાથથી કેશનો લોચ કર્યો અને પલ્લ્યાસન ધારણ કર્યું. આ દેહને વિનશ્વર જાણી, શરીરનો સ્નેહ છોડીને, રાજપુત્રી અને રાગ અવસ્થાને ત્યજી, મોક્ષની આપનારી જિનદીક્ષા અંગીકાર કરી અને ઉદયસુંદર આદિ છવ્વીસ રાજકુમારોએ પણ જિનદીક્ષા ધારણ કરી.

કેવા છે તે કુમારો? જેમનું રૂપ કામદેવ સમાન છે, જેમણે રાગ-દ્વેષ-મત્સરનો ત્યાગ કર્યો છે, જેમને વૈરાગ્યનો અનુરાગ ઉત્પન્ન થયો છે એવા તેમણે પરમ ઉત્સાહથી પૂર્ણ નગ્ન મુદ્રા ધારણ કરી એ વૃત્તાંત જોઈને વજ્રબાહુની સ્ત્રી મનોદેવીએ પતિ અને ભાઈના સ્નેહથી મોહિત થઈ, મોહ તજી આર્યિકાનાં વ્રત ધારણ કર્યાં. સર્વ વસ્ત્રાભૂષણ તજીને એક સફેદ સાડી ધારણ કરી અને મહાતપ આદર્યું.

આ વજ્રબાહુની કથા તેના દાદા રાજા વિજયે સાંભળી. તે સભામાં બેઠા હતા ત્યાં શોકથી પીડિત થઈ કહેવા લાગ્યા કે આ આશ્ચર્ય જુઓ! કે મારો પૌત્ર યુવાનીમાં વિષયને વિષ સમાન જાણી વિરક્ત થઈ મુનિ થયો અને મારા જેવો મૂર્ખ વિષયોનો લોલુપી વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ ભોગને છોડતો નથી તે કુમારે કેવી રીતે છોડ્યા? અથવા તે મહાભાગ્ય ભોગોને તૃણવત્ ત્યાગીને મોક્ષના નિમિત્ત એવા શાંતભાવમાં બેઠો, હું મંદભાગ્ય વૃદ્ધાવસ્થાથી પીડિત છું. આ પાપી વિષયોએ મને લાંબા સમય સુધી છેતર્યો છે. આ વિષયો જોવામાં તો અત્યંત સુંદર છે, પરંતુ તેનાં ફળ અત્યંત કડવાં છે. મારા ઈન્દ્રનીલમણિ શ્યામ કેશ હતા તે હવે બરફ જેવા સફેદ થયા છે, મારું શરીર અતિ દેહીપ્યમાન, શોભાયમાન, મહાબળવાન અને સ્વરૂપવાન હતું તે વૃદ્ધાવસ્થામાં વર્ષાથી હણાયેલ ચિત્ર જેવું થઈ ગયું છે. જે ધર્મ તરુણ અવસ્થામાં સારી રીતે સિદ્ધિ થાય છે તે જરામંડિત પ્રાણીથી સાધવું વિષમ છે. ધિક્કાર છે પાપી, દુરાચારી, પ્રમાદી એવા મને! હું ચેતન છતાં મેં અચેતન દશા આદરી. આ જૂઠું ઘર, જૂઠી માયા, જૂઠી કાયા, જૂઠા બાંધવ, જૂઠો પરિવાર, તેના સ્નેહથી ભવસાગરના ભ્રમણમાં ભમ્યો.

આમ કહીને સર્વ પરિવારને ખમાવીને નાના પૌત્ર પુરંદરને રાજ્ય આપી, પોતાના પુત્ર સુરેન્દ્રમન્યુ સહિત રાજા વિજયે વૃદ્ધ અવસ્થામાં નિર્વાણઘોષ સ્વામીની સમીપે જિનદીક્ષા અંગીકાર કરી.

(શ્રી પદ્મપુરાણમાંથી)

❁ બીજાના દુઃખો સાંભળીને ઘણી વખત સાંભળનારાઓને અરેરાટી થઈ જાય છે પણ તે અરેરાટ (વૈરાગ્ય) સાચો નથી. જીવને દુઃખ અપ્રિય છે એટલે દુઃખની વાત સાંભળવામાં આવતાં ઉદાસીન ભાવ આવી જાય છે, પણ આ ઉપરથી એમ ન સમજવું કે તેને સંસારથી ખરો અરેરાટ થયો છે. તેને તો ચક્રવર્તીની ઋદ્ધિ સાંભળી હર્ષ થાય છે. સંસારથી સાચા વિરક્તભાવવાળાને તો ચક્રવર્તીની ઋદ્ધિનું વર્ણન કે નારકીના દુઃખનું વર્ણન બંનેમાં સંસારનું દુઃખ સરખું જ લાગે છે. બંને તરફ સરખો જ ઉદાસીન ભાવ હોય છે. (દૈષ્ટિનાં નિધાન)

દેશભૂષણ અને કુલભૂષણની ભવાવલિ

રામ-લક્ષ્મણ-સીતા વનવાસ દરમિયાન ચાલતાં ચાલતાં વંશસ્થલ નગરમાં આવી પહોંચ્યા. નગરની બાજુમાં વંશધર નામના પર્વત ઉપર દેશભૂષણ-કુલભૂષણ નામના બન્ને મુનિ મહાધ્યાનારૂઢ બન્ને હાથ લંબાવી કાયોત્સર્ગ આસનમાં ઊભા છે. સમુદ્ર સમાન ગંભીર, ગિરિ સમાન સ્થિર, શરીર તથા આત્માને ભિન્ન ભિન્ન જાણવાવાળા, મોહ રહિત, નગ્ન સ્વરૂપ, કાંતિના સાગર, નવયૌવન, પરમ સુંદર, મહાસંયમી, જિનધર્મની આરાધના કરવાવાળા તે મુનિઓને રામ-લક્ષ્મણ હાથ જોડીને નમસ્કાર કરે છે તથા ખૂબ જ આશ્ચર્ય વ્યક્ત કરે છે. અત્યંત ભક્તિ કરતાં બન્ને ભાઈ આનંદિત થઈ વિનયથી મુનિની સમીપ બેઠા. તે જ સમયે અસુરના આગમનથી મહાભયંકર શબ્દ થયો. માયામયી સર્પો તથા વીંછી મુનિના શરીર ઉપર ચઢવા લાગ્યા. સર્પો અતિ ભયાનક અવાજવાળાં તથા અનેક જાતના મોટા મોટા વીંછી મુનિના શરીરે ડંખ મારવા લાગ્યા.

આ જોઈને રામ-લક્ષ્મણ અસુર પર ક્રોધિત થયા તથા ડરતી સીતાને ધૈર્ય બંધાવીને બન્ને ભાઈ મુનિ સમીપ જઈને મુનિના શરીર પરથી સર્પ વીંછી દૂર કરીને મુનિઓના ચરણોની પૂજા કરી તથા યોગીશ્વરની ભક્તિ-વંદના કરવા લાગ્યા. શ્રીરામ-લક્ષ્મણ વીણા લઈને વગાડવા લાગ્યા તથા મધુર સ્વરથી ગાવા લાગ્યા, જેના શબ્દો હતા : ‘મહા યોગીશ્વર ધીર વીર મન વચન કાય કરીને વંદનીક છે, એમની ચેષ્ટા મનને લોભાવનારી છે, દેવો દ્વારા પૂજિત મહાભાગ્યવંત, ત્રણ ભુવનમાં પ્રસિદ્ધ જિનધર્મના ધુરંધર, ધ્યાનરૂપ વજ્રદંડ વડે મહામોહરૂપી શિલાને ખંડ ખંડ કરી નાખે તથા ધર્મહીન પ્રાણી પર દયા કરી વિવેકના રસ્તે લાવે, પરમ દયાળુ, પોતે તરે બીજાને તારે,’—આ રીતે બન્ને ભાઈ સ્તુતિ કરતાં એવું ગાતાં હતાં કે વનના તિર્યંક પ્રાણીના મન મોહી ગયા તથા ભક્તિથી પ્રેરાયેલી સીતા એવું નૃત્ય કરતી હતી જેવી રીતે સુમેરુ પર શચિ નૃત્ય કરે છે. અસુરનો ઉપદ્રવ સૂર્ય પણ જોઈ ન શકવાથી અસ્ત થઈ ગયો. દશ દિશામાં અંધકાર વ્યાપી ગયો. તે સમયે અસુરના માયાચારથી અનેક વ્યંતરી આવીને ભયંકર શબ્દો બોલવા લાગી. દુર્ગંધ સહિત લોહીની ધાર વરસાવવા લાગી તથા કૂર છે શરીર જેનું, હાથમાં ખડગ લઈને તથા સિંહ-વાઘ જેવું મોટું, તપ્ત લોઢા સમાન નેત્ર, હાથમાં ત્રિશૂલ ધારણ કરીને અનેક પિયાશ નૃત્ય કરવા લાગ્યા. પર્વતની શિલા કંપાયમાન થવા લાગી તથા ધરતીકંપ થયો. પરન્તુ શુકલધ્યાનમાં મગ્ન મુનિએ તો કાંઈ પણ ન જોયું.

આ બધી ચેષ્ટા જોઈને સીતા ભયથી ડરી ગઈ. રામે કહ્યું કે—હે દેવી! ડર નહીં. બધાં વિદ્વનોનાં હરવાવાળા મુનિના ચરણોનું શરણ લે. સીતાને મુનિના ચરણો પાસે મૂકીને પોતે લક્ષ્મણ સાથે હાથમાં ધનુષ લઈને મહાબલિ મેઘસમાન ગર્જના કરી. ધનુષના ચડવાથી એવો શબ્દ થયો જેવો વજ્રપાતનો અવાજ થાય. ત્યારે તે અગ્નિપ્રભ નામનો અસુર બન્ને વીરોને બળભદ્ર નારાયણ જાણી ભાગી ગયો. તેની બધી ચેષ્ટા વિલીન થઈ ગઈ. શ્રીરામ-લક્ષ્મણે મુનિનો ઉપસર્ગ દૂર કર્યો.

તુરત જ દેશભૂષણ કુલભૂષણ મુનિઓને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું.

ત્યારે પ્રકારના દેવો દર્શન માટે આવ્યા. વિધિપૂર્વક નમસ્કાર કરીને સૌ યથાસ્થાને બેઠા. કેવળજ્ઞાનના પ્રતાપથી કેવળીના નજીક દિવસ—રાતનો કોઈ ભેદ ન રહ્યો. ભૂમિગોચરી તથા વિદ્યાધરો કેવળીની પૂજા કરી યથાસ્થાને બેઠા. સુરનર—વિદ્યાધર બધાએ ધર્મોપદેશનું શ્રવણ કર્યું. રામ—લક્ષ્મણે સીતા સહિત હર્ષિત થઈને કેવળીની પૂજા કરી, હાથ જોડી નમસ્કાર કરીને પૂછવા લાગ્યા કે હે ભગવાન! અસુરે તમારા ઉપર શા માટે ઉપસર્ગ કર્યો? તથા તમારા બન્નેમાં પરસ્પર પ્રેમ શા કારણથી છે?

ત્યારે કેવળીની દિવ્યધ્વનિ છૂટી. પદ્મિની નામના નગરમાં રાજા વિજયપર્વતને ધારણી નામે સ્ત્રી તથા બધા શાસ્ત્ર વિષે પ્રવીણ રાજકાજમાં નિપુણ અમૃતસુર નામનો દૂત હતો. તેને ઉપભોગા નામની સ્ત્રી, તેની કૂખમાં ઉદિત—મુદિત નામના બે પુત્રો હતા. રાજાએ અમૃતસુર નામના દૂતને કાર્યના નિમિત્તે બાહર મોકલ્યો. તે સ્વામીભક્ત પોતાના વસુભૂતિ મિત્રને સાથે લઈને નીકળ્યો. વસુભૂતિ પાપી હતો. તેણે અમૃતસુરની સ્ત્રીમાં આસક્તિ હોવાથી દુષ્ટ વિચારોથી રાત્રિના અમૃતસુરને ખડગથી મારીને નગરીમાં પાછો આવ્યો તથા લોકોને કહ્યું કે મને પાછો મોકલી દીધો તથા અમૃતસુરની સ્ત્રીને સાચી વાત કહી. અમૃતસુરની પાપી પત્નીએ કહ્યું કે મારા બે પુત્રો છે એને પણ જો તું મારી નાખ તો આપણે બન્ને નિરાંતે જીવી શકશું.

આ વાત ઉદિતની વહુએ સાંભળીને ઉદિતને કહ્યું. આ વહુ સાસુના ચારિત્રને પહેલેથી જ જાણતી હતી. તેણે વસુભૂતિની વહુને પણ આ સમાચાર કહ્યા હતા. તેથી એ પરસ્ત્રીના સેવનહાર પતિથી વિરક્ત થઈ ગઈ. ઉદિતે બધી વાતોથી ભાઈ મુદિતને પણ સાવધાન કર્યો. વસુભૂતિનું ખડગ જોઈને પિતાના મરણને સાચું માની ઉદિતે વસુભૂતિને મારી નાખ્યો. એ પાપી મરીને મ્લેચ્છની યોનિમાં ઉત્પન્ન થયો.

એકવાર મતિવર્ધન નામના આચાર્ય પદ્મિની નગરીમાં આવ્યા, વસન્તતિલક નામના ઉદ્યાનમાં સંઘ સહિત બિરાજ્યા તથા આર્યિકાઓની ગુરુ અનુરાધા તે પણ સંઘ સહિત નગર સમીપ ઉપવનમાં બિરાજી.

જે વનમાં મુનિ બિરાજ્યા હતા તે વનનાં અધિકારીએ રાજા વિજયપર્વત પાસે આવીને કહ્યું કે હે રાજા! મુનિ ઉદ્યાનમાં આવ્યા છે, જો ના પાડું તોપણ ડર લાગે છે અને હા પાડું તો તમારો ડર લાગે છે. આ મોટું સંકટ છે. સ્વર્ગના ઉદ્યાન સમાન આ વન છે. અત્યાર સુધી અહીં કોઈને આવવા નથી દીધા. પરંતુ આ મુનિઓનું શું કહેવું? જેને દેવ પણ ન પહોંચે, ત્યાં મારી શી વિશાત? ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે તમે ના ન પાડશો. જ્યાં સાધુ બિરાજે તે સ્થાન પણ પવિત્ર થઈ જાય છે.

રાજા ખૂબ વિભૂતિ લઈને મુનિના દર્શન કરવા ગયા. અમારા અહોભાગ્ય કે ઉદ્યાનમાં

મુનિરાજ બિરાજ્યા, વનની ધૂળ પણ પવિત્ર થઈ ગઈ. જેઓ મુક્તિ યોગ્ય ક્રિયાથી સંયુક્ત છે, પઠન—પાઠનથી સાવધાન છે, ભ્રમર સમાન જેમના મધુર શબ્દ છે, જેમણે શુદ્ધસ્વરૂપમાં જ ચિત્ત લગાવ્યું છે, એવા મુનિને દૂરથી જોઈને રાજા ગર્વ રહિત થઈને હાથીથી નીચે ઉતરીને બધા મુનિઓના દર્શન કરીને આચાર્ય પાસે જઈને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરીને પૂછવા લાગ્યા હે નાથ! જેવી તમારી શરીરમાં દીપ્તિ છે—કાન્તિ છે એવા ભોગ નથી. ત્યારે આચાર્ય કહેવા લાગ્યા કે તારી બુદ્ધિ ક્યાં ગઈ? તારી શૂરવીરતા ક્યાં ગઈ? તું આ બધા ભોગોને સ્થિર માને છે? આ બુદ્ધિ સંસારને વધારનારી છે. જેવા હાથીના કાન ચંચળ છે એવા વિષયો ચંચળ છે. આ દેહ કદલીના થંભ સમાન અસાર છે તથા ઐશ્વર્ય સ્વપ્ન સમાન છે. ઘર-કુટુંબ-સ્ત્રી-પુત્ર-કલત્ર-બંધુ આ બધા અસાર છે. આ બધું જાણીને સંસારની પ્રીતિ કરવા જેવી નથી. આ સંસાર દુઃખદાયક છે. આ પ્રાણી અનેકવાર ગર્ભવાસના સંકટો ભોગવે છે. ગર્ભવાસ નરક સમાન ભયાનક દુર્ગંધ કૃમિજાળથી પૂર્ણ, રક્ત શ્લેષ્માદિનું સરોવર અતિ અશુચિ તથા કર્દમથી ભરેલો છે. પરન્તુ આ પ્રાણી મોહરૂપી અંધકારથી આંધળો ગર્ભવાસથી નથી ડરતો. ધિક્કાર છે આવા અશુભના સ્થાન, ક્ષણભંગુર અપવિત્ર દેહને જેનો કોઈ રક્ષક નહીં! તોપણ આ જીવ દેહને પોષે છે અને દેહ એને જ દુઃખ આપે છે. એના પ્રતિ અતિ કૃતદ્દન છે. આંતરડાં ને નાડીઓનું જાળું ચામડીથી ઢંકાયેલું, અનેક રોગોનું ઘર—આવા દેહથી જે પ્રાણી સ્નેહ કરે છે તે જ્ઞાનરહિત અવિવેકી છે. તેનું કલ્યાણ ક્યાંથી થાય? આ શરીરમાં ઈન્દ્રિયચોર વસે છે તે બળાત્કારથી ધર્મરૂપી ધનની ચોરી કરે છે. આ જીવરૂપ રાજા કુબુદ્ધિરૂપ સ્ત્રીથી રમે છે તથા અચાનક મૃત્યુ આવીને એનું ભક્ષણ કરે છે. મનરૂપી મત્ત હાથી વિષયરૂપી વનમાં ક્રીડા કરે છે. જ્ઞાનરૂપ અંકુશથી તેને વશ કરી વૈરાગ્યરૂપ થાંભલાથી વિવેકી બાંધે છે. આ ઈન્દ્રિયરૂપ તરંગ મોહરૂપ પતાકાને ધરે છે, ચિત્તથી પ્રેરાઈને ચંચળતા રાખે છે એટલે તેના ચિત્તને વશ કરવું યોગ્ય છે.

માટે હે રાજા! તું સંસાર—શરીરના ભોગોથી વિરક્ત થા. જિનરાજને નમસ્કાર કરી તેમની ભક્તિ કર, નિરન્તર તેમનું સ્મરણ રાખ, તેથી સંસારસમુદ્રથી નિશ્ચયથી તું પાર થઈશ. તપ—સંયમરૂપ બાણથી મોહરૂપી શત્રુનો નાશ કરી લોકના શિખરે અવિનાશી પુરનું અખંડ રાજ્ય તું કરીશ તથા નિર્ભય એવા નિજપુરમાં તારો વાસ થશે. આ બધું મુનિના મુખેથી સાંભળીને રાજા વિજયપર્વત રાજ્ય ત્યજી મુનિ થયા તથા તે દૂતના પુત્ર બન્ને ભાઈ ઉદિત—મુદિત જિનવાણી સાંભળી મુનિ થઈ ગયા.

સમ્મેદશિખરની જાત્રા કરવા માટે નીકળેલાં તે બન્ને મુનિઓ રસ્તો ભૂલી જતાં વનમાં જઈ ચડ્યા. પૂર્વના વસુભૂતિ વિપ્રનો જીવ અતિ ભયંકર ભીલ થયો છે તેણે મુનિને જોઈને ખૂબ જ ક્રોધાયમાન થઈ કઠોર—કુવચન બોલવા લાગ્યો તથા બન્નેને ઊભા રાખી મારવા માટે તૈયાર થયો ત્યારે મોટા ભાઈ ઉદિત મુદિતને કહેવા લાગ્યા હે ભાઈ! ભય નહીં કરતો, ક્ષમારૂપી ઢાલને અંગીકાર કરજે. આ મારવા તૈયાર થયો છે તો આપણે ઘણાં દિવસ સુધી તપથી ક્ષમાનો અભ્યાસ

કર્યો છે તો હવે દેહતા રાખજે. આ વચન સાંભળી મુદ્દિત બોલ્યા. આપણને જિનમાર્ગમાં શ્રદ્ધા છે એટલે આપણને ડર કેવો? આ શરીર તો નશ્વર છે અને આ વસુભૂતિનો જીવ છે જેને પિતાના વેરથી માર્યો હતો. પરસ્પર બન્ને મુનિ આપસમાં વાતચીત કરી શરીરની મમતા તજી ધ્યાનમાં ઊભા રહ્યા. ભીલ મારવા માટે આવ્યો ત્યાં ભીલના સરદારે તેને રોકીને તે બન્ને મુનિને બચાવી લીધા.

આ કથા સાંભળી રામે કેવળીને પ્રશ્ન કર્યો કે—હે દેવ! સરદારે બચાવ્યા તો તેની પ્રીતિનું કારણ કહો? ત્યારે કેવળીની દિવ્યધ્વનિમાં આવ્યું કે એક યક્ષસ્થાન નામના ગામમાં સુરય તથા કર્ષક બન્ને ભાઈ રહેતા હતા. એક પક્ષીને પારઘી જીવતો પકડીને ગામમાં લાવ્યો, તો આ બન્ને ભાઈઓએ ધન આપીને પક્ષી છોડાવી લીધું. તે પક્ષી મરીને મ્લેચ્છ થયો તથા તે સુરય તથા કર્ષક બન્ને ભાઈ મરીને ઉદ્દિત—મુદ્દિત થયા. તે પરોપકારથી આ ભવે મ્લેચ્છ સરદારે મુનિઓને બચાવ્યા. તે મુનિઓ ઉપસર્ગથી છૂટીને સમ્મેદશિખરની જાત્રા કરવા ગયા તથા અનેક તીર્થોની યાત્રા કરી. રત્નત્રયની આરાધના કરતાં કરતાં સમાધિમરણ કરી સ્વર્ગલોકમાં ગયા તથા વસુભૂતિનો જીવ જે મ્લેચ્છ થયો હતો તે અનેક કુયોનિમાં ભ્રમણ કરી મનુષ્ય દેહ પામીને તાપસવ્રત ધરી અજ્ઞાન તપ કરી મરીને જ્યોતિષી દેવમાં અગ્નિકેતુ નામનો કૂર દેવ થયો.

ભરતક્ષેત્રના અરિષ્ટપુર નગરનો રાજા પ્રિયવ્રત તેની મહા ગુણવતી બે રાણી એક કનકપ્રભા તથા બીજી પદ્માવતી હતી. ઉદ્દિત—મુદ્દિતના જીવ સ્વર્ગમાંથી ચ્યવીને પદ્માવતી રાણીના રત્નરથ તથા વિચિત્રરથ નામના પુત્ર થયા તથા કનકપ્રભાને તે જ્યોતિષી દેવ અગ્નિકેતુ ચ્યવીને અનુધર નામનો પુત્ર થયો. રાજા પ્રિયવ્રત પુત્રને રાજ્ય આપી ભગવાનના ચૈત્યાલયમાં છહ દિવસનું અનશન કરી દેહનો ત્યાગ કરી સ્વર્ગલોકમાં ગયા.

ત્યારબાદ એક રાજાની પુત્રી શ્રીપ્રભા જે લક્ષ્મી સમાન હતી તે રત્નરથને પરણી. અનુધરની ઈચ્છા તેને પરણવાની હતી ને રત્નરથ સાથે પૂર્વભવનું વેર તો હતું જ, તેમાં આ નવું વેર બંધાણું એટલે અનુધર રત્નરથની પૃથ્વી ઉજાડવા લાગ્યો ત્યારે રત્નરથ તથા વિચિત્રરથ બન્ને ભાઈએ અનુધરને યુદ્ધમાં જીતી દેશમાંથી કાઢી મૂક્યો. પૂર્વ ભવના વેરથી તથા દેશ નિકાલના વેરથી અત્યધિક ક્રોધ કરી જટાધારી તાપસી થયો. વિષવૃક્ષ સમાન કષાય—વિષથી ભરેલો ખૂબ ક્રોધ કરવા લાગ્યો. મહાતેજસ્વી રત્નરથ વિચિત્રરથ ચિરકાળ સુધી રાજ્ય કરી મુનિ થઈ, તપ કરી સ્વર્ગમાં દેવ થયા. મહાસુખ ભોગવી ત્યાંથી ચ્યવીને સિદ્ધાર્થ નગરના રાજા ક્ષેમંકરની રાણી વિમલાને દેશભૂષણ કુલભૂષણ નામના બે પુત્ર થયા.

એક દિવસ એક સાગરઘોષ નામનો પંડિત અનેક દેશોમાં ભ્રમણ કરતો આવ્યો. રાજાએ પંડિતને ખૂબ આદરથી રાખ્યો તથા બન્ને પુત્રને ભણાવા માટે સોંપ્યા. બન્ને ભાઈઓ ખૂબ વિનયથી સર્વ પ્રકારની કળા શીખવા કુટુંબી આદિ બધાને છોડી, કેવળ એક વિદ્યાને જ મુખ્ય જાણી વિદ્યાભ્યાસ કરવા લાગ્યા. વિદ્યાગુરુ પાસે અનેક પ્રકારની વિદ્યા શીખી સર્વ કલાના પારગામી પુત્રો પિતા પાસે આવ્યા, તેમને સર્વ કલાનિપુણ જોઈને પિતા પ્રસન્ન થયા. પંડિતને મનવાંછિત દાન આપ્યું.

આ કથા કેવળી રામને કહે છે કે એ દેશભૂષણ તથા કુલભૂષણ અમે છીએ. કુમાર અવસ્થામાં અમે સાંભળ્યું કે પિતાએ અમારા વિવાહ માટે રાજકન્યા મંગાવી છે તો આ સાંભળી અમે નગરની શોભા જોવા માટે બહાર નીકળ્યા, અમારી બેન કમલોત્સવા કન્યા ઝરોખામાં બેસી નગરની શોભા નિહાળી રહી હતી. અમે વિદ્યાના અભ્યાસ સિવાય ક્યારેય પણ કોઈને કુટુંબમાં પણ ન ઓળખ્યા, ન કોઈને અમે જાણી શક્યા કે આ અમારી બેન છે. અમારા મનમાં વિકાર ઉત્પન્ન થયો. બન્ને ભાઈના ચિત્ત ચલાયમાન થયા. બન્ને મનમાં વિચારવા લાગ્યા કે આ સુંદર કન્યાને હું પરણું, બીજો ભાઈ જો પરણવા ઈચ્છે તો તેને મારી નાખું? આવી રીતે બન્નેના મનમાં વિકારભાવ તથા નિર્દયભાવ આવ્યો. તે જ સમયે છડીદારના મુખેથી સાંભળ્યું કે રાજા ક્ષેમંકર તથા રાણી વિમલા જયવન્ત હો જેને દેવ સમાન બે પુત્ર છે તથા આ ઝરોખામાં બેઠી કમલોત્સવા સરસ્વતી સમાન પુત્રી છે. મહાગુણવાન પુત્રો તથા મહાગુણવંતી પુત્રી એવા સંતાન તો પુણ્યાધિકારીને જ હોય છે.

જ્યારે અમે આ વાત સાંભળી તો મનમાં વિચાર્યું કે અહો જુઓ! મોહકર્મની દુષ્ટતા! અમારી બેન માટે ભોગની ઈચ્છા થઈ? આ સંસાર અસાર તથા દુઃખથી ભરેલો છે. ધિક્કાર છે આવા જીવનને કે આવો ભાવ આવ્યો, પાપના યોગથી પ્રાણી નરકમાં જઈને મહાદુઃખ ભોગવે છે. આવું વિચારીને અમને જ્ઞાન થયું અને અમે વૈરાગ્યથી દીક્ષા લેવા માટે તૈયાર થયા. ત્યારે માતા-પિતા સ્નેહના કારણે દુઃખી થયા. અમે બધાની મમતા ત્યજી દિગમ્બરી દીક્ષા ધારણ કરી. આકાશગામિની રિદ્ધિસિદ્ધિ વિદ્યા પ્રાપ્ત થઈ. નાના પ્રકારના જિન-તીર્થાદિમાં વિહાર કર્યો. પિતા રાજા ક્ષેમંકર પૂર્વભવમાં પણ પિતા હતા. અમારા વિયોગમાં શોકરૂપી અગ્નિથી બળીને સર્વ પ્રકારનો આહાર તજીને મરણને પ્રાપ્ત થયા. તે મરીને ગરુડેન્દ્ર થયા. જે દેવની સભામાં આવીને બેઠાં છે.

તે અનુધર તાપસી રખડતો રખડતો કૌમુદી નગરીમાં આવ્યો, પોતાના શિષ્યો સાથે રાજાની સન્મુખ બેઠો. તેની રાણી રતિવતી પરમ સુંદરી, સૈંકડો રાણીઓમાં પ્રધાન, તેની એક મદના નામની નૃત્યકારિણી હતી જે અતિ સુંદર રૂપ, અદ્ભુત ચેષ્ટાની ધરનારી હતી. તેણે સાધુદત્ત મુનિ પાસે સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કર્યું હતું ત્યારથી કુગુરુ, કુદેવ, કુધર્મને તરણા સમાન જાણતી હતી. તેને એક દિવસ રાજાએ કહ્યું કે આ અનુધર તાપસ મહાતપસ્વી છે! ત્યારે મદનાએ કહ્યું કે હે નાથ! અજ્ઞાનીને તપ કેવું? પાખંડરૂપ છે. આ સાંભળીને રાજાએ ક્રોધ કર્યો કે તું તપસ્વીની નિંદા કરે છે. ત્યારે તેણે કહ્યું કે તમે મારા પર ક્રોધ ન કરો, થોડા દિવસોમાં જ તેની સાચી હકીકત ખબર પડશે. એમ કહીને ઘરે આવીને પોતાની નાગદત્રા નામની પુત્રીને શીખવીને તાપસના આશ્રમમાં મોકલી.

તે દેવાંગના સમાન પરમ ચેષ્ટાની ધરણહારી તાપસને પોતાના અતિ સુંદર અંગ-ઉપાંગ દેખાડવા લાગી. અજ્ઞાની તાપસનું મન મોહી ગયું તથા નેત્ર ચલાયમાન થયા. જે જે અંગ પર એની દૃષ્ટિ પડી ત્યાં જ એનું મન બંધાઈ ગયું. કામ-બાણથી તાપસ પીડાવા લાગ્યો. વ્યાકુલ થઈ તેણે દેવાંગના સમાન કન્યા પાસે આવીને પૂછ્યું કે તું કોણ છે તથા અહીં ક્યાંથી આવી

છો? સાયંકાળ વખતે નાના—મોટા સૌ પોતાના સ્થાનમાં બેઠા છે, તું મહાસુકુમાર એકલી વનમાં કેમ વિચરે છે? ત્યારે તે મધુર શબ્દોથી તેનું મન હરતી બોલી, હે નાથ! દયાવાન, શરણાગત પ્રતિપાલ આજે મારી માતાએ ઘરથી કાઢી મૂકી છે, તો હવે હું તમારા વેષમાં તમારા સ્થાનમાં રહેવા ઈચ્છું છું, તમે મારી ઉપર કૃપા કરો! રાત—દિવસ તમારી સેવા કરવાથી મારો આ લોક તથા પરલોક સુધરી જશે. ધર્મ, અર્થ, કામ બધું તમારામાં પ્રાપ્ત છે. પરમ નિધાન છો, પુણ્યના યોગે તમે મને મળ્યા! આવી રીતે કન્યા બોલી ત્યારે તાપસ કામાગ્નિમાં બળતો બોલ્યો—હે ભદ્રે! હું શું કૃપા કરું, તું કૃપા કરીને પ્રસન્ન થા. હું જીવનભર તારી સેવા કરીશ એમ કહીને હાથ પકડવા પ્રયત્ન કર્યો, ત્યારે હાથથી ના પાડીને આદર સહિત કન્યા કહેવા લાગી—હે નાથ! હું કુંવારી કન્યા છું, આવું કરવું ઉચિત નથી, મારી માતાના ઘરે જઈને પૂછો, ઘર પણ નજીક છે. જેટલી મારા પર તમારી કરુણા ઊપજી છે એવું બતાવીને મારી માને પ્રસન્ન કરો. તે તમને જોશે ત્યારે તમારી જે ઈચ્છા હોય તે કરજો. કન્યાના આવા વચન સાંભળીને મૂઠ તાપસી કામાગ્નિથી વ્યાકુળ થતો તુરત જ કન્યાની સાથે રાત્રિના તેની માતા પાસે આવ્યો. કામથી વ્યાકુળ છે જેની સર્વ ઈન્દ્રિયો, એવા તાપસે જેમ માતો (ગાંડો) હાથી જળના સરોવરમાં પડે એમ, નૃત્યકારિણીના ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો.

હે રાજન્! કામથી હણાયેલો પ્રાણી ન સ્પર્શે, ન સ્વાદે, ન સૂંઘે, ન દેખે, ન સાંભળે, ન જોવે, ન ડરે, તથા ન લજજા કરે—કામાગ્નિથી એટલો આંધળો થઈ ગયો હોય છે તથા મહા મોહથી નિરંતર દુઃખ પામે છે. જેવી રીતે આંધળો પ્રાણી સર્પથી ભરેલાં કૂવામાં પડે તેવી રીતે કામાંધ જીવ સ્ત્રીના વિષયરૂપી કૂવામાં પડે છે. તે તાપસ નૃત્યકારિણીના ચરણોમાં આળોટી અતિ ગરીબ થઈ કન્યાની ઈચ્છા કરવા લાગ્યો. તેણે તાપસને બાંધી રાખ્યો ને રાજાને ખબર આપી. રાજાએ આવીને તાપસને બંધાયેલો જોયો અને સવાર થતાં તિરસ્કાર કરીને કાઢી મૂક્યો, તેથી અપમાનિત થઈ અતિ લજ્જિત થઈ મહા દુઃખને વેદતો પૃથ્વીમાં રખડતો મર્યો, અનેક કુયોનિમાં જન્મ—મરણ કર્યાં.

કર્માનુયોગે એક દરિદ્રના ઘરે ઊપજ્યો. જ્યારે તે ગર્ભમાં આવ્યો ત્યારે જ તેની માતાએ પતિને કુર વચન કહીને કલહ કરવા લાગી તો તેનો પતિ ઉદાસ થઈ ઘર છોડી વિદેશ ચાલ્યો ગયો. ત્યાર બાદ તેનો જન્મ થયો. હજી બાલ્યાવસ્થા હતી ત્યાં ભીલોએ દેશના મનુષ્યોને પકડેલ તેમાં તેની માતાને પણ પકડેલી હતી. કુટુંબમાં કોઈ ન હોવાથી તે ખૂબ જ દુઃખી થયો. ઘણાં દિવસ બાદ તાપસ થઈ અજ્ઞાન તપ કરી જ્યોતિષી દેવમાં અગ્નિપ્રભ નામનો દેવ થયો.

એક દિવસ અનન્તવીર્ય કેવળીને ધર્મમાં નિપુણ શિષ્યે પૂછ્યું કે હે નાથ! મુનિસુવ્રત નાથ મુક્તિ થયા બાદ તમે કેવળી થયા. તમારા સમાન સંસારનો તારક કોણ થશે? ત્યારે એમણે કહ્યું કે દેશભૂષણ તથા કુલભૂષણ થશે. કેવળજ્ઞાન તથા કેવળદર્શનના ધરણહારા, જગતમાં સાર, જેમનો ઉપદેશ સાંભળીને લોકો સંસારસમુદ્રથી તરશે. આ શબ્દો સાંભળી અગ્નિપ્રભ પોતાના નિવાસસ્થાને

ગયો તથા વિચાર્યું કે અનંતવીર્ય કેવળીના વચન મિથ્યા કરું. આવું ગર્વ કરી પૂર્વભવના વેરથી ઉપદ્રવ કરવા આવ્યો અને તમને બળભદ્ર નારાયણ સમજી ડરીને ભાગી ગયો.

હે રામ! તમે ચરમશરીરી તત્કાલ મોક્ષગામી બળભદ્ર છો. તથા લક્ષ્મણ નારાયણ છો. અહીં આવી તમે સેવા કરી, અમારા ઘાતિયા કર્મના નાશથી કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થયું. આવી રીતે પ્રાણીઓના વેરનું કારણ વેર—અનુબંધ છે. આવું જાણીને જીવોના પૂર્વભવ યાદ કરી હે પ્રાણી! રાગ—દ્વેષ તજીને નિશ્ચળ થાઓ.

કેવળીના આવા મહાપવિત્ર વચન સાંભળી સુર, નર અસુર વારંવાર નમસ્કાર કરવા લાગ્યા તથા ભવદુઃખોથી ડરવા લાગ્યા તથા ગરુડેન્દ્ર અત્યંત આનંદિત થઈ કેવળીના ચરણોમાં નમસ્કાર કરી મહા સ્નેહની દૃષ્ટિ વરસાવતા રામને કહેવા લાગ્યો—હે ભવ્યોતમ! તમે મુનિઓની ભક્તિ કરી તેથી હું ઘણો જ ખુશ થયો છું. આ મારા પૂર્વ ભવના પુત્ર છે. તમે જે માંગો તે હું આપીશ. ત્યારે રામ એકક્ષણ વિચાર કરીને બોલ્યા કે તમે દેવોના સ્વામી છો, કોઈ વખત અમારા પર વિપત્તિ આવે ત્યારે અમને યાદ કરજો. સાધુની સેવાનાં ફળમાં આ પ્રસાદ મળ્યો કે તમારા જેવાનો મેળાપ થયો. ત્યારે ગરુડેન્દ્રે કહ્યું કે તમારું વચન હું પ્રમાણ રાખું છું, જ્યારે તમને મારું કામ પડશે ત્યારે હું તમારી સાથે છું.

અનેક દેવ મેઘ સમાન ધ્વનિ કરતા વાંજિત્રનાદ કરવા લાગ્યા. સાધુઓના પૂર્વભવ સાંભળી કેટલાય ઉત્તમ મનુષ્ય મુનિ થયા, કેટલાકે શ્રાવકના વ્રત ધારણ કર્યા. તે દેશભૂષણ તથા કુલભૂષણ કેવળી જગત—પૂજ્ય, સંસારના દુઃખથી રહિત, નગર, ગામ, પર્વતાદિ સર્વ સ્થાનોમાં વિહાર કરતાં ધર્મોપદેશ દેવા લાગ્યા. આ બન્ને કેવળીના પૂર્વભવનું ચરિત્ર નિર્મળ સ્વભાવના ધારક જે ભવ્યજીવ શ્રવણ કરે તે સૂર્ય સમાન તેજસ્વી, પાપરૂપ અંધકારનો નાશ જલદીથી કરે છે.

(શ્રી પદ્મપુરાણમાંથી)

❁ જે શરીર દુષ્ટ આચરણથી ઉપાર્જિત કર્મરૂપી કારીગર દ્વારા રચવામાં આવ્યું છે, જેના સાંધા અને બંધનો નિંદ છે, જેની સ્થિતિ વિનાશ સહિત છે અર્થાત્ જે વિનશ્ચર છે, જે રોગાદિ દોષો, સાત ધાતુઓ અને મળથી પરિપૂર્ણ છે, અને જે નષ્ટ થવાનું છે, તેની સાથે જો આધિ (માનસિક ચિંતા), રોગ, વૃદ્ધાવસ્થા અને મરણ આદિ રહેતા હોય તો એમાં કોઈ આશ્ચર્ય નથી. પરંતુ આશ્ચર્ય તો કેવળ એમાં છે કે વિદ્વાન મનુષ્ય પણ તે શરીરમાં સ્થિરતા શોધે છે.

(શ્રી પદ્મનંદિ પંચવિંશતિ)

સૂર્યમિત્ર

(માન-પ્રતિષ્ઠાના લોભથી મુનિ થનાર)

રાજગૃહીનગરનો સુબલ રાજા બહુ મૂલ્યવાન રત્નોથી જડેલી વીંટી પહેરતો હતો. એક વખત જ્યારે રાજા સ્નાન કરવા પહેલાં તેલમર્દન માટે તૈયાર થયો ત્યારે રત્નોની આત્મા ખરાબ ન થાય તે માટે વીંટી કાઢીને વિદ્વાન પુરોહિત સૂર્યમિત્રને સોંપી. પુરોહિતે તે વીંટી પોતાની આંગળીમાં પહેરી લીધી અને પોતાને ઘેર ગયો. ઘેર જઈને તેણે સંધ્યાતર્પણ વગેરે બ્રાહ્મણકર્મ કરી રાજદરબારમાં જવાની તૈયારી કરી તો તેણે આંગળીમાં વીંટી જોઈ નહીં; તેથી તે ખૂબ જ ઉદાસ થયો. તેણે પરમબોધના નામના વિદ્વાન જ્યોતિષી નિમિત્તજ્ઞાનીને રૂબરૂ બોલાવીને પૂછ્યું કે મારા હાથમાંથી જે સોનાની રત્નોવાળી વીંટી પડી ગઈ છે તે મળશે કે નહિ? તે નિમિત્તજ્ઞાનીએ જવાબ આપ્યો કે મળી જશે. પુરોહિતે તેને વિદાય કર્યો; પરંતુ તેની ચિંતા ઓછી ન થઈ. તેને તો તે વખતે જ રાજાને વીંટી પાછી આપવી હતી. તે ચિંતાથી વ્યાકુળ થઈ પોતાના મહેલના ઉપરના ભાગમાં ગયો.

તેણે શહેર બહાર ઉપવનમાં મોટા સંઘ સહિત આવેલાં, ભવ્ય- જીવોને સંબોધવાવાળા, ત્રણ લોકના દેવો વડે પૂજાયેલા ચરણવાળા, મતિશ્રુતઅવધિજ્ઞાનને ધારણ કરવાવાળા, જગતનું હિત કરનારા, જગતથી વંદિત, જગતમાં શ્રેષ્ઠ, જગતથી સ્તુતિ કરાયેલા સુધર્મ નામના જૈનમુનિ આચાર્યને જોયા. તેણે તે આચાર્યને જોઈને વિચાર કર્યો કે આ મહાજ્ઞાનવાન સાધુ છે તો તેઓ મારી વીંટીની વાત અવશ્ય જાણતા જ હશે તેથી એકાંતમાં તેને પૂછવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે વિચાર કરી કાળલબ્ધિથી તે સૂર્યાસ્ત સમયથી થોડો સમય પહેલાં વીંટીનો પત્તો મેળવવા માટે આચાર્ય-સંઘ પાસે ગયો. જ્ઞાનઋદ્ધિ આદિ ગુણોના સાગર, પોતાના શરીરમાં પણ નિસ્પૃહ, મોક્ષસિદ્ધિની ઈચ્છાવાળા યોગીને જોઈ લજ્જા અને અભિમાનથી પ્રશ્ન પૂછવામાં અસમર્થ થયો, તોપણ પોતાના કાર્યની સિદ્ધિ માટે આસપાસ ચક્કર લગાવવા માંડ્યો. અવધિજ્ઞાનના યોગથી પરમોપકારી સુધર્માચાર્યે તેને નિકટ ભવ્ય જાણીને કહ્યું કે હે સૂર્યમિત્ર! રાજાની વીંટીને તારી આંગળીમાંથી પાડી ચિંતિત થઈને તું અહીં મારી પાસે તારી ચિંતા મટાડવા આવ્યો છે?

સૂર્યમિત્ર પુરોહિત પોતાની માનસિક ચિંતા અને સંપૂર્ણ વાત સાંભળીને ખૂબ જ આશ્ચર્યચકિત થયો અને યોગીરાજને કહ્યું કે 'હા.' સૂર્યમિત્રે મુનિરાજને નમસ્કાર કરીને પૂછ્યું કે સ્વામિન્! જ્યાં તે વીંટી પડી છે તે જગ્યા બતાવો. ત્રણ જ્ઞાનરૂપી નેત્રવાળા યોગીરાજે જવાબ આપ્યો કે વિદ્વાન્! તારા મહેલની પાછળ બગીચાવાળા તળાવમાં જ્યારે તું સૂર્યને અર્ધ આપી રહ્યો હતો ત્યારે તારા હાથની આંગળીમાંથી વીંટી નીકળીને સરોવરવાળા કમળની કળીમાં પડી ગઈ છે અને અદૃશ્ય થઈ છે. તે હજી સુધી ત્યાં જ પડી છે તેથી તું વીંટી માટેની ચિંતા

છોડી દે અને મારા વચનમાં વિશ્વાસ રાખ.

વિદ્વાન પુરોહિતે આ વાત સાંભળી, તળાવ પાસે જઈને જોયું તો તેણે ત્યાં જ વીંટી પડેલી જોઈ, તે વીંટી લઈ તેણે રાજાને સોંપી. પછી તે હૃદયમાં ખૂબ જ મહાન આશ્ચર્ય કરવા લાગ્યો અને વિચાર્યું કે આ સમસ્ત જ્ઞાનીઓમાં શ્રેષ્ઠ, આખા વિશ્વને પ્રત્યક્ષ જાણનારા, અનુપમ જ્ઞાની છે. આવું નિમિત્તજ્ઞાન બધાં જ નિમિત્તજ્ઞાનોમાં સારભૂત છે, તેથી આ યોગીરાજની આરાધના કરીને તે મેળવી લેવું જોઈએ, જેથી સત્પુરુષ વિદ્વાનોમાં મારી મહાન પ્રસિદ્ધિ થશે, માન્યતા વધશે, ખૂબ ઐશ્વર્ય વધશે અને ઉત્તમ પદ પણ મળશે. આ પ્રમાણે ધન વગેરેના લોભના વિચારથી ગુરુની પાસે તે વિદ્યા શીખવા ગયો.

તેણે તે યોગીઓના સ્વામીને નમસ્કાર કરી હાથ જોડીને પ્રાર્થના કરી કે ભગવન્! મારા પર દયા કરીને સમસ્ત પદાર્થોને દેખાડવાવાળી આ દુર્લભ વિદ્યા મને પણ આપવાની કૃપા કરો; કારણ કે આપ કૃપાનાથ છો. આ સાંભળી જ્ઞાની મુનિરાજે કહ્યું કે આ ઉત્કૃષ્ટ વિદ્યા નિર્ગ્રંથ (નિઃપરિગ્રહ) નગ્ન દિગંબર જ્ઞાની સિવાય કોઈને પણ પ્રાપ્ત થતી નથી; તેથી તારે જો આ વિદ્યા મેળવવી જ હોય તો મારા સમાન તું પણ નિર્ગ્રંથ દિગંબર થા.

વિદ્વાન બ્રાહ્મણે યોગીરાજની આ વાત સાંભળીને પોતાને ઘેર જઈ કુટુંબના બધા માણસોને બોલાવીને દિગંબર મુનિવેષ ધારણ કરવાનો વિચાર જાહેર કર્યો અને કહ્યું કે આ યોગીરાજની પાસે ઘણી જ અદ્ભુત વિદ્યા છે, જે નિર્ગ્રંથ દિગંબર વેષ ધારણ કર્યા સિવાય તે કોઈને આપતા નથી; તેથી તે વિદ્યાની સિદ્ધિ માટે હું નિર્ગ્રંથ દિગંબર થવા જાઉં છું. હું કોઈ પણ ઉચિત યુક્તિથી તે વિદ્યાને શીખી લઈશ અને કામ પૂરું કરીને પાછો આવી જઈશ તો તમે મારા આ વિયોગથી જરા પણ શોક કરશો નહિ. આ પ્રમાણે તેની વાત સાંભળીને કુટુંબના માણસોએ તેને નિર્ગ્રંથ દિગંબર થઈને વિદ્યા શીખવા માટે સંમતિ આપી.

આ પ્રમાણે તે સૂર્યમિત્ર બ્રાહ્મણ વિદ્વાન વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવા માટે તે મુનિશ્વર પાસે જઈ નમસ્કાર કરીને બોલ્યો કે ભગવન્! મેં સ્વાર્થસિદ્ધિ માટે આ નિર્ગ્રંથ દિગંબર વેષ ધારણ કર્યો છે તેથી આપ મને તે વિદ્યા જલદીથી આપો. ભવિષ્યમાં થનારી ઘટનાઓને પ્રત્યક્ષ જાણનાર મુનિરાજે પણ તેને બાહ્ય પરિગ્રહથી છોડાવીને સ્વર્ગમોક્ષની લક્ષ્મીને વશીભૂત કરનારા સારભૂત મૂળ ગુણો આપી ત્રણ લોકમાં કલ્યાણ કરનારી, જગતમાં વંદનીય એવી જૈન દીક્ષા તે બ્રાહ્મણને આપી.

વિદ્વાન બ્રાહ્મણ સૂર્યમિત્રે મુનિને નમસ્કાર કરી પ્રાર્થના કરી કે ભગવન્! આ વિદ્યા હવે મને દયા કરીને આપો. ત્યારે મુનિરાજે કહ્યું કે હે વિદ્વાન્! ક્રિયાકલાપના પાઠ અને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપી તપ વિના તે વિદ્યા સિદ્ધ થતી નથી. માત્ર નગ્ન થવાથી વિદ્યા થોડી જ સિદ્ધ થાય છે? ત્યારે તે વિદ્વાન બ્રાહ્મણે અતિશય મહાન ઉદ્યમથી બુદ્ધિ લગાડીને ગુરુ પાસે ચારે અનુયોગોને શીખવાનો પ્રારંભ કર્યો. ત્રેસઠ શલાકા પુરુષોના પૂર્વભવાદિક સુખસામગ્રી, આયુ, વૈભવ વગેરેનું સૂચક, પુણ્યપાપનું ફળ પ્રગટ કરવા માટે સિદ્ધાંત અને ધર્મનું કારણ પ્રથમાનુયોગ તે શીખ્યો. લોક-

અલોક વિભાગ, તેનું સંસ્થાન, સાત નરકોનાં દુઃખ, સ્વર્ગ આદિનું સુખ, સંસારની સ્થિતિનો દીપક એવો કરણાનુયોગ તે ગુરુના મુખેથી શીખ્યો. મુનિરાજો અને ગૃહસ્થોનાં આચરણ, મહાવ્રતો, અણુવ્રતો, શીલવ્રતો તેનું ફળ આદિને બતાવવાવાળો ચરણાનુયોગ યોગીરાજે તેને શીખવ્યો અને છ દ્રવ્ય, સાત તત્ત્વ, પંચ મિથ્યાત્વ, સત્ય-અસત્ય મતોની પરીક્ષા, પ્રમાણ-નય વગેરે બતાવનારો દ્રવ્યાનુયોગ પણ તેને શીખવ્યો.

દ્રવ્યાનુયોગ શાસ્ત્રોને ભણી તે વિદ્વાન બ્રાહ્મણ સમ્યગ્દેષ્ટિ થયો. તેથી તેના હૃદયમાં હેયોપાદેયનું જ્ઞાન થયું ત્યારે તેણે ધર્મ-અધર્મ, શુભ-અશુભ તથા જૈનધર્મ, અન્ય ધર્મનો ભેદ પોતાના નિર્મળ ચિત્તમાં સારી રીતે જાણીને વિચાર કર્યો કે જિનેન્દ્ર ભગવાનના મુખથી નીકળેલો જૈનધર્મ જ સાચો અને મહાન છે અને સ્વર્ગમોક્ષને આપનાર છે. જૈનમતને છોડીને બીજા બધા મત સ્વાર્થી લોકો દ્વારા બનાવેલા અને નિંદનીય છે. જેથી હવે બધું મને ઝેર સમાન જણાય છે. જૈનધર્મને છોડીને બીજા મતમતાંતરો નરકમાં પહોંચાડનારા છે. સંપૂર્ણ જીવ આદિ પદાર્થ તત્ત્વયુક્ત અને મહાન સત્ય છે અને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનને માટે તે સર્વજ્ઞ ભગવાન દ્વારા પ્રણીત છે.

મેં કુમાર્ગામીઓ દ્વારા કહેલા અસત્ય અશુભ કૃતત્ત્વોને શીખવામાં જ અત્યાર સુધી નકામો સમય ગુમાવ્યો, જેથી મને ખેદ થાય છે. મતિ અને શ્રુત એ બે જ એવાં પરોક્ષ જ્ઞાન છે કે જે વડે સમસ્ત ચરાચરનું જ્ઞાન થાય છે. અવધિજ્ઞાન તો એક અહીં એવું છે કે જેનાથી આખા જગતના રૂપી પદાર્થ અને ભવાંતર પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. સૂક્ષ્મ પદાર્થોને દેખાડનારું મનઃપર્યયજ્ઞાન પણ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે. તે તપ વડે યોગીરાજોને જ થાય છે. ઘાતિકર્મોના નાશથી ઉત્પન્ન થનારા, આત્મામાં ઉત્પન્ન, ત્રણ જગતને જોવા માટે દીપકની સમાન, વિશ્વનું પ્રત્યક્ષ દર્શન કેવળજ્ઞાન છે. પાંચ પ્રકારના જ્ઞાનને કે જેને જગતના પદાર્થો સ્પષ્ટ થઈ જાય છે, તે અહીં કોઈ પણ વિદ્વાન કોઈને આપી શકતો નથી. આ જ્ઞાન તો જ્ઞાનાવરણકર્મના ક્ષયોપશમથી શ્રેષ્ઠ યોગીઓને પોતાની મેળે જ થાય છે. મેં મારા હિતને માટે આ બહુ જ ઉત્તમ કર્મ કર્યું કે જે જ્ઞાનના લોભથી સંયમ ધારણ કરી લીધો. જેમ કોઈ કંદમૂળ શોધનાર જંગલમાં કોઈ મોટા હીરામોતીથી ભરેલું નિધાન મેળવી લે તેમ પ્રસિદ્ધિના લોભી, પૂજાના લોભી એવા મને આ નિર્ઝંથ દિગંબર જૈનદીક્ષારૂપી અપૂર્વ નિધાન મળેલ છે.

આ યોગીરાજે પણ મારા હિતને માટે જ જગતનું કલ્યાણ કરનારી આ દીક્ષા મને આપી છે અને મેં જ્ઞાનની આશા માટે તે પ્રાપ્ત કરી આજ આ જૈનદીક્ષાથી હું કૃતકૃત્ય થઈ, હું સત્યાર્થ મોક્ષમાર્ગનો આરાધક થયો. પાપથી દૂર જઈ પવિત્ર બન્યો અને ત્રણ જગતમાં પૂજ્ય થયો છું. મહાન ભાગ્યના ઉદયથી મેં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રમય આ બોધિ પ્રાપ્ત કરી છે, જે જૈન શાસનમાં જ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. ઉત્તમ ભોગ અને મુક્તિને આપનાર એક આ નિર્દોષ જૈનધર્મ જ છે. આ સમ્યક્રત્નત્રયમૂર્તિરૂપી મુનિપદ જ ગુણની ખાણ અને જગતનો સ્વામી છે જેને મેં કાળલબ્ધિથી મેળવેલ છે. આ નિર્ઝંથ ગુરુ જ આ દુસ્તર સંસારને તરી જવા અને બીજાને

તારવામાં સમર્થ છે, જેને મેં નિજશક્તિના આલંબનના બળથી ધર્મબુદ્ધિ દ્વારા પ્રાપ્ત કરેલ છે.

મેં મિથ્યા માર્ગમાં રહીને સ્નાન, તર્પણ વગેરે દ્વારા સંકલેશરૂપ માઠાં પરિણામ મેળવીને આટલો વખત નકામો જ ગુમાવ્યો. જૈનધર્મથી જુદા રહેનારા આ મિથ્યાદૃષ્ટિ સ્વહિતમાં અજાણ-મૂર્ખ છે તે કુમાર્ગમાં રત રહી નકામા જ દુર્ભાગ્યથી ધર્મને માટે પ્રયત્ન કરે છે. હું તો ઘણો જ ભાગ્યશાળી છું કે મોક્ષમાર્ગનો પંથી બની જગતમાં સાર અને સાચું જિનશાસન જ ગ્રહણ કર્યું, જ્યોતિમંડળમાં સૂર્ય, ધાતુઓમાં સુવર્ણ, પથ્થરોમાં ચિંતામણિરત્ન, વૃક્ષોમાં કલ્પવૃક્ષ, સ્ત્રીઓમાં શીલવંતી નારી, ધનિકોમાં દાની, તપસ્વીઓમાં વિદ્વાન સદાચારી જિતેન્દ્રિય તપસ્વી જ ઉત્તમ છે. તે પ્રમાણે જેટલા ધર્મ સંસારમાં કહેવાય છે તેમાં જિનેન્દ્રદેવપ્રણીત જૈનધર્મ જ મહાન અને સેવવા યોગ્ય છે અને તે માર્ગ જ ઉત્તમ છે. જેમ ગાયના શિંગડાને દોહવાથી દૂધ મળતું નથી, સર્પના મુખમાંથી અમૃત કદી નીકળતું નથી, અનાચારથી કીર્તિ મળતી નથી અને અભિમાનથી મહાનતા પ્રાપ્ત થતી નથી, તે જ પ્રમાણે કુદેવ, કુશાસ્ર, કુગુરુ, કુધર્મ અને કુમાર્ગથી ક્યારે પણ શ્રેષ્ઠ કલ્યાણની પ્રાપ્તિ થતી નથી.

આ સૂર્યમિત્ર મુનિ ગામ, નગર, વન વગેરેમાં પોતાના ગુરુ સાથે વિહાર કરતાં કરતાં ચંપાપુર આવ્યા. આ નગરી અથવા ચંપાપુર વાસુપૂજ્ય ભગવાનની નિર્વાણભૂમિ છે. તેની સ્તુતિ, પ્રદક્ષિણા તથા નમસ્કાર કરી આચાર્ય મહારાજની સાથે નિર્વાણભક્તિનો પાઠ કર્યો. વાસુપૂજ્ય સ્વામીના ગુણોનો સમૂહ અને નિર્વાણલાભની ભાવનાથી જે આ સૂર્યમિત્ર મહામુનિ મહાત્માનાં પરિણામોમાં વિશુદ્ધિ આવી તેથી અજ્ઞાનરૂપી અંધકારનો નાશ કરનાર, ત્રણ લોકના પદાર્થોને પ્રકાશ કરવાવાળું ઉત્તમ અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. ખરેખર જેઓ નિસ્પૃહ હોય છે, તેઓને બધી જ અભીષ્ટ ઋદ્ધિઓ તપશ્ચર્યાના પ્રભાવથી પોતાની મેળે જ પ્રગટ થાય છે.

શ્રી સુધર્માચાર્યે આ સૂર્યમિત્ર મુનિરાજને જ્ઞાન-વિજ્ઞાનથી સંપન્ન, ગુણોના સાગર, સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રથી વિશુદ્ધ આત્માવાળા, સંઘનો ભાર ઉપાડવામાં સમર્થ, મહાન તપસ્વી, મહાન તેજસ્વી, મહાન ધ્યાની, મહાન વ્રતી, મહાન જિતેન્દ્રિય, મહાન શીલયુક્ત, મહાન યોગી, મહાન હૃદયવાળા, સંસારનાં પ્રાણીઓનું હિત ઈચ્છનારા, જગતને સુખી કરવામાં નિસ્પૃહ અને બધા શિષ્યોમાં ગુણોથી મહાન છે એમ જાણીને આખા સંઘની સાક્ષીપૂર્વક આચાર્યપદ આપી. શ્રી સુધર્માચાર્ય એકલવિહારી થઈ ગયા. હવે એ સુધર્માચાર્ય સ્વામી આચાર્યપદની જંજાળથી મુક્ત થઈ ઘોરાતિઘોર તપશ્ચર્યા કરી મોક્ષધામ પધાર્યા. કાળલબ્ધિ પામીને આચાર્યશ્રી સૂર્યમિત્ર પણ મોક્ષધામ પધાર્યા.

(સુકુમાલ ચરિત્રમાંથી)

નાગકુમારની કથા

[માતા અને ડાકુ પ્રત્યે સમભાવી વીતરાગી મુનિની કથા]

એક સમયે મગધરાજ્યની રાજધાની રાજગૃહીમાં પ્રજાપાલ રાજા રાજ્ય કરતા હતા. તેમને પ્રિયધર્મા નામની શીલવતી સ્ત્રી હતી અને પ્રિયધર્મ અને પ્રિયમિત્ર નામના બે પુત્રો હતા. કેટલાક વખત પછી બન્ને ભાઈઓએ વૈરાગ્ય પામી જિનદીક્ષા લીધી અને ઘોર તપશ્ચર્યા કરી સમાધિમરણ કરી અચ્યુત સ્વર્ગમાં દેવ થયા. સ્વર્ગમાં જઈને બન્ને દેવોએ પ્રતિજ્ઞા કરી કે આપણામાંથી જે પહેલો મનુષ્યપણે જન્મે તેને સ્વર્ગના દેવે સંબોધન કરી મોક્ષ પ્રદાન કરનારી જિનદીક્ષા અપાવવી.

પ્રિયમિત્ર સ્વર્ગથી પ્રથમ ચ્યવીને ઉજ્જયિનીના રાજા નાગધર્મ અને તેમની સ્ત્રી નાગદત્તાને ત્યાં નાગદત્ત પુત્રપણે જન્મે છે. નાગદત્તને નાગ-સર્પની સાથે ક્રિડા કરવાનો શોખ હતો જેથી અન્ય લોકો આશ્ચર્યચકિત થતા હતા. એક વખત સ્વર્ગમાં રહેવાવાળા મિત્રદેવને (પ્રિયધર્મના જીવને) પોતાની પ્રતિજ્ઞાનું સ્મરણ થયું. સ્વર્ગનો દેવ મદારીનો વેશ લઈને બે ભયંકર સર્પને લઈને ઉજ્જયિની નગરીમાં આવ્યો અને ગામમાં નાગનો ખેલ દેખાડવા લોગ્યો. કુમાર નાગદત્તને સમાચાર મળ્યા કે કોઈ મદારી બે ભયંકર ઝેરીલા સર્પ લઈને નગરીમાં આવેલ છે. કુમારે તુરત મદારીને રાજ-દરબારમાં બોલાવ્યો. ઘમંડમાં આવીને કુમાર નાગદત્તને મદારીને કહ્યું કે તારા ઝેરીલા સર્પોને બતાવ! હું તેની સાથે ક્રિડા કરવા માગું છું. દેખું તો ખરો કે કેવા ઝેરીલા નાગ છે!

કુમારની અભિમાન ભરી વાત સાંભળીને મદારી કહે કે હું રાજકુમારની સાથે એવી હાંસી કરી શકું નહીં કે જેમાં પ્રાણ જવાનો ભય હોય. કુમાર! માની લ્યો કે નાગ આપને કરડે ને આપનું મૃત્યુ થયું તો રાજા મને તો પ્રાણદંડ જ આપે ને! કુમારે કહ્યું કે નહીં નહીં, રાજાની પાસેથી હું તને અભયદાન અપાવું છું. તેમ કહીને કુમાર મદારીને રાજા પાસે લઈ ગયો ને રાજાએ કુમારના કહેવા પ્રમાણે મદારીને અભયદાનનું વચન આપ્યું. પછી મદારીએ એક સાધારણ સર્પ કાઢ્યો. તેને નાગકુમારે ક્રિડા કરીને તુરત હરાવ્યો. કુમાર કહે તારી પાસે ભયંકર ઝેરીલો નાગ બીજો હોય તો કાઢ! મદારી કહે કે મારી પાસે એવો બીજો ભયંકર નાગ છે કે તેના ફુંફાડાથી જ લોકોને ચક્કર આવવા લાગશે. કુમાર કહે તારી પાસે ગમે તેવો ભયંકર ઝેરીલો સર્પ હોય તે કાઢ. મારી પાસે એવી જડીબુટ્ટી છે કે ભયંકર નાગનું ઝેર પણ ચડી શકતું નથી. માટે તું નિર્ભય થા ને તારા નાગને બહાર કાઢ.

મદારીએ ભયંકર નાગને બહાર કાઢ્યો. ત્યાં તેના ફુંફાડાથી જ લોકોને ચક્કર આવવા લાગ્યા. નાગદત્ત તેની સાથે ક્રિડા કરવા જાય છે ત્યાં તો નાગ તેને કરડ્યો ને કુમારને તુરત ઝેર ચડી ગયું અને લોકોમાં હાહાકાર મચી ગયો અને મંત્ર-તંત્રવાદીઓને બોલાવ્યા પણ કોઈથી ઝેર ઉતર્યું નહીં. રાજા ગભરાઈને મદારીને કહે છે કે તારી પાસે કોઈ મંત્ર આદિ હોય તો તું

ઝેર ઉતાર! મદારી કહે કે હું પ્રયત્ન કરી જોઉં પણ જો રાજકુમાર બચી જાય તો તેને મોક્ષ દેનારી જિનદીક્ષાની રજા આપવી પડશે. રાજા કહે કે ભલે જો કુમાર બચી જાય તો હું તેને જિનદીક્ષા લેવા આજ્ઞા આપીશ.

મદારી મંત્ર ભણીને ઝેર ઉતારે છે ને કુમાર જાગૃત થાય છે. પિતાએ કુમારને જિનદીક્ષાની આજ્ઞાના વચનની વાત કરી. કુમાર જિનદીક્ષા લેવાની વાત સાંભળી અતિ પ્રસન્ન થાય છે. ત્યારે મદારીએ પોતાનું દેવનું રૂપ ધારણ કરીને સ્વર્ગમાં બન્ને મિત્રો વચ્ચે થયેલી પ્રતિજ્ઞાની વાત કરી તે સાંભળી નાગદત્તે બહુ જ પ્રસન્ન થઈ દેવનો ઉપકાર માન્યો અને પોતે યમધર મુનિરાજ પાસે દીક્ષા લીધી. નાગદત્તમુનિ કઠિન તપસ્યા કરવા લાગ્યા ને જિનકલ્પી એકલ વિહારી મુનિ થયા.

એક દિવસ યાત્રા કરવા નીકળતા રસ્તામાં ભયંકર જંગલ આવ્યું. તેમાં ડાકુઓનો મોટો અડો હતો. ડાકુઓએ મુનિને જોયા અને તેમને થયું કે આ મુનિ કોઈને વાત કરી દેશે ને અમારું ગુપ્ત સ્થાન જાહેર થઈ જશે. તેમ વિચારીને ડાકુઓ મુનિ નાગદત્તને તેના સરદાર પાસે પકડીને લઈ ગયા. ડાકુ સરદારે મુનિને જોતાં જ કહ્યું કે અરે! તમે મુનિરાજને કેમ પકડીને લાવ્યા છો! એ તો શત્રુ-મિત્ર પ્રત્યે સમભાવી હોય છે. તેમને જલદી છોડી દો! ડાકુઓએ તુરત મુનિને છોડી દીધા. મુનિ ત્યાંથી ચાલી નીકળે છે. ત્યાં તુરત નાગદત્તમુનિની માતા નાગદત્તા કેટલાક અંગરક્ષકો સાથે પોતાની પુત્રીને કૌશમ્બીના શેઠ જિનદત્તના પુત્ર ધનપાલ સાથે પરણાવવા લઈ જતાં રસ્તામાં મળે છે. મુનિને વંદન કરી સુખશાતા પૂછે છે અને પૂછે છે કે આગળનો માર્ગ ભયરહિત છે ને? મુનિ તેનો કાંઈ પણ ઉત્તર આપ્યા વિના ચાલ્યા જાય છે.

નાગદત્તા પુત્રીને લઈને આગળ જાય છે ત્યાં ડાકુઓ આવીને હુમલો કરીને નાગદત્તાને લૂંટી લ્યે છે તથા મા-દીકરીને પકડીને પોતાના સરદાર પાસે લઈ જઈને વાત કરે છે કે તે મુનિરાજને છોડીને અમે જંગલમાં આમ તેમ ફરતાં હતાં ત્યાં આ બે મા-દીકરીએ મુનિરાજના દર્શન કર્યાં ને આ બાજુ આગળ વધી તોપણ મુનિરાજે આ બાજુ ડાકુઓ વસે છે તેમ ન કહ્યું. અમે રાજકન્યા ઝવેરાત આદિ દેખીને લૂંટીને તમારા માટે આ રાજકન્યા પકડીને લાવ્યા છીએ. ત્યારે ડાકુ સરદારે કહ્યું કે જુઓ! મેં કહ્યું હતું ને!—કે મુનિ તો સર્વ જીવો પ્રત્યે સમભાવી હોય છે. મુનિરાજના દર્શન કરનાર આ માતા-પુત્રીને પણ તેમણે એમ ન કહ્યું કે આગળ ડાકુઓનો ભય છે. કેમ કે પ્રચુર સ્વસંવેદનમાં ઝૂલતાં વીતરાગી સંતને ડાકુ હો કે મિત્ર હો સર્વ પ્રત્યે સમભાવ વર્તે છે ઈત્યાદિ.

મુનિરાજની પ્રશંસા સાંભળીને મુનિરાજની માતા નાગદત્તા ખૂબ ક્રોધિત થાય છે કે અરે! મારા પુત્રને મેં દર્શન કરીને પૂછ્યું કે આગળ માર્ગમાં ભય નથી ને?—છતાં મને પણ વાત ન કરી? ને અમને આ મોતના મુખમાં જવા દીધા! ધિક્કાર છે કે આવા નિષ્કુર-નિર્દય પુત્રને મેં જન્મ આપ્યો! આ કરતાં તો પુત્ર જ ન થયો હોત તો સારું હતું... ઈત્યાદિ કલ્પાંત કરવા

લાગી ને પોતાના પેટમાં છરી મારવા તૈયાર થાય છે. તે જોઈને સરદાર ગદ્ગદ્ થઈને માતા નાગદત્તાના પગમાં પડે છે ને કહે છે કે માતા! તું નાગદત્તમુનિની જ માતા નહિ પણ અમારી માતા છો. માતા ધન્ય છે તને કે તેં આવા ઉત્તમ મુનિરાજને જન્મ દીધો છે. એમ કહીને ડાકુ સરદારે લૂંટેલું ધન અને રાજકન્યા માતાને સોંપીને ક્ષમા માગે છે.

મુનિરાજ નાગદત્તના વીતરાગી સામ્યભાવનો મહિમા ડાકુઓ કરે છે કે અહો! ધન્ય તે મુનિરાજ નાગદત્ત ને ધન્ય તે મુનિદશા! જુઓ તો ખરા! પોતાની જનેતાના પૂછવા છતાં સહેજે સાવધાન પણ કરતા નથી કે આગળ ડાકુઓ છે! ચૈતન્યસ્વરૂપમાં ઝૂલતાં વીતરાગી નિર્લેપ મુનિરાજને તો જનેતા હો કે ડાકુ હો, કોઈ પ્રત્યે સહેજે રાગ-દ્વેષ હોતા નથી. પોતાની જનેતા ડાકુ તરફ ન જાય તો ઠીક—એવો વિકલ્પ સુદ્ધા જેમને હોતો નથી એવા સમભાવી વીતરાગી સંત મુનિવરને ધન્ય છે. ઈત્યાદિ મુનિદશાનો મહિમા કરતાં કરતાં મુનિરાજ પાસે જઈને દીક્ષા અંગીકાર કરે છે અને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પ્રગટ કરી ધોર તપ કરી ધાતિકર્મ નાશ કરી નાગદત્તમુનિ અને ડાકુ સરદાર સૂરદત્ત કેવળજ્ઞાન પામે છે અને પછી આધાતિકર્મનો નાશ કરીને મોક્ષ પામે છે. ધન્ય મુનિરાજને ને તેમની મુનિદશાને કે જેમનો વીતરાગી સામ્યભાવ દેખીને કુર પરિણામી ડાકુ પણ મુનિ થઈને મોક્ષ પામે છે.

—નાગકુમાર ચરિત્રમાંથી

❁ આત્મા ગમે તેવા સંયોગમાં પણ પોતાની શાંતિ પ્રગટ કરી શકે છે. પોતાની શાંતિને પ્રગટ કરવામાં જગતનો કોઈ બાહ્ય પદાર્થ વિદ્ન કરવામાં સમર્થ નથી. ગમે તેવા આકરાં પ્રસંગો આવી પડે, દીકરો મરી જાય, દીકરી રાંડે, જંગલમાં એકલો પડી ગયો હોય ને કોલેરા આદિનો આકરો રોગ થઈ ગયો હોય, ક્ષુધા-તૃષ્ણાની આકરી વેદના હોય કે સિંહ વાઘ ફાડી ખાવા આવ્યો હોય કે ગમે તેવા આકરાં પ્રસંગ આવી પડે તોપણ તે સંયોગનું લક્ષ છોડીને અંદરમાં આત્મા પોતાની શાંતિને પ્રગટ કરી શકવા સમર્થ છે. બાહ્યમાં રહેલી પ્રતિકૂળતા અંદરમાં આત્મશાંતિને રોકી શકતી નથી. શાસ્ત્રમાં તો કહે છે કે નરકની એક ક્ષણની પીડા એવી છે કે તેને કોટિ જીભથી કોટિ વર્ષ સુધી કહેવામાં આવે તોપણ એ પીડા કહી શકાય નહીં એવી આકરી નરકની પીડા છે છતાં ત્યાં પણ એ સંયોગનું ને પીડાનું લક્ષ છોડી દે તો આત્મા પોતાની શાંતિને પ્રગટ કરી શકે છે. ભાઈ! તારું તત્ત્વ હાજરા-હજૂર છે. તેમાં લક્ષ કરીને પોતાની શાંતિ પ્રગટ કરી શકાય છે.

(પૂજ્ય ગુરુદેવ, દેશિનાં નિધાન)

નલિનકેતુ આદિ મુક્તિપ્રાપ્ત મોહાંધ જીવોની કથા

પૂર્વ વિદેહક્ષેત્રમાં મંગળાવતી નામનો મનોહર દેશ છે. એ મંગળાવતી દેશ શ્રી જિનેન્દ્રદેવ તથા મુનિઓની વંદના યાત્રા પૂજા પ્રતિષ્ઠા આદિના સેંકડો ઉત્સવના ધર્મધ્યાનું કારણ હોવાથી તેનું “મંગળાવતી” નામ સાર્થક છે. તેમાં ક્ષેમંકર નામના તીર્થંકર રાજ્ય કરે છે. એ ક્ષેમંકર તીર્થંકરને વજ્રાયુધ નામે (ભવિષ્યમાં થનાર તીર્થંકર શ્રી શાંતિનાથનો જીવ) ચક્રવર્તી પુત્ર છે.

એક વખત રાજા વજ્રાયુધ જ્યારે સભામાં સિંહાસન પર બિરાજમાન હતા અને તેમના ઉપર સેવકો ચામર ઢાળતાં હતાં ત્યારે તે રાજા ઈન્દ્ર જેવા લાગતા હતા. ચક્રવર્તી પોતાના તથા બીજાના કલ્યાણ માટે તથા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવા માટે સિંહાસન પર બિરાજમાન થઈ પોતાના ભાઈ-બન્ધુ, મિત્રો, રાજાઓ તથા સેવકોને સદા ધર્મોપદેશ આપતા હતા.

એક દિવસ એક વિદ્યાધર ડરથી ગભરાતો દોડતો આવ્યો તથા પોતાની રક્ષા કરવા માટે ચક્રવર્તીનું શરણ માગ્યું. તેની પાછળ પાછળ સભાભવનને કંપાવતી એક વિદ્યાધરી આવી. ક્રોધરૂપી અગ્નિથી તે બળી રહી હતી તથા હાથમાં ખુલ્લી તલવાર લઈ વિદ્યાધરને મારવા ઈચ્છતી હતી. એ વિદ્યાધરીની પાછળ એક બુદ્ધો વિદ્યાધર આવ્યો. તેના હાથમાં ગદા હતી. તે આ બન્નેના વૈરનો જાણકાર હતો. બુદ્ધો વિદ્યાધર વજ્રાયુધ રાજાને નમસ્કાર કરી કહેવા લાગ્યો કે સ્વામિન્! તમે દુષ્ટોને દંડ દેવામાં તથા સજ્જનોને પાળવામાં ચતુર છો. દુષ્ટોને ઉચિત દંડ દેવો તથા સજ્જનોનું પાલન કરવું ક્ષત્રીયોનો ધર્મ છે અને આપ હમેંશા તે ધર્મનું પાલન કરો છો. તેથી તમારા જેવા ધર્માત્માએ દુષ્ટ વિદ્યાધરને અવશ્ય દંડ દેવો જોઈએ. કેમ કે તે અન્યાયી છે, પાપી છે. હે દેવ! તેનું કારણ તમે જાણવા ઈચ્છતા હો તો હું કહું છું તે મન લગાવીને સાંભળો.

આ જંબૂદ્વીપ ધર્મનું સ્થાન છે તથા દેવ વિદ્યાધર તથા મનુષ્યોથી ભરેલો છે. તેમાં એક કચ્છ નામનો મનોહર દેશ છે અને તેમાં એક વિજયાર્ધ પર્વત છે. તેની ઉત્તરશ્રેણીના શુક્રપ્રભ નગરમાં પોતાના પૂર્વ સંચિત ધર્મના પ્રભાવથી ઈંદ્રદત્ત નામનો વિદ્યાધર રાજ્ય કરતો હતો. તેની યશોધરા નામની શુભ લક્ષણોવાળી રાણી હતી. તેનો હું વાયુવેગ નામનો પુત્ર છું તથા બધા વિદ્યાધર મારી આજ્ઞા માને છે.

તે જ શ્રેણીના કિન્નરગીત નામના નગરમાં ચિત્રચૂલ નામનો વિદ્યાધર રાજ્ય કરતો હતો, તેની સુકાન્તા નામની પુત્રી હતી. સુકાન્તાનો વિવાહ વિધિપૂર્વક મારી સાથે થયો. તેના ગર્ભથી આ શાન્તિમતિ નામની શીલવતી પુત્રી ઉત્પન્ન થઈ છે. તે ધર્મ તથા ભોગની સિદ્ધિ માટે પૂજાની સામગ્રી લઈને મુનિસાગર પર્વત પર વિદ્યા સિદ્ધ કરવા ગઈ હતી. જ્યારે વિદ્યા સાધી રહી હતી

તે સમયે આ દુષ્ટ કામાતુર પાપી તે વિદ્યાસિદ્ધિમાં વિઘ્ન નાખવા આવ્યો. પરન્તુ પુણ્યકર્મોદયથી બધા કાર્યોને સિદ્ધ કરવાવાળી તથા સુખ દેવાવાળી સારભૂત તે વિદ્યા મારી આ પુત્રીને તે જ સમયે પ્રાપ્ત થઈ ગઈ. વિદ્યાના ભયથી તે પાપી તમારા શરણમાં આવ્યો છે તથા ક્રોધથી મારી પુત્રી પણ તેને મારવા પાછળ પાછળ આવી છે. વિદ્યાની પૂજા-સામગ્રી લઈને જ્યારે હું ત્યાં પહોંચ્યો ત્યાં મારી પુત્રીને ન દેખતાં આ જ માર્ગથી હું પણ તેની પાછળ પાછળ અહીં આવ્યો છું. હે નાથ! આ રીતે મારી હકીકત તમને કહી બતાવી. હવે આપ આ દુષ્ટ માટે જે કાંઈ ઉચિત સમજો તે કરો!

તેની આ વાત સાંભળીને તે અવધિજ્ઞાની ચક્રવર્તી મહારાજ કહેવા લાગ્યા કે વિદ્યા સિદ્ધ કરવામાં જે વિઘ્ન નાખ્યું હતું તે હું જાણું છું. હું મારા અવધિજ્ઞાનથી જાણીને તમને પહેલાં ભવની કથા કહું છું તે સાંભળો.

આ જ જમ્બૂદ્વીપના ઐરાવતક્ષેત્રમાં ગન્ધાર દેશના વિંધ્યપુરી નગરમાં વિંધ્યસેન નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને સારા લક્ષણોવાળી સુલક્ષણા નામની રાણી હતી. તે બન્નેનો નલિનકેતુ નામનો પુત્ર હતો. તે જ નગરમાં ધનદત્ત નામનો ધની વૈશ્ય રહેતો હતો. શ્રીદત્તા નામની તેની સ્ત્રી હતી. તે બન્નેનો સુદત્ત નામનો પુત્ર હતો તથા પ્રીતિકરા નામની તેની સ્ત્રી હતી તે સ્ત્રી રૂપ લાવણ્ય તથા ગુણોની નિધિ હતી.

એક દિવસ પ્રીતિકરા વનમાં ફરવા માટે ગઈ, ત્યાં રાજપુત્ર નલિનકેતુની તેના પર દ્રષ્ટિ પડી તથા પાપકર્મના ઉદયથી તેના પર કામાસક્ત થઈ ગયો. તે તેના વગર રહી ન શક્યો તથા તે કામાગ્નિને સહન ન કરી શક્યો. તેથી તે મૂર્ખ ન્યાયમાર્ગનું ઉલ્લંઘન કરી બળજબરીથી તેનું હરણ કરી લઈ ગયો. સ્ત્રીના વિયોગથી શેઠ સુદત્તનું હૃદય પણ શોકથી વ્યાકુળ થઈ ગયું તથા તે પોતાને પુણ્યહીન સમજીને પોતાની નિંદા કરવા લાગ્યો. મેં પહેલાં ભવમાં ન તો ધર્મનું પાલન કર્યું હતું, ન તપ કર્યું હતું, ન ચારિત્રનું પાલન કર્યું હતું, ન દાન આપ્યું હતું, ન શ્રી જિનેન્દ્રદેવની પૂજા કરી હતી, તેથી મારા પાપ-કર્મોદયથી મારી રૂપવતી સ્ત્રીનું રાજાએ જબરજસ્તીથી હરણ કરી લીધું.

સંસારમાં સુખ દેવાવાળા ઈષ્ટ પદાર્થોનો જે વિયોગ થાય છે તથા સ્ત્રી-પુત્ર ધન આદિનો જે વિયોગ થાય છે તથા દુષ્ટ, શત્રુ, ચોર, રોગ, કલેશ, દુઃખ આદિ અનિષ્ટ પદાર્થોનો સંયોગ થાય છે તથા બીજા પણ જે અનિષ્ટ થાય છે તે બધાં પાપરૂપ શત્રુ દ્વારા કરેલા હોય છે. મનુષ્યને જ્યાં સુધી પહેલાં ભવમાં ઉપાર્જન થયેલાં અનેક દુઃખ દેવાવાળા પાપકર્મોનો ઉદય છે ત્યાં સુધી તેને ઉત્તમ સુખ ક્યારેય નથી મળતું. પાપરૂપી શત્રુ જો ન હોય તો મુનિરાજ ઘર છોડીને વનમાં જઈને તપશ્ચરણરૂપી તલવારથી કોને મારે છે? સંસારમાં તે સુખી છે જેણે અલૌકિક સુખ પ્રાપ્ત કરવા માટે ચારિત્રરૂપી શસ્ત્રના પ્રહારથી પાપરૂપી મહાશત્રુને મારી નાખ્યો છે. માટે હું પણ સમ્યક્-ચારિત્રરૂપી ધનુષને લઈને ધ્યાનરૂપી બાણથી અનેક દુઃખોના સાગર પાપરૂપી શત્રુનો નાશ કરીશ.

આ રીતે હૃદયમાં વિચાર કરી શેઠ સુદત્ત કાળલબ્ધિ પ્રગટ થતાં સ્ત્રી, ભોગ, શરીર અને સંસારથી વિરક્ત થયો. ત્યારબાદ તે દીક્ષા લેવા માટે સુદત્ત નામક તીર્થંકર પાસે પહોંચ્યો તથા શોકાદિને છોડીને તપસ્યા કરવા તૈયાર થયો. સમસ્ત જીવોના હિત કરવાવાળા તીર્થંકર ભગવાનને નમસ્કાર કરી તેણે મુક્તિરૂપી સ્ત્રીને વશ કરવાવાળો સંયમ ધારણ કર્યો. તે વિરક્ત હોવાના કારણે, ઘણા દિવસ સુધી, શરીરને દુઃખ પહોંચાડવાવાળા કાયોત્સર્ગ આદિ અનેક પ્રકારની કઠિન તપસ્યા કરવા લાગ્યો. મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવા માટે તે મુનિરાજે વિના કોઈ પ્રમાદે મરણ પર્યંત ધ્યાનનો અભ્યાસ કર્યો તથા ધર્મ-ધ્યાન કર્યું. અંતમાં તેમણે સન્યાસ ધારણ કરી મન શુદ્ધ કર્યું. બધી આરાધનાઓનું આરાધન કર્યું. હૃદયમાં શ્રી જિનેન્દ્રદેવને બિરાજમાન કર્યા તથા ઘણી જાગૃતિથી પ્રાણોનો ત્યાગ કર્યો. તેથી શેઠનો જીવ તે ચારિત્રરૂપી ધર્મના પ્રભાવથી ઈશાન સ્વર્ગમાં મોટી ઋદ્ધિને ધારણ કરવાવાળો દેવ થયો. તેનું એક સાગરનું આયુષ્ય હતું. ત્યાં દેવાંગઓની સાથે સુખ ભોગવતો અને અનેક પ્રકારની ક્રિડા કરતો હતો. તે દેવ સ્વર્ગલોક તથા મનુષ્યલોકની જિનપ્રતિમાઓની મોટી વિભૂતિથી પૂજા કરતો હતો.

તે જ જમ્બૂદ્વીપના સુકચ્છ દેશમાં શિખરો પર દેવીઓના ભવનોથી શોભાયમાન વિજયાર્ધ પર્વત છે. તેની ઉત્તર શ્રેણીના કાંચનતિલક નગરમાં પુણ્યકર્મોદયથી મહેન્દ્રવિક્રમ નામનો વિદ્યાધર રાજ્ય કરતો હતો. તેની સુખ દેવાવાળી રાણીનું નામ અનલવેગા હતું. તે દેવ સ્વર્ગથી ચ્યવીને તેને ત્યાં અજિતસેન નામનો પુત્ર થયો. અહીં રાજ-પુત્ર નલિનકેતુને પણ ઉલ્કાપાત દેખીને વૈરાગ્ય થતાં આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું, તેણે પહેલાં જે દુષ્ચારિત્ર પાલન કર્યું હતું તેની તે નિંદા કરવા લાગ્યો તથા હૃદયમાં પર-સ્ત્રી છોડવાનો સંકલ્પ કરી પોતાના પાપનો પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યો.

તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે અરેરે! હું બહુ પાપી છું, પર-સ્ત્રી-ભોગી છું, લંપટી છું, અધમ છું, વિષયાન્ધ છું તથા સેંકડો અન્યાય કરવાવાળો છું, સ્ત્રીઓના શરીરમાં સારું શું છે? તે ચામડી, હાડકાં તથા આંતરડાઓનો સમૂહ છે. સંસારમાં જેટલા અમનોજ પદાર્થ છે તે બધાંનો આધાર તથા વિષ્ટા આદિ દુર્ગન્ધમય ચીજોનું ઘર છે. આ શરીર સાત ધાતુથી બન્યું છે, નિંદ્રા છે, દુર્ગન્ધમય છે, ઘૃણા કરવાયોગ્ય છે તથા તેના નવ છિદ્રોથી સદા મળ-મૂત્ર વહ્યા કરે છે. સ્ત્રીનો દેહ કેવળ ગોરી ચામડીથી ઢંકાયેલો છે તથા ઉપરથી વસ્ત્રાભૂષણથી સુશોભિત છે. સ્ત્રીઓનું શરીર કરોડો કીડાથી ભરેલું છે તથા વિષ સમાન છે. સંસારમાં એવો ક્યો જ્ઞાની પુરુષ છે જે એનું સેવન કરે? આ સ્ત્રી તો નરકરૂપી ઘરનો દરવાજો છે તથા સ્વર્ગ મોક્ષરૂપી ઘર માટે અર્ગલ સમાન છે. આ સ્ત્રી બધા પાપોની ખાણ છે. ચંચળ હૃદયવાળી સ્ત્રી ધર્મરત્નોના ખજાનાને ચોરવા માટે ચોર છે. આ પાપીનિ મનુષ્યોનું ભક્ષણ કરવાવાળી દૃષ્ટિવિષ સર્પિણી સમાન છે. મૂર્ખ જીવો સ્ત્રીઓના સમાગમથી અનેક પાપોને પ્રતિદિન વ્યર્થ જ ઉપાર્જન કર્યા કરે છે. સંસારમાં કેટલા પુણ્યવાન જીવો એવા છે જે પોતાની સ્ત્રીને છોડીને સંયમ ધારણ કરે છે.

પરન્તુ મારા જેવો નીચ કોણ હોય જે પરસ્ત્રીને ઈચ્છે? આવી રીતે પોતાની નિંદા કરી પૂર્વોપાર્જિત પાપોને નષ્ટ કર્યા તથા પાપરૂપી વનને બાળવા અગ્નિ સમાન સંવેગને જોર આપ્યું.

ત્યારબાદ ચારિત્ર ધારણ કરવાની ઈચ્છા કરતો થકો તે રાજપુત્ર નલિનકેતુ તે સ્ત્રી તથા રાજ્ય ભોગોને છોડીને સીમંકર મુનિ પાસે પહોંચ્યો. તેણે દુઃખરૂપી દાવાનળને બુઝાવવા માટે વર્ષા સમાન તે મુનિરાજના બન્ને ચરણ-કમળમાં નમસ્કાર કર્યા તથા બાહ્ય-અભ્યન્તર પરિગ્રહને છોડીને દીક્ષા ધારણ કરતાં તેનો સંવેગગુણ ખૂબ વધી ગયો. તેથી તેણે ઘોર તપસ્યા કરી તથા સમસ્ત તત્ત્વોથી ભરેલાં આગમનો ખૂબ અભ્યાસ કર્યો. નલિનકેતુ મુનિરાજે ક્ષપકશ્રેણી પર આરૂઢ થઈ પૃથક્ત્વ-વિતર્ક નામના શુક્લધ્યાનરૂપી તલવારથી દુષ્ટ કષાયરૂપી દુશ્મનોને મારી તથા ત્રણે વેદોને નષ્ટ કર્યા તથા બીજા શુક્લધ્યાનરૂપી વજ્રથી બાકીના ધાતિકર્મરૂપી પર્વતને ચૂર-ચૂર કરી નાખ્યા તથા સાક્ષાત્ કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કર્યું. ઈન્દ્રો આદિએ તે જ સમયે આવીને તેમની પૂજા કરી અને સુખના સાગર જિનરાજ અઘાતિયારૂપી દુશ્મનોને નષ્ટ કરી શાશ્વત મોક્ષપદમાં જઈ બિરાજિતા થયા.

પ્રીતિકરાએ પણ પોતાના દુરાચારની નિંદા કરી અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે સંવેગ ધારણ કરી સુવ્રતા નામની અર્જિકા પાસે પહોંચી. તેણે ઘર-સંબંધી બધા પરિગ્રહોનો ત્યાગ કરી સંયમ ધારણ કર્યો તથા કર્મરૂપી તરણાને બાળવાવાળી અગ્નિને શુદ્ધ કરવા માટે ચન્દ્રાચણ તપ કર્યું. અન્તમાં સન્યાસ ધારણ કરી વિધિપૂર્વક પ્રાણોનો ત્યાગ કર્યો તેથી તે પુણ્યથી અનેક સુખ તથા ગુણના સમુદ્ર એવા ઈશાન સ્વર્ગમાં ઉત્પન્ન થઈ ત્યાંના દિવ્ય ભોગો ભોગવતી થકી આયુ પૂરું કરી ત્યાંથી ચ્યવીને શુભકર્મના ઉદયથી હવે તારી પુત્રી થઈ છે એટલે પૂર્વ જન્મના સ્નેહથી જેનું મન રાગથી આંધળું થઈ રહ્યું છે એવા આ અજિતસેને આ વિદ્યાધરીને જબરજસ્તી વિકાર પેદા કરવાની કોશિશ કરી હતી. પહેલાં જન્મના સંસ્કારથી આ લોકમાં પણ જીવોના સ્નેહ, વેર, ગુણ, દોષ, રાગ-દ્વેષ આદિ બધા ચાલ્યા આવે છે—એમ સમજીને બુદ્ધિમાન પુરુષો શત્રુ માટે પણ ક્યારેય વિષાદ નથી કરતાં. માટે તું પણ વેરભાવને છોડી દે.

રાજા વજ્રાયુધના મુખથી પોતાના પહેલાં ભવનું વૃત્તાન્ત સાંભળીને તે શાન્તિમતિ વિદ્યાધરી સંસારથી ઉદાસ થઈ ગઈ. તેણે પોતાના લગ્નની તૈયારીઓ છોડી દીધી તથા પિતા આદિ કુટુંબનો પણ ત્યાગ કરી, દેવો દ્વારા પૂજ્ય એવા ક્ષેમંકર તીર્થંકર પાસે પહોંચી. તે સતીએ શ્રી જિનેન્દ્રદેવની ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરીને નમસ્કાર કર્યા તથા ધર્મામૃતનું પાન કરવા સભામાં બેઠી. તેણે પોતાના કાનો દ્વારા જન્મ-મરણ તથા બૂઢાપાની બળતરાં દૂર કરવાવાળા, આત્મરસ પ્રગટ કરવાવાળા તથા મુનિઓને સમજવા યોગ્ય તે તીર્થંકરના મુખરૂપી ચન્દ્રમાંથી ઝરતાં ધર્મામૃતરૂપી ઉત્તમ રસનું પાન કર્યું તથા અજર, અમર થઈ ગયાનો સંતોષ ધારણ કર્યો.

ત્યારબાદ તે સુલક્ષણા નામની ગુણશાલીની શ્રેષ્ઠ અર્જિકા પાસે પહોંચી તથા નમસ્કાર કરી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવા માટે તેણે મોક્ષને વશ કરવાવાળું ચારિત્ર ધારણ કર્યું. તે શાન્તિમતિ

વિદ્યાધરીએ એક સાડીના સિવાય અન્ય બાહ્ય પરિગ્રહોનો ત્યાગ કર્યો તથા મિથ્યાત્વ આદિ અન્તરંગ પરિગ્રહોનો ત્યાગ કર્યો. સંવેગગુણથી સુખના સાગર સમાન કઠિન તપસ્યા કરી અને શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરી સમ્યગ્દર્શનની વિશુદ્ધિ ધારણ કરી. અન્તમાં ચાર પ્રકારના સન્યાસ ધારણ કર્યા. એકાગ્રચિત્તથી ભગવાન શ્રી જિનેન્દ્રદેવનું સ્મરણ કર્યું, ભાવનાઓનું ચિંતવન કર્યું તથા સમાધિપૂર્વક પ્રાણોનો ત્યાગ કર્યો તથા સમ્યગ્દર્શનના પ્રભાવથી સ્ત્રીલિંગ નાશ કરી ધર્મના પ્રભાવથી તે ઈશાન સ્વર્ગમાં બહુ ઋદ્ધિને ધારણ કરવાવાળો દેવ થઈ.

અવધિજ્ઞાનથી પોતાનો પહેલો ભવ જાણીને તે દેવ મુનિ તથા જિનપ્રતિમાની પૂજા કરવા પૃથ્વી પર આવ્યો. તે જ સમયે મુનિરાજ અજિતસેન (શાન્તિમતિને વિદ્યાસિદ્ધિમાં વિઘ્ન નાખતો હતો તે) અને વાયુવેગ (શાન્તિમતિના પિતા)ના દર્શન કર્યા. અતિશય વૈરાગ્યના કારણે ઘરનો ત્યાગ કરી સંયમ ધારણ કરવાથી તથા તપસ્યા અને ધ્યાનથી તે બન્નેને કેવળજ્ઞાનરૂપી નેત્ર પ્રાપ્ત થયા હતા તથા બન્નેને કેવળજ્ઞાન તે જ સમયે પ્રગટ થયું હતું. તે બન્ને સિંહાસન પર બિરાજિત હતા. તેમના પર ચામર ઢળી રહ્યા હતા. ઘણા પ્રકારની વિભૂતિ ઉત્પન્ન થઈ હતી. પ્રાતિહાર્યોના વચ્ચે તે બિરાજમાન હતા. અસંખ્ય દેવગણ તેઓની સેવા કરી રહ્યા હતા. ચાર સંઘોથી તેઓ સુશોભિત હતા. સમસ્ત જીવોના હિત માટે તેઓ સદા તત્પર હતા. તેઓની અનેક રીતે મહિમા હતી, બધા ઈન્દ્રો ભેગા મળીને બન્ને જિનરાજની પૂજા કરી રહ્યા હતા. અનન્ત સુખ તેમને પ્રાપ્ત થઈ ગયું હતું તથા અનેક મુનિરાજ તેમને વંદન કરી રહ્યા હતા.

બન્નેના દર્શન કરી તે દેવ વિચારવા લાગ્યો, અહા, આશ્ચર્ય છે! ક્યાં તો ભયથી વ્યાકુલ વિષયાંધ વિદ્યાધર, અને ક્યાં તો દેવો દ્વારા પૂજિત ત્રણ લોકના નાથ સર્વજ્ઞદેવ! ક્યાં તો મારા વૃદ્ધ પિતા અને ક્યાં તો બધા પદાર્થોને એક સાથે જોવાવાળા શ્રી કેવળી ભગવાન! સંસારમાં મોટા મોટા પુરુષોને પણ આશ્ચર્ય પમાડવા જેવી વાત છે. પહેલાં મુનિઓએ કહ્યું હતું કે જીવોમાં અનન્ત શક્તિ છે એ જૂઠું કેવી રીતે થઈ શકે? કેમ કે આ સમયે તે શક્તિ સાક્ષાત્ જોઈ. એ રીતે મનમાં ચિંતવન કરતાં કરતાં કેવળીને ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપી મસ્તક જુકાવીને વંદન કર્યા તથા ગુણગાન ગાતા સ્તુતિ કરી તથા સ્વર્ગલોકના દ્રવ્યોથી ભક્તિપૂર્વક પૂજા કરી તથા આશ્ચર્યકારી ધર્મથી પ્રસન્ન થઈ તે સ્વર્ગલોકમાં ગયો.

આ રીતે, પરસ્ત્રી હરણ કરનાર મોહાંધ નલિનકેતુ એ જ ભવમાં સાદિ અનંત સુખને પામ્યા અને પૂર્વના સ્નેહના સંસ્કારને વશ શાન્તિમતિ વિદ્યાધરી ઉપર કામાસક્ત થનાર અજિતસેન વિદ્યાધર તથા તેનું વેર લેવા ઉદ્યમી થયેલા શાન્તિમતિના પિતા પણ શાશ્વત સુખને પામ્યા.—એ બધો અનંત શક્તિસ્વરૂપ ચૈતન્યનો જ ચમત્કાર છે.

—શાન્તિનાથ પુરાણમાંથી સારાંશ

❀ ધન્યકુમાર ❀

(૨૫૦૦ વર્ષ પહેલાં થઈ ગયેલા ધન્યકુમારની કથા)

અહો! દેવતાલોક પણ શિવસુખની પ્રાપ્તિ માટે જે ઉજ્જયિની નગરીમાં જન્મ લેવા ઈચ્છતા હતા એ ઉજ્જયિની નગરીના ગુણોનું શું વર્ણન કરવું? તે ઉજ્જયિનીમાં પ્રતાપી ધર્મબુદ્ધિ અને ધર્માત્માઓમાં પ્રેમ કરવાવાળા અવનિપાલ નામના રાજા હતા. તે રાજ્યમાં સરળ સ્વભાવી ધનપાલ નામના એક વણિક રહેતા હતા, તેમને અનેક શુભ લક્ષણોવાળી પ્રભાવતિ નામની પત્ની હતી. તે પતિ-પત્નીને પરસ્પર પ્રેમ કરવાવાળા સાત પુત્રો હતા.

ત્યાર પછી પ્રભાવતિએ આઠમાં પુણ્યશાળી પુત્રરત્નનો જન્મ આપ્યો. પુત્રજન્મ થતાં તેની નાળ જમીનમાં દાટવા જતાં જમીનમાંથી રત્નોનો ખજાનો મળી આવ્યો. આ રત્નોનો ખજાનો મળતાં પિતા ધનપાલ આદિ આ આશ્ચર્યને દેખી રાજા અવનિપાલ પાસે ગયા અને કહ્યું હે નાથ! મારે ત્યાં ઉત્તમ પુત્રનો જન્મ થયો છે અને તેની નાળ દાટવા જતાં મોટો ખજાનો મળ્યો છે. આ સાંભળી મહારાજા બોલ્યા કે હે શ્રેષ્ઠીન્! જે પુત્રના પુણ્યથી ધન નીકળ્યું છે તે જ તેનો માલિક છે, મને પ્રજાના કોઈનાં ધનની અભિલાષા નથી.

મહારાજાની આ પ્રકારની નિસ્પૃહતા દેખી ધનપાલને ઘણો સંતોષ થયો. ઘેર જઈને બાળકના જન્મની ખુશાલીમાં જિનમંદિરમાં જઈને કલ્યાણના કારણભૂત ને વિઘ્નોનો નાશ કરનારી જિનભગવાનની મહાપૂજા કરી, કુટુંબીજનોને તેમ જ યાચકોને અનેક પ્રકારના દાન આપી સંતુષ્ટ કર્યાં. પુણ્યશાળી પુત્રના જન્મથી કુટુંબીજનો ધન્ય ને કૃતાર્થ થયાના વિચારથી પુત્રનું સાર્થક નામ પણ ધન્યકુમાર રાખ્યું. માતા પિતા આદિના મનને આનંદિત કરતો પુત્ર દેવકુમારોની જેમ ક્રમેક્રમે મોટો થતો ગયો.

કુમાર અવસ્થા પ્રાપ્ત થતાં દેવ-ગુરુ અને સાધુઓની પરિચર્યા કરીને વિદ્યા કળા આદિ અભ્યાસ માટે ઉપાધ્યાયની પાસે રાખતાં કુમારે થોડા જ વખતમાં વિદ્યા આદિ પ્રાપ્ત કરી લીધા. કુમાર અવસ્થામાં પણ પ્રમાદી ન રહેતાં નિરંતર દેવ-ગુરુ-ધર્મ માટે પ્રચુર ધન વાપરતો તેમ જ દીન-અનાથ આદિને ધન આપતો હતો.

આ પ્રકારે નિરંતર ઉદારતાથી ધન વાપરતો હોવાથી તેમના મોટા ભાઈઓથી સહન નહિ થવાથી એક દિવસ માતાને કહ્યું કે અમે સૌ મહેનત કરીને ધન કમાઈએ છીએ અને તેનો ઉપભોગ તો એકલો ધન્યકુમાર કરે છે ને કાંઈ વ્યાપાર તો કરતો નથી. પ્રભાવતિએ પોતાના પતિ ધનપાલને કહ્યું કે ધન્યકુમાર હવે યોગ્ય વયનો થઈ ગયો છે ને તમો વ્યાપારમાં જોડતાં નથી તેથી તેના મોટા ભાઈઓ પણ દ્વેષ કરે છે.

પોતાની પત્નીના કહેવા અનુસાર શેઠ ધનપાલ શુભ મુહૂર્તમાં પુત્ર ધન્યકુમારને બજારમાં લઈ

ગયા અને કહ્યું વ્હાલા પુત્ર! આ એકસો દીનાર રાખો અને બજારમાં કોઈ સારી વસ્તુ વેચાવા આવે તે ખરીદી લેવી અને તે ખરીદેલ વસ્તુથી બીજી કોઈ સારી વસ્તુ વેચાવા આવે તો તે ખરીદવી. આ પ્રમાણે ભોજન સમય થતાં સુધી ખરીદવી અને ભોજન સમયે તે વસ્તુ નોકરો પાસે લેવરાવીને ઘેર આવી જવું. આ રીતે પિતાએ શિખામણ આપીને એક સો દીનાર વેપાર માટે આપી.

સરળ હૃદયી ધન્યકુમાર બજારમાં ઊભો છે ત્યાં લાકડાની ગાડી વેચાવા આવી તે ધન્યકુમારે સો દીનાર આપીને ખરીદી લીધી અને તે પછી લાકડાની ગાડી વેચીને એક ઘેટું ખરીદ્યું. તે પછી એ ઘેટાને વેચીને બીજાની પાસેથી એક ખાટલો ખરીદ કર્યો. ભોજન સમય થઈ જવાથી ખાટલો માણસો પાસે ઉપડાવીને ધન્યકુમાર ઘેર આવ્યો, તેને જોઈને માતા બહુ જ આનંદિત થઈને કહેવા લાગી કે આજ પહેલાં દિવસે મારો પુત્ર વ્યાપાર કરીને આવ્યો છે, તેથી ઉત્સવ કરવો જોઈએ.

લાકડાનો ખાટલો જોઈને મોટા સાત ભાઈઓ કહેવા લાગ્યા કે અહા કેવી આશ્ચર્યની વાત છે કે આજે જ પિતાએ ધન આપ્યું હતું તે ખોઈને ધન્યકુમાર ઘેર આવ્યો છે છતાં અમારી માતા ઉત્સવ કરી રહી છે અને અમે તો રોજ બહુ ધન કમાઈને લાવીએ છીએ છતાં અમારી સામે ઉદાસીન રહીને દેખતી પણ નથી. અરે! તેમાં એમનો શું દોષ છે! અમારા પૂર્વોપાર્જિત કર્મનો દોષ છે!

માતા પ્રભાવતિએ સાત પુત્રોનું આ વચન હૃદયમાં રાખી લીધું અને બધા પુત્રોથી પહેલાં ધન્યકુમારને ભોજન કરાવી પોતે પણ ભોજન કરી લીધું અને એક મોટા વાસણમાં પાણી ભરીને પોતાના જ હાથથી હોંશથી ખાટલાના પાયા ધોવા લાગી. આ રીતે ધોતાં ધોતાં ખાટલાના પાયા છૂટા પડી ગયા અને કુમારના પ્રચુર પુણ્યોદયથી પાયામાંથી રત્ન પડવા લાગ્યા અને સાથે એક વ્યવસ્થાપત્ર પણ નીકળ્યો, એ પત્રમાં લખેલ કે :—

આ નગરીમાં પુણ્યશાળી મહાધની વસુમિત્ર નામે રાજશ્રેષ્ઠી થઈ ગયા તેના પ્રચુર પુણ્યોદયથી તેને ત્યાં સમસ્ત ભોગોપભોગ સંપદાની દેવાવાળી નવનિધિ પેદા થઈ હતી. એક દિન વસુમિત્રે ઉપવનમાં આવેલા અવધિજ્ઞાની મુનિરાજને જઈને પૂછ્યું કે પ્રભો! એવો કોણ પુણ્યવાન નરરત્ન ઉત્પન્ન થશે કે જે આ નવનિધિનો સ્વામી થશે? મુનિરાજે અવધિજ્ઞાનથી જોઈને કહ્યું કે મહારાજ અવનિપાલની ઉત્તમ રાજધાનીમાં ધનપાલ શેઠને ત્યાં ધન્યકુમાર નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થશે તે પૂર્વોપાર્જિત પુણ્યોદયથી આ નવનિધિનો સ્વામી થશે અને તેના દ્વારા લોકોને બહુ જ સુખ-સંપત્તિની પ્રાપ્તિ થશે.

આ પ્રમાણે અવધિજ્ઞાની મુનિરાજનું વચન સાંભળી શેઠ વસુમિત્રે ઘેર જઈને એક વ્યવસ્થાપત્ર લખી સાથે ઉત્તમ રત્નો ખાટલાના પાયામાં રાખીને ખાટલાના પાયા બંધ કરી દીધા. અમુક સમય પછી શેઠ વસુમિત્ર સમાધિમરણ કરી સ્વર્ગમાં ગયા. પાછળના કુટુંબીજનો પણ ક્રમે મરણ પામ્યા, તેમાં જે સૌથી છેલ્લો માણસ મૃત્યુ પામ્યો હતો તેને બાળવા માટે ખાટલા સહીત સ્મશાનમાં લઈ

ગયા અને તે ખાટલો ચંડાળને હાથ આવ્યો હતો. તે પુણ્યોદયથી ધન્યકુમારે ચંડાલ પાસેથી ખરીદી લીધો. અહો! પુણ્યોદયથી અત્યંત દુર્લભ વસ્તુ પણ વિના પરિશ્રમે સ્વયં ચરણમાં આવી પડે છે.

ધન્યકુમાર ખાટલામાંથી નીકળેલ વ્યવસ્થાપત્ર વાંચી ઘણો ખુશી થયો અને તે પત્ર લઈને રાજા પાસે ગયો. રાજાએ વ્યવસ્થાપત્રમાં લખ્યા અનુસાર સમસ્ત નિધિઓ ધન્યકુમારને સુપ્રત કરી દીધી. ઉત્કૃષ્ટ નિધિઓને પોતાના અધિકારમાં લઈને સૌથી પ્રથમ દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુની મહાપૂજામાં પુષ્કળ ધનને વાપર્યું અને સત્યાત્રોને ભક્તિથી દાન આપ્યું તેમ જ દીન-દુઃખીઓને ઈચ્છિત દાન આપ્યું.

આ પ્રકારના મહાપુણ્યોદયથી કુટુંબી લોકો તેમ જ અન્ય લોકોને ધન્યકુમાર બહુ જ પ્રિય થવા લાગ્યો અને ગામના અન્ય શ્રેણીઓ પોતાની સુંદર કન્યાઓના કહેણ મૂકવા લાગ્યા. પરંતુ આ પ્રકારનો અભ્યુદય તેના મોટા ભાઈઓથી સહન થયો નહિ તેથી તેઓ ઈર્ષા કરવા લાગ્યા અને તેને મારી નાખવા ષડ્યંત્ર રચવા લાગ્યા. પરંતુ બિચારો સરળ હૃદયી ધન્યકુમાર આ વાત જાણતો નહિ.

મોટા ભાઈઓ ધન્યકુમારને મારવાના દુષ્ટ વિચારથી એક દિવસ ઉપવનની વાપિકામાં જળ કીડા માટે ગયા અને વાપિકાને કાંઠે બેઠેલા ધન્યકુમારને મોટા ભાઈઓએ પાછળથી ધક્કો મારી વાપિકામાં નાખ્યો અને ઉપરથી પથ્થરોનો માર મારવા લાગ્યા. આવા સમયે ધન્યકુમારે નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરતાં જળદેવે ધર્માત્માની સહાયે આવીને જળ નીકાસની નાળી દ્વારા બહાર કાઢ્યો.

બહાર નીકળી ધન્યકુમારે પોતાના મોટાભાઈઓની દુષ્ટતા ઉપર વિચાર કર્યો કે હવે ઘેર જઈ દુષ્ટ ભાઈઓની સાથે રહેવું યોગ્ય નથી, તેમ વિચારી બીજા દેશમાં જવા ચાલી નીકળ્યો. ચાલતાં ચાલતાં એક ખેતરમાં ખેડૂતને હળ હાંકતો જોઈ તેને આશ્ચર્ય થયું કે આ કઈ જાતની વિદ્યા છે? મેં કદી આવી વિદ્યા તો જોઈ નથી. એ જોતો જોતો ત્યાં જ બેસી ગયો. ખેડૂતે કુમારના રૂપાદિ જોઈ કોઈ મહા પુરુષ છે તેમ લાગતાં કુમારને વિનતિ કરી કે મારી પાસે શુદ્ધ દહીં અને ભાત છે તેનો આપ કૃપા કરી સ્વીકાર કરો. કુમારે કહ્યું ભલે હું લઈશ. આથી ખેડૂતે બહુ ખુશી થઈને દહીંભાત મૂકવા માટે પાત્ર (પાંદડા) લેવા ગયો. ત્યાં તો ધન્યકુમારે કૌતુહલથી હળને ચલાવ્યું અને હળની અણી એક મોટા સોનામહોરનાં વાસણ સાથે ભટકાઈ. આ જોઈ ધન્યકુમારને થયું કે અરે! આવા મારા અપૂર્વ વિજ્ઞાનાભ્યાસથી બસ થાવ! જો આ પ્રચુર ધનને ખેડૂત જોશે તો ભાઈઓની માફક દુષ્ટ વર્તાવ કરશે, એવા ડરથી તે ધનના ખજાના ઉપર ધૂળ નાખી, હતું તેમ કરીને બેસી ગયો. એટલામાં ખેડૂત પાત્ર લાવી શુદ્ધ જળથી સાફ કરી દહીં-ભાતનું ધન્યકુમારને ભોજન કરાવી ઘણો ખુશી થયો. કુમાર ભોજન કરીને રાજગૃહી નગરનો રસ્તો પૂછીને ચાલતો થયો.

આ બાજુ ખેડૂત બળદને જોડીને હળ ચલાવવા માંડ્યો ત્યાં તો પેલો ધનનો ખજાનો ભરેલું વાસણ નજરે પડ્યું. તે જોઈને ખેડૂત આશ્ચર્યમાં પડી ગયો કે અહો! એ ધન ભાગ્યશાળી કુમારના પુણ્યોદયથી નીકળ્યું છે તેથી તેનો સ્વામી કુમાર છે, મારે સ્વીકારવા યોગ્ય નથી. અહા! જુઓ, એક ગરીબ ખેડૂત છે, છતાં કેટલી નિર્લોભતા ને સજ્જનતા છે કે આટલો મોટો ધનનો ખજાનો

પોતાના ખેતરમાંથી નીકળવા છતાં તેનો માલિક હું નહિ પણ જે ભાગ્યવાનથી નીકળ્યો તે તેનો માલિક છે તેમ માને છે.

આવા વિચારથી ખેડૂત ધન્યકુમારની પાછળ બૂમો પાડતો પાડતો દોડ્યો જાય છે. કુમાર ખેડૂતનો અવાજ સાંભળી ઊભો રહે છે અને ખેડૂત આવીને નમ્રતાથી કહે છે કે હે ભાગ્યશાળી! આપના પુણ્યોદયથી જે મોટો ખજાનો નીકળ્યો છે તેના સ્વામી આપ છો. ધન્યકુમાર કહે છે કે ભાઈ! હું તો કાંઈ મારી સાથે લાવેલ નથી. મેં તો તમારા દહીં-ભાત ખાધા છે. જે ધન તમારા ખેતરમાંથી નીકળ્યું તેના માલિક તમો જ છો, હું નથી. ત્યારે ખેડૂત કહે છે કે અમે અમારા બાપ દાદાથી આ ખેતર ખેડીએ છીએ પણ કદી ધનનો આવો ખજાનો મળેલ નથી માટે આજે જે ખજાનો નીકળ્યો છે તે આપના પુણ્યોદયથી જ છે માટે તેના સ્વામી આપ જ છો. ત્યારે કુમાર કહે છે કે ભલે, તેમ હો. પરંતુ એ ધનનો ખજાનો હું તમને ભેટ આપું છું, તમો સ્વીકાર કરો. આ સાંભળી ખેડૂત વિશેષ કાંઈ બોલી શક્યો નહિ માત્ર એટલું કહ્યું કે આ દાસને યોગ્ય કાંઈ કામ સેવા હોય તો યાદ કરશો—તેમ કહી બન્ને જુદા પડે છે.

રાજગ્રહી જવા માટે આગળ ચાલતાં ચાલતાં પુણ્યોદયથી એક અવધિજ્ઞાની મુનિરાજને એકાન્ત સ્થાનમાં બેઠેલા જુએ છે. મુનિરાજના દર્શનથી કુમાર ઘણો આનંદિત થાય છે. મુનિરાજને વંદન કરી ધર્મનું સ્વરૂપ પૂછે છે. મુનિરાજ ધર્મનું સ્વરૂપ વિસ્તારથી કહે છે. તે સાંભળી કુમાર ઘણો સંતુષ્ટ થાય છે અને મુનિરાજને પૂછે છે કે પ્રભો! ક્યા પુણ્યોદયથી મને ધનના ખજાના મળે છે અને માતા ખૂબ જ પ્રેમ કરે છે અને ક્યા પાપોદયથી ભાઈઓ મારી ઉપર દ્વેષ કરે છે તે કૃપા કરીને કહો!

મુનિરાજ ધન્યકુમાર ઉપર કરુણા કરીને પૂર્વજન્મની કથા કહે છે કે હે કુમાર તું મનને સ્થિર કરીને તારા પૂર્વભવની કથા સાંભળ! કેમકે તે સાંભળી તને સંસારથી ભય ઉત્પન્ન થશે અને ધર્મમાં અભિરુચિ થશે, પાપોથી ડર લાગશે, દાન, શીલ, વ્રત, નિયમાદિમાં પ્રવર્તન થશે, તારી પૂર્વભવની કથા સાંભળતાં અન્ય જીવોને પણ ઉપકારરૂપ થશે.

મગધ દેશની અંતર્ગત ભોગાવતી નામની એક નગરી હતી તેના સ્વામીનું નામ કામવૃષ્ટિ હતું અને તેની સ્ત્રીનું નામ મૃષ્ટદાના હતું. તેના ઘરમાં સુકૃતપુણ્ય નામનો એક નોકર હતો. મૃષ્ટદાના જ્યારે ગર્ભવત્તિ થઈ ત્યારે પાપોદયથી તેના પતિ કામવૃષ્ટિનું મૃત્યુ થયું. તે પછી ગર્ભ જેમ જેમ વૃદ્ધિ પામતો ગયો તેમ ગર્ભના પ્રચંડ પાપોદયથી કુટુમ્બના બધા જ માણસો મરતાં ગયા. જ્યારે પુત્રનો જન્મ થયો ત્યારે મૃષ્ટદાનાની માતા પણ મરી ગઈ અને પુણ્યકર્મ પણ નષ્ટ થઈ ગયા. તેથી બુદ્ધિમાન પુરુષે અનિષ્ટ સંયોગનું પ્રધાન કારણ જે પાપ છે તે પ્રાણ જાય તોપણ કરવું જોઈએ નહિ. જુઓ! આ બાળકે પાપ સિવાય કદી પુણ્ય કર્મ કરેલ નહિ તેથી તેની દારુણ દુઃખ દશા થઈ. આ કારણથી તેની માતા મૃષ્ટદાનાએ અભાગી પુત્રનું નામ અકૃતપુણ્ય રાખ્યું. મૃષ્ટદાના પાસે કાંઈ જ ધન રહ્યું ન હતું તેથી અનાજ પીસી પીસીને ઘણા દુઃખથી પાપી પુત્રનું પેટ ભરતી હતી.

કામવૃષ્ટિ મરી ગયા પછી તેનો નોકર સુકૃતપુણ્ય ઘણા પુણ્યોદયથી ભોગાવતી નગરીનો માલિક બની ગયો. આટલું સાંભળી ધન્યકુમારે મુનિરાજને પ્રશ્ન કર્યો કે ભગવાન, પાપી અકૃતપુણ્યે પૂર્વ જન્મમાં કેવા કેવા પાપો કર્યા હતાં કે જેથી તેની આવી દુઃખ દશા થઈ?

મુનિરાજ કુમારના પ્રશ્નોના જવાબ આપતાં કથા આગળ કહેવા લાગ્યા. આ જ દેશમાં ભૂતિલક નામે સુંદર નગર હતું. તેમાં મહાદાની મહાધની બુદ્ધિમાન શુભકર્મ કરવાવાળો ધનપતિ નામે એક શેઠ રહેતો હતો. એક દિવસ ધનપતિ શેઠને વિચાર આવ્યો કે આ લક્ષ્મી પુણ્યોદયથી મળી છે તેનું સફળપણું માત્ર પાત્રદાનથી જ છે. પરંતુ ઉત્તમપાત્ર સાધુ તો કેવળ આહાર સિવાય કંઈ લેતા નથી. તેથી મોટા મોટા જિનાલય બનાવવા જોઈએ કે જેથી અનેક જીવો જિનેન્દ્રનું પૂજન-ભક્તિ-દર્શન આદિ કરી પુણ્ય ઉપાર્જન કરી શકે. વળી મુનિઓ પણ દર્શન કરવા આવે અને તેમની પાસેથી ધર્મોપદેશ આદિનો લાભ મળે, દૂર દૂરથી યાત્રિકો દર્શનાર્થે આવે. આમ મહા પુણ્ય ઉપાર્જનનું કારણ હોવાથી જિન મંદિર બંધાવી મોટી પંચકલ્યાણક પ્રતિષ્ઠા કરવાથી ધનની સફળતા થાય છે. એમ વિચારી મોટું જિનાલય બંધાવ્યું અને તેમાં સુંદર મણિરત્નોની પ્રતિમાઓ પધરાવી.

આ મણિરત્નોની પ્રતિમાની પ્રસિદ્ધિ બધી જગ્યાએ ફેલાણી. તે સાંભળીને એક દુર્વ્યસની ચોરે લોભમાં લલચાઈને વિચાર કર્યો કે આ મણિરત્નોની ચોરી માટે ત્યાગીનો વેષ ધારણ કરવાથી તેની ચોરી કરવી સહેલી થશે. તેથી માયાજાળથી કપટ કરી બ્રહ્મચારીનો વેષ ધારણ કરી જૂઠું તપશ્ચરણ આદિ કાયકલેષ કરવા લાગ્યો અને તેનાથી ભોળા લોકોમાં ખૂબ પ્રશંસા થવા લાગી. ગામે ગામ ફરતાં ફરતાં એક વખત ભૂતિલકપુરમાં આવ્યો અને લોકોના મુખેથી ધનપતિ શેઠે બ્રહ્મચારીની પ્રશંસા સાંભળી તેથી ધનપતિ શેઠે બ્રહ્મચારી પાસે જઈ વિનંતિ કરીને તેને જિનાલયમાં લઈ આવ્યા અને ત્યાં બ્રહ્મચારીએ બગલાની જેમ માયાચારથી કાયકલેષ આદિ વડે લોકોમાં માન મેળવ્યું.

એક વખત ધનપતિએ બ્રહ્મચારીજીને વિનંતિ કરી કહ્યું કે હું ધન ઉપાર્જન માટે વિદેશ જાવ છું, જ્યાં સુધી પાછો ન આવું ત્યાં સુધી તમે આ જિન મંદિર, જિન પ્રતિમાઓ આદિની સંભાળ રાખજો. પરંતુ કપટી બ્રહ્મચારી તો કહેવા લાગ્યો કે અરે! શેઠ અમે તો ત્યાગી, આવી ઉપાધિમાં અમારું કામ નહિ! પરંતુ શેઠ તો આગ્રહ કરી બ્રહ્મચારીજીને બધું સોંપીને પરદેશ ગયા.

શેઠ પરદેશ જતાં કપટી વેષધારીને મોકો મળી ગયો અને જિનાલયના કિંમતિ ઉપકરણોને વ્યસનો આદિ દુરાચરમાં વાપરી નાખ્યા. પરંતુ આવા પાપો ક્યાં સુધી ધાના રહે? બ્રહ્મચારીના આખા શરીરમાં કોઠનો રોગ ફૂટી નીકળ્યો. મહા પીડા થવા લાગી. શરીર મહાદુર્ગંધમય થઈ ગયું. સાચું જ કહ્યું છે કે અધિક પુણ્ય અથવા પાપનું ફળ તુરત આવી જાય છે. ગ્રંથકાર કહે છે કે હળાહળ ઝેર ખાવું સારું છે કે જે એક જ ભવમાં પ્રાણ હરે છે પરંતુ નિર્માલ્ય દ્રવ્ય ખાવાથી તો અનંત ભવ બગડે છે. એ વાતને ધ્યાનમાં લઈને બુદ્ધિમાનોએ દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુનું નિર્માલ્ય દ્રવ્ય કદી લેવું જોઈએ નહિ.

બ્રહ્મચારી કોઢની ભીષણ વેદનામાં ત્યાં રહેતો હતો એવામાં શેઠ ધનપતિ વિદેશયાત્રાથી ઘેર આવી ગયા. તેને દેખતાં બ્રહ્મચારીનો ક્રોધ ભભૂકી ઊઠ્યો કે અરે! પાપી શેઠ પરદેશમાં મર્યો નહિ ને ઘેર જીવતો આવી ગયો. એવા ક્રોધમાં ને ક્રોધમાં તેની રોગની વેદના વધી ગઈ અને મહા રૌદ્રધ્યાનથી મહાકષ્ટથી પ્રાણ છોડી સાતમી નરકમાં ગયો. ત્યાં પાપી વિચારે છે કે અરે! આ ઘોર દુઃખનો અંત ક્યારે આવશે?—એમ વિલાપ કરે છે. સાતમી નરકના ભયાનક દુઃખોને ઉડ સાગર સુધી સહન કરી ત્યાંથી મરણ કરી મહામચ્છ થયો અને ત્યાં પણ મહા આકરા પાપ કરી ફરી છટ્ટી નરકમાં ગયો. ત્યાં મહાદુઃખ ભોગવી ત્યાંથી નીકળી ત્રણ સ્થાવર યોનિઓમાં ઘણો કાળ ભ્રમણ કર્યું અને ત્યાંથી નીકળી અકૃતપુણ્ય થયો.

મુનિરાજ કથાને આગળ કહે છે કે તે અકૃતપુણ્ય એક દિવસ સુકૃતપુણ્યના ખેતર ઉપર ગયો અને સુકૃતપુણ્યને આજીજી કરી કહેવા લાગ્યો કે બીજા લોકો તમારા ખેતરમાંથી ચણા ઉખાડે છે તેમ હું પણ ઉખાડું તો મને શું આપશો? આવા દીન વચનો સાંભળી સુકૃતપુણ્ય વિચારવા લાગ્યો કે અરે! સંસારમાં કર્મની વિચિત્રતા છે! જે સ્વામી છે એ તો નોકર થઈ જાય છે ને નોકર હોય તે સ્વામી બને છે. હાય! આના પિતાના પ્રસાદથી તો હું આ ગામનો માલિક થયો છું. મારા જ શેઠનો આ પુત્ર છે. પરંતુ કર્મોદયથી મારી પાસે યાયના કરે છે. ધિક્કાર છે આવા કર્મોને! એમ વિચારી દયાથી અકૃતપુણ્યને ધનના ભરેલા સુવર્ણ કળશો આપ્યા. પરંતુ અકૃતપુણ્યના પાપકર્મ એટલા આકરાં હતા કે તે હાથમાં લેતાવેંત ધનથી ભરેલા કળશ તેને અગ્નિના અંગારા સમાન બાળવા લાગ્યા! તેથી અકૃતપુણ્ય કહેવા લાગ્યો કે ભાઈ! બીજાને તો તમે ચણા આપો છો અને મને અંગારા કેમ આપો છો? આથી સુકૃતપુણ્યે જોયું કે આના હજુ પાપકર્મ દારૂણ લાગે છે. તેથી તેને કહ્યું કે ભાઈ તું મારા અંગારા મને પાછા આપી દે અને તારાથી ઉપડે તેટલા ચણાની ગાંઠડી ભરી લઈજા.

અકૃતપુણ્ય પોતાથી ઉપડે તેટલા ચણા ઊંચકીને ઘેર લઈ ગયો. ત્યાં તેની માતાએ ચણા જોઈને પૂછ્યું કે તું ચણા ક્યાંથી લાવ્યો? ત્યારે તેણે કહ્યું કે હું સુકૃતપુણ્યના ખેતરે કામ કરવા ગયો હતો ત્યાંથી લાવ્યો છું. આ સાંભળી તેની માતા દુઃખિત હૃદયે વિચારવા લાગી કે હાય! જે સુકૃતપુણ્ય મારો જ નોકર હતો તે માલિક થઈ ગયો અને અમે માલિક હતા તે ભિખારી થઈ ગયા! અહો! દેવની ગતિ ન્યારી છે. એમ વિચારી દેશાંતર જવા માટે ચણાનું ભાતુ બનાવી માતાપુત્ર બીજા ગામ તરફ રવાના થઈ ગયા. ચાલતાં ચાલતાં અવંતિદેશના સીસવાક ગામે આવી પહોંચ્યા અને માર્ગની થકાવટ દૂર કરવા તે ગામના શેઠ બલભદ્રના આંગણામાં જઈને બેઠા.

શેઠ બલભદ્રે પૂછ્યું કે બેન! તમે ક્યાંથી આવો છો અને ક્યાં જવા નીકળ્યા છો! એ સાંભળી દુઃખી મૃષ્ટદાના રડતે હૃદયે કહેવા લાગી કે ભાઈ! અમે મગધદેશથી નીકળ્યા છીએ અને જ્યાં અમારી આજીવિકા ચાલે ત્યાં જવું છે. આ સાંભળી શેઠ બલભદ્રને દયા આવી, તેથી તેણે કહ્યું કે બેન જો તારે આજીવિકાની જરૂર છે તો અહીં મારે ત્યાં જ રહે ને રસોઈ બનાવ્યા કર અને

તારો પુત્ર છે તે મારી ગાયોના બચ્ચાને ચાર્યા કરે, હું ઉચિત ભોજન પગાર આદિ આપીશ. આ વાત મૃષ્ટદાનાએ સ્વીકાર કરી એટલે શેઠે પોતાના બંગલામાં તેને રહેવા એક ઝુંપડી આપી.

શેઠ બલભદ્રને સાત પુત્રો છે તેને જમવા માટે રોજ સવારે ખીરનું ભોજન બને છે તે જોઈને અકૃતપુણ્ય પણ રોજ રોજ પોતાની માતા પાસે ખીર ખાવા માટે રોયા કરે છે. માતા તેને સમજાવે છે કે તે પૂર્વભવે કોઈ પુણ્યકર્મ કર્યું નથી તેથી આવા ઉત્તમ ભોજન હું તને ક્યાંથી લાવીને આપુ? પરંતુ અકૃતપુણ્ય તો બાળક છે. તેથી રોજ રોજ શેઠના પુત્રોને ખીર ખાતાં જોઈ માતા પાસે ખીર માંગે છે અને ખીર ન મળવાથી રોવે છે. તે જોઈને શેઠના દુષ્ટ પુત્રો તેને માર્યા કરે છે. એ રીતે મારતાં મારતાં એક વખત અધિક વાગી ગયું અને મોઢું સોઝી જવાથી વિકૃત થઈ ગયું. અકૃતપુણ્યની આવી દશા દેખીને શેઠ બલભદ્રે પૂછ્યું કે આ મુખ સોઝી કેમ ગયું? ત્યારે માતાએ કહ્યું કે ખાવા માટે ખીર માગ્યા કરતો હતો પરંતુ પાપના ઉદયથી ખીર કેમ મળી શકે? તેના બદલામાં આપના પુત્રોએ આ દશા કરી છે. આ સાંભળી શેઠને બહુ દયા આવી ગઈ, તેણે અકૃતપુણ્યની માતાને કહ્યું કે તું મારા ઘેરથી દૂધ-ધી-ચોખા-સાકર તારે ઘેર લઈ જા અને ખીર બનાવીને પુત્રની અભિલાષા પૂરી કર.

શેઠના કહેવા અનુસાર દૂધ આદિ સામગ્રી પોતાના ઘેર લાવીને પુત્રને કહે છે કે આજ તને હું ખીર બનાવી આપીશ. તું ગાયોને લઈને ઘેર જલદી આવી જજે. અકૃતપુણ્ય ખુશી થઈને ગાયોને ચારવા લઈ ગયો અને માતાના કહેવા અનુસાર ઘેર પાછો જલદી આવી ગયો. એટલામાં માતાએ ખીર પણ બનાવીને તૈયાર કરી. માતા પુત્રને કહે છે કે બેટા! હું પાણી ભરીને હમણાં પાછી આવું છું એટલામાં જો કોઈ સાધુ આપણે ઘેર આવે તો પાછા જવા દઈશ નહિ. કેમકે દાનથી બહુ પુણ્ય બંધાય છે, ઉત્તમ પાત્રોને દાન દેવાથી આપણને ઉત્તમ ભોજન મળ્યા કરશે અને ઉત્તમ પાત્રદાનથી ગૃહસ્થાશ્રમની સફળતા થાય છે. આપણે પહેલાં કદી દાન દીધું નથી તેથી દરિદ્રતાના દુઃખ સહેવા પડે છે વિગેરે પ્રકારે ધાર્મિક ભાવના સમજાવીને માતા ઘડો લઈને પાણી ભરવા ગઈ.

એટલામાં મહાન પુણ્યોદયથી રત્નત્રયના ધારક અનેક ઋદ્ધિઓથી વિભૂષિત મહાપાત્ર સુવ્રત નામના મુનિરાજ મહિનાના ઉપવાસના પારણાના દિવસે શરીરસ્થિતિ માટે બલભદ્રના ઘર તરફ આવી રહ્યા છે તે દેખીને અકૃતપુણ્ય શુદ્ધ મનથી વિચારે છે કે અહો! આ બહુ મોટા સાધુ મહાત્મા છે. જુઓ! એમની પાસે વસ્ત્રાદિ કાંઈ જ નથી. અહો! મારા બહુ મોટા પુણ્યોદયથી સાધુ પધાર્યા છે. એમને હું જવા દઈશ નહિ—એમ વિચારતાં વિચારતાં સામે જઈને વિનતિ કરવા લાગ્યો કે પ્રભુ! મારી માતાએ બહુ જ સરસ ખીર બનાવી છે તે આપને ભોજનમાં આપવી છે, મારી નમ્ર પ્રાર્થના છે આપ ઊભા રહો, મારી માતા હમણાં જ પાણી ભરીને આવી રહી છે. પરંતુ મુનિરાજનો એ માર્ગ નથી તેથી ધીમે ધીમે આગળ ચાલતા જાય છે. ત્યારે અકૃતપુણ્ય મુનિરાજની આગળ જઈને જોરથી બોલે છે કે તાત! મારી ઉપર દયા કરો! થોડી વખત ઊભા રહો, આપ અહીંથી આગળ ન જાવ! એ રીતે પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો. એટલામાં તો તેની માતા પાણી ભરીને આવી ગઈ અને

મુનિરાજને દેખીને બહુ જ ખુશી ખુશી થઈ ગઈ. જેમ અનાયસે દુર્લભ ધન મળતાં ખુશી થાય તેમ ખુશી થઈ. માથા ઉપરથી ઘડો ઉતારી મુનિરાજના ચરણોમાં નમસ્કાર કર્યા અને તિષ્ઠ!! તિષ્ઠ!! તિષ્ઠ!! કહીને પડગાહન કર્યું, ઘરમાં લઈ જઈને ઊંચા આસને બિરાજમાન કરી નવધા ભક્તિથી પુત્રની સાથે સાથે માતાએ અત્યંત ઉલ્લાસ પૂર્વક મુનિરાજને ખીરનું ભોજન કરાવ્યું.

મુનિરાજને ભોજન કરતાં દેખી અકૃતપુણ્ય બહુ જ આનંદિત થતો હતો તેથી તેણે ઘણા પુણ્યનું ઉપાર્જન કર્યું. વિચારવા લાગ્યો કે અહા! આજે હું કૃતાર્થ થયો, હું આજે મહાન પુણ્યવાન થયો, હું આજે બહુ જ સુખી થયો, આજે મહા દાનથી મારો જન્મ સફળ થયો. અહો! આજ હું કેટલો ભાગ્યશાળી થયો છું! દેવ, રાજા, મહારાજા, વિદ્યાધરો આદિથી વંદનીક મહાપાત્ર મુનિરાજ મારે ઘેર ભોજન કરી રહ્યા છે. આ રીતે ઉલ્લાસપૂર્વક પવિત્ર ભાવનાથી અકૃતપુણ્ય મહાન પુણ્યનું ઉપાર્જન કરી રહ્યો છે.

જિતેન્દ્રિય યોગીરાજે ઊભા ઊભા શાંત ભાવોથી પાણિપાત્રમાં આહાર કરી દાતાને પાવન કર્યા અને શુભ આશીર્વાદ આપી વન જંગલ તરફ ચાલતાં થયા. અહા જુઓ! બાળકની ઉત્તમ ભાવના! કે જે ખીર માટે કેટલાય વખતથી રોતો હતો અને માંડ માંડ શેઠની કૃપાથી ખીર મળી, તોપણ તે ખાવા માટે એમ લોલુપતા કરતો નથી કે આ ખીર મને માંડ માંડ ઘણા વખતે મળી છે તો હું કોઈને ખાવા આપીશ નહિ પણ બધી જ ખીર હું ખાઈ જઈશ. પરંતુ સાધુ મહારાજને ખીર આપવા માટે ધીરજથી રાહ જોવે છે અને સદ્ભાગ્યે મુનિરાજ આવી જતાં નિર્લોભતાથી ભક્તિથી ઉલ્લાસપૂર્વક ખીરનું દાન આપી આનંદિત થાય છે.

મુનિરાજ અક્ષીણઋદ્ધિથી[❁] વિભૂષિત હતા તેથી મુનિરાજનો આહાર થવાથી ખીર અક્ષય થઈ ગઈ (ચક્રવર્તીનું સમસ્ત સૈન્ય ભોજન કરે તોપણ તે દિવસે અક્ષયઋદ્ધિને લીધે ખીર—અન્ન ખૂટે નહિ). જ્યારે મુનિરાજ આહાર કરીને ગયા તો મૃષ્ટદાનાએ અકૃતપુણ્યને ખીર ખૂબ જમાડી અને પોતે પણ પેટ ભરીને ખાધી તોપણ ખીર વાસણમાંથી ઓછી થતી નથી તે જોઈને તેને ખૂબ જ આશ્ચર્ય થયું અને શેઠ બલભદ્રના કુટુંબને ભોજન માટે બોલાવ્યા તોપણ ભોજન ઘટ્યું નહિ તેથી આખા ગામને દિન ભર ભોજન કરાવ્યું. તે મહાદાનના કારણે માતા—પુત્રની ખૂબ જ પ્રશંસા-પ્રસિદ્ધિ થઈ.

ખીર ખાઈને અકૃતપુણ્ય વાછરડાંને ચારવા વનમાં લઈ ગયો. ગરીષ્ઠ ભોજન પેટ ભરીને ખાવાથી તેને નિદ્રા આવી ગઈ અને વાછરડાં સ્વયં ઘેર પાછા આવી ગયા. વાછરડાંને એકલા આવેલાં જોઈ તેની માતા વિચારવા લાગી કે પુત્ર પાછો ઘેર કેમ ન આવ્યો? તેને શું થયું હશે? એવી ચિંતાથી રોવા લાગી અને શેઠને શોધવા માટે કહ્યું. મૃષ્ટદાનાના આગ્રહથી શેઠ બીજા નોકરો સાથે અકૃતપુણ્યને શોધવા માટે નીકળ્યા.

[❁ અક્ષીણ આદિ ૬૪ ઋદ્ધિનું વર્ણન પાછળ આપેલ છે.]

આ બાજુ અહીં અકૃતપુણ્યની નિદ્રા ઊડી ગઈ અને વાછરડાંને જોયા નહિ તેથી વ્યાકુળ થઈ ચારેકોર શોધતો શોધતો ઘર તરફ આવતો હતો, તેવામાં શેઠ બળભદ્રને પોતાની સામે આવતા જોઈને ડરીને પોતે પર્વત ઉપર ચડી ગયો. બળભદ્રે તેની ઘણી તપાસ કરી પરંતુ તે નહિ મળવાથી ઘેર પાછા આવી ગયા. અકૃતપુણ્ય પર્વત ઉપર ગુફાના દરવાજે ઊભો રહ્યો, ગૂફામાં સુવ્રત મુનિરાજ ધર્મનો ઉપદેશ આપી રહ્યા હતા. અકૃતપુણ્ય પણ પ્રસન્નતાથી સાંભળવા લાગ્યો. ઉપદેશ પૂરો થતાં બધાં શ્રાવકો નમો અરિહંતાણં મંત્રરાજનો ઉચ્ચારણ કરતાં ગૂફામાંથી બહાર નીકળ્યા. અકૃતપુણ્ય પણ તે લોકોની સાથે મંત્રરાજનું ઉચ્ચારણ કરતો કરતો તેમની પાછળ પાછળ જતો હતો એવામાં એક ક્ષુધાતુર વાઘે આવીને પકડી લીધો. અકૃતપુણ્યે મંત્રનું સ્મરણ કરતાં કરતાં સમાધિથી દેહ છોડીને જે મહાન પુણ્ય ઉપાર્જન કરેલ તેના ફળસ્વરૂપ સૌધર્મ સ્વર્ગમાં મહર્ષિક દેવ થયો. અહો જુઓ! ક્યાં તો તેના પ્રબળ પાપોદય! ક્યાં તો દુર્લભ પાત્રદાનનો યોગ! અને ક્યાં તો ઉત્તમ ભાવનાથી મળેલ સ્વર્ગ!

આ બાજુ રાત્રિભર પુત્ર ન આવવાથી ચિંતાતુર માતા સવાર પડતાં શેઠ બળભદ્રને સાથે લઈને પુત્રને શોધવા નીકળી. શોધતાં શોધતાં પર્વત ઉપર ગયા કે જ્યાં પ્યારા પુત્રનું અડધું ખવાયેલ કલેવર પડ્યું હતું. તે જોઈ પુત્રનું મૃત્યુ જાણી મહાશોકથી આકાંત કરતી રૂદન કરવા લાગી. આ બાજુ અકૃતપુણ્ય સ્વર્ગમાં ઉત્પન્ન થતાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે અહા! હું કોણ છું ને આ સુખમય સ્થાન શું છે? વિગેરે વિચારતાં અવધિજ્ઞાન પ્રગટ થયું અને પૂર્વજન્મની બધી વાતો જાણી અને તેની માતાને રૂદન કરતી દેખી. પહેલાં તે જિનમંદિરે જઈને જિનેન્દ્રની મહાપૂજા-ભક્તિ કર્યા અને પછી ઘણી સંપત્તિ સાથે માતાને સમજાવવા પૃથ્વી પર આવ્યો અને શોકથી રૂદન કરતી માતાને જોઈને કહ્યું કે હે માતા! તું રૂદન ન કર. હું જ તારો પુત્ર છું. પરંતુ પાત્રદાનના અને વ્રતાદિની શુભ ભાવના, નમસ્કારમંત્રના સ્મરણથી હું દેવ થયો છું એમ કહીને સ્વર્ગના ઉત્તમ ઉત્તમ સુખોનું વર્ણન કર્યું અને અંતમાં કહ્યું કે હે માતા આ બધો વ્રતાપ દાન વ્રત આદિનો છે માટે તું પણ વ્રતાદિનું પાલન કર ને રૂદન છોડ, રૂદન કરવાથી પાપબંધન થાય છે. માટે તું દુર્લભ સંયમને ગ્રહણ કરી મનુષ્યજન્મ સફળ કર. વિગેરે સંબોધન કરી દેવ—ભૂતપૂર્વ પુત્રનો જીવ સ્વર્ગમાં ગયો અને માતા મૃષ્ટદાનાને મહાન આશ્ચર્ય થયું કે અહો! ક્યાં તો અકૃતપુણ્યની દારૂણ દુઃખ દશા! અને ક્યાં મહાન પાત્રદાનનો લાભ! અને વ્રતાદિની ભાવનાથી સ્વર્ગનું ઉત્તમ સુખ! એ જાણી ઘરબાર છોડી સંસારથી વિરક્ત થઈ અર્જિકા થઈ ગઈ અને શેઠ બલભદ્ર પણ અકૃતપુણ્યના પ્રસંગથી સંસારથી વિરક્ત થઈ દીક્ષિત થયા; અને યથાયોગ્ય તપ આદિ કરી સમાધિપૂર્વક પ્રાણ છોડી જ્યાં અકૃતપુણ્યનો જીવ હતો ત્યાં જ બલભદ્રનો જીવ દેવ થયો અને મૃષ્ટદાના દેવી થઈ.

મુનિરાજ ધન્યકુમારને કહે છે કે હે કુમાર! અકૃતપુણ્યનો જીવ તે તું ધન્યકુમાર થયો છે અને તે બલભદ્ર સ્વર્ગમાંથી અહીં તારા પિતા ધનપાલ થયા છે અને માતા મૃષ્ટદાના સ્વર્ગમાંથી ચ્યવી તારી માતા થઈ છે. પૂર્વના સ્નેહથી તારા ઉપર અધિક પ્રેમ રાખે છે તને અત્યારે જે અઢળક

લક્ષ્મી, સૌંદર્યતા, યશ આદિ મળે છે તે બધું પૂર્વના પાત્રદાનનું અને વ્રતાદિની ભાવનાનું અને નમસ્કારમંત્રના સ્મરણનું ફળ જાણ! અને હવે પણ પ્રયત્નપૂર્વક ધર્મ કરવામાં સાવધાન રહેજે, વિગેરે આશીર્વાદ આપ્યા. ધન્યકુમાર પોતાના પૂર્વભવ જાણી અને પાત્રદાન આદિ ધર્મનું ફળ જાણી ઘણો પ્રસન્ન થયો અને ધર્મમાં ઘણી દૃઢતા કરી.

ધન્યકુમાર મુનિરાજ પાસેથી સાંભળેલાં ધર્મનું ઉત્તમ ફળનો વિચાર કરતો કરતો રાજગ્રહી નગરી તરફ જાય છે. રાજગ્રહી નગરની બહાર એક સૂકાઈ ગયેલાં વનમાં જઈને વિશ્રાંતિ લ્યે છે. જ્યાં કુમાર વનમાં સૂકાં ઝાડ નીચે બેસે છે ત્યાં તો વન આખું લીલુછમ થઈ ગયું. સૂકી વાવડી પાણીથી ભરાઈ ગઈ. આ વનનો માલિક શેઠ કુસુમદત્ત છે તે પોતાના વનને સુકાઈ ગયેલ જોઈ કાપવાનો વિચાર કરતો હતો તેવામાં એક અવધિજ્ઞાની મુનિરાજનો તેમને ભેટો થઈ ગયો. શેઠ કુસુમદત્ત મુનિરાજને ભક્તિથી નમસ્કાર કરીને પૂછે છે કે પ્રભો! આ વન સુકાઈ ગયું છે તે ફરીને નંદનવન સમાન થશે કે નહિ? મુનિરાજ કહે છે કે કોઈ ભાગ્યવાન પુરુષ આવીને અહીં બેસશે તે વખતે આ વન નંદનવન સમાન થઈ જશે. આ રીતે મુનિરાજના વચન સાંભળી શેઠ કુસુમદત્ત એ ભાગ્યશાળી પુરુષના આગમનની રાહ જોતો હતો.

ધન્યકુમારના આવવાથી આ સૂકું વન ફળફૂલ આદિથી નંદનવન જેવું બની જતાં આશ્ચર્ય પામી શેઠ કુસુમદત્ત કુમાર પાસે આવીને નમ્રતાથી પૂછે છે કે આપ ભાગ્યશાળી કોણ છો? અને ક્યાં ગામથી પધારો છો? ત્યારે ધન્યકુમાર કહે છે કે હું ઉજ્જયિનીનો રહીશ છું ને વણિકપુત્ર જૈન છું. ત્યારે શેઠ ખૂબ જ ખુશી થઈને કહે છે કે હું પણ જૈન જ છું. તેથી આપ મારા સાધર્મી છો તેથી મારા ઘેર પધારવા કૃપા કરો. ધન્યકુમાર શેઠનું વાત્સલ્ય દેખી તેમના ઘેર જાય છે. શેઠ ખૂબ જ આદર સત્કારપૂર્વક ઘેર લઈ ગયા અને તેની પત્નીને કહે છે કે આ મારી બેનનો પુત્ર છે તેથી તમે સુંદર રીતે તેમનું સ્વાગત કરો. સ્નાન ભોજન આદિની તૈયારી કરો. પત્ની કુમારને જોઈને ઘણી ખુશી થાય છે અને આ મારો ભાવી જમાઈ છે તેમ જાણી ઘણો જ સત્કાર કરે છે.

કુસુમદત્ત શેઠને પુષ્પાવતી નામની સુંદર કન્યા છે તે કુમારના રૂપ ગુણ આદિ જોઈને મોહિત થાય છે અને કુમારની ચતુરાઈની પરીક્ષા માટે સુંદર ફૂલો અને દોરો આપે છે. કુમાર તેની સુંદર ચિત્ત આકર્ષક પુષ્પમાળા ગૂંથી આપે છે. તે પુષ્પમાળાને કુમારી પુષ્પાવતી પોતાની સખી રાજા શ્રેણિકની પુત્રી ગુણવતીને અર્પણ કરે છે. ગુણવતી માળા જોઈને ઘણી ખુશી થાય છે ને પૂછે છે કે આવી સુંદર ગૂંથણીની પુષ્પમાળા કોણે બનાવી? ત્યારે પુષ્પાવતી કહે છે કે મારા ફંદાનાં દીકરા આવેલ છે તે બુદ્ધિમાને બનાવી છે. રાજકન્યા ગુણવતી શેઠપુત્રીને કહે છે કે અહો! તું બહુ ભાગ્યશાળી છો કે જેથી તને આવા ઉત્તમ વરની સંગતિ મળશે!

એક વખત ધન્યકુમાર બજારમાં જાય છે અને એક શેઠની દુકાને બેસે છે. તેમના બેસવાથી શેઠને વ્યાપારમાં ઘણો લાભ થતાં તેનું કારણ પુણ્યશાળી કુમારને જાણી કુમારને વિનંતિ કરે છે કે મારી પુત્રી સુંદર રૂપ અને ગુણવાન છે તેના વિવાહ આપની સાથે કરીશ. એ રીતે બીજે દિવસે

શાળીભદ્ર શેઠની દુકાને જઈને કુમાર બેઠા એટલે તેમને ત્યાં પણ વ્યાપારમાં ઘણો લાભ થયો એ લાભનું કારણ પુણ્યશાળી કુમાર છે તેમ જાણી કુમારને કહે છે કે હે ભદ્ર! સુભદ્રા નામની સુંદર કન્યા મારી બહેનની દીકરી છે. તેમનો વિવાહ તમારી સાથે કરીશ. એ રીતે અન્ય પણ કેટલાક શેઠે પોતાની સુંદર કન્યાનો વિવાહ ધન્યકુમાર સાથે કરવા નિશ્ચય કર્યો.

રાજા શ્રેણિકની પુત્રી ગુણવતી ધન્યકુમારના રૂપગુણથી મોહિત થઈને દિન પ્રતિદિન દુબળી થતી જતી હતી. તે જાણી શ્રેણિકે પોતાના પુત્રોની સલાહ માંગી કે ગુણવતીનો વિવાહ ધન્યકુમાર સાથે કરવો ઉચિત લાગે છે? ત્યારે રાજપુત્ર કહે છે કે પિતાજી તેમના શૂરવીરતા આદિની પરીક્ષા કરવી જોઈએ અને તે માટે નગરી બહાર રાક્ષસઘર છે તેમાં એક રાત્રિ રહેવા માટે આજ્ઞા કરવી અને જો તે રાક્ષસઘરમાં ઉપદ્રવોથી વિજય પામે તો પુત્રીને પરણાવવી.

આ રીતે વિચાર કરી કુમારને રાક્ષસસ્થાનમાં રાત્રિના જવાનું કહ્યું. કુમારે સહર્ષ તેનો સ્વીકાર કર્યો. અન્ય અનેક શેઠ લોકોએ મનાઈ કરી કે તે રાક્ષસઘરમાં જે જાય છે તે મૃત્યુથી બચતું નથી માટે જવું નહિ, પરંતુ કુમાર તો નીડર છે તેથી કોઈનું માન્યું નહિ અને પ્રસન્નતાપૂર્વક રાક્ષસસ્થાનમાં ચાલ્યો ગયો.

રાક્ષસભવનમાં કુમારને આવતો જોઈ ભવનનો રક્ષક રાક્ષસ ઘણો આનંદિત થાય છે અને નમસ્કાર કરીને કહે છે કે પ્રભો! આપ મને તમારો સેવક સમજો, મેં આટલા વખતથી આપના ધન-ખજાનાથી ભરેલા આ ભવનની રક્ષા કરી છે હવે આપ આવી ગયા છો તો આ આપનો ધન-ખજાનો સંભાળો અને જ્યારે કાંઈ મારી જરૂર પડે ત્યારે આ સેવકને યાદ કરશો, હું હાજર થઈશ એમ કહીને અન્તર્હિત થઈ ગયો.

કુમાર સુખપૂર્વક રાત્રે ત્યાં રહીને સવારે સામાયિક આદિ ક્રિયા કરીને પ્રસન્નતા પૂર્વક ગામમાં આવી ગયો. તે જોઈને રાજા શ્રેણિક આદિ સૌએ ઘણા આશ્ચર્ય સાથે નક્કી થયું કે આ કોઈ સાધારણ પુરુષ નથી, મહાન પુણ્યવાન પુરુષ છે એમ જાણી પોતાની પુત્રી ગુણવતીના લગ્ન કુમાર સાથે કરી દીધા અને અડધું રાજ્ય આપ્યું. કુમાર રાજા થાય છે. આ બધું પુણ્યોદયનું ફળ ધર્મનું સેવન છે એમ જાણી કુમાર ઘણી રુચિપૂર્વક ધર્મનું પાલન કરે છે અને સમય સમય ઉપર ધર્મની મોટી મોટી પ્રભાવના આદિ કરે છે અને સુખપૂર્વક આનંદથી રહે છે.

જ્યારે ધન્યકુમાર ભાઈઓની દુષ્ટતાથી ગામ છોડી ચાલી નીકળેલ ત્યારે તે જ દિવસે નવનિધિના રક્ષક દેવે તે ઘરમાંથી માતા-પિતા, બંધુ આદિને કાઢી મૂક્યા તેથી તેઓ જૂના ઘરમાં રહેવા ગયા અને ભાઈઓની દુષ્ટતાથી ગામ લોકો નિંદા કરવા લાગ્યા અને કુપુત્રોના તીવ્ર પાપોદયથી ધન ખલાસ થઈ ગયું પેટ ભરવાની પણ મુશ્કેલી પડવા લાગી અને ઘણા દુઃખી થઈ ગયા.

એક દિવસ શેઠ ધનપાલ રાજગ્રહીમાં પોતાના ધનવાન ભાણેજ શાળીભદ્રને ત્યાં જવા નીકળ્યા. રાજગ્રહી પહોંચીને ધન્યકુમારના મકાન નીચે બેસી શાળીભદ્રનું મકાન ક્યાં છે તેમ

પૂછવા લાગ્યા. ધન્યકુમાર મકાન ઉપર બેઠા હતા તેની નજર નીચે પડતાં અહો! આ તો મારા પિતા જ છે—એમ ઓળખી જતાં તુરત નીચે ઊતરી પિતાજીના ચરણમાં નમી પડે છે. બિચારા પિતા તો એ વખતે ફાટેલા કપડાં પહેરેલ ભીખારી જેવા થઈ ગયા છે તેમને રાજા ધન્યકુમાર જેવાને નમસ્કાર કરતાં જોઈ રાજકર્મચારી અને લોકો આશ્ચર્ય કરવા લાગ્યા.

પિતા ધનપાલ તો ધન્યકુમારને ઓળખી શક્યા નહીં તેથી રાજાને પોતાના પગમાં પડતાં લજ્જિત થઈ જાય છે અને કહે છે અહો નરાધીશ! આપ તો મહાન પુણ્યાત્મા છો, તમારો અખંડ પ્રતાપ છે, હું તો એક દરિદ્ર વૈશ્ય છું. તમો તો પૃથ્વીપાલક છો તેથી મારે તમોને નમસ્કાર કરવા જોઈએ! આ સાંભળી ધન્યકુમાર કહે છે આપ જ નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છો કેમ કે તમો મારા પૂજ્ય પિતાજી છો અને હું તમારો નાનો દીકરો છું. આમ સાંભળતાં જ પિતા પુત્રને ઓળખી લે છે અને આનંદથી અશ્રુની ધારા વહે છે. ધન્યકુમારની પણ એ જ દશા થાય છે.

કુમાર પિતાજીને પોતાના મહેલમાં લઈ ગયો અને માતા તેમ જ ભાઈઓના કુશળ સમાચાર પૂછ્યા. પિતાજીએ તેમના ગયા પછીની દુઃખદશાની બધી વાત કરી એટલે ધન્યકુમારે ધન વસ્ત્ર આદિ લઈ માણસોને માતા તથા ભાઈઓને તેડવા ઉજ્જયિની મોકલ્યા. માતા અને ભાઈઓ ધન્યકુમારના સમાચાર જાણી ઘણા આનંદિત થાય છે અને રાજગ્રહી આવે છે. રાજગ્રહી આવતાં ધન્યકુમાર માતા અને ભાઈઓનું મોટું સ્વાગત કરે છે અને માતા પુત્રો પરસ્પર મળી ઘણા આનંદિત થાય છે. બધાને રહેવા માટે બંગલા આપે છે, ભાઈઓ પોતાના અપરાધની ક્ષમા માગે છે. પછી ધન્યકુમાર ધન આદિની વ્યવસ્થા કરી આપે છે. આ રીતે ધન્યકુમાર માતા પિતા અને ભાઈઓ ઘણા સુખ શાંતિથી રહે છે અને મોટા મોટા જિનમંદિરો બંધાવી ધર્મધ્યાનમાં સમય પસાર કરી રહ્યા છે.

એક દિવસ ધન્યકુમાર પોતાની સુભદ્રા નામની સ્ત્રીનું મુખ મલિન જોઈને પૂછે છે કે હે પ્રિયા! આજ તારું મુખ મલિન કેમ દેખાય છે? કાંઈક શોકમાં હોય તેમ લાગે છે! સુભદ્રા કહે છે કે સ્વામી! મારો ભાઈ શાળીભદ્ર ઘણા દિવસથી ઘર કુટુંબ આદિથી ઉદાસીન થઈ વૈરાગ્યના ચિંતવન પૂર્વક ઘરમાં તપનો અભ્યાસ કરે છે. પરંતુ આજ જાણવા મળ્યું છે કે તે જિનદીક્ષા લેવા તૈયાર થયા છે, તેના વિયોગનું મને ઘણું દુઃખ થાય છે. એ કારણથી મને શોક છે. બાકી હું આપના રાજ્યમાં બધા પ્રકારથી અત્યંત સુખી છું. આ સાંભળી ધન્યકુમાર સુભદ્રાને કહે છે કે હું હમણાં જ જઈને શાળીભદ્રને સુમધુર વચનોથી સમજાવી દઈશ, તું શોક છોડ.

ધન્યકુમાર તે જ વખતે પોતાના સાળાને ઘેર ગયા. અરે શાળીભદ્ર! તમે હમણા કેમ ઘેર આવતાં નથી? ત્યારે શાળીભદ્ર કહે છે કે પ્રિયવર! સંયમ ઘણો કઠણ છે તેથી તેની સિદ્ધિ માટે ઘરમાં રહી તપશ્ચરણનો અભ્યાસ કરું છું તેથી આપને ત્યાં આવી શકતો નથી. આ સાંભળી ધન્યકુમાર કહે છે અરે ભાઈ! તમારે જિનદીક્ષા લેવી હોય તો જલદી કરો, શું ઋષભાદિ મહાપુરુષો મોક્ષ ગયા છે તેમણે તપશ્ચરણનો અભ્યાસ કર્યો હતો? એ તો ઉલ્કાપાત આદિ કિંચિત્

વૈરાગ્યનું કારણ પામી કોડો વર્ષો સુધી ભોગવેલાં ભોગને ક્ષણમાં છોડી તપ દ્વારા મોક્ષ ચાલ્યા ગયા છે. ખરેખર તેમને જ પુરુષોત્તમ કહેવાય. તમે તો ડરપોક દેખાવ છો તેથી ઘરમાં રહી તપનો અભ્યાસ કરી રહ્યા છો.

જુઓ! હું હમણાં જ તપના અભ્યાસ વિના જ કઠિન દીક્ષાને ગ્રહણ કરું છું. શું તમે નથી જાણતાં કે પાપી કાળ ક્યારે આવી ભક્ષણ કરી લેશે તેનો ક્ષણ પણ વિશ્વાસ કરવાયોગ્ય નથી. તેથી જે સંસારથી છૂટવા માગે છે તેણે જ્યાં સુધી ઘડપણ આવ્યું નથી, ઈન્દ્રિયો મોળી પડી નથી તે પહેલાં જ મોક્ષને માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ વિગેરે હિતકર અને વૈરાગ્યવર્ધક વચનો દ્વારા શાલીભદ્રના રોમ રોમમાં વૈરાગ્ય જાગૃત કરી મુનિપદ માટે ઉત્તેજિત કરી દીધા અને પોતે પણ તેનાથી અધિક વિરક્ત થઈ પોતાને ઘેર ગયા અને રાજ્યનો ભાર પોતાના પુત્રને સોંપ્યો અને માતા પિતા શ્રેણિક આદિથી રજા લઈ શાલીભદ્ર આદિ અનેક લોકોને સાથે લઈ મહાવીર ભગવાનના સમવસરણમાં ગયા.

સમવસરણમાં જઈને ભગવાનના દર્શન પૂજન કરી અનેક પ્રકારના ગુણગાનથી ભક્તિ કરી, પ્રભુને વિનંતિ કરે છે કે હે નાથ! અમને મોક્ષને દેનારી ભગવતી જિનદીક્ષા આપો. એમ કહી હાથ જોડી ઊભા રહે છે અને ભગવાનની આજ્ઞા અનુસાર ધન્યકુમાર શાલીભદ્ર આદિ મહાપુરુષો બાહ્ય-અભ્યંતર પરિગ્રહનો ત્યાગ કરી મોક્ષની માતા મુનિદીક્ષા અંગીકાર કરે છે અને અનેક પ્રકારથી કઠિન તપશ્ચર્યા કરે છે. એ રીતે તપશ્ચરણ કરીને અંત સમયે સંલેખના ગ્રહણ કરી શુભધ્યાન શુભયોગ અને શુભલેશ્યા વડે નવ મહિના સુધી સંલેખનાનું પાલન કરી, અંતમાં પ્રાયોપગમન મરણથી ધ્યાન અને સમાધિપૂર્વક પ્રાણ છોડી, ધર્મના પ્રભાવથી સર્વાર્થસિદ્ધિ સ્વર્ગમાં અહમિંદ્ર થયા. ત્યાંથી ઉત્તમ મનુષ્ય થઈ મોક્ષ જશે. શાલીભદ્ર આદિ મુનિઓ પણ કઠિન તપ કરી સમાધિપૂર્વક પ્રાણ છોડીને પોતપોતાના તપશ્ચરણ અનુસાર યથાયોગ્ય સ્વર્ગમાં ગયા.

અહા! જુઓ પવિત્ર જૈનદર્શનના આશ્રયની અદ્ભુતતા! ક્યાં તો પાપી ચોર થઈ જિનમંદિરનું નિર્માલ્ય દ્રવ્ય ચોરી, સાતમી નરકના ઘોરથી ઘોર દુઃખો ભોગવ્યા! અને તે પછી અકૃતપુણ્ય થઈ કેવળ મુનિદાનની ભાવનાથી મહાન પુણ્ય ઉપાર્જન કરી સ્વર્ગમાં જઈ પુણ્યશાળી ધન્યકુમાર થયો અને પછી ઉત્તમ તપશ્ચરણ દ્વારા સર્વાર્થસિદ્ધિમાં ગયો અને ત્યાંથી ઉત્તમ મનુષ્ય થઈ પવિત્ર મોક્ષધામને પામશે. પાપી જીવોને પણ પવિત્ર બનાવી ઉત્તમ મોક્ષ સુખને આપે એવા જૈનદર્શનની મહાન વિશેષતા જાણી પવિત્ર જૈનદર્શનનું જ શરણ લેવું યોગ્ય છે.

(ધન્યકુમાર ચરિત્રમાંથી સારાંશ)

શ્રી રામ, લક્ષ્મણ, સીતા આદિના પૂર્વભવ

મહાસુંદર દેહાકારના ધારક શ્રી રામની ભક્તિરૂપી આભૂષણથી યુક્ત, રાવણના ભ્રાતા અને વિદ્યાધરોમાં શ્રેષ્ઠ રાજા વિભીષણ હાથ જોડી પ્રણામ કરી સકલભૂષણ કેવળીને પૂછવા લાગ્યા ‘હે દેવાધિદેવ! શ્રી રામે પૂર્વભવમાં શું કર્યું કે જેથી આવો મહિમા પામ્યા? તેમની સ્ત્રી સીતાને શું પ્રસંગથી દંડકવનમાં રાવણ હરીને લઈ ગયો? ધર્મ, અર્થ, કામ, મોક્ષ આ ચાર પુરુષાર્થનો વેત્તા, અનેક શાસ્ત્રોનો પાઠી, કૃત-અકૃત્યનો જ્ઞાતા, ધર્મ-અધર્મનો દેષ્ટા, પ્રધાનગુણ સંપન્ન એવો રાવણ મોહને વશ થઈ પરસ્ત્રીની અભિલાષારૂપી અગ્નિમાં પતંગીયાના ભાવને કેમ પ્રાપ્ત થયો? વિદ્યાધરોનો મહેશ્વર અનેક અદ્ભુત કાર્યોનો કર્તા અને મહાબળવાન રાવણ સંગ્રામમાં લક્ષ્મણ થકી હણાયો. તે આવા મૃત્યુને કેમ પામ્યો?

શ્રી કેવળીએ કહ્યું—“હે લંકેશ્વર! શ્રી રામ લક્ષ્મણ બન્ને અનેક ભવના ભાઈ છે અને રાવણના જીવ પ્રત્યે લક્ષ્મણના જીવને અનેક ભવોથી વેર છે. ભરતક્ષેત્રના એક નગરના અલ્પધનનો ધણી નયદત્ત નામનો વણિક હતો. તેની સુનંદા સ્ત્રીને ધનદત્ત પુત્ર હતો તે શ્રી રામનો જીવ અને બીજો વસુદત્ત નામનો પુત્ર તે લક્ષ્મણનો જીવ. એક યજ્ઞબલિ નામનો વિપ્ર વસુદત્તનો મિત્ર હતો તે તારો (વિભીષણનો) જીવ. તે જ નગરમાં એક સાગરદત્ત વણિકની રત્નપ્રભા સ્ત્રીને ગુણવતી નામની પુત્રી હતી તે સીતાનો જીવ અને તેનો નાનો ભાઈ ગુણવાન તે ભામંડલનો જીવ હતો. યૌવન, રૂપ, કળા, કાંતિથી મંડિત ગુણવતીના પિતાના અભિપ્રાયથી, ગુણવાને (ભામંડલના જીવે) ધનદત્ત (રામના જીવ) સાથે સગાઈ કરી. તે જ નગરમાં એક મહા ધનવાન વણિક શ્રીકાંત તે રાવણનો જીવ હતો. તે નિરંતર ગુણવતીને પરણવાની અભિલાષા રાખતો. ગુણવતીનો ભાઈ ગુણવાન ધનનો લોભી હોઈ ધનદત્તને અલ્પધનિક જાણી ગુણવતીને શ્રીકાંત સાથે પરણાવવા ઉદ્દેશી થયો.

યજ્ઞબલિ બ્રાહ્મણે આ વૃત્તાંત વસુદેવને કહ્યું કે તારા મોટાભાઈ સાથે સગાઈ થયેલ કન્યાને તેનો ભાઈ શ્રીકાંત સાથે પરણાવવા ઇચ્છે છે. આ સાંભળી વસુદત્ત (લક્ષ્મણનો જીવ) શ્રીકાંતને મારવા ખડ્ગ લઈ અંધારી રાત્રિમાં શ્યામ વસ્ત્ર પહેરી ધીરે પગે તેના ઘરે ગયો. ત્યારે શ્રીકાંત અસાવધાન બેઠો હતો, તેને ખડ્ગથી માર્યો. તેથી પડતાં પડતાં શ્રીકાંતે પણ વસુદત્તને ખડ્ગથી માર્યો. બન્ને મરીને વિંદ્યાચલના વનમાં હરણ થયા. નગરના દુર્જનોએ ગુણવતીને ધનદત્ત સાથે પરણાવવા ન દીધી અને કહ્યું કે તેના ભાઈએ અપરાધ કર્યો છે. દુર્જન લોકો કારણ વિના કોપ કરે છે, આ તો એક બહાનું હતું.

પોતાના ભાઈનું મરણ, પોતાનું અપમાન અને સગાઈ થયેલ કન્યાનો અલાભ થતાં મહાદુઃખી થઈ ધનદત્ત (રામનો જીવ) ઘરેથી નીકળી વિદેશગમન કરવા લાગ્યો. તે કન્યા પણ ધનદત્તની અપ્રાપ્તિથી અતિ દુઃખી થઈ અન્ય કોઈને ન પરણી અને મુનિઓની નિંદા, જિનમાર્ગની અશ્રદ્ધા અને પાપોપાર્જનથી કાળ પામી, આર્તધ્યાનથી મરીને જે વનમાં તે બન્ને (રાવણ ને લક્ષ્મણના

જીવ) મૃગ થયેલ ત્યાં તે મૃગી (સીતાનો જીવ) થઈ. પૂર્વ વેરવશ તે મૃગી અર્થે બન્ને મૃગ પરસ્પર લડીને મર્યાં. તે બન્ને સુવર થયા. પછી હાથી, ભેંસ, બળદ, વાનર, ગેંડા, શિયાળ, ઘેટા ઈત્યાદિ અનેક જન્મો ધાર્યાં અને તે મૃગી પણ તે જ જાતીની તિર્યચણી થતી રહી તથા તેના નિમિત્તે પેલા બન્ને પરસ્પર લડીને મરતાં રહ્યાં અને એ રીતે જળ-સ્થળના જીવો થઈ પ્રાણ તજતાં રહ્યાં.

માર્ગના ખેદથી અતિ દુઃખી ધનદત્ત (રામનો જીવ) એક દિવસ સૂર્યાસ્તના સમયે મુનિઓના આશ્રમમાં ગયો. ભોળો કાંઈ જાણે નહિ તેથી સાધુઓને કહેવા લાગ્યો કે તમે ધર્માત્મા છો, હું તૃષાથી પીડિત છું, મને જળપાન કરાવો. ત્યારે મુનિ તો ન બોલ્યા પરંતુ કોઈ જિનધર્મીએ મધુર વચનથી તેને સંતોષ ઉપજાવી કહ્યું કે “હે મિત્ર! રાત્રિમાં અમૃત પણ ન પીવું જોઈએ ત્યાં જળની શું વાત? જ્યારે નેત્રો વડે કાંઈ સૂઝે નહિ, સૂક્ષ્મ જીવ દેષ્ટિમાં ન પડે, તેવી રાત્રિના સમયે જો તું અતિ તૃષાતુર હોય તોપણ ખાન પાન ન કરવું. જેનાથી ભવસાગરમાં ડૂબાય તેવું તું ન કર.” તે સાંભળી દયામય ચિત્તયુક્ત ધનદત્ત શાંત ચિત્ત થયો. શક્તિ અલ્પ હોતાં મહાવ્રતી થઈ શક્યો નહિ, પરંતુ અણુવ્રતી શ્રાવક થયો. કાળ પામી સમાધિ મરણ કરી, સૌધર્મ સ્વર્ગમાં મહાઋદ્ધિધારિ દેવ થયો.

પૂર્વપુણ્યના યોગથી દેવાંગનાદિ સુખભોગવી સ્વર્ગથી ચ્યવીને મહાપુરનગરના મેરૂ નામના શ્રેષ્ઠીની ધારીણી નામની સ્ત્રીનો પદ્મરુચિ નામનો પુત્ર (રામનો જીવ) થયો. એક દિવસ શેઠનો પુત્ર પદ્મરુચિ પોતાના ગોકુળમાં અશ્વ ઉપર ચઢીને આવ્યો. ત્યારે એક વૃદ્ધ બળદને કંઠગત પ્રાણ સહિત દેખ્યો તેથી તે અશ્વ પરથી ઉતરીને દયા વડે બળદના કાનમાં નમોકાર મંત્ર કહેવા લાગ્યો, બળદે ચિત્ત દઈ મંત્ર સાંભળ્યા. બળદ પ્રાણ તજી, તે જ નગરના રાજા છત્રચ્છાયની રાણી શ્રીદેતાના ગર્ભમાં આવ્યો.

રાજા છત્રચ્છાયને પુત્ર ન હોવાથી પુત્રજન્મથી અતિ હર્ષિત થઈ નગરની ઘણી શોભા કરી. પુણ્યકર્મના યોગથી તે બાળક વૃષભધ્વજ પૂર્વજન્મને જાણવા લાગ્યો. બળદના ભવના શીત આતાપ આદિ મહાદુઃખ અને મૃત્યુ સમયે નમોકારમંત્રના શ્રવણના પ્રભાવથી રાજકુમાર થયો, તે સર્વ પૂર્વ અવસ્થા યાદ કરી બાળક અવસ્થામાં જ મહાવિવેકી થયો. તરૂણ અવસ્થા થતાં એક દિવસ વિહાર કરતાં બળદના મરણ સ્થળે ગયો, પોતાના પૂર્વભવનું ચરિત્ર વિચારી આ વૃષભધ્વજકુમાર પૂર્વજન્મની મરણભૂમિ દેખી દુઃખી થયો. હાથી પરથી ઊતરી પોતાના મૃત્યુને સુધારનાર એક પુરુષ એક બળદની નિકટ બેસી નમોકારમંત્ર સાંભળાવે છે તેવું એક ચિત્રપટ બનાવીને મૂક્યું તથા તેની સમીપ એક રખેવાળને રાખ્યો.

એક વખત દર્શન કરવા માટે મેરૂશ્રેષ્ઠીનો પુત્ર પદ્મરુચિ (રામનો જીવ) આવ્યો અને ચિત્રપટને દેખીને હર્ષિત થયો. દર્શન કર્યાં પછી ચિત્રપટને નીરખી મનમાં વિચારે છે કે એક મરણોન્મુખ બળદને નમોકારમંત્ર મેં સાંભળાવ્યા હતા. રખેવાળ મનુષ્યે જઈ રાજકુમારને કહ્યું. તે સાંભળતાં જ રાજકુમાર મહાઋદ્ધિથી હાથી ઉપર ચઢી શીઘ્રથી પોતાના મિત્રને મળવા આવ્યો. હાથી પરથી ઊતરી જિનમંદિરમાં દર્શન કરી બહાર આવી પદ્મરુચિને બળદની તરફ નિહાળતાં દેખ્યો.

રાજકુમારે શ્રેષ્ઠીના પુત્રને પૂછ્યું કે તમે બળદની તરફ કેમ જુઓ છો? ત્યારે પદ્મરુચિએ (રામના જીવે) કહ્યું કે એક મરતાં બળદને મેં નમોકારમંત્ર આપ્યા હતાં. તે ક્યાં ઉપજ્યો છે તે જાણવાની ઈચ્છા છે. ત્યારે વૃષભધ્વજ બોલ્યો કે “તે હું છું ” આમ કહીને પગમાં પડીને પદ્મરુચિની સ્તુતિ કરી, જેમ શિષ્ય ગુરુની કરે અને કહેવા લાગ્યો કે હું પશુ મહા અવિવેકી, મૃત્યુના કષ્ટથી દુઃખી હતો, તમે મારા મહા મિત્ર, નમોકારમંત્રના દાતા સમાધિમરણના કારણ થયા. આપ દયાળુ પરભવને સુધારનારે મને મહામંત્ર આપ્યો જેથી હું રાજકુમાર થયો. રાજા, દેવ, માતા, સહોદર, મિત્ર કુટુંબીજનો પણ જે ઉપકાર ન કરે તેવો તમે કર્યો. તમે નમોકારમંત્ર આપ્યો તેના સમાન કોઈ પદાર્થ ત્રિલોકમાં નથી. તેનો હું શું પ્રત્યુપકાર કરું? તમારામાં મારી અધિક ભક્તિ ઊપજી છે, જે આજ્ઞા આપો તે કરુ.

હે પુરુષોત્તમ! આપ આજ્ઞા કરીને મને ભક્ત કરો. આ સમસ્ત રાજ્યને લો. હું આપનો દાસ આ મારા શરીર વડે ‘ઈચ્છા હોય તે સેવા કરાવો.’ આ પ્રમાણે વૃષભધ્વજે કહ્યું ત્યારે પદ્મરુચિને અને તેને અતિ પ્રીતિ થઈ. બન્ને સમ્યગદૃષ્ટિ, રાજ્યમાં શ્રાવકના વ્રત પાળવા લાગ્યા, ઠેર ઠેર ભગવાનના ચૈત્યાલયો બનાવી તેમાં જિનબિંબ પધરાવી સમસ્ત પૃથ્વીને શોભાયમાન કરી અંતમાં વૃષભધ્વજ અને પદ્મરુચિ શેઠ સમાધિકરણ કરી બીજા સ્વર્ગમાં દેવ થયાં અને ત્યાં પણ પરમ મિત્ર થયા.

ત્યાંથી ચ્યવી પદ્મરુચિનો (રામનો) જીવ પશ્ચિમ વિદેહમાં વિજયાધર્મગિરિમાં નંદાવર્તનગરના રાજા નંદિશ્વરની રાણી કનકપ્રભાનો નયનાનંદ નામનો પુત્ર (રામનો જીવ) થયો. તેણે વિદ્યાધરોના ચક્રીપદની સંપદા ભોગવી, પછી મહામુનિની અવસ્થા ધારી. તપ કરી સમાધિકરણ કરી ચોથા સ્વર્ગમાં દેવ થયો. ત્યાં પુણ્યરૂપી વૃક્ષના સુખરૂપ મહામનોજ્ઞ ફળ ભોગવ્યાં, ત્યાંથી ચ્યવીને પૂર્વ વિદેહમાં ક્ષેમપુરી નગરીના રાજા વિપુલવાહન અને રાણી પદ્માવતીનો શ્રીચંદ્ર નામનો પુત્ર (રામનો જીવ) થયો. ત્યાં સ્વર્ગ સમાન સુખ ભોગવ્યાં. તેના પુણ્યના પ્રભાવથી દિન પ્રતિદિન રાજ્યની વૃદ્ધિ થઈ, અખૂટ ભંડાર થયો અને સમુદ્રાંત પૃથ્વી એક ગ્રામવત્ વશ કરી. ઈંદ્રાણી સમાન રાણીઓ સહિત સુખ ભોગવતાં હજારો વર્ષ સુખથી રાજ્ય કર્યું.

એક દિવસ મહાસંઘ સહિત ત્રિગુપ્તિના ધારક સમાધિગુપ્ત નામના યોગીશ્વર નગરના ઉદ્યાનમાં બિરાજેલાં જાણી નગરના લોકો વંદના કરવાં ચાલ્યા, સ્તુતિ કરતાં વાજાંત્રો વગાડતાં હર્ષથી જતાં લોકોના નાદ સાંભળી શ્રીચંદ્રે સમીપવર્તી લોકોને પૂછ્યું કે આ હર્ષનાદ શા કારણે થાય છે? મંત્રીઓએ તપાસ કરીને જણાવ્યું કે મુનીશ્વર આવેલ છે, તેમનાં દર્શન કરવા જાય છે. આ સમાચાર સાંભળી રાજા શ્રીચંદ્રના શરીરમાં હર્ષથી રોમાંચ થઈ આવ્યો. સમસ્ત પરિવારના લોકો સહિત રાજા મુનિનાં દર્શન કરવા ગયા.

મુનિરાજને દેખી પ્રણામ કરી મહાવિનય સંયુક્ત થઈ રાજા પૃથ્વી પર બેઠો. ઋષીશ્વરને દેખી રાજાને અતિ ધર્મસનેહ ઉપજ્યો. મહા તપોધર ધર્મશાસ્ત્રના વેત્તા, પરમ ગંભીર મુનીશ્વર લોકોને તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉપદેશ દેવા લાગ્યા. ઉત્તમ પુરુષોના ચરિત્રને કહેનાર પ્રથમાનુયોગ, ત્રિલોકનું કથન

કરનાર કરણાનુયોગ, મુનિ—શ્રાવક ધર્મને દર્શાવનાર ચરણાનુયોગ અને છ દ્રવ્ય, નવ તત્ત્વ, સાત પદાર્થો અને પંચાસ્તિકાયનો નિર્ણય કરાવનાર દ્રવ્યાનુયોગ છે. વક્તાઓમાં શ્રેષ્ઠ મુનિરાજ જિનમાર્ગનો ઉદ્યોત કરનાર ચાર અનુયોગનો ઉપદેશ દેવા લાગ્યા.

આ સંસાર-સાગરમાં કર્મના યોગથી ભ્રમણ કરતાં આ જીવ મહાકષ્ટથી મોક્ષમાર્ગને પ્રાપ્ત થાય છે. સંધ્યાના વર્ણવત્ સંસારનો ઠાઠ વિનાશીક છે. વિદ્યુતના ચમકાર તથા ઈન્દ્રધનુષવત્ જગતનું ચરિત્ર ક્ષણભંગુર નિઃસાર છે.

નરક-તિર્યચગતિ તો દુઃખરૂપ જ છે અને દેવ—મનુષ્ય ગતિમાં આ જીવ સુખ જાણે છે પરન્તુ તે સુખ નથી, દુઃખ જ છે. જેનાથી તૃપ્તિ ન થાય તે દુઃખ જ છે. જે માહેન્દ્ર સ્વર્ગના ભોગોથી તૃપ્ત ન થયો તે મનુષ્યભવના તુચ્છ ભોગોથી કેવી રીતે તૃપ્ત થાય? આ મનુષ્યભવ ભોગયોગ્ય નથી, વૈરાગ્યયોગ્ય છે.

રાજા શ્રીચંદ્ર મુનિના વચન સાંભળી વિષયાનુભવના સુખથી વૈરાગ્ય પામ્યા, પોતાના ધ્વજકાંતિ પુત્રને રાજ્ય આપી, સમાધિગુપ્ત મુનિ સમીપ મુનિ થયા. મહાતપસ્વી મહાગુણોયુક્ત શ્રીચંદ્ર મુનિ કર્મ પિંજરને જર્જરિત કરી, કાળ પામી, (શ્રી રામચંદ્રનો જીવ) પાંચમા બ્રહ્મ સ્વર્ગમાં ઈન્દ્ર થયા તથા લક્ષ્મી, કાંતિ, પ્રતાપના ધારક દેવોના ચૂડામણિ, ત્રિલોક પ્રસિદ્ધ પરમ ઋદ્ધિથી યુક્ત મહાસુખ ભોગવવા લાગ્યા. શ્રીચંદ્રનો જીવ બ્રહ્મેન્દ્ર સ્વર્ગના સુખો ભોગવી, ત્યાંથી ચ્યવી રામચંદ્ર થયા.

આ પ્રમાણે (૧) ધનદત્તનો જીવ (૨) પ્રથમ સ્વર્ગમાં દેવ (૩) પદ્મરુચિ શેઠ (૪) બીજા સ્વર્ગમાં દેવ (૫) નયનાનંદ રાજા (૬) ચોથા સ્વર્ગમાં દેવ (૭) શ્રીચંદ્ર રાજા (૮) બ્રહ્મેન્દ્ર અને નવમા ભવમાં શ્રી રામચંદ્ર થયા, હવે આગળ હે લંકેશ્વર (વિભીષણ)! શ્રી રામ મોક્ષમાં જશે, પુનઃ સંસાર-ભ્રમણ નથી.

કર્મોની વિચિત્રતા વશ મૃણાલકુંડ નગરના રાજા વજ્રકંબુકની રાણી હેમવતીને પૃથ્વીપ્રસિદ્ધ શંભુ નામનો પુત્ર થયો તે શ્રીકાંતનો જીવ, હોનહાર રાવણ છે. વસુદત્તનો જીવ, તે જ રાજાનો શ્રીભૂતિ પુરોહિત થયો તે હોનહાર લક્ષ્મણ છે. તે મહાજિનધર્મી સમ્યગ્દેષ્ટિને તેની સ્ત્રી સરસ્વતીથી વેદવતી નામની પુત્રી થઈ, તે ગુણવતીનો જીવ, હોનહાર સીતા છે.

પૂર્વે ગુણવતીના ભવથી સમ્યક્ત્વ વિના અનેક તિર્યચ યોનિઓમાં ભ્રમણ કરી સાધુઓની નિંદાના દોષથી ગંગાતટ પર હાથણી થયેલ. એક દિવસ કીચડમાં ફસાઈને શરીર પરાધીન થઈ ગયું, નેત્ર ચકળ-વિકળ થયા, મંદ મંદ શ્વાસ લે, તે વખતે એક તરંગવેગ નામના મહા દયાવાન વિદ્યાધરે તેના કાનમાં નમોકારમંત્ર દીધો. તેના પ્રભાવથી કષાયમંદ થયો અને વિદ્યાધરે વ્રત આપ્યા તેથી જિનધર્મના પ્રસાદથી શ્રીભૂતિ પુરોહિતની (લક્ષ્મણના જીવની) પુત્રી વેદવતી થઈ.

એક દિવસ મુનિ આહાર અર્થે આવ્યા ત્યારે તે હસવા લાગી. ત્યારે પિતાએ તેને નિવારી. તે

શાંતચિત્ત થઈ. કન્યા પરમ રૂપવતી હતી. તેથી અનેક રાજપુત્રો તેને પરણવાની અભિલાષા કરે. રાજા વજ્રકંબુકનો પુત્ર શંભુ જે હોનહાર રાવણ છે, તે પણ વિશેષ અનુરાગી થયો. પુરોહિત શ્રીભૂતિ જિનધર્મી હતો. તેણે પ્રતિજ્ઞા કરી જો મિથ્યાદૃષ્ટિ કુબેર સમાન ધનવાન હોય તોપણ હું મારી પુત્રી તેને ન આપું. તેથી શંભુકુમારે રાત્રિમાં પુરોહિતને માર્યો.

પુરોહિત જિનધર્મના પ્રસાદથી સ્વર્ગમાં દેવ થયો. સાક્ષાત્ દેવી સમાન વેદવતી શંભુને ઈચ્છતી ન હતી છતાં પણ પાપી બળાત્કારથી પરણવા ઉદ્યમી થયો. વેદવતીને સર્વથા અભિલાષા ન હતી ત્યારે કામથી પ્રજ્વલિત પાપી શંભુએ જોરાવરીથી વેદવતી સાથે મૈથુન કર્યું. તેથી વિરક્ત હૃદય, કંપાયમાન શરીરથી અગ્નિની શિખા સમાન પ્રજ્જ્વલિત કન્યા પોતાના શીલઘાતથી અને પિતાના ઘાતથી પરમદુઃખને ધારતી લાલ નેત્ર કરી મહાકોપ કરી કહેવા લાગી “અરે પાપી! તેં મારા પિતાને માર્યા. હું કુંવારી, મારી સાથે બળાત્કારથી વિષય સેવન કર્યું. તેથી નીચ! હું તારા નાશનું કારણ થઈશ. મારા પિતાને તેં માર્યા તે મહા અનર્થ કર્યો. મારા પિતાના મનોરથને હું કદી પણ ન ઊલંઘુ. મિથ્યાદૃષ્ટિને સેવવા કરતાં મરણ ભલું છે.” આમ કહીને શ્રીભૂતિ પુરોહિતની કન્યા વેદવતી હરિકાંતા આર્યિકાની સમીપ જઈ આર્યિકાના વ્રત ધારી દુર્ધર તપ કરવા લાગી. કેશનું લોચન કરી મહાતપ વડે રૂધિર માંસને સુકવી નાખ્યા, અસ્થિ અને નસ પ્રગટ દેખાવા લાગ્યા, સમાધિમરણ કરી પાંચમા સ્વર્ગમાં ઉપજી અને ત્યાં પુણ્યોદયથી સ્વર્ગના સુખ ભોગવવા લાગી.

વેદવતીનો જીવ સ્વર્ગમાંથી ચ્યવીને ચક્રપુરનગરના ચક્રધ્વજ રાજાને ચિત્તોસ્તવા નામની પુત્રી થઈ. તે કન્યા પાઠશાળામાં ભણતી હતી ત્યાં એક બ્રાહ્મણ પુત્ર પિંગળ ભણતો હતો તેની સાથે ચિત્તોત્સવાનું મન મળી ગયું તેથી પિંગળને વિદ્યા સિદ્ધ ન થઈ. જેનું મન કામબાણથી વિંધાય તેને વિદ્યા અને ધર્મની પ્રાપ્તિ ન થાય.

જેમ કીર્તિને અપયશ હરી જાય તેમ પાપી પિંગળ ચિત્તોસ્તવીને હરીને વિદગ્ધનગરમાં ગયો, ધનરહિત હોવાથી નગરની બહાર કુટીર બનાવીને રહ્યો. જ્ઞાનવિજ્ઞાન રહિત હોવાથી લાકડા કાપી વેચીને આજીવિકા ચલાવતો હતો.

એક વખત ત્યાંનો રાજા કુંડલમંડિત ચિત્તોસ્તવાને દેખીને કામથી મોહિત થયો અને દાસીને મોકલી ચિત્તોત્સવાને પોતાને ત્યાં રાખી રાણી બનાવી. પિંગળ જ્યારે લાકડા કાપીને ઘેર આવ્યો ત્યારે સ્ત્રીને દેખી નહીં તેથી રાજાની પાસે ફરિયાદ કરવા ગયો કે મારી સ્ત્રી કોઈ ચોરી ગયો છે. ત્યારે રાજાએ નોકરને ઈશારો કરીને સમજાવીને પિંગળને કાઢી મૂક્યો. પિંગળ સ્ત્રીના વિયોગથી અતિ દુઃખી થયો. એક વખત મુનિરાજનો સમાગમ થતાં તેમના ઉપદેશથી તેનું મન શાંત થયું અને દીક્ષા લઈ મુનિ થયો અને મરીને ભવનવાસી દેવ થયો.

કુંડલમંડિત અન્યાયમાર્ગથી રાજ્યભ્રષ્ટ થયો. એક વખત મુનિરાજનો સમાગમ થતાં તેના ઉપદેશથી માંસ આદિનો ત્યાગ કર્યો અને અંત સમયે રોગની વ્યાધિથી મરણ પામી રાજા જનકની રાણી વિદેહાના ગર્ભમાં આવ્યો અને તે જ સમયે ચિત્તોત્સવાનો જીવ જે વેદવતી થઈ હતી તે

(સીતાનો જીવ) તપના પ્રભાવથી જનકની રાણી વિદેહાના ગર્ભમાં આવી તે સીતાનો જીવ, કુંડલમંતિનો જીવ ભામંડલ તે બન્ને બેન—ભાઈરૂપે વિદેહાને ત્યાં જનમ્યા.

શંભુકુમાર અનીતિના યોગથી સંસારમાં અત્યંત નિંદનીક થયો. ધન, કુટુંબ અને સેવકથી રહિત થઈ ઉન્મત થઈ ગયો. જિનધર્મથી પરાન્મુખ, સાધુઓની હાંસી નિંદા કરે, માંસ મદ્યનો આહારી, પાપક્રિયામાં ઉદમી તે અશુભોદયથી નરક તિર્યચમાં મહાદુઃખ ભોગવવા લાગ્યો. કાળવશ કંઈક પાપકર્મના ઉપશમથી કૃશધ્વજ બ્રાહ્મણની સાવિત્રી નામની સ્ત્રીનો પ્રભાસકુંદ નામનો (હોનહાર રાવણ) પુત્ર થયો.

પ્રભાસકુંદે દુર્લભ જિનધર્મનો ઉપદેશ પામી વિચિત્રનિધિ મુનિ પાસે દીક્ષા લીધી. કામ, ક્રોધ, મદ, મત્સર, આરંભરહિત થયો. નિર્વિકાર તપ કરીને દયાવાન, નિસ્પૃહી, જિતેન્દ્રિય પક્ષોપવાસ, માસોપવાસ કરે. જ્યાં સૂર્યાસ્ત થાય, ત્યાં જ નિર્જન વનમાં રહે. મૂળગુણ પરિષ્કલને પાળે અને ઉત્તમ ક્રિયાયુક્ત તે પ્રભાસકુંદ મુનિ શ્રી સંમેદશિખરની વંદના અર્થે ગયા. જેનું ચિંતવન કરતાં પાપોનો ક્ષય થાય એવા નિર્વાણક્ષેત્રમાં આકાશમાં એક કનકપ્રભ વિદ્યાધરની વિભૂતિ દેખી તેણે નિદાન કર્યું કે જો જિનધર્મના તપનું માહાત્મ્ય સત્ય છે તો હું આવી વિભૂતિ પામું.

જુઓ, જીવોની મૂઢતા! ત્રણલોકમાં પણ જેનું મૂલ્ય નથી એવા અમૂલ્ય તપરૂપી રત્નને ભોગરૂપી મૂઠી શાક માટે વેચ્યું. કર્મના પ્રભાવથી જીવોની વિપરીત બુદ્ધિ થાય છે. નિદાનથી દુઃખિત તે વિષમ તપ કરીને ત્રીજા સ્વર્ગમાં દેવ થયો. ભોગાસક્તચિત્ત તે ત્યાંથી ચ્યવીને રાજા રત્નપ્રભની રાણી કેકસીને રાવણ નામનો પુત્ર થયો. લંકામાં મહાવિભૂતિ પામ્યો.

વસુદત્તનો જીવ અનુક્રમથી લક્ષ્મીરૂપી વેલને લપટાવવા વૃક્ષરૂપી વાસુદેવ થયો. તેના ભવ ૧. વસુદત્ત, ૨. મૃગ, ૩. શુકર, ૪. હાથી, ૫. પાડો, ૬. બળદ, ૭. વાનર, ૮. ચિત્તો, ૯. શિયાળ, ૧૦. ઘેંટું, ૧૧. જળચર-સ્થળચરના અનેક ભવ, ૧૨. શ્રીભૂતિ પુરોહિત, ૧૩. દેવરાજ, ૧૪. પુનર્વસુ વિદ્યાધર, ૧૫. ત્રીજા સ્વર્ગમાં દેવ, ૧૬. વાસુદેવ લક્ષ્મણ, ૧૭. મેઘા-નરક, ૧૮. કુટુંબીપુત્ર, ૧૯. દેવ, ૨૦. વણિક, ૨૧. ભોગભૂમિ, ૨૨. દેવ, ૨૩. ચક્રવર્તીનો પુત્ર, ૨૪. કેટલાક ઉત્તમ ભવોને ધારી પુષ્પરાર્ધ વિદેહક્ષેત્રમાં તીર્થંકર અને ચક્રવર્તીએ બે પદના ધારક થઈ મોક્ષ પામશે.

દશાનન રાવણના ભવ :—૧. શ્રીકાંત, ૨. મૃગ, ૩. શુકર, ૪. હાથી, ૫. પાડો, ૬. બળદ, ૭. વાનર, ૮. ચિત્તો, ૯. શિયાળ, ૧૦. ઘેંટું, ૧૧. જળચર-સ્થળચરના અનેક ભવ, ૧૨. શંભુ, ૧૩. નરક-તિર્યચના અનેક ભવ, ૧૪. પ્રભાસકુંદ, ૧૫. ત્રીજા સ્વર્ગમાં દેવ, ૧૬. રાવણ, ૧૭. વાળુકા-નરક, ૧૮. કુટુંબીપુત્ર, ૧૯. દેવ, ૨૦. વણિક, ૨૧. ભોગભૂમિ, ૨૨. દેવ, ૨૩. ચક્રીપુત્ર, ૨૪. કેટલાક ઉત્તમભવ ધારી ભરતક્ષેત્રમાં તીર્થંકર થઈ મોક્ષ પામશે.

જાનકીના ભવ :—૧. ગુણવતી, ૨. મૃગી, ૩. શુકરી, ૪. હાથણી, ૫. ભેંસ, ૬. ગાય,

૭. વાનરી, ૮. ચિત્તી, ૯. શિયાળણી, ૧૦. ઘેંટી, ૧૧. જળચર—સ્થળચરના અનેક ભવ, ૧૨. વેદવતી, ૧૩. દેવી અમૃતમતિ-પમું સ્વર્ગ, ૧૪. ચિત્તોત્સ્વા, ૧૫. બળદેવની પટરાણી સીતા, ૧૬. સોળમાં સ્વર્ગમાં પ્રતીન્દ્ર, ૧૭. ચકવર્તી, ૧૮. અહમીંદ્ર, ૧૯. રાવણનો જીવ તીર્થકર થશે તેના પ્રથમ ગણધરદેવ થઈ મોક્ષ પ્રાપ્ત થશે.

રાવણે સકલ પૃથ્વી વશ કરી, એક અંગુલ પ્રમાણ ભૂમિ આજ્ઞા રહિત ન રહી. ગુણવતીનો ભાઈ ગુણવાન હતો તે જ ચિત્તોત્સવાનો પતિ કુંડલમંડિત મરીને સીતા (ચિત્તોત્સવા) નો ભાઈ ભામંડલ થયો. યજ્ઞબલિ બ્રાહ્મણનો જીવ તું વિભીષણ થયો અને બળદના ભવમાં નમોકારમંત્રના પ્રભાવથી દેવ—નરના ભવધારી આ સુગ્રીવ થયો. ભામંડલ, સુગ્રીવ અને તું (વિભીષણ) પૂર્વભવની પ્રીતિથી અને પુણ્યના પ્રભાવથી મહા પુણ્યાધિકારી શ્રીરામના અનુરાગી થયા. આ કથા સાંભળી વિભીષણે વાલિના ભવ પૂછ્યા.

કેવળીએ કહ્યું—‘હે વિભીષણ! રાગ—દ્વેષાદિના દુઃખના સમૂહથી સભર આ ચાતુર્ગતિમય સંસાર-સાગર છે તેમાં એક વૃંદાવનમાં એક કાળિયાર મૃગે સ્વાધ્યાય કરતાં એક સાધુના શબ્દોને અંતકાળમાં સાંભળીને ઐરાવતક્ષેત્રમાં દિતનગરમાં વહિત નામના સમ્યગ્દેષ્ટિ મનુષ્યની શિવમતિ નામની સ્ત્રીનો મેઘદત્ત પુત્ર થયો. તે જિનપૂજામાં ઉદ્યમી, જિનરાજનો ભક્ત, અણુવ્રતનો ધારક સમાધિમરણ કરી બીજા સ્વર્ગમાં દેવ થયો. ત્યાંથી ચ્યવી જંબુદ્વીપનાં પૂર્વ વિદેહની વિજયાવતીપુરીની સમીપ મતકોકિલ ગ્રામના સ્વામી કાંતિશોકની રત્નાંગિની સ્ત્રીનો મહાસુંદર, શુભાચારી સ્વત્પ્રભ નામનો પુત્ર થયો. જિનધર્મ નિપુણ તેણે સંયત નામના મુનિ થઈ હજારો વર્ષ પર્યંત વિધિપૂર્વક અનેકવિધ તપ મહાનિર્મળ ચિત્તથી કર્યું. તપના પ્રભાવથી અનેક ઋદ્ધિઓ પ્રગટી છતાં નિઃગર્વ રહ્યા. સંયોગ સંબંધમાં મમતાને તજી ઉપશમશ્રેણી આરોહીને શુકલધ્યાનના પ્રથમ ભાગમાં મૃત્યુ પામી સર્વાર્થસિદ્ધિમાં ગયા. ૩૩ સાગર સુધી અહમીન્દ્રના સુખ ભોગવી રાજા સૂર્યરજનો વાલિ નામે પુત્ર થયો.

વાલિ વિદ્યાધરોનો અધિપતિ કિલકંધાપુરનો ઘણી, સુગ્રીવનો ભાઈ, મહાગુણવાન તે જ્યારે રાવણ ચઢી આવ્યો ત્યારે જીવદયા અર્થે યુદ્ધ ન કરતાં સુગ્રીવને રાજ્ય આપી દિગંબર મુનિ થયા. જ્યારે તે કૈલાસ પર ધ્યાન કરતા હતા ત્યારે રાવણ ત્યાંથી નીકળ્યો. તેમને જોઈ રાવણે ક્રોધ કરી કૈલાસ ઉઠાવવાનો ઉદ્યમ કર્યો. વાલિ મુનિએ ચૈત્યાલયોનો ભંગ ન થાય તેવી ભક્તિથી ધીરેથી અંગૂઠા વડે ભૂમિને દબાવી જેથી રાવણ કૈલાસની નીચે દબાવા લાગ્યો. ત્યારે તેની રાણી મંદોદરીએ સાધુની સ્તુતિ કરી અભયદાન અપાવ્યું. રાવણે વાલિ મુનિની પૂજા—ભક્તિ કરી પોતાના સ્થાને ગયો. વાલિ મહામુનિએ ગુરુની પાસે પ્રાયશ્ચિત નામનું તપ લઈ દોષનું નિરાકરણ કરી ક્ષપકશ્રેણી ચઢી કર્મોને દગ્ધ કર્યા, લોક-શિખર પર સિદ્ધાલયમાં ગયા, નિજસ્વભાવને પ્રાપ્ત થયા.

વસુદત્ત (લક્ષ્મણનો જીવ) અને શ્રીકાંતને (રાવણનો જીવ) ગુણવતીના કારણે મહા વેર ઉપજ્યું હતું તેથી અનેક ભવોમાં પરસ્પર લડીને મર્યા. ગુણવતીથી અને વેદવતીથી રાવણના જીવને

અભિલાષા ઉપજી હતી તે કારણે રાવણે સીતાનું હરણ કર્યું અને વેદવતીના પિતા, શ્રીભૂતિ, ઉત્તમ સમ્યગ્દષ્ટિ બ્રાહ્મણને વેદવતી માટે શત્રુએ (રાવણના જીવે લક્ષ્મણના જીવને) હણ્યો. તે સ્વર્ગમાં જઈ ત્યાંથી ચ્યવી પ્રતિષ્ઠિત નગરમાં પુનર્વસુ વિદ્યાધર થયો. તે નિદાન સહિત તપ કરીને ત્રીજા સ્વર્ગમાં દેવ થઈ શ્રીરામના મહા સ્નેહવંત લઘુભ્રાતા લક્ષ્મણ વાસુદેવ થયા અને પૂર્વ વેરથી રાવણને હણ્યો. વેદવતી સાથે શંભુએ વિપરીતતાથી મૈથુન કરી શીલભ્રષ્ટ કર્યું તેથી સીતા રાવણના નાશનું કારણ બની. જે જેને હણે છે, તે તેનાથી હણાય છે.

ત્રણ ખંડની લક્ષ્મીરૂપી રાત્રિનો ચંદ્રમા રાવણ, તેને હણી લક્ષ્મણ સાગરાંત પૃથ્વીનો અધિપતિ બન્યો. રાવણ સમાન શૂરવીર પરાક્રમી આ પ્રમાણે માર્યો જાય તે કર્મોનો દોષ છે. દુર્બળથી સબળ બને, સબળથી દુર્બળ બને અને ઘાતક હોય તે હણાય, હણાયેલ હોય તે ઘાતક બને; સંસારી જીવોની આ જ ગતિ છે. કર્મોની ચેષ્ટાથી કદીક સ્વર્ગમાં સુખ પામે અને કદીક નરકના દુઃખ પામે છે. જેમ મહા સ્વાદિષ્ટ શ્રેષ્ઠ ભોજનમાં કોઈ વિષ મેળવી દુષિત કરે તેમ મૂઠ જીવ ઉગ્ર તપને ભોગવિલાસ વડે દૂષિત કરે છે. જેમ કોઈ વિષવૃક્ષને અમૃતરસથી સીંચે, ભસ્મ માટે રત્નોની રાશિને જલાવે અને કોલસા માટે ચંદનવૃક્ષને દગ્ધ કરે તેમ અજ્ઞાની જીવ નિદાનબંધ કરી તપને દૂષિત કરે છે.

આ સંસારમાં સ્ત્રી સર્વ દોષોની ખાણ છે. તેના અર્થે અજ્ઞાની શું કુકર્મ ન કરે? આ જીવે જે કર્મ ઉપાજર્યા છે તે અવશ્ય ફળ પ્રદાન કરે છે. તેને અન્યથા કરવા કોઈ સમર્થ નથી. જે ધર્મમાં પ્રીતિ ન કરે અને અધર્મ ઉપાર્જે છે તે કુગતિ પામે છે, તેની ભૂલ માટે શું કહીએ? જે સાધુ થઈ મદ-મત્સર ધારે છે તેને ઉગ્ર તપથી પણ મુક્તિ નથી.

જેને શાંત ભાવ નથી, સંયમ નથી, તપ નથી તે દુર્જન મિથ્યાદષ્ટિને સંસાર-સાગરને તરવાનો શું ઉપાય છે? જે પ્રચંડ પવનથી મદોન્મત્ત ગજરાજ ઊડે, તેનાથી સસલું ઊડે તેનું શું આશ્ચર્ય? તેમ જે સંસારની જૂઠી માયામાં ચક્રવર્તી આદિ મહાપુરુષો ભૂલે તો અન્ય મનુષ્યની શું વાત? આ જગતમાં વેરભાવ પરમ દુઃખનું કારણ છે, વિવેકી તે ન કરે. જેને આત્મકલ્યાણની ભાવના છે તે પાપકારી વાણી કદાપિ ન બોલે.

ગુણવતીના ભવમાં મુનિનો અપવાદ કર્યો હતો અને વેદવતીના ભવમાં એક મંડલિકા ગ્રામમાં સુદર્શન નામના મુનિ વનમાં આવેલ હતા, લોકો વંદના કરી ગામમાં ગયા ત્યારે મુનિની બહેન સુદર્શના નામની આર્યિકા મુનિની સમીપ બેસી ધર્મ શ્રવણ કરતી હતી. વેદવતીએ તે દેખીને ગામના લોકોની પાસે મુનિની નિંદા કરી કે “મેં મુનિને એકલી સ્ત્રીની સમીપ બેઠેલા દેખ્યા.” ત્યારે કેટલાકે તે માન્યું અને કેટલાક બુદ્ધિવંતોએ ન માન્યું. પરંતુ ગામમાં અપવાદ થયો. તેથી મુનિએ નિયમ કર્યો કે આ જૂઠો અપવાદ દૂર થાય તો આહાર માટે નીકળવું, અન્યથા નહીં. ત્યારે નગરના દેવતાએ વેદવતીના મુખથી સમસ્ત નગરજનોને કહેડાવ્યું કે “મેં જૂઠો અપવાદ કર્યો છે. તે ભાઈ-બહેન છે.” અને મુનિ પાસે જઈ વેદવતીએ ક્ષમા માંગી કે ‘હે પ્રભુ! મેં પાપીણિએ મિથ્યાવચન કહ્યાં તે ક્ષમા કરો.’”

આ પ્રમાણે મુનિનિંદાના દોષથી સીતાનો જૂઠો અપવાદ થયો અને મુનિ પાસે ક્ષમાપના કરાવી તેથી અપવાદ દૂર થયો. તેથી જે જિનમાર્ગી છે તે કદી પણ પરનિંદા ન કરે. કોઈમાં સાચા દોષ છે તોપણ જ્ઞાની ન કહે. કોઈ કહેતો હોય તેને મનાઈ કરે, સર્વથા પ્રકારે પરાયા દોષને ઢાંકે. જે કોઈ પરનિંદા કરે છે તે અનંતકાળ સંસારવનમાં દુઃખ ભોગવે છે. સમ્યગ્દર્શનરત્નનો આ મહાગુણ છે તે પરાયા અવગુણને સર્વથા ઢાંકે. જો પરાયા સત્ય દોષોને પણ કહે તો તે અપરાધી છે. અજ્ઞાન અને મત્સરભાવથી જે પરાયા જૂઠા દોષ પ્રકાશે છે તેના સમાન અન્ય કોઈ પાપી નથી. પોતાના દોષને ગુરુની સમીપ પ્રકાશવા અને પરાયા દોષ સર્વથા ઢાંકવા. જે પરાઈ નિંદા કરે તે જિનમાર્ગથી પરાન્મુખ છે.

કેવળીના આ અદ્ભુત વચનો સાંભળી સુર, અસુર, મનુષ્યો સર્વે આનંદ પામ્યા. વેરભાવના દોષો સાંભળી સભાના સમસ્ત લોકો મહાદુઃખના ભયથી કંપાયમાન થયા. મુનિ તો સર્વજીવોથી નિર્વેર છે. તેથી તે તો અધિક શદ્દભાવોને ધારવા લાગ્યા. ચતુર્નિકાયના સર્વ દેવો ક્ષમાભાવને પામી વેરભાવને તજવા લાગ્યા. અનેક રાજાઓ પ્રતિબુદ્ધ થઈ શાંતભાવ ધારી ગર્વના ભારને તજી મુનિ શ્રાવક થયા. જે મિથ્યાત્વી હતા તે પણ સમ્યક્ત્વને પામ્યા. કર્મની વિચિત્રતાને જાણી સર્વે જીવો નિઃશ્વાસ નાખવા લાગ્યા. જગતની માયાને ધિક્કારવા લાગ્યા. કેવળીને શિર નમાવી પ્રણામ કરી સર્વ દેવ મનુષ્યો વિભીષણની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા કે આપના હેતુથી અમે પણ મહાપુરુષોનાં ચરિત્ર સાંભળ્યાં. આપને ધન્ય છે. સુરેન્દ્રો, નરેન્દ્રો સર્વે સપરિવાર આનંદપૂર્વક સર્વજ્ઞદેવની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

“હે ભગવાન પુરુષોત્તમ! આ સમસ્ત ત્રણલોક આપના થકી શોભાયમાન છે તેથી આપનું સકલભૂષણ નામ સત્યાર્થ છે. આપની કેવળજ્ઞાનમયી નિજ વિભૂતિ સર્વ જગતની વિભૂતિને જીતીને શોભે છે. આપની આ અનંત ચતુષ્ટયરૂપી લક્ષ્મી સર્વલોકની તિલક છે. આ જગતના જીવો અનાદિકાળથી કર્મવશ થઈ રહ્યા છે, મહાદુઃખના સાગરમાં પડ્યા છે. આપ દીનાનાથ દીનબંધુ કરુણાનિધાન છો. જીવોને જિનરાજ પદ પ્રદાન કરો. હે સર્વજ્ઞદેવ! અમે ભવવનના મૃગ જન્મ-જરા-મરણ, રોગ, શોક, વિયોગ-વ્યાધિ આદિ અનેકવિધ દુઃખોને ભોગવતાં થકા અશુભ કર્મરૂપી જાળમાં પડેલાં છીએ. તેનાથી છૂટવું અતિ કઠીન છે. આપ જ તેનાથી છોડવવામાં સમર્થ છો. અમને નિજ બોધ પ્રદાન કરો, જેથી કર્મનો ક્ષય થાય. હે નાથ! આ વિષય-વાસનારૂપી ગહન વનમાં અમે શિવપુરીનો માર્ગ ભૂલી રહ્યા છીએ. જગતદીપક આપ અમને શિવપુરીનો પંથ દર્શાવો. આત્મબોધરૂપી શાંતરસના તૃષાતુરને આપ તૃષાહારી મહા સરોવર છો. કર્મરૂપી વનને ભસ્મ કરવામાં આપ સાક્ષાત્ દાવાનળરૂપ છો. વિકલ્પજાળરૂપી બરફથી કંપાયમાન જગતના જીવોની શીતલ્યથાને હરનાર આપ સાક્ષાત્ સૂર્ય છો. હે સર્વેશ્વર! હે સર્વ ભૂતેશ્વર! જિનેશ્વર! આપની સ્તુતિ કરવામાં ચાર જ્ઞાનના ધારી ગણધરદેવ પણ સમર્થ નથી તો અમે કોણ? હે પ્રભો! અમો આપને નિજહિત અર્થે વારંવાર નમસ્કાર કરીએ છીએ.”

સુદર્શન શેઠની કથા

અંગદેશમાં ચંપાનગરીનો રાજા ગજવાહન હતો. તે અત્યંત સુંદર તથા બહાદુર હતો. તેણે પોતાના સમસ્ત શત્રુઓને હરાવીને પોતાનું રાજ્ય નિષ્કંટક બનાવી લીધું હતું. ગજવાહનની રાજધાનીમાં એક વૃષભદત્ત નામનો શેઠ રહેતો હતો. તેની અર્ધદાસી નામની સ્ત્રી હતી. તે શીલવતી હતી. શેઠને તેની સ્ત્રી પર ખૂબ જ પ્રેમ હતો. આ રીતે બંનેનું દામ્પત્યજીવન આનંદથી પસાર થતું હતું.

શેઠને ત્યાં એક સુભગ ગોવાળીઓ નોકર હતો. એક દિવસ એક ઘટના બની, જેથી ગોવાળના જીવનમાં મહાન પરિવર્તન આવી ગયું. એવું બન્યું કે ગોવાળ જંગલથી પોતાના ઘરે આવી રહ્યો હતો. રસ્તામાં એક મુનિરાજને શિલા ઉપર ધ્યાનમાં બેઠેલા જોયા. દિવસ અસ્ત થવાનો સમય થઈ રહ્યો હતો. ઠંડીના દિવસો હતા. ગોવાળે મનમાં વિચાર્યું કે ઠંડીના દિવસોમાં આ શિલા ઉપર એક પણ કપડા વિના મુનિરાજ રાત કેવી રીતે પસાર કરશે? દયાભાવથી પ્રેરાઈને તે પોતાના ઘરે ગયો અને પોતાની સ્ત્રીને મુનિરાજની બધી વાત કરી. ત્યારબાદ ગોવાળ મુનિરાજ પાસે ગયો. તેણે જોયું કે મુનિરાજનું આખું શરીર ઝાકળથી ભીનું થઈ ગયું હતું. પરંતુ મુનિરાજ તે જ શિલા ઉપર અંતરલીન થઈને ધ્યાનમાં બેઠા હતા. તે ગોવાળે ભક્તિભાવથી પ્રેરાઈને ઝાકળથી ભીંજાયેલું તેમનું શરીર કપડાથી સાફ કર્યું. એ રીતે ગોવાળે આખી રાત મુનિરાજની સેવામાં વિતાવી. પ્રભાત થતાં જ મુનિરાજ ધ્યાનમાંથી બહાર આવ્યા. મુનિરાજે ગોવાળને ભક્તિભાવથી સેવામાં રત જોઈને પવિત્ર પાંચ નમસ્કારમંત્ર આપ્યા જેને મેળવીને મનુષ્ય સ્વર્ગ—મોક્ષના સર્વ દુર્લભ રત્ન પ્રાપ્ત કરે છે. મુનિરાજ પણ મંત્રોચ્ચાર કરતા આકાશમાં વિહાર કરી ગયા.

અહીં ગોવાળ પંચનમસ્કારમંત્રનું રટણ કરે છે, સૂતાં—જાગતાં, ઉઠતાં—બેસતાં નમસ્કારમંત્રનું જાપ કરવા લાગ્યો. કોઈ પણ કાર્ય આરંભ કરતાં પહેલાં તે પવિત્રમંત્રની આરાધના કરતો. આ રીતે ઉપરોક્ત મંત્રો તેના રોમરોમમાં વણાઈ ગયા હતા. એક દિવસ શેઠ વૃષભદત્તે ગોવાળને મંત્ર બોલતાં સાંભળી લીધો. મંત્ર પ્રાપ્તિના વિષયમાં શેઠ ગોવાળને પૂછવા લાગ્યા. ગોવાળે મુનિરાજ પાસેથી મંત્ર મેળવ્યાની બધી વાત કહી. વૃષભદત્તે પ્રસન્ન થઈને કહ્યું કે તારું જીવન ધન્ય છે. તારા અહોભાગ્ય કે તને મુનિરાજના દર્શન થયા! કે જેમની પૂજા ત્રિભુવનભરમાં થાય છે.

એક દિવસ એક ઘટના બની. તે ગોવાળની ગાયો નદી પાર કરવા લાગી. ગોવાળ પણ પંચ નમસ્કારનું સ્મરણ કરી નદીમાં કૂદી પડ્યો. વરસાદના કારણે નદી ભરપૂર ભરેલી હતી. દુર્ભાગ્ય કહો કે સંયોગ તે નદીમાં કૂદતાં જ એક અણીદાર લાકડી ગોવાળના પેટમાં ઘૂસી ગઈ અને એનું પેટ ફાટી ગયું અને તે મરણ પામ્યો. પવિત્ર મંત્રના પ્રભાવથી તે સ્વર્ગમાં જાત પરંતુ તેણે પોતાના મનમાં શેઠ વૃષભદત્તના પુત્ર થવાની ઈચ્છા કરી હતી. ફળસ્વરૂપ તે ગોવાળ મરીને શેઠને ત્યાં પુત્ર થતાં વૃષભદત્તની ખૂબ જ ઉન્નતિ થઈ. તેની આબરૂ ધન વૈભવ તથા સંપત્તિમાં ઘણી વૃદ્ધિ થઈ.

થોડા સમયબાદ સુદર્શન યુવાન થવા લાગ્યો. તે જ નગરીમાં સાગરદત્ત શેઠ રહેતો હતો. તેની સ્ત્રીનું નામ સાગરસેના હતું, તેને મનોરમા નામની સુંદર પુત્રી હતી. તેની સાથે સુદર્શનનો વિવાહ થયો. હવે સુદર્શને ગૃહસ્થ જીવનમાં પ્રવેશ કર્યો. યુગલ જોડી આનંદથી જીવન વીતવવા લાગી.

એક દિવસ શેઠ વૃષભદત્ત સમાધિગુપ્ત મહામુનિના દર્શન માટે ગયા. તેઓ મુનિરાજના ધર્મોપદેશથી એટલા પ્રભાવિત થયા કે સમસ્ત ધન—વૈભવ, સુખ છોડી દીક્ષા લઈ તપસ્વી થઈ ગયા. હવે સુદર્શન ઉપર ઘર પરિવાર ગૃહસ્થીનો સઘળો ભાર આવી પડ્યો. સુદર્શનની પ્રસિદ્ધિ થવા લાગી. રાજ—દરબાર, સર્વ સાધારણ બધા તેને ખૂબ ચાહવા લાગ્યા. સુદર્શન પણ સાંસારિકકાર્ય કુશળતાથી કરતો. સાથે સાથે જિન ભગવાનની ભક્તિમાં પોતાનો અધિક સમય વીતાવવા લાગ્યો. ત્યારથી તેની ગણના ધાર્મિક પુરુષોમાં થવા લાગી. બધા તેના સદાચાર શ્રાવકવ્રત-વિધાન તથા દાન—પુણ્ય—કર્મની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. તે પણ બ્રહ્મચર્યવ્રત ધારણ કરી સદાચારપૂર્ણ જીવન વ્યતીત કરતો હતો. આથી રાજદરબારમાં તેની પ્રશંસા થવા લાગી. મગધાધિપતિ તેને ખૂબ માન આપતા.

સુદર્શનને કપિલ નામનો એક બ્રાહ્મણ મિત્ર હતો અને તે રાજા દતિવાહનનો (ગજવાહનનો) પુરોહિત હતો. તેને કપિલા નામની પત્ની હતી, તેને રૂપ યૌવનનું બહુ અભિમાન હતું. તે સુદર્શનના રૂપગુણ ઉપર મોહિત હતી.

એક દિવસ કપિલાએ ષડયંત્ર રચી દાસીને સુદર્શન પાસે મોકલી અને કહેવરાવ્યું કે તમારા અભિન્ન હૃદય કપિલે તમને ઘેર મળવા ખાસ બોલાવેલ છે.

દાસીના કહેવાથી સુદર્શન કપિલને ઘર ગયા. કપિલાએ કહ્યું કે તે બહાર ગયા છે પણ મારી વાત સાંભળો! હું તમારા રૂપગુણ ઉપર મોહિત છું તેથી મારો મનોરથ પૂર્ણ કરો! જો તમો મારી પ્રાર્થના નહિ સ્વીકાર કરો તો હું તમને હમણાં જ મરાવી નાખીશ એમ કહીને તે મૂર્ખા સુદર્શનને આલિંગન આદિ કરવા લાગી. એમ કરવાથી સુદર્શન શેઠ તેને કહેવા લાગ્યા કે શું તમને ખબર નથી કે હું નપુંસક છું! આ સાંભળીને કપિલાએ તેનાથી વિરક્ત થઈને તેને ઘેર જવા દીધા.

એક દિવસ મહારાજ, સુદર્શન સાથે બગીચામાં ફરી રહ્યા હતા. મહારાજ ગજવાહનની રાણી પણ સાથે હતી. શેઠ સુદર્શનનું રૂપ સૌંદર્ય જોઈને રાણી તેના પર મોહિત થઈ ગઈ. તેણે પોતાની દાસી પાસે શેઠ સુદર્શનની પૂછપરછ કરી. દાસીએ હાથ જોડીને કહ્યું. “મહારાણી! તે તમારી નગરીના પ્રધાનશેઠનો પુત્ર છે. તેનું નામ સુદર્શન છે.” રાણીએ કહ્યું કે એ તો ખૂબ આનંદની વાત છે કે સુદર્શન રાજ્યરત્ન છે. પરંતુ તેનું સૌંદર્ય અપૂર્વ છે. મેં આજ સુધી આવો સુંદર પુરુષ જોયો નથી. તેને જોતાં જ મારું મન આકર્ષિત થઈ ગયું છે. મને ભ્રમ છે કે સ્વર્ગનો દેવ પણ આટલો સુંદર હશે કે કેમ? અચ્છા! તું તો કહે કે શેઠ કેવા લાગે છે? શું તે તેના જેવો બીજો કોઈ સુંદર પુરુષ જોયો છે? દાસીએ કહ્યું કે મહારાણીજી! તમારું અનુમાન સાચું છે. પૃથ્વી પર તો શું ત્રિભુવનભરમાં તેના જેવો સુંદર યુવાન નથી મળવાનો. આ સાચે જ સુંદર પુરુષોનો સિરતાજ છે.

રાણીએ દાસીને પોતાને અનુકૂળ જાણીને કહ્યું કે તું મારું એક કામ કરી શકીશ? સાચું માન, હું તને મારી અંતરંગ દાસી સમજીને કહું છું, કોઈ પાસે પ્રગટ ન થઈ જાય. દાસીએ કહ્યું કે હું તો તમારી દાસી છું. શું આજ્ઞા છે કહો! હું કાર્ય પૂર્ણ કરવા તૈયાર છું. રાણીએ કહ્યું કે તું કહે છે કે હું કાર્ય કરી શકીશ. દાસીએ ચોંકીને કહ્યું કે મહારાણીજી! મારા પર વિશ્વાસ રાખો. મારાથી જ્યાં સુધી બનશે હું આજ્ઞાપાલન કરીશ. ત્યારે રાણી પોતાની ભાવિ આશા પર ફૂલી ન સમાઈ. તે ભવિષ્યની સુંદર કલ્પના કરવા લાગી. તે પછી રાણી વ્યગ્રતા પ્રગટ કરવા લાગી કે હું તે નવયુવાન પર તન-મનથી મોહિત છું. જ્યારથી મેં તેને જોયો છે ત્યારથી મારી નજરોમાં સમાઈ ગયો છે. મારું હૃદય તેના પર ન્યોછાવર થઈ રહ્યું છે. બસ, તું એવો પ્રયત્ન કરે કે આ સુંદર શેઠ મારી પાસે આવે, નહીંતો મારું જીવન નકામું છે. જોજે આ ગુપ્ત વાત તારા સિવાય બીજું કોઈ ન જાણે; નહીં તો.....? કહીને રાણી ચૂપ થઈ ગઈ.

દાસી ફૂલીને ફૂગો થઈ ગઈ. તેણે વિચાર કર્યો કે મારું ભાગ્ય પણ ચમકી જશે. હું માલામાલ થઈ જઈશ. કામથી પીડિત રાણી મારી ચંગુલમાં ફસાઈ ગઈ છે. રાણીને કહે છે કે તમે આટલી નાની વાતમાં શા માટે પરેશાન થાઓ છો? વાત વાતમાં હું તમારા દિલના અરમાનો પૂરા કરી દઈશ. સંસારમાં એવી કઈ ચીજ છે કે જે તમને ના મળી શકે! તમે વિશ્વાસ રાખો, ગભરાઓ નહિ. તમારા મનની મુરદ અવશ્ય પૂર્ણ થશે અને જલદી થશે.

આ તરફ શેઠ સુદર્શને શ્રાવકવ્રત ધારણ કર્યા હતા. તે સંસારમાં રહેવા છતાં તેનાથી મુક્ત થવા ઈચ્છતા હતા જેથી તે ક્યારેક ધ્યાનમાં લીન થઈ જતા હતા. તેઓ અષ્ટમી તથા ચૌદશના સ્મશામભૂમિમાં જતા હતા. રાત્રિનાં સમયે તે સ્મશાનમાં જતા અને ધ્યાનમગ્ન થઈ જતા. અહીં રાણીની દાસી તો સુદર્શનને એકાંતમા મળવાનો મોકો ગોતી રહી હતી. તે મોકો મળી ગયો. સૌથી પહેલાં ચોકીદારો પર રૂઆબ બતાવવા એક ષડયંત્ર રચ્યું. તેણે કુંભાર પાસેથી મનુષ્યના આકારની એક માટીની મૂર્તિ બનાવરાવી. એક દિવસ એક ઘટના બની કે તે મૂર્તિ મહેલમાં લઈ જવા લાગી. ચોકીદારોએ તેને અંદર જવા ન દીધી. દાસીએ ગુસ્સામાં આવીને મૂર્તિ નીચે ફેંકી જેથી માટીની મૂર્તિ તૂટી ગઈ. હવે દાસીએ ક્રોધ કરીને સખત શબ્દોમાં કહ્યું કે દુષ્ટો! તમને નથી ખબર કે મહારાણીએ નરવ્રત ધારણ કર્યું છે. જેમાં નર સમાન માટીના પૂતળાની આવશ્યકતા હોય છે, હું લઈ જતી હતી ને તમે લોકોએ મૂર્તિ તોડી નાખી. હવે મહારાણીનું વ્રત કેવી રીતે પૂરું થશે? રાણી ભોજન વિના રહેશે. હું જઈને હમણા તમારી ફરિયાદ કરું છું. તમને દંડિત કરાવીને તમારા દુષ્કર્મોનો બદલો લઉં છું.

ચોકીદાર ભયભીત થઈ ગયા. તેઓ દાસી પાસે ક્ષમા માગવા લાગ્યા કે તમે મહારાણીને કહીને દંડ ન આપવો. દાસીએ કહ્યું કે અચ્છા! આ વખતે તો તમને ક્ષમા કરું છું. તમે અપરાધ તો ઘણો મોટો કર્યો છે, પરંતુ તમારી હાલત જોઈને મને દયા આવે છે. હવે ફરીવાર આવી ભૂલ ન કરશો. મને કોઈ ચીજ અથવા મહારાણીના નરવ્રતની પૂર્તિ માટે કોઈ મનુષ્યની જરૂર પડે અને

તમે લોકોએ વિઘ્ન નાખ્યું તો શું થશે ખબર છે? ચોકીદારોએ હાથ જોડીને કહ્યું કે આ વખતે ક્ષમા કરો. બીજી વાર તમારા કામમાં માથું નહિ મારીએ. તું આવવા જવા માટે સ્વતંત્ર છો. દાસીએ ગુસ્સો કરીને કહ્યું કે આ વખતે તો માફ કરી દઉં છું. હવેથી ધ્યાન રાખજો, આવી ભૂલ કરીને અમારા કામમાં વિઘ્ન ન નાખતાં. હું રાણીનું વ્રત પૂરું કરવા માટે માટીનું પૂતળા લેવા જાઉં છું અથવા જેવી આવશ્યકતા હશે તેમ કરીશ. એમ કહીને દાસી સ્મશાને પહોંચી ગઈ. ત્યાં જઈને તેણે જોયું કે તપસ્વી સુદર્શન ધ્યાનમાં મગ્ન છે. સ્મશાનની ભૂમિ ભયંકર હોય છે. એ જ ભયંકર સ્થાનમાં તપસ્વી સુદર્શન કાયોત્સર્ગમાં લીન હતા. બસ, દાસીને સારો સુયોગ મળ્યો. તે ફૂલી ન સમાણી. તે જ સમયે તેણે તપસ્વી સુદર્શનને ઉપાડી રાણીના મહેલમાં પહોંચાડી દીધા.

જ્યારે રાણીએ શેઠ સુદર્શનને પોતાના રૂમમાં જોયા તો તે અત્યંત પ્રસન્ન થઈ. તેણે મનમાં વિચાર્યું કે મારી મનોકામના પૂરી થઈ. તેણે કામવાસનાથી પીડિત શેઠ સુદર્શનને કહ્યું કે વ્હાલા મારી મનોકામના પૂરી કરો. તમારા પ્રેમાલિંગનથી મને સુખી કરો. જુઓ તમારા માટે મારે કેટલી તકલીફ વેઠવી પડી, હવે આનંદથી સુખ કીડા કરી જીવન સાર્થક બનાવો. પરંતુ શેઠ સુદર્શન ટસથી મસ ન થયા.

સંસારમાં આવા જિતેન્દ્રીય તપસ્વી આદર્શ સદાચારી ક્યાંથી મળશે? રાણીની અનેક ક્યુએષ્ટાઓથી પણ બ્રહ્મચારી સુદર્શનનું મન વિચલિત ન થયું. આ કષ્ટ દૂર કરવા માટે શેઠ જિન ભગવાનનું સ્મરણ કરી પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા. તેણે મનમાં નિશ્ચય કરી લીધો કે જો મારા સદાચારની રક્ષા થાય તો સંસાર છોડી દીક્ષા ધારણ કરીશ. આ સંસારના જમેલામાં નહિ પડું. આ રીતે દેઠ નિશ્ચય કરી ધ્યાનમગ્ન થઈ ગયા. ધન્ય છે સુદર્શન! આપની જેટલી પ્રસંશા થાય એટલી ઓછી છે. ભલા! આવો ક્યો બ્રહ્મચારી હશે કે સુંદરીઓની અનેક પ્રકારથી વિનંતી કરવા છતાં ઠુકરાવી દે? સંસારથી ઉદાસીન થઈ બ્રહ્મચર્યની રક્ષા કરીને સુંદરીઓના બાહુપાશથી બચીને પોતાના સદાચારની રક્ષા કરવી તપસ્વી સુદર્શનનું જ કાર્ય છે.

રાણી પોતાના લાભ પ્રયત્નો કરીને થાકી, પરંતુ સુદર્શનનું વ્રતભંગ ન થયું. રાણીની વાસના પૂર્ણ ન થવાથી લજિજત થઈને શેઠ સુદર્શનને ફસાવવા માટે ષડયંત્ર રચવા લાગી. તેણે પોતાના શરીર પર નખ વડે જખમ કરીને બૂમાબૂમ કરવા લાગી. ‘—અરે! દોડો, બચાવો, પાપીના હોથોથી બચાવો’ બસ, એનું બીજું ષડયંત્ર સફળ થયું. તપસ્વી સુદર્શનને મહેલમાં જ પકડી લીધા અને મહારાજ સામે પકડીને પહોંચાડી દીધા. જોયું સ્ત્રી-ચરિત્ર! થોડા સમય પહેલાં શું વાત હતી ને શું થઈ ગયું! દુરાચારી રાણીએ સફળ ન થવાથી નિર્દોષ બ્રહ્મચારી તપસ્વી સુદર્શનને બંદી બનાવી દીધો. મહારાજે સુદર્શનની કથા (દોષ) સાંભળીને અત્યંત ક્રોધપૂર્વક તેને ફાંસીની સજા ફરમાવી.

અહીં મહારાજનો હુકમ થયો—“દુષ્ટ પાપીને મારી નાખો!” જલ્લાદો તપસ્વીને સ્મશાનભૂમિમાં મારવા માટે લઈ ગયા. જેવી જલ્લાદની તલવાર ઊઠી પરંતુ સુદર્શનની ગરદન પર વાર ખાલી ગયો. સુદર્શનની ડોક પર ફૂલની જેમ તલવાર પડી. બધા આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. એ

જ સમયે આકાશમાંથી દેવોએ તપસ્વી સુદર્શનની જયકાર બોલાવતા પુષ્પવૃષ્ટિ કરી સ્તુતિ કરી—
 “તપસ્વી તું ધન્ય છે. આજે સંસારમાં તમારા સમાન કોઈ પણ શ્રેષ્ઠ જિનભક્ત નથી. બ્રહ્મચર્યવ્રત અતુલનીય છે. તમારું હૃદય સુમેરુ સમાન અચલ છે. તમે અખંડ બ્રહ્મચર્યથી એવું અલૌકિક કાર્ય કર્યું છે જેની ઉપમા ત્રિભુવનના ઈતિહાસમાં નહીં મળે.” દેવોએ પુષ્પવૃષ્ટિ કરી તથા શ્રદ્ધા-ભક્તિથી તેમની પૂજા કરી! ત્યાં સેવકોએ મહારાજને તપસ્વી સુદર્શનના પ્રભાવનું વર્ણન કરી સંભળાવ્યું. મહારાજે વિલંબ ન કરતાં શીઘ્ર જ તપસ્વી પાસે પહોંચ્યા. તેમણે પોતાના અપરાધની ક્ષમા-યાચના કરી.

આ ઘટનાથી સુદર્શનના હૃદયમાં અત્યંત વિરક્તભાવ ઉત્પન્ન થઈ ગયો. તેઓએ તુરંત પોતાના પુત્ર સુકાંતવાહન પર ઘરનો ભાર સોંપી, સંસારપૂજ્ય વિમલવાહન મહામુનિ પાસે જઈ દીક્ષા લીધી.

રાજાના ભયથી રાણીએ આપઘાત કર્યો તથા દાસી ભાગીને પટણા પહોંચી. પટણાની ગણીકાઓને તથા નગરની સમસ્ત સ્ત્રીઓને પોતાના સ્વદેશ ત્યાગની કથા અને સુદર્શનની કથા કહે છે અને પ્રતિદિન પોતાની નિંદા તથા ગર્હા કરીને દેવદત્તા વેશ્યાને ત્યાં રહેવા લાગી. પટણાની જનતા પણ દાસીની વાત સાંભળી મનમાં બહુ જ આશ્ચર્ય કરે છે. તેથી ત્યાંના જનસમુહને સુદર્શનમુનિના દર્શન માટે ઉત્સાહિત કરી દીધા કે તેઓ ઘણી જ જિજ્ઞાસાથી તેમના દર્શનની પ્રતિક્ષા કરવા લાગ્યા.

એક સમયની વાત છે કે અત્યંત ધીર આત્મા સુદર્શન મુનિ વિહાર કરતા કરતા પટણા આવી પહોંચ્યા. સુદર્શન મુનિનું શરીર અનેક પ્રકારના ઉપવાસોથી જીરણ થઈ ગયું હતું. એક દિવસ દાસીએ મુનિને પારણા માટે રાજમાર્ગથી જતાં જોયા, તે દેવદત્તા વેશ્યાને કહેવા લાગી સુંદરી! જે માનવ આત્માને કારણે હું નષ્ટ થઈ તે સાધુને તો જુઓ!

દાસીની વાત સાંભળીને દેવદત્તા કહેવા લાગી. પંડીતા મહાદેવી અને કપિલામાંથી કોઈપણ કામશાસ્ત્રની પંડીતા ન હતી. ન કામકળા વિશારદ હતી અને ન મનુષ્યના મનની પારખુ હતી, તું દેખ, હું હમણાંને હમણાં આ મુનિના ચિત્તને મોહિત કરું છું.

દાસીને આમ કહીને દેવદત્તાએ પોતાની નોકરાણીને બોલાવી તેને કહ્યું કે તું જા અને તે મુનિરાજને કહે કે ભગવાન! આજ આપ અમારે ઘરે ભોજન કરો! નોકરાણીની પ્રાર્થનાથી મુનિરાજ દેવદત્તાના ઘેર આવ્યા, જ્યાં મુનિરાજ દેવદત્તાના ઘરમાં આવ્યા કે તુરત દરવાજો બંધ કરી દીધો અને ત્રણ ત્રણ દિવસ સુધી મુનિરાજ ઉપર ભયંકર ઉપસર્ગ કર્યો પરંતુ તે સમયે મુનિરાજે પોતાના મનને એટલું આત્મસન્મુખ કરી લીધું કે જેથી તેઓ લાકડાના અથવા માટીના અથવા પથ્થર જેવા નિશ્ચલ થઈ ગયા. દેવદત્તાએ તે વખતે પોતાના સેંકડો હાવ-ભાવ ચેષ્ટાથી વિલાસ બતાવ્યો પરંતુ સુદર્શન મુનિનું ચિત્ત જરા પણ મોહિત ન થયું, જ્યારે દેવદત્તાએ જોયું કે મુનિરાજ આટલો હાવ-ભાવ કરવા છતાં સ્થિરચિત્ત ગંભીર અને ગુણસાગર રહ્યા છે તે જાણી તેને

ઘણો ભય થયો અને પોતાના દોષિત અભિપ્રાયની નિંદા કરવા લાગી અને રાત્રિ પડતાં સ્મશાનમાં મુનિરાજને મૂકી આવી અને પોતાનું કાળું મોઢું લઈને ઘેર પાછી આવી.

સુદર્શન મુનિરાજ જેવા ભયંકર સ્મશાન ભૂમિ પહોંચ્યા ને તુરત તેમણે ચારે પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરી દીધો, રાત્રિના કાયોત્સર્ગ કરીને સ્થિર થયા. ત્યાં રાણી મહાદેવી અભયનો જીવ જે મરીને વ્યંતરી થઈ હતી તેણે સુદર્શન મુનિને ઓળખી લીધા અને લગાતાર સાત દિવસ સુધી તેમના ઉપર ભયંકર ઉપસર્ગ કર્યો. સાત દિન પછી મુનિરાજે શ્રેણી માંડી ધાતિયાકર્મનો ક્ષય કર્યો અને સમસ્ત પદાર્થોને સાક્ષાત્ કરવાવાળું કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કર્યું, કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થતાં જ દેવોનો સમુહ સ્તુતિ-વંદના કરવા આવવા લાગ્યો ત્યારે વેશ્યા દેવદત્તા દાસી, વ્યંતરી અને સમસ્ત નગરવાસી જનતા ઘણી ભક્તિથી કેવળીની પાસે આવ્યા અને ભગવાન ધર્મોપદેશ દેવા લાગ્યા કે જે માનવશરીર પામીને ધર્મ નથી કરતાં તે નિધિ પામીને પણ આંખોથી આંધળો છે વિગેરે વિસ્તારથી ધર્મોપદેશ આપ્યો.

પૂર્વે વર્ણવેલ વ્યંતરી, દેવદત્તા વેશ્યા, દાસી અને અન્ય ઉપસ્થિત જનતા સુદર્શન કેવળીનો ધર્મોપદેશ સાંભળી ઘણા જ પ્રસન્ન થયા, કેટલાકે ભક્તિ પૂર્વક શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કર્યો, કેટલાકે સમ્યક્ત્વ ધારણ કર્યું અને કેટલાક સંસારથી ત્રાસીને સમસ્ત પરિગ્રહ છોડી મુનિદીક્ષા અંગીકાર કરી, કેવળજ્ઞાની સુદર્શને દેશાંતરમાં વિહાર કરી ધર્મોપદેશ દીધો અને અંતમાં સમસ્ત કર્મનો નાશ કરીને મોક્ષ પધાર્યા. આ પ્રકારે સુદર્શન મુનિરાજ જે પૂર્વભવે સુભોગ ગોપાલ હતા તે જિનેન્દ્ર ભગવાનના નમસ્કારના ફળથી શાશ્વત નિર્વાણ પદને પામ્યા.

(બૃહત્ કથાકોષ ભાગ બીજામાંથી ટૂંકસાર)

❁ આ શરીર પાણીના પરપોટા સમાન ક્ષણમાં નાશ પામનાર છે, લક્ષ્મી ઈન્દ્રજાળ સમાન વિનશ્ચર છે; સ્ત્રી, ધન અને પુત્ર આદિ દુષ્ટ વાયુથી તારિત વાદળાઓ સમાન જોતજોતામાં જ વિલિન થઈ જાય છે તથા ઈન્દ્રિય-વિષયજન્ય સુખ સદાય કામોન્મત્ત સ્ત્રીના કટાક્ષો સમાન ચંચળ છે. આ કારણે આ બધાના નાશમાં શોકથી અને તેમની પ્રાપ્તિના વિષયમાં હર્ષથી શું પ્રયોજન છે? કાંઈ પણ નહીં. અભિપ્રાય એ છે કે જો શરીર, ધન-સંપત્તિ, સ્ત્રી, પુત્ર આદિ સમસ્ત ચેતન-અચેતન પદાર્થ સ્વભાવથી જ અસ્થિર છે તો વિવેકી મનુષ્યોએ તેમના સંયોગમાં હર્ષ અને વિયોગમાં શોક ન કરવો જોઈએ.

(શ્રી પદ્મનંદિ પંચવિંશતિ)

રાજા ઈન્દ્રનો પરાજય વૈરાગ્ય અને નિર્વાણગમન

રથનપુરનો વિદ્યાધર રાજા ઈન્દ્ર મહાન શક્તિશાળી છે. તેના ઉપર રાવણે ચડાઈ કરીને તેને બાંધી લીધો તેથી ઈન્દ્રના સામંતો સ્વામીનાં દુઃખથી વ્યાકુળ થયા ત્યારે ઈન્દ્રના પિતા સહસ્રાર જે ઉદાસીન શ્રાવક છે તેમને વિનંતી કરી અને ઈન્દ્રને છોડાવવા માટે સહસ્રારને લઈ લંકામાં રાવણની સમીપે આવ્યા. દ્વારપાળોને વિનંતી કરી, ઈન્દ્રનું સકળ વૃત્તાંત કહી રાવણની પાસે ગયા. રાવણે સહસ્રારને ઉદાસીન શ્રાવક જાણી તેમનો ખૂબ વિનય કર્યો. તેમને સિંહાસન આપ્યું, પોતે સિંહાસનથી ઊતરીને નીચે બેઠો.

સહસ્રાર રાવણને વિવેકી જાણી કહેવા લાગ્યા: હે દશાનન! તમે જગજિત છો તેથી ઈન્દ્રને પણ જીત્યો, તમારું બાહુબળ સૌએ જોયું. જે મહાન રાજા હોય છે તે ગર્વિષ્ઠ લોકોનો ગર્વ દૂર કરી પછી કૃપા કરે છે, માટે હવે ઈન્દ્રને છોડો. સહસ્રારે આમ કહ્યું અને જે ચારે લોકપાલ હતા તેમનાં મુખમાંથી પણ આ જ શબ્દો નીકળ્યા, જાણે કે સહસ્રારનો પડધો જ પાડ્યો. ત્યારે રાવણે સહસ્રારને હાથ જોડીને એ જ કહ્યું કે આપ જેમ કહો છો તેમ જ થશે. પછી તેણે લોકપાલોને હસીને રમત ખાતર કહ્યું કે તમે ચારે લોકપાલ નગરની સફાઈ કરો, નગરને તૃણ-કંટકરહિત અને કમળની સુગંધરૂપ કરો, ઈન્દ્ર પૃથ્વી પર સુગંધી જળનો છંટકાવ કરે અને પાંચેય વર્ણનાં સુગંધી મનોહર પુષ્પોથી નગરની શોભા કરો. રાવણે જ્યારે આમ કહ્યું ત્યારે લોકપાલ તો લજિજત થઈને નીચું જોઈ ગયા. સહસ્રાર અમૃતમય વાણી બોલ્યા કે હે ધીર! તમે જેને જે આજ્ઞા કરો તે પ્રમાણે તે કરશે, તમારી આજ્ઞા સર્વોપરી છે. જો તમારા જેવા મોટા માણસો પૃથ્વીને શિક્ષા ન આપે તો પૃથ્વીના લોકો અન્યાય માર્ગમાં પ્રવર્તે.

આ વચન સાંભળી રાવણ અતિ પ્રસન્ન થયો અને બોલ્યો : હે પૂજ્ય! આપ અમારા પિતાતુલ્ય છો અને ઈન્દ્ર મારો ચોથો ભાઈ છે. તેને પ્રાપ્ત કરીને હું સકળ પૃથ્વીને કંટકરહિત કરીશ. તેનું ઈન્દ્રપદ એવું ને એવું જ છે અને આ લોકપાલ પણ જેમના તેમ રહેશે; અને બન્ને શ્રેણીના રાજ્યની અધિક ઈચ્છા હોય તો તે પણ લઈ લ્યો. મારામાં અને તેનામાં કાંઈ તફાવત નથી. આપ વડીલ છો, ગુરુજન છો. જેમ ઈન્દ્રને શિખામણ આપો છો તેમ મને પણ આપો, આપની શિખામણ અલંકારરૂપ છે. વળી, આપ રથનપૂરમાં બિરાજો કે અહીં બિરાજો, બન્ને આપની જ ભૂમિ છે.

આવાં પ્રિય વચનથી ઈન્દ્રના પિતા સહસ્રારનું મન ખૂબ સંતોષ્યું. ત્યારે સહસ્રાર કહેવા લાગ્યા, હે ભવ્ય! તમારા જેવા સજ્જન પુરુષોની ઉત્પત્તિ સર્વ લોકોને આનંદ આપે છે. હે ચિરંજીવ! તમારી શૂરવીરતાનું આભૂષણ એવો આ ઉત્તમ વિનય આખી પૃથ્વીમાં પ્રશંસા પામ્યો

છે. તમને જોવાથી અમારાં નેત્રો સફળ થયાં. ધન્ય છે તમારાં માતાપિતા જેમણે તમને જન્મ આપ્યો. કુન્દપુષ્પ સમાન ઉજ્જવળ તમારી કીર્તિ છે, તમે સમર્થ અને ક્ષમાવાન, દાતા અને ગર્વરહિત, જ્ઞાની અને ગુણપ્રિય તમે જિનશાસનના અધિકારી છો. તમે અમને એમ કહ્યું કે “આ આપનું ઘર છે અને જેવો ઈન્દ્ર આપનો પુત્ર તેવો હું”, તો આ વાત માટે તમે લાયક છો, તમારા મુખમાંથી આવાં જ વચનો નીકળે, તમારા જેવા પુરુષો આ સંસારમાં વિરલા છે.

પરંતુ જન્મભૂમિ માતા સમાન હોય છે, તેને છોડી શકાતી નથી, જન્મભૂમિનો વિયોગ ચિત્તને આકુળ કરે છે, તમે સર્વ પૃથ્વીના ધણી છો તોપણ તમને લંકા પ્રિય છે. અમારા બંધુજનો અને સર્વ પ્રજા અમને જોવાને અભિલાષી અમારા આવવાની વાટ જુએ છે તેથી અમે રથનપુર જઈશું અને ચિત્ત સદા તમારી પાસે રહેશે. હે દેવોને પ્રિય! તમે ચિરકાળ પૃથ્વીની રક્ષા કરો. રાવણે તે જ સમયે ઈન્દ્રને બોલાવ્યો અને સહસ્રારની સાથે મોકલ્યો.

રાવણ પોતે સહસ્રારને પહોંચાડવા થોડે દૂર સુધી ગયો. બહુ જ વિનયપૂર્વક વિદાય આપી. સહસ્રાર ઈન્દ્રને લઈ લોકપાલ સહિત વિજયાર્ધગિરિ પર આવ્યા. આખું રાજ્ય એમનું એમ જ હતું. લોકપાલો આવીને પોતપોતાના સ્થાન પર રહ્યા. પરંતુ માનભંગથી આકુળતા પામ્યા.

જેમ જેમ વિજયાર્ધનાં લોકો ઈન્દ્રને, લોકપાલોને જોતાં તેમ તેમ તેઓ શરમથી નીચે ઝૂકી જતા. ઈન્દ્રને હવે નહોતી રથનપુરમાં પ્રીતિ, નહોતી રાણીઓ પ્રત્યે પ્રીતિ, નહોતી ઉપવનાદિમાં પ્રીતિ, ન હતી લોકપાલમાં પ્રીતિ. કમળોના મકરંદથી જેનું જળ પીળું થઈ રહ્યું છે એવા મનોહર સરોવરોમાંય પ્રીતિ નહોતી કે કોઈ કીડામાં પ્રીતિ નહોતી, ત્યાં સુધી કે પોતાના શરીર પ્રત્યે પ્રીતિ નહોતી. તેનું ચિત્ત લજ્જાથી પૂર્ણ હતું. તેને ઉદાસ જોઈ બધા તેને અનેક પ્રકારે પ્રસન્ન કરવા ચાહતા અને કથાના પ્રસંગો કહી એ વાત ભૂલાવવા પ્રયત્ન કરતા, પણ એ ભૂલતા નહિ. તેણે સર્વ લીલાવિલાસ છોડી દીધા, પોતાના રાજમહેલની વચ્ચે ગંધમાદન પર્વતના શિખર સમાન ઊંચા જિનમંદિરના એક સ્તંભ ઉપર તે રહેતો, તેનું શરીર કાંતિરહિત થઈ ગયું હતું.

પંડિતોથી મંડિત એ વિચારે છે કે ઘિક્કાર છે આ વિદ્યાધરપદના ઐશ્વર્યને કે જે એક ક્ષણમાત્રમાં વિલય પામ્યું. જેમ શરદ ઋતુના વાદળાં અત્યંત ઊંચા હોય, પરંતુ ક્ષણમાત્રમાં તે વિલય પામે છે તેમ તે શસ્ત્ર, તે હાથી, તે તુરંગ, તે યોદ્ધા બધું તૃણ સમાન થઈ ગયું કે જેમણે અનેક વાર અદ્ભુત કાર્ય કર્યા હતાં; અથવા કર્મોની આ વિચિત્રતા છે, ક્યો પુરુષ તેને અન્યથા કરી શકે? માટે જગતમાં કર્મ પ્રબળ છે. મેં પૂર્વે નાનાવિધ ભોગસામગ્રી આપનાર કર્મ ઉપાર્જ્યાં હતાં તે પોતાનું ફળ આપીને ખરી ગયાં તેથી મારી આ દશા વર્તે છે. રણસંગ્રામમાં શૂરવીર સામંતોનું મરણ થાય તે સારું, તેનાથી પૃથ્વી પર અપયશ થતો નથી. હું જન્મથી માંડીને શત્રુઓનાં શિર પર ચરણ રાખીને જીવ્યો છું એવો હું ઈન્દ્ર, શત્રુનો અનુચર થઈને કેવી રીતે રાજ્યલક્ષ્મી ભોગવું? માટે હવે સંસારનાં ઈન્દ્રિયજનિત સુખોની અભિલાષા ત્યજીને મોક્ષપદની પ્રાપ્તિના કારણરૂપ મુનિવ્રતને અંગીકાર કરું. રાવણ શત્રુનો વેષ ધારીને મારો મોટો

મિત્ર બન્યો છે, તેણે મને પ્રતિબોધ કર્યો. હું અસાર સુખના આસ્વાદમાં આસક્ત હતો.

આમ ઈન્દ્ર વિચારતો હતો તે જ સમયે નિર્વાણસંગમ નામના ચારણમુનિ વિહાર કરતાં આકાશમાર્ગે જતા હતા. ચૈત્યાલયથી તેમનું આગળ ગમન થઈ શક્યું નહિ, તેથી નીચે ઉતર્યા, ભગવાનના પ્રતિબિંબનાં દર્શન કર્યાં. મુનિ ચાર જ્ઞાનના ધારક હતા. રાજા ઈન્દ્રે ઉઠીને તેમને નમસ્કાર કર્યા, તે મુનિએ પાસે જઈને અમૃતરૂપ વચનથી ઈન્દ્રનું સમાધાન કર્યું કે હે ઈન્દ્ર! જે રેંટનો એક ઘડો ભર્યો હોય છે તે ખાલી થાય છે અને જે ખાલી છે તે ભરાય છે તેમ આ સંસારની માયા ક્ષણભંગુર છે, એ બદલાઈ જાય એમાં આશ્ચર્ય નથી. મુનિના મુખથી ઉપદેશ સાંભળીને ઈન્દ્રે પોતાના પૂર્વ ભવ પૂછ્યા. ત્યારે અનેક ગુણોથી શોભતા મુનિએ કહ્યું : હે રાજન! અનાદિકાળનો આ જીવ ચાર ગતિમાં પરિભ્રમણ કરે છે, જે અનંત ભવ તે ધરે તે તો કેવળજ્ઞાનગમ્ય છે, પણ કેટલાક ભવનું કથન કરું છું તે તું સાંભળ.

શિખાપદ નામના નગરમાં એક સ્ત્રી અત્યંત ગરીબ હતી. તેનું નામ કુલવંતી. તેની આંખ ચીપડાવાળી, નાક ચપટું, શરીરમાં અનેક વ્યાધિ એવી તે પાપકર્મના ઉદયથી લોકોનું એહું ખાઈને જીવતી. તેનાં અંગ કુરૂપ, વસ્ત્ર મેલાં-ફાટેલાં, વાળ રુક્ષ. તે જ્યાં જતી ત્યાં લોકો અનાદર કરતાં, તેને ક્યાંય સુખ નહોતું. અંતકાળે તેને સુબુદ્ધિ ઊપજી, એક મૂર્હુર્તનું અનશન લીધું. તે પ્રાણ ત્યાગીને કિંપુરુષ દેવની શીલધારા નામની દાસી થઈ. ત્યાંથી ચ્યવીને રત્નનગરમાં ગોમુખ નામના કણ્ઠીની ધરણી નામની સ્ત્રીને પેટે સહસ્રાભાગ નામના પુત્રરૂપે જન્મી. ત્યાં પરમ સમ્યક્ત્વ પામી તેણે શ્રાવકનાં વ્રત લીધાં અને મરીને શુક નામના નવમા સ્વર્ગમાં ઉત્તમ દેવનો જન્મ મળ્યો. ત્યાંથી ચ્યવીને મહાવિહેહ ક્ષેત્રના રત્નસંચય નગરમાં મણિ નામના મંત્રીની ગુણાવલી નામની સ્ત્રીને સામંતવર્ધન નામના પુત્રરૂપે જન્મ્યો. તેણે પિતાની સાથે વૈરાગ્ય અંગીકાર કર્યો. અતિ તીવ્ર તપ કર્યું, તત્ત્વાર્થમાં ચિત્ત લગાવ્યું, નિર્મળ સમ્યક્ત્વ ધારીને કષાયરહિત બાવીસ પરિષદ સહીને શરીરત્યાગ કર્યો અને નવમી ઐવ્યકમાં ગયો. ત્યાં અહમિન્દ્રનાં સુખ ઘણો કાળ ભોગવી રાજા સહસ્રાર વિદ્યાધરની રાણી હૃદયસુંદરીની કૂખે તું ઈન્દ્ર નામનો પુત્ર થયો, આ રથનૂપુરમાં જન્મ્યો. પૂર્વના અભ્યાસથી ઈન્દ્રના સુખમાં મન આસક્ત થયું, તું વિદ્યાધરનો અધિપતિ ઈન્દ્ર કહેવાયો.

હવે તું નકામો ખેદ કરે છે કે હું વિદ્યામાં અધિક હતો ને શત્રુઓથી પરાજિત થયો. હે ઈન્દ્ર! કોઈ બુદ્ધિ વિનાનો કોદરા વાવીને શાલિ (ચોખા) ની ઈચ્છા કરે તે નિર્થક છે. આ પ્રાણી જેવાં કર્મ કરે તેવા ફળ ભોગવે છે. તેં પૂર્વે ભોગનું સાધન થાય એવાં શુભ કર્મ કર્યાં હતા તે નાશ પામ્યાં. કારણ વિના કાર્યની ઉત્પત્તિ થતી નથી. એ બાબતમાં આશ્ચર્ય શેનું હોય? તેં આ જ જન્મમાં અશુભ કર્મ કર્યાં, તેનું આ અપમાનરૂપ ફળ મળ્યું અને રાવણ તો નિમિત્તમાત્ર છે. તેં જે અજ્ઞાનરૂપ ચેષ્ટા કરી શું નથી જાણતો? તું ઐશ્વર્યના મદથી ભ્રષ્ટ થયો. ઘણા દિવસ થયા તેથી તને યાદ આવતું નથી. એકાગ્રચિત્ત થઈને સાંભળ.

અરિંજયપુરમાં વહુવેગ નામના રાજાની વેગવતી રાણીની અહલ્યા નામની પુત્રીનો સ્વયંવર મંડપ રચાયો હતો. ત્યાં બન્ને શ્રેણીના વિદ્યાધરો અતિ અભિલાષા રાખીને ગયા હતા અને તું પણ ઘણી મોટી સંપદા સહિત ગયો હતો. એક ચંદ્રવર્ત નામના નગરનો ઘણી રાજા આનંદમાલ પણ ત્યાં આવ્યો હતો. અહલ્યાએ બધાને છોડીને તેના ગળામાં વરમાળ આરોપી હતી. તે આનંદમાલ અહલ્યાને પરણીને જેમ ઈન્દ્ર ઈન્દ્રાણી સ્વર્ગલોકમાં સુખ ભોગવે તેમ મનવાંછિત ભોગ ભોગવતાં હતાં. જે દિવસથી અહલ્યા તેને પરણી તે દિવસથી તને તેના પ્રત્યે ઈર્ષા વધી. તેં એને તારો શત્રુ માન્યો. કેટલાક દિવસ તે ઘરમાં રહ્યો. પછી તેને એવો વિચાર આવ્યો કે આ દેહ વિનાશિક છે, તેનાથી મને કાંઈ લાભ નથી, હવે હું તપ કરીશ, જેથી સંસારનું દુઃખ દૂર થાય. આ ઈન્દ્રિયના ભોગ મહાઠગ છે, તેમાં સુખની આશા ક્યાંથી હોય?

આમ મનમાં વિચારીને તે જ્ઞાની અંતરાત્મા સર્વ પરિગ્રહ છોડીને તપશ્ચરણ કરવા લાગ્યા. એક દિવસે તે હંસાવલી નદીને કિનારે કાયોત્સર્ગ ધારણ કરીને બેઠા હતા ત્યાં તેને તેં જોયા. તેને જોતાં જ તારો ક્રોધાગ્નિ ભભૂક્યો અને તેં મૂર્ખાએ ગર્વથી તેની મશ્કરી કરી: ‘અહો આનંદમાલ! તું કામભોગમાં અતિઆસક્ત હતો, હવે અહલ્યા સાથે રમણ કોણ કરશે?’ તે તો વિરક્ત ચિત્તે પહાડ સમાન નિશ્ચળ થઈને બેઠા હતા. તેનું મન તત્ત્વાર્થના ચિંતવનમાં અત્યંત સ્થિર હતું. આ પ્રમાણે તેં પરમ મુનિની અવજ્ઞા કરી. તે તો આત્મસુખમાં મગ્ન હતા, તેણે તારી વાત હૃદયમાં પેસવા ન દીધી. તેમની પાસે તેના ભાઈ કલ્યાણ નામના મુનિ બેઠા હતા તેમણે તને કહ્યું કે આ નિરપરાધ મુનિની તેં મશ્કરી કરી તેથી તારો પણ પરાજય થશે. ત્યારે સર્વશ્રી નામની સ્ત્રી જે સમ્યગ્દૃષ્ટિ અને સાધુની પૂજક હતી તેણે નમસ્કાર કરીને કલ્યાણસ્વામીને શાંત કર્યા.

જો તેણે તેમને શાંત ન કર્યા હોત તો તું તત્કાળ સાધુના ક્રોધાગ્નિથી ભસ્મ થઈ જાત. ત્રણ લોકમાં તપ સમાન કોઈ બળવાન નથી. જેવી સાધુઓની શક્તિ હોય છે તેવી ઈન્દ્રાદિક દેવોની પણ નથી. જે પુરુષ સાધુઓનો અનાદર કરે છે તે આ ભવમાં અત્યંત દુઃખ પામી નરક નિગોદમાં જ પડે છે, મનથી પણ સાધુઓનું અપમાન ન કરો. જે મુનિરાજનું અપમાન કરે છે તે આ ભવ અને પરભવમાં દુઃખી થાય છે. જે મુનિઓને મારે અથવા પીડા કરે છે તે અનંતકાળ દુઃખ ભોગવે છે, મુનિની અવજ્ઞા સમાન બીજું પાપ નથી. મન, વચન, અને કાયાથી આ પ્રાણી જેવાં કર્મ કરે છે તેવાં ફળ ભોગવે છે. આમ જાણીને ધર્મમાં વૃદ્ધિ કરો. પોતાના આત્માને સંસારનાં દુઃખથી છોડાવો.

ઈન્દ્ર મહામુનિના મુખેથી પોતાના પૂર્વભવોની કથા સાંભળીને આશ્ચર્ય પામ્યો. તે નમસ્કાર કરી મુનિને કહેવા લાગ્યો—હે ભગવાન! આપના પ્રસાદથી મેં ઉત્તમ જ્ઞાન મેળવ્યું. હવે બધાં પાપ ક્ષણમાત્રમાં વિલય પામશે. સાધુઓના સંગથી જગતમાં કાંઈ પણ દુર્લભ નથી, અનંત જન્મમાં જે નથી મળ્યું તે આત્મજ્ઞાન પણ તેમના પ્રસાદથી મળે છે. આમ કહીને મુનિને વારંવાર વંદના કરી. મુનિ આકાશમાર્ગે વિહાર કરી ગયા.

ઈન્દ્ર ગૃહસ્થાશ્રમમાં અત્યંત વિરક્ત થયો. શરીરને પાણીના પરપોટા જેવું અસાર જાણીને, ધર્મમાં નિશ્ચળ બુદ્ધિથી પોતાની અજ્ઞાન ચેષ્ટાને નિંદતા તે મહાપુરુષે પોતાની રાજ્યવિભૂતિ પુત્રને આપીને પોતાના ઘણા પુત્રો, અનેક રાજાઓ અને લોકપાલો સહિત સર્વ કર્મોની નાશક જિનેશ્વરી દીક્ષા અંગીકાર કરી, સર્વ પરિગ્રહનો ત્યાગ કર્યો. નિર્મળ ચિત્તવાળા તેણે પહેલાં શરીર જેવું ભોગમાં લગાવ્યું હતું તેવું જ તપના સમૂહમાં લગાવ્યું, એવું તપ બીજાથી ન થઈ શકે. મહાપુરુષોની શક્તિ ઘણી હોય છે. તે જેમ ભોગોમાં પ્રવર્તે છે તેમ વિશુદ્ધ ભાવમાં પણ પ્રવર્તે છે. રાજા ઈન્દ્ર ઘણો કાળ તપ કરી, શુદ્ધધ્યાનના પ્રતાપથી કર્મોનો ક્ષય કરી નિર્વાણ પધાર્યાં.

ગૌતમસ્વામી રાજા શ્રેણિકને કહે છે—જુઓ! મહાન માણસોનાં ચરિત્ર આશ્ચર્યકારી હોય છે. તે પ્રબળ પરાક્રમના ધારક ઘણો વખત ભોગ ભોગવી, પછી વૈરાગ્ય લઈ અવિનાશી સુખ ભોગવે છે, એમાં કોઈ આશ્ચર્ય નથી. તે સમસ્ત પરિગ્રહનો ત્યાગ કરી ક્ષણમાત્રમાં ધ્યાનના બળથી મોટા પાપનો પણ ક્ષય કરે છે; જેમ ઘણા કાળથી ઈધનની રાશિનો સંચય કર્યો હોય તે ક્ષણમાત્રમાં અગ્નિના સંયોગથી ભસ્મ થાય છે. આમ જાણીને હે પ્રાણી! આત્મકલ્યાણનો પ્રયત્ન કરો. અંતઃકરણ વિશુદ્ધ કરો, મરણનો દિવસ કાંઈ નક્કી નથી, જ્ઞાનરૂપ સૂર્યના પ્રતાપથી અજ્ઞાન અંધકારને દૂર કરો.

— પદ્મપુરાણમાંથી

❁ વેરી હોય તે પણ ઉપકાર કરવાથી મિત્ર બને છે, તેથી જેને દાન સન્માન આદિ આપવામાં આવે તે શત્રુ પણ પોતાનો અત્યંત પ્રિય મિત્ર બની જાય છે. વળી પુત્ર પણ ઈચ્છિત ભોગ રોકવાથી તથા અપમાન તિરસ્કાર આદિ કરવાથી ક્ષણમાત્રમાં પોતાનો શત્રુ થઈ જાય છે. માટે સંસારમાં કોઈ કોઈનું મિત્ર નથી અને શત્રુ નથી. કાર્ય મુજબ શત્રુપણું અને મિત્રપણું પ્રગટ થાય છે. સ્વજનપણું, પરજનપણું, શત્રુપણું, મિત્રપણું જીવને સ્વભાવથી કોઈની સાથે નથી. ઉપકાર-અપકારની અપેક્ષાએ મિત્રપણું-શત્રુપણું જાણવું. વસ્તુતઃ કોઈ કોઈનું શત્રુ-મિત્ર નથી. માટે કોઈની પ્રત્યે રાગ-દ્વેષ કરવો ઉચિત નથી. (શ્રી ભગવતી આરાધના)

❁ ત્રણ લોકમાં આ જીવને જે કાંઈ પણ સુખ અથવા દુઃખ (સંયોગિક સુખ-દુઃખ) થાય છે તે બધું દૈવના પ્રભાવથી થાય છે, અન્યથી નહિ. એમ સમજીને જે શુદ્ધ બુદ્ધિવાળો પુરુષ છે તે કદી પણ પોતાના મનની શાંતિનો ભંગ કરતો નથી. (શ્રી સુભાષિતરત્નસંદોહ)

વાલી મુનિરાજની કથા

હવે પોતાના ઈષ્ટદેવને વિધિપૂર્વક નમસ્કાર કરીને, તેમના ગુણોનું સ્તવન કરીને, કિલકંધપુરમાં વાનરવંશી રાજા સૂર્યરજની રાણી ચંદ્રમાલિનીને વાલી નામનો અનેક ગુણસંપન્ન પુત્ર થયો તેનું વર્ણન કરીએ છીએ તે હે ભવ્ય! તું સાંભળ! કેવો છે વાલી! સદા ઉપકારી, શીલવાન, પંડિત, પ્રવિણ ધીર, લક્ષ્મીવાન, શૂરવીર, જ્ઞાની, અનેક કલાસંયુક્ત, સમ્યગ્દેષ્ટિ મહાબળવાન, રાજનીતિમાં પ્રવીણ, ધૈર્યવાન, દયાર્દ્ર ચિત્તવાળો, વિદ્યાના સમૂહથી ગર્વિત, કાંતિવાન, તેજસ્વી છે.

એવા પુરુષ સંસારમાં વિરલા જ હોય છે જે સમસ્ત અઢી દ્વીપમાં જિનમંદિરોના દર્શનનો પ્રયત્ન કરે. આ જિનમંદિરો અતિ ઉત્કૃષ્ટ પ્રભાવથી મંડિત છે. વાલી ત્રણે કાળ અતિશ્રેષ્ઠ ભક્તિયુક્ત, સંશયરહિત, શ્રદ્ધાળુ, જંબૂદ્વીપનાં સર્વ ચૈત્યાલયોનાં દર્શન કરી આવ્યા છે. તે મહાપરાક્રમી શત્રુઓને જીતનાર, નગરના લોકોનાં નેત્રરૂપી કુમુદીને પ્રફુલ્લિત કરવા માટે ચંદ્રમા સમાન, જેને કોઈની શંકા નથી, કિલકંધપુરમાં દેવ જેમ રમે છે. કિલકંધપુર મહારમણીય, નાના પ્રકારના રત્નમયી મહેલોથી મંડિત, ગજતુરંગ આદિથી પૂર્ણ, અનેક પ્રકારના વ્યાપારથી ભરેલું, સુદંર બજારોવાળું છે.

વાલીને ક્રમથી નાનો ભાઈ સુગ્રીવ હતો. તે પણ ધીરવીર, મનોજ્ઞ, રૂપવાન, નીતિમાન અને વિનયવાન છે. બન્નેય વીરો કુળનું આભૂષણ હતા. સુગ્રીવ પછી શ્રીપ્રભા નામની બહેન જન્મી. તે સાક્ષાત્ લક્ષ્મી રૂપમાં અતુલ્ય હતી. સૂર્યરજના નાના ભાઈ રક્ષરજની રાણી હરિકાંતાને નલ અને નીલ નામના પુત્ર થયા. સજ્જનોને આનંદ આપનાર, દુશ્મનોથી નિર્ભય જાણે કિલકંધપુરની શોભા જ હતા.

આ બન્ને ભાઈઓને (સૂર્યરજને અને રક્ષરજને) બબ્બે મહાગુણવાન પુત્રો થયા. રાજા સૂર્યરજ પોતાના પુત્રોને યુવાન થયેલા જોઈ, મર્યાદાના પાલક જાણી, પોતે વિષયોને વિષમિશ્રિત અન્ન સમાન જાણી સંસારથી વિરક્ત થયા. રાજા સૂર્યરજ જ્ઞાની છે. તેણે વાલીને રાજ્ય આપ્યું અને સુગ્રીવને યુવરાજપદ આપ્યું અને પોતે આ ચતુર્ગતિરૂપ જગતને દુઃખથી પીડિત જોઈને વિહતમોહ નામના મુનિના શિષ્ય થયા. ભગવાને ચારિત્રનું જેવું સ્વરૂપ કહ્યું છે તેવું ચારિત્ર તેમણે અંગીકાર કર્યું. મુનિ સૂર્યરજને શરીરમાં પણ મમત્વ નથી, જેનું અંતઃકરણ આકાશ જેવું નિર્મળ છે, સમસ્ત પરિગ્રહરહિત થઈને તેમણે પવનની જેમ પૃથ્વી પર વિહાર કર્યો, વિષયકષાયરહિત મુક્તિના તે અભિલાષી થયા.

વાલીને મહાપતિવ્રતા ધ્રુવા નામની સ્ત્રી હતી. તે ગુણોના ઉદયથી સેંકડો રાણીઓમાં મુખ્ય હતી. વાનરવંશીઓના મુકુટ એવા રાજા વાલી દેવો સમાન સુખ ભોગવતા કિલકંધપુરમાં રાજ્ય કરતા થકા રાવણની આજ્ઞાથી વિમુખ થયા. વાલી અદ્ભુત કર્મ કરનારી મહાવિદ્યાથી મંડિત છે તેથી રાવણે વાલી પાસે એક દૂત મોકલ્યો. તે દૂત મહાબુદ્ધિમાન હતો. તે કિલકંધપુર જઈને વાલીને

કહેવા લાગ્યો “હે વાનરાધીશ! દશમુખે તમને આજ્ઞા કરી છે તે સાંભળો. દશમુખ મહાબલી, મહાતેજસ્વી, મહાનીતિવાન, મહાઉદયવાન, પ્રચંડ અને દંડ દેનાર, જેના સમાન ભરતક્ષેત્રમાં બીજો કોઈ નથી એવા તેણે આજ્ઞા કરી છે કે તમારા પિતા સૂર્યરજને મેં રાજા યમને કાઢીને કિલકંધપુરમાં સ્થાપ્યા અને હું તમારા પિતાથી પણ અધિક પ્રેમ તમને આપીશ. તમે શીઘ્ર જ અમારી પાસે આવો, અમને પ્રણામ કરો અને તમારી બહેન શ્રીપ્રભાને અમારી સાથે પરણાવો. અમારી સાથે સંબંધ રાખવાથી તમને સર્વ પ્રકારે સુખ થશે.” દૂતે કહ્યું કે રાવણની આવી આજ્ઞા પ્રમાણ કરો.

વાલીના મનમાં બીજી વાતનો તો સ્વીકાર થયો, પણ એક પ્રણામની વાત સ્વીકારાઈ નહીં; કેમ કે તેની એ પ્રતિજ્ઞા હતી કે દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુ સિવાય બીજા કોઈને પ્રણામ નહીં કરું. ત્યારે દૂતે ફરી કહ્યું કે હે કપિધ્વજ! અધિક કહેવાથી શું લાભ? મારું વચન તમે માનો. થોડી લક્ષ્મી મળવાથી ગર્વ ન કરો. કાં તો બન્ને હાથ જોડીને પ્રણામ કરો અને કાં આયુધ પકડો. કાં તો સેવક બનીને સ્વામી ઉપર ચામર ઢોળો અને કાં ભાગીને દશે દિશામાં ભટક્યા કરો.

ત્યારે વાલીના વ્યાઘ્રવિલંબી નામના સુભટે કહ્યું હે કુદૂત! નીચ પુરુષ! તું આવા અવિવેકી વચનો બોલે છે તો તું ખોટા ગ્રહથી ખરડાયેલો છે, આખી પૃથ્વી પર જેનું પરાક્રમ અને ગુણ પ્રિસદ્ધ છે એવા વાલીની વાત તારા કુરાક્ષસે સાંભળી નથી લાગતી. આમ કહીને સુભટે ક્રોધથી દૂતને મારવા ખડ્ગ હાથમાં લીધું ત્યારે વાલીએ તેને રોક્યો કે આ બિચારાને મારવાથી શું ફાયદો? એ તો પોતાના સ્વામીના સમજાવેલાં વચનો બોલે છે અને રાવણ આવાં વચનો કહેવરાવે છે તેથી તેનું જ આયુષ્ય અલ્પ છે.

પછી દૂત ડરીને જલદી રાવણ પાસે આવ્યો, રાવણને બધી હકીકત કહી એટલે રાવણ ખૂબ ગુસ્સે થયો. દુસ્સહ તેજવાન રાવણે બપ્તર પહેરીને મોટી સેના સહિત શીઘ્ર કૂચ કરી. રાવણનું શરીર તેજોમય પરમાણુઓથી રચાયું છે. રાવણ કિલકંધપુર આવ્યો. ત્યારે વાલી પણ સંગ્રામ માટે બહાર નીકળવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. તે વખતે મહાબુદ્ધિમાન નીતિવાન સાગર, વૃદ્ધજનો, મંત્રી વગેરેએ તેને શાંત પાડીને કહ્યું કે હે દેવ! નિષ્કારણ યુદ્ધ કરવાથી શું લાભ? ક્ષમા કરો. અગાઉ અનેક યોદ્ધા માન કરીને નાશ પામ્યા છે. અષ્ટચંદ્ર વિદ્યાધર, અર્કકીર્તિના હાથનો આધાર, જેને દેવની સહાય હતી તોપણ મેઘેશ્વર જયકુમારનાં બાણોથી ક્ષય પામ્યા હતા. રાવણ પાસે મોટી સેના છે, જેની સામે કોઈ જોઈ શકે નહિ, અનેક આયુધોથી સહિત છે, માટે આપ સદેહની તુલારૂપ સંગ્રામ માટે ન ચડો.

વાલીએ કહ્યું કે હે મંત્રી, પોતાની પ્રશંસા કરવી યોગ્ય નથી તોપણ હું તમને સાચું કહું છું કે આ રાવણને તેની સેના સાથે એક ક્ષણમાત્રમાં ડાબા હાથની હથેળીથી ચૂરો કરી નાખવાને સમર્થ છું. પરંતુ આ ભોગ ક્ષણભંગુર છે, તેના માટે નિર્દય કર્મ કોણ કરે? જ્યારે ક્રોધરૂપ અગ્નિથી મન પ્રજ્વલિત થાય ત્યારે નિર્દય કર્મ થાય છે. આ જગતના ભોગ કેળના થડ જેવા અસાર છે તે મેળવીને આ જીવ મોહથી નરકમાં પડે છે. નરક મહાદુઃખોથી ભરેલું છે. સર્વ જીવોને જીવન પ્રિય

છે અને જીવોના સમૂહને હણીને ઈન્દ્રિયના ભોગથી સુખ પામીએ છીએ તેમાં ગુણ ક્યાં છે? ઈન્દ્રિયસુખ સાક્ષાત્ દુઃખ જ છે. આ પ્રાણી સંસારરૂપી મહાકૂપમાં રેંટના ઘડા સમાન ભરાય છે ને ખાલી થાય છે. કેવા છે આ જીવ? વિકલ્પજાળથી અત્યંત દુઃખી છે. શ્રી જિનેન્દ્રદેવનાં ચરણકમળ સંસારથી તરવાનું કારણ છે. તેમને નમસ્કાર કર્યા પછી હું બીજાને નમસ્કાર કેવી રીતે કરું? મેં પહેલાંથી એવી પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુ સિવાય બીજાને પ્રણામ નહીં કરું, તેથી હું મારી પ્રતિજ્ઞા પણ નહીં તોડું અને યુદ્ધમાં અનેક પ્રાણીઓનો નાશ નહીં કરું. હું મુક્તિ આપનાર સર્વસંગરહિત દિગંબરી દીક્ષા ધારણ કરીશ. મારા જે હાથ શ્રી જિનરાજની પૂજામાં પ્રવર્ત્યા અને પૃથ્વીનું રક્ષણ કરવામાં પ્રવર્ત્યા; તે મારા હાથ કેવી રીતે બીજા કોઈને પ્રણામ કરે? અને જે હાથ જોડીને બીજાનો કિકર થાય, તેનું ઐશ્વર્ય શું? અને જીવન શું? તે તો દીન છે.

આમ કહીને તેણે સુગ્રીવને બોલાવીને કહ્યું કે હે બાળક! સાંભળ! તું રાવણને નમસ્કાર કર અથવા ન કર. આપણી બહેન તેને આપ અથવા ન આપ, મારે કોઈ પ્રયોજન નથી. હું સંસારના માર્ગથી નિવૃત્ત થયો છું, તને રુચે તે કર. આમ કહીને સુગ્રીવને રાજ્ય આપીને તેણે ગુણોથી ગરિષ્ઠ એવા શ્રી ગગનચંદ્ર મુનિ પાસે પારમેશ્વરી દીક્ષા ગ્રહણ કરી.

જેણે પોતાનું ચિત્ત પરમાર્થમાં લગાડ્યું છે એવા તે વાલી પરમજ્ઞપિ બનીને એક ચિદ્રૂપભાવમાં રત થયા. જેમનું સમ્યગ્દર્શન નિર્મળ છે, જે સમ્યગ્જ્ઞાન સહિત છે તે સમ્યક્ચારિત્રમાં તત્પર બાર અનુપ્રેક્ષાઓનો નિરંતર વિચાર કરવા લાગ્યા. આત્માનુભવમાં મગ્ન, મોહજાળરહિત, સ્વગુણરૂપી ભૂમિ પર તે વિહરવા લાગ્યા. નિર્મળ આચારવાન મુનિઓ દ્વારા તે ગુણભૂમિ સેવનીય છે. વાલી મુનિ પિતાની પેઠે સર્વ જીવો પર દયાળુ બની બાહ્યાભ્યંતર તપથી કર્મની નિર્જરા કરવા લાગ્યા. તે શાંત બુદ્ધિવાળા તપોનિધિ મહાજ્ઞદ્વિ પામ્યા. ઊંચા ઊંચા ગુણસ્થાનરૂપી પગથિયાં ચડવાનો તે ઉદ્યમ કરવા લાગ્યા. જેમણે અંતરંગ મિથ્યાભાવરૂપી ગાંઠ ભેદી નાખી છે, જે બાહ્યાભ્યંતર પરિગ્રહરહિત જિનસૂત્ર દ્વારા કરવા યોગ્ય અને ન કરવા યોગ્ય બધું જાણતા હતા, સંવર દ્વારા કર્મોના સમૂહને તે ખપાવતા હતા, પ્રાણની રક્ષા જેટલો આહાર લઈને તે ધર્મને માટે પ્રાણ ટકાવતા હતા અને મોક્ષને માટે ધર્મનું ઉપાર્જન કરતા હતા. ભવ્ય જીવોને આનંદ આપનાર ઉત્તમ આચરણવાળા વાલી મુનિ મુનિઓની ઉપમાને યોગ્ય થયા અને સુગ્રીવે રાવણને પોતાની બહેન પરણાવી, રાવણની આજ્ઞા સ્વીકારી, કિલકંધપુરનું રાજ્ય કર્યું.

પૃથ્વી પર જે જે વિદ્યાધરોની કન્યા રૂપવતી હતી તે બધીને રાવણ પોતાના પરાક્રમથી પરણ્યો. તે નિત્યાલોકનગરના રાજા નિત્યાલોક અને રાણી શ્રીદેવીની પુત્રી રત્નાવલીને પરણીને લંકા પાછા ફરતાં કેલાસ પર્વત ઉપર આવ્યો. ત્યાંના જિનમંદિરોના પ્રભાવથી અને વાલી મુનિના પ્રભાવથી તેનું પુષ્પક વિમાન આગળ ન ચાલી શક્યું. તે વિમાન મનના વેગ જેવું ચંચળ હતું, પણ સુમેરુના તળ પાસે આવતાં વાયુમંડળ થંભી જાય તેમ વિમાન થંભી ગયું. તેના ઘંટારવ અટકી ગયા.

તે વખતે રાવણે વિમાનને અટકેલું જોઈ મારીય મંત્રીને પૂછ્યું કે આ વિમાન શા કારણે અટકી ગયું? બધી બાબતોમાં પ્રવીણ મારીયે ત્યારે કહ્યું કે હે દેવ! સાંભળો, આ કૈલાસ પર્વત છે. અહીં કોઈ મુનિ કોયોત્સર્ગ કરીને રહે છે, શિલા ઉપર રત્નના સ્તંભ સમાન સૂર્યની સન્મુખ ગ્રીષ્મઋતુમાં આતાપન યોગ કરે છે, પોતાના તેજથી સૂર્યનું તેજ ઝાંખું પાડતા બિરાજે છે. એ મહામુનિ ધીરવીર છે, ઘોર તપ કરે છે, શીઘ્રમુક્તિ પ્રાપ્ત કરવા ચાહે છે. તેથી નીચે ઉતરીને તેમના દર્શન કરીને આગળ ચાલો તથા વિમાનને પાછું ફેરવી કૈલાસ છોડીને બીજે માર્ગે લઈને ચાલો. જો કદાચ હઠ કરીને કૈલાસના માર્ગે ઉપર થઈને જશો તો વિમાનના ટુકડેટુકડા થઈ જશે.

મારીયના વચનો સાંભળીને રાજા યમનો વિજેતા રાવણ પોતાના પરાક્રમથી ગર્વિત થઈ વિમાનમાંથી નીચે ઉતર્યો. ત્યાં તેણે ધ્યાનરૂપી સમુદ્રમાં મગ્ન, પોતાના શરીરના તેજથી દશે દિશાઓને પ્રકાશિત કરતાં મહામુનિ વાલીને જોયા. દિગ્ગજોની સૂંઠ સમાન બન્ને ભુજા લંબાવીને કાયોત્સર્ગમાં ઊભેલાં, જેમના શરીર પર સર્પ વીંટળાઈ વળ્યા છે, જાણે કે તે ચંદનવૃક્ષ જ ન હોય! આતાપન શિલા પર ઊભેલાં તે પાષાણસ્તંભ જ લાગે છે.

રાવણ વાલી મુનિને જોઈ, પૂર્વના વેરનો વિચાર કરી ક્રોધરૂપી અગ્નિથી પ્રજ્વલિત થયો. ભ્રુકુટિ ચડાવી, હોઠ કરડતાં તેણે મુનિને કઠોર શબ્દ કહ્યા “અહો, આ તે તારું કેવું તપ કે હજી પણ અભિમાન ન છૂટ્યું અને મારા વિમાનને રોક્યું? ક્યાં ઉત્તમ ક્ષમારૂપ વીતરાગનો ધર્મ અને ક્યાં પાપરૂપ ક્રોધ? તું નકામી મહેનત કરે છે, તું અમૃત અને વિષને એક કરવા ઈચ્છે છે માટે હું તારો ગર્વ દૂર કરીશ. તારા સહિત કૈલાસ પર્વતને ઉપાડીને સમુદ્રમાં ફેંકી દઈશ.”

આવા કઠોર વચન બોલીને રાવણે વિકરાળ રૂપ ક્યું. તેણે જે વિદ્યાઓ સાધી હતી તેની અધિષ્ઠાતા દેવી ચિંતવનમાત્રમાં હાજર થઈ. તે વિદ્યાના બળથી રાવણે મહાન રૂપ બનાવ્યું. તે ધરતીને ભેદીને પાતાળમાં પેઠો. મહાપાપમાં ઉદ્દમી, પ્રચંડ ક્રોધથી લાલ નેત્ર કરી, મુખેથી હુંકાર કરી, ભુજાઓ વડે કૈલાસ પર્વત ઉખાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો. તે વખતે સિંહ, હસ્તિ, સર્પ, હરણ, અનેક જાતિના પક્ષી ભયથી કોલાહલ કરવા લાગ્યા, પાણીના ઝરા તૂટી ગયા અને પાણી પડવા લાગ્યું, વૃક્ષો તૂટી પડ્યાં. પર્વતની શિલા અને પાષણ પડવા લાગ્યા. તેના વિકરાળ અવાજથી દશે દિશાઓમાંથી કૈલાસ પર્વત હલવા લાગ્યો, જે દેવ ત્યાં કીડા કરતા હતા તે આશ્ચર્ય પામ્યા, દશે દિશાઓમાં જોવા લાગ્યા, જે અપ્સરાઓ લતાઓમાં કેલિ કરતી હતી તે લતા છોડીને આકાશમાં ગમન કરવા લાગી.

વાલીએ રાવણનું આ કર્તવ્ય જાણીને પોતે કાંઈ ખેદ ન પામ્યા, જેમ નિશ્ચળપણે ઊભા હતા તેમ ને તેમ રહ્યા. મનમાં એવો વિચાર કર્યો કે આ પર્વત પર ભગવાનનાં અતિ ઉત્તંગ, રત્નમયી ચૈત્યાલયો ભરત ચક્રવર્તીનાં બનાવેલાં છે, જ્યાં સુર, અસુર, વિદ્યાધરો નિરંતર પૂજા ભક્તિ કરવા આવે છે તેમાં તિરાડ ન પડે અને અહીં અનેક જીવ વિચરે છે તેને બાધા ન પહોંચે. આવા વિચારથી પોતાના પગનો અંગૂઠો ધીમેથી દબાવ્યો. આથી રાવણ મહાભારથી આકાંત થઈ દબાઈ

ગયો. અનેક રૂપ બનાવ્યાં હતાં તે તૂટી ગયાં, દુઃખ અને વ્યાકુળતાથી આંખોમાંથી લોહી ટપકવા માંડ્યું, મુગટ તૂટી ગયો, માથું ભીંજાઈ ગયું, પર્વત બેસી ગયો અને રાવણના ગોઠણ છોલાઈ ગયા, જાંઘ પણ છોલાઈ ગઈ, તત્કાળ પરસેવાથી રેબઝેબ થઈ ગયો. ધરતી પરસેવાથી ભીની થઈ ગઈ, રાવણનાં ગાત્ર સંકોચાઈ ગયાં, કાયબા જેવા થઈ ગયા ત્યારે રોવા લાગ્યો. તે જ કારણે પૃથ્વી ઉપર રાવણ કહેવાયો. અત્યાર સુધી તે દશાનન કહેવાતો હતો. તેના અત્યંત દીન શબ્દ સાંભળીને તેની રાણી અત્યંત વિલાપ કરવા લાગી અને મંત્રી, સેનાપતિ સહિત સર્વ સુભટ પહેલાં તો ભ્રમથી વૃથા યુદ્ધ કરવા તૈયાર થયા. પછી આ મુનિનો અતિશય જોઈને સર્વ આયુધ નીચે મૂકી દીધાં, મુનિના કાયબળઋદ્ધિના (ઋદ્ધિઓનું વર્ણન પાછળ છે.) પ્રભાવથી દેવદુંદુભિ વાગવાં લાગ્યાં અને કલ્પવૃક્ષોનાં ફૂલોની વૃષ્ટિ થઈ, આકાશમાં દેવદેવી નૃત્ય કરવાં લાગ્યાં, ગીતની ધ્વનિ થવા લાગ્યો. પછી મહામુનિએ દયા કરીને અંગૂઠો ઢીલો કર્યો.

રાવણે પર્વત નીચેથી નીકળીને, વાલી મુનિની સમીપ આવી નમસ્કાર કરી ક્ષમા માગી. જેણે તપનું બળ જાણ્યું હતું એવો તે યોગીશ્વરની વારંવાર સ્તુતિ કરવા લાગ્યો : હે નાથ! આપે ઘરમાંથી જ એવી પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે હું જિનેન્દ્ર, મુનીન્દ્ર અને જિનશાસન સિવાય બીજા કોઈને પણ પ્રણામ નહિ કરું. એ બધું આપના સામર્થ્યનું ફળ છે. અહો ધન્ય છે આપનો નિશ્ચય અને ધન્ય આ તપનું બળ! હે ભગવાન! આપ યોગશક્તિથી ત્રણ લોકને અન્યથા કરવા સમર્થ છો, ઉત્તમ ક્ષમાધર્મના યોગથી સર્વ પ્રત્યે દયાળુ છો, કોઈના ઉપર આપને ક્રોધ નથી.

હે પ્રભો! જેવું તપથી પૂર્ણ સામર્થ્ય મુનિને વિના પ્રયત્ને પ્રગટે છે તેવું ઈન્દ્રાદિકને પણ હોતું નથી. ધન્ય છે આપના ગુણ, ધન્ય છે આપનું રૂપ, ધન્ય આપની કાંતિ, ધન્ય આપનું આશ્ચર્યકારી બળ, અદ્ભુત તપ, ત્રણ લોકમાં જે અદ્ભુત પરમાણુ છે તેનાથી સુકૃતનો આધાર આપનું શરીર બન્યું છે. જન્મથી જ મહાબળવાન, સર્વ સામર્થ્યના ધારક આપે નવયૌવનમાં જ જગતની માયા છોડીને પરમ શાંતસ્વરૂપ અરહંતની દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે એવું અદ્ભુત કાર્ય આપના જેવા સત્પુરુષોથી જ બને છે. મેં પાપીએ આપના જેવા સત્પુરુષોનો અનિવય કર્યો અને મહાપાપનો બંધ કર્યો છે. ધિક્કાર છે મારા મન, વચન, કાયાને! હું પાપી મુનિદ્રોહમાં પ્રવર્ત્યો, જિનમંદિરનો અવિનય કર્યો. આપના જેવા પુરુષરત્ન અને મારા જેવા દુર્બુદ્ધિ વચ્ચે સુમેરુ અને સરસવના દાણા જેટલું અંતર છે, મને મરતાને આજે આપે પ્રાણ આપ્યા છે, આપ દયાળુ છો, અમારા જેવા દુષ્ટ દુર્જન ઉપર પણ ક્ષમા રાખો છો.

આ પ્રમાણે બીજું ઘણું કહ્યું. હું જિનવાણીનું શ્રવણ કરું છું, જાણું છું, દેખું છું કે આ સંસાર અસાર છે, અસ્થિર છે, દુઃખસ્વભાવ છે, તોપણ હું પાપી વિષયોથી વિરક્ત થયો નહીં. ધન્ય છે તે પુણ્યવાન મહાપુરુષો, જે અલ્પસંસારી છે, મોક્ષના પાત્ર છે, જે તરૂણ અવસ્થામાં વિષયોને છોડી મુનિવ્રતને આચરે છે.

આ પ્રમાણે મુનિની સ્તુતિ કરી, ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી, નમસ્કાર કરી, પોતાની નિંદા કરી, બહુ

જ લજિજત થઈ મુનિની સમીપે જે જિનમંદિરો હતાં તેમાં વંદના અર્થે પ્રવેશ્યો, ચંદ્રહાસ ખડ્ગને નીચે મૂકી પોતાની રાણીઓ સાથે જિનવરનું પૂજન કરવા લાગ્યો, ભુજામાંથી નસરૂપ તાંતા કાઢીને વીણાની જેમ વગાડ્યા લાગ્યો, ભક્તિમાં પૂર્ણ ભાવ રાખીને, સ્તુતિ કરી, જિનેન્દ્રના ગુણનુવાદ ગાવા લાગ્યો : હે દેવાધિદેવ! લોકલોકના જોનાર આપને નમસ્કાર હો. આપનું તેજ લોકને ઓળંગી જાય છે. હે કૃતાર્થ મહાત્મા! નમસ્કાર. ત્રણે લોકે આપની પૂજા કરી છે. આપે મોહના વેગનો નાશ કર્યો છે, આપ વચનથી અગોચર છો, ગુણોના સમૂહના ધારક છો, મહાઐશ્વર્યથી મંડિત છો, મોક્ષમાર્ગના ઉપદેશક છો, સુખની ઉત્કૃષ્ટામાં પૂર્ણ છો, સમસ્ત કુમાર્ગથી દૂર છો, જીવોને મુક્તિનું કારણ છો, મહાકલ્યાણનું મૂળ છો, સર્વ કર્મના સાક્ષી છો, ધ્યાન વડે આપે પાપની ભસ્મ કરી નાખી છે, જન્મમરણ દૂર કરનારા છો, આપના ગુરુ કોઈ નથી, આપ સર્વના ગુરુ છો, આપ કોઈને નમતા નથી, સર્વ વડે આપ નમસ્કાર યોગ્ય છો, આદિ-અંતરહિત, સર્વ રાગાદિક ઉપાધિથી શૂન્ય છો, સર્વના ઉપદેશક છો, દ્રવ્યાર્થિકનયથી સર્વનિત્ય છે અને પર્યાયાર્થિકનયથી સર્વ અનિત્ય છે એવું કથન કરનાર છો, કોઈ એક નયથી દ્રવ્ય-ગુણ જુદા છે અને કોઈ એક નયથી દ્રવ્ય-ગુણ અભેદ છે આવું અનેકાન્ત બતાવનાર જિનેશ્વર છો, સર્વરૂપ, એકરૂપ, ચિદ્રૂપ, અરૂપ, જીવોને મુક્તિ આપનાર એવા આપને અમારા વારંવાર નમસ્કાર હો.

રાવણ દ્વારા જિનેન્દ્રદેવની મહાસ્તુતિ કરવામાં આવી તેથી ધરણેન્દ્રનું આસન કંપાયમાન થયું. તેમણે અવધિજ્ઞાનથી રાવણનું વૃત્તાંત જાણ્યું અને હર્ષથી તેમનાં નેત્ર ખીલી ઊઠ્યાં. દેદીપ્યમાન મણિઓથી તેમણે અંધકારને દૂર કર્યો અને તે નાગપતિ પાતાલમાંથી શીઘ્ર કૈલાસ પર્વત પર આવ્યા. જિનેન્દ્રને નમસ્કાર કરી, વિધિપૂર્વક, સમસ્ત મનોજ્ઞ દ્રવ્યોથી ભગવાનની પૂજા કરી રાવણને કહેવા લાગ્યા : ‘હે ભવ્ય! તેં ભગવાનની ખૂબ સ્તુતિ કરી અને જિનભક્તિનાં સુંદર ગીત ગાયાં તેથી અમને ઘણો આનંદ થયો છે. હે રાક્ષસેશ્વર! ધન્ય છે તું, જેણે જિનરાજની સ્તુતિ કરી, તારા ભાવથી અત્યારે અમારું આગમન થયું છે, હું તારા પર સંતુષ્ટ થયો છું. તું વર માગ, જે મનવાંછિત વસ્તુ તું માગીશ તે હું આપીશ. જે વસ્તુ મનુષ્યોને દુર્લભ છે તે હું તને આપીશ.’ ત્યારે રાવણે કહ્યું કે હે નાગરાજ! જિનવંદના જેવી બીજી કોઈ શુભ વસ્તુ છે? કે જે હું આપની પાસે માગું! આપ સર્વ વાતમાં સમર્થ મનવાંછિત આપવા લાયક છો. ત્યારે નાગપતિ બોલ્યા. હે રાવણ! જિનેન્દ્રની વંદના સમાન બીજું કલ્યાણકારી નથી. આરાધવામાં આવેલી આ જિનભક્તિ મુક્તિનાં સુખ આપે છે માટે આના જેવો બીજો કોઈ પદાર્થ થયો નથી અને થશે પણ નહિ. ત્યારે રાવણે કહ્યું કે હે મહામતે! જો એનાથી અધિક બીજી વસ્તુ ન હોય તો હું શું માગું? નાગપતિએ જવાબ આપ્યો કે તેં જે કહ્યું તે બધું સત્ય છે, જિનભક્તિથી બધું જ સિદ્ધ થાય છે, તેને કાંઈ દુર્લભ નથી, તારા જેવાં અને ઈન્દ્ર જેવાં અનેક પદ જિનભક્તિથી જ મળે છે અને આ સંસારનાં સુખ તો અલ્પ છે, વિનાશી છે તેની શી વાત! મોક્ષના જે અવિનાશી અને અતીન્દ્રિય સુખ છે તે પણ જિનભક્તિથી પ્રાપ્ત થાય છે.

હે રાવણ! તું જોકે અત્યંત ત્યાગી છો, વિનયવાન, બળવાન, ઐશ્વર્યવાન અને ગુણથી શોભિત છો, તોપણ મારું દર્શન તને વૃથા ન થાય. હું તને વિનંતી કરું છું કે તું કાંઈક માગ. તું યાચક નથી એ હું જાણું છું, પરંતુ હું અમોઘ વિજય નામની શક્તિવિદ્યા તને આપું છું તે હે લંકેશ! તું લે. અમારો સ્નેહ તોડ નહિ. હે રાવણ! કોઈની દશા સદા એકસરખી રહેતી નથી. સંપત્તિ પછી વિપત્તિ અને વિપત્તિ પછી સંપત્તિ થાય છે. તારું મનુષ્ય શરીર છે અને કદાચ તારા ઉપર વિપત્તિ આવી પડે તો આ શક્તિ તારા શત્રુનો નાશ અને તારું રક્ષણ કરશે. મનુષ્યોની શી વાત, આનાથી દેવ પણ ડરે છે. આ શક્તિ અગ્નિજ્વાળાથી મંડિત વિસ્તીર્ણ શક્તિની ધારક છે. આથી રાવણે ધરણેન્દ્રની આજ્ઞા લોપવા અસમર્થ હોવાથી શક્તિનું ગ્રહણ કર્યું, કેમ કે કોઈની પાસેથી કાંઈ લેવું તે અત્યંત લઘુતા છે એટલે આ વાતથી રાવણ પ્રસન્ન ન થયો. રાવણ અતિ ઉદારચિત્ત છે. રાવણે હાથ જોડીને ધરણેન્દ્રને નમસ્કાર કર્યા. ધરણેન્દ્ર પોતે પોતાના સ્થાનકે ગયા. રાવણે એક માસ કૈલાસ પર રહી ભગવાનનાં ચૈત્યાલયોની મહાભક્તિથી પૂજા કરી, વાલી મુનિની સ્તુતિ કરી અને પછી પોતાના સ્થાનકે ગયો.

વાલી મુનિએ મનના ક્ષોભથી જે કાંઈક કર્મ ઉપાજર્યું હતું તેનું ગુરુઓની પાસે જઈ પ્રાયશ્ચિત્ત લીધું, શલ્ય દૂર કરીને પરમ સુખી થયા. જેમ વિષ્ણુકુમાર મુનિએ મુનિઓની રક્ષા નિમિત્તે બલિનો પરાભવ કર્યો હતો અને ગુરુ પાસેથી પ્રાયશ્ચિત્ત લઈને પરમ સુખી થયા હતા તેમ વાલી મુનિએ ચૈત્યાલયોની અને અનેક જીવોની રક્ષા નિમિત્તે રાવણનો પરાભવ કર્યો, કૈલાસ થંભાવ્યો પછી ગુરુ પાસે પ્રાયશ્ચિત્ત લઈને શલ્ય મટાડી પરમ સુખી થયા. ચારિત્રથી, ગુપ્તિથી, ધર્મથી, અનુપ્રેક્ષાથી સમિતિથી, પરીષદ સહન કરવાથી મહાસંવર પામી, કર્મોની નિર્જરા કરી, વાલી મુનિ કેવળજ્ઞાન પામ્યા અને આઠ કર્મથી રહિત થઈ લોકના શિખરે અવિનાશી સ્થાનમાં અવિનાશી સુખ પામ્યા.

— પદ્મપુરાણમાંથી

❁ અજ્ઞાનીઓ જીવવાને લક્ષે જીવી રહ્યા છે એટલે તેને મરણ ગમતું નથી. મરણ આવ્યે પણ તેને જીવવાનું લક્ષ રહ્યા કરે છે. જ્ઞાનીઓ તો મરવાના લક્ષે જ જીવે છે. એટલે આગળથી અજમાયશ અને અખતરા તૈયાર કરી રાખેલ છે; પછી તે મરણને આનંદથી વધાવી લે છે, તેને મરણનાં છેલ્લા ટાણાં બહુ મહોત્સવના હોય છે; તેથી આનંદથી દેહને છોડે છે. જીવવાના ભાવે તો અનંત વખત જીવ્યો, પણ મરવાના ભાવે કોઈ વખત જીવ્યો નથી. મરવાના ભાવે જીવે તો ફરી તેને જન્મ લેવો જ ન પડે.

(દૃષ્ટિનાં નિધાન)

રાજા વજ્રજંઘની કથા

એક વખત ભગવાન ઋષભનાથનો જીવ રાજા વજ્રજંઘને વનમાં મુનિરાજના આહારદાનનો લાભ મળતાં પોતાના દ્વારપાળના કહેવાથી ખબર પડી કે આ બન્ને મુનિઓ તેમના જ અંતિમ પુત્રો હતા. તેથી રાજા વજ્રજંઘ રાણી શ્રીમતીની સાથે સાથે ખૂબ જ પ્રેમથી મુનિ પાસે વનમાં ગયા અને પુણ્યપ્રાપ્તિની ઈચ્છાથી સદ્ગૃહસ્થોનો ધર્મ સાંભળવા લાગ્યા. દાન, પૂજા, શીલ અને પોષધ આદિ ધર્મોનું વિસ્તૃત સ્વરૂપ સાંભળ્યા પછી વજ્રજંઘે તેમને પોતાનો તથા શ્રીમતીનો પૂર્વભવ પૂછ્યો. તેમાંથી દમધર નામના મુનિ પોતાના દાંતોનાં કિરણોથી દિશાઓમાં પ્રકાશ ફેલાવતાં તે બન્નેનો પૂર્વભવ કહેવા લાગ્યા—

હે રાજન્! તું આ જન્મથી ચોથા જન્મમાં જંબુદ્વીપના વિદેહક્ષેત્રમાં આવેલા ગંધિલાદેશના સિંહપુર નગરમાં રાજા શ્રીષેષ અને અતિશય મનોહર સુંદરી નામની રાણીનો મોટો પુત્ર હતો. ત્યાં તેં વિરક્ત થઈને જૈનેશ્વરી દીક્ષા ધારણ કરી હતી. પરંતુ સંયમ પ્રગટ કરી શક્યો નહિ અને વિદ્યાધર રાજાઓના ભોગોમાં ચિત્ત લગાવીને મૃત્યુ પામ્યો જેનાથી ગંધિલાદેશના વિજયાર્ધ પર્વતની ઉત્તર શ્રેણી પર અલકા નામની નગરીમાં મહાબલ થયો. ત્યાં તેં મનપસંદ ભોગોનો અનુભવ કર્યો, પછી સ્વયંબુદ્ધ મંત્રીના ઉપદેશથી આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી તેં જિનપૂજા કરી સમાધિમરણથી શરીર છોડી સ્વર્ગમાં લલિતાંગદેવ થયો. ત્યાંથી ચ્યુત થઈને હવે વજ્રજંઘ નામનો રાજા થયો છે.

આ શ્રીમતી પણ પહેલાં એક ભવમાં ધાતકીખંડદ્વીપમાં પૂર્વ મેરુથી પશ્ચિમ તરફ ગંધિલાદેશના પલાલપર્વત નામક ગામમાં કોઈ ગૃહસ્થીની પુત્રી હતી. ત્યાંથી કોઈ પુણ્યના ઉદયથી તે, તે જ દેશના પાટલી નામના ગામમાં કોઈ વણિકને ત્યાં નિર્નામિકા નામની પુત્રી થઈ. ત્યાં તેણે પિહિતાસ્રવ નામના મુનિરાજના ઉપદેશથી વિધિપૂર્વક જિનેન્દ્રગુણસમ્પત્તિ અને શ્રુતજ્ઞાન નામના વ્રતોના ઉપવાસ કર્યા જેના ફળસ્વરૂપ શ્રીપ્રભ વિમાનમાં સ્વયંપ્રભા દેવી થઈ હતી. જ્યારે તમે લલિતાંગદેવની પર્યાયમાં હતા ત્યારે આ તમારી પ્રિય દેવી હતી અને હવે ત્યાંથી ચ્યવીને વજ્રદંત ચક્રવર્તીને શ્રીમતી પુત્રી થઈ છે.

આ રીતે રાજા વજ્રજંઘે શ્રીમતીની સાથે પોતાના પૂર્વભવ સાંભળીને કૌતૂહલથી પોતાના પ્રિય સંબંધીઓના પૂર્વભવ પૂછ્યા. હે નાથ! આ મતિવર, આનંદ, ધનમિત્ર અને અકંપન મને મારા ભાઈ સમાન અતિશય વ્હાલા છે તેથી તમે પ્રસન્ન થાઓ અને તેમના પૂર્વભવ કહો. આ રીતે રાજાનો પ્રશ્ન સાંભળી જવાબમાં મુનિરાજ કહેવા લાગ્યા કે—

હે રાજન્! આ જંબુદ્વીપના પૂર્વવિદેહ ક્ષેત્રમાં એક વત્સકાવતી નામનો દેશ છે જે સ્વર્ગ સમાન સુંદર છે, તેમાં એક પ્રભાકરી નામની નગરી છે. આ મતિવર પૂર્વભવમાં તે જ નગરીમાં અતિગૃધ નામના રાજા હતા. તે વિષયોમાં અત્યંત આસક્ત રહેતો હતો. તેણે આરંભ અને પરિશ્રદને કારણે નરકનો બંધ કરી લીધો હતો જેથી તે મરીને પંકપ્રભા નામના ચોથા નરકમાં

ઉત્પન્ન થયો. ત્યાં દશસાગર સુધી નરકોના દુઃખ ભોગવતો રહ્યો. તેણે પૂર્વભવમાં પૂર્વોક્ત પ્રભાકર નગરીની બાજુમાં એક પર્વત પર પોતાનું ઘણું ધન દાટી રાખ્યું હતું. તે નરકથી નીકળીને તે જ પર્વત ઉપર સિંહ થયો. ત્યાર પછી કોઈ એક દિવસ પ્રભાકરી નગરીના રાજા પ્રીતિવર્ધન પોતાના પ્રતિકૂળ નાના ભાઈને જીતીને પાછા ફર્યા અને તે જ પર્વત ઉપર રોકાયા. ત્યાં તે પોતાના નાના ભાઈની સાથે બેઠા હતા એટલામાં પુરોહિતે આવીને તેમને કહ્યું કે આજ અહીંયા તમને મુનિદાનનાં પ્રભાવથી ખૂબ જ મોટો લાભ થવાનો છે. હે રાજા! તે મુનિરાજ અહીં કઈ રીતે પ્રાપ્ત થઈ શકશે તેનો ઉપાય હું તમારા માટે કહું છું, સાંભળો!

આપણે નગરમાં એમ જાહેરાત કરાવી દઈએ કે આજે રાજાના ખૂબ જ હર્ષનો સમય છે, તેથી સમસ્ત નગરવાસી લોકો પોત-પોતાના ઘરો ઉપર ધ્વજાઓ લહેરાવો, તોરણ બાંધો અને ઘરનાં આંગણા તથા ગલીઓમાં સુગંધિત જળ છાંટીને એવી રીતે ફૂલ પાથરો કે વચ્ચે ક્યાંય કોઈ જગ્યા રહી જાય નહીં. આમ કરવાથી નગરમાં જવાવાળા મુનિ અપ્રાસુક થવાના કારણે નગરને પોતાના વિહાર માટે અયોગ્ય સમજી પાછા વળી અહીં અવશ્ય આવશે જ. પુરોહિતના વચનોથી સંતુષ્ટ થઈને રાજા પ્રીતિવર્ધને એમ જ ક્યું જેથી મુનિરાજ પાછા વળીને ત્યાં મહિનાનો ઉપવાસ પૂરો કરી આહાર માટે ફરતાં કમે કમે રાજા પ્રીતિવર્ધનના ઘરમાં દાખલ થયા. રાજાએ તેમને વિધિપૂર્વક આહારદાન દીધું જેથી દેવોએ આકાશમાંથી રત્નોની વર્ષા કરી અને તે રત્ન મનોહર શબ્દ કરતાં કરતાં જમીન પર પડ્યા. રાજા અતિગૃધનાં જીવ સિંહે પણ આ બધું જોયું જેથી તેને જાતિસ્મરણ થઈ ગયું. તે ખૂબ જ શાંત થઈ ગયો, તેની મૂર્છા (મોહ) ટળી ગઈ અને ત્યાં સુધી કે તેણે શરીર અને આહારથી મમત્વ છોડી દીધું. તે બધા કષાયોનો ત્યાગ કરી એક શીલા પર બેસી ગયો. મુનિરાજ પિહિતાસ્ત્રવે પણ પોતાના અવધિજ્ઞાનરૂપી નેત્રથી સિંહની બધી વાત જાણી લીધી અને જાણીને રાજા પ્રીતિવર્ધનને કહ્યું કે હે રાજા! આ પર્વત પર કોઈ શ્રાવક થઈને તપ કરી રહ્યા છે, તારે તેની સેવા કરવી જોઈએ. તે આવતા કાળમાં ભરતક્ષેત્રના પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવના ચક્રવર્તી પદના ધારક પુત્ર થશે અને એ જ ભવમાં મોક્ષ પ્રાપ્ત કરશે એમાં કોઈ શંકા નથી.

મુનિરાજના આ વાક્યોથી રાજા પ્રીતિવર્ધનને ખૂબ આશ્ચર્ય થયું. તેણે મુનિરાજની સાથે ત્યાં જઈને ખૂબ જ સાહસ કરવાવાળા સિંહને જોયો. ત્યારપછી રાજાએ તેની સેવા અથવા સમાધિમાં યોગ્ય સહાયતા કરી અને તે દેવ થવાનો છે એમ સમજીને મુનિરાજે પણ તેના કાનમાં નમસ્કાર મંત્ર સંભળાવ્યા. તે સિંહ અઢાર દિવસ સુધી આહારનો ત્યાગ કરી સમાધિથી શરીર છોડી બીજા સ્વર્ગમાં દિવાકરપ્રભ નામના વિમાનમાં દિવાકરપ્રભ નામનો દેવ થયો.

આ આશ્ચર્યને જોઈને રાજા પ્રીતિવર્ધનનાં સેનાપતિ, મંત્રી અને પુરોહિત પણ તરત જ ખૂબ જ શાંત થઈ ગયા. તે બધાએ રાજા દ્વારા દેવામાં આવેલાં પાત્રદાનની અનુમોદના કરી હતી જેથી આયુષ્ય પૂરું થયા પછી તે ઉત્તરકુરુ ભોગભૂમિમાં આર્ય થયા અને આયુના અંતમાં ત્યાંથી ઈશાન

સ્વર્ગમાં લક્ષ્મીમાન દેવ થયા. તેમાંથી મંત્રી, કાંચન નામના વિમાનમાં કનકાભ નામનો દેવ થયો. પુરોહિત ઋષિક નામના વિમાનમાં પ્રભંજન નામનો દેવ થયો અને સેનાપતિ પ્રભા નામના વિમાનમાં પ્રભાકર નામનો દેવ થયો. તમારી લલિતાંગદેવની પર્યાયમાં આ બધાં તમારા પરિવારનાં જ દેવ હતા. સિંહનો જીવ ત્યાંથી ચ્યુત થઈ રાજા મતિસાગર અને શ્રીમતીનો પુત્ર થઈ તમારો મતિવર નામનો મંત્રી થયો છે. પ્રભાકરનો જીવ ત્યાંથી ચ્યુત થઈને અપરાજિત સેનાની અને આર્જવાનો પુત્ર થઈ તમારો અકંપન નામનો સેનાપતિ થયો છે. કનકપ્રભનો જીવ પિતા શ્રુતકીર્તિ અને માતા અનંતમતિનો પુત્ર થઈ તમારો આનંદ નામનો પ્રિય પુરોહિત થયો છે તથા પ્રભજન દેવ ત્યાંથી ચ્યુત થઈને ધનદત્ત અને ધનદત્તાનો પુત્ર થઈ તમારો ધનમિત્ર નામનો સંપતિશાળી શેઠ થયો છે. આ રીતે મુનિરાજના વચનો સાંભળીને રાજા વજ્રજંઘ અને શ્રીમતી બંનેને ધર્મમાં ખૂબ જ પ્રીતિ થઈ.

રાજા વજ્રજંઘે ફરી ખૂબ આશ્ચર્યપૂર્વક તે મુનિરાજને પૂછ્યું કે આ નોળીયો, સિંહ, વાંદરો અને ભૂંડ ચારેય તમારા મુખ કમલમાં દૃષ્ટિ લગાવી આ મનુષ્યોની વચ્ચે નિર્ભય થઈને કેમ બેઠા છે? આ રીતે રાજાના પૂછવાથી ચારણઋષિનાં ધારક ઋષિરાજ બોલ્યા—

હે રાજન્! આ સિંહ પૂર્વભવમાં આ જ દેશના પ્રસિદ્ધ હસ્તિનાપુર નામના નગરમાં સાગરદત્ત અને ધનવતીનો પુત્ર ઉગ્રસેન નામનો પુત્ર થયો હતો. તે ઉગ્રસેન સ્વભાવથી ખૂબ ક્રોધી હતો તેથી તે અજ્ઞાનીએ અનંતાનુબંધી ક્રોધના નિમિત્તથી તિર્યચ આયુનો બંધ કરી લીધો હતો. એક દિવસ એ દુષ્ટે રાજાના ભંડારની રક્ષા કરવાવાળા લોકોને મારીને બળપૂર્વક ત્યાંથી ઘણું બધું ઘી અને ચોખા કાઢી વેશ્યાને દઈ દીધું. જ્યારે રાજાએ આ સમાચાર સાંભળ્યાં ત્યારે તેણે તેને બાંધીને લાફા-ઢીંકા-પાટાથી ખૂબ મારવાનો દંડ આપ્યો જેનાથી ખૂબ જ વેદનાથી મરી ગયો અને અહીં આ સિંહ થયો છે.

હે રાજન્! આ ભૂંડ પૂર્વભવમાં વિજય નામના નગરમાં રાજા મહાનંદ અને વસંતસેનાનો હરિવાહન નામનો પુત્ર થયો હતો. તે અનંતાનુબંધી માનના ઉદયથી હાડકા સમાન માનને ધારણ કરતો હતો. તેથી માતા-પિતાનો પણ વિનય કરતો ન હતો. તેથી તેને તિર્યચ આયુનો બંધ થઈ ગયો હતો. એક દિવસ તે માતા-પિતાનું ન માનીને દોડતો જતો હતો અને પથ્થર સાથે ભટકાવાથી માથું ફાટી ગયું અને આર્તધ્યાન કરીને આ ભૂંડ થયો છે.

હે રાજન્! આ વાંદરો પૂર્વભવમાં ધન્યુધર નામના નગરમાં કુબેર નામના વણિકને તેની સુદત્તા નામની સ્ત્રીથી નાગદત્ત નામનો પુત્ર થયો હતો. તે અનંતાનુબંધી માયાને ધારણ કરતો હતો. એક દિવસ તેની માતા, નાગદત્તની નાની બહેનના લગ્ન માટે પોતાની દુકાનમાંથી ઈચ્છાનુસાર ગોતીગોતીને કંઈક સામાન લઈ રહી હતી. નાગદત્ત તેને છેતરવા ઈચ્છતો હતો પણ કંઈ રીતે છેતરવા જોઈએ? તેનો ઉપાય તે જાણતો ન હતો તેથી તે જ ઉલ્ઝનમાં અચાનક આર્તધ્યાનથી મરી તિર્યચ આયુના બંધથી આ વાંદરો થયો છે.

હે રાજન્! નોળીયો પણ પૂર્વભવમાં આ જ સુપ્રતિષ્ઠિત નગરમાં લોલુપ નામનો કંદોઈ હતો. તે ધનનો ખૂબ જ લોભી હતો. કોઈક સમયે ત્યાંનો રાજા જિનમંદિર બનાવી રહ્યો હતો અને તેના માટે તે મજદૂરો પાસે ઈંટ મંગાવતો હતો. તે લોભી મૂર્ખ કંદોઈ મજદૂરોને કાંઈક ખાવાનું આપીને તેમની પાસેથી છાનીમાની થોડી ઈંટ ઘરમાં નખાવી દેતો હતો. તે ઈંટો તોડવાથી તેમાંથી સોનું નીકળ્યું. તે જોઈને તેનો લોભ ખૂબ જ વધી ગયો. તે સોનાના લોભથી વારંવાર મજદૂરોને ખાવાનું આપી ઈંટો પોતાના ઘરમાં નખાવવા લાગ્યો. એક દિવસ તેને પોતાની પુત્રીના ગામ જવું પડ્યું. જતાં સમયે તે પુત્રને કહેતો ગયો હે પુત્ર! તું પણ મજદૂરોને કાંઈક ખાવાનું આપીને ઘરમાં ઈંટ નખાવી લેજે એમ કહીને તે તો ચાલ્યો ગયો પણ તેના પુત્રે તેના કહેવા પ્રમાણે ઈંટ ઘરમાં ન નખાવી. જ્યારે તે પાછો આવ્યો ત્યારે તેને બધી ખબર પડી ત્યારે તેણે લાકડી અને પથ્થરોથી તેના છોકરાને મારી નાખ્યો અને તેના દુઃખે દુઃખી થઈને ક્રોધથી પોતાના પગ પણ કાપી નાખ્યા. અંતમાં તે રાજા દ્વારા મરી ગયો અને અહીં આ નોળીયો થયો છે. તે કંદોઈ અનંતાનુબંધી લોભને કારણે જ આ દશાને પ્રાપ્ત થયો છે.

હે રાજન્! તમારા આહારદાનને જોઈને આ ચારેય ખૂબ જ હર્ષ પામ્યા છે અને આ ચારેયને જાતિસ્મરણ થઈ ગયું છે. જેથી તે સંસારથી વિરક્ત થઈ ગયા છે. તમારા વડે દેવામાં આવેલાં આહારદાનની અનુમોદના કરવાથી આ બધાએ ઉત્તમ ભોગભૂમિના આયુનો બંધ બાંધી લીધો છે. તેથી ભય છોડીને ધર્મ સાંભળવાની ઈચ્છાથી અહીં બેઠા છે.

હે રાજન્! આ ભવથી આવતાં આઠમા ભવમાં તમે ઋષભદેવ તીર્થંકર ભગવાન થઈ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરશો અને એ જ ભવમાં આ બધા પણ સિદ્ધ થશે એમાં કોઈ સંદેહ નથી અને ત્યાં સુધી તે પુણ્યશાળી જીવો તમારી સાથે જ દેવ અને મનુષ્યોના ઉત્તમ ઉત્તમ સુખનો અનુભવ કરતા રહેશે. આ શ્રીમતીનો જીવ પણ તમારા તીર્થમાં દાનતીર્થની પ્રવૃત્તિ ચલાવવાવાળા શ્રેયાંસ રાજા થશે અને તે ભવમાં તમારા ગણધર થઈને ઉત્કૃષ્ટ કલ્યાણ એટલે કે મોક્ષને પ્રાપ્ત કરશે એમાં કોઈ સંદેહ નથી.

આ રીતે ચારણઋદ્ધિધારી મુનિરાજના વચનો સાંભળીને રાજા વજ્રજંઘનું શરીર હર્ષથી રોમાંચિત થઈ ગયું જેથી લાગતું હતું કે પ્રેમનાં અંકુરોથી વ્યાપ્ત જ થઈ ગયું હોય. તે પછી રાજા વજ્રજંઘ, રાણી શ્રીમતી અને સિંહ, વાંદર, નોળીયો અને ભૂંડ મૃત્યુ પામી ભોગભૂમિમાં જન્મે છે (તેનું સુંદર ચિત્ર સોનગઢ જિનમંદિરના દરવાજા ઉપર કોતરાયેલ છે.)

(પાપભાવોથી તિર્યચ થયેલાં જીવો મુનિરાજને આહારદાનની માત્ર હર્ષથી અનુમોદના કરવાથી પુણ્યબંધ વડે ભોગભૂમિમાં ઉપજે છે અને ત્યાં સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરી, શ્રી ઋષભદેવના જીવની સાથે સાથે આઠ ભવો સુધી રહીને ગણધરાદિ થઈ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે. પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી જે ફરમાવે છે કે કાલનો કઠિયારો આજે મોક્ષ પામે—એ દ્રવ્યસ્વભાવની અચિંત્યતા આ કથાથી સમજી શકાય છે.)

(મહાપુરાણમાંથી ટુંકસાર)

દ્રૌપદીના જીવની વૈરાગ્યમય ભવાવલી

તે પાંડવો મહાપરાક્રમી, સંસારથી ભયભીત, પલ્લવ દેશ વિશે જ્યાં ભગવાન શ્રી નેમિનાથ બિરાજે છે ત્યાં ગયા. ચતુરનિકાયના દેવથી ભરેલા સમવસરણમાં પરમેશ્વર બિરાજે છે ત્યાં જઈ જિનેન્દ્રને પ્રદક્ષિણા દઈને ભાવસહિત નમસ્કાર કરીને ધર્મ શ્રવણ કરી જિનેશ્વરને પોતાના પૂર્વભવોનો પ્રશ્ન કર્યો.

પ્રભુ દિવ્યધ્વનિ દ્વારા કહે છે કે આ ભરતક્ષેત્ર વિશે ચંપાપુરીના રાજા મેઘવાહનની નગરીમાં સોમદેવ બ્રાહ્મણ, તેની પત્ની સોમીલા તેને ત્રણ પુત્ર હતા, તેનું નામ સોમદત્ત, સોમિલ, સોમભૂતિ. તેના મામા અગ્નિભૂતિ, તેની સ્ત્રી અગ્નિલા, તેને ત્રણ પુત્રી ધનશ્રી, મિત્રશ્રી, નાગશ્રી તેને સોમદત્ત, સોમિલ અને સોમભૂતિ ત્રણે ભાઈ પરણ્યા. આ બ્રાહ્મણ માતા-પિતા અને ત્રણે ભાઈ તેમ જ બે ભાઈની વહુ મહાજિનધર્મી, સંસાર શરીરથી ઉદાસ, શાસ્ત્રના જાણનાર હતા. ત્રીજા ભાઈની પત્ની નાગશ્રી ધર્મથી વિમુખ હતી.

એક દિન ધર્મરુચિ નામના મુનિ આહારના સમયે શ્રાવકનું ઘર જાણી મોટાભાઈ સોમદત્તના ઘરે આહાર માટે ગયા અને કોઈ કામની આકુળતા થવાથી સોમદત્ત ત્રીજા ભાઈની સ્ત્રી નાગશ્રીને આહારદાનની આજ્ઞા કરીને ગયા. તે પાપીણિએ મુનિને વિષસહિત આહાર આપ્યો. તે મહામુનિ સમાધિ કરીને સર્વાર્થસિદ્ધિ ગયા અને ત્રણે ભાઈઓએ નાગશ્રીનું આ કર્તવ્ય જાણી વરણ નામના મુનિ પાસે જિનદીક્ષા લઈ મુનિ થયા અને ધનશ્રી અને મિત્રશ્રી (બે ભાઈની) પત્નીઓ ગુણવતી આર્યાની પાસે આર્યિકા થઈ. સંસારવાસથી વિરક્ત થઈ ત્રણે મુનિ અને બંને આર્યિકા રત્નત્રયની શુદ્ધતા માટે તપશ્ચરણમાં ઉદમી થયા.

શ્રી ગુરુના મુખથી દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રના ભેદ ધારીને સોમદત્ત આદિ ત્રણે (ભાઈઓ) મુનિ અને બંને આર્યિકા આરાધના આરાધી આરણ અચ્યુત સ્વર્ગમાં પાંચે જીવ ૨૨ સાગર આયુષ્યના ધારક દેવ થયા.

ત્રીજાભાઈની સ્ત્રી નાગશ્રી જેણે મુનિને આહારમાં વિષ આપેલ તે મરીને પાંચમી નરક ગઈ. ત્યાં સત્તર સાગર મહાદુઃખ ભોગવ્યું. ત્યાંથી નીકળી છેલ્લા સ્વયંપ્રભ નામના દ્વીપમાં દૈષ્ટિવિષ નામનો સર્પ થઈ. ત્યાંથી મરીને ત્રીજે નરક ગઈ. ત્યાં ત્રણ સાગર દુઃખ ભોગવ્યું. ત્યાંથી નીકળી તિર્યંચ થઈ. વળી બે સાગર ત્રસ-સ્થાવર યોનિમાં ભ્રમણ કર્યું. તે પછી ચંપાપુરમાં ચાંડાલની પુત્રી થઈ. ત્યાં સમાધિગુપ્ત નામના મુનિનો સમાગમ થવાથી દારૂ માંસ મધુનો ત્યાગ કર્યો. ત્યાંથી મરીને ચંપાપુરીમાં જ સુબંધુ નામના શેઠની સુકુમારિકા નામની પુત્રી થઈ પણ પૂર્વના પાપના ઉદયથી શરીર રૂપવાન હોવા છતાં મહાદુર્ગધતાના કારણે તેને કોઈ પરણે નહિ.

તે જ ચંપાપુરીમાં ધનદેવ નામના શેઠને બે પુત્ર હતા. તેમાં મોટા પુત્ર જિનદેવ સાથે દુર્ગધાની સગાઈ થવાથી જિનદેવ મુનિ થયો. નાનો પુત્ર જિનદત્ત તેણે કુટુંબના આગ્રહથી દુર્ગધા સાથે લગ્ન

કર્યું પણ તે દુર્ગધાને છોડીને દેશાંતર ચાલ્યો ગયો. તેથી દુર્ગધા પોતાની નિંદા કરતી થકી તપ કરવા લાગી. એક દિન ક્ષાતા નામની આર્યાને આહાર આપ્યો. તેની સાથે બે આર્યા નવયૌવન તેને દેખી દુર્ગધાએ ગુરાણીજીને પૂછ્યું કે માતાજી! આ બંને આર્યિકા અતિ રૂપવાન નવયૌવનમાં શું કારણથી વૈરાગ્ય થયો?

ત્યારે દયાવાન ગુરાણી તેના વૈરાગ્યનું કારણ દુર્ગધાને પ્રતિબોધવા માટે કહે છે કે હે સુકુમારી! જે કારણથી આ બંનેને વૈરાગ્ય થયો તે તું સાભળ! પૂર્વભવ વિશે સૌધર્મ ઈન્દ્રની દેવીઓ હતી. એકનું નામ વિમળા બીજીનું નામ સુપ્રભા હતા. એક દિવસ તે નંદિશ્વરદ્વીપમાં જિનપૂજા માટે ગઈ હતી. ત્યાં તેમને વૈરાગ્ય ઉપજ્યો ત્યારે આ બંનેએ પ્રતિજ્ઞા કરી કે દેવગતિમાં તો તપ નથી અમે મનુષ્યભવ પામીને મહાતપ કરશું જેનાથી સ્ત્રી પર્યાય મટે ને ભવભ્રમણ ન થાય.

આમ પ્રતિજ્ઞા કરીને દેવપર્યાયથી ચ્યુત થઈને સકેતપુરીમાં રાજા શ્રીષેણની રાણી શ્રીકાંતા તેની પુત્રીઓ થઈ. જ્યારે તે બંને યૌવનવંતી થઈ ત્યારે પિતાએ તેનો સ્વયંવર રચ્યો. ત્યારે તે બંને બહેનોને પૂર્વજન્મની પ્રતિજ્ઞાનું સ્મરણ થતાં કુટુંબને તજી આર્યિકા થઈ છે. આ વચન ગુરાણીનું સાંભળી દુર્ગધાને પણ વૈરાગ્ય થતાં આર્યિકા થઈ. ગુરાણીની સાથે તપ કરી શરીર સૂકવી નાખ્યું.

એક દિન વનમાં વસંતસેના વેશ્યા કિડા કરવા પાંચ પુરુષસહિત આવી તેને દેખીને દુર્ગધાને એવો ભાવ થયો કે આ કેવી સૌભાગ્યવતિ છે. આ પરિણામ થવાથી અજશપ્રકૃતિનો બંધ થયો તેથી અબુધ લોકો દ્રૌપદીને પાંચ ભરથારી કહે છે. તે પછી તપસ્વીની સમાધિ મરણ કરી નાગશ્રીના ભવનો પતિ જે સોમભૂતિનો જીવ સ્વર્ગમાં દેવ હતો તેની દેવી થઈ. ત્યાંનું આયુષ્ય પૂરું કરી ત્યાંથી ચ્યુત થઈ સોમદત્ત સોમદેવ સોમભૂતિ આ ત્રણે રાજા પાંડવની રાણી કુંતીને ત્રણ પુત્ર યુધિષ્ઠિર, ભીમ, અર્જુન થયા અને ધનશ્રી મિત્રશ્રીના જીવો રાણી માદ્રીને નકુલ ને સહદેવ નામે પુત્ર થયા અને નાગશ્રીનો જીવ રાજા દુપદને રાણી દેઠરથાને દ્રૌપદી નામની પુત્રી થઈ. પૂર્વભવના યોગથી અર્જુન સાથે સ્નેહથી અર્જુનને પરણી.

આ પૂર્વભવનો વૃત્તાંત શ્રી નેમિજિનેન્દ્રે પાંડવને કહ્યો. યુધિષ્ઠિર, ભીમ, અર્જુન ત્રણ ભાઈઓ આ જ ભવે મોક્ષ જશે અને નકુલ સહદેવ સર્વાર્થસિદ્ધિ જઈ એક ભવ કરી મોક્ષ જશે. દ્રૌપદી શુદ્ધતપના પ્રભાવથી અચ્યુત સ્વર્ગમાં દેવ થશે. ત્યાંથી નરભવ પામી નિરંજનધામ જશે. આમ પૂર્વભવની ભવાવલી સાંભળી સંસારથી વિરક્ત થઈ તત્કાળ જિનેશ્વર પાસે સંયમ અંગીકાર કર્યો. માતા કુંતી, દ્રૌપદી, સુભદ્રા આદિ અનેક રાણી રાજમતિ આર્યિકા પાસે આર્યિકા થઈ.

[દ્રૌપદીના જીવે નાગશ્રીના ભવમાં મુનિરાજ ઉપર ગુસ્સો કરીને વિષનો આહાર આપ્યો તેવા પરિણામનું ફળ બાવીશ સાગર નરકાદિના દુઃખો ભોગવ્યા અને દુર્ગધાના ભવમાં પણ અર્જિકા થવા છતાં વેશ્યા સાથે પાંચ પુરુષો જોઈને તેને સૌભાગ્યશાળીનો ભાવ થવાથી અજશપ્રકૃતિનો બંધ થવાથી પાંચ પતિવાળી દ્રૌપદી લોકમાં કહેવાઈ. આમ જાણી પરિણામ બગાડવા નહિ.]

—હરિવંશપુરાણમાંથી ટૂંકસાર

પ્રદ્યુમનકુમારની કથા

એક દિવસ રાત્રિ વિશે પલંગ પર રૂક્મણી સૂતી હતી. સ્વપ્નમાં હંસ-વિમાન પર ચઢીને પોતાને આકાશમાં ગમન કરતી દેખી. પછી જાગૃત થતાં અતિ પ્રસન્ન થઈ. પ્રભાતે શ્રીકૃષ્ણને સ્વપ્નનું ફળ પૂછ્યું. પતિએ કહ્યું કે તને પુત્રરત્ન પ્રાપ્ત થશે જે આગામી મહાપુરુષ થશે.

પતિના આ વચન સાંભળી રૂક્મણી હર્ષ પામી. તે પછી નવ મહિના પૂર્ણ થયે રૂક્મણીને સર્વ લક્ષણ યુક્ત પુત્ર જન્મ્યો. તે જ સમયે એક ધૂમકેતુ નામનો અસુર મહાબળવાન, ધૂમકેતુ કહીએ અગ્નિ સમાન પ્રજ્વલીત, તેનું વિમાન રૂક્મણીના મહેલ ઉપર અટક્યું, તેથી કુઅવધિજ્ઞાનથી તેણે રૂક્મણીનો પુત્ર પોતાનો શત્રુ જાણ્યો, તેથી ક્રોધ કરી વિમાનથી નીચે ઉતરી ગુપ્તરૂપધારી રૂક્મણીના પ્રસુતિગૃહમાં પ્રવેશ કર્યો.

જોકે રૂક્મણીના મહેલમાં રક્ષા ઘણી છે, કોઈ આવી શકે તેમ નથી, તેમ છતાં વિદ્યાબળે રૂક્મણીને નિંદ્રાધીન કરીને બાળકને પોતાના હાથમાં ઉપાડી લીધો ને આકાશમાં ઉપાડી ગયો. ઉપર લઈ જઈને વિચાર કર્યો કે આ મારો શત્રુ પૂર્વભવમાં મારી સ્ત્રીનું હરણ કરનારો છે તેથી આને હાથથી મસળીને મારી નાખું કે નખથી ચીરીને આકાશના પક્ષીઓને ખવડાવી દઉં અથવા સમુદ્રમાં નાખી મગરમચ્છને ખવડાવી દઉં અથવા આ તત્કાલનો જન્મેલો છે તેને મારવા કરતાં રક્ષા વિના ખુદ પોતે મરી જશે. એમ વિચાર કરી અસુર આકાશમાંથી ઉતર્યો, એક ગહન અટવી જોઈને ત્યાં મોટી ભારે શિલાની નીચે બાળકને દાબીને ધૂમકેતુ નામનો અસુર અદેશ્ય થઈ ગયો.

તે સમયે મેઘકૂટ નામના નગરનો અધિપતિ કાળસંવર નામનો વિદ્યાધર પોતાની કનકમાલા નામની રાણી સહિત વિમાનમાં બેસી જતો હતો તેથી બાળકના પુણ્યથી ત્યાં વિમાન અટક્યું ત્યારે તેણે વિચાર્યું કે આ શું કારણ છે? તુરત જ તે પૃથ્વી પર ઉતર્યા, બાળકના શ્વાસથી શીલા હલતી જોઈ ત્યારે વિદ્યાના બળથી શિલા ઉપાડી લીધી અને બાળકને જોયો કે જેના અંગો અખંડિત છે, સ્વર્ણ સમાન છે, પ્રભાવ સાક્ષાત્ કામદેવ જેવો છે. તેથી તે દયાળુ વિદ્યાધરે બાળકને લઈને પોતાની રાણી કનકમાલાને આપીને કહ્યું કે તારે પુત્ર નથી ને! તો આ લે. ત્યારે કનકમાલાએ બાળકને છાતીએ લગાડ્યો. પછી રાજારાણી બંને પુત્ર સહિત મેઘકૂટનગર ગયા. હજી એક દિવસનો હતો ત્યારે રાતના સમયે મળ્યો અને રાજારાણી સિવાય બીજા કોઈ જાણતા ન હતા. તેથી નગરમાં જઈને રાજાએ કહ્યું કે રાણીને ગૂઢગર્ભ હતો અને માર્ગમાં બાળક જન્મ્યો છે. રાજાએ ખૂબ ઉત્સવ કર્યો. નગરમાં બધાને આનંદ થયો. વિદ્યાધરોએ ખૂબ નૃત્ય તેમ જ દાન કરી ખૂબ મોટો આનંદોત્સવ ઉજવ્યો અને પ્રદ્યુમન નામ રાખ્યું. રાજા કાલસંવરના ઘરે અન્ય રાણીઓના સેંકડો કુમારો સાથે પ્રદ્યુમન વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો.

આ તરફ રૂક્મણી જાગીને જોવે છે તો પુત્ર જોયો નહીં તેથી વૃદ્ધ બાઈને પૂછ્યું કે પુત્ર ક્યાં છે તપાસ કરો; તપાસ કરતાં પુત્ર ક્યાંય મળ્યો નહીં. તેથી માતા વિલાપ કરવા લાગી હાય પુત્ર!

કોઈ વેરીએ તારું હરણ કર્યું છે. પૂર્વોપાર્જિત પુણ્યે નિધિ બતાવીને છીનવી લીધી. મેં પૂર્વભવે કોઈનાં પુત્રનું હરણ કર્યું તેનું આ ફળ છે. આ રીતે રૂક્મણીને વિલાપ કરતાં સર્વ લોકો વિલાપ કરવા લાગ્યા. શ્રીકૃષ્ણ બળદેવને જાણ થતાં સૌ રૂક્મણીના મહેલે આવ્યા. રૂક્મણી આદિ સર્વ રાજલોકનું રૂદન સાંભળી ત્રણખંડના સ્વામી નારાયણ પોતાના ભુજબળ અને અસાવધાનીને નિંદતા કહે છે કે જગતમાં બે જ પદાર્થ છે, એક દેવ અને બીજો પુરુષાર્થ, તેમાં દેવ (કર્મોદય) જ બળવાન છે. જે પુરુષાર્થનો ગર્વ કરે તેને ધિક્કાર છે. જો પુરુષાર્થ જ બળવાન હોય તો હું વાસુદેવ ઉઘાડી તલવાર સમાન તેજસ્વી, મારો પુત્ર શત્રુ કેમ લઈ જઈ શકે? વગેરે વિચાર કરી ફરી કૃષ્ણ રૂક્મણીને કહે છે હે પ્રિય! તું શોક ન કર, ધૈર્ય ધારણ કર. તે પુત્ર સ્વર્ગલોકથી આવ્યો છે. પુણ્યનો અધિકારી છે. તેથી અલ્પ આયુષ્યવાળો ન હોય. મારા જેવા પિતાને અને તારી જેવી માતાને હિણ પુણ્યવાળો અને અલ્પ આયુષ્યવાળો પુત્ર ન હોય. આ કોઈ ભવિતવ્ય એવું જ હશે. આમ અનેક જીવને ઉપાડી જાય છે અને પાછા આવે છે. તારો પુત્ર લોકોના નેત્રોના ઉત્સવનો કર્તા છે. તેને હું ગમે ત્યાંથી શોધીને લાવીશ.

આ રીતે રૂક્મણીને વાસુદેવે ધૈર્ય બંધાવ્યું અને પુત્ર શોધવાનો ઉપાય કરે છે. તે જ સમયે નારદજી આવતાં રૂક્મણીના પુત્રના ગૂમ થયાના સમાચાર સાંભળી ખૂબ દુઃખી થાય છે. નારદજી નારાયણને કહે છે તું શોક નહીં કર, તારા પુત્રની વાર્તા હું શીઘ્ર લાવું છું. અત્યારે આ ક્ષેત્રમાં અતિમુક્તિક નામના મુનિ અવધિજ્ઞાની હતાં તે કેવળજ્ઞાન પામી નિર્વાણ પામ્યા છે અને ભગવાન નેમિનાથ ત્રણ જ્ઞાનના ધણી છે. પરંતુ તે અવધિજ્ઞાનનો ઉપયોગ નહીં મૂકે. તેથી હું વિદેહ જઈને સીમંધર જિનેશ્વરને પૂછીને તારા પુત્રના સમાચાર જલદીથી લાવું છું.

આ રીતે રૂક્મણીને સંતોષ ઉપજાવી નારદ સીમંધર ભગવાનના સમવસરણમાં જઈને ભગવાનને નમસ્કાર કરીને બેઠા. ચક્રવર્તીએ પૂછ્યું કે હે ભગવાન! આ મનુષ્યના આકારવાળો કઈ જાતનો કીડો છે? ભગવાને કહ્યું કે જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રના નવમા નારદ છે. વાસુદેવ કૃષ્ણના મિત્ર છે. પદ્મરથ ચક્રવર્તીએ પૂછ્યું કે પ્રભુ નારદ અહીં શા માટે આવ્યા છે? ત્યારે ભગવાન ચક્રવર્તીને બધી કથા કહે છે.

કૃષ્ણના પુત્ર પ્રદ્યુમનને પૂર્વભવનો વેરી હરણ કરીને લઈ ગયો છે તે સોળમાં વર્ષે સોળ લાભ લઈને માતા-પિતાને મળશે. રોહિણી પ્રજ્ઞપ્તિ આદિ મહાવિદ્યાનો ધારક પ્રબળ પરાક્રમી, દેવ વડે જીત્યો ન જાય તેવો થશે. ત્યારે ચક્રવર્તીએ કહ્યું હે પ્રભુ! તેનું ચરિત્ર કેવું છે અને તેનું કયા કારણથી હરણ થયું તે કહો!

ત્યારે ભગવાન દિવ્યધ્વનિ દ્વારા નારદ સહિત પદ્મરથ ચક્રવર્તીને બધી વાર્તા કહે છે કે આ જંબૂદ્વીપમાં મગધ નામના દેશમાં શાલીગ્રામ નગરમાં સોમદત્ત નામના બ્રાહ્મણને અગ્નિલા નામની બ્રાહ્મણી, પતિને સુખદાયી છે. તેને બે પુત્ર છે, એકનું નામ અગ્નિભૂત ને બીજાનું નામ વાયુભૂતિ, તે બન્ને ભાઈ વેદવિદ્યામાં પ્રવિણ છે, પોતાની વિદ્યાના બળથી બીજા બ્રાહ્મણોની કાંતિ મંદ કરી

છે. વિદ્યાભ્યાસ વડે તેને જાતિનો ગર્વ ઉપજ્યો છે, બહુ વાચાળ છે અને માતા-પિતાએ પ્રેમથી લડાવેલ હોવાથી ભોગમાં આસક્ત છે, તેને એવી શ્રદ્ધા છે કે સોળ વર્ષની નારીનું સેવન એ જ સ્વર્ગ; પરલોકની કથામાં અત્યંત દ્વેષી છે અર્થાત્ તેને પરલોક સુધારવાની વાત ગમતી નથી.

એક દિન નંદિવર્તન નામના મુનિ મોટા સંઘ સહિત ત્યાં આવ્યા અને ઉદ્યાનમાં બિરાજ્યા. તેઓ શ્રુતરૂપ સાગરના પારગામી છે. તેમની વંદના માટે ગામના ચારે વર્ણના મનુષ્યો દર્શનાર્થે જતાં જોઈ બ્રાહ્મણપુત્રોએ તેમને પૂછ્યું. એક સજ્જન બ્રાહ્મણે કહ્યું કે મુનિનો સંઘ આવેલ છે તેથી લોકો વંદના માટે જાય છે. ત્યારે બ્રાહ્મણપુત્રોએ મનમાં વિચાર્યું કે અમારાથી કોણ અધિક છે? અમે મુનિનું માહાત્મ્ય જોઈએ! એમ વિચારી આ બંને ભાઈઓ અભિમાનથી મુનિ પાસે ગયા.

ત્યારે એક સાત્ત્વિક નામના મુનિ ગુરુથી અન્યત્ર બિરાજેલ હતા. એ બંને બ્રાહ્મણપુત્રને જોઈને મુનિએ વિચાર્યું કે આ બંને અભિમાની છે ને કોધી છે તેથી કદાચ ગુરુ પાસે જાય અને વિવાદ કરે. આ બંને પાડા સમાન છે તેથી સભામાં ક્ષોભ ઉપજાવશે, મુનિની સભા સાગર સમાન છે અને શ્રીગુરુ ધર્મનો ઉપદેશ કરે છે તેથી આ બંને કોધીને અહીં જ રોકીએ.

આમ વિચારી અવધિજ્ઞાનરૂપી નેત્ર જેમને છે એવા સાત્ત્વિક નામના મુનિ બ્રાહ્મણપુત્રોને કહેવા લાગ્યા કે બ્રાહ્મણો અહીં આવો. ત્યારે બંને ભાઈ સાત્ત્વિક મુનિ પાસે જઈને બેઠા. તેને વાદરૂપ અને ગર્વસહિત દેખી મુનિની પાસે બીજા અનેક લોક આવી ભેગા થયા. મુનિએ વિપ્રોને પૂછ્યું કે વિપ્રો! તમે ક્યાંથી આવો છો? ત્યારે તે બંને બોલ્યા કે અમે આ ગામમાંથી આવીએ છીએ. ત્યારે મુનિએ કહ્યું કે એ તો હું જાણું છું કે તમે શાલીગ્રામ ગામના વાસી છો પરંતુ અમે એમ પૂછીએ છીએ કે આ સંસાર વિશે ભ્રમણ કરતાં તમે કઈ ગતિમાંથી આવ્યા છો? ત્યારે વિપ્ર બોલ્યો કે આવું જ્ઞાન તો કોઈને હોતું નથી. ત્યારે મુનિરાજે કહ્યું કે તમે જ્યાંથી આવ્યા છો તે હું કહું છું તે સાંભળો.

તમે બંને પૂર્વભવ વિશે આ ગામની નજીક શિયાળીયા હતા. તમને પૂર્વભવમાં પ્રીતિ હતી અને પ્રવર નામના કિસાનના ખેતરમાં સાત દિન મહાવર્ષા થઈ, ઉલ્કાપાત થયો. તેથી કિસાનના કાથીના ઉપકરણો ભીંજાઈ ગયા હતા તે તમે બંને શિયાળે ક્ષુધાની વેદનાથી ખાઈ ગયા અને તેનાથી પેટમાં વાયુશૂલ થયું, સહી ન જાય એવી વેદનામાં મરણ પામી તમો બંને અકામ નિર્જરાથી મરીને મનુષ્ય થયા.

આ ગામમાં એક સોમદેવ નામના બ્રાહ્મણની અગ્નિલા નામની સ્ત્રીને તમો બંને અગ્નિભૂતિ અને વાયુભૂતિ નામના પુત્રો થયા; તમે કુળના ગર્વથી ગર્વિત છો. આ કુળમદ જૂઠો છે, પાપના ઉદયથી જીવને દુર્ગતિ અને પુણ્યના ઉદયથી સુગતિ થાય છે. કુળજાતિનો ગર્વ કરવો તે વૃથા છે.

શિયાળીયા મર્યા પછી આ પ્રવર નામનો કિસાન ખેતરમાં ગયો. તેણે શિયાળીયાને મરેલાં જોઈને તેની ખાલ ઉતારી ભાથડી બનાવી હતી તે ભાથડી આજ પણ તેના ઘરમાં છે અને તે

કિસાન પ્રવર મરીને પોતાના પુત્રનો પુત્ર થયો અને જાતિસ્મરણ થયું. તેથી તે પુત્રનો પુત્ર થવાનું જાણીને મૂંગો થઈને રહ્યો છે અને અહીં જ બેઠો છે ને મારી સામું જોઈ રહ્યો છે એમ કહીને મૂંગાને મુનિએ બોલાવ્યો અને કહ્યું કે તું પ્રવર નામનો કિસાન છો ને? પુત્રનો પુત્ર થવાથી હવે શોકને તજી મૂંગાપણું છોડી અમૃતરૂપ બોલ.

આ સંસારમાં જીવ નટની જેમ નૃત્ય કરે છે. સ્વામિનો સેવક થાય છે. સેવકનો સ્વામિ થાય છે અને પિતા હોય તે પુત્ર થાય છે ને પુત્ર હોય તે પિતા થાય છે. માતા હોય તે સ્ત્રી થાય અને સ્ત્રી હોય તે માતા થાય. આવું સંસારનું સ્વરૂપવિપર્ય છે. અરહટનો ઘડો ઉપરનો નીચે, નીચેનો ઉપર થાય છે તેમ આ સંસારમાં થાય છે. જીવ અનાદિકાળથી આ રીતે ભ્રમણ કરે છે તેથી હે પુત્ર! સારવસ્તુનો સંગ્રહ કરી, દયા છે મૂળ જેનું એવા પંચ મહાવ્રત ધાર! આ પ્રમાણે મૂંગાને મુનિરાજે સંબોધન કર્યું તેથી પ્રદક્ષિણા દઈને મુનિરાજના પગમાં પડ્યો, આનંદના અશ્રુપાતથી તેના નેત્ર ભરાઈ ગયા અને ગદ્ગદ્વાણીથી બોલીને કહ્યું કે હે મુનિરાજ! તમે સર્વજાતુલ્ય છો, વસ્તુના સ્વરૂપને પ્રત્યક્ષ દેખો છો! ત્રૈલોકની રચના તમારાથી છાની નથી. હે શ્રીગુરુ! મારા મનરૂપનેત્ર અજ્ઞાનરૂપ પટલથી આચ્છાદિત હતા તે તમે જ્ઞાનરૂપ અંજનથી પટલને દૂર કર્યા. હે ભગવાન! તમે પ્રસન્ન થઈ મને દિગંબરી દીક્ષા આપો એમ કહી કિસાન મુનિ થયા.

આવું વિપ્રનું ચરિત્ર સાંભળી દેખીને કેટલાંક શ્રાવક થયા અને આ બંને ભાઈ અગ્નિભૂતિ વાયુભૂતિ વીલખા થઈ ઘરે ગયા. તેમના માતાપિતાએ તેમને ખૂબ જ ઠપકો આપ્યો તેથી આ બંને ભાઈ ક્રોધિત થઈ રાત્રિ વિશે મુનિને મારવા ગયા ત્યારે તે સાત્વિક મુનિ એકાંત વિષે કાયોત્સર્ગ કરી ઊભા હતા. આ બંને ભાઈઓએ મુનિ ઉપર તલવાર ચલાવી ત્યારે વનના અધિષ્ઠાતા યક્ષદેવે તેને બાંધી દીધા અને પ્રભાત થતાં લોકોએ તેમનું આ કૃત્ય જોઈ ઘણી નિંદા કરી અને આ બંને ભાઈ પણ પોતાના દુરાચારની મનમાં નિંદા કરવા લાગ્યા.

આ બંને ચિતમાં ચિંતવવા લાગ્યા કે મુનિનો મહા પ્રભાવ છે અમે વિનયાચાર ઉલંઘ્યો તેથી કીલ (બંધન) થયા, જિનધર્મનું અમે પ્રત્યક્ષ ફળ જોયું. હવે જો બંધનથી છૂટીએ તો જિનધર્મનું આરાધન કરીએ. આમ વિચાર કરતાં ઊભા છે અને તેના માતાપિતાએ પુત્રોને બંધનમાં પડેલ જાણ્યા એટલે તેઓ બન્ને આવીને મુનિરાજના પગમાં પડ્યા. મુનિરાજને પ્રસન્ન કરવા લાગ્યા. મુનિ મહા દયાવાન ધ્યાન ધરી ઊભા હતા. આ બધું કાર્ય ક્ષેત્રપાલનું જાણ્યું. તે ક્ષેત્રપાલ મહા વિનયવાન થઈ મુનિ સામે ઊભો છે તેને મુનિરાજે કહ્યું કે હે યક્ષરાજ! આ બ્રાહ્મણપુત્રોને ક્ષમા કરો! કર્મની પ્રેરણાથી જીવને શુભ-અશુભ કાર્ય થાય છે. નેમિનાથપ્રભુના કુળમાં જન્મીને તેમની સાથે મોક્ષ જનાર છે. તેથી તમે કરુણા કરો. આ રીતે મુનિરાજે આજ્ઞા કરી. ત્યારે યક્ષરાજ કહે છે કે જે આપ આજ્ઞા કરો તેમ થશે. આમ કહી વિપ્રપુત્રોને બંધનથી મુક્ત કર્યા. તેથી વિપ્રપુત્રોએ મુનિના શ્રીમુખથી યતિ અને શ્રાવકનો ધર્મ શ્રવણ કરી અણુવ્રત લઈ શ્રાવક થયા.

ચિરકાળ સમ્યક્ સહિત શ્રાવકના વ્રત પાળી સમાધિમરણ કરી પહેલાં સ્વર્ગમાં દેવ થયા અને

તેમના માતાપિતા જિનધર્મની અશ્રદ્ધા કરી મર્યા, તેથી મિથ્યાત્વના પ્રભાવથી કુગતિમાં ગયા અને તે બંને ભાઈ સ્વર્ગલોકનું સુખ ભોગવીને સ્વર્ગથી ચ્યુત થઈ અયોધ્યાપુરીમાં સમુદ્રદત્ત નામના શેઠને ધારીણી નામની શેઠાણીને પૂર્ણભદ્ર અને મણિભદ્ર નામે પુત્ર થયા. સમ્યક્સહિત મહા જિનધર્મી થયા. એક દિન મહેન્દ્રસેન નામના મુનિરાજના મુખથી ધર્મ શ્રવણ કરીને તેના પિતા સમુદ્રદત્ત મુનિ થયા અને નગરના રાજા મુનિ થયા અને બીજા પણ ઘણા લોકો મુનિ થયા.

એક સમય આ પૂર્ણભદ્ર અને મણિભદ્ર રથમાં બેસી મુનિના દર્શને જઈ રહ્યા છે ત્યાં માર્ગમાં એક ચાંડાલ અને કૂતરીને જોઈ તેને સ્નેહ ઉપજ્યો એટલે ગુરુ પાસે જઈ વંદન કરી ભક્તિથી પૂછવા લાગ્યા કે હે પ્રભો! અમને ચાંડાલ તથા કૂતરી જોઈ સ્નેહ થવાનું કારણ શું? ત્યારે અવધિજ્ઞાની મુનિ કહે છે કે વિપ્રના ભવમાં તમારા તે માતા-પિતા હતા, તે પાપના ઉદયથી નરકમાં ગયા હતા. ત્યાંનું દુઃખ ભોગવી ચાંડાલ ને કૂતરી થયા છે.

શ્રી ગુરુના વચન સાંભળી પૂર્ણભદ્ર મણિભદ્ર તેમની પાસે જઈને પૂર્વભવ સંબંધની કથા કરી ધર્મોપદેશ દેવાથી તે બંને ઉપદેશ સાંભળી શાંતચિત્ત થયા. ચાંડાલનું આયુષ્ય એક માસ માત્ર હતું. તેણે શ્રાવકના વ્રત લઈ ચારે પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરી સમાધિમરણ કર્યું. તેથી નંદિશ્વરદ્વીપનો દેવ થયો અને કૂતરી શ્રાવકના વ્રત પાળી સમાધિમરણ કરીને અયોધ્યાના રાજાને ઘેર પુત્રી થઈ. તે યૌવન પ્રાપ્ત થતાં રાજાએ તેનો સ્વયંમવર રચ્યો. વરમાળા હાથમાં લઈને વરને નીરખતી હતી તે સમયે નંદિશ્વરદ્વીપનો દેવ અહીં આવી નીકળ્યો તેણે કન્યાને દેખતાં તેના કાનમાં કહ્યું કે હે અગ્નિજ્વાલા! તું નરકનું દુઃખ ભૂલી ગઈ! ને હવે લગ્ન કરે છે! તેથી તને ધિક્કાર છે.

દેવના વચન સાંભળી આ રાજપુત્રી સંસારને અસાર જાણી સમ્યક્ અંગીકાર કરી અર્જિકાના વ્રત ધારણ કર્યા અને પરિશ્રાવનો ત્યાગ કર્યો. નવયૌવનમાં વ્રત ધર્યા. પૂર્ણભદ્ર અને મણિભદ્ર બંને ભાઈ શ્રાવકના વ્રત પાળી સમાધિકરણ કરી સ્વર્ગમાં દેવ થયા અને સ્વર્ગમાં સુખ ભોગવી ત્યાંથી ચ્યુત થઈ રાજા હેમનાથ તેની ધરાવતી નામની રાણીને મધુ અને કૌટભ નામના પુત્ર થયા.

પુત્રો મોટા થયા ત્યારે રાજા હેમનાથે મધુને રાજ્ય અને કૌટભને યુવરાજપદ આપી મુનિવ્રત ધારણ કર્યું. મધુ કૌટભ બંને ભાઈ અતિ સુખપૂર્વક રાજ કરે છે તે વખતે એક ભીમક નામનો રાજા તેનો એક ક્ષુદ્ર સામંત એક પહાડ ઉપર ગઢ તેનો ગર્વ કરી રાજા મધુની આજ્ઞા માનતો નથી અને મધુના દેશમાં ઉપદ્રવ કરે છે તેને વશ કરવા માટે મધુ જાય છે ત્યારે માર્ગમાં એક વટપુર નામના નગરમાં રાજા વીરસેન છે, તે રાજા મધુનો અતિ ભક્ત છે, તેથી વટપુરમાં પહાડ નાખ્યો. ત્યાં રાજા મધુની વીરસેને અતિ ભક્તિ કરી અને રાજલોક સહિત મધુની મહેમાનગતી કરી અતિ સન્માન કર્યું. રાજા વીરસેનની રાણી ચંદ્રાભા અતિ રૂપવતી સુંદર મધુરભાષિણી હતી તે રાજા મધુનું મન હરે છે. જોકે રાજા મધુની બુદ્ધિ શાસ્ત્ર વિષે દૃઢ હતી તોપણ ચંદ્રાભાને દેખીને રાગરૂપ થઈ ગઈ, જેવી રીતે ચંદ્રકાંતમણિની શિલા દૃઢ છે તોપણ ચંદ્રમાને દેખીને નરમ થઈ જાય છે.

રાજા મધુ મનમાં વિચારે છે કે આ રૂપસૌભાગ્યથી યુક્ત આ રાણી સહિત હું રાજ્ય કરું તો રાજ્ય સુખરૂપ છે, તેના વિના આ રાજ્ય વિષ તુલ્ય છે. જેમ ચંદ્રમા કલંકી છે પરંતુ ચાંદની કરી અત્યંત શોભે છે, તેમ મને પરસ્રી હરણ કરી કલંક તો લાગશે છતાં હરણ કરવાનું મન થયું.

રાજા મધુ બુદ્ધિવાન હોવા છતાં મંદબુદ્ધિ થઈ ગયો ત્યારે પ્રધાનમંત્રી બુદ્ધિવાન હતો તેણે કહ્યું કે આ સમયે રાજા ભીમને વશ કરવો છે તેથી બીજા ઉપદ્રવ ન ઉપજાવો. ત્યારે રાજા મધુના મનમાં ઠીક લાગ્યું. પહેલાં ભીમને વશ કરી અયોધ્યા આવ્યા. ચંદ્રાભા વિષે મન આસક્ત છે તેથી વસંતઋતુનો મહોત્સવ રચ્યો. બધા રાજાઓને બોલાવ્યા. તેમના આજ્ઞાકારી બધા રાજાઓ સ્ત્રી સહિત આવ્યા અને રાજા વીરસેન પણ પોતાની સ્ત્રી ચંદ્રાભા સહિત આવ્યો. મહોત્સવ ઉજવી બધા રાજાઓને વસ્ત્રાભરણ દઈને વિદાય કર્યા. વીરસેનનું અતિ વિશેષ સન્માન કરી વટપુર વિદાય કર્યો અને તેની રાણી ચંદ્રાભાને યોગ્ય આભૂષણો તૈયાર થઈ રહ્યા છે તે થોડા દિનમાં તૈયાર થયે ચંદ્રાભાને વિદાય કરીશું તેમ કહ્યું. રાજા વીરસેન તો ભોળો છે તેને વિશ્વાસ આવી ગયો તેથી તે એકલો પોતાના રાજ્યમાં ગયો.

તે પછી મધુએ ચંદ્રાભાને પોતાના ઘરમાં રાખી, પટરાણીનું પદ આપ્યું અને તેના સહિત આનંદ કીડા કરે છે. ચંદ્રાભાનો પતિ રાજા વીરસેન રાણીના વિયોગરૂપ અગ્નિ વડે દુઃખી થયો અને તેના વિલાપથી ગાંડો થઈ ગયો અને ચંદ્રાભાનું રટણ કરી પોકાર કરતો પૃથ્વી વિશે ભ્રમણ કરે છે.

એક વખત વિલાપ કરતો ભમતો ભમતો અયોધ્યા આવી પહોંચ્યો. ચંદ્રાભા તે વખતે પોતાના મહેલના જરૂખામાં બેઠી હતી, તે પોતાના પતિને દેખી દયાવાન થઈ રાજાને કહે છે હે નાથ! મારા પૂર્વના પતિને દેખો! એ પ્રલાપ કરતાં પાગલ થઈને ભમે છે. પણ રાજા મધુએ કાંઈ જવાબ દીધો નહિ. તે જ સમયે કોટવાલ એક પરસ્રી લંપટીને પકડી રાજા પાસે લાવ્યો અને કહ્યું કે દેવ! આ મહાપાપી છે. મોટો અપરાધ કર્યો છે. પરસ્રીસેવનનો દંડ હાથ-પગ ને માથું છેદ કહ્યો છે. ત્યારે રાણી ચંદ્રાભાએ રાજાને કહ્યું હે પ્રભુ! એવો મોટો તેણે શું અપરાધ કર્યો કે એવો દંડ આને આપો છો?

તેથી રાજાએ કહ્યું કે પરસ્રીસેવન સમાન બીજું મોટું પાપ ક્યું છે? ત્યારે ચંદ્રાભાએ કહ્યું કે આ પાપનો દંડ પ્રજાને જ છે કે રાજાને પણ છે? ત્યારે રાજાએ કહ્યું બધાને માટે આ જ દંડ છે. ત્યારે રાણી હસી અને નીચું મુખ કર્યું; ભાવાર્થ તમે પણ પરસ્રીરત પાપી છો! ત્યારે રાજા મનમાં સમજી હતાશ થઈ ગયા, જેમ દાહના માર્યા કમલ મુરઝાઈ જાય તેમ.

રાજા મનમાં ચિંતવે છે કે રાણીએ મારા કલ્યાણ માટે સાચી વાત કરી. પરસ્રીનું હરણ દૂરગતિનું કારણ છે. રાજાને વૈરાગ્ય ઉપજ્યો અને રાણી પણ વૈરાગ્યરૂપ થઈ. રાજાને વિરક્ત જાણી ચંદ્રાભા કહે છે હે પ્રભુ! આવા અન્યાયરૂપ ભોગથી શું? આ પરસ્રીનો વિષય કિંપાકફળ

સમાન દુઃખદાયી છે, બાહ્ય મનોહ લાગે તેથી શું? ભોગ તો પોતાને અને પરને સંતાપ ઉપજાવે, સમસ્ત વિષય શાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ છે અને પરસ્ત્રી અને પરધન હરણ તથા માંસ ભક્ષણ એ તો મહાપાપ છે. આવા પાપ કરનારા નરક નિગોદમાં જાય છે. એમ રાણી ચંદ્રાભાએ રાજા મધુને સંબોધન કર્યું.

ત્યારે રાજા મધુને વૈરાગ્ય થયો. ભોગરૂપ મદિરાને તજી અતિ આદરથી રાજા રાણીને કહે છે કે હે સત્યભામીની! તેં સાચું કહ્યું, આવું કાર્ય ભલા પુરુષને યોગ્ય નથી. તેનાથી નરકાદિની પીડા ઊપજે છે. આવું કરનારા મહાપાપી આ ભવમાં દુઃખી થઈ અપયશ પામે છે અને પરભવમાં નરકમાં જાય છે. મારા જેવો રાજા એવું નિંદ્ય કર્મ કરે તો પ્રજાને કોણ નિવારે! નિજ સ્ત્રી વિશે પણ જો અધિક રાગ કરે તો તે પણ કર્મબંધનું કારણ નિંદ્ય છે તો પરસ્ત્રીસેવનની શું વાત? પરસ્ત્રીસેવન સમાન બીજું કોઈ પાપ નથી.

મનરૂપ માતા હાથીને જ્ઞાનરૂપ અંકુશ કરી રોકવા છતાં ખોટા માર્ગમાં લઈ જાય છે તે મનરૂપ મતંગ ગજને તીવ્ર તપરૂપ અંકુશ કરી ખોટા માર્ગથી પાછો લાવી માર્ગ વિશે ચલાવે તે ધન્ય છે. કામ-ભોગની વાસના કરી ઉન્મત્ત થયેલ મનરૂપ હાથીને તપ સંયમરૂપ દંડ કરી જ્યાં સુધી પાછો ન વાળે ત્યાં સુધી મદનો અભાવ કેમ થાય? જ્યાં સુધી મનરૂપ મતંગ હાથીને વશ ન કરે ત્યાં સુધી તેના ઉપર ચઢવાવાળાને ભય જ હોય છે, કુશળતા નથી. એમ કહી રાજા મધુએ મનનો વેગ રોકી જ્ઞાનરૂપ જળથી બુદ્ધિ નિર્મળ કરી.

ભવતાપની શાંતિ માટે મધુરાજા મુનિવ્રત ધારણ કરવા ઉદ્યમી થયા તે વખતે એક વિમલવાહન નામના મુનિરાજ અયોધ્યાના સહસ્રામૃત નામના વનમાં સહસ્ર મુનિ સહિત પધાર્યા. મુનિઓનું આગમન સાંભળી રાજા મધુ અને કૌટલ બન્ને ભાઈ પરિવાર સહિત સાધુની સમીપ ગયા, વિધિપૂર્વક મુનિરાજની પૂજા કરી ધર્મનું શ્રવણ કર્યું.

સંસાર-શરીર-ભોગથી વૈરાગ્ય ઊપજ્યો છે તે રાજા મધુ કૌટલ સહિત મુનિ થયા અને અન્ય પણ હજારો રાજા મધુની સાથે મુનિ થયા અને ચંદ્રાભા આદિ અનેક રાણીઓ અર્જિકા થઈ. અનેક પ્રકારથી તપ કરી છેલ્લે એક માસનો સંન્યાસ કરી શરીર તજી સોળમાં સ્વર્ગમાં રાજા મધુ ઈન્દ્ર થયા અને કૌટલ દેવ થયો, બાવીશ સાગર બંનેનું આયુષ્ય થયું. બંને સમ્યગ્દેષ્ટિ સુખ ભોગવી મધુનો જીવ રૂક્મણીની કૃપમાં કૃષ્ણ નામના નવમા નારાયણનો પ્રદ્યુમન નામનો પુત્ર થયો, બીજો ભાઈ કૌટલ દેવલોકથી ચ્યવીને તેનો ભાઈ જાંબુવતી માતાનો શંબુકુમાર નામનો પુત્ર થશે. એ બંને ભાઈ જન્માંતરથી પરસ્પર હિત વિશે ઉદ્યમી મહાધીર ચરમ શરીરી પ્રદ્યુમન અને શંબુકુમાર આ જ ભવથી મોક્ષ જશે.

પહેલો રાજા વીરસેન જે ચંદ્રાભાનો પતિ હતો તે સ્ત્રીના વિરહના કલેશથી આર્તધ્યાન વડે ચિરકાળ સંસારવનમાં ભ્રમણ કરી મનુષ્ય થયો અને અજ્ઞાન તપ કરી ધૂમકેતુ નામનો અસુરદેવ થયો.

તેણે વિભંગ અવધિથી પૂર્વભવના સ્ત્રીહરણનું જાણી વેરભાવથી બાળક પ્રદ્યુમનનું હરણ કર્યું. ધિક્કાર છે આવા વેરને જે પાપને વધારનાર છે! પ્રદ્યુમન પૂર્વભવના પુણ્યથી કષ્ટમાં પણ રક્ષિત થયો.

સીમંધરદેવે આ કથા કરી તે સાંભળી પદ્મરથ ચક્રવર્તી પ્રમોદરૂપ થયા. નારદ પણ આ કથા સાંભળી જિનેશ્વરને પ્રમાણ કરી હર્ષિત થઈને ચાલ્યા ને આકાશમાર્ગે તુરત મેઘકુટનગર ગયા. કાળસંવર વિદ્યાધર રાજાએ નારદનો બહુ વિનય કર્યો. પુત્રના લાભનો ઉત્સવ કરી આનંદ ઉપજાવી કનકમાળા રાણીના મહેલે ગયા. રાણીએ નારદનો બહુ વિનય કર્યો. પુત્રને નારદે દેખ્યો. જેની સેંકડો કુમાર સેવા કરે છે એ પ્રદ્યુમનકુમારને દેખી નારદ પ્રસન્નતાથી રોમાંચિત થયા પણ કોઈને ભેદ બતાવ્યો નહિ. રાજા રાણી કુંવરે પ્રમાણ કર્યા. નારદ તે સૌને આશિષ દઈને આકાશમાર્ગથી શીઘ્ર દ્વારિકા આવ્યા.

પ્રદ્યુમનની કથા પૂર્વભવ સંબંધી જિનેન્દ્રના મુખથી સાંભળી હતી તે વાર્તા નારદે યાદવોને કરી. મેઘકુટનગરમાં પ્રત્યક્ષ પ્રદ્યુમનને જોઈ આવેલ તે યાદવોને કહી સંભળાવતાં સર્વને હર્ષ થયો. ત્યાંથી નારદ રૂક્મણીના મહેલે ગયા. હે રૂક્મણી! તારો પુત્ર મેઘકૂટનગરમાં કાળસંવર રાજાના ઘરમાં અનેક રાજકુમાર સહિત રમતાં દેખ્યો ને સાક્ષાત્ દેવકુમાર જ છે, એવો રૂપવાન બીજો નથી. તારો પુત્ર સોળમા વર્ષે સોળ લાભ સહિત પ્રજ્ઞપ્તિ વિદ્યાને લઈને આનંદરૂપ આવશે. જે દિવસે તે આવશે તે દિવસે તારા મંદિરમાં ઉપવન વિશે મણિવાવડી સુકાઈ ગઈ છે તે જળથી ભરાઈ જશે અને કમળ ખીલશે અને અનેક ચમત્કારો થશે તે જોઈ તારા બાળકનું આગમન જાણજે. હે પુત્રી! તું સીમંધરસ્વામીના વચન અન્યથા ન જાણજે.

આ રીતે નારદના મુખથી પુત્રની કથા સાંભળી શ્રદ્ધા કરી નારદને કહે છે કે હે ભાઈ! આવું કાર્ય તમારાથી બને, બીજાથી ન બને, હું તો તમારી બાલિકા છું, હું પુત્રના શોકથી બળતી હતી, મારે કોઈ આલંબન ન હતું. તમે હસ્તાવલંબન દઈને મને સ્થિર કરી. જે સીમંધર ભગવાને કહ્યું છે તે સત્ય જ છે. મને પુત્રના દર્શન જરૂર થશે. હું જિનેન્દ્રના વચનથી જીવું છું. આ રીતે નારદને મધુર વચન કહ્યા ત્યારે નારદ આશિષ આપીને વિદાય થયા. આ મોક્ષે જનારા પ્રદ્યુમન અને શંબુકુમારના પૂર્વભવનું ચરિત્ર કહ્યું.

[પ્રદ્યુમનકુમાર કાળસંવરને ત્યાં કનકમાળા માતાની ગોદમાં પૂર્વભવની પત્ની ચંદ્રાભા હતી તે મોટો થઈ રહ્યો છે અને પુણ્યના પ્રભાવથી આશ્ચર્યકારી સાહસ વડે દેવોને હરાવી દેવી સોળ વિદ્યાઓ પ્રાપ્ત કરે છે અને સોળ વર્ષનો નવયૌવન રૂપસુદંર થતાં માતા કનકમાળાને પુત્ર ઉપર પૂર્વસંસ્કારથી કામવાસના જાગૃત થાય છે અને તે પ્રસંગથી કનકમાળા સાથે વિરોધ થતાં પિતા કાળસંવર સાથે પુત્રને યુદ્ધ થાય છે. પિતાને હરાવે છે તે વખતે નારદ ત્યાં આવે છે અને તું કૃષ્ણ-રૂક્મણીનો પુત્ર છો, તારું હરણ થવાથી અહીં મોટો થયો છો વગેરે તેને વાત કરી, તેથી માતા-પિતા પાસે દ્વારિકા જવા તૈયાર થાય છે. વિદ્યાધર માતા પિતા પાસે ક્ષમા માગી દ્વારિકા જવાની આજ્ઞા માગે છે. તે પછી વિદ્યા વડે અનેક આશ્ચર્યો કરીને દ્વારિકાના લોકોને મુગ્ધ કરે

છે તથા માતા રૂક્મણી આદિને મળે છે તથા વિદ્યા વડે બાળકીડા આદિ કરીને માતાને પ્રસન્ન કરે છે તેનું આશ્ચર્યકારી વર્ણન પ્રદ્યુમન ચરિત્રમાંથી જાણવું.

[આ કથા એમ પ્રેરણા આપે છે કે એક શિયાળીયા જેવું તુચ્છ પ્રાણી મનુષ્ય થઈ મુનિ હિંસા કરવા જાય છે અને મુનિના પ્રભાવથી જૈનધર્મને ગ્રહણ કરી ઉન્નતિક્રમમાં પરિણામને ઉજ્જવળ કરી નેમપ્રભુના કુળમાં જન્મ લઈ અનેક આશ્ચર્યકારી વિદ્યાઓ સાધીને તેનો પણ મોહ છોડી મુનિ થઈ મોક્ષ જાય છે. અંદરમાં શાશ્વત સિદ્ધ સ્વરૂપ પડ્યું છે તેની શ્રદ્ધાના બળે મોહનો સર્વથા નાશ કરી સિદ્ધ થઈ જાય છે.]

—શ્રી હરિવંશપુરાણમાંથી ટૂંકસારરૂપ

❁ દેહ જડ છે, જાણે એક મડદાનું સ્થાન જ છે; તે રજ અને વીર્યથી ભરેલું છે, મળ-મૂત્રરૂપી ખેતરનો ક્યારો છે, રોગોનું પોટલું છે, આત્માનું સ્વરૂપ ઢાંકનાર છે, કષ્ટોનો સમૂહ છે અને આત્મધ્યાનથી ભિન્ન છે. હે જીવ! આ દેહ સુખનો ઘાત કરે છે તોપણ તને પ્રિય લાગે છે; છેવટે એ તને છોડશે જ તો પછી તું જ એનો સ્નેહ કેમ છોડી દેતો નથી?

(શ્રી નાટક સમયસાર)

❁ ભાગ્યવશે રાજા પણ ક્ષણવારમાં નિશ્ચયે રંક સમાન થઈ જાય છે તથા સમસ્ત રોગ રહિત યુવાન પુરુષ પણ તરત જ મરણ પામે છે. આ રીતે અન્ય પદાર્થોના વિષયોમાં તો શું કહેવું? પણ જે લક્ષ્મી અને જીવન બંનેય સંસારમાં શ્રેષ્ઠ ગણવામાં આવે છે તેમની પણ જો આવી સ્થિતિ છે તો વિદ્વાન મનુષ્યે બીજા કોના વિષયમાં અભિમાન કરવું જોઈએ? અર્થાત અભિમાન કરવાયોગ્ય કોઈ પણ પદાર્થ અહીં સ્થાયી નથી.

(શ્રી પદ્મનંદિ પંચવિંશતિ)

❁ જગતમાં અજ્ઞાની મનુષ્યો પણ પોતાને અહિતકારી વસ્તુઓમાં પ્રેમ ધરાવતાં નથી. જેઓ વિષય ભોગાદિમાં ફસાઈ રહ્યાં છે તેવા વિષયાદિમાં ફસાઈ રહેલાં મનુષ્યો પણ જે વસ્તુઓને અહિતકારી સમજે છે તેને તુરત જ છોડી દે છે. જુઓ, સ્ત્રી એ તેમને અત્યંત પ્રિય વસ્તુ છે પણ જો એક વખત જાણવામાં આવે કે આ સ્ત્રી મને છોડી કોઈ અન્યને ચાહે છે, અન્યથી રમે છે, તો તે જ વખતે તેને તે છોડી દે છે. પણ તું તો વિષયોની ભયંકરતા સાક્ષાત્ અનુભવ કરી ચૂક્યો છે. એકવાર નહિ પણ વારંવાર અનેક ભવોમાં એ જ કડવો અનુભવ કરતો આવ્યો છે, તોપણ તેથી તું કેમ વિરક્તચિત્ત થતો નથી? ભોજનમાં વિષ છે એમ માલુમ પડ્યા પછી ક્યો વિવેકી મનુષ્ય તેને ગ્રહણ કરે? વિષયો એ વિષથી પણ ભયંકર દુઃખપ્રદ છે, છતાં તું એ જ વિષયફંદમાં પડવા ઈચ્છે છે!

(શ્રી આત્માનુશાસન)

અંતર્મુહૂર્ત પહેલાં નરકનાં પરિણામ અને
અંતર્મુહૂર્ત પછી કેવળજ્ઞાન લેતાં

શ્વેતવાહન મુનિની કથા

ચંપા નામની નગરીમાં શ્વેતવાહન રાજા રાજ્ય કરતા હતા. એક વખત ભગવાન મહાવીર સ્વામીનો ઉપદેશ સાંભળી તેમનું હૃદય વૈરાગ્યથી ભરાઈ ગયું. જેથી તેના પુત્ર વિમલવાહનને રાજ્યનો કારભાર સોંપી ઘણા રાજાઓની સાથે સંયમ ધારણ કરી લીધો. ઘણા વખત સુધી મુનિઓના સમૂહ સાથે રહીને અખંડ સંયમ સાધતાં સાધતાં અહીં બિરાજમાન થયા છે. તેને દશ ધર્મનો સદા પ્રેમ હોવાથી તેઓ ધર્મરુચિ નામથી પ્રસિદ્ધ થયા.

રાજા શ્રેણિક ભગવાનના દર્શન કરવા આવતા હતા, રસ્તામાં એક વૃક્ષ નીચે શ્વેતવાહન મુનિને દેખી નમસ્કાર કર્યા ત્યારે તેમની મુખમુદ્રા વિકૃત દેખી. તેથી ગણધર ભગવાનને શ્રેણિકે તેનું કારણ પૂછ્યું? ત્યારે ગણધર પ્રભુ કહે છે કે હું શ્રેણિક સાંભળ! આજ એ મુનિ એક મહિનાના ઉપવાસ પછી નગરમાં ભિક્ષા માટે ગયા, ત્યાં ત્રણ મનુષ્ય મળીને તેમની પાસે આવ્યા. તેમાં એક મનુષ્ય, મનુષ્યોના લક્ષણનો જાણકાર હતો, તેણે આ મુનિરાજને દેખીને કહ્યું કે આમના લક્ષણ તો સામ્રાજ્ય-પદવીનું કારણ છે પરંતુ આ તો ભિક્ષા માટે ભટકે છે, તેથી શાસ્ત્રમાં જે કહ્યું છે તે જૂઠ માલુમ પડે છે. તેના ઉત્તરમાં બીજા મનુષ્યે કહ્યું કે શાસ્ત્રમાં જે કહ્યું છે તે જૂઠ નથી. આ મુનિએ તો સામ્રાજ્યનો ત્યાગ કરી મુનિ થયા છે. કોઈ કારણથી તેઓ વિરક્ત થઈને તેમણે રાજ્યનો ભાર નાનકડા બાળક ઉપર નાખી પોતે તપશ્ચરણ કરી રહ્યા છે.

આ વચન સાંભળી ત્રીજો મનુષ્ય બોલ્યો કે આમનું તપ પાપનું કારણ છે, તેથી શું લાભ છે? આ મોટો દુષ્ટ છે, તેથી દયા છોડીને લોક-વ્યવહારથી અનભિજ્ઞ અસમર્થ બાળકને રાજ્યભાર સોંપીને કેવળ પોતાનો સ્વાર્થ સિદ્ધ કરવા અહીં તપ કરવા આવ્યો છે. મંત્રી આદિ બધા લોકોએ બાળકને સાંકળથી બાંધીને રાજ્યનો વિભાગ કરીને પાપી લોકો ઈચ્છા અનુસાર સ્વયં તેનો ઉપયોગ કરી રહ્યા છે.

આ રીતે ત્રીજા મનુષ્યના વચન સાંભળી મુનિ સ્નેહ અને માનથી ભોજન કર્યા વિના જ નગરથી પાછા વળી વનના મધ્યમાં વૃક્ષ નીચે જઈ બેઠા. બાહ્ય કારણ મળવાથી તેમના હૃદયમાં તીવ્ર ક્રોધ કષાય ઉત્પન્ન થયો. સંકલેશ પરિણામથી અશુભ લેશ્યા વૃદ્ધિગત થઈ. જે મંત્રી આદિ પ્રતિકુળ થયા છે તેને હિંસા આદિ સર્વપ્રકારથી નિગ્રહનું ચિંતન કરવાથી સંરક્ષાનંદ નામે રૌદ્રધ્યાનમાં દાખલ થયા છે. જો હવે આગળ અંતર્મુહૂર્ત તેની આવી સ્થિતિ રહી તો તે નરક-આયુનો બંધ કરવાયોગ્ય થઈ જશે. તેથી હું શ્રેણિક! તું શીઘ્ર જા અને તેમને કહે કે હું સાધુ! શીઘ્ર જ આ અશુભ ધ્યાન છોડો. ક્રોધરૂપ અગ્નિને શાંત કરો. મોહની જાળને દૂર કરો. મોક્ષના કારણરૂપ જે આ સંયમ તમે

છોડ્યો છે તેને ફરીથી અંગીકાર કરો. આ સ્ત્રી પુત્ર તથા ભાઈ આદિનો સંબંધ અમનોજ છે અને સંસારને વધારનાર છે આદિ યુક્તિપૂર્ણ વચનોથી તું એ મુનિનું સ્થિતિકરણ કર. તારા ઉપદેશથી તેઓ ફરીથી સ્વરૂપમાં સ્થિર થઈ શુકલ ધ્યાનરૂપી અગ્નિ વડે ઘાતિયાકર્મરૂપી સઘન વનને ભસ્મ કરી નાખશે અને કેવળજ્ઞાન આદિ લબ્ધિઓથી દેદીપ્યમાન શુદ્ધ સ્વભાવના ધારક થઈ જશે.

ગણધર મહારાજના આવા વચન સાંભળીને રાજા શ્રેણિક શીઘ્ર જ તે મુનિ પાસે ગયા અને ગણધર મહારાજના બતાવેલા માર્ગથી તેને પ્રસન્ન કરીને આવ્યા. એ મુનિરાજે પણ તુરત જ શ્રેણી માંડી શુકલ ધ્યાનથી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું.

(જુઓ! પરિણામોની કેવી વિચિત્ર યોગ્યતા છે કે ઘડીક પહેલાં સાતમી નરક અને ઘડીક પછી કેવળજ્ઞાન!)

(ઉત્તર પુરાણમાંથી)

❁ આ શરીરનો સંબંધ જ સંસાર છે, તેનાથી વિષયમાં પ્રવૃત્તિ થાય છે, જેથી પ્રાણીને દુઃખ થાય છે. બરાબર છે--લોઢાનો આશ્રય લેનાર અગ્નિને કઠોર ઘણના ઘા સહન કરવા પડે છે. તેથી મોક્ષાર્થી ભવ્ય જીવોએ આ શરીર એવી મહાન યુક્તિથી છોડવું જોઈએ કે જેથી સંસારના કારણભૂત તે શરીરનો સંબંધ આત્મા સાથે ફરીથી ન થઈ શકે. (શ્રી પદ્મનંદિ પંચવિંશતિ)

❁ દૂધ અને પાણીની માફક અભેદવત્ મળેલા એવા જીવ અને શરીરમાં જ જ્યારે પ્રત્યક્ષ ભેદ છે તો પછી સ્પષ્ટ પરરૂપ જણાતાં સ્ત્રી, પુત્ર, ધનાદિ, ચેતન-અચેતન બાહ્ય પદાર્થોની ભિન્નતાનું તો કહેવું જ શું? એ તો પ્રગટ ભિન્ન છે એમ સમ્યક્પણે વિચારી આ જગતના સર્વ ચેતન-અચેતન પર પદાર્થો પ્રત્યેનો સ્નેહ વિવેકી પુરુષો છોડે છે. (શ્રી આત્માનુશાસન)

❁ આ દેહમાં ઠેકઠેકાણે લોહીના કુંડ અને વાળના ગુંડ છે, એ હાડકાઓથી ભરેલો છે જાણે ચૂડેલોનું નિવાસસ્થાન જ છે. જરાક ધક્કો લાગતાં એવી રીતે ફાટી જાય છે જાણે કાગળનું પડીકું અથવા કપડાની જૂની ચાદર. એ પોતાનો અસ્થિર સ્વભાવ પ્રગટ કરે છે પણ મૂર્ખાઓ એના પ્રત્યે સ્નેહ કરે છે. એ સુખનો ઘાતક અને બુરાઈઓની ખાણ છે. એના જ પ્રેમ અને સંગથી આપણી બુદ્ધિ ઘાણીના બળદ જેવી સંસારમાં ભટકનાર થઈ ગઈ છે. (શ્રી નાટક સમયસાર)

❁ જેસે રેશમકા કીડા અપને હી મુખસે તારોંકો નિકાલકર અપનેકો હી ઉસમેં આચ્છાદિત કર લેતા હે, ઉસી પ્રકાર હિતાહિતમેં વિચારશૂન્ય હોકર યહ ગૃહસ્થજન ભી અનેક પ્રકારકે આરંભોંસે પાપ ઉપાર્જન કરકે અપનેકો શીઘ્ર હી પાપજાલમેં ફસા લેતે હેં. (શ્રી જ્ઞાનાર્ણવ)

ભરત તથા ત્રૈલોક્યમંડન હાથીની ભવાવલી

[શ્રી સ્વાધ્યાયમંદિર, સોનગઢમાં આ કથાનું એક સુંદર ચિત્ર છે]

ગૌતમસ્વામી રાજા શ્રેણિકને કહે છે કે હે નરાધિપતિ! એક સમયે ઘણા મુનિઓ સહિત દેશભ્રૂષણ તથા કુળભ્રૂષણ કેવળી કે જેમનો ઉપસર્ગ વંશસ્થલગિરિ ઉપર રામ-લક્ષ્મણે નિવાર્યો હતો તથા જેમની સેવા કરવાથી ગરુડેદ્રે રામ-લક્ષ્મણ ઉપર પ્રસન્ન થઈને એમને આપેલાં અનેક દિવ્ય શસ્ત્રો વડે લડાઈમાં વિજય પામ્યા હતા તે સુર-અસુરોથી પૂજ્ય લોકપ્રસિદ્ધ તે બે કેવળી ભગવાન અયોધ્યાના નન્દનવન સમાન મહેન્દ્રોદય નામના વનમાં મોટા સંઘ સહિત બિરાજ્યા. તે સમાચાર મળતાં રામ-લક્ષ્મણ-ભરત-શત્રુઘ્ન દર્શન કરવા માટે પ્રભાતે હાથી ઉપર બેસીને જવા માટે ઉદ્યમી થયા.

ત્રૈલોક્યમંડન હાથી જેને જાતિસ્મરણ થયું છે તે આગળ આગળ ચાલે છે અને બન્ને કેવળી જ્યાં પર્વત ઉપર બિરાજમાન છે ત્યાં દેવ સમાન શુભ ચિત્તવાળા નરોત્તમ ગયા. કૌશલ્યા, સુમિત્રા, કૈકેઈ, સુપ્રભા એ ચારે માતાઓ સાધુ-ભક્તિથી તત્પર, જિનશાસનની સેવિકા, સ્વર્ગનિવાસિનીદેવી સમાન સૈંકડો રાણી સાથે ચાલી નીકળી તથા સુગ્રીવ આદિ સમસ્ત વિદ્યાધર મહા વિભૂતિ સહિત આવ્યા. કેવળીનું સ્થાન દૂરથી દેખીને રામ આદિ હાથી ઉપરથી નીચે ઉતરી ગયા, બન્ને હાથ જોડી નમસ્કાર કરી, પૂજા કરી, પોતપોતાના યોગ્યસ્થાને વિનયથી બેઠા. કેવળી ભગવાનની દિવ્યધ્વનિમાં આ રીતે વ્યાખ્યાન આવ્યું કે—

ધર્મ જ પૂજ્ય છે, જે ધર્મનું સાધન કરે એ જ પંડિત છે. આ દયા મૂળ ધર્મ મહાકલ્યાણનું કારણ જિનશાસન સિવાય બીજે ક્યાંય નથી. જે પ્રાણી જિનપ્રણીત ધર્મમાં રસ લે તે ત્રૈલોક્યના અગ્રભાગે પરમધામમાં બિરાજે છે. આ જિનધર્મ પરમ દુર્લભ છે. આ ધર્મનું મુખ્ય ફળ તો મોક્ષ છે તથા ગૌણ ફળ સ્વર્ગમાં ઈન્દ્રપદ તથા પાતાળમાં નાગેન્દ્રપદ તથા પૃથ્વી ઉપર ચક્રવર્તી આદિ નરેન્દ્રપદ છે. આવી રીતે કેવળી ભગવાને ધર્મનું નિરૂપણ કર્યું. કેવળીના વચનો સાંભળીને મનમાં પ્રસન્નતા થઈ. તે વચનો વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરવાવાળા તથા રાગાદિનો નાશ કરવાવાળા હતા, કેમ કે રાગાદિ સંસારનું કારણ છે તથા સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર મોક્ષનું કારણ છે.

પછી ભક્તિથી વંદન કરીને લક્ષ્મણે પૂછ્યું કે હે પ્રભો! ત્રૈલોક્યમંડન હાથી ગજબન્ધનને તોડાવી ખૂબ જ ક્રોધિત થયો અને પછી શીઘ્ર શાંત થઈ ગયો તેનું શું કારણ?

ત્યારે કેવળી ભગવાને કહ્યું કે પહેલાં તો આ હાથીને લોકોની ભીડ જોઈ મદોન્મતતાના કારણે ક્ષોભ થયો ત્યારબાદ ભરતને જોઈ પૂર્વભવનું સ્મરણ થતાં શાંત થઈ ગયો. ચોથા કાળની શરૂઆતમાં ભગવાન ઋષભદેવ થયા. તેમણે રાજ્યાદિ સમસ્ત પરિગ્રહનો ત્યાગ કરી મુનિદીક્ષા

ગ્રહણ કરી. તેમની સાથે ચાર હજાર રાજાઓ પણ પરિગ્રહ ત્યાગી મુનિ થયા; તેઓ પરિષદ સહન નહિ કરી શકવાથી વ્રતભ્રષ્ટ થઈ, સ્વેચ્છાચારી થયા. ભરતના પુત્ર મારીચે પણ ભ્રષ્ટ થઈ ત્રીદંડીનો વેષ ધારણ કર્યો, તે વખતે સૂર્યોદય ચંદ્રોદય નામના બે રાજપુત્રોએ દીક્ષા લઈ ચારિત્રભ્રષ્ટ થઈ મારીચના માર્ગે કુધર્મનું આચરણ કરી અનેક ભવોમાં જન્મ-મરણ કર્યાં.

એક વખત ચન્દ્રોદયનો જીવ કર્મના ઉદયથી નાગપુર નામના નગરમાં રાજા હરિપતિની રાણી મનોલતાના ગર્ભમાં ઉપજ્યો. કુલંકર નામનો રાજા થઈ તેણે ઘણા સમય સુધી રાજ્ય કર્યું. સૂર્યોદયનો જીવ અનેક ભવ ભ્રમણ કરી તે જ નગરીમાં વિશ્વનામા બ્રાહ્મણની અગ્નિકુંડ નામની સ્ત્રીને શ્રુતિરત નામનો પુત્ર થયો. આ રીતે શ્રુતિરત પુરોહિત પૂર્વ જન્મના સ્નેહથી રાજા કુલંકરને પ્રિય થઈ પડ્યો.

એક દિવસ રાજા કુલંકર તાપસીઓ પાસે જઈ રહ્યો હતો, રસ્તામાં અભિનન્દન નામના મુનિના દર્શન થયા. તે મુનિ અવધિજ્ઞાની હતા તથા સર્વ લોકોના હિત કરવાવાળા હતા. તેમણે રાજાને કહ્યું કે તારા દાદા સર્પ બન્યા છે, તે તાપસીઓના લાકડા વચ્ચે છે. જ્યારે તાપસી લાકડા ફાડશે ત્યારે તું એ સર્પની રક્ષા કરજે. કુલંકર રાજા ત્યાં ગયા ને મુનિએ કહ્યું હતું તેમ સર્પને બચાવ્યો તથા તાપસીઓનો માર્ગ હિંસારૂપ જાણ્યો, તેનાથી ઉદાસ થઈ મુનિવ્રત ધારણ કરવાની ઈચ્છા થઈ ત્યારે પાપકર્મી શ્રુતિરત પુરોહિતે કહ્યું, હે રાજન! તારા કુળમાં તો વેદોનો ધર્મ ચાલ્યો આવે છે તથા તાપસ જ તારા ગુરુ છે અને તું રાજા હરિપતિનો પુત્ર છે તો વેદમાર્ગનું આચરણ કર, જિનમાર્ગ નહિ આચર. પુત્રને રાજ્ય સોંપીને તું વેદોક્ત વિધિ વડે તાપસના વ્રત ધર. હું તારી સાથે તપ કરીશ.

આ રીતે પાપી પુરોહિતે મૂઢમતિ કુલંકરનું મન જિનમાર્ગથી ફેરવી દીધું. કુલંકરની સ્ત્રી સુદામા પરપુરુષાષકત હતી. તેણે વિચાર્યું કે રાજા મારા કુકર્મો જાણી દુઃખી થઈને તપ ધરે છે એટલે તપ કરે કે ન કરે અને કદાચ મને મારે તો! તેથી પહેલાં હું જ તેને મારી નાખું. આ રીતે વિચારી તેણે રાજા તથા પુરોહિતને ભોજનમાં વિષ આપીને મારી નાખ્યા. તે મરીને નિકુંજિયા નામના વનમાં પશુઘાતક પાપથી બંને સુવર બન્યા, પછી બંને દેડકા થયા, ઉંદર થયા, મોર, સર્પ, કુકડા આદિ થયા તથા તિર્યચ યોનિમાં ભમ્યા. પુરોહિત શ્રુતિરતનો જીવ હાથી થયો તથા રાજા કુલંકરનો જીવ દેડકો થયો અને હાથીના પગ નીચે દબાઈને મર્યો. વળી દેડકો થયો ને પાણી વગરના સરોવરમાં ઉપજ્યો, તેને કાગડાએ મારી ખાધો. ફરી તે કુકડો બન્યો. હાથી મરીને બિલાડો થયો, તેણે કુકડાને માર્યો. કુલંકરનો જીવ ત્રણ જન્મ કુકડો થયો અને પુરોહિતનો જીવ બિલાડો થયો, તે કુલંકરના જીવ કુકડાને ખાઈ ગયો.

ઘણા સમય બાદ તેઓ શિશુમાર જાતિના મચ્છ થયા તો માછીમારે જાળમાં પકડી કુહાડીથી મારી નાખ્યા. બંને મરીને રાજગૃહી નગરીમાં બ્રહ્મશનામા બ્રાહ્મણની સ્ત્રી ઉલ્કાની કૂખે પુત્ર જનમ્યા. પુરોહિતના જીવનું નામ વિનોદ તથા કુલંકરના જીવનું નામ રમણ રાખ્યું. તે બંને ખૂબ

ગરીબ તથા વિદ્યા રહિત હતા. તેથી રમણે પરદેશ જઈને વિદ્યા ભણવા વિચાર્યું. તે ઘરથી નીકળીને પૃથ્વીમાં ચારે તરફ ભ્રમતાં ભ્રમતાં ચારે વેદો તથા વેદોના અંગ શીખ્યો. ઘણા સમય બાદ રાજગૃહી નગરીમાં આવી પહોંચ્યો. ભાઈને મળવાની ઘણી અભિલાષા હતી પરંતુ નગરીમાં પહોંચતા સૂર્યાસ્ત થઈ ગયો. આકાશમાં મેઘપટલના યોગથી ખૂબ જ અંધકાર થઈ ગયો એટલે એક જૂના બાગમાં એક યક્ષના મંદિરમાં બેઠો. તેના ભાઈ વિનોદની સમિધા નામની કુલટા સ્ત્રીએ એક અશોકદત્ત નામના પુરુષ સાથે આસક્ત બનીને તેને મળવા યક્ષના મંદિરમાં આવવા સંકેત કરેલ, અશોકદત્તને તો માર્ગમાં કોટવાળે પકડી લીધો. અશોકદત્તના દુરાચારની જાણ થતાં વિનોદ હાથમાં ખડગ લઈને તેને મારવા યક્ષના મંદિરમાં આવ્યો અને પોતાના ભાઈ રમણને જ અશોકદત્ત સમજીને મારી નાખ્યો. અંધારામાં નજર ન પડી કે કોણ મર્યું. રમણ મરી ગયો ને વિનોદ ઘરે આવ્યો. થોડા સમય બાદ વિનોદ પણ મરી ગયો. એ રીતે બન્ને અનેક ભવ કરતાં રહ્યાં.

ત્યારબાદ વિનોદનો જીવ તો સાલવનમાં જંગલી પાડો થયો તથા રમણનો જીવ આંધળો રીંછ થયો. બંને દાવાનળમાં મરી ગયા. મરીને બંનેના જીવ ગિરિવનમાં ભીલ થયા. ત્યાંથી મરીને હરણ થયા તો ભીલે જીવતા પકડ્યા. બંને અતિ સુંદર હતા. ત્રીજા નારાયણ સ્વયંભૂતિએ શ્રી વિમલનાથજીના દર્શન કરીને પાછા આવતા તે સુંદર હરણને જોઈને બંને લઈ લીધા તથા જિનમન્દિરની બાજુમાં રાખ્યા. રાજદ્વારથી તેમને ઈચ્છાનુસાર ભોજન મળે તથા મુનિના દર્શન કરે, જિનવાણીનું શ્રવણ કરે. તેમાં રમણનો જીવ (કુલંકરનો જીવ) મૃગ હતો તે સમાધિમરણ કરી સ્વર્ગલોકમાં ગયો તથા વિનોદનો જીવ (પુરોહિતનો જીવ) તે આર્તધ્યાનથી તિર્યચગતિમાં ભમ્યો.

જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં કંપિલ્યાનગરનો ધનદત્ત નામનો વણીક બાવીસ કોટિ દીનારનો સ્વામી હતો. તે વણિકની વારુણી નામની સ્ત્રીના ગર્ભથી, રમણનો જીવ જે દેવ થયો હતો તે, ભૂષણ નામનો પુત્ર થયો. નિમિત્તજ્ઞાનીએ તેના પિતાને કહ્યું કે આ તમારો પુત્ર જિનદીક્ષા ધારણ કરશે. તેથી પિતા ચિંતાતુર થયા, પિતાને પુત્ર ઉપર ખૂબ જ પ્રેમ. તેથી તેને ઘરમાં જ રાખે, બહાર નીકળવા ન દે, દરેક પ્રકારની સામગ્રી તેના માટે ઘરમાં જ મૌજૂદ હતી. તે ભૂષણ સુંદર સ્ત્રીનું સેવન કરતો, વસ્ત્ર, આહાર, સુગન્ધાદિ વિલેપન કરી ઘરમાં સુખથી રહેતો. તેના પિતા સેંકડો મનોરથ કરીને પુત્ર પામ્યા હતા અને એક જ પુત્ર હતો. પૂર્વજન્મના સ્નેહથી પિતાને પ્રાણોથી પણ પ્યારો હતો. પિતા તો વિનોદનો જીવ અને પુત્ર તે રમણનો જીવ, પહેલાં બંને ભાઈ હતા તે આ ભવમાં પિતા-પુત્ર થયા. સંસારની ગતિ વિચિત્ર છે. આ પ્રાણી કઠપુતલી સમાન નાચે છે. સંસારનું ચરિત્ર સ્વપ્નના રાજ્ય સમાન અસાર છે.

એક દિવસ ભૂષણ પ્રભાત સમયે દુંદુભિ શબ્દોનો અવાજ તથા આકાશમાં દેવોનું આગમન જોઈને આશ્ચર્ય પામ્યો. તે સ્વભાવથી ક્રોમળ ચિત્તવાળો ધર્મના આચારો સહિત મહા હર્ષથી ભરેલો બંને હાથ જોડી નમસ્કાર કરતો શ્રીધર કેવળીને વંદના કરવા જલદીથી જઈ રહ્યો હતો ત્યાં સીઠીથી નીચે ઉતરતાં સર્પના ડંસથી મરીને ચોથા સ્વર્ગમાં મહેન્દ્ર નામનો દેવ થયો. ત્યાંથી ચ્યવીને

પુષ્કરદ્વીપમાં ચન્દ્રાદિત્ય નામના રાજા પ્રકાશયશની રાણી માધવીના કૂખે જગદ્યુત નામનો પુત્ર જન્મ્યો. યૌવન અવસ્થામાં રાજ્યલક્ષ્મી પ્રાપ્ત થઈ પરંતુ સંસારથી અતિ ઉદાસ હોવાથી રાજ્યમાં મન ન લાગ્યું. તેના વૃદ્ધ મંત્રીએ કહ્યું કે આ રાજ્ય તમારા કૂળકમથી ચાલ્યું આવે છે તો તેનું પાલન કરો, તમારા રાજ્યની પ્રજા સુખી થશે. તેથી મંત્રીના હઠથી તેણે રાજ્ય કર્યું. રાજ્ય વખતે પણ તે સાધુની સેવા કરતો. તેથી મુનિદાનના પ્રભાવથી મરીને દેવકુરુ ભોગભૂમિમાં ઊપજ્યો.

ત્યાંથી ઈશાન નામના બીજા સ્વર્ગમાં દેવ થયો. ચાર સાગર બે પલ્લ સુધી દેવલોકના સુખ ભોગવી દેવાંગનાઓના વૃંદમાં નાના પ્રકારના ભોગ ભોગવી ત્યાંથી ચ્યવીને જમ્બૂદ્વીપના પશ્ચિમ વિદેહમાં અચલ નામના ચક્રવર્તીની રત્ના નામની રાણીનો અભિરામ નામનો પુત્ર થયો. તે મહા ગુણવાન અને અતિ સુંદર હતો, તેને દેખી સર્વ લોકોને આનંદ થતો. તે બાલ્યાવસ્થામાં જ અતિ વિરક્ત જિનદીક્ષા ધારણ કરવા ઈચ્છતો અને પિતા તેને ઘરમાં જ રાખવા ઈચ્છતા. ત્રણ હજાર રાણી તેને પરણાવી. પરંતુ તે વિષય સુખને વિષ સમાન જાણતો. કેવળ મુનિ થવાની જ ઈચ્છા હતી. પરંતુ પિતા તેને ઘરની બહાર નીકળવા ન દે.

તે મહાભાગ્ય, મહા શીલવાન, મહા ગુણવાન, મહા ત્યાગી, સ્ત્રીઓનો અનુરાગી ન હતો. સ્ત્રીઓ અનેક પ્રકારના રાગ ઉપજાવનારા વચન બોલે તથા અનેક પ્રકારની સેવા કરે તોપણ તેને સંસારની માયા કીચડ સમાન લાગતી. જેવી રીતે કીચડમાં પડેલાં હાથીને તેનો પકડનાર મનુષ્ય અનેક પ્રકારથી લલચાવે પરંતુ હાથીને કીચડ ન રુચે એવી રીતે તેને જગતની માયા ન રુચિ. શાંતચિત્ત તે પિતાની ઈચ્છાથી અતિ ઉદાસ થયો. ઘરમાં રહીને સ્ત્રીઓ વચ્ચે રહીને પણ તીવ્ર અસિધારા વ્રત પાળતો. સ્ત્રીઓની વચ્ચે રહીને શીલવ્રત પાળવું, તેમનો સંસર્ગ ન કરવો તેનું નામ અસિધારાવ્રત. મોતીઓના હાર, બાજૂબંધ, મુકુટાદિ અનેક પ્રકારના આભૂષણ પહેરે છતાં આભૂષણોનો પ્રેમ નહીં. તે મહાભાગ્ય સિંહાસન ઉપર બેસીને પોતાની સ્ત્રીઓને જિનધર્મનો ઉપદેશ આપે. ત્રણકાળમાં જિનધર્મ સમાન બીજો કોઈ ધર્મ નથી. આ જીવ અનાદિકાળથી સંસારમાં ભટક્યા કરે છે, આ તો કોઈ પુણ્યકર્મના યોગથી મનુષ્યદેહ મળ્યો છે.

આ વાત જાણીને કોણ એવો પુરુષ સંસારરૂપી કૂવામાં પડે અથવા કોણ વિવેકી ઝેર પીવે અથવા પહાડના શિખર પર કોણ બુદ્ધિમાન સૂવાનું રાખે અથવા મણિની પ્રાપ્તિ માટે કોણ પંડિત નાગનું મસ્તક હાથથી સ્પર્શે? એ વિનાશ કરવાવાળા કામ-ભોગ પ્રત્યે જ્ઞાનીને ક્યાંથી રાગ ઊપજે? એક જિનધર્મનો પ્રેમ જ મહા પ્રશંસા યોગ્ય તથા મોક્ષના સુખનું કારણ છે વગેરે પારમાર્થિક ઉપદેશરૂપ વાણી સાંભળીને સ્ત્રીઓનું મન પણ શાંત થઈ ગયું તથા નાના પ્રકારના વ્રત-નિયમ ધારણ કર્યાં. શીલવાન રાજાએ તેની સ્ત્રીઓને પણ શીલ વિષે દેઢતા રાખવાનું શીખવ્યું. મન તથા ઈન્દ્રિયોને જીતી તે સમ્યગ્દેષ્ટિ નિશ્ચલ ચિત્ત મહાધીર-વીરે ચોંસઠ હજાર વર્ષ સુધી કઠિન તપ કર્યું. ઘણા સમય બાદ સમાધિમરણ કરી પંચ નમસ્કારમંત્રનું સ્મરણ કરતાં કરતાં દેહનો ત્યાગ કર્યો તથા છટ્ટા બ્રહ્મોત્તર સ્વર્ગમાં અપાર ઋદ્ધિનો ધારક દેવ થયો.

ભૂષણના ભવમાં જે તેનો પિતા ધનદત્ત શેઠ હતો—વિનોદ બ્રાહ્મણનો જીવ તે મોહના યોગમાં અનેક કુયોનિમાં રખડતો જમ્બૂદ્વીપમાં ભરતક્ષેત્રમાં પોદનપુર નામની નગરીમાં અગ્નિમુખ નામના બ્રાહ્મણની શકુના નામની સ્ત્રીને મૃદુમતિ નામનો પુત્ર થયો. નામ તો મૃદુ પરંતુ સ્વભાવથી અતિ કઠોર, દુષ્ટ, મહા જુગારી, અવિનયી તથા અનેક પ્રકારના અપરાધોથી ભરેલો દુરાચારી થયો.

લોકોના કહેવાથી માતા-પિતાએ ઘરમાંથી કાઢી મૂક્યો. તે રખડતો રખડતો એક વખત પોદનપુર નગરમાં આવ્યો. કોઈ એકના ઘરે પાણી પીવા અંદર ગયો તો એક બ્રાહ્મણી રડતી હતી, તેણે રડતાં રડતાં પાણી પીવડાવ્યું, ઠંડું-મીઠું પાણી પીને તેણે બ્રાહ્મણીને પૂછ્યું કે તું શા માટે રડે છે? તો બ્રાહ્મણીએ કહ્યું કે તારા જેવો મારો પણ એક પુત્ર હતો તેને મેં ગુસ્સો કરીને ઘરમાંથી કાઢી મૂક્યો છે. તને દેખીને મારા પુત્રની યાદ આવતાં આંસુ આવે છે. ત્યારે તે રડતો રડતો કહેવા લાગ્યો કે હે માતા! તું રડ નહીં, તારો પુત્ર તે હું જ છું, બ્રાહ્મણીએ તેને પુત્ર જાણી રાખી લીધો એટલે મોહવશ તેના સ્તનોમાંથી દૂધ ઝરવા લાગ્યું. તે મૃદુમતિ તેજસ્વી, રૂપવાન, સ્ત્રીઓના મન હરનારો, ધૂર્તોનો શિરોમણિ, જુગારમાં સદા જીતનારો, દરેક કળા વિષે જાણનારો, કામ-ભોગોમાં આસક્ત, એક વસંતમાલા નામની વેશ્યાને અતિ પ્રિય હતો.

એક દિવસ મૃદુમતિ શશાંક નગરનાં રાજમહેલમાં ચોરી કરવા ગયો. રાજા નન્દિવર્ધનનું ચંદ્રમુખસ્વામીના મુખેથી ધર્મોપદેશ સાંભળી મન વૈરાગ્યથી ભરાઈ ગયું હતું. તેણે તેની રાણીને આવીને કહ્યું કે હે દેવી! મેં મોક્ષસુખના દેવાવાળા મુનિના મુખેથી ધર્મોપદેશ સાંભળ્યો કે આ ઈન્દ્રિયોના વિષય ઝેર સમાન દુઃખદાયી છે, તેનું ફળ નરક-નિગોદ છે. હું જિનેશ્વરી દીક્ષા ધારણ કરીશ. તું દુઃખી નહીં થતી. આવી રીતે સ્ત્રીને શિક્ષા દેતા સાંભળીને મૃદુમતિ ચોર તેના મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે જુઓ! આ રાજઋદ્ધિ છોડીને મુનિવ્રત ધારણ કરે છે અને હું પાપી બીજાનું ધન ચોરી કરું છું. ધિક્કાર છે મને! આવું વિચાર કરી નિર્મળ ચિત્ત થઈને સાંસારિક વિષય ભોગોથી ઉદાસ થયો. સ્વામી ચંદ્રમુખ પાસે જઈને બધા પરિગ્રહનો ત્યાગ કરી જિનદીક્ષા ધારણ કરી. તેઓ મહા કઠિન તપ કરતાં ને અતિ થોડો આહાર લેતા હતા.

દુર્ગનામગિરિના શિખર પર ગુણનિધિ નામના મુનિ ચાર મહિનાથી ઉપવાસ કરતા હતા. તેઓ સુર-અસુર તથા મનુષ્યો દ્વારા સ્તુતિ કરવા યોગ્ય મહા ઋદ્ધિ ધારી ચારણ મુનિ હતા. તેઓ ચોમાસાના ચાર મહિના પૂર્ણ કરી આકાશમાર્ગે બીજી જગ્યાએ ચાલ્યા ગયા તથા મૃદુમતિ મુનિ આહાર માટે દુર્ગનામગિરિ સમીપ આલોકનગરમાં આવ્યા. પૃથ્વી ઉપર જોતાં જોતાં જતાં હતા, ત્યાં નગરવાસીઓએ જાણ્યું કે આ તો તે મુનિરાજ છે જે ચાર મહિના સુધી ગિરિ-શિખર પર તપ કરતાં હતાં. આમ જાણીને નગરજનોએ ખૂબ જ ભક્તિ કરી, પૂજા કરી તથા ખૂબ જ સુંદર ભોજન આપ્યું અને ઘણી સ્તુતિ કરી.

મૃદુમતિ મુનિને થયું કે ગુણનિધિ મુનિરાજ ગિરિ પર રહ્યાં હતા તેમના ભરોસે મારી પ્રશંસા થાય છે એટલે માનથી તેમણે મૌન ધાર્યું. લોકોને ન કહ્યું કે હું તે મહા-મુનિ નથી, તે મુનિ બીજા

છે. તેમ જ ગુરુ પાસે જઈને પણ માયા દૂર ન કરી, પ્રાયશ્ચિત ન લીધું, એટલે તિર્યચગતિનું કારણ થયું; તપ ઘણું કર્યું હતું તેથી આ પર્યાય પૂરી કરી છટ્ટા દેવલોકમાં જ્યાં અભિરામનો જીવ (રમણનો જીવ) દેવ થયા હતા ત્યાં જ તે ગયો. પૂર્વ જન્મના સ્નેહથી તેને ઘણો પ્રેમ ઊપજ્યો. બંને સમાન ઋદ્ધિધારક ઘણી દેવાંગનાઓની વચ્ચે સુખ-સાગરમાં મગ્ન બંને સાગરો સુધી સુખથી રહ્યા. અભિરામનો જીવ ભરત થયો તથા મૃદુમતિનો જીવ સ્વર્ગથી ચ્યવીને માયાચારના દોષથી આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં આ અતિ સુંદર હાથી થયો.

સમુદ્રની ગાજ સમાન જેની ગર્જના છે તથા પવન સમાન જેની ગતિ છે, અતિ મદોન્મત્ત તથા ચંદ્રમા સમાન ઉજ્જવળ દાંત છે જેના તથા ગજરાજોના સર્વ ગુણોથી સંપન્ન છે જે વિજયાદિક હસ્તિ વંશમાં તેણે જન્મ લીધો. મહા કાંતિનો ધારક, ઐરાવત સમાન, સ્વદંડ સિંહ-વાઘ આદિનો હરનારો, મહા વૃક્ષોને ઉખેડનારો, પર્વતોના શિખરોને તોડનારો, વિદ્યાધરોથી ન પકડાય તો ભૂમિગોચરિયોની તો શું વાત! તેના વાસથી સિંહાદિ નિવાસ છોડી ભાગી ગયા-આવો પ્રબળ ગજરાજ ગિરિના વનમાં નાના પ્રકારના ફળ-ફૂલનો ભોજન કરતો, માનસરોવરમાં ક્રીડા કરતો અનેક હાથીઓ સાથે વિહાર કરતો. ક્યારેક કેલાસમાં વિલાસ કરતો તો ક્યારેક ગંગાના મનોહર પાણીમાં ક્રીડા કરતો તથા અનેક વન-ગિરિ-નદી-સરોવરોમાં સુંદર ક્રીડા કરતો, હજારો હાથણી સાથે રમત કરતો, અનેક હાથીઓના સમૂહનો શિરોમણિ સ્વચ્છંદ વિચરતો, મેઘ સમાન ગર્જના કરતો, મદ ઝરતો એવો આ હાથી એક દિવસ લંકેશ્વરે જોયો તથા વિદ્યાના પરાક્રમથી તેને વશમાં કર્યો તથા તેનું ત્રૈલોક્યમંડન નામ રાખ્યું.

અભિરામનો જીવ ભરત તથા મૃદુમતિનો જીવ આ હાથી તેમને ચંદ્રોદય-સૂર્યોદયના જન્મથી લઈને અનેકભવથી સંબંધ છે એટલે આ ભવમાં પણ ભરતને જોઈને પૂર્વભવ યાદ આવતાં હાથી શાંત થઈ ગયો. ભરત ભોગોથી દૂર રહ્યો, મોહથી દૂર રહ્યો. હવે મુનિપદ ધારણ કરવા ઈચ્છે છે અને આ જ ભવે નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરશે, વધારે ભવ નહીં કરે. ઋષભદેવના સમયમાં આ બંને સૂર્યોદય તથા ચન્દ્રોદય નામના બે ભાઈ હતા. મારીચના ભરમાવાથી મિથ્યાત્વનું સેવન કરી ઘણા કાળ સુધી સંસારમાં રખડ્યા, ત્રસ-સ્થાવર યોનિમાં પણ જઈ આવ્યા.

ચન્દ્રોદયનો જીવ કેટલા ભવ બાદ રાજા કુલંકર પછી રમણ બ્રાહ્મણ, ઘણા ભવો બાદ સમાધિમરણ કરવાવાળો મૃગ, દેવ પછી ભૂષણ નામનો વૈશ્યપુત્ર, પછી સ્વર્ગમાં ગયો, પછી જગદ્યુતિ નામનો રાજા થયો, ત્યાંથી ચ્યવીને ભોગભૂમિમાં, ત્યાંથી બીજા સ્વર્ગમાં દેવ, ત્યાંથી મહાવિદેહક્ષેત્રમાં ચક્રવર્તીનો પુત્ર અભિરામ થયો. ત્યાંથી છટ્ટા સ્વર્ગમાં દેવ, દેવમાંથી ભરત નરેન્દ્ર—તે ચરમશરીરી છે, હવે વધારે ભવ નહીં ધરે. સૂર્યોદયનો જીવ ઘણા કાળ સુધી રખડતો રાજા કુલંકરનો શ્રુતિરત નામનો પુરોહિત થયો તથા ઘણા જન્મો બાદ વિનોદ નામનો વિપ્ર થયો, ત્યાંથી આર્તધ્યાનથી મરીને મૃગ થયો. ઘણા જન્મો બાદ ભૂષણનો પિતા ધનદત્ત નામનો વણિક, ત્યાંથી મૃદુમતિ નામનો મુનિ, પોતાની પ્રશંસા સાંભળીને માન પોષવા માયાચારથી શંકા દૂર ન કરી

તેથી તપના પ્રભાવથી પહેલાં છટ્ટા સ્વર્ગમાં દેવ થયો પછી ત્યાંથી ચ્યવીને ત્રૈલોક્યમંડન હાથી થયો. હવે શ્રાવકના વ્રત ધારીને દેવ થશે. આ રીતે જીવોની ગતિ-દુર્ગતિ જાણીને ઈન્દ્રિયોનું સુખ વિનાશક જાણી વિષમ વનને તજી જ્ઞાની પુરુષ ધર્મની આરાધના કરે છે. જે પ્રાણી દુર્લભ મનુષ્યદેહ પામીને પણ જિનભાષિત ધર્મ નથી કરતાં, તે અનંતકાળ સુધી સંસારમાં રખડે છે, આત્મકલ્યાણથી દૂર રહે છે. જિનવરના મુખમાંથી નીકળેલો દયામય ધર્મ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવવા સમર્થ છે, તેના જેવો બીજો કોઈ ધર્મ નથી.

(પદ્મપુરાણમાંથી ટૂંકસાર)

❁ સંસારમાં એવું કોઈ તીર્થ નથી, એવું કોઈ જળ નથી તથા અન્ય પણ એવી કોઈ વસ્તુ નથી, જેના દ્વારા પૂર્ણપણે અપવિત્ર આ મનુષ્યનું શરીર પ્રત્યક્ષમાં શુદ્ધ થઈ શકે. આધિ (માનસિક કષ્ટ), વ્યાધિ (શારીરિક કષ્ટ), ઘડપણ અને મરણ આદિથી વ્યાપ્ત આ શરીર નિરંતર એટલું સંતાપ-કારક છે કે સજ્જનોને તેનું નામ લેવું પણ અસહ્ય લાગે છે.

(શ્રી પદ્મનંદિ પંચવિંશતિ)

❁ કામિનીઓની જે શરીરવિભૂતિ તે વિભૂતિને, હે કામી પુરુષ! જો તું મનમાં સ્મરે છે, તો મારા વચનથી તને શો લાભ થશે? અહો! આશ્ચર્ય થાય છે કે સહજ પરમતત્ત્વને-- નિજસ્વરૂપને--છોડીને તું શા કારણે વિપુલ મોહને પામે છે!

(શ્રી નિયમસાર-ટીકા)

❁ મોહથી અંધ જીવોના હૃદયમાં બાહ્ય સ્ત્રી, પુત્ર, શરીર આદિ પદાર્થો પોતાપણે ભાસે છે, મોહ રહિત પુરુષોના હૃદયમાં કર્મમલથી રહિત અવિનાશી આત્મા જ સદા પોતાપણે ભાસે છે. હે જીવ! જો તું આ બે ભેદને સમજી ગયો છે તો તું આ સ્ત્રી પુત્રાદિ કે જેને તે પોતાના માની લીધા છે તેમાં એકત્વબુદ્ધિરૂપ દુષ્ટ મોહને ક્ષણમાત્રમાં નાશ કેમ કરતો નથી?

(શ્રી તત્ત્વભાવના)

❁ જેમ શિકારીના ઉપદ્રવ વડે ભયભીત થયેલું સસલું અજગરના ખૂલ્લાં મોઢાને દર-બિલ જાણી પ્રવેશ કરે છે તેમ અજ્ઞાનીજીવ ક્ષુધા, તૃષ્ણા, કામ-ક્રોધાદિક તથા ઈન્દ્રિયના વિષયની તૃષ્ણાના આતાપ વડે સંતાપિત થઈને વિષયાદિકરૂપ અજગરના મુખમાં પ્રવેશ કરે છે; તેમાં પ્રવેશ કરીને પોતાના જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, સત્તાદિક ભવપ્રાણને નાશ કરી નિગોદમાં અચેતનતુલ્ય થઈને અનંતવાર જન્મ-મરણ કરતો થકો અનંતકાળ વ્યતીત કરે છે કે જ્યાં આત્મા અભાવતુલ્ય જ છે.

(શ્રી રત્નકરંડશ્રાવકાચાર)

સુકૌશલની કથા

રાજા કીર્તિધર કાળક્રમથી ચાલ્યું આવતું રાજ્ય મેળવીને પોતાના સર્વ શત્રુઓને જીતીને દેવ સમાન ઉત્તમ ભોગ ભોગવવા લાગ્યો. એક દિવસ રાજા કીર્તિધર પ્રજાનો બંધુ, પ્રજાના બાધક શત્રુઓને ભય ઉપજાવનાર, સિંહાસન પર ઈન્દ્રની પેઠે બિરાજતો હતો તે સમયે સૂર્યગ્રહણ જોઈને ચિત્તમાં વિચારવા લાગ્યો કે જુઓ, આ જગતના જીવ વિષયાભિલાષી રંક સમાન મોહના પાશથી બંધાયેલા અવશ્ય કાળના મુખમાં પડશે. આમ વિચારીને એ મહાભાગ્ય સંસારની અવસ્થાને ક્ષણભંગુર જાણી મંત્રી, પુરોહિત, સેનાપતિ અને સામંતોને કહેવા લાગ્યો કે આ સમુદ્ર પર્યંત પૃથ્વીના રાજ્યની તમે સારી રીતે રક્ષા કરજો. હું મુનિનાં વ્રત ધારણ કરું છું.

રાજાની વાત સાંભળી બધા વિનંતી કરવા લાગ્યા કે તમારા વિના આ પૃથ્વી અમારાથી દબાશે નહિ, તમે શત્રુને જીતનાર છો, લોકના રક્ષક છો, તમારી ઉંમર પણ યુવાન છે, આ રાજ્યના તમે જ અદ્વિતીય પતિ છો, આ પૃથ્વી તમારાથી જ શોભે છે, માટે કેટલાક સમય સુધી આ ઈન્દ્રતુલ્ય રાજ્ય ભોગવો. ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે આ સંસાર અટવી અતિદીર્ઘ છે, તેને જોઈને મને અત્યંત ભય ઉત્પન્ન થાય છે. કેવી છે આ ભવરૂપ અટવી? અનેક દુઃખરૂપી ફળોવાળા કર્મરૂપ વૃક્ષોથી ભરેલી છે અને જન્મ, જરા, મરણ, રોગ, શોક, રતિ, અરતિ, ઈષ્ટવિયોગ, અનિષ્ટસંયોગરૂપ અગ્નિથી પ્રજ્વલિત છે.

મંત્રીઓએ રાજાનાં પરિણામ વિરક્ત જાણીને, બુઝાઈ ગયેલા અંગારા લાવીને મૂક્યા અને તેમની વચ્ચે વૈદુર્યમણિ જ્યોતિનો પૂંજ, જે અતિઅમૂલ્યવાન હતો તે લાવીને મૂક્યો. તે મણિના પ્રતાપથી કોયલા પ્રકાશરૂપ થઈ ગયા. પછી તે મણિ ઉપાડી લીધો ત્યારે તે કોલસા પ્રકાશિત ન લાગ્યા. ત્યારે મંત્રીઓએ રાજાને વિનંતી કરી કે હે દેવ! જેમ આ કાષ્ટના કોલસા રત્ન વિના શોભતા નથી તેમ તમારા વિના અમે બધા શોભતા નથી. હે નાથ! તમારા વિના પ્રજાજનો અનાથ બની માર્યા જશે, લૂંટાશે અને પ્રજાનો નાશ થતાં ધર્મનો અભાવ થશે. માટે જેમ તમારા પિતા તમને રાજ્ય આપીને મુનિ થયા હતા તેમ તમે પણ તમારા પુત્રને રાજ્ય આપી જિનદીક્ષા લ્યો.

આ પ્રમાણે મુખ્ય માણસોએ વિનંતી કરી ત્યારે રાજાએ એવો નિયમ કર્યો કે હું જે દિવસે પુત્રના જન્મના સમાચાર સાંભળીશ તે જ દિવસે મુનિવ્રત લઈશ. આવી પ્રતિજ્ઞા કરીને ઈન્દ્ર સમાન ભોગ ભોગવવા લાગ્યા. તેમણે પ્રજાને શાતા પમાડીને રાજ્ય કર્યું. તેમના રાજ્યમાં પ્રજાને કોઈ પ્રકારનો ભય ઉત્પન્ન ન થતો. રાજાનું ચિત્ત સમાધાનરૂપ હતું.

એક દિવસ રાણી સહદેવી રાજા પાસે શયન કરતી ત્યારે તેને ગર્ભ રહ્યો. તેના ગર્ભમાં કેવો પુત્ર આવ્યો? સંપૂર્ણ ગુણોનું પાત્ર અને પૃથ્વીના પ્રતિપાલનમાં સમર્થ એવા પુત્રનો જન્મ થયો ત્યારે રાણીએ પોતાના પતિ મુનિ થઈ જશે એવા ભયથી પુત્રના જન્મની વાત પ્રગટ ન કરી. કેટલાક દિવસ સુધી વાત છુપાવી રાખી. જેમ સૂર્યના ઉદયને કોઈ છુપાવી ન શકે તેમ રાજપુત્રનો જન્મ

છૂપો કેવી રીતે રહી શકે? કોઈ દરિદ્રી મનુષ્યે ધનના લોભથી રાજા પાસે તે વાત પ્રગટ કરી એટલે રાજાએ મુગટાદિ સર્વ આભૂષણો શરીર ઉપરથી ઉતારીને તેને આપી દીધાં અને ઘોષશાખા નામનું મહારમણીક, ખૂબ ધનની ઉત્પત્તિ થાય તેવું ગામ પણ તેને આપ્યું અને પંદર દિવસનો પુત્ર માતાની ગોદમાં સૂતો હતો તેને તિલક કરી રાજપદ આપ્યું. અયોધ્યાનું બીજું નામ કૌશલ પણ છે તેથી તેનું નામ સુકૌશલ પ્રસિદ્ધ થયું.

રાજા કીર્તિધર સુકૌશલને રાજ્ય આપી ઘરરૂપ બંદીગૃહમાંથી નીકળીને તપોવનમાં ગયા, મુનિવ્રત આદર્યા અને તપથી ઉત્પન્ન થયેલા તેજથી મેઘપટલરહિત સૂર્ય શોભે તેમ શોભવા લાગ્યા. કેટલાંક વર્ષ કીર્તિધર મુનિ, પૃથ્વી સમાન જેમની ક્ષમા હતી, જેમના માન, મત્સર દૂર થયાં છે, જેમનું ચિત્ત ઉદાર હતું, તપથી જેમનાં સર્વ અંગ શોષાયાં છે, આંખો જ જેમના આભૂષણ હતી, જેમના હાથ નીચે લટકતા હતા, ધુંસરી પ્રમાણ ધરતી જોઈને નીચી નજરે ચાલતાં હતા, જેમ મત્ત ગજેન્દ્ર મંદ મંદ ગમન કરે તેમ જીવદયાના હેતુથી ધીરે ધીરે તે ગમન કરતાં. સર્વ વિકારરહિત, મહાસાવધાન, જ્ઞાની, મહાવિનયવાન, લોભરહિત, પંચાચારના પાળનાર, જીવદયાથી જેમનું ચિત્ત નિર્મળ છે, સ્નેહરૂપ કર્દમથી રહિત, સ્નાનાદિ શરીરસંસ્કારથી રહિત, મુનિપદની શોભાથી મંડિત, આહારના નિમિત્તે ઘણા દિવસોના ઉપવાસ પછી નગરમાં પ્રવેશ્યા.

મુનિરાજને જોઈને તેમની પાપી સ્ત્રી સહદેવી મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે એમને જોઈને મારો પુત્ર પણ વેરાગ્ય પામે તો? તેથી અત્યંત ક્રોધથી જેનું મુખ લાલ થઈ ગયું છે એવી તેણે ચિત્તમાં દુષ્ટતા લાવી દ્વારપાળને કહ્યું કે આ યતિ નગ્ન, મહામલિન અને ઘરને લૂંટાવનાર છે તેને નગરમાંથી કાઢી મૂકો, તે ફરીથી નગરમાં આવવો ન જોઈએ. મારો પુત્ર સુકુમાર છે, ભોળો છે, એનું ચિત્ત કોમળ છે, તે એની નજરે ન પડવો જોઈએ. હે દ્વારપાલ! જો આ બાબતમાં ભૂલ થશે તો હું તમને દંડ આપીશ. જ્યારથી એ નિર્દય બાળક પુત્રને ત્યજીને મુનિ થયા ત્યારથી આ લિંગ પ્રત્યે મને આદર રહ્યો નથી. આ રાજ્યલક્ષ્મી નિંદ્ર છે એમ કહી એ લોકોને વેરાગ્ય પ્રાપ્ત કરાવે છે, ભોગ છોડાવીને યોગ શીખવે છે.

રાણીએ આવાં વચન કહ્યાં ત્યારે એ કૂર દ્વારપાળે, જેના હાથમાં નેતરની સોટી છે, મુનિને દુર્વચન કહીને, નગરમાંથી હાંકી કાઢ્યા અને આહાર માટે બીજા સાધુઓ નગરમાં આવ્યા હતા તેમને પણ કાઢી મૂક્યા. મારો પુત્ર કદી ધર્મશ્રવણ ન કરે એ કારણથી રાણી દ્વારા કીર્તિધરનો અવિનય થયેલો જોઈને રાજા સુકૌશલની ધાવ અત્યંત શોકપૂર્વક રુદન કરવા લાગી. ત્યારે રાજા સુકૌશલે ધાવને રોતી જોઈને કહ્યું કે હે માતા! તારું અપમાન કરે તેવું કોણ છે? મારી માતા તો માત્ર મને ગર્ભમાં જ રાખે છે અને મારું શરીર તો તારા દૂધથી વૃદ્ધિ પામ્યું છે તેથી તું મારા માટે માતાથી પણ અધિક છે. જે મોતના મુખમાં પ્રવેશ કરવા ઈચ્છતો હોય તે તને દુઃખ આપે. જો મારી માતાએ પણ તારું અપમાન કર્યું હોય તો હું એનો પણ અવિનય કરીશ. બીજાઓની તો શી વાત કરવી?

ત્યારે વસંતમાલા નામની ધાવ કહેવા લાગી કે હે રાજન! તારા પિતા તને બાલ્યાવસ્થામાં રાજ્ય આપી, સંસારરૂપ કષ્ટના પિંજરાથી ભયભીત થઈ તપોવનમાં ગયા હતા. તે આજે આ નગરમાં આહાર માટે આવ્યા હતા, પણ તારી માતાએ દ્વારપાળોને આજ્ઞા આપીને તેમને નગરમાંથી કઢાવી મૂક્યા. હે પુત્ર! તે આપણા સૌના સ્વામી છે. તેમનું અપમાન કોણ કરે? સાધુઓને જોઈને મારો પુત્ર વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત કરશે એમ જાણીને રાણીએ મુનિઓનો પ્રવેશ નગરમાં નિષેધ્યો છે, પણ તારા ગોત્રમાં આ ધર્મ પરંપરાથી ચાલ્યો આવે છે, પુત્રને રાજ્ય આપી પિતા વિરક્ત થાય છે અને તારા ઘરમાંથી આહાર લીધા વિના કદી પણ સાધુ પાછા ગયા નથી.

આ વૃત્તાંત સાંભળીને રાજા સુકૌશલ મુનિનાં દર્શન કરવા માટે મહેલમાંથી નીચે ઊતરીને ચામર, છત્ર, વાહન ઇત્યાદિ રાજચિહ્ન છોડીને કમળથી પણ અતિ કોમળ એવા અડવાણે પગે દોડ્યા અને લોકોને પૂછતાં જાય કે તમે મુનિને જોયા? તમે મુનિને જોયા? આ પ્રમાણે પરમ અભિલાષા સહિત પોતાના પિતા કીર્તિધર મુનિ પાસે આવી પહોંચ્યા અને એમની પાછળ છત્ર-ચામરવાળા બધા દોડ્યા ગયા. મહામુનિ ઉદ્યાનમાં શિલા ઉપર બિરાજતા હતા ત્યાં રાજા સુકૌશલ, જેમનાં નેત્ર આંસુઓથી ભરેલાં હતાં, જેની ભાવના શુભ હતી, હાથ જોડીને નમસ્કાર કરી બહુ જ વિનયપૂર્વક મુનિ સામે ઊભા રહી, દ્વારપાળોએ તેમને દરવાજેથી કાઢી મૂક્યા હતા તેથી અત્યંત લજ્જા પામીને મહામુનિને વિનંતી કરવા લાગ્યા, હે નાથ! જેમ કોઈ પુરુષ અગ્નિથી બળતા પ્રજ્વલિત ઘરમાં મોહનિદ્રાથી યુક્ત સૂતો હોય તેને કોઈ મેઘના ગડગડાટ સમાન ઊંચા સ્વરથી જગાડે, તેમ સંસારરૂપ ગૃહમાં જન્મમૃત્યુરૂપ અગ્નિથી પ્રજ્વલિત ઘરમાં મોહ-નિદ્રાયુક્ત સૂતો હતો અને આપે મને જગાડ્યો. હવે કૃપા કરીને આ દિગંબરી દીક્ષા મને આપો. આ કષ્ટના સાગર એવા સંસારમાંથી મને ઉગારો.

જ્યારે રાજા સુકૌશલે આવાં વચન મુનિને કહ્યાં તે જ વખતે બધા સામંતો પણ આવ્યા અને રાણી વિચિત્રમાલા જે ગર્ભવતી હતી તે પણ અતિ કષ્ટથી વિષાદસહિત સમસ્ત રાજકુટુંબ સહિત આવી. એમને દીક્ષા લેવા માટે તૈયાર થયેલ જોઈ, અંત:પુરના અને પ્રજાના બધા માણસો ખૂબ શોક પામ્યા. ત્યારે રાજા સુકૌશલે કહ્યું કે આ રાણી વિચિત્રમાલાના ગર્ભમાં પુત્ર છે તેને હું રાજ્ય આપું છું. આમ કહીને નિઃસ્પૃહ થયા, આશારૂપ ફાંસીને છેદી, સ્નેહરૂપ પિંજરાને તોડી, સ્ત્રીરૂપ બંધનથી છૂટી, જીર્ણ તરણાની જેમ રાજ્યનો ત્યાગ કર્યો અને વસ્ત્રાભૂષણ બધું ત્યજીને, બાહ્યાભ્યંતર પરિગ્રહનો ત્યાગ કરીને કેશલોચ કર્યા અને પન્નાસન ધારણ કરીને બેઠા.

પિતા કીર્તિધર મુનીંદ્ર પાસે સુકૌશલે દીક્ષા લીધી. પંચમહાવ્રત, પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ અંગીકાર કરી, સુકૌશલ મુનિએ ગુરુની સાથે વિહાર કર્યો. કમળ સમાન આરક્ત ચરણોથી પૃથ્વીને શોભાયમાન કરતાં તે વિહાર કરવા લાગ્યા. તેની માતા સહદેવી આર્તધ્યાનથી મરીને તિર્યંચ યોનિમાં વાઘણ થઈ. આ પિતા-પુત્ર બન્ને મુનિ મહા વૈરાગ્યવાન જે એક સ્થાનમાં રહેતા નહિ, દિવસના પાછલા પહોરે નિર્જન પ્રાસુક સ્થાન જોઈને બેસી રહેતા, ચાતુર્માસમાં સાધુઓને

વિહાર કરવાનો હોતો નથી તેથી ચાતુર્માસમાં એક સ્થાનમાં બેસી રહેતા.

કાર્તિક સુદી પૂનમ વીત્યા પછી તપોધન મુનિઓ જૈન તીર્થોમાં વિહાર કરવા લાગ્યા. ત્યારે આ પિતા અને પુત્ર—કીર્તિધર સુકૌશલ મુનિ, જેમનો નિયમ પૂરો થયો છે તે શાસ્ત્રોક્ત ઈર્યાસમિતિ સહિત પારણા નિમિત્તે નગર તરફ વિહાર કરવા લાગ્યા. હવે પેલી સહદેવી સુકૌશલની માતા, જે મરીને વાઘણ થઈ હતી, તે પાપીણિ મહાક્રોધથી ભરેલી, જેના કેશ લોહીથી લાલ છે, વિકરાળ જેનું મુખ છે, જેની દાઢ તીક્ષ્ણ છે, જેની આંખો પીળી છે, જેણે માથા ઉપર પૂંછડી મૂકી છે, નહોરથી અનેક જીવ જેણે વિદ્યાર્યા છે તે ભયંકર ગર્જના કરતાં સામે આવી, જાણે કે હત્યારી જ શરીર ધારણ કરીને આવી. જેની લાલ જીભનો અગ્રભાગ લહલહે છે, મધ્યાહ્નના સૂર્ય જેવી જે આતાપકારી છે તે પાપીણિ સુકૌશલ સ્વામીને જોઈને મહાવેગથી ઊછળી. તેને આવતી જોઈને સુંદર ચરિત્રવાળા તે બન્ને મુનિઓ સર્વ આલંબનરહિત કાયોત્સર્ગ ધારણ કરીને ઊભા રહ્યા. તે પાપી વાઘણ સુકૌશલ સ્વામીના શરીરને નખોથી વિદારવા લાગી.

ગૌતમ સ્વામી રાજા શ્રેણિકને કહે છે કે હે રાજન! આ સંસારનું ચિત્ર જો. જ્યાં માતા પુત્રના શરીરને ખાવા તૈયાર થાય છે, આથી વધારે મોટું કષ્ટ શું હોય? જન્માંતરના સ્નેહી બાંધવ કર્મના ઉદયથી વેરી થઈને પરિણમે છે. તે વખતે સુમેરુથી પણ અધિક સ્થિર સુકૌશલ મુનિને, શુક્લધ્યાનના ધારકને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, તે અંતઃકૃત કેવળી થયા. ઈન્દ્રાદિક દેવોએ આવી એમના દેહની કલ્પવૃક્ષાદિક પુષ્પોથી પૂજા કરી, ચતુર નિકાયના બધા જ દેવો આવ્યા અને વાઘણને કીર્તિધર મુનિએ ધર્મોપદેશનાં વચનોથી સંબોધન કર્યું ‘હે પાપીણિ, તું સુકૌશલની માતા સહદેવી હતી અને પુત્ર પ્રત્યે તને અધિક સ્નેહ હતો, તેનું શરીર તેં નખની વિદ્યાર્યું.’ ત્યારે તેને જાતિસ્મરણ થયું. તેણે શ્રાવકનાં વ્રત ધારણ કર્યાં, સંન્યાસ ધારણ કરી, શરીર ત્યજીને તે સ્વર્ગલોકમાં ગઈ. પછી કીર્તિધર મુનિને પણ કેવળજ્ઞાન ઊપજ્યું એટલે સુર-અસુર તેમના કેવળજ્ઞાનની પૂજા કરીને પોતપોતાના સ્થાનકે ગયા. આ સુકૌશલ મુનિનું માહાત્મ્ય જે કોઈ પુરુષ વાંચે-સાંભળે તે સર્વ ઉપસર્ગથી રહિત થઈ સુખપૂર્વક ચિરકાળ જીવે.

[— પદ્મપુરાણમાંથી]

રાજા કીચક અને દ્રૌપદીની ભવાવલી

એક વીરાટ નામે નગર, ત્યાં રાજા વીરાટ, તેને સુદર્શના નામની સ્ત્રી, તેમને ત્યાં પાંચ પાંડવ અને દ્રૌપદી ગુપ્તવેશમાં તેમને ત્યાં રહ્યા. યુધિષ્ઠિર તો પંડિત બનીને રહ્યા, ભીમ રસોયો બનીને રહ્યા, અર્જુન નૃત્યકારી બનીને રહ્યો, નકુલ સહદેવ ઘોડાને સંભાળનાર રહ્યા હતા. દ્રૌપદી માલણ થઈને રહી. રાજા વીરાટના સન્માન સહિત તેઓ રહે છે. યથાયોગ્ય સુખશાંતિથી સાવધાનીથી ગુપ્તવેશમાં રહે છે.

એક યૂલિકા નામની નગરી ત્યાં યૂલિકા નામનો રાજા, તેની વીક્યા નામની રાણી. તેને એક સો પુત્ર, તેમાં એકસો ભાઈમાં કીચક મોટો અને દુરાચારમાં પણ મોટો. તેને રૂપમદ, યૌવનમદ, ચાતુર્યમદ, શૂરવીરતાનો મદ અને ધનનો મદ હતો. એવા મદથી ઉન્મત હતો. રાજા વીરાટની રાણી સુદર્શની કીચકની બહેન થતી હતી. કીચક બેનને મળવા માટે વીરાટપુર આવ્યો. તેણે દ્રૌપદીને જોઈને કામાસક્ત થયો. પાપીએ તે ન જાણ્યું કે આ મહાસતી છે.

કેવી છે દ્રૌપદી! મહાસુગંધી છે શરીર જેનું, તે શરીરની સુગંધથી દસે દિશા સુગંધિત થઈ જાય છે અને રૂપ લાવણ્ય સૌભાગ્ય ગુણથી ભરેલ છે, તેના દર્શન માત્રથી જ કીચક મહામાની હોવા છતાં તેનું મન દ્રૌપદીમાં આસક્ત થયું ને દીનતાથી અનેક ઉપાય કરી દ્રૌપદીને લોભ દેખાડવા લાગ્યો પણ તે મહાસતી જેને પરપુરુષ તૃણ સમાન તે દુષ્ટની બળજોરીથી તેને જૂઠી વાર્તા કરીને વિશ્વાસ ઉપજાવ્યો અને ભીમસેન પાસે જઈને કીચકની બધી હકીકત કહી.

મહાધીર ભીમસેન રાત્રિમાં દ્રૌપદીનો વેશ લઈને કીચકે જ્યાં સંકેત કર્યો હતો ત્યાં એકાંતમાં ગયા. કીચક મહા કામાસક્ત આને દ્રૌપદી જાણીને તુરત જ પાસે આવ્યો. જેમ સ્પર્શ ઈન્દ્રિયના વશથી હાથી ખાડામાં પડવા આવે તેમ દ્રૌપદી જાણી ભીમની પાસે આવ્યો. ભીમે બે હાથથી તેનું ગળું પકડ્યું અને ત્યાં જ જમીન ઉપર પછાડ્યો. પગથી મસળ્યો. મુઠીના પ્રહાર કર્યા. જેમ પર્વત ઉપર વજ્ર પડે તેમ કીચક ઉપર ભીમની મુઠી પડી. તે પરદારારત કામી કુશીલનો અભિલાષી તેને અન્યાયનું ફળ દેખાડી ભીમે છોડી દીધો. જે દયાવંત ઉજ્જવલ મન છે તે આવા પાપીને પણ ન મારે, બધા જીવો ઉપર દયા ભાવ રાખે છે. તે કીચક પાપનું ફળ પ્રત્યક્ષ દેખીને વિષયથી વિરક્ત થયો.

એક રતિવર્ધન નામે મુનિ તેની પાસે જઈને મુનિવ્રત લીધું અને ભાવની શુદ્ધતાથી ભાવનાભાવી શુદ્ધરત્નત્રનું આરાધન કર્યું અને વનમાં ધ્યાનારૂઢ થયા. તે વખતે એક યક્ષે તેને દેખ્યો ત્યારે આ યક્ષને વિચાર થયો કે આ દ્રૌપદી ઉપર કામાસક્ત હતા તે હવે જોઉં કે આને વૈરાગ્યમાં કેવી દૃઢતા છે? મુનિની પરીક્ષા માટે યક્ષે અર્ધરાત્રિના દ્રૌપદીનું રૂપ દેખાડ્યું અને મદન કરી ઉન્માદરૂપ મીઠા શબ્દો સંભળાવ્યા પણ તે સાધુ તેના શબ્દ સાંભળી બહેરા સમાન થઈ ગયા, તેનું રૂપ દેખીને અંધ સમાન થયા. રૂપ મહામનોહર વિલાસરૂપ પણ અંધ ક્યાંથી દેખી શકે?

મહા સુંદર શ્રૃંગારરસથી ભરેલ શબ્દો પરંતુ બહેરો ક્યાંથી સાંભળે?

કેવા છે કીચક મુનિ! વશ કરી છે જોષ્ઠે ઈન્દ્રિય-સમૂહને. શુદ્ધ થયું છે જેનું મન. તે સમયે કીચક મુનિને કેવળજ્ઞાન થયું, ત્યારે યક્ષદેવે-મુનિને નમસ્કાર કરીને ક્ષમા માગી અને પૂછવા લાગ્યો કે હે પ્રભુ! દ્રૌપદી ઉપર મોહ થવાનું કારણ શું? ત્યારે પોતાના અને દ્રૌપદીના કેટલાંક પૂર્વ ભવ યક્ષદેવને કીચક કેવળી કહે છે. હે યક્ષ! આ તરંગિણી નામની નદી જેમાં વેગવતી નામની નદીનો મીલાપ થયો છે તે નદીના કિનારે મહાદુષ્ટ ક્ષુદ્ધનામે મ્લેચ્છ હતો તે મહા પાપી, ગરીબ જીવનો વેરી, તે હું સાધુના દર્શનથી શાંત થયો અને મરીને ઉત્તમ મનુષ્ય થયો. ત્યાં મારું નામ કુમારદેવ હતું અને ધનદેવ (સોમભૂતિ-અર્જુનનો જીવ) મારા પિતા અને સુકુમારી (નાગશ્રી-દ્રૌપદીનો જીવ) મારી માતા. તે પાપીણિએ મુનિને આહારમાં વિષ દઈને મુનિને માર્યા, તે મુનિહત્યાથી પાપ કરી નરકવિષે મહાદુઃખ ભોગવી તિર્યચ થઈ, ત્યાંથી નરક ગઈ. ત્યાંથી નીકળીને તિર્યચ થઈ. આ પ્રમાણે અનેક ભવ નરક તિર્યચ આદિના કર્યા. હું કુમારદેવ તેનો પુત્ર મ્લેચ્છથી મરીને ઉત્તમકુળ તો પામ્યો પરંતુ યતિ કે શ્રાવકના વ્રત ન પાળ્યા તો અજ્ઞાનથી અનેક ભવ વિષે ભ્રમણ કર્યું.

પછી એક સીત નામના તાપસ તેની મૃગ સંગીની નામની તાપસીની તેનો હું મધુ નામે પુત્ર થયો. તે તાપસના આશ્રમમાં મોટો થયો. પછી એક વિનયદત્ત નામના મુનિ તેને કોઈ ભાગ્યવાન પુરુષે આહારદાન દીધું તેના પંચાશ્ચર્યનો અતિશય દેખી હું મુનિ થયો અને ત્યાંથી સ્વર્ગમાં ગયો. ત્યાંથી ચ્યવીને કીચક થયો.

કુમારદેવની પર્યાયમાં સુકુમારી (નાગશ્રી) નામની મારી માતા ચિરકાળ સંસાર ભ્રમણ કરી દુર્ભગા, દુર્ગંધા અનુમતિ નામની મનુષ્યણી થઈ મહા દુઃખને ભોગવી અર્જિકા થઈ નિદાન સહિત તપ કર્યું. તેના પ્રભાવથી દેવયોનિ પામીને પછી દ્રૌપદી થઈ. અનેક ભવ વિષે તેને ને અમારે સંબંધ થયા. કોઈ જન્મમાં તે માતા થઈ, ક્યારેક બહેન થઈ, ક્યારેક પુત્રી થઈ, ક્યારેક સ્ત્રી થઈ, તેથી મને તેના ઉપર મોહ થયો.

આ કથા કીચક કેવળીએ યક્ષને કહી તે ગૌતમ સ્વામિ રાજા શ્રેણિકને કહે છે કે હે શ્રેણિક! આ સંસારચક્રના પરિભ્રમણમાં સંયોગ ને વિયોગ થાય. માતા મરીને બહેન થાય કે બેટી થાય અને સ્ત્રી થાય તથા સ્ત્રી મરી માતા થાય. બહેન હોય તે બેટી થાય. આ સંસારચક્રનું ચરિત્ર છે, આવી સંસારચક્રની વિચિત્રતા જાણી ભવ્ય જીવ વૈરાગ્યને અંગીકાર કરી મોક્ષના માટે મહાતપ કરવાનો પ્રયત્ન કરો.

(હરિવંશ પુરાણમાંથી સારાંશ)

(કીચકે વિષય-વાસનાના તીવ્ર પ્રભાવથી મરણતુલ્ય માર ખાધો અને તેનાથી તીવ્ર વૈરાગ્ય ભાવ કરી મુનિદીક્ષા લઈ ઉગ્ર આરાધનામાં ઉપસર્ગથી ચલીત ન થઈ કેવળજ્ઞાન ને મુક્તિની સાધના કરી.)

અજ્ઞાન ભાવથી જીવ કેવા કેવા આત્મઘાતકભાવો કરે છે અને સમ્યગ્જ્ઞાનના બળથી પોતાને સંસારથી કેવી રીતે બચાવી મુક્તિ પામે છે વિગેરે આ કથા બોધ આપે છે.)

મૃગધ્વજ અને ભેંસો (પાડો)

શ્રાવસ્તિનગરીના રાજા જિતશત્રુ તેને પુત્ર મૃગધ્વજ, તે જ નગરીમાં એક શેઠ કામદત્ત હતો. તે એક દિવસ પોતાની ગાયો ભેંસોને જોવા આવેલો ત્યારે ભેંસનું એક બચ્ચુ-ભેંસો (પાડો) મહાદીન શેઠને પગમાં પડ્યો. ત્યારે શેઠે ગોવાળને પૂછ્યું કે આ શું આશ્ચર્ય છે? ત્યારે ગોવાળીયાએ કહ્યું આ ભેંસો જન્મ્યો તે દિવસે મારા પગમાં પડ્યો ત્યારે મને અતિ દયા ઉપજી તેથી મેં મુનિને વનમાં નમસ્કાર કરીને પૂછ્યું? હે પ્રભુ! આ ભેંસા ઉપર મને અતિ કરૂણા થાય છે તેનું કારણ કહો? ત્યારે મુનિરાજે કહ્યું હે ગોવાળ? તું સાંભળ! તારા આ ભેંસના ઉદરમાં આ પાડો પાંચ વખત જન્મ્યો ને તે માર્યો, પછી આ છટ્ટીવાર આ જ ભેંસને તે જન્મ્યો ને તને દેખીને પૂર્વભવનું સ્મરણ થયું તેથી ડરીને તારા પગમાં પડે છે કે હવે તું મને મારીશ નહિ.

આ વચન મુનિરાજે કહ્યાં તેથી મેં તેને પુત્રની માફક પાળ્યો, હવે પણ જીવવા માટે તમારા પગમાં પડે છે. ગોવાળનું આ વચન સાંભળી શેઠે દયા કરી પાડાને નગરીમાં લાવ્યા અને રાજાને વાત કરી અભયદાન દેવરાવ્યું.

એક દિવસ પૂર્વભવના વેરથી રાજાના પુત્ર મૃગધ્વજે ભેંસાનો એક પગ કાપ્યો, ત્યારે રાજ-આજ્ઞા ભંગ કરવાથી પુત્રને મારવાની આજ્ઞા કરી. રાજાનો મંત્રી બુદ્ધિમાન હતો. તે કપટ કરી કુંવરને વનમાં લઈ ગયો અને વનમાં મુનિરાજના દર્શન કરી મુનિદીક્ષા અપાવી અને ભેંસો પગ તૂટતાં અઢારમાં દિવસે શુભભાવથી મર્યો. રાજકુમાર મુનિ થયા પછી બાવીશમાં દિવસે શુકલધ્યાનના પ્રભાવથી કેવળી થયા.

તે કેવળીની પૂજા કરવા ચતુરની કાયના દેવો અને મનુષ્યો પણ આવ્યા. રાજા જિતશત્રુ પણ આવ્યો. તેણે ભેંસાના વેરનું કારણ કેવળીને પૂછ્યું. ત્યારે મૃગધ્વજ કેવળી કહે છે કે પહેલાં નારાયણ ત્રિપૃષ્ઠ તેનો શત્રુ અશ્વઝીવ અલકાપુરીનો પતિ વિદ્યાધરનો ઈશ્વર પહેલો પ્રતિનારાયણ પૃથ્વીમાં પ્રસિદ્ધ, તેનો મંત્રી હરિશ્મશ્રી તર્કશાસ્ત્રનો પાઠી નાસ્તિક મતવાળો. જ્યારે ત્રિપૃષ્ઠ નારાયણ અને અશ્વઝીવનું યુદ્ધ થયું ત્યારે ત્રિપૃષ્ઠે અશ્વઝીવને માર્યો અને વિજય નામે બળભદ્રે મંત્રી હરિશ્મશ્રીને માર્યો. અશ્વઝીવ ને હરિશ્મશ્રી બન્ને નરકમાં ગયા. ચિરકાળ ભ્રમણ કરી અશ્વઝીવનો જીવ તો હું મૃગધ્વજ થયો અને હરિશ્મશ્રીનો જીવ આ ભેંસો થયો. પહેલાં જન્મના દોષથી કોપ કરીને મેં આ ભેંસાનો પગ તોડ્યો, તે અકામ નિર્જરાથી લોહીત નામે મહા અસુર થયો તે પણ અહીં વંદન ભક્તિ માટે આવ્યો છે. કેવળી કહે છે હે રાજન! આ લોકમાં બધા જીવ સાથે મિત્રભાવ રાખવો. ક્રોધનો સંબંધ છે તે જીવને આંધળો કરી દે છે. તેથી હે રાજન! જે મોક્ષાભિલાષી છે તેણે ક્રોધને વશ કરી શાંતભાવને અંગીકાર કરવો. શાંતભાવ જ શિવપદનું કારણ છે. આ કથા સાંભળી રાજા આદિ અનેક જીવોએ જિનદીક્ષા લીધી અને કેવળી આયુ પૂર્ણ કરી પરમધામ પધાર્યા.

(હરિવંશપુરાણમાંથી)

ચિલાતપુત્ર

રાજગૃહી નગરીમાં રાજા ઉપશ્રેણિક એક વખત ઘોડા ઉપર બેસી વનમાં ગયા. તેનો ઘોડો અત્યંત ચપલ હતો તે એક ભયાનક જંગલમાં લઈ ગયો. તે વનનો રક્ષક ચમદંડ નામનો ભીલ હતો તેની પુત્રી તિલકવતી અત્યંત રૂપવતી હતી તેને દેખીને ઉપશ્રેણીકે મોહિત થઈ તેના પિતા પાસે તેને પરણવાની માગણી કરી. ત્યારે ચમદંડે રાજાને કહ્યું કે મહારાજ જો તમે તિલકવતીથી થનાર પુત્રને યુવરાજ બનાવવાનું વચન આપો તો હું સહર્ષ મારી પુત્રીનું લગ્ન કરું. રાજાએ આ શરત મંજૂર કરી તિલકવતી સાથે લગ્ન કર્યા. પ્રસન્નતા પૂર્વક રાજગૃહી આવ્યા.

વર્ષો સુધીના ગૃહવાસથી તિલકવતીને એક પુત્ર થયો તેનું નામ ચિલાત રાખ્યું. પૂર્વની રાણીઓથી પણ રાજાને અનેક પુત્રો હતા. તોપણ રાજા ચિલાતને યુવરાજ બનાવવા વચનબદ્ધ હતો, પણ તેને ભય હતો કે તેના શાસનમાં રાજ્યનો નાશ તો થશે નહીં ને? પરંતુ રાજા પોતાની પ્રતિજ્ઞાભંગ કરવા તૈયાર ન હતા, તે વિચારથી એક દિવસ જ્યોતિષીને બોલાવીને પૂછ્યું? કે આ મારા બધા પુત્રોમાંથી રાજ્યનો માલિક કોણ થશે? જ્યોતિષીએ વિચારીને કહ્યું કે તેનો નિર્ણય પરીક્ષાથી થશે. આપના પુત્રોને ખીર ખાવા માટે બેસાડો અને તેની ઉપર કૂતરાઓને છોડો અને જે સિંહાસન ઉપર બેસીને નગારા વગાડતો જાય અને ભોજન પણ કરતો જાય તે રાજા થવાની યોગ્યતા રાખે છે.

બીજી પરીક્ષા આગ લગાડવી અને જે પુત્ર છત્ર ચામર સિંહાસન રાજકીય વસ્તુની રક્ષા કરી શકે તે રાજા થશે. ઉપશ્રેણિકે જ્યોતિષીના કહેવા અનુસાર રાજપુત્રોની પરીક્ષા કરી તેમાં કુમાર શ્રેણિક જ ઉત્તીર્ણ થયો. તેથી ઉપશ્રેણિકને વિશ્વાસ થયો કે શ્રેણિક જ રાજા થવાને યોગ્ય છે. તેથી તેની રક્ષાની ચિંતા થવા લાગી કે ચિલાતના સમર્થકો દ્વારા શ્રેણિકની હત્યા ન થઈ જાય? તેથી તેને એક યુક્ત સુજી કે શ્રેણિકે કૂતરાઓનું એટું ખાધું છે તેથી તે હવે પરિવારમાં કે રાજ્યમાં રહેવા લાયક નથી તેથી શ્રેણિકને દેશ નિકાલ કર્યો. પિતાની આજ્ઞા થતાં જ શ્રેણિક રાજગૃહીથી નીકળી ગયો અને દ્રાવિડ દેશની કાંચિનગરમાં રહેવા ગયો. પોતે બુદ્ધિમાન હોવાથી ત્યાં પોતે સુખ પૂર્વક રહેવાની વ્યવસ્થા કરી લીધી.

રાજા ઉપશ્રેણિકે સંસારથી ઉદાસ થઈ પોતે પ્રતિજ્ઞા અનુસાર ચિલાતને રાજ્ય આપીને જિનદીક્ષા લીધી.

જો કે ચિલાતપુત્ર રાજા તો થયો પણ તેના જાતિ સ્વભાવમાં પરિવર્તન ન થયું. તેથી પ્રજાને દંડ દેવા લાગ્યો. તેથી પ્રજામાં અસંતોષ થવાથી તેના પ્રત્યે ઘૃણા થવા લાગી.

જ્યારે શ્રેણિકને ખબર મળ્યા કે ચિલાતપુત્ર પ્રજાને અન્યાય કરે છે તેથી ઘણું દુઃખ થયું અને પોતે રાજગૃહી આવ્યો. ત્યારે પ્રજા શ્રેણિક સાથે મળી ગઈ, તેથી શ્રેણિકે ચિલાતપુત્રને રાજ્યથી ઉઠાડી પોતે રાજ્ય સંભાળ્યું, ચિલાતપુત્ર રાજગૃહીથી ભાગીને એક પહાડીમાં કિલ્લો

બનાવી નાના મોટા ગામમાં જબરજસ્તી કર વસુલ કરવા લાગ્યો.

ચિલાતપુત્રનો એક ભર્તુ નામનો મિત્ર હતો તેના મામાને સુભદ્રા નામે એક પુત્રી હતી. તેનો વિવાહ ચિલાતપુત્ર સાથે કરવા ભર્તુમિત્રે મામાને પ્રાર્થના કરી. પરંતુ મામા રૂદ્રદત્તે સાફ ના પાડી. તેથી ચિલાતપુત્રને ક્રોધ થયો. તેથી ગુપ્ત રીતે રાજગૃહી આવીને સુભદ્રાને ઉપાડી ગયો. તે વાત શ્રેણિકે જાણી એટલે ચિલાતપુત્રને પકડવા પાછળ પડ્યા. ચિલાતપુત્રને લાગ્યું કે હવે બચવું મુશ્કેલ છે તેથી સુભદ્રાને મારી નાખીને ભાગતો વૈભાર પર્વત ઉપર જઈ રહ્યો હતો ત્યાં મુનિઓનો એક સંઘ મળ્યો. સંઘાચાર્ય મુનિ પાસે ગયો અને તેણે નમસ્કાર કરી પ્રાર્થના કરી કે મને દીક્ષા આપો જેથી હું આત્માનું હિત કરી શકું! મુનિરાજે કહ્યું કે તેં સારો વિચાર કર્યો, હવે તારું આયુષ્ય માત્ર આઠ દિવસ જ બાકી છે. મુનિરાજ પાસે પોતાના થોડા જીવનની વાત સાંભળીને ચિલાતપુત્રે તે જ સમયે દીક્ષા લઈ લીધી અને તુરત જ પ્રાયોગમન સન્યાસ લઈ આત્મભાવનામાં લીન થયો, તેને પકડવા આવનાર શ્રેણિકે આ જોઈને ચિલાતપુત્રની ધીરતા ઉપર આશ્ચર્ય થયું, તેના સાહસની પ્રશંસા કરીને રાજગૃહી પાછા આવ્યા.

અહીં ચિલાતપુત્રે મારેલી સુભદ્રા વ્યંતરદેવી થઈ અને તે પોતાનો બદલો લેવા માટે પક્ષીનું રૂપ લઈને મુનિના માથા ઉપર બેસી મુનિને કષ્ટ દેવાનું શરૂ કર્યું. પોતાની ચાંચથી બન્ને આંખો કાઢી નાખી પછી મધમાખીઓ બનીને કરડવા લાગી. લગાતાર આ રીતે આઠ દિવસ સુધી બેહદ કષ્ટ આપ્યું પણ ચિલાતમુનિ વિચલિત થયા નહિ અને અંતમાં સમાધિમરણ કરી સર્વાર્થસિદ્ધિ સ્વર્ગમાં ગયા.

(આરાધના કથા કોષમાંથી)

જેવી રીતે ખોબામાંથી પાણી ક્રમે ક્રમે ઘટે છે, તેવી રીતે સૂર્યનો ઉદય-અસ્ત થાય છે અને પ્રતિદિન જિંદગી ઓછી થાય છે. જેવી રીતે કરવત ખેંચવાથી લાકડું કપાય છે, તેવી જ રીતે કાળ શરીરને ક્ષણે ક્ષણે ક્ષીણ કરે છે. આમ છતાં પણ અજ્ઞાનીજીવ મોક્ષમાર્ગની શોધ કરતો નથી અને લૌકિક સ્વાર્થ માટે અજ્ઞાનનો ભાર ઉપાડે છે, શરીર આદિ પરવસ્તુઓમાં પ્રેમ કરે છે, મન, વચન, કાયાના યોગોમાં અહંબુદ્ધિ કરે છે અને સાંસારિક વિષયભોગોથી જરા પણ વિરક્ત થતો નથી.

(શ્રી નાટક સમયસાર)

જેમ કંદોઈને ત્યાં ચૂલામાં ઊંચેથી તેલના ઊકળતાં કડાયામાં પડેલો સર્પ અર્ધો તો બળી ગયો પણ તે બળતરાથી બચવા માટે ચૂલામાં ઘુસી જતાં આખો બળી ગયો. તેમ જગતના જીવો પુણ્ય-પાપમાં તો બળી જ રહ્યા છે અને તેમાં એ વિશેષ સુખની લાલસામાં વિશેષ બળાય છે એવા વિષયોમાં ઝંપલાવી સુખ માને છે.

(દૃષ્ટિનાં નિધાન)

કાર્તિકેય મુનિની કથા

જેમને બાહ્ય તથા અભ્યંતર જ્ઞાન છે, કેવળજ્ઞાન જેમનું સર્વોત્તમ નેત્ર છે જેનાથી તેઓ સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ વસ્તુઓનું જ્ઞાન કરી લે છે એવા જિનભગવાનને નમસ્કાર કરીને સ્વામી કાર્તિકેય મુનિની કથા આરંભ થાય છે.

કાર્તિકપુરના રાજાનું નામ અગ્નિદત્ત હતું. તેની સ્ત્રી વીરવતીને કૃતિકા નામની પુત્રી હતી. એક વાર તેણે અઠાઈના દિવસોમાં આઠ દિવસનું વ્રત ધારણ કર્યું. અંતિમ દિવસે તે ભગવાનની પૂજામાં લાગી રહી. પૂજા જ્યારે સમાપ્ત થઈ ત્યારે ફૂલની માળા લાવીને તેના પિતાને આપી. પુત્રીની અનુપમ સુંદરતા જોઈને પિતા અગ્નિદત્ત કામાતુર થઈ ગયો તે સમયે તેણે કાંઈક અન્યધર્મી તેમ જ જૈન સાધુઓને બોલાવી પૂછ્યું કે મારા ઘરમાં ઉત્પન્ન રત્નનો ઉપયોગ હું કરી શકું છું કે બીજો કોઈ? બધા માણસોએ એક જ રાગમાં કહ્યું કે રાજન! તે રત્નના માલિક તમે જ થઈ શકો. જૈન સાધુઓએ વિચાર કરી કહ્યું કે તમારા ઘરમાં ઉત્પન્ન રત્નના માલિક તો તમે થઈ શકો પરંતુ કન્યારત્નના માલિક તમે ન થઈ શકો. રાજા તો કામી હતો જ. તેણે ક્રોધિત થઈને જૈન મુનિઓને દેશની બહાર કાઢી મૂક્યા. ત્યાર બાદ તેણે પોતાની કન્યા સાથે લગ્ન કરી લીધા. સત્ય છે કામાંધ મનુષ્યોમાં ધર્મ, બુદ્ધિ, નીતિ, સદાચારને સ્થાન ક્યાં?

થોડા વર્ષો બાદ કૃતિકાના ગર્ભથી એક પુત્ર અને એક પુત્રી પેદા થયા. પુત્રનું નામ કાર્તિકેય રાખ્યું અને પુત્રીનું નામ વીરમતિ રાખ્યું. વીરમતિ ખૂબ જ સુંદર હતી. તેના વિવાહ રાજા કૌંચ સાથે થયા, તે રોહડનગરના અધિપતિ હતા. વીરમતિ ત્યાં જઈને સુખપૂર્વક રહેવા લાગી. કાર્તિકેય મોટો થઈ ગયો, તેની ઉંમર ૧૪ વર્ષની થઈ. એક દિવસ તે પોતાના સાથી બીજા રાજકુમારો સાથે રમત કરતો હતો. તે કુમારોએ પોતાના મોસાળેથી આવેલા વસ્ત્રાભૂષણ પહેર્યા હતા. કાર્તિકેયે પૂછ્યું તો ખબર પડી કે વસ્ત્રાભૂષણ તેના નાનાને ત્યાંથી આવેલા છે. કાર્તિકેયને દુઃખ થયું. ઘરે જઈને તેની માને પૂછ્યું કે મારા સાથીઓ માટે તો એમના નાના, મામા સુંદર વસ્ત્ર તથા આભૂષણ મોકલે છે તો મારા નાના, મામા મારા માટે વસ્ત્ર-આભૂષણ શા માટે નથી મોકલાવતા?

પોતાના પ્રિય પુત્રના મુખેથી આવી વાત સાંભળીને કૃતિકાનું હૃદય દુઃખી થઈ ગયું, તેની આંખોમાંથી આંસુની ધારા વહેવા લાગી. તે આ કોમળ બાળકને શું કહીને સંતોષ આપે? તેની સમજમાં ન આવ્યું. અતઃ તેણે હારીને સાચી ઘટના કહી સંભળાવી. તેણે રોતા રોતા કહ્યું કે બેટા! આ ઘોર પાપની વાત હું તને શી રીતે કહું? કહેતાં હૃદય ટૂંકડા-ટૂંકડા થઈ જાય છે.

એક અસંભવ ઘટના તારા જન્મ સંબંધી છે. જે મારા પિતા છે, તે તારા પણ પિતા છે. મારા પિતાએ કામાતુર થઈને જબરજસ્તી મારી સાથે લગ્ન કર્યા. તેણે મારા પવિત્ર જીવનમાં કલંક લગાવી દીધું એનું તું ફળ છે. માની વાત સાંભળી કાર્તિકેય સુન્ન થઈ ગયો. લજ્જા તથા ગ્લાનિથી એનું કોમળ હૃદય ક્રોધિત થઈ ઉઠ્યું. પરંતુ આ તો વીતેલી ઘટના છે. હવે તે કરી પણ શું શકે?

તેણે માને પૂછ્યું. મા! શું આવું અનર્થ કરતાં મારા પિતાનો કોઈએ વિરોધ ન કર્યો? શું બધાની આંખો બંધ હતી? માએ કહ્યું બેટા! બધાએ વિરોધ કર્યો, જૈન મુનિઓએ વિરોધ કર્યો. પરંતુ મુનિઓને દેશમાંથી કાઢી મૂક્યા.

કાર્તિકેય ફરી પૂછવા લાગ્યો કે મા તે ગુણવાન મહામુનિ કેવા હોય છે? કૃતિકાએ કહ્યું તેઓ શાંતચિત્ત હોય છે. કોઈથી લડાઈ-જગડા ન કરે, કોઈ ગાળ આપે તોપણ એમને ક્રોધ ન આવે. બેટા! તેઓ મહાન પંડિત હોય છે. તેમની પાસે ધન-સંપત્તિ તો શું? એક કોડી પણ ન રાખે અને વસ્ત્રનો એક દોરો પણ એમને ન ખપે. ચાહે સદી હો, ગર્ભી હો, વરસાદ હો. તેઓ હંમેશા એક સમાન રહે છે. એમનું વસ્ત્ર કોમળ આકાશ છે. તેઓ નગ્ન દિગંબર હોય. સ્વપ્નમાં પણ કોઈ જીવને દુઃખ ન આપે. જીવદયા માટે તેઓ હંમેશા સાથે એક મોરપીંછી રાખે. જેનાથી બેસવા માટે જગ્યા સાફ કરે. કોઈ જીવજંતુ ન રહે. એક લાકડાનું કમંડળ, જેમાં શૌચાદિ માટે જીવરહિત પ્રાસુક જળ રાખે. જો કે ભિક્ષા માટે શ્રાવકોના ઘરે જાય પરંતુ માંગે નહિ. અગર કોઈ આહાર ન કરાવે તો તપોવનમાં પાછા આવી જાય છે. ક્યારેક તો ૧૫-૧૫ દિવસના ઉપવાસ કરી નાખે છે. બેટા! હું એમના આચાર-વિચાર સંબંધી વાતો શું કહું? તું સમજી લે કે સંસારના સમગ્ર સાધુઓમાં આ સાધુ સાચા છે.

પોતાની માતા દ્વારા જૈન સાધુઓની પ્રસંશા સાંભળીને કાર્તિકેયને એમના ઉપર અપાર શ્રદ્ધા થઈ. પોતાના પિતાના દુષ્કૃત્યથી તો એને પહેલાં જ વૈરાગ્ય થઈ ગયો હતો. ઉપરથી માતાનો ઉપદેશ સાંભળીને તે વધારે અટલ થઈ ગયો. સમસ્ત મોહ-મમતાનો પરિત્યાગ કરી તે જ સમય ઘરથી નીકળી ગયો અને મુનિઓના સ્થાને તપોવન પહોંચી ગયો. મુનિઓનો સંઘ જોઈને તેને પ્રસન્નતા થઈ. પ્રણામ કરી તેણે દીક્ષા માટે પ્રાર્થના કરી. સંઘના આચાર્યે તેને દીક્ષા આપી મુનિ બનાવી દીધા. થોડા દિવસોમાં તો કાર્તિકેય મુનિ વિદ્યાભ્યાસ કરી મોટા વિદ્વાન થઈ ગયા.

કાર્તિકેયની માતાએ મુનિઓની પ્રસંશા તો કરી પણ તેને ખબર નહીં કે તેના પુત્ર પર તેની ઊંડી અસર થશે, તે પણ દીક્ષા લઈ લેશે. જ્યારે તેને ખબર પડી કે કાર્તિકેય મુનિ થઈ ગયો તો ખૂબ દુઃખ થયું. તે કાર્તિકેય પાસે જઈ ખૂબ રડી, કલ્પાંત કરવા લાગી પરંતુ તે એને ડગમગાવી ન શકી. પુત્રના વિયોગથી તેનું સ્વાસ્થ્ય ખરાબ થવા લાગ્યું, અંતમાં પુત્ર-વિયોગથી તેનું મરણ થયું. તે પુત્રના આર્તધ્યાનથી મરીને વ્યન્તર દેવી થઈ.

એક વાર કાર્તિકેય મુનિ ફરતાં-ફરતાં રોહેડનગર જઈ પહોંચ્યા. અહીં તેની બેનના લગ્ન થયા હતાં. જેઠ મહિનો હતો. ગર્ભી ખૂબ જોરથી પડતી હતી. અમાવસના દિવસે કાર્તિકેયમુનિ ભિક્ષા માટે નગરમાં ગયા. રાજમહલના નીચેથી જઈ રહ્યા હતા કે મહેલમાં બેઠી વીરમતિની નજર મુનિ પર પડી. તે દોડીને ભાઈ પાસે આવી અને પ્રેમવશ તેમના પગમાં પડી. કૌંચરાજાએ જોયું કે રાણી એક નંગા ભિખારીના પગમાં પડી છે તો તે ખૂબ ક્રોધિત થયો. તે આવીને મુનિ પર મારનો પ્રહાર કરવા લાગ્યો. મુનિ મૂર્છિત થઈને જમીન પર પડી ગયા. પાપી, મિથ્યાત્વી

તથા જૈનધર્મનો વિરોધી ક્યા નીચ કર્મ નથી કરતો?

કાર્તિકેયને મૂર્છિત અવસ્થામાં જોઈને તેની પૂર્વની મા જે આ જન્મમાં વ્યંતર દેવી થઈ છે તે એક મોરણીનું રૂપ ધારણ કરી તેની પાસે આવી. તેણે કાર્તિકેય મુનિને ખૂબ જતનથી ઉપાડીને શીતલનાથ ભગવાનના મન્દિરમાં છોડી દીધા. મુનિની અવસ્થા ખરાબ થઈ ગઈ હતી. સચેત થયા બાદ તેમણે સમાધિ લઈ લીધી. જ્યારે શરીર છોડી સ્વર્ગધામમાં પધાર્યા તો દેવોએ આવીને ભક્તિપૂર્વક તેમની પૂજા કરી. તે દિવસથી તે સ્થાનનું નામ કાર્તિકેયતીર્થ રાખ્યું. તેઓ વીરમતિના ભાઈ હતા એટલે “ભાઈ બીજ” નામથી બીજું પર્વ પ્રસિદ્ધ થયું. સ્વર્ગ, મોક્ષ આપવાવાળા દેવતાઓથી પૂજિત જિનેન્દ્ર ભગવાન અમને અવનિશ્ચર સુખ પ્રદાન કરી એમના જેવા બનાવે બસ એ જ અમારી ભગવાનને પ્રાર્થના છે.

(આરાધના કથા કોષમાંથી)

❁ જન્મ-મરણ એ જેના માતા-પિતા છે, આધિ-વ્યાધિ એ બે જેના સહોદર ભાઈ છે અને વૃદ્ધાવસ્થા જેનો પરમ મિત્ર છે એવા શરીરમાં રહીને તું અનેક પ્રકારની ચિત્ર-વિચિત્ર આશામાં વહી રહ્યો છે એ એક આશ્ચર્ય છે. (શ્રી આત્માનુશાસન)

❁ શત્રુઓ, માતા-પિતા, સ્ત્રીઓ, ભાઈઓ, પુત્રો અને સ્વજનો (એ બધાં) મારા શરીરનો અપકાર--ઉપકાર કરે છે, મારા ચેતનાત્માનો નહિ. મારા ચેતન આત્માથી એ અચેતન શરીર વાસ્તવમાં ભિન્ન છે. તેથી તે શત્રુઓ પર દ્વેષ અને સ્વજનાદિમાં રાગ કરવો મારા માટે કેવી રીતે ઉચિત્ હોઈ શકે? કેમ કે તે મારા આત્માનો કોઈ ઉપકાર તથા અપકાર કરતાં નથી. (શ્રી યોગસાર પ્રાભુત)

❁ અરે! એક વાળો શરીરમાં નીકળતાં પીડાનો પાર રહેતો નથી. તો આ મારું શરીર, મારું ઘર, મારી સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્ર, આ મારું ધન, આબરૂ એમ અનેક મારા એટલે કે ધનવાળો, શરીરવાળો, સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્રવાળો એમ અનેક વાળાની પીડાનું એને ભાન નથી પણ પીડાય છે. (દૃષ્ટિનાં નિધાન)

❁ આ મનુષ્યના શરીર વિષે એક-એક અંગુલમાં છન્નુ-છન્નુ રોગ હોય છે. તો બાકીના સમસ્ત શરીર વિષે કેટલા રોગ કહેવા એ સમજો. (આખા શરીરમાં પાંચ કરોડ અડસઠ લાખ નવ્વાણું હજાર પાંચસો ચોરાશી રોગ રહેલાં છે.) (શ્રી ભાવપાહુડ)

શ્રી રામના ભાઈ વૈરાગી ભરત

સ્વર્ગલોકને પણ શરમાવે તેવી અયોધ્યાપુરીમાં ભરતને (શ્રી રામ લક્ષ્મણના ભાઈને) ઈન્દ્રસમાન ભોગ ભોગવવા છતાં પણ તેમાં રતિ નથી, નિરંતર રાજ્ય-લક્ષ્મીથી ઉદાસ છે, હમેશાં ભોગોની નિંદા કરે છે. ભરતનું મંદિર અનેક મંદિરોથી મંડિત અનેક પ્રકારના રત્નોથી જડિત, મોતિઓની માળાથી શોભિત, જ્યાં વૃક્ષો ફૂલી-ફાલી રહ્યા છે, જે અનેક આશ્ચર્યોથી ભરેલો છે, દરેક પ્રકારની ઋતુઓથી વિલાસયુક્ત જ્યાં વીણા મૃદંગાદિ અનેક વાજિંત્ર વાગે છે, દેવાંગના સમાન અતિ સુન્દર સ્ત્રીઓથી પરિપૂર્ણ જેની ચારો તરફ મદોન્મત હાથી ગર્જે છે, મહા રમણીક ઉદ્યાન કીડાનું સ્થાન જેમાં દેવોને પણ રુચિ થાય, પરંતુ ભરત સંસારથી ભયભીત, ઉદાસ તેને સંસારના કોઈ પણ ભોગોમાં રુચિ નથી.

જેમ પારધીથી ભયભીત થયેલો મૃગ કોઈપણ જગ્યાએ વિશ્રામ ન લે, તેવી રીતે ભરત વિચારે કે મેં આ મનુષ્યદેહ અતિ કઠિનતાથી પ્રાપ્ત કર્યો છે જે પાણીના બૂંદ સમાન ક્ષણભંગુર છે તથા આ યૌવન ઝાંઝવાના જળ સમાન અતિ અસાર દોષોથી ભરેલો તથા અતિ રસ વગરના આ ભોગ આમાં ક્યાંય સુખ નથી. આ જીવન સ્વપ્ન સમાન તથા કુટુમ્બનો સંબંધ જેમ વૃક્ષ પર પક્ષીઓનો મિલાપ-રાત્રે બધા ભેગા થાય ને સવાર પડતાં જ દશે દિશામાં ઊડી જાય એવો છે. આવું જાણીને પણ જો મોક્ષનું કારણ ધર્મ ન કરીએ તો બુઢાપાથી જર્જરિત થઈ દુઃખરૂપ અગ્નિથી બળવાનું છે!

મૂઢ જીવ હોય તેને આ યૌવન પ્રિય હોય છે. આમાં કોણ વિવેકી પુરુષ રાગ કરે? આ અપવાદોના સમૂહનો નિવાસ તથા સાયંકાળના ઉદ્યોત સમાન વિનશ્ચર તથા આ શરીરરૂપી યન્ત્ર ઘણાં પ્રકારના વ્યાધિઓનું ઘર, પિતાના વીર્યથી તથા માતાના રૂઢિરથી ઉપજેલું, તેમાં પ્રીતિ યોગ્ય શું છે? જેવી રીતે અગ્નિ લાકડાથી તૃપ્ત ન થાય તથા સમુદ્ર પાણીથી તૃપ્ત ન થાય તેવી રીતે ઈન્દ્રિઓ વિષયથી તૃપ્ત ન થાય. આ વિષય અનાદિથી ભોગવ્યા છે પરન્તુ તૃપ્તિ નથી થઈ. કામમાં આસક્ત આ મૂઢ જીવ ભલું-બૂરું કાંઈ નથી જાણતો. પતંગીયા સમાન વિષયરૂપ અગ્નિમાં પડે છે તથા પાપી મહાભયંકર દુઃખને વેદે છે. ભોગ રોગ સમાન છે, અતિ ખેદરૂપ દુઃખનો નિવાસ એમાં વિલાસ શું કરવો? તથા નારીનું શરીર મળ-મૂત્રાદિથી પૂર્ણ વિષ્ટાનો કુંભ, તેનો સંયોગ અતિભિભસ્ત, અતિ લજજાકારી, મહા દુઃખરૂપ જેમાં મૂઢ જીવ સુખ માને છે. દેવોને ભોગની ઈચ્છા ઉત્પન્ન થાય ને તુરત જ પૂર્ણ થઈ જાય. છતાં પણ જીવને તૃપ્તિ ન થઈ તો મનુષ્યોના ભોગોમાં ક્યાં તૃપ્તિ થાય? જેમ દાભની અણી પર ઝાકળની બૂંદ તેનાથી તૃષા કેમ બુજે? વળી જેમ લાકડાનો વેચનારો માથા પર ભાર લઈને દુઃખી થાય તેવી રીતે રાજનો ભાર ઉપાડનારો દુઃખી થાય છે. અમારા કુળ વિષે એક રાજા સૌદાંસ ઉત્તમ ભોજન કરીને પણ તૃપ્ત નહિ થતાં તે પાપી માંસાદિ અભ્યક્ષનો આહાર કરીને રાજ્યભ્રષ્ટ થયો—જેમ ગંગાના પ્રવાહમાં માંસનો લોભી

કાગડો હાથીનું શબ ચૂથતાં પણ તૃપ્ત ન થયો તથા સમુદ્રમાં ડૂબી મર્યો. તેવી રીતે આ વિષયાભિલાષી ભવસમુદ્રમાં ડૂબીને મરે છે. આ લોક દેડકા સમાન લોભરૂપી ક્રીયડમાં મગ્ન મોહરૂપી સાપનો ગ્રાસ થઈને નરકમાં પડે છે.

એ રીતે ચિંતવન કરતાં શાંતચિત્ત ભરતને કેટલાક દિવસો અતિ ઉદાસીનતાથી વીત્યા. જેવી રીતે સિંહ મહા સમર્થ પીંજરામાં ખેદ-ખિન્ન થઈને પડ્યો રહે છે, તેને વનમાં જવાની ઈચ્છા હોય છે તેમ ભરત મહાવ્રત ધારણ કરવાની ઈચ્છાથી ઘરમાં હર્ષેશા ઉદાસ રહે છે. મહાવ્રત સર્વ દુઃખનો નાશક છે. એક દિવસ ભરત શાંતચિત્તે વિચાર કરી ઘર છોડવા માટે તૈયાર થયો ત્યારે કૈકેઈના કહેવાથી રામ-લક્ષ્મણે રોક્યા તથા અતિ સ્નેહથી કહેવા લાગ્યા કે હે ભાઈ! પિતા વૈરાગ્યને પ્રાપ્ત થયા ત્યારે તને જ પૃથ્વીનું રાજ્ય આપ્યું તથા સિંહાસન પર બેસાડ્યો. માટે તું અમારા સર્વ રઘુવંશીઓનો સ્વામી છો. આ સુદર્શનચક્ર, આ દેવ આ વિદ્યાધર લોકોને પાલનહાર તારી આજ્ઞામાં જ છે. આ પૃથ્વીને નારી સમાન ભોગવ, હું તારા માથે ચન્દ્રમાં સમાન ઉજ્જવલ છત્ર લઈને ઊભો રહું, ભાઈ શત્રુઘ્ન ચામર ઢાળે તથા લક્ષ્મણ તારો સુન્દર મંત્રી થશે. જો તું અમારું વચન નહીં માને તો અમે વિદેશ ચાલ્યા જઈશું તથા હરણની જેમ વન ઉપવનમાં રહીશું. હું તો રાક્ષસોનો તિલક રાવણને જીતી તને મળવા માટે આવ્યો છું એટલે તું નિશ્ચિંત રાજ્ય કર. પછી હું પણ તારી સાથે મુનિવ્રત ધારણ કરીશ. આ રીતે શુભચિંતક રામ ભરતને કહેવા લાગ્યા. ત્યારે વિષયરૂપી વિષથી અતિ ઉદાસ નિસ્પૃહ ભરત કહેવા લાગ્યા—હે દેવ! હું રાજ્ય-સંપદા જલદી તજી દેવા ઈચ્છું છું કે જેને તજી શૂરવીર પુરુષ મોક્ષે ગયા છે. હે નરેન્દ્ર! અર્થ કામ અતિ ચંચળ, મહાદુઃખના કારણ છે, જીવોનાં શત્રુ, મહાપુરુષ માટે નિંદનીય છે તેને મૂઢ જીવ સેવે છે. હે હળાયુધ! આ ક્ષણભંગુર ભોગ જેમાં મને તૃષ્ણા ઈચ્છા નથી, આ સ્વર્ગ સમાન ભોગ તમારા આશીર્વાદથી આપણા ઘરમાં છે તોપણ મને રુચિ નથી. આ સંસાર-સાગર મહાભયાનક છે. જ્યાં મૃત્યુરૂપ પાતાળકુંડ મહા વિષમ છે તથા જન્મરૂપ કલ્લોલ-તરંગ ઊઠે છે તથા રાગ-દ્વેષરૂપી અનેક પ્રકારના ભયંકર જળચર પ્રાણી છે તથા રતિ-અરતિરૂપ ક્ષાર જળથી ભરેલ છે તથા જ્યાં શુભ-અશુભરૂપી ચોર રહે છે એટલે હું મુનિસુવ્રતરૂપી જહાજમાં બેસી એ સંસાર-સમુદ્ર તરવા ઈચ્છું છું.

હે રાજેન્દ્ર! મેં અનેક પ્રકારની યોનિમાં અનંતકાળ જન્મ-મરણ કર્યા, નરક-નિગોદમાં અનંતા કષ્ટ સહન કર્યા, ગર્ભવાસમાં ખેદખિન્ન થયો! ભરતના આ વચનો સાંભળી કેટલાય મોટા રાજાઓની આંખોમાંથી આંસૂ વહેવા લાગ્યા. અતિ આશ્ચર્યથી ગદ્ગદ્ વાણીથી કહેવા લાગ્યા—હે મહારાજ! પિતાનું વચન પાળો, થોડા દિવસ સુધી રાજ્ય કરો તથા તમે આ રાજ્યલક્ષ્મીને ચંચળ જાણી ઉદાસ થયા છો તો થોડા દિવસ પછી મુનિવ્રત ધારણ કરજો. હમણાં તો તમારા મોટાભાઈ આવ્યા છે તેના મનને શાંતિ આપો. ત્યારે ભરતે કહ્યું કે મેં પિતાના વચન પ્રમાણે તો ઘણા દિવસ સુધી રાજ્યસંપદા ભોગવી, પ્રજાના દુઃખ દૂર કર્યા, પુત્રની જેમ પ્રજાનું પાલન કર્યું, દાન-પૂજા આદિ ગૃહસ્થના ધર્મ પાળ્યા, સાધુઓની સેવા કરી. હવે પિતાએ જે કર્યું

છે એ હું કરવા ઈચ્છું છું. હવે તમે બધા પણ આ વસ્તુની અનુમોદના કેમ નથી કરતા? પ્રશંસાયોગ્ય વસ્તુમાં વિવાદ શા માટે?

હે શ્રી રામ! હે લક્ષ્મણ! તમે મહાભયંકર યુદ્ધમાં શત્રુઓને જીતી આગળના બળભદ્ર વાસુદેવ સમાન લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી તો તમારી પાસે જેવી દૈવી લક્ષ્મી છે એવી અન્ય મનુષ્યો પાસે નથી, તોપણ રાજ્યલક્ષ્મી મને નથી રુચતી, મને તૃપ્ત નથી કરતી, જેવી રીતે ગંગાદિ નદિઓ સમુદ્રને તૃપ્ત ન કરે. હવે શીઘ્ર હું તત્ત્વજ્ઞાનના માર્ગમાં પ્રવર્તીશ.

આટલું કહીને અત્યંત વિરક્ત થઈને રામ-લક્ષ્મણને પૂછ્યા વિના વૈરાગ્ય માટે ઊઠ્યા, જેવી રીતે આગળ ભરત ચક્રવર્તી ઊઠ્યા હતા. તે મનોહર ચાલના ચાલનહારા, મુનિરાજ પાસે શીઘ્ર જવા માટે તૈયાર થયા, ત્યારે અત્યંત પ્રેમથી લક્ષ્મણે રોક્યા, ભરતના હાથ પકડીને ઊભા રહ્યા. તે જ સમયે માતા કૈકેઈ ઑંસૂ સારતી આવી તથા રામની આજ્ઞાથી બન્ને ભાઈની રાણીઓ આવી કે જેનું રૂપ લક્ષ્મી સમાન છે તથા પવન જેવી ચંચળ તથા કમળ સમાન નેત્ર છે તે આવીને ભરતને સમજાવવા લાગી. ત્યાર બાદ સીતા, ઉર્વશી, ભાનુમતિ, વિશલ્યા, સુંદરી, રત્નવતી, લક્ષ્મી, ગુણમતિ, બંધુમતિ, સુભદ્રા, કુવેરા, નલકુવરા, કલ્યાણમાલા, ચંદિણી, મદમાનસોત્સવા, મનોરમા, પ્રિયનંદા, ચન્દ્રકાંતા, કલાવતી, રત્નસ્થલી, શ્રીકાન્તા, સરસ્વતી, ગુણસાગરી, પદ્માવતી, ઈત્યાદિ બધી રાણીઓ આવી, જેમના ગુણો તેમ જ રૂપના વર્ણન કર્યાં ન જાય, મોટા કુળોમાં ઉપજેલી, જેમનું રૂપ મનને મોહિત કરવાવાળું, દિવ્યવસ્ત્ર તથા આભૂષણ પહેરીને સત્યવાદીની, શીલવન્તી, પુણ્યની ભૂમિકા, સમસ્ત કળામાં નિપુણ ભરતની ચારો તરફ ઊભી, માનો ચારે તરફ કમળના ફૂલ ખીલી રહ્યાં હોય. ભરતનું મન રાજ્યસંપદામાં લગાડવા પ્રયત્ન કરે છે તથા અતિ આદરથી ભરતને મનોહર વચન કહેવા લાગી—હે દેવર! અમારું કહેવું માનો, કૃપા કરી આજે સરોવરમાં જળ-કીડા કરવા ચાલો તથા ચિંતાને દૂર કરો તથા તમારા ભાઈઓને દુઃખ ન થાય તેમ તથા તમારી માતાને દુઃખ ન થાય તેમ કરો તથા અમે તમારી ભાભી છીએ તો અમારી વિનંતી સ્વીકાર કરો. તમે વિવેકી, વિનયવાન છો એવું કહીને ભરતને સરોવર પર લઈ ગઈ. ભરતનું ચિત્ત જળકીડાથી વિરક્ત હતું, તેઓ સરોવરના કાંઠે ઊભા એવા શોભતા હતા કે જાણે ગિરિરાજ જ હોય. રાણીઓ અનેક પ્રકારની જળકીડા કરવા લાગી ત્યારે ઉત્તમ ચેષ્ટાના ધારક તે ભરત નિર્મળ જળ વડે સ્નાન કરીને સરોવરના કાંઠે આવેલ જિનમંદિરમાં જઈને ભગવાનની પૂજા કરવા લાગ્યા. તે પછી દીક્ષિત થઈને કેવળજ્ઞાન પામે છે.

(શ્રી પદ્મપુરાણમાંથી)

મૃગસેન માછીમારની કથા

કેવળજ્ઞાનરૂપી નેત્રને ધારણ કરવાવાળા શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનને સાદર ભક્તિપૂર્વક પ્રણામ કરી હું તે માછીમારની કથા લખું છું કે જેણે અહિંસાવ્રતરૂપી વૃક્ષના સેવનથી અમૃતફળ મેળવ્યું હતું. આ કથા અજ્ઞાનાન્ધકારથી ઢંકાયેલા નેત્રવાળા માટે પથ-પ્રદર્શક તથા સમ્પૂર્ણ લોક માટે પણ સુખ-સૌભાગ્યની મૂળ સાધનાની પ્રેરક બનશે.

પ્રાણીઓના ભ્રમને નાશ કરવાવાળી તથા પ્રીતિપૂર્વક આરાધનાનું સર્વ સુખ પ્રદાન કરવાવાળી દેવાધિદેવવંદિત શ્રી જિનભગવાનના મુખકમળઉદ્ભવ પરાગરૂપી વાણી સાંસારિક જીવભ્રમરને હંમેશા કલ્યાણરૂપી હો.

જ્ઞાનના સરોવર મુનિરાજ નિરન્તર મારા હૃદયમાં બિરાજમાન હો કે જેઓ અગમસંસાર-સાગરોથી ભવ્ય પુરુષોને પાર કરવાવાળી સુદ્રઢ નાવ સમાન છે. આ રીતે પંચપરમેષ્ઠીનું સ્મરણ કરી કર્મરૂપ શત્રુઓનો નાશ કરીને અહિંસાવ્રતની પવિત્ર કથા લખું છું. અહિંસા નામ પ્રાણીઓના પ્રાણની રક્ષા છે. ભલા શા માટે તે સુખનું કારણ ન બને? અતઃ દયાળુ પુરુષોને મન, વચન અને કાયાથી હિંસાનો પરિત્યાગ કરવો જોઈએ. ઘણા લોકો પોતાના માતા-પિતાના શ્રાદ્ધમાં જીવહિંસા કરીને શાન્તિની કલ્પના કરે છે. ઘણા લોકો દેવી-દેવતાઓને પશુ બલિથી તેમના સંતોષની આશા રાખે છે. પરન્તુ આવી કલ્પના તેઓની અજ્ઞાનતા જ છે. કેમ કે પાપકર્મ ક્યારે સુખનું કારણ નથી બનતું. સુખ છે તો કેવળ અહિંસાવ્રતના પાલન કરવામાં! તમે સાંભળો, હું અહિંસાવ્રતના માહાત્મ્યની એક કથા તમને સંભળાવું છું કે જે સાંસારિક અજ્ઞાન-તિમિરનો નાશ કરનાર જ્ઞાનભાસ્કર સમાન છે.

અવન્તિ દેશનું શિરોષ નામનું એક નાનકડું ગામ હતું જેની સુન્દરતા તથા સુખ-સમ્પત્તિની સ્પર્ધા સ્વર્ગને પણ હરાવતી હતી. ત્યાં મૃગસેન નામનો એક માછીમાર રહેતો હતો. એક દિવસ તે પોતાના ખંભા પર જાળ લટકાવી માછલીઓને મારવા માટે સિપ્રા નદી તરફ જઈ રહ્યો હતો. રસ્તામાં તેને યશોધર નામના મુનિરાજના દર્શન થયા. અનેક રાજા-મહારાજા તેમના ચરણોની ઉપાસના કરતા હતા. મુનિરાજ પાસે વસ્ત્રાભૂષણ ન હતા પરન્તુ સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન તથા સમ્યક્ચારિત્રરૂપી અમૂલ્ય રત્નોથી વિભૂષિત શરીરમાંથી તેજ કિરણો નીકળતા હતા. મુનિરાજને જોતાં જ માછીમારના હૃદયમાં શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ. ખંભાથી જાળને દૂર કરીને તે મુનિરાજ પાસે ગયો તથા તેમના ચરણોમાં ભક્તિપૂર્વક મસ્તક નમાવીને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો કે હે ભગવાન! તમે મને એવું વ્રત આપો જેથી મારું જીવન સફળ થઈ જાય. આટલું કહીને વિનયપૂર્વક તે મુનિરાજ પાસે બેસી ગયો.

મુનિરાજે તેની તરફ જોયું ને વિચાર્યું કે આ મહાહિંસકના પરિણામ આજ એકાએક કેવા કોમળ થઈ ગયા! સત્ય છે કે ભવિષ્યમાં જે કાંઈ ઈષ્ટ-અનિષ્ટ થવાનું હોય છે તે અનુસાર

જીવોના મન પણ ક્રમશઃ પવિત્ર-અપવિત્ર બને છે.

ત્યારબાદ અવધિજ્ઞાનથી આગળની વાત જાણતાં મુનિરાજને તેના પર અત્યન્ત કરૂણા આવી કે હવે આ માછીમારની જીવનલીલા થોડા સમયમાં જ સમાપ્ત થવાની છે. દયા-દ્રવિત થઈને તેમણે કરૂણાથી કહ્યું. હે ભવ્ય, હું તને એક ઉપદેશ આપું છું તેનું તું જીવનભર પાલન કરજે કે તારી જાળમાં પહેલીવાર જે જીવ આવે તેને છોડી દેજે અને તે પ્રથમ છોડેલો જીવ જેટલીવાર તારી જાળમાં આવે તેને છોડી દેજે. બસ, તું પાપથી દૂર રહીશ.

આ રીતે માછીમારે મુનિરાજના મોક્ષદાયક શબ્દો સાંભળી અત્યન્ત ખુશ થઈ વ્રત સ્વીકાર કર્યો. સત્ય છે કે જેઓ ગુરુ-આજ્ઞાને સમજીને પાલન કરે છે તથા વિશ્વાસ રાખે છે તેઓ અવશ્ય પૃથ્વી પર સર્વ પ્રકારના સુખને પામી અન્તમાં મોક્ષસુખને પામે છે.

વ્રત ધારણ કરીને મૃગસેન નદી કિનારે આવ્યો. નદીમાં પોતાની જાળ નાખી. ભાગ્યથી આ વખતે એક મોટી માછલી જાળમાં ફસાઈ. જાળમાંથી કાઢીને પોતાના ગુરુની આજ્ઞાનુસાર તે માછલીના કાનમાં એક કપડાની ધજા બાંધીને તેને નદીમાં છોડી દીધી. તેણે ફરી પોતાની જાળ ફેંકી તોપણ તે જ મોટી માછલી જાળમાં આવી. એ રીતે પાંચ વખત તે માછલીને છોડી દીધી. પરન્તુ તે માછીમારે મનમાં દુઃખ ન લગાડીને દ્રઢતાપૂર્વક વ્રતનું પાલન કર્યું.

આ તરફ સાંજ ઢળવાનો સમય થઈ ગયો હતો. પક્ષીગણ પણ પોતપોતાના ‘માળા’માં શરણ લેવા જઈ રહ્યા હતા. તે નિરુપાય થઈને પોતાના ઘર તરફ ચાલ્યો. રસ્તામાં તે ગુરુપ્રદત મન્ત્રનું સ્મરણ કરતો ગયો. તેની પત્નીએ તેને ખાલી હાથ આવતાં જોઈને દુઃખી થઈને દરવાજો બંધ કરીને અન્દર ચાલી ગઈ. સત્ય છે કે પતિનો પ્રેમ હોવા છતાં નીચ સ્ત્રીઓનો વ્યવહાર આવો જ હોય છે. પોતાની સ્ત્રીનો આવો દુર્વ્યવહાર જોઈને મૃગસેન કર્તવ્ય વિમૂઢ થઈને ઘરની બહાર એક જુના લાકડા પર પંચ નમસ્કાર મન્ત્રનું જાપ કરીને સૂઈ ગયો. રાત્રિના તેને સર્પ કરડવાથી મરી ગયો.

સૂર્યોદય સાથે સાથે પત્નીનો ભાગ્યસૂર્ય પણ અસ્ત થઈ ગયો. જ્યારે પ્રાતઃ ઊઠીને પત્ની પતિને જોવે છે તો એના દુઃખનો પાર ન રહ્યો. તે છાતી પીટી પીટીને રોવા લાગી. કેમ કે રાત્રિમાં કાળરૂપી અંધકારે તેના પતિના જીવનનો અન્ત કરી દીધો હતો. તેથી તેણે નિદાન કર્યું કે બીજા જન્મમાં પણ આ જ મારા સ્વામી હો. ત્યારબાદ તેણે પોતાના પતિ સાથે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરી આપઘાત કરી પોતાની જીવનયાત્રા સમાપ્ત કરી.

વિશાલા નગરીમાં વિશ્વમ્ભર રાજા રાજ્ય કરતા હતા. તેની પત્નીનું નામ વિશ્વગુણા હતું. તે જ રાજ્યમાં ગુણપાલ નામના એક શેઠ રહેતા હતા. તેની પત્નીનું નામ ધનશ્રી તથા પુત્રીનું નામ સુબન્ધુ હતું. ધનશ્રી સુન્દર તથા ગુણવતી હતી. પુણ્યોદયથી મૃગસેન માછીમારનો જીવ ધનશ્રીના ગર્ભમાં આવ્યો.

રાજાનો નર્મભર્મ નામનો એક મન્ત્રી હતો. તેના પુત્રનું નામ હતું નર્મધર્મ. મન્ત્રીએ રાજાને પ્રાર્થના કરી કે ગુણપાલની પુત્રી સુબન્ધુ સાથે મારા પુત્રનું વિવાહ કરાવી દ્યો. રાજાએ મંત્રી-પુત્ર માટે ગુણપાલને આગ્રહ કર્યો. પરન્તુ ગુણપાલ પોતાની પુત્રીનો વિવાહ નર્મધર્મ સમાન કુકર્મી સાથે કરવા નહોતો ઈચ્છતો. પરન્તુ રાજાથી બચવાનો ઉપાય તો રાજ્યપરિત્યાગ સિવાય બીજું કાઈ નહોતું. તે પોતાના મિત્ર શ્રીદત્ત પાસે પોતાની સગર્ભા પત્નીને છોડી પુત્રી તથા થોડું ધન સાથે લઈ રાજ્ય છોડી ભાગી ગયો. જતાં જતાં રસ્તામાં તેણે કૌશમ્બી નગરીનું શરણ લીધું.

શ્રીદત્તના ઘરની નજીક એક શ્રાવક રહેતા હતા. એક દિવસ શિવગુપ્ત અને મુનિગુપ્ત નામના બે મુનિરાજ આહાર માટે આવ્યા. આહાર બાદ જ્યારે મુનિ પાછા જંગલમાં જવા લાગ્યા તો મુનિગુપ્તની દ્રષ્ટિ ધનશ્રી પર પડી. તે સમયે તે શ્રીદત્તના આંગણમાં ઊભી હતી. તે સમયે તેની દશા શોચનીય હતી. કુકર્મીની કવિતા સમાન તેની દયનીય દશા જોઈને મુનિગુપ્તે શિવગુપ્ત મુનિરાજને કહ્યું કે “પ્રભો” આની દુર્દશા જોઈને લાગે છે કે અવશ્ય આના ગર્ભથી કોઈ અભાગિયાનો જન્મ થવાનો છે. ત્યાર શિવગુપ્તે મુનિગુપ્તને કહ્યું કે તમારું આ અનુમાન ખોટું છે. આના ગર્ભથી એક પ્રબળ પ્રતાપી મહાત્મા જિનધર્મનો પૂર્ણજ્ઞાતા પુત્ર જન્મશે જે રાજસન્માનનું પાત્ર થશે. યદ્યપિ તેનો જન્મ વૈશ્યકુળમાં થશે તથાપિ વિશ્વમ્બરની રાજપુત્રી સાથે વિવાહ થશે તથા રાજવંશ તેની સેવા કરશે.

મુનિરાજની ભવિષ્યવાણી સાંભળી ઈર્ષાળુ શ્રીદત્ત હૃદયથી કોસવા લાગ્યો. જ્યારે તે ગુણપાલનો મિત્ર હતો તોપણ જાતિભાઈઓની મોટાઈ ન જોઈ શક્યો અને તેણે જન્મતા જ બાળકને મારવાનો નિશ્ચય કરી લીધો. સાચું કહ્યું છે કે—

દુર્જન શત્રુ અકારણ મિત્ર બની જાય છે. પહેલાં તો શ્રીદત્ત બીચારી ધનશ્રીને અત્યન્ત દુઃખી કરતો હતો. પરન્તુ હવે તેની સાથે ખૂબ પ્રેમથી વ્યવહાર કરવા લાગ્યો. પ્રસવકાળનો સમય આવતાં ધનશ્રીએ પુત્રને જન્મ આપ્યો. પરન્તુ પ્રસવની વેદનાથી તે મૂર્છિત થઈ ગઈ. પાપી શ્રીદત્ત તો એ જ મોકાની રાહ જોતો હતો. તેણે વિચાર્યું કે બાળક તેજસ્વી છે અને આશરો આપવાવાળાનો જ નાશ કરવાવાળો છે એટલે તેને મારી નાખવો જ જોઈએ. તેણે જાહેર કરી દીધું કે મરેલો પુત્ર પેદા થયો છે. એવી રીતે બાળકને તેણે એક ભંગીને આપીને કહ્યું કે આને લઈ જઈને મારી નાખ. ભંગી તેને લઈ ગયો પણ બાળકનું તેજ જોઈને એના પર દયા આવી તથા તેને એક સુરક્ષિત સ્થાન પર મૂકીને પોતાના ઘરે ચાલ્યો ગયો.

શ્રીદત્તની એક બેન હતી તેનો વિવાહ ઈન્દ્રદત્ત શેઠ સાથે થયો હતો. તેને કોઈ સન્તાન નહોતું. બાળકના પૂર્વોપાર્જિત પુણ્યથી ઈન્દ્રદત્ત માલ વેચીને ત્યાંથી જ નીકળ્યો. રસ્તામાં ગોવાળના મુખેથી તે બાળકની હાલત સાંભળી જ્યાં બાળક હતો ત્યાં ગયો. બાળકનું અનુપમ સૌન્દર્ય તથા તેજ જોઈને ખૂબ પ્રસન્ન થયો. ત્યાંથી બાળકને ગોદ લઈને ઘરે લઈ આવ્યો. જેવી રીતે આંખ મળવાથી આંધળાને, ખોવાયેલું મણિ મળવાથી મણિધર સર્પને સુખ થાય છે તેવી રીતે ખુશીના ઉપલક્ષમાં

શેઠે તેનું નામ ધનકીર્તિ રાખ્યું ને ઘણાં ઉત્સવ કર્યા તથા યાયકોને દાન આપ્યું.

પૂર્વોપાર્જિત પુણ્યના પ્રભાવથી પ્રાણીઓની આપત્તિ પણ સમ્પત્તિના રૂપમાં બદલી જાય છે. પાપી શ્રીદત્તને આ વાતની ખબર પડી ગઈ. તે પોતાના બનેવીના ઘરે ગયો તથા માયાચારીથી વાતો બનાવીને બેન તથા ભાણેજને પોતાના ઘરે લઈ આવ્યો. આ અક્ષરશઃ ઠીક છે કે દુષ્ટ લોકોના મનમાં રહે છે કાંઈક અને કરે છે કાંઈક ! સજ્જનોનું મન, વચન તથા કર્મ એક સમાન હોય છે. બસ સજ્જનો તથા દુષ્ટનોમાં આ જ ફરક છે. પાપી શ્રીદત્ત પણ આ જ શ્રેણીનો દુષ્ટ હતો એટલે તે નિસહાય બાળકના ખૂનનો તરસ્યો થઈ ગયો હતો. આ વખતે પણ એક ચાંડાલને કાંઈક લાલચ આપીને બાળકને મારવા માટે સોંપી દીધો. પરન્તુ ચાંડાલને આ બાળકની સુન્દરતા પર ખૂબ દયા આવી. તેણે બાળકને નદી કિનારે એક પહાડની ગૂંઝામાં મૂકી દીધો.

સંધ્યા સમયે જ્યારે ગોવાળીયા ગાયો ચરાવીને પાછા આવી રહ્યા હતા ત્યારે થોડી ગાયો તે જ ગૂંઝા તરફ ચાલી ગઈ. ત્યારે લોકોએ જોયું કે ગાયો બાળકને ઘેરીને ઊભી છે. એમના થાનમાંથી દૂધ ટપકી રહ્યું હતું. આ સમાચાર તે લોકોએ પોતાના મુખીયાને—ગોવિંદને આપ્યા. તેને કોઈ સન્તાન નહોતું. અતઃ તે બાળકને પોતાના ઘરે લઈ આવ્યો ને પુત્રવત્ પાલન—પોષણ કરવા લાગ્યો. તે રૂપમાં રતિપતિ કામદેવને પણ લજ્જિત કરતો હતો. નીલકમળ સમાન તેના વિકસીત નેત્રોને જોઈને ભમરો પણ પોતાની મધુર ઝંકારથી પરાગના ભ્રમમાં હંમેશા એના કાન પાસે ગુંઝતો હતો. ચન્દ્રસમાન એની કાંતિ તથા સૂર્ય સમાન તેનું તેજ જોઈને લાગતું હતું કે માનો પૃથ્વી પણ એક બીજા સ્વર્ગ સમાન છે. એવી રીતે જેમ જેમ તે બાળક બીજાના ચન્દ્રમાની જેમ વૃદ્ધિ પામતો હતો તેમ તેમ બધી કળાઓ તેની પાસે આવતી હતી.

એક દિવસ પાપી શ્રીદત્ત ઘી લેવા ત્યાં આવી ગયો. ધનકીર્તિ પર નજર પડતાં જ તેને ઓળખી ગયો અને થોડી વાર પણ જે શંકા હતી તે લોકોને પૂછીને શંકા દૂર કરી. ફરી મારવાનું ષડયન્ત્ર કરવા લાગ્યો. તેણે ગોવિંદને કહ્યું—ભાઈ, મને એક અત્યન્ત જરૂરી કામ છે. આજ્ઞા આપો તો હું તમારા પુત્રના હાથે મારા ઘરે એક પત્ર મોકલું. ગોવિંદે આજ્ઞા આપી. સત્ય છે કે દુષ્ટ લોકોની દુષ્ટતાની જલદી ખબર ન પડે.

પાપી શ્રીદત્તે પત્રમાં લખ્યું કે—“પુત્ર મહાબલ! આ પત્રવાહક (જે પત્ર લઈને તારી પાસે આવે છે તે) ભવિષ્યમાં આપણા કુળને ભસ્મીભૂત કરવાવાળો મલયઅગ્નિ સમાન ભયંકર છે. સામર્થ્યવાન થતાં જ આપણો સર્વનાશ કરશે. અર્થાત્ તું ગુપ્તરીતિથી તલવાર યા મૂસળથી એનું કામ તમામ કરી દેજે. ખૂબ સાવધાનીપૂર્વક આ કાર્ય કરજે જેથી કોઈને પણ ખબર ન પડે.”

પત્ર લઈને કુમાર ધનકીર્તિએ પોતાના ગળામાં પહેરેલાં હાર સાથે બાંધી દીધો તથા નિર્ભય થઈને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. ચાલતાં ચાલતાં થાકી જવાથી માર્ગમાં એક વૃક્ષ નીચે સૂઈ ગયો. તે જ સમયે એક અનંગસેના નામક વેશ્યા ત્યાં ફૂલ તોડવા આવી. તેણે કુમારના ગળામાં એક

પત્ર જોયો. તેની ઈચ્છા થઈ કે આ પત્રમાં શું લખ્યું છે જરા વાંચુ તો ખરી. પત્ર વાંચતા જ તે ચકિત થઈ ગઈ. તેણે કુમારની સુન્દરતા પર તથા પત્રપ્રેષકની નિષ્ઠુરતા પર ઘણી વાર સુધી વિચાર કર્યો.

અન્તે તે લખેલા અક્ષરોને ખૂબ સાવધાની પૂર્વક ભૂંસીને તેની જગ્યાએ પોતાની આંખમાં આંજેલા કાજળને સળીથી કાઢી કાઢીને એમ લખ્યું કે પ્રિયે! અગર તું સાચે મને તારો સ્વામી માને છો અને પુત્ર મહાબલ! તું મને તારા પિતા માને છે તો આ પત્રવાહક સાથે શ્રીમતીના લગ્ન જલદી કરાવી દેજો. મહાભાગ્યથી આવા સુયોગ્ય વરની પ્રાપ્તિ થઈ છે. આ કામમાં મારી જરા પણ અપેક્ષા નહિ રાખતા. કેમકે સંભવ છે કે મને ત્યાં આવવામાં વિલમ્બ થાય. આવો સુઅવસર મળવો મુશ્કેલ છે. વરના માન-સન્માનમાં કોઈ પ્રકારની પણ કસર નહીં રાખતા.

એ રીતે અનંગસેનાએ પત્ર લખીને ધનકીર્તિના ગળામાં બાંધી દીધો અને પોતાના ઘરે પાછી આવી. અનંગસેના ગયા બાદ કુમારની આંખ ખૂલી. તે જલદીથી શ્રીદત્તના ઘર તરફ ચાલવા લાગ્યો. ત્યાં પહોંચીને તેણે શ્રીદત્તની પત્નીના હાથમાં તે પત્ર મૂકી દીધો. પુત્ર મહાબલે પણ વાંચ્યું. આનંદની સીમા ન રહી. ત્યારબાદ શુભ મુહૂર્તમાં તેના લગ્ન શ્રીમતી સાથે કરાવી દીધા.

અર્થાત્ જે થવાનું છે તે થઈને રહે છે, કોઈ ફેરફાર નથી કરી શકતું. શ્રીદત્તને જ્યારે આ વાતની ખબર પડી તો ગભરાઈને જલદી દોડી આવ્યો. તેણે ધનકીર્તિને મારવાની યુક્તિ રસ્તામાં જ વિચારી લીધી. ગામની બાહર પાર્વતીનું એક મંદિર હતું. એક માણસ સાથે ધનકીર્તિને મારવા માટે નક્કી કર્યું. આવીને તેણે પાર્વતીપૂજા માટે સામગ્રી આપીને કુમારને મોકલ્યો. પરન્તુ જેનું આયુષ્ય શેષ છે તેને કોઈ મારી ન શકે અને જેનો મરણકાળ આવી જાય છે તેને કોઈ બચાવી નથી શકતું.

ધનકીર્તિ તુરત આજ્ઞા શિરોધાર્ય કરીને નગરની બહાર ગયો પરન્તુ રસ્તામાં તેનો સાળો મહાબલ આવી રહ્યો હતો. તેણે પૂજાની સામગ્રી લઈને કુમારને પાછો ઘરે મોકલી દીધો. એક કહેવત છે કે પિતાના પુણ્યથી સન્તાનની વૃદ્ધિ થાય છે તથા પિતાના અધર્મથી સન્તાનનું અધઃપતન થાય છે. શ્રીદત્તના પાપે પુત્ર ઉપર હાથ સાફ કર્યો. પિતાના પાપાયરણથી નિરપરાધ મહાબલ મંદિરમાં જતાં જ માર્યો ગયો.

પુત્રના મૃત્યુથી શ્રીદત્ત અત્યન્ત દુઃખી થયો. તેણે પોતાની પત્નીને ધનકીર્તિને મારવા યુક્તિ પૂછી. પત્નીએ કહ્યું કે તમે નિશ્ચિત રહો. હવે તમે ઘરડા થઈ ગયા છો, તમારી બુદ્ધિ શિથિલ થઈ ગઈ છે. હું તેનું કામ તમામ કરી દઉં છું. એમ કહીને તેણે બે જાતના લાડવા બનાવ્યા. એક તો ઊજળા અને એક કાંઈક મેલા. ઊજળા લાડવા દેખાવમાં તો સુન્દર હતા પરન્તુ તેમાં વિષ મેળવ્યું હતું. ભોજનના સમયે તેણે શ્રીમતિને કહ્યું કે બેટી હું સ્નાન કરવા જાઉં છું. તું તારા પિતા તથા પતિને ભોજન કરાવ. જો, ઊજળા લાડવા તારા પતિને આપજે અને મેલા લાડવા તારા પિતાને. એમ કહીને તે ચાલી ગઈ.

ભોળીભાળી શ્રીમતિ પિતા અને પતિને ભોજન કરાવવા બેઠી. પિતાની સામે પતિને ઊજળા લાડવા પીરસવા અને પિતાને મેલા લાડવા પીરસવા તેને શરમજનક લાગ્યું. તેણે ઠીક તેનું ઉલટું કર્યું. ભાગ્યની ગતિ વિચિત્ર છે. કોઈને નથી ખબર કે ક્યારે કોનું શું થશે? લાડવા ખાતાં જ શ્રીદત્ત મરણને શરણ થયો. તેની દુષ્ટતાનો અંત આવ્યો.

જ્યારે શ્રીમતિની માતા સ્નાન કરીને પાછી આવી તો તેના દુઃખનો પાર ન રહ્યો. તેણે ખૂબ વિલાપ કર્યો, તેણે પણ વિષનો લાડવો ખાઈને પોતાના જીવનનો અંત લાવી દીધો. ઠીક છે કે જે બીજાની બુરાઈ ઈચ્છે છે સ્વયં એની બુરાઈ થાય છે. આ અટલ તથા અવિચલ નિયમ છે. જે કોઈ તમારી બુરાઈ કરે એની તમે ભલાઈ કરો. તમને સારી ભલાઈનો બદલો જરૂર મળશે, તેને તેની બુરાઈનો.

ધનકીર્તિની પ્રતિષ્ઠા અને શીતળતાનો પરિચય મહારાજ વિશ્વમ્ભરના કાનો સુધી પહોંચી ગયો. તેઓએ અત્યંત પ્રસન્ન થઈ પોતાની પુત્રીના લગ્ન ધનકીર્તિ સાથે કર્યા. રાજાએ દહેજમાં ખૂબ ધન-સમ્પત્તિ આદિ આપીને રાજશેઠ પદ પર તેને નિયુક્ત કર્યો. સાચું જ છે કે સંસારમાં એવી કોઈ વસ્તુ અશક્ય નથી જે જિનધર્મના પ્રભાવથી પ્રાપ્ત ન હો.

ગુણપાલને જ્યારે પોતાના ભાગ્યોદયના સમાચાર મળ્યા કે તરત જ તે કૌશમ્બીથી ઉજ્જૈન માટે ચાલી નીકળ્યો. લાંબા સમય બાદ પિતા-પુત્રનું મિલન થયું. હવે ધનકીર્તિ અનેક ભોગોનો ભોગ કરતો થકો સુખચૈનથી પોતાનું જીવન પસાર કરવા લાગ્યો. સાથે સાથે પોતાનાં કર્તવ્યથી વિચલિત ન થયો. દીન-દુઃખીયાઓની સહાયતા, દેવારાધન, સ્વાધ્યાય-અધ્યયન આદિ એક માત્ર લક્ષ બની ગયું હતું.

એક દિવસ ધનકીર્તિના પિતા ગુણપાલ શેઠ પોતાની સ્ત્રી, પુત્ર, બન્ધુ, બાંધવ વિગેરેને સાથે લઈને યશોધ્વજ મુનિરાજની વંદના કરવા માટે ગયો. ભાગ્યથી વેશ્યા અનંગસેના પણ ત્યાં આવી. મુનિરાજની વંદના કર્યા બાદ ગુણપાલે એમને પૂછ્યું-પ્રભો, તમને ત્રિકાળનું જ્ઞાન છે માટે કૃપા કરીને અમને કહો કે મારા પુત્ર ધનપાલે પૂર્વભવમાં શું એવું પુણ્ય બાંધ્યું હતું જેના ફળસ્વરૂપે તેણે બાળપણમાં જ ભયંકરથી ભયંકર કષ્ટો પર વિજય મેળવીને તે અચલ કીર્તિવાન, પ્રચુર ધની, સુકર્મી, દાની તથા દયાળુ થયો. તે સાંભળવા મારી તીવ્ર ઈચ્છા છે. અતઃ આપ કૃપા કરીને મને કહો.

પરમ કરુણાશીલ તથા ચાર જ્ઞાનના ધારી યશોધ્વજ મુનિરાજે મૃગસેન ધીવરની કથા સાંભળાવતા કહ્યું “ધનકીર્તિ પૂર્વભવમાં ધીવર હતો. તેની સ્ત્રીનું નામ ઘંટા હતું. જે આ જન્મમાં શ્રીમતિ નામની સુલક્ષણા ગુણવતી સ્ત્રી બની તથા તે માછલું જેને પાંચવાર પકડીને છોડી દીધું તે આ જન્મમાં અનંગસેના બની છે. ગુણપાલ! આ બધું અહિંસાવ્રત ધારણ કરવાનું ફળ છે. આ અહિંસા વ્રતનો પ્રવર્તક જિનધર્મ એવો ધર્મ છે જેનાથી સજ્જનોને શું નથી મળતું!”

મુનિરાજ દ્વારા આ કથા સાંભળીને બધાને જિનધર્મ પર અટલ શ્રદ્ધા થઈ ગઈ. ધનકીર્તિ,

શ્રીમતિ, અનંગસેનાને પોતપોતાના પૂર્વજન્મની વાતો સ્મરણમાં આવી ગઈ. ત્યારબાદ ધનકીર્તિએ પોતાના હાથે કેશલોચ કરીને જિનદીક્ષા ધારણ કરી લીધી. ધનકીર્તિની આ દશા જોઈને શ્રીમતિ અને અનંગસેનાએ પણ પોતાના હૃદયમાંથી વિષય-વાસના છોડીને જિનદીક્ષા લઈ લીધી. જિનધર્મના પ્રભાવથી ધનકીર્તિને સમાધિ સહિત પ્રાણ ત્યાગવાથી સર્વાર્થ સિદ્ધિનું શ્રેષ્ઠ સુખ પ્રાપ્ત થયું. હવે આગળ મનુષ્ય થઈને મુક્તિ પ્રાપ્ત કરશે. એવી રીતે શ્રીમતિ અને અનંગસેના પણ સ્વર્ગે ગયા. સત્ય છે કે જિનધર્મની આરાધનાથી કોને સુખ નથી મળ્યું! અર્થાત્ ધર્મ કલ્પતરુ સમાન મનોવાંછિત ફળ દેવાવાળો છે. ધર્મપ્રેમને વશ થઈને કલ્યાણહેતુ અહિંસાવ્રતની પવિત્ર કથા લખી છે જે સર્વ સુખોને દેવાવાળી તથા વિઘ્નોની નાશ કરવાવાળી છે તેને તમે લોકો ધારણ કરો જે આ સંસારને શાન્તિ પ્રદાન કરવાવાળી છે.

(આરાધના કથાકોષ ભાગ-૨ માંથી ટૂંકસાર)

❁ સંસારની મનવાંછિત ભોગ--વિલાસની સામગ્રી અસ્થિર છે, તેઓ અનેક પ્રયત્નો કરવા છતાં પણ સ્થિર રહેતી નથી. એવી જ રીતે વિષય-અભિલાષાઓના ભાવ પણ અનિત્ય છે, ભોગ અને ભોગની ઈચ્છાઓ આ બંનેમાં એકતા નથી અને નાશવંત છે. તેથી જ્ઞાનીઓને ભોગોની અભિલાષા જ ઉપજતી નથી. આવા ભ્રમપૂર્ણ કાર્યોને તો મૂર્ખાઓ જ ઈચ્છે છે, જ્ઞાનીઓ તો સદા સાવધાન રહે છે--પરપદાર્થોમાં સ્નેહ કરતાં નથી, તેથી જ્ઞાનીઓને વાંછા રહિત જ કહ્યાં છે.

(શ્રી નાટક સમયસાર)

❁ જ્યાં સ્ત્રીનો ધણી મરી જાય ને બાઈ રાંડે છે ત્યારે દુનિયા તે સ્ત્રીને દુઃખાણી કહે છે પણ ખરેખર તે સ્ત્રી દુઃખાણી નથી પણ તેને આત્માનું હિત કરવા નિવૃત્તિ મળી છે. અહીં દુઃખાણી એને કહે છે કે જે રાગમાં અને પુણ્ય--પાપના ભાવમાં એકતા માની આનંદકંઠ સ્વભાવ છે તેને ભૂલી ગયો છે તે ખરેખર દુઃખાણો એટલે દુઃખીયો છે. જગતથી ભગવાનનો માર્ગ જુદો છે.

(દૃષ્ટિનાં નિધાન)

❁ જે ઔષધિ રોગને દૂર કરી શકે નહિ તે ખરેખર ઔષધિ નથી. જે જળ તૃષાને દૂર કરી શકે નહિ તે ખરેખર જળ નથી અને જે ધન આપત્તિનો નાશ કરી શકે નહિ તે ખરેખર ધન નથી. તેવી જ રીતે વિષયથી ઉત્પન્ન થયેલું સુખ તૃષ્ણાનો નાશ કરી શકે નહિ તે ખરેખર સુખ નથી.

(શ્રી આદિ પુરાણ)

❁ સ્વપ્ન-અવસ્થામાં પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવેલાં શરીર આદિકનો નાશ થવા છતાં જેમ આત્માનો નાશ થતો નથી તેમ જાગૃત અવસ્થામાં પણ દેખેલાં શરીરાદિકનો નાશ થવા છતાં, આત્માનો નાશ થતો નથી; કારણ કે બંને અવસ્થાઓમાં વિપરીત પ્રતિભાસમાં કાંઈ ફેર નથી.

(શ્રી સમાધિતંત્ર)

ભગવાન મહાવીરની વૈરાગ્ય અને પુરુષાર્થ પ્રેરક કથા

ભગવાન મહાવીરનો જીવ અનાદિકાળથી ચારગતિઓમાં ચોરાશી લાખ યોનિઓમાં રખડતાં રખડતાં એક વખત વનમાં પુરુરવા નામનો ભીલોનો રાજા થયો. તે વનમાં સાગરસેન નામના મુનિરાજને દેખતાં મૃગ સમજીને પુરુરવા ભીલ તેમને બાણ મારવા તૈયાર થયો ત્યારે તેની સ્ત્રીએ કહ્યું કે બાણ મારશો નહિ, એ તો વનદેવતા છે. એ જાણી ભીલ ખુશી થયો અને મુનિરાજ પાસે જઈને ભક્તિથી નમસ્કાર કરીને તેમનો ઉપદેશ સાંભળીને શાંત થયો અને તેમની પાસે માંસ આદિ ત્રણ પ્રકારના ત્યાગનું વ્રત ગ્રહણ કર્યું અને જીવન પર્યંત આદરપૂર્વક વ્રતનું પાલન કર્યું. આયુષ્યના અંતે સૌધર્મ સ્વર્ગમાં એક સાગરના આયુષ્યવાળો દેવ થયો અને ત્યાં સ્વર્ગની સુખસામગ્રીનો ઉપભોગ કરી સ્વર્ગનું આયુષ્ય પૂરું કરી અયોધ્યાનગરીમાં ભરતચક્રવર્તીનો પુત્ર મારીચકુમાર થયો.

ઋષભદેવની દીક્ષા સમયે ગુરુભક્તિથી પ્રેરાઈને મારીચકુમારે કચ્છ આદિ રાજાઓની સાથે દીક્ષા લીધી. ઘણો સમય તપશ્ચરણનો કલેશ અને ક્ષુધા આદિ પરિષદ સહન કર્યાં પરંતુ સંસારવાસની દીર્ઘતાના કારણે વસ્ત્ર ફળ આદિને ગ્રહણ કરવા લાગ્યો ત્યારે દેવતાઓએ કહ્યું કે નિર્ગ્રંથમાર્ગમાં એ ચાલી શકે નહિ. માટે અન્ય વેશ ગ્રહણ કરો! દેવોનું આ વચન સાંભળી પ્રબળ મિથ્યાત્વથી પ્રેરિત થઈને સાંખ્યમતના પરિવ્રાજકની દીક્ષા લીધી અને પરિવ્રાજક શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન પણ સ્વયં પ્રગટ થઈ ગયું.

તીર્થંકર ભગવાનની દિવ્યધ્વનિ સાંભળીને પણ સત્યધર્મ ગ્રહણ ન કર્યો. તેણે વિચાર્યું કે જે રીતે દાદા વૃષભદેવે પરિગ્રહોનો ત્યાગ કરીને ત્રણ લોકમાં ક્ષોભ ઉત્પન્ન કરવાનું સામર્થ્ય પ્રગટ કર્યું છે તેમ હું પણ સંસારમાં મારા વડે બીજો મત ચલાવી ઈન્દ્ર દ્વારા પૂજા પ્રાપ્ત કરું. આ પ્રકારે માન કષાયથી ખોટો માર્ગ ચલાવ્યો અને કપીલ આદિ શિષ્યોને ઘણો કાળ ઉપદેશ આપ્યો.

આયુષ્યના અંતે મરીને બ્રહ્મસ્વર્ગમાં દસ સાગરની સ્થિતિવાળો દેવ થયો. દેવનું આયુષ્ય પૂરું કરીને અયોધ્યામાં જટીલ નામે બ્રાહ્મણ થયો અને તાપસ થઈ પરિવ્રાજકનો મત ચલાવી આયુના અંતે મરીને સૌધર્મ સ્વર્ગમાં બે સાગરની સ્થિતિવાળો દેવ થયો. ત્યાંનું આયુ પૂર્ણ કરી સ્થૂણાગારનગરમાં પુષ્પમિત્ર નામનો બ્રાહ્મણ થયો. ત્યાં પણ પરિવ્રાજકનો મિથ્યામત ચલાવ્યો અને આયુના અંતે કષાયોની મંદતા હોવાથી મરીને સૌધર્મ સ્વર્ગમાં એક સાગરની સ્થિતિવાળો દેવ થયો. ત્યાંથી મરીને સૂતિકા નગરમાં અગ્નિસહ નામનો બ્રાહ્મણ થયો. ત્યાં પણ પહેલાંની માફક દીક્ષા લઈને પરિવ્રાજકનો મત ફેલાવ્યો. આયુના અંતે મરીને દેવ થયો. ત્યાં સાત સાગરની આયુ ભોગવી મરીને મંદિર નામના ગામે અગ્નિમિત્ર નામે બ્રાહ્મણ થયો. ત્યાં પણ પુરાણા પરિવ્રાજકની દીક્ષા લઈને પોતાનો સાંખ્યમત ચલાવ્યો. મરીને મહેન્દ્ર સ્વર્ગનો દેવ થયો. ત્યાં આયુ પૂર્ણ કરી

મંદિરનગરમાં ભારદ્વાજ નામનો જગત પ્રસિદ્ધ બ્રાહ્મણ થયો અને ત્રિદંડથી શોભીત અખંડ દીક્ષાનું આચરણ કરી મહેન્દ્ર સ્વર્ગમાં સાત સાગરની આયુષ્યે દેવ થયો. ત્યાંથી આયુ પૂર્ણ કરી કુમાર્ગને પ્રગટ કરવાના ફળસ્વરૂપ સમસ્ત અધોગતિઓમાં જઈને મહાન દુઃખો ભોગવ્યા.

આ રીતે ત્રસસ્થાવર યોનિઓમાં અસંખ્યાત વર્ષો પરિભ્રમણ કરી બહુ જ ખેદખિન્ન થયો અને તે પછી મગધદેશમાં રાજગ્રહીનગરમાં વેદોનો જાણનાર સ્થાવર નામનો બ્રાહ્મણ થયો અને પરિવ્રાજકમતની દીક્ષા લઈને મારીચ સમાન ખોટા માર્ગનો પ્રચાર કર્યો પણ કષાયમંદતાના કારણે મહેન્દ્ર સ્વર્ગમાં સાત સાગરની આયુવાળો દેવ થયો અને ત્યાંથી મરીને રાજગ્રહીનગરમાં વિશ્વભૂતિ રાજાનો વિશ્વનંદિ પુત્ર થયો.

રાજા વિશ્વભૂતિને વિશાખભૂતિ નામે નાનો ભાઈ હતો તેને વિશાખનંદ નામનો મૂર્ખ પુત્ર હતો. એક દિવસ રાજા વિશ્વભૂતિને વૈરાગ્ય થતાં નાના ભાઈ વિશાખભૂતિને રાજ્ય આપ્યું અને પુત્રને યુવરાજપદ આપી પોતે દીક્ષિત થયા.

એક દિવસ યુવરાજ વિશ્વનંદિ પોતાના સુંદર બાગમાં સ્ત્રીઓ સાથે ક્રિડા કરતો હતો તે જોઈ કાકાના પુત્ર વિશાખનંદે તે બાગ પોતાને આધિન કરવાની ભાવનાથી તેના પિતાને કહ્યું કે વિશ્વનંદિનો સુંદર બાગ છે તે મને આપો, અન્યથા હું દેશ છોડી ચાલ્યો જઈશ. આચાર્ય કહે છે કે જે ન્યાયથી વિરૂદ્ધ વિષયોનો ભોગ ઈચ્છે છે તે આગામી ભવોમાં થવાવાળા ભારી દુઃખોનો ભાર ઉપાડે છે.

પુત્રના મોહથી પિતા વિશાખભૂતિએ ભત્રીજા વિશ્વનંદિ સાથે માયાચાર કરી બીજા દેશમાં લડવા મોકલી પોતાના પુત્રને બાગ આપી દીધો. જ્યારે ભત્રીજો વિશ્વનંદિ યુદ્ધ જીતીને ઘેર આવ્યો ત્યારે પોતાના બાગમાં કાકાના પુત્રને રમતો જોયો ત્યારે વિશ્વનંદિ સમજી ગયો કે કાકાએ મને દગો દીધો! શું પોતાના પુત્ર માટે મારી પાસે બાગ માગ્યો હોત તો હું તુરત ન આપત! બાગ તે શું વસ્તુ છે? આની કુચેષ્ટા મારી સજ્જનતા ભંગ કરે છે એમ વિચારી કાકાના પુત્રને મારવા દોડે છે. કાકાનો પુત્ર ઝાડ ઉપર ચડી જાય છે તો વિશ્વનંદિ મૂળ સહિત ઝાડ ઉખેડી નાખે છે. કાકાનો પુત્ર પથ્થરના થાંભલા ઉપર ચડે છે તો વિશ્વનંદિ તે થાંભલાને ઉખેડી નાખે છે. કાકાનો પુત્ર ભાગે છે. ત્યારે વિશ્વનંદિએ કાકાના પુત્રને કહ્યું કે ડર નહિ. એટલું જ નહિ પણ તેને બોલાવીને બાગ પણ આપી દીધો.

તે પછી વિશ્વનંદિએ સંસારની દુઃખમય સ્થિતિનો વિચાર કરી સમ્ભૂત નામના ગુરુ પાસે જિનદીક્ષા ગ્રહણ કરી કેમકે નીચજનોથી કરાયેલો અપકાર પણ સજ્જનોને ઉપકારભૂત થાય છે. તે પછી કાકા વિશાખભૂતિને પણ પોતાના દોષનો પશ્ચાતાપ થાય છે કે મેં બહુ મોટું પાપ કર્યું છે; તેથી તેના પ્રાયશ્ચિતરૂપે પોતે પણ જિનદીક્ષા ગ્રહણ કરી.

ઘોર તપશ્ચરણ કરવાથી વિશ્વનંદિનું શરીર અત્યંત દુર્બળ થઈ ગયું હતું. એક વખત

મથુરાનગરીમાં આહાર માટે ગયા પણ પગ શક્તિહીન ડગમગતાં હતા તેમાં એક ગાય તોફાને ચડીને વિશ્વનંદિ મુનિને ધક્કો મારતાં તેઓ પડી ગયા. તે વખતે તેના કાકાનો દીકરો વિશાખનંદ જે ત્યાં આવેલ હતો તેણે વિશ્વનંદિ મુનિને પડતાં જોઈને મેણું માર્યું કે મને થાંભલો લઈને મારવા દોડેલ એ પરાક્રમ ક્યાં ગયું? તે સાંભળી મુનિને મનમાં ક્રોધ થયો ને મનમાં થયું કે એ મશ્કરીનું ફળ તું અવશ્ય પામીશ. અંતમાં નિદાન સહિત સંન્યાસમરણ કરી મહાશુક્રસ્વર્ગમાં દેવ થયો અને તેના કાકા વિશાખભૂતિ પણ મુનિ થઈને સમાધિમરણ કરી મહાશુક્રસ્વર્ગમાં દેવ થયા. બન્ને સોળ સાગરનું આયુષ્ય પૂરું કરી ત્યાંથી ચ્યુત થયા.

કાકા વિશાખભૂતિનો જીવ પોદનપુરમાં પ્રજાપતિ રાજાની જ્યાવતી રાણીથી વિજય નામનો બળભદ્ર પુત્ર થયો તેના પછી વિશ્વનંદિનો જીવ પ્રજાપતિ રાજાની બીજી રાણી મૃગાવતીને ત્રિપૃષ્ઠ નામનો પુત્ર થયો. તે હોનહાર અર્ધચક્રી હતો.

વિશાખનંદ (જે કાકાનો પુત્ર હતો તે જીવ) ઘણો કાળ સંસારમાં ભ્રમણ કરી વિજયાર્ધ પર્વત પર અલકાનગરીના મયૂરગ્રીવ રાજાની નિલાંજના રાણીનો અશ્વગ્રીવ નામનો પુત્ર થયો જે પ્રતિનારાયણ બન્યો.

વિજયાર્ધ પર્વત પરના રથનપૂર ચક્રવાલ નગરના જવલનજટી રાજાની વાયુવેગા રાણીને સ્વયંપ્રભા નામની સુંદર પુત્રી હતી, એ પુત્રીને ત્રિપૃષ્ઠ સાથે પરણાવી.

પ્રતિવાસુદેવ અશ્વગ્રીવને ગુપ્તચરો મારફત જાણ થઈ કે જવલનજટીએ પોતાની સુંદર પુત્રી ત્રિપૃષ્ઠને પરણાવી દીધી છે તે જાણીને ક્રોધિત થઈ ત્રિપૃષ્ઠ ઉપર ચડાઈ કરી. અનેક પ્રકારે સામસામુ યુદ્ધ થતાં અશ્વગ્રીવે સુદર્શનચક્ર ત્રિપૃષ્ઠ ઉપર ફેંક્યું. ચક્ર ત્રિપૃષ્ઠની પ્રદક્ષિણા કરી તેના હાથમાં બેઠું. પછી તે ચક્ર વડે ત્રિપૃષ્ઠે અશ્વગ્રીવની ગરદન કાપી નાખી. યુદ્ધમાં વિજય પામતાં, ત્રિપૃષ્ઠને અર્ધચક્રીનું પદ પ્રાપ્ત થયું. (ત્રિપૃષ્ઠના મોટાભાઈ વિજય બળભદ્ર તે અશ્વગ્રીવના પૂર્વભવના પિતા હતા અને આ ભવે પિતા-પુત્રને યુદ્ધ થયું).

ત્રિપૃષ્ઠ ઘણો કાળ રાજ્ય-લક્ષ્મીનો ઉપભોગ કરીને અતૃપ્તિના કારણે મરીને સાતમી નરકનો નારકી થયો. સાતમી નરકની ૩૩ સાગરોપમ સુધી મહાદુઃખવેદના ભોગવીને આયુ પૂર્ણ કરી સિંહગિરિ ઉપર સિંહ થયો અને ત્યાં પણ તીવ્ર પાપ કરીને રત્નપ્રભા નરકમાં એક સાગરની સ્થિતિના દુઃખો ભોગવી આયુ પૂર્ણ કરી હિમવત્ પર્વતના શિખર ઉપર સુશોભિત સિંહ થયો.

તે સિંહ એક વખત એક હરણને પકડી ખાઈ રહ્યો હતો તે સમયે દયાળુ અજીતજય નામના ચારણમુનિ અમીતગુણ નામના મુનિ સાથે આકાશમાં જઈ રહ્યાં હતા તેમણે સિંહને દેખતાં તીર્થંકરના વચનો યાદ આવતાં દયાથી આકાશથી ઉતરી તે સિંહ પાસે ગયા અને શીલા ઉપર બેસી જોરજોરથી ધર્મના વચનો કહેવા લાગ્યા. તેમણે કહ્યું હે મૃગરાજ! તેં પહેલાં ત્રિપૃષ્ઠના ભવમાં પાંચ ઈન્દ્રિયના સુંદર વિષયોનો અનુભવ કર્યો છે તે બધા વિષયોનું સુખ ભોગવવા છતાં સંતોષ થયો

નહિ અને સમ્યગ્દર્શન અને વ્રત રહિત મરણ કરી સાતમી નરકે ગયો અને નરકના ભયંકર દુઃખો તેત્રીસ સાગરોપમ સુધી ભોગવી, આયુ પૂર્ણ થતાં ત્યાંથી નીકળીને સિંહ થયો અને ત્યાં પ્રાણી હિંસા કરી માંસ ભક્ષણની કૂરતાથી મરીને પહેલી નરકે એક સાગરની સ્થિતિએ ગયો અને ત્યાંના ભયંકર દુઃખ ભોગવી, આયુ પૂર્ણ થતાં અહીં ફરીને સિંહ થયો. હજુ પણ કૂરતા કરી ભાવિ દુઃખ ભોગવવા ઉત્સાહ કરી રહ્યો છે! અરે! પાપી! તું અજ્ઞાનના પ્રભાવથી તત્ત્વને કાંઈ જણતો નથી! એ પ્રકારના મુનિરાજના વચનો સાંભળતાં સિંહને તુરત જાતિસ્મરણ થયું. સંસારના ભયંકર દુઃખોના ભયથી તેનું શરીર ધૂજવા લાગ્યું અને આંખમાંથી આંસુની ધારા ચાલી. આમ ઘણો વખત આંસુ ધારા નીકળતી જોઈ મુનિરાજને થયું કે તેના હૃદયમાં સમ્યક્ને સ્થાન દેવા માટે મિથ્યાત્વ નીકળી રહ્યું છે. જેને પૂર્વજન્મનું જ્ઞાન થયું છે એવા નિકટભવ્યને પશ્ચાતાપથી જે શોક થાય છે તે શોક સંસારમાં કોઈને થતો નથી.

મુનિરાજે જોયું કે સિંહનું હૃદય શાંત થયું છે તેથી કહ્યું કે તું પુરુરવા ભીલ હતો ત્યાંથી સૌધર્મનો દેવ થઈ દુર્મતિ મારીય થયો અને ત્યારે તે સન્માર્ગને દુષિત કરી કુમાર્ગની વૃદ્ધિ કરી ઋષભદેવ તીર્થકરના વચનોનો અનાદર કરી, તું સંસારમાં મહા દુઃખો ભોગવી ત્રસસ્થાવર યોનિઓમાં અસંખ્યાત વર્ષો સુધી ભ્રમણ કરતો રહ્યો. કોઈ કારણથી તે વિશ્વનંદિ પર્યાય પામી સંયમ ધારણ કર્યો પણ નિદાન કરીને ત્રિપૃષ્ઠ નારાયણ થયો.

હવે દસમાં ભવે તું ભરતક્ષેત્રનો અંતિમ તીર્થકર થઈશ તેમ મેં શ્રીધર તીર્થકર પાસે સાંભળેલ છે. હે બુદ્ધિમાન! આજથી તું સંસાર અટવીમાં રખડાવનાર મિથ્યામાર્ગથી વિરક્ત થઈ આત્મહિતના માર્ગમાં પ્રીતિ કર.

આ પ્રકારના મુનિરાજના વચનો હૃદયમાં ધારીને સિંહે બન્ને મુનિરાજની ભક્તિભાવથી પ્રદક્ષિણા કરી વારંવાર પ્રણામ કર્યાં અને કાળલબ્ધિ મળી જવાથી તુરત સમ્યગ્દર્શન ગ્રહણ કરી મન સ્થિર કરી શ્રાવકના વ્રત ગ્રહણ કર્યાં. મુનિરાજના વચનો સાંભળી સિંહની કૂરતા દૂર થઈ, દયાનો પ્રવેશ થયો. કેમકે કાળનું બળ (વર્તમાન યોગ્યતા) પ્રાપ્ત થયા વિના એવો કોણ છે કે શત્રુને (મોહને) દૂર કરી શકે?

મરેલ સિંહ હોય તેમ જાણી શિયાળીયા બટકા ભરી માંસ ખાતા હતા છતાં સિંહ નિશ્ચળ રહ્યો. માંસ સિવાય અન્ય આહાર સિંહનો ન હોવાથી અનાહારવ્રત ગ્રહણ કર્યું. આચાર્ય કહે છે કે નિરાહારવ્રત કર્યું તેનાથી વિશેષ શું સાહસ હોય શકે? તિર્યચોને સંયમાસંયમથી આગળ વ્રત હોઈ શકે નહિ, નહિતર તો તે અવશ્ય મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી લેત! સિંહ બધા જીવો માટે એવો શાંત થઈ ગયો હતો કે માત્ર ચિત્રામનો સિંહ હોય તેમ દેખાતો હતો!

આ રીતે સમાધિમરણ કરી સિંહ મૃત્યુ પામી સૌધર્મ સ્વર્ગમાં સિંહકેતુ નામનો દેવ થયો, ત્યાં બે સાગરની સ્થિતિ સુધી સ્વર્ગના સુખ ભોગવી ધાતકીખંડમાં કનકપ્રભનગરના કનકપુંજ વિદ્યાધરનો કનકોજલવ નામે પુત્ર થયો. એક દિવસ પોતાની કનકવતી સ્ત્રી સાથે મંદગિરિ પર્વત

પર ગયા હતા ત્યાં પ્રિયમિત્ર નામના અવધિજ્ઞાની મુનિના દર્શન થયા. તેમની પાસે ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળી સંસારથી વિરક્ત થઈ જિનદીક્ષા લીધી અને તપશ્ચરણ કરી અંત સમયે સન્યાસ મરણ કરી સાતમાં સ્વર્ગનો દેવ થયો. ત્યાં તેર સાગર સુધી સ્વર્ગના સુખ ભોગવી આયુ પૂર્ણ કરી જંબુદ્વિપના સાતેક નગરના રાજા વજ્રસેનનો હરિષેણ નામે પુત્ર થયો. કેટલોક સમય રાજ્યભોગ ભોગવી સંસારસુખને અસાર જાણી શ્વેતસાગર મુનિ પાસે દીક્ષા લઈ તપશ્ચરણ આદિ કરી આયુના અંતે મહાશુક સ્વર્ગમાં દેવ થયો. ત્યાં સોળ સાગરની આયુ પ્રમાણે સ્વર્ગના સુખ ભોગવી ત્યાંથી ચ્યુત થઈ ધાતકીખંડની પુંડરીકિણી નગરના રાજા સુમિત્ર અને રાણી મનોરમાને પ્રિયમિત્ર નામનો પુત્ર થયો. ત્યાં ચક્રવર્તીપણાના સુખ ભોગવી ક્ષેમંકર જિનેન્દ્રનો ઉપદેશ સાંભળી સંસારના સર્વ પદાર્થોની અનિત્યતા જાણી રાજ્યનો ભાર સર્વમિત્ર પુત્રને સોંપી, સંસારથી વિરક્ત થઈ, જિનદીક્ષા લઈ મહાવ્રત આદિનું પાલન કરી, આયુના અંતે સહસ્રાગાર સ્વર્ગમાં સૂ્યપ્રભ નામે દેવ થયો. અઢાર સાગરની આયુના દેવી ભોગ ભોગવી વીજળીના જબકારાની જેમ આયુ પૂર્ણ કરી જંબુદ્વિપના છત્રપુર નગરના નંદીવર્ધન રાજાની વીરવતી નામની સ્ત્રીનો નંદ નામનો સજ્જન પુત્ર થયો. અભિલાષીત રાજ્યનો ઉપભોગ કરી, રાજ્યની નિસારતા જાણી, વિરક્ત થઈ પ્રોષ્ટિલ નામના મુનિરાજ પાસે સંયમ લીધો અને તુરત અગિયાર અંગનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું અને તીર્થંકર પ્રકૃતિના બંધનું કારણ દર્શનવિશુદ્ધિ આદિ સોલહકારણ ભાવનાનું ચિંતવન કરી તીર્થંકર પ્રકૃતિનો બંધ કર્યો. આયુના અંતે સન્યાસ ધારણ કરી અચ્યુત સ્વર્ગમાં પુષ્પોત્તર વિમાનમાં બાવીશ સાગરની સ્થિતિએ મોટા ઈન્દ્ર થયા. જ્યારે સ્વર્ગની છ માસની આયુ બાકી રહી ત્યારે કુંડલપુર નગરના સિદ્ધાર્થ રાજાના આંગણામાં સાડાસાત કરોડ રત્નોની મોટી ધારા વરસવા લાગી. અષાડ સુદી છટ્ટના રાણી ત્રિશલા રત્નના પલંગ પર સુતા હતા ત્યારે રાત્રિનાં ચોથા પ્રહરના અંતે સોળ સ્વપ્નો આવ્યા અને તે પછી મુખમાં પ્રવેશ કરતાં હાથીને દેખ્યો.

સવારની ક્રિયા કરી રાણીએ રાજા સિદ્ધાર્થ પાસે જઈને સ્વપ્નોની વાત કરી અને રાજાએ તેના ફળની વાત કરી તે સાંભળતાં તે જ સમયે પુત્રની પ્રાપ્તિ સમાન આનંદ થયો. તે પછી નવમાસ પૂર્ણ થતાં ચૈત્ર સુદ તેરશના દિવસે પુત્રનો જન્મ થતાં આકાશથી આનંદના આંસુઓ સમાન પુષ્પવૃષ્ટિ થઈ અને ત્રણ લોકમાં આનંદ છવાઈ ગયો. સ્વર્ગથી સૌધર્મઈંદ્ર પોતાની સાત પ્રકારની સેના લઈને આવ્યા અને બાળતીર્થંકરને સુમેરૂપવત પર અભિષેક કરવા લઈ ગયા. અભિષેક કરીને માતાને બાળપ્રભુ સોંપી આનંદ નામનું આશ્ચર્યકારી નાટક કર્યું. પ્રભુને ભોગ—ઉપભોગની સામગ્રી ઈન્દ્ર દ્વારા નિરંતર આવે છે. બાળપ્રભુની વયના દેવકુમારો પ્રભુ સાથે રમે છે.

પાર્શ્વનાથ તીર્થંકર પછી બસો વર્ષે મહાવીરે જન્મ લીધો. તેઓની બહોંતેર વર્ષની આયુ હતી ને સાત હાથ ઊંચું શરીર સર્વ લક્ષણોથી સુશોભિત હતું.

એક વખત સંજય અને વિજય નામના બે ચારણઋદ્ધિધારી મુનિને કોઈ વિષયમાં સંદેહ

ઉત્પન્ન થતાં મહાવીરના દર્શન થવા માત્રથી તેમનો સંદેહ દૂર થઈ ગયો તેથી તેમણે તેનું સન્મતિ નામ રાખ્યું.

એક દિવસ ઈન્દ્રની સભામાં ચર્યા ચાલતાં વર્ધમાનસ્વામી બધાથી શૂરવીર છે તેમ કહેતાં સંગમ નામનો દેવ પરીક્ષા કરવા માટે આવ્યો. મહાવીર અનેક રાજકુમારોની સાથે એક વૃક્ષ ઉપર ચડીને રમતાં હતાં ત્યારે સંગમદેવે મોટા સર્પનું રૂપ લઈ મૂળથી છેડા સુધી ઝાંડને વીંટળાઈ ગયો તે જોઈને અન્ય બાળકો ભયભીત થઈ વૃક્ષથી નીચે કુદકા મારી ભાગી થયા. તે સર્પ લહલહાતી એકસો જીભથી મહા ભયંકર દેખાતો હતો. મહાવીર નિર્ભય થઈને તેના ઉપર ક્રિડા કરતાં હતાં જેમ માતાના પલંગ ઉપર ક્રિડા કરે તેમ, તે જોઈ સંગમદેવ ખુશી થયો અને કુમારની સ્તુતિ કરીને મહાવીર નામ રાખી પોતાના સ્થાને ગયો.

એક દિવસ મહાવીરને પૂર્વભવનું જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પ્રગટ થતાં સંસારથી વિરક્ત થયા. તે સમયે લોકાંતિકદેવોએ આવીને પ્રભુના વૈરાગ્યની અનુમોદના કરી. સૌધર્મેન્દ્ર આદિ દેવોએ આવીને ભગવાનનો દીક્ષાકલ્યાણ પૂજાભક્તિ આદિથી ઉજવ્યો અને વીરપ્રભુને પાલખીમાં બેસારી વનમાં લઈ ગયા. પ્રભુએ વસ્ત્રાભરણ ઉતારી કેશલોચ કરી માગશર વદી ૧૦ના દીને તેલાનો નિયમ કરી સંયમ ધારણ કર્યો.

પારણા માટે ભગવાન વનથી નીકળ્યા અને કુલગામની નગરીમાં કુલ નામના રાજાએ અત્યંત ઉલ્લાસથી નવધાભક્તિથી આહારદાન દીધું. દેવોએ પંચાશ્ચર્ય વૃષ્ટિ કરી. ભગવાન એકાંત સ્થાનમાં તપ કરવા લાગ્યા.

એક વખત ભગવાન ઉજ્જયિનીના અતિમુક્તક સ્મશાનમાં પ્રતિમાયોગધારી બિરાજમાન થયેલાં તે વખતે મહોદય નામના રુદ્રે દુષ્ટતાથી ઘેર્યની પરીક્ષા કરવા અનેક પ્રકારથી ભગવાન ઉપર ભયંકર ઉપદ્રવો કર્યા. પરંતુ વીરપ્રભુ વિચલીત થયા નહિ તેથી રુદ્રે અનેક પ્રકારથી ભક્તિ કરી નૃત્ય કરી દ્વેષ ભાવ છોડી ભગવાનને મહિત અને મહાવીર એવા બે નામ આપ્યા.

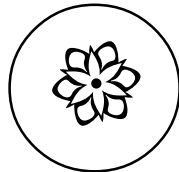
ભગવાન મહાવીરને છઠ્ઠા અવસ્થામાં બાર વર્ષ ગયા. એક દિવસ ઋજુકુલા નદીના કિનારે મનોહર વનમાં રત્નમયી શીલા ઉપર શાલ વૃક્ષ નીચે બેલાનો નિયમ લઈ પ્રતિમાયોગથી બિરાજમાન થયા. વૈશાખ સુદ દસમીના પરિણામોની વિશુદ્ધતા વધારતાં ક્ષપકશ્રેણી ઉપર આરૂઢ થયા. તે સમયે શુકલધ્યાનના બળથી ચાર ઘાતિયાકર્મનો નાશ કરી કેવળજ્ઞાનથી સુશોભિત થયા. તુરત ઈન્દ્રોએ આવીને કેવળજ્ઞાનની પૂજા કરી જ્ઞાનકલ્યાણ ઉજવ્યો અને સમવસરણની અદ્ભુત રચના કરી. છાસઠ દિવસ સુધી દિવ્યધ્વનિ છૂટી નહિ તેથી ઈન્દ્રે અવધિજ્ઞાનથી જાણીને પાત્ર જીવ ગૌતમ બ્રાહ્મણને ભગવાન પાસે લાવ્યા અને ભગવાનનો અતિશય દેખી ગૌતમનું અભિમાન ગળી ગયું અને તેને તુરત સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પ્રગટ થયા. સાત પ્રકારની ઋદ્ધિ પ્રગટ થઈ. પ્રભુની દિવ્યધ્વનિ છૂટી. ગૌતમસ્વામિએ ગણધર પદને પામી બાર અંગ ચૌદ પૂર્વની રચના કરી. ગૌતમસ્વામિ આદિ અગીયાર ગણધરો થયા.

ભગવાનના સમવસરણમાં અવધિજ્ઞાની, મનઃપર્યયજ્ઞાની, કેવળજ્ઞાની, વિક્રિયા-ઋદ્ધિધારી આદિ ચૌદ ઉજાર મુનીશ્વરોની સંખ્યા હતી. ચંદના આદિ છત્તીશ ઉજાર આર્યિકા હતી. એક લાખ શ્રાવક અને ત્રણ લાખ શ્રાવિક હતી. અસંખ્યાત દેવદેવી હતા અને સંખ્યાત તિર્યચો હતાં. બધા મળી ભગવાનની વાણી સાંભળતાં હતાં.

કારતક વદ અમાસ (ગુજરાતી આસો વદી અમાસ) પાવાપુરીથી પ્રભુ નિર્વાણ-મોક્ષ પામ્યા. ઇન્દ્રોએ આવીને નિર્વાણકલ્યાણ ઉજવ્યો. ત્યારથી દીપાવલી મહોત્સવ ઉજવાઈ રહ્યો છે.

[ભગવાન મહાવીર સ્વામીના એક કોડાકોડી સાગરોપમની કથા વાંચતાં ભવ્ય જીવોને વૈરાગ્ય અને પુરુષાર્થની પ્રબળ પ્રેરણા મળે તેવું છે. તદુપરાંત કૃપાળુ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના કમબદ્ધ-પર્યાય, યોગ્યતા, નિમિત્તનું અર્કિચિત્પણું, ઉપાદાનકારણની પ્રભુતા, દ્રવ્યદૃષ્ટિના વિષયભૂત-પર્યાયવેષથી નિર્લેપ-દ્રવ્યસ્વભાવ અને તેનું સામર્થ્ય આદિ ગહન સિદ્ધાંતો આ કથા દ્વારા સરળપણે સમજી શકાય છે. તીર્થંકર ઋષભદેવદાદાનું પ્રબળ ધર્મનિમિત્ત પામવા છતાં મારીયનો જીવ યોગ્યતાના અભાવે કોડાકોડી સાગર રખડ્યો અર્થાત્ જીવની સ્વયં યોગ્યતા ન પાકે ત્યાં સુધી તીર્થંકરદાદા પણ કાંઈ હિત કરી દેતાં નથી, તેમ જ ઉપાદાનમાં નિમિત્ત અર્કિચિત્ કર છે એ વાત પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી વારંવાર ફરમાવે છે તે આ કથા દ્વારા સરળતાથી સમજાય છે. વળી, યોગ્યતા તૈયાર થતાં એટલે કે ઉપાદાનનો કાળ પાકતાં નિમિત્ત સામે ચાલીને આવે છે—મુનિરાજ આકાશમાર્ગેથી ઊતરીને સિંહને સંબોધે છે. યોગ્યતા તૈયાર થતાં સિંહ મુનિરાજનું સંબોધન પામી સમ્યક્ત્વ પામે છે—એ, ‘યોગ્યતા સર્વત્ર શરણમ્’ એ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીની મહાન પ્રરૂપણાને જ જાહેર કરે છે. વળી, પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી વારંવાર કહેતાં કે જ્ઞાયક તો સદાય જ્ઞાયક જ છે, તેને સંસારની ગંધ પણ નથી લાગી કે રાગની પણ તેમાં બિલકુલ ગંધ નથી. એ બધા ભાવો તો પાણીમાં ઉપર તરતાં તેલના ટીપાંની જેમ જ્ઞાયકથી તદ્દન ભિન્ન હોવાથી દ્રવ્યસ્વભાવ તો સદાય એવો ન એવો જ છે—એ વાત પુરુરવા ભીલના ભવોની આ કથાથી સ્પષ્ટ સમજાય છે. પૂજ્ય બહેનશ્રી પણ કહે છે કે જ્ઞાયક ભાવને કોઈ પર્યાયવેષ નથી એ મૂળભૂત સિદ્ધાંત આ કથા દ્વારા સ્પષ્ટ સમજાય છે.]

—ઉત્તરપુરાણમાંથી ટૂંકસાર

સગર ચક્રવર્તીનો વૈરાગ્ય

દેવોથી પૂજિત ભગવાન જિનેન્દ્રનાથને નમસ્કાર કરીને બીજા ચક્રવર્તી સગરનું વૈરાગ્ય-પ્રેરકચરિત્ર કહે છે.

જંબૂદ્વીપના પ્રસિદ્ધ તથા સુંદર વિદેહક્ષેત્રની પૂર્વદિશામાં સીતાનદીની પશ્ચિમ તરફ વત્સકાવતી નામનો એક દેશ છે. તેની રાજધાની પૃથિવીનગરના રાજાનું નામ જયસેન હતું. જયસેનની રાણી જયસેના હતી. તેમના રતિષેણ તથા ધૃતિષેણ નામના બે પુત્રો હતા. બન્ને ભાઈ સુંદર તથા ગુણવાન હતા. રતિષેણ અચાનક મરી ગયો. રાજા જયસેન પુત્રના શોકથી દુઃખી થઈ ધૃતિષેણને રાજ્ય આપી મારુત તથા મિથુન રાજા સાથે યશોધરમુનિ પાસે દીક્ષા લઈ મુનિ થઈ ગયા. ઘણાં દિવસો સુધી તેઓએ તપસ્યા કરી. સન્યાસ સહિત શરીર છોડી સ્વર્ગમાં મહાબલ નામના દેવ થયા. તેમની સાથે મારુતે દીક્ષા લીધેલી તે પણ તે જ સ્વર્ગમાં મણિકેતુ નામનો દેવ થયો. એક દિવસ બંનેએ રમુજ કરતાં ધર્મપ્રેમથી પ્રતિજ્ઞા કરી કે આપણા બેમાંથી જે પહેલાં મનુષ્ય-જન્મ ધારણ કરે તેને સ્વર્ગમાં રહેવાવાળો દેવ જઈને સમજાવે તથા સંસારથી ઉદાસીનતા કરાવી જિનદીક્ષા સન્મુખ કરે.

મહાબલની આયુ ૨૨ સાગરની હતી. ઈચ્છીત સ્વર્ગસુખ ભોગવી આયુના અંતે પુણ્ય-પ્રભાવથી તે અયોધ્યાના રાજા સમુદ્ર-વિજયની રાણી સુકતાને ‘સગર’ નામનો પુત્ર થયો. તેની ઉંમર ૭૦ લાખ વર્ષોની હતી. તેના સોના સમાન ચમકતાં શરીરની ઊંચાઈ સાડાચારસો ધનુષ અર્થાત્ ૧૫૭૫ હાથની હતી. તેની અનુપમ સુંદરતા જોઈ સૌ ખુશ થતાં હતાં. સગરે રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરી પૃથ્વીના છ ખંડ જીતી લીધા; પોતાના બાહુબલથી બીજા ચક્રવર્તીનું માન મેળવ્યું.

એક સમયે સિદ્ધવનમાં ચતુર્મુખ મહામુનિને કેવળજ્ઞાન થયું. સ્વર્ગના દેવ વિદ્યાધર તથા રાજા-મહારાજા તેમની પૂજા માટે આવ્યા. સગરચક્રી પણ ભગવાનના દર્શન માટે આવ્યા હતા.

સગરને આવ્યા જોઈ મણિકેતુએ કહ્યું કે રાજરાજેશ્વર! શું અચ્યુત સ્વર્ગની વાત યાદ છે? જ્યાં તમે અને મેં પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે આપણા બન્નેમાંથી જે પહેલાં મનુષ્યજન્મ લેશે તેને સ્વર્ગનો દેવ જઈને સમજાવશે તથા સંસારથી ઉદાસીન કરી તપસ્યા સન્મુખ કરશે. તમે ઘણો સમય સુધી રાજ્યસુખ ભોગવ્યું. હવે તેને છોડવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. વિષયભોગ દુઃખનું કારણ તથા સંસારમાં રખડવાનું કારણ છે. તમે સ્વયં બુદ્ધિમાન છો. વિશેષ હું શું સમજાવી શકું? મેં તો મારી પ્રતિજ્ઞા પાલન કરવા માટે તમને વિનંતી કરી છે. મને પૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે તમે આ ક્ષણભંગુર વિષયોથી વિરક્ત થઈ જિનભગવાનનો પરમ પવિત્ર તપોમાર્ગ સ્વીકાર કરશો.

મણિકેતુના આ ઉપદેશની પુત્રમોહી સગર પર કાંઈ અસર ન થઈ. મણિકેતુએ જોયું કે આ સાંસારિક માયાજાળમાં એટલો ફસાયેલો છે કે તેને વિષયભોગથી વંચિત કરવો મુશ્કેલ જ નહીં

અસંભવ છે. આગળ જોઈશું. આમ વિચાર કરી મણિકેતુ પોતાના સ્થાને ચાલ્યો ગયો. કાળલબ્ધિ વિના કલ્યાણ કેવી રીતે થાય?

થોડા સમય બાદ મણિકેતુના મનમાં ફરી એકવાર વિચાર આવ્યો કે હવે બીજા પ્રયત્નથી સગરને તપસ્યા સન્મુખ કરવો જોઈએ. પછી ચારણમુનિનો વેષ બનાવીને સગરના જિનંદિરમાં આવ્યો અને ભગવાનના દર્શન કરી ત્યાં જ રહી ગયો. તેની નાની ઉંમર અને સુંદરતા જોઈ સગરને ખૂબ આશ્ચર્ય થયું. સગરે પૂછ્યું કે મુનિરાજ! તમે આ નાની ઉંમરમાં હજી સંસારનું કાંઈ સુખ નથી જોયું તો આવા કઠિન યોગને શા માટે ધારણ કર્યો છે? મને તો તમને યોગી જોઈને ખૂબ આશ્ચર્ય થઈ રહ્યું છે. મુનિવેષી મણિકેતુએ જવાબ આપ્યો કે મારો વિશ્વાસ છે કે સંસારમાં સુખ છે જ નહિ. જ્યાં જોઉં છું ત્યાં દુઃખ અને અશાંતિ જ નજરે પડે છે.

આ જુવાની પળભરમાં વિજળીની જેમ ચમકીને અદૃશ્ય થઈ જશે. આ વિષયભોગ સાપ સમાન ભયંકર છે. સંસારરૂપી અથાગ સમુદ્ર નાના પ્રકારના દુઃખરૂપી જળચર જીવોથી ભરેલો છે જેને પાર કરવો જીવો માટે દુષ્કર છે. તો પુણ્યથી જો આ શરીર મળ્યું છે તેને આ અથાગ સમુદ્રમાં ડૂબી જવા દઈએ કે જિનેન્દ્ર ભગવાનના બતાવેલા તપરૂપી નાવ દ્વારા તેને પાર કરવાનો યત્ન કરીએ? હું તો આ અસાર સંસારથી પાર થવાનો પ્રયત્ન કરવો એ મારું કર્તવ્ય તથા દુર્લભ મનુષ્યદેહ મળ્યાનું ફળ સમજું છું. તમને પણ આ જ સલાહ આપું છું. આ નાશવાન માયા-મમતાને છોડી ક્યારેય પણ નાશ ન થવાવાળી મોક્ષલક્ષ્મીનો યત્ન કરો. મણિકેતુએ ઘણાં દૈષ્ટાંતોથી સગરને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો. પરંતુ બધું જાણતાં હોવા છતાં પુત્રપ્રેમવશ તે સંસાર છોડી ન શક્યો. મણિકેતુને બહુ દુઃખ થયું કે સગરને હજી પણ સંસારની તુચ્છતા નથી આવતી, ઊલટું એમાં જ ફસાતો જાય છે. લાચાર થઈ તે સ્વર્ગમાં પાછો ચાલ્યો ગયો.

એક દિવસ સગર રાજસભામાં સિંહાસન પર બેઠા હતાં. તે સમયે તેના પુત્રોએ આવીને પ્રાર્થના કરી કહ્યું કે પિતાજી! અત્યાર સુધી તમારી આજ્ઞાનુસાર અમે લોકોએ ભોગ ભોગવ્યા પણ હવે તમે અમને કોઈ કાર્ય સોંપો. સગરે એમનો આગ્રહ જોઈને કહ્યું કે મારી ઈચ્છા નથી કે તમને કોઈ કષ્ટ પડે, પરંતુ તમારી ઈચ્છા છે એટલે એક કામ બતાવું છું કે શ્રીમાન ભરત સમ્રાટે કૈલાસ પર્વત પર ચોવીસ તીર્થકરોના ચોવીસ મંદિર બનાવ્યા છે તે બધા સોનાના છે તથા તેમાં બેસુમાર ધન ખર્ચ થયો છે. તેમાં જે ભગવાનની પવિત્ર પ્રતિમાઓ છે તેની રક્ષા કરવી બહુ જરૂરી છે એટલે તમે કૈલાસની ચારે તરફ એક ઊંડી ખાઈ ખોદીને તેમાં ગંગાનું પાણી ભરી દો જેથી કોઈ પણ મંદિરોને નુકશાન ન પહોંચાડી શકે.

સગરના પુત્રો પિતાની આજ્ઞા સાંભળી ખુશ થયા. નમસ્કાર કરી બહુ ઉત્સાહથી કામ માટે ચાલી નીકળ્યા. કૈલાસ પર પહોંચીને કેટલાય વર્ષોના કઠિન પરિશ્રમથી ચક્રવર્તીના દંડરત્નની સહાયતાથી પોતાના કાર્યમાં પૂર્ણ સફળતા મેળવી.

હવે તે મણિકેતુની તરફ નજર કરીએ. જે સમયે સગરના સાઈઠ હજાર પુત્રો ખાઈ ખોદીને

ગંગાનો પ્રવાહ લાવવા માટે હિમવાન પર્વત પર ગયા તથા દંડરત્ન દ્વારા પર્વત તોડવા માટે તેના પર ચોટ મારી તે સમયે મણિકેતુએ એક મહાવિષધર સર્પનું રૂપ ધારણ કરી, જેની હુંકાર માત્રથી માઈલો દૂરના જીવજંતુ મરીને ભસ્મ થઈ જાય તેવી પોતાની ઝેરીલી હવા છોડી. જોતજોતામાં તો બધા પુત્રો મૂર્છિત થતાં મર્યા સમાન થઈ ગયા.

સત્પુરુષો બીજાની ભલાઈ કરવા તેનું જ (સાંસારિક) અહિત કરીને તેને જ (આત્મિક) હિત તરફ લગાવે છે. મંત્રીઓને પુત્રોનાં મરવાની ખબર પડી તેઓએ રાજાને વાત ન કરી, કારણ કે પુત્રમરણના મહા દુઃખને રાજા સહન નહિ કરી શકે. ત્યારે મણિકેતુ બ્રાહ્મણનું રૂપ ધારણ કરી સગર પાસે આવ્યો, દુઃખ સાથે રોતાં રોતાં બોલ્યો, રાજાધિરાજ! આપ જેવા ન્યાયપ્રિય રાજાના હોવા છતાં મને અનાથ થવું પડ્યું. મારી આંખોનો એક માત્ર તારો, પાપી લોકો જબરદસ્તી મારાથી છીનવીને લઈ ગયા. મને ઘર ઘરનો ભિખારી બનાવ્યો તેનાથી મોટું દુઃખ ક્યું હશે? પ્રભુ! આજે દુષ્ટોએ મને બે-મોત માર્યો છે. તમે મારી રક્ષા કરો.

સગરે તેને આશ્વાસન આપી કહ્યું, બ્રાહ્મણદેવ! ડરો નહિ, વાત શું છે તે મને કહો, હું તમારું દુઃખ દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરીશ. બ્રાહ્મણે કહ્યું, મહારાજ શું કહ્યું? કહેતાં મારી છાતી ફાટી જાય છે એમ કહીને તે રોવા લાગ્યો. ચક્રવર્તીને એથી ખૂબ દુઃખ થયું. તેણે આગ્રહ કરવાથી બ્રાહ્મણ રૂપધારી મણિકેતુએ કહ્યું અચ્છા! તો મારી દુઃખ કહાની સાંભળો. મારો એક પુત્ર હતો જે મને કમાવીને ખવડાવતો પીવડાવતો હતો પરંતુ આજે મારું ભાગ્ય ફૂટી ગયું, તેને કાળ નામનો લૂંટારો જબરદસ્તી મારા હાથોથી છીનવીને લઈ ગયો, હું ખૂબ રડ્યો, કલ્પાંત કર્યું, દયાની ભીખ માંગી પણ તે પાપીએ મારી તરફ આંખ ઊંચી કરીને જોયું પણ નહીં. તમે મારા પુત્રને તે પાપી પાસેથી છોડાવીને લઈ આવો. નહિ તો મારા પ્રાણ નીકળી જશે.

સગરને કાળ લૂંટારાનું નામ સાંભળીને હસવું આવ્યું. તેણે કહ્યું બ્રાહ્મણદેવ! તમે બહુ ભોળા છો. ભલા, જેને કાળ લઈ જાય એ શું પાછો જીવતો આવી શકે? કાળ તો પોતાનું કાર્ય કરતો જાય છે. ચાહે કોઈ બુઢ્ઢા હોય, જવાન હોય કે બાળક, બધા પ્રત્યે તેને સમાનભાવ છે. તમે તો તમારા પુત્ર માટે રડો છો પણ તે જલદી તમને પણ લઈ જશે. તમે જો તેનાથી તમારી રક્ષા કરવા ઈચ્છતા હો તો મુનિ થઈ જાવ.

હા, મહારાજ! એક જરૂરી વાત કરતા તો હું ભૂલી ગયો. ક્ષમા કરો. જ્યારે હું રસ્તામાં આવી રહ્યો હતો તો લોકો આપસમાં વાતો કરી રહ્યા હતા કે મહારાજના પુત્રો કૈલાસ પર્વતની રક્ષા માટે ખાઈ ખોદવા ગયા હતા તે બધા એકી સાથે સર્પના વિષથી મરી ગયા. બ્રાહ્મણનું કહેવું પૂરું ન થયું ત્યાં તો સગર મૂર્છિત થઈને નીચે પડી ગયો. આવા ભયંકર સમાચાર સાંભળીને કોને મૂર્છા ન આવે? ઉપચારોથી સગરને હોશમાં લાવ્યા ત્યારબાદ મોકો જોઈને બ્રાહ્મણ વેષધારી મણિકેતુએ આવી સંસારની દશા બતાવીને ખૂબ ઉપદેશ આપ્યો. આ વખતે પ્રયત્ન સફળ થયો. સગરે ભગીરથને રાજ્ય આપી દેઢધર્મકેવળી પાસે દીક્ષા લઈ લીધી જે સંસારચક્રથી છોડવવાવાળી છે.

સગરે દીક્ષા લીધા બાદ મણિકેતુ કૈલાસ પર્વત પર પહોંચ્યો અને સગરના પુત્રોને માયાગતિથી સચેત કરી બોલ્યા સગરપુત્રો! તમારા મૃત્યુના સમાચાર સાંભળી તમારા પિતાને અત્યંત દુઃખ થયું તથા સંસારને અસાર સમજી તે સાધુ થઈ ગયા છે. મહારાજે દીક્ષા લીધા બાદ હું તમને શોધવા નીકળ્યો છું, સારુ થયું તમે મને મળી ગયા. હવે તમે રાજધાનીમાં જલદી ચાલો.

પોતાના પિતા દીક્ષિત થઈ ગયાની વાત સાંભળીને સગરપુત્રોએ મણિકેતુને કહ્યું કે બ્રહ્મ! તમે જાઓ, હવે અમે ઘેર નહીં આવીએ. અમારા માટે પિતાશ્રીએ રાજપાટ છોડીને મુનિ થઈ ગયા તો શું અમો આરામ ભોગવીએ? પૂજ્ય પિતાશ્રીએ જે માર્ગને ઉત્તમ સમજી ગ્રહણ કર્યો છે તે જ માર્ગ અમારા માટે અનુકરણીય છે. તમે કૃપા કરીને ભાઈ ભગીરથને કહેજો કે તે અમારા માટે ચિન્તા ન કરે. બ્રાહ્મણને કહીને તે બધા ભાઈઓ દેઢધર્મકેવળી ભગવાનના સમવસરણમાં આવ્યા અને પિતાની જેમ દીક્ષા લઈને મુનિ થઈ ગયા.

ભગીરથને ભાઈઓનો વૃત્તાંત સાંભળીને વૈરાગ્ય થયો, તેની ઈચ્છા પણ યોગી બનવાની થઈ પરંતુ રાજ્યનો ભાર તેના ઉપર હોવાથી તે દીક્ષા ન લઈ શક્યો. મુનિઓથી જિનધર્મનો ઉપદેશ સાંભળી શ્રાવકોના વ્રત ધારણ કર્યા. મણિકેતુના બધા કાર્યો સફળ થઈ ગયા ત્યારે તે પ્રગટ થયો અને તે નવદિક્ષિત મુનિઓને નમસ્કાર કરી બોલ્યા, મેં તમારો બહુ મોટો અપરાધ કર્યો છે. તમે લોકો જૈનધર્મના સાચા તત્વના જ્ઞાની છો એટલે આ સેવકને ક્ષમા કરો. ત્યારબાદ મણિકેતુએ પૂર્વની ઘટના કહી સંભળાવી, સાંભળીને તેમને ખૂબ જ પ્રસન્નતા થઈ અને કહ્યું કે દેવરાજ! આમાં તમારો શો અપરાધ છે કે જેની તમને ક્ષમા કરીએ! તમે તો અમારા ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે. જેના માટે અમે તમારા ઋણી છીએ. મિત્રના સંબંધે તમે જે કાર્ય કર્યું છે એ કરવા માટે તમારા સિવાય કોણ સમર્થ છે અર્થાત્ કોઈ નથી. તમે જિનભગવાનના સાચા ભક્ત છો. સગરપુત્રોનો આ રીતે સંતોષપૂર્વક ઉત્તર સાંભળી મણિકેતુ ખૂબ પ્રસન્ન થયા. પછી તેમને નમસ્કાર કરી સ્વર્ગમાં ચાલ્યા ગયા. આ મુનિસંઘ વિહાર કરતાં સંમેદશિખરજી આવ્યો. ત્યાં જ કઠીન તપસ્યા કરી શુક્લધ્યાનના પ્રભાવથી નિર્વાણ પ્રાપ્ત કર્યું.

ભગીરથે પોતાના ભાઈઓએ મોક્ષ પ્રાપ્ત કર્યાના સમાચાર જાણ્યા તો તેને પણ વૈરાગ્ય થઈ ગયો. વરદત્ત પુત્રને રાજ્ય સોંપી કૈલાસ પર્વત પર જઈને શિવગુપ્ત મુનિરાજ પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. મુનિ થઈને ભગીરથે ગંગાતટ પર ક્યારેક પ્રતિમાયોગથી, ક્યારેક આતાપનયોગથી અલગ પ્રકારના આસનો દ્વારા ઘોર તપસ્યા કરી. તેની તપસ્યાથી પ્રસન્ન થઈ દેવતાઓએ ક્ષીરસમુદ્રના જળથી ભગીરથના ચરણનો અભિષેક કર્યો. તે અભિષેકના જળનો પ્રવાહ ગંગામાં ગયો. ત્યારથી ગંગા તીર્થરૂપમાં પ્રસિદ્ધ થઈ તથા તેમાં સ્નાન કરવું એ પુણ્ય મનાવા લાગ્યું. તપબળથી અંતમાં કર્મોનો નાશ કરી ભગીરથે જન્મ-જરા-મરણથી રહિત મોક્ષસુખને પ્રાપ્ત કર્યું.

(—ઉત્તર પુરાણમાંથી)

રાજા દંડકની કથા

રાજા દશરથના પુત્ર શ્રી રામ લક્ષણ સીતા સાથે દક્ષિણ દિશાના સુમદ્ર તરફ ચાલ્યા. કેવા છે બંને ભાઈ! પરમ સુખના ભોક્તા છે. તેઓએ નગર ગામથી ભરેલાં અનેક દેશોને ઓળંગીને વનમાં પ્રવેશ કર્યો. આવું સ્થાન જોઈને બંને ભાઈ કહેવા લાગ્યા કે આ સુંદર વન! આ સુંદર નદી. આમ કહીને વૃક્ષોની રમણીય છાંયામાં સીતા સહિત બેઠા. થોડીવાર ત્યાં બેસીને ત્યાંના રમણીય સ્થાનો જોઈને જળક્રીડા કરવા લાગ્યા. પછી રસોઈના સાધનો ને માટીના વાસણો બનાવ્યા. અત્યંત મીઠા પાકા ફળોનું ભોજન બનાવ્યું. સીતાએ વનના ધાન્યમાંથી સુગંધી આહાર તૈયાર કર્યો. ભોજનના સમયે બંને વીર મુનિના આગમનની અભિલાષાથી બહાર પડગાહન કરવા ઉભા રહ્યા. તે વખતે બે ચારણમુનિ પધાર્યા જેમના નામ સુગુપ્તિ અને ગુપ્તિ હતા. તેમના શરીર જ્યોતિપટલથી સંયુક્ત હતાં. તેમના દર્શન કર્યા. તેઓ મતિ શ્રુત અવધિ એ ત્રણ જ્ઞાનથી સંયુક્ત હતાં. મહાવ્રતના ધારક પરમ તપસ્વી કોઈપણ વસ્તુની અભિલાષાથી રહિત નિર્મળ મનવાળા માસોપવાસી અત્યંત ધીરવીર શુભ ચેષ્ટાના ધારક ભવ્યને આનંદ આપનાર શાસ્ત્રોક્ત આચાર સંયુક્ત એવા તે મુનિરાજ આહાર માટે પધાર્યા.

સીતાએ તેમને દૂરથી જોયા. અત્યંત હર્ષથી ઉભરાતી આંખે અને રોમાંચિત શરીરે તે પતિને કહેવા લાગી કે હે નાથ! હે નરશ્રેષ્ઠ! જુઓ! જુઓ! તપથી દુર્બળ બનેલ શરીરવાળા દિગમ્બર કલ્યાણરૂપ ચારણયુગલ પધાર્યા. ત્યારે રામે કહ્યું કે હે પ્રિયે! હે પંડીતે! ધન્ય છે તારા ભાગ્યને! તેં નિર્ઘ્રથ યુગલને જોયા. જેમના દર્શનથી જનમજનમના પાપ ટળે છે. ભક્તિવંત પુરુષનું પરમ કલ્યાણ થાય છે.

રામે જ્યારે આમ કહ્યું ત્યારે સીતા કહેવા લાગ્યા કે એ આવ્યા! એ આવ્યા! તે જ વખતે બંને મુનિઓ રામની નજરે પડ્યા. જે જીવદયાના પાલક ઈર્ષ્યાસમિતિ સહિત સમાધાનરૂપ મનવાળા હતા. પછી શ્રી રામે સીતા સહિત સન્મુખ જઈ નમસ્કાર કરી અત્યંત શ્રદ્ધા ભક્તિ સહિત મુનિઓને આહારદાન કર્યું. વનની ગાયો ને ભેંસોનું દૂધ, પર્વત પરની દ્રાક્ષ, નાના પ્રકારના વનધાન્ય, સુંદર ધીયુક્ત મિષ્ટાન ઇત્યાદિથી વિધિપૂર્વક મુનિઓને પારણુ કરાવ્યું.

તે મુનિ ભોજનના સ્વાદની લોલુપતા રહિત નિરંતરાય આહાર કરવા લાગ્યા. જ્યારે રામે પોતાની સ્ત્રી સહિત ભક્તિથી આહારદાન કર્યું ત્યારે પંચાશ્ચર્ય થયા. જે સમયે મુનિઓને આહાર આપ્યો તે વખતે વનમાં એક ગીધ પક્ષી વૃક્ષ ઉપર બેઠું હતું. અતિશય સંયુક્ત મુનિઓને જોઈને તેને પોતાના પૂર્વભવનું જ્ઞાન થયું કે કેટલાય ભવ પહેલાં હું મનુષ્ય હતો. મેં પ્રમાદથી ને અવિવેકથી મારો જન્મ નિષ્ફળ ગૂમાવ્યો. મારા મહા પાપ કર્મના વિચારથી હૃદયમાં બળું છું. હવે મારા દુઃખ નિવારવા આ સાધુનું શરણ ગ્રહણ કરું, એ સર્વ સુખના દાતા છે.

આ પ્રમાણે પૂર્વભવના ચિંતનથી પ્રથમ તો ઘણો શોક થયો, પછી સાધુના દર્શનથી તત્કાળ

અત્યંત હર્ષ પામી પોતાની બંને પાંખ હલાવી આંસુ ભર્યાં નેત્રે અત્યંત વિનયપૂર્વક વૃક્ષ ઉપરથી નીચે પડ્યું. પક્ષી ઘણું મોટું હોવાથી તેના પડવાના મોટા અવાજથી સીતાનું ચિત્ત વ્યાકુળ થયું. જુઓ, ગીધ પક્ષી મુનિઓના ચરણમાં ક્યાંથી આવીને પડ્યું. કઠોર અવાજ કરીને ઘણું રોક્યું પરંતુ તે પક્ષી મુનિઓના ચરણના પ્રક્ષાલનમાં આવીને પડ્યું. ચરણોદકના પ્રભાવથી ક્ષણમાત્રમાં તેનું શરીર રત્નોની રાશિ સમાન નાના પ્રકારના તેજથી મંડિત થઈ ગયું. પગ તો સુવર્ણની પ્રભા ધરવા લાગ્યા. બેય પાંખ વૈદૂર્યમણિ સમાન થઈ ગઈ. શરીર નાના પ્રકારના રત્નોની છબી બની ગયું. ચાંચ માણેક સમાન લાલ થઈ ગઈ. પછી તે પક્ષી અત્યંત હર્ષ પામ્યું. મધુર અવાજથી નૃત્ય કરવા તૈયાર થયું. દેવોના દુંદુભી સમાન જેનો અવાજ છે તે નેત્રોમાંથી આનંદના આંસુ વહાવતું શોભવા લાગ્યું. જેમ મોર મેઘના આગમનથી નૃત્ય કરે છે તેમ મુનિઓની આગળ નૃત્ય કરવા લાગ્યું.

મહામુનિ વિધિપૂર્વક પારણું કરીને વૈદૂર્યમણિ સમાન શિલા ઉપર બિરાજ્યા. પદ્મરાગમણિ સમાન છે નેત્ર જેનાં એવું પક્ષી પાંખ સંકોચીને મુનિઓના ચરણ સમીપ આગળ બેઠું ત્યારે શ્રી રામ ખીલેલાં કમળ જેવા નેત્રોથી પક્ષીને પ્રકાશરૂપ જોઈને પોતે ખૂબ આશ્ચર્ય પામ્યા. તેમણે સાધુઓનાં ચરણોને નમસ્કાર કરીને પૂછ્યું. કેવા છે સાધુ! અટ્ટાવીસ મૂળગુણ અને ચોરાશી લાખ ઉત્તરગુણ જેમના આભૂષણ છે. તેમને રામે વારંવાર પક્ષી તરફ જોતાં પૂછ્યું; હે ભગવાન! આ પક્ષી પૂર્વ અવસ્થામાં અત્યંત કુરૂપ હતું તે ક્ષણમાત્રમાં સુવર્ણ ને રત્નોની મૂર્તિ બની ગયું. આ અશુદ્ધ એવા માંસનું ભક્ષણ કરનાર દુષ્ટ ગીધ પક્ષી આપના ચરણોની પાસે બેસીને અત્યંત શાંત થઈ ગયું તેનું કારણ શું?

ત્યારે સુગુપ્તિ નામના મુનિએ કહ્યું હે રાજન! પહેલાં આ સ્થળે સુંદર દંડક નામનો દેશ હતો. ત્યાં કુર્ણકુંડલ નામના અતિ મનોહર નગરમાં આ પક્ષીનો જીવ દંડક નામનો રાજા હતો. તે પ્રતાપી પ્રચંડ પરાક્રમી જેણે શત્રુરૂપી કાંટાઓ ભાંગી નાખ્યા છે એવો મહામાની મોટી સેનાનો સ્વામી હતો. તે મૂઠે અધર્મની શ્રદ્ધાથી પાપરૂપ મિથ્યા શાસ્ત્રનું સેવન કર્યું. જેમ કોઈ ઘી મેળવવા પાણીને વલોવે તેવો એ પ્રયત્ન હતો. તેની સ્ત્રી દંડી જાતના સન્યાસીની ભક્ત હતી. સન્યાસી પ્રત્યે રાણીને ઘણો અનુરાગ હતો. તેના સંગથી રાજા પણ તેના માર્ગે ચાલ્યો. સ્ત્રીઓને વશ થયેલો પુરુષ શું શું નથી કરતો?

એક દિવસ એ નગરની બહાર નીકળ્યો ત્યારે વનમાં કાયોત્સર્ગ કરીને ધ્યાનમાં બેઠેલાં એક મુનિને જોયા ત્યારે આ નિર્દય રાજાએ મુનિના ગળામાં એક મરેલો સાપ નાખ્યો. દંડક રાજા પાષાણ સમાન કઠોર હૃદયવાળો હતો. તે મુનિએ ધ્યાન ધરી મૌન રહી એવી પ્રતિજ્ઞા કરી કે જ્યાં સુધી મારા ગળામાંથી સર્પ દૂર નહિ થાય ત્યાં સુધી હું હલનચલન રહિત યોગરૂપ જ રહીશ. આ રીતે કેટલાક દિવસ પછી રાજા તે જ માર્ગે નીકળ્યો તે સમયે કોઈ ભલા મનુષ્યે સર્પને દૂર કર્યો અને મુનિ પાસે બેઠો. રાજાએ તે મનુષ્યને પૂછ્યું કે મુનિના ગળામાંથી સર્પ કોણે કાઢ્યો અને ક્યારે કાઢ્યો? ત્યારે તે મનુષ્યે જવાબ દીધો કે હે નરેન્દ્ર! કોઈ નરકગામીએ ધ્યાનારુઠ મુનિના

ગળામાં મરેલો સર્પ નાખ્યો હતો તે સર્પના સંયોગથી સાધુના શરીરમાં અનેક છીદ્રો થઈ ગયા હતા. તેમણે તો કોઈ ઉપાય કર્યો નહીં. આજે એ સર્પ મેં દૂર કર્યો છે. ત્યારે મુનિને શાંતસ્વરૂપ કષાયરહિત જાણીને રાજાએ પ્રણામ કર્યાં. ત્યારથી તે મુનિઓની ભક્તિનો અનુરાગી થયો.

જ્યારે રાણીએ દંડીઓના મુખથી આ વૃત્તાંત સાંભળ્યું કે રાજા જૈનધર્મના અનુરાગી થયા છે ત્યારે આ પાપીણિએ ક્રોધ કરીને મુનિઓને મારવાનો ઉપાય કર્યો. જે દુષ્ટ જીવ હોય છે તે પોતાના જીવનનો પ્રયત્ન છોડીને પણ બીજાનું અહિત કરતાં હોય છે. તે પાપીણિએ પોતાના ગુરુઓને કહ્યું કે તમે નિર્ગ્રંથ મુનિનું રૂપ લઈને મારા મહેલમાં આવો અને વિકાર ચેષ્ટા કરો. ત્યારે તેણે એ પ્રમાણે કર્યું.

રાજા આ વૃત્તાંત જાણીને મુનિઓ ઉપર ગુસ્સે થયો અને તેના મંત્રી વગેરે દુષ્ટ મિથ્યાદૃષ્ટિ કે જે સદા મુનિઓની નિંદા જ કરતાં તેમણે રાજાને ભરમાવ્યો. તે પાપી રાજાએ મુનિઓને ઘાણીમાં પીલવાની આજ્ઞા કરી અને આચાર્ય સહિત બધાં મુનિઓને ઘાણીમાં પીલી નાખ્યાં. એક મુનિ બહાર ગયા હતા અને પાછા આવતા હતા તેને કોઈ દયાળુ વ્યક્તિએ કહ્યું કે પાપી રાજાએ અનેક મુનિઓને પીલી નાખ્યાં છે તમે ત્યાં ન જાવ, તમારું શરીર ધર્મનું સાધન છે માટે તમારા શરીરની રક્ષા કરો.

આ સમાચાર સાંભળી મુનિસંઘના મરણના શોકથી જેમને દુઃખરૂપી શીલનો આઘાત લાગ્યો છે એવા એ મુનિ થોડીવાર વ્રજના સ્થંભ સમાન નિશ્ચળ થઈ ગયા. પછી અસહ્ય દુઃખથી કલેશ પામ્યા. પછી એ મુનિરૂપ પર્વતની સમભાવરૂપ ગૂંઝામાંથી ક્રોધરૂપ કેસરીસિંહ નીકળ્યો, લાલ નેત્રો થયા, તપ્તાયમાન મુનિના આખા શરીરમાંથી પરસેવાના બુંદ ફૂટી નીકળ્યા. પછી કાળ અગ્નિ સમાન પ્રજ્વલિત અગ્નિનું પૂતળું નીકળ્યું. ધરતી ને આક્રમણ અગ્નિરૂપ થઈ ગયા. લોકો હાહાકાર કરતાં મરણ પામ્યા. જેમ વાંસનું વન સળગે તેમ આખો દેશ ભસ્મ થઈ ગયો. ન રાજા બચ્યો, ન અંતઃપુર, ન પુર, ન ગ્રામ, ન પર્વત, ન નદી, ન વન, ન કોઈ પ્રાણી, કાંઈપણ દેશમાં બચ્યું નહિ.

મહાન જ્ઞાન-વૈરાગ્યના યોગથી ઘણા વખત પછી મુનિએ સમભાવરૂપ જે ધન ઉપાજર્યું હતું તે તત્કાળ ક્રોધરૂપ રીપુએ હરી લીધું. દંડક દેશનો દંડક રાજા પાપના પ્રભાવથી નાશ પામ્યો અને દેશ પણ નાશ પામ્યો. હવે એ દંડક વન કહેવાય છે.

કેટલોક વખત સુધી અહીં ઘાંસ પણ ન ઊગ્યું. ઘણા કાળ પછી અહીં મુનિઓનો વિહાર થયો તેના પ્રભાવથી વૃક્ષાદિ થયા. આ વન દેવોને પણ ભય ઉપજાવે તેવું છે, વિદ્યાધરોની તો વાત જ શી કરવી? સિંહ વાઘ અષ્ટાપદ આદિ અનેક જીવોથી ભરેલું અને જાતજાતના પક્ષીઓના અવાજથી ગૂંજતું દંડક વન હતું.

તે રાજા દંડક પ્રબળ શક્તિવાળો હતો. મુનિહિંસાના મહા પાપથી નરક તિર્યંચ ગતિઓમાં ઘણો વખત ભટકીને આ ગીધ પક્ષી થયો છે. હવે તેના પાપકર્મની નિવૃત્તિ થઈ. અમને જોઈને તેના

પૂર્વભવનું સ્મરણ થયું. આમ જાણી સંસાર શરીર ભોગથી વિરક્ત થઈ ધર્મમાં સાવધાન થયું.

બીજા જીવોના જે દેષ્ટાંત છે તે પોતાને શાંતભાવની ઉત્પત્તિનું કારણ છે. આ પક્ષીને પોતાના પૂર્વભવની વિપરીત ચેષ્ટા યાદ આવી જાય છે તેથી તે કંપે છે. પક્ષી ઉપર દયા લાવીને મુનિ કહેવા લાગ્યા હે ભય! હવે તું ભય ન કર, જે સમયે જે થવાનું હોય છે તે થાય છે. રૂદન શા માટે કરે છે? હોનહાર મટાડવાને કોઈ સમર્થ નથી. હવે તું વિસામો મેળવીને સુખી થા. પશ્ચાત્તાપ છોડ. જો! ક્યાં આ વન અને ક્યાં સીતા સાથે શ્રી રામનું અહીં આવવું અને ક્યાં અમારો વનચર્યાનો અભિગ્રહ કે વનમાં શ્રાવકનો આહાર મળશે તો લેશું અને ક્યાં તારું અમને જોઈને પ્રતિબુદ્ધ થવું! કર્મોની ગતિ વિચિત્ર છે! કર્મોની વિચિત્રતાથી જગતની વિચિત્રતા છે.

પક્ષીને વૈરાગ્ય અર્થે સંસારના દુઃખોની કથા સંભળાવી. આ સાંભળીને પક્ષી ભવદુઃખથી ભયભીત થયું અને ધર્મગ્રહણની વાંછાથી વારંવાર અવાજ કરવા લાગ્યું. ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે હે ભદ્ર! તું ભય ન પામ! શ્રાવકના વ્રત લે. જેથી કરી દુઃખની પરંપરા પ્રાપ્ત ન થાય. હવે તું શાંત ભાવ ધારણ કર.

આ પ્રમાણે મુનિએ આજ્ઞા કરી ત્યારે પક્ષીએ, વારંવાર નમસ્કાર કરી મુનિ પાસે શ્રાવકના વ્રત ધારણ કર્યાં. સીતાએ જાણ્યું કે આ ઉત્તમ શ્રાવક થયો છે તેથી આનંદ પામી તેને પોતાના હાથે ખૂબ વહાલ કર્યું. તેને વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરી બંને મુનિઓએ કહ્યું કે આ પક્ષી તપસ્વી શાંત ચિત્તવાળું બન્યું છે હવે તે ક્યાં જશે? ગહનવનમાં અનેક કૂર જીવો છે. આ સમ્યગ્દેષ્ટિ પક્ષીની તમે સદા રક્ષા કરજો.

ગુરુના આ વચનો સાંભળીને તેને પાળવાની ઈચ્છાવાળી સીતાએ તેના ઉપર અનુગ્રહ કરીને રાખ્યું. રામ લક્ષ્મણે પણ તેને જિનધર્મી જાણી અત્યંત અનુરાગ કરવા લાગ્યા અને તેની જટા હેમ અને રત્નોની શોભાથી શોભતી હતી તેથી તેનું નામ જટાયુ પાડ્યું. રામ સીતા લક્ષ્મણ જિનેન્દ્રભક્તિ કરતાં ત્યારે જટાયુ હર્ષિત થઈને નૃત્ય કરતું. (આ રીતે દંડક રાજાએ મુનિઓની હિંસાના મહા પાપથી નરક આદિના મહા દુઃખો ભોગવી મુનિઓના સમાગમથી ગીધ પક્ષી અવસ્થામાં ધર્મ પામી રામ-સીતાના સંગે આત્મસાધનામાં આગળ વધ્યું.)

(મહાપુરાણમાંથી સારરૂપ)

ધનરથ તીર્થકર, મેઘરથ પુત્ર અને બે કૂકડાનો એક પ્રસંગ

એક વખત ધનરથ તીર્થકર પુત્ર પૌત્ર આદિ બધા પ્રકારની સુખ સામગ્રીનો અનુભવ કરતા હતા. સિંહાસન ઉપર બિરાજમાન થઈને ઈન્દ્ર જેવી લીલા કરતા હતા. એક દિવસ પ્રિયતમાની દાસી સુષેણા એક ધનકુંડ નામના કૂકડાને લઈને આવી અને સૌને બતાવીને કહેવા લાગી કે જેનો કૂકડો અમારા કૂકડાને જીતી લેશે તેને એક હજાર દીનાર દઈશ.

સુષેણાની આ વાત સાંભળી નાની રાણીની દાસી કાંચના તેને લડાવવા માટે વ્રજકુંડ નામના કૂકડાને લઈ આવી. આવા જીવોને યુદ્ધ કરવામાં પરસ્પર બંનેને દુઃખ થાય છે અને જોનારને પણ હિંસામાં આનંદ માનવાથી રૌદ્રધ્યાન થાય છે. રૌદ્રધ્યાનથી મહાપાપ થાય છે. પાપથી નરક મળે છે અને નરકમાં દુઃખ સહન કરવા પડે છે. માટે ધર્માત્માએ એવું યુદ્ધ જોવું પણ અયોગ્ય છે.

આ વાતને સ્મરણ કરીને તે ધનરથ તીર્થકર ઘણા ભવ્ય જીવોને સમજાવવા માટે અને પોતાના પુત્ર મેઘરથની મહિમા પ્રગટ કરવા માટે પોતાના પુત્ર પૌત્રાદિની સાથે મન વિના આ બંનેનું યુદ્ધ જોઈ રહ્યા છે. તે બંને દુઃષ્ટ કૂકડા પૂર્વજન્મની શત્રુતાના કારણે પરસ્પર ક્રોધ કરીને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરવાવાળુ અને દુઃખ દેવાવાળુ મહાયુદ્ધ કરવા લાગ્યા.

આ જોઈ ધનરથ તીર્થકરે મેઘરથ પુત્રને પુછ્યું કે આ બંનેનું યુદ્ધ કેમ થઈ રહ્યું છે? શું આમાં તેના કોઈ પૂર્વજન્મની શત્રુતાનું કારણ છે? પિતાની આ વાત સાંભળી અવધિજ્ઞાની પુત્ર મેઘરથ બધા જીવોને હિત કરનારી અને કાનને સુખ દેવાવાળી મધુર વાણીથી કહેવા લાગ્યા હે કુટુંબીજનો! તમારા મનને સ્થિર કરી સાંભળો. હું આ બંને કૂકડાની પૂર્વ જન્મની શત્રુતાની કથા કહું છું.

આ જંબૂદ્વીપમાં ઐરાવત ક્ષેત્રમાં રત્નપુર નગરમાં બે ભાઈ રહેતા હતા. તે વૈશ્ય હતા પરંતુ મૂર્ખ હતા. ગાડીવાનનું કામ કરતા હતા. ભદ્ર અને ધન તેનું નામ હતું. એક દિવસ તે બંને નિર્દયી ભાઈઓ લોભમાં પડીને એક બળદ માટે લડવા લાગ્યા. તે બંને પાપી શ્રીનદીના કિનારે લડતા લડતા એક બીજાને ભારે ચોટ લાગી અને બંને મરી ગયા.

તે બંને ભાઈ આર્તધ્યાનરૂપ મહાપાપ કરીને મરીને શ્વેતકર્ણ અને તાંબ્રકર્ણ નામે હાથી થયા. તે બંને ક્રોધી હતા, બળવાન હતા. પહેલાં જન્મની શત્રુતાથી પરસ્પર લડીને મરી ગયા અને ભેંસા થયા. ત્યાં પણ પહેલાં જન્મના વેરથી પરસ્પર યુદ્ધ કરીને બંને મરી ગયા. તે બંને મરીને શક્તિસેન ને વરસેન નામના વજ્ર જેવા મજબુત માથાવાળા મેંઢા થયાં. ત્યાં પણ પહેલાં જન્મના વેરના કારણે પરસ્પર ઘણો કાળ લડતા લડતા મર્યા અને તે પાપકર્મના ઉદયથી આ કૂકડા થયા છે.

તેથી હે સભાસદો! આ નિશ્ચિત છે કે પહેલાં જન્મના સંસ્કારથી મનુષ્યોની શત્રુતા અને

મિત્રતા બંને જ અનેક ભવો સુધી બરાબર સાથે ચાલી આવે છે. તેથી હે સભાસદો! બુદ્ધિમાન લોકોને પ્રાણનાશ થવા છતાં પણ કોઈ પણ હીન અથવા દીનની સાથે અનેક દુઃખ દેવાવાળું વેર ક્યારેય કરવું નહિ. આ પ્રકારે વિદ્વાન મેઘરથે તે બંને કૂકડાની પહેલાં જન્મની કથા કહીને બધા સભાસદોને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કર્યું અને બધાને સંતુષ્ટ કર્યાં.

અહીં આ બંને કૂકડા પણ પાપકર્મના ઉદયથી પ્રાપ્ત થયેલા અનેક પ્રકારના દુઃખ દેવાવાળા પહેલાં ભવની બધી શત્રુતા સાંભળીને પોતાના મનમાં પોતાની નિંદા કરવા લાગ્યા. તે બંનેએ સુખદેવાવાળો વૈરાગ્ય ધારણ કર્યો. પરસ્પરની શત્રુતા છોડી અને જીવનપર્યંત અનશન વ્રત ધારણ કર્યા અને તેમણે પોતાની શક્તિ અનુસાર ભૂખ તરસ આદિ પરિષહોને સહન કર્યા અને હૃદયમાં શ્રી જિનેન્દ્રદેવનું સ્મરણ કરી સમાધિપૂર્વક પ્રાણોનો ત્યાગ કરી ભૂતારણ્ય અને દેવારણ્ય વનમાં તાંબ્રચૂલ અને કનકચૂલ નામના વ્યંતરજાતિના દેવ થયા. દિવ્યગુણોથી સુશોભિત તેઓએ પોતાના અવધિજ્ઞાનથી તે જ સમયે પોતાના પહેલાં ભવના બધા સમાચાર જાણી લીધા અને પરસ્પર પોતાના સંબંધ પણ જાણી લીધા. તે બંને વિચાર કરવા લાગ્યા. ક્યાં તો અમે માંસભક્ષી નિંદ્ર અને હીન પક્ષી હતા. ક્યાં અમને રાજકુમાર મેઘરથે (શાંતિનાથના પૂર્વભવના જીવે) જીવોને દયા પાલન કરવાવાળો ઉપદેશ દીધો. જો અમે ત્યાં જઈને તે ધર્માત્માનો પ્રત્યુપકાર ન કરીએ તો પછી અમારી જેવા આ સંસારમાં નીચ અન્ય કોણ હોઈ શકે? આ રીતે કહીને તે બંને દેવે મેઘરથકુમાર પાસે આવીને ઘણા જ પ્રેમથી પ્રણામ કર્યા અને વસ્ત્રમાળા આભુષણ આદિથી તેની પૂજા કરી.

હવે અમે આપનો કેવળ એક પ્રકારનો પ્રત્યુપકાર કરવા માંગીએ છીએ કે આપને મનુષ્યોત્તર પર્વતની અંદરમાં બધા જ રળીયામણા સ્થાનો તેમ જ તીર્થસ્થાનો આદિ અને સમુદ્રો આદિની યાત્રા કરાવીએ. આમ કહીને તે બંને દેવે ભક્તિપૂર્વક હાથ જોડી વિનતિ કરી. ત્યારે કુમાર મેઘરથે કહ્યું કે સારું તમારી ભાવના સ્વીકાર્ય છે.

આ સાંભળીને તે બંને દેવોએ અનેક પ્રકારની ઋદ્ધિથી શોભાયમાન એક મોટું વિમાન બનાવ્યું અને તેમાં ગુરુજનોની સાથે દેવ જેવા કુમાર મેઘરથને બિરાજમાન કર્યા અને અઢી દ્વિપના સમસ્ત દર્શનીય તેમ જ પૂજનીય સ્થાનોની અપૂર્વ યાત્રા કરાવી સંતોષ પામ્યા અને મેઘરથને નમસ્કાર કરી બંને દેવો પોતાના સ્થાને ગયા.

(શાંતિનાથ પુરાણમાંથી એક-પ્રસંગ)

(આ કથાનું સુંદર ચિત્ર સોનગઢ શ્રી જિનમંદિરની દિવાલ ઉપર કોતરેલું છે તે જોવા લાયક છે.)

અંજન ચોરની કથા

ભારતના મગધ દેશની અંદર રાજગૃહી નગરમાં એક ધર્માત્મા શેઠ રહેતો હતો. તેનું નામ જિનદત્ત હતું. તે જૈનધર્મમાં બહુ વિશ્વાસ રાખતો હતો. તે શ્રાવકોના વ્રત કરતો, ગરીબોને દાન દેતો તથા વિષયભોગોથી દૂર રહી ધાર્મિકજીવન વ્યતીત કરતો હતો. એક દિવસની વાત છે કે તે શેઠ ચૌદશના પુન્ય દિવસની અડધી રાત્રે સ્મશાનમાં જઈને કાયોત્સર્ગ ધ્યાનમાં રહેવાનું કાર્ય કરવા લાગ્યો, તે સમયે અમિતપ્રભ અને વિદ્યુતપ્રભ નામના દેવ પોતાના ધર્મની ઉત્કૃષ્ટતાની પરીક્ષા કરવા આવ્યા, તેમાં પહેલો જૈનધર્મને માનતો હતો, બીજો અન્યમત ધર્મનો હતો. પરીક્ષા કરવાથી પંચાગ્નિ તપવાળો એક તપસ્વી પોતાના ધ્યાનથી વિમુખ થઈ ગયો. પછી બંને ધ્યાનસ્થ શેઠ જિનદત્ત પાસે પહોંચ્યા. અમિતપ્રભે પોતાના સાથીને કહ્યું મિત્ર! મોટા મોટા મહાન તપસ્વીની પરીક્ષા તો એક તરફ, આ સાધારણ ગૃહસ્થની પરીક્ષામાં અસફળ સિદ્ધ કરો તો હું તમારી વાત સત્ય માનીશ. અમિતની વાત સાંભળી વિદ્યુતપ્રભ પરીક્ષા કરવા તૈયાર થઈ ગયો. તેણે શેઠ જિનદત્તના શરીરને ભયંકરથી ભયંકર કષ્ટ આપીને તેને તપથી વિચલિત કરવાની લાખ કોશીષ કરી પરન્તુ :—

“અટલ રહ્યા પર્વત સમ તે ક્ષણ, તપમાં ધ્યાન લગાવીને,
કેવા હતા તે અટલ તપસ્વી, યોગ અખંડ જગાવીને”

તે જ સમયે પ્રાતઃ કાળનો સમય થઈ ગયો. બંને દેવોએ પોતાનું અસલીરૂપ પ્રગટ કરી ભક્તિ-ભાવથી તેમની પ્રશંસા કરી. તે દેવોએ શેઠ જિનદત્તને આકાશગામિની વિદ્યા આપીને કહ્યું, તમે નિઃસંદેહ વિશ્વાસ રાખો કે આજે આ વિદ્યા તમને સિદ્ધ થઈ ગઈ. અગર તમે પાંચ નમસ્કાર મન્ત્રથી તેને કોઈ બીજાને પણ આપશો તો તેને પણ આ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થશે એમ કહીને બંને દેવ ચાલ્યા ગયા. વિદ્યા મેળવીને જિનદત્તની ખુશીની સીમા ન રહી. તેણે પોતાના મનમાં વિચાર્યું કે કેટલું સારું થશે જો હું આ વિદ્યાની સિદ્ધિના બળથી અકૃત્રિમ ચૈત્યાલયના દર્શન કરું. વિદ્યાના પ્રભાવથી તેણે તે જ સમયે ત્યાં જઈને ભગવાન જિનેન્દ્રદેવની પૂજા કરી, અત્યંત પ્રસન્ન થયા. સાચું છે કે પવિત્ર દર્શનથી સ્વર્ગ-મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે.

શેઠ જિનદત્ત પ્રતિદિન અકૃત્રિમ ચૈત્યાલયમાં જઈને શ્રી જિનેશ્વરની આરાધના કરતો! એક દિવસ સોમદત્ત નામના માળીએ શેઠ જિનદત્તને વિનયથી કહ્યું “શેઠજી! તમે દરરોજ પ્રાતઃકાળના સમયે ક્યાં જાઓ છો? શેઠે કહ્યું કે “હે માળી! મને બે દેવોની કૃપાથી આકાશગામિની વિદ્યા સિદ્ધ થઈ છે. જેના પ્રભાવથી હું દરરોજ અકૃત્રિમ જિનમંદિરમાં જઈ ભગવાનની પૂજા કરું છું.”

શેઠની આ આશ્ચર્યજનક વાત સાંભળીને માળીએ બે હાથ જોડીને કહ્યું “શેઠજી કૃપા કરીને

મને પણ આ વિદ્યાની સિદ્ધિ કરાવી દો તો હું પણ દરરોજ સુગંધિત પુષ્પ લઈને ભગવાનના ચરણોમાં અર્પણ કરીને શુભ કર્મનો ભાગી બનું. શું તમે મને વિદ્યા આપશો જેના પ્રભાવથી હું પણ ધર્મના કાર્યમાં યોગદાન કરું?

માળીની ભક્તિ જોઈને શેઠે તેને વિદ્યાની સિદ્ધિની વિધિ બતાવી. સોમદત્ત વદ પક્ષની પવિત્ર ચૌદશના દિવસે અર્ધ રાત્રિના સમયે સ્મશાનમાં જઈને વિદ્યાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. શેઠના કહ્યા પ્રમાણે પંચનમસ્કારનો પવિત્ર મંત્રનો જાપ કરવા લાગ્યો. હવે તેની મંત્ર-સિદ્ધિનો અંતિમ સમય આવી ગયો. તે જ સમયે શીકું કાપવાના સમયે શસ્ત્ર જોઈને કંપી ઉઠ્યો. માળીએ મનમાં વિચાર કર્યો કે જિનદત્તે મારી સાથે દુશ્મની કરી છે. એ રીતે વિચાર કરી તે વટવૃક્ષથી નીચે ઉતરી આવ્યો. પરંતુ થોડી વાર પછી તેને મગજમાં વિચાર આવ્યો કે આ હું ભૂલ કરું છું. શેઠ જિનદત્ત મારી સાથે ક્યા ભવનું વેર લેશે અને મારો જીવ લે તો તેને શું લાભ થશે. વારંવાર વિચારતાં પણ તેના મગજમાં ધર્માત્મા જિનદત્તના વિષયમાં તેની શત્રુતા સંબંધી વાતો ન ટકી શકી. સાચું તો એ છે તેનું હૃદય નબળું હતું. અનેકવાર પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ અસફળ રહ્યો.

જે લોકો સ્વર્ગમોક્ષનું સુખ આપનારા જિનેન્દ્ર ભગવાનના પવિત્ર વચનો પર પોતાની શ્રદ્ધા ન રાખે તેઓ સંસારમાં પોતાની કોઈ મનોભિલાષા પૂરી ન કરી શકે. જે અર્ધરાત્રિના સંપન્ન ઘટનાનું વર્ણન કર્યું છે તે જ સમયે નગરમાં એક તાજી ઘટના ભજી જેનો સંબંધ પહેલી ઘટના સાથે છે.

તે જ નગરમાં માણિકા નામની એક વેશ્યા હતી. રાત્રિના સમયે વેશ્યાએ પોતાના પ્રેમી અંજન ચોરને ભાર દઈને કહ્યું કે હું તમને મારો સાચો પ્રેમી ત્યારે માનીશ જ્યારે તમે શ્રી કનકવતી મહારાણીના ગળાનો સુંદર કિંમતી હાર લાવીને મારા ગળામાં પહેરાવશો. આ મારી અટલ પ્રતિજ્ઞા છે. આ હાર ઉપર જ આપણો પ્રેમ સંબંધ રહેશે યા વિચ્છેદ થશે. તે ચોર શું કરે? લાચાર થઈને રાણીના મહેલમાં પ્રવેશ કરી તેના ગળામાંથી હાર કાઢીને જલદીથી નીકળી ગયો. પરંતુ સૌભાગ્ય યા દુર્ભાગ્યથી ચોકીદારોએ તેના હાથમાં ચમકતો હાર જોઈને તેનો પીછો કર્યો.

અંજન ચોર ખૂબ દોડવા લાગ્યો. તેની પાછળ ચોકીદાર તેને પકડવા દોડવા લાગ્યા. ચોર દોડતો દોડતો થાકી ગયો. પહેરેદાર તેને પકડવા જાય તે પહેલાં તેણે હાર ફેંકી દીધો એટલે બધા પહેરેદાર હાર લેવામાં રોકાઈ ગયા ત્યાં સુધી અંજન ચોર બહુ દૂર નીકળી ગયો. પરંતુ પહેરેદાર તેનો પીછો કરતાં રહ્યાં. ચોર દોડતો સ્મશાનમાં પહોંચી ગયો ત્યાં તેણે પેલા માળીને વિદ્યાની સિદ્ધિ માટે ઉત્કંઠિત જોયો.

માળીના ભયજનક સાધન જોઈને અંજન ચોરના હોશ ઉડી ગયા. તેણે માળીને પૂછ્યું કે તમે શું કરી રહ્યા છો. પેલા માળીએ પોતાનું વૃતાન્ત કહી સંભળાવ્યું. અંજન ચોર માળીની આશ્ચર્યજનક વાત સાંભળીને પ્રસન્ન થઈ ગયો. વિચારવા લાગ્યો કે આ મોકો મારો છે કે

સિપાહીના હાથે મરવા કરતાં ધર્મકાર્યમાં પ્રાણ ત્યજી દઉં. કેમકે નિર્દય સિપાહીના હાથમાં પ્રાણ-રક્ષા અસંભવ છે તો પુણ્યકાર્યમાં મારા પ્રાણ શા માટે ન આપું? એવી રીતે વિચાર કરીને માળીને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો 'હે ભાઈ, કૃપા કરીને તારી તલવાર મને આપ. હું પણ મારા ભાગ્યને અજમાવવા ઈચ્છું છું.'"

માળીએ તેને તલવાર આપી. તે તલવાર લઈને વટવૃક્ષ પર ચઢી ગયો પણ માળી દ્વારા આપેલા મંત્રને ભૂલી ગયો પરંતુ તેણે મંત્ર ઉપર વિશ્વાસ મૂકીને નિર્ભય થઈને કહ્યું કે હું શેઠના મંત્રને પ્રમાણ આપું છું એમ કહીને અંજન ચોરે તલવારના એક જ ઘાથી બધા શીકા કાપી નાખ્યા. તે જ સમયે આકાશગામીની દેવીએ ઉપસ્થિત થઈને કહ્યું—પ્રભો! મને આજ્ઞા આપો, હું પાલન કરવા તૈયાર છું. ચોરની પ્રસન્નતાનો કોઈ પાર ન રહ્યો. તેણે દેવીને કહ્યું—મેરુ પહાડ પર શેઠ જિનદત્ત જિન ભગવાનની પૂજા કરી રહ્યા છે હું તે સ્થાન પર જવા ઈચ્છું છું.

દેવીએ તરત અંજન ચોરને ત્યાં પહોચાડી દીધો જ્યાં જિનદત્ત શેઠ પૂજામાં તલ્લીન હતાં. જિનધર્મના પ્રભાવથી અસંભવ કાર્ય પણ સંભવ થઈ જાય છે. અંજન ચોરે શેઠ પાસે જઈને ભક્તિભાવે પ્રણામ કરી વિનમ્ર શબ્દોમાં પ્રાર્થના કરી, 'હે દયાનિધ! આપની કૃપાથી મને આકાશગામીની વિદ્યા સિદ્ધ થઈ છે પરંતુ દયામય, મને કૃપા કરીને કોઈ એવું મંત્ર આપો જેથી હું ભવસાગર પાર કરીને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરું.

ચોરની વિનમ્ર વાણી સાંભળીને બીજાની ભલાઈ કરવાવાળા શેઠ જિનદત્તે તેને ચારણ ઋદ્ધિના ધારક મુનિરાજ પાસે શિક્ષા અપાવી. અંજન ચોરે કૈલાસ પર્વત પર જઈને કઠિન તપસ્યાથી ઘાતિ કર્મોનો નાશ કરી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. થોડા દિવસ બાદ અઘાતિયા કર્મોનો નાશ કરી અનંતગુણોનો સિંધુ મોક્ષપદને પ્રાપ્ત કર્યું. પાઠકગણ, જેમ અંજનચોરે સમ્યગ્દર્શનના નિઃશંકિત અંગનું પાલન કરી પોતાના કર્મોનો નાશ કરી નિરંજન થયો તેવી રીતે શ્રેષ્ઠજનોએ નિઃશંકિત અંગનું પૂર્ણરૂપથી પાલન કરવું જોઈએ.

દાસી માટે લડતાં બે ભાઈઓ

[ઘડીક પહેલાં એક દાસી માટે લડતાં બે ભાઈઓ
ઘડીકમાં શિવ-સુંદરીને વરે છે!]

જમ્બૂદ્વીપના મંગલા દેશના અલકા નગરમાં એક ધરણીજડ નામનો બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેની બ્રાહ્મણીનું નામ અગ્નિલા હતું. તેના બે પુત્રો હતા. એકનું નામ ઈન્દ્રભૂતિ હતું ને બીજાનું નામ અગ્નિભૂતિ હતું. તે બન્ને ભાઈ મિથ્યાજ્ઞાની હતા. તે જ બ્રાહ્મણનાં અશુભકર્મના ઉદયથી કપિલ નામનો દાસી-પુત્ર હતો. તે તીક્ષ્ણબુદ્ધિવાળો હતો. જ્યારે ધરણીજડ પોતાના બન્ને પુત્રોને વેદ ભણાવતો ત્યારે તેને સાંભળીને કપિલ પણ બધું યાદ કરી લેતો. કપિલના વેદ ભણવાનું રહસ્ય જાણીને તે બ્રાહ્મણે તેને બળજબરીથી કાઢી મૂક્યો, પરંતુ કપિલ બહાર જઈને પણ જલદી વેદ-વેદાંતનો પારગામી થઈ ગયો.

તે જ જમ્બૂદ્વીપના મલય દેશમાં રત્નસંચયપુર નામનું નગર હતું. ત્યાં પોતાના પૂર્વોપાર્જિત પુણ્યકર્મના ઉદયથી શ્રીષેણ નામનો રાજા (હોનહાર શાંતિનાથનો જીવ) રાજ્ય કરતો હતો. તે રાજા કાન્તિવાળો હતો, અત્યંત રૂપવાન, નીતિ-માર્ગની પ્રવૃત્તિ કરવાવાળો હતો, શૂર-વીર તથા ધીરવીર હતો. રાજાઓ દ્વારા પૂજ્ય હતો. શત્રુઓને જીતવાવાળો તથા ગુણોનો સમુદ્ર હતો. તે જિનધર્મમાં પોતાનું મન લગાવતો હતો. શાસ્ત્રોનો જાણકાર હતો. સત્યનિષ્ઠ હતો. તે સુખસાગરમાં નિમગ્ન હતો. તે હંમેશા પાત્રદાન કરતો રહેતો. જિનેન્દ્રદેવની પૂજા કરવા માટે હંમેશા તૈયાર રહેતો. ગુરુમાં ભક્તિ-ભાવ રાખતો હતો. સદાચારી, વિવેકી, પુણ્યવાન તથા ઉત્તમ હતો. તે હાર, કુણ્ડલ, કેયૂર, મુકુટ આદિ આભૂષણોથી સુશોભિત હતો તથા તે પોતાના રૂપથી કામદેવને પણ જીતતો હતો.

આ પ્રકારે રાજ્ય-લક્ષ્મીને વશ કરવાવાળો શ્રીષેણ રાજા પોતાના શુભકર્મના ઉદયથી ન્યાયપૂર્વક પોતાની પ્રજાનું પાલન કરતો હતો. તે શ્રીષેણના પુણ્યકર્મના ઉદયથી રૂપવતી, લાવણ્યવતી તથા શુભ લક્ષણોથી સુશોભિત સિંહનિન્દિતા તથા અનિન્દિતા નામની બે રાણી હતી. સિંહનિન્દિતાના શુભકર્મના ઉદયથી ચન્દ્રમા સમાન અત્યંત રૂપવાન તથા શુભ લક્ષણોથી સુશોભિત ઈન્દ્ર નામનો પુત્ર હતો તથા ધર્મના પ્રભાવથી અનિન્દિતાને રૂપવાન, ગુણવાન તથા જ્ઞાન-વિજ્ઞાનનો પારગામી ઉપેન્દ્ર નામનો પુત્ર હતો. જેવી રીતે પાપોને નાશ કરવાવાળા મુનિરાજ સમ્યગ્જ્ઞાન તથા સમ્યક્ચારિત્રથી સુશોભિત હોય છે, તેવી રીતે શત્રુઓને જીતવાવાળો તે રાજા બન્ને સુંદર પુત્રોથી શોભાયમાન હતો.

તે જ નગરમાં એક સાત્યકી નામનો બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેની બ્રાહ્મણીનું નામ જમ્બૂ હતું તથા ગુણોથી સુશોભિત સત્યભામા નામની પુત્રી હતી. ધરણીજડનો દાસીપુત્ર કપિલ જનોઈ ધારણ કરી બ્રાહ્મણના રૂપમાં રત્નસંચયપુર નગરમાં આવ્યો. તેને રૂપવાન તથા વેદનો પારંગત જાણી

સાત્યકી પોતાને ઘરે લઈ આવ્યો તથા પોતાની સત્યભામાનો વિવાહ કપિલ સાથે કર્યો. રાત્રે સત્યભામાને કપિલની નીચ ચેષ્ટાઓની ખબર પડી એટલે “આ ઉચ્ચકુળનો નથી” એમ ચિન્તા થવા લાગી. તે વિચારવા લાગી, મનુષ્યોએ ઝેર પી લેવું સારું છે, સર્પની સંગતિ સારી છે, બળતી અગ્નિમાં કૂદી પડવું અથવા પાણીમાં કૂદી પડવું સારું છે પરન્તુ નીચ મનુષ્યોની સંગતિ કરવી સારી નથી. એવું જાણીને કપિલથી વિરક્ત થઈને પવિત્ર હૃદયવાળી તે ધીર-વીર, સતી સત્યભામા તેના ચિત્તમાં હંમેશા દુઃખી રહેવા લાગી.

અહીં કર્મયોગથી ધરણીજડ ગરીબ થઈ ગયો, તેણે જ્યારે કપિલના વૈભવની વાત સાંભળી તો ધનની ઈચ્છાથી તેની પાસે આવ્યો; કપિલે લોકોને કહ્યું કે આ મારા પિતા છે, તો લોકોએ તેમનો આદર-સત્કાર કર્યો. તે બ્રાહ્મણ સુખપૂર્વક કપિલ ને સત્યભામા સાથે રહેવા લાગ્યો.

એક દિવસ સત્યભામા ધરણીજડ બ્રાહ્મણને ઘણું બધું ધન આપીને ખૂબ જ વિનયથી કપિલના કુળ સંબંધી પૂછવા લાગી. બ્રાહ્મણે ઉત્તર આપ્યો કે હે પુત્રી!—આ તારો પતિ કપિલ મારો દાસી-પુત્ર છે. આ દ્રુષ્ટે બ્રાહ્મણનો કપટ વેશ ધારણ કર્યો છે. આચાર્ય કહે છે કે જુઓ, કુટિલતાથી પેદા થયેલા મૂર્ખોનું ગુપ્ત મહાપાપ પણ કોઠના રોગ સમાન પ્રગટ થઈ જાય છે. આ સાંભળીને પુણ્યશાલિની સત્યભામાએ પોતાના શીલ ભંગના ડરથી કપિલનો ત્યાગ કરી દીધો તથા રણવાસમાં જઈને રાજાનું શરણ લીધું. આટલા દિવસ સુધી કપટ કરવાનું પાપ કર્યું હતું એટલે રાજાએ દ્રુષ્ટ કપિલને ગધેડા પર બેસાડી પોતાના દેશ બહાર કાઢી મૂક્યો. દાન-પુણ્ય આદિ ગુણોથી શોભાયમાન તથા શીલવ્રતથી વિભૂષિત એવી સતી પતિવ્રતા સત્યભામા રણવાસમાં સુખપૂર્વક રહેવા લાગી.

પુણ્યોપાર્જન કરવામાં હંમેશા તત્પર શ્રીષેણ રાજા પાત્રદાન દેવા માટે પ્રતિદિન સ્યંય ભાવના ભાવતા હતા. એક દિવસ અભિગતિ તથા અરિંજય નામના બે આકાશગામી ચારણ મુનિ તેના ઘરે પધાર્યા. તે બન્ને મુનિરાજ દરેક પ્રકારના પરિગ્રહોથી રહિત હતા પરન્તુ ગુણરૂપી સમ્પદાથી રહિત ન હતા. તપસ્યાથી એમનું આખું શરીર કૃશ થઈ ગયું હતું તથા રાગદ્વેષથી સર્વથા વિમુક્ત હતા. તેઓ સંસારમાં નિર્લોભી હતા તથાપિ મોક્ષ-સામ્રાજ્યની પ્રાપ્તિ માટે ખૂબ જ લાલસા હતી. તેઓ સર્વ પ્રકારના જીવોનું હિત કરવાવાળા હતા. તેઓ ધીર-વીર તથા જ્ઞાન-ધ્યાનમાં હંમેશા ઉત્કંઠ રહેતા હતા તથા સ્ત્રીની વાંછાથી રહિત હતા તથાપિ મુક્તિરૂપી સ્ત્રીમાં ખૂબ જ મોહિત હતા; મનુષ્ય ને દેવ બધા તેમની પૂજા કરતા હતા; ત્રણે કાળ સામાયિક કરતા હતા તથા રત્નત્રયથી સુશોભિત હતા. તેઓ ઈચ્છા તથા અભિમાન રહિત હતા. મૂલગુણ તથા ઉત્તરગુણની ખાણ હતા તથા ભવ્યજીવોને સંસારરૂપી સમુદ્રથી પાર કરવા માટે જહાજ સમાન હતા. તેઓ જ્ઞાનરૂપી મહાસાગરના પારગામી હતા. પૃથ્વી સમાન ક્ષમા ધારણ કરવાવાળા હતા તથા કર્મરૂપી લાકડાને બાળવા માટે બન્ને અગ્નિ સમાન હતા. તેઓ જળ સમાન સ્વચ્છ હૃદયવાળા હતા. વાયુ સમાન બધા દેશોમાં વિહાર કરવાવાળા હતા. પોતાના ધર્મનો ઉદ્યોત કરવાવાળા હતા. પ્રતિદિન વનમાં નિવાસ કરવાવાળા હતા. બન્ને મુનિ ચોરાશીલાખ ઉત્તરગુણોથી વિભૂષિત હતા તથા શીલના અઢાર

હજાર ભેદોથી સુશોભિત હતા. એવા બન્ને મુનિરાજ આહાર માટે રાજાના ઘરે પધાર્યા.

જેવી રીતે મોટો ખજાનો જોઈને ગરીબ માણસ પ્રસન્ન થાય એવી રીતે મનુષ્યોને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવવાવાળા બે મુનિરાજોને જોઈને રાજા શ્રીષેણ ખૂબ જ આનંદિત થયા. રાજાએ મસ્તક નમાવીને બંને મુનિરાજોના ચરણોમાં નમસ્કાર કર્યાં તથા ‘ તિષ્ઠ તિષ્ઠ ’ કહીને બન્નેને બિરાજમાન કર્યાં. ઊંચા દાન દેવામાં તત્પર એવા રાજામાં શ્રદ્ધા, શક્તિ, નિર્લોભપણું, ભક્તિ, જ્ઞાન, દયા, ક્ષમા—એ દાતાના સાત ગુણ પ્રગટ થયા હતા. પ્રતિગૃહ ઉચ્ચસ્થાન, પાદપ્રક્ષાલન, અર્ચન, પ્રણામ, કાયશુદ્ધિ, વાક્યશુદ્ધિ, મનશુદ્ધિ, અને આહારશુદ્ધિ આ નવપ્રકારની ભક્તિ-નવધાભક્તિ ગુણોની ખાણ કહેવાય છે, તે પુણ્યને પ્રાપ્ત કરવાવાળી છે. દાન સમયે રાજાએ આ નવ ભક્તિ કરી હતી. જે વિશુદ્ધ હોય, પ્રાસુક હોય, મિષ્ટ હોય, કૃત આદિ દોષોથી રહિત હોય, મનોજ હોય, ઇએ રસોથી પરિપૂર્ણ હોય તથા ધ્યાન અધ્યયન આદિને વધારનાર હોય તેને શ્રેષ્ઠ આહાર કહે છે. ઉપર લખેલ આ સાતે ગુણોથી સુશોભિત તે રાજાએ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવા માટે તે બન્ને ચારણ મુનિઓને વિધિપૂર્વક તૃપ્ત કરવાવાળું ઉત્તમ ભોજન આપ્યું. તે બન્ને રાણીઓએ પણ શ્રેષ્ઠ દાનની અનુમોદના કરી ભક્તિપૂર્વક સુશ્રૂષા તથા પ્રણામ તથા વિનય આદિ દ્વારા ઘણું પુણ્ય પ્રાપ્ત કર્યું. સત્યભામા બ્રાહ્મણીએ પણ ખૂબ જ ભક્તિથી તથા દીનભાવોથી મુનિરાજોનું આદર-સત્કાર દ્વારા સેવા કરી એટલે તેણે પણ રાણીઓ સમાન પુણ્ય પ્રાપ્ત કર્યું. બરાબર છે કે સારા પરિણામોથી શું શું નથી મળતું? બન્ને મુનિરાજોએ સમભાવથી આહાર લીધો તથા એ ઘરને પવિત્ર કરી શુભ આશીર્વાદ આપી તેઓ આકાશ માર્ગે ચાલ્યા ગયા. તે દાનથી ઉત્પન્ન થયેલા આનંદરસથી જેનું મન અત્યન્ત તૃપ્ત થઈ રહ્યું છે એવા તે રાજા પોતાને કૃતકૃત્ય માનવા લાગ્યા તથા ગૃહસ્થાશ્રમને સફળ માનવા લાગ્યા.

કૌશામ્બી નગરમાં પુણ્યકર્મના ઉદયથી મહાબલ નામના રાજા રાજ્ય કરતા હતા; તેની રાણીનું નામ શ્રીમતી હતું તથા તે બન્નેને શ્રીકાન્તા નામની પુત્રી હતી. રૂપ-લાવણ્ય આદિ ગુણોથી વિભૂષિત શ્રીકાન્તાનો વિવાહ પુણ્યકર્મના ઉદયથી રાજા શ્રીષેણના પુત્ર ઈન્દ્ર સાથે વિધિપૂર્વક થયો હતો. તે જ રાજાને અનન્તમતિ નામની એક વિલાસીની હતી જે રૂપવતી તથા ગુણવતી હતી. રાજાએ સ્નેહ-ભેટ સ્વરૂપ એ વિલાસીની શ્રીકાન્તાને આપી. પરન્તુ અનન્તમતિ રૂપવાન ઉપેન્દ્રમાં મોહિત થઈ તેની સાથે કામભોગ આદિ કરી ભ્રષ્ટા થઈ ગઈ. વિલાસીની માટે બન્ને ભાઈ ઈન્દ્ર તથા ઉપેન્દ્ર યુદ્ધ કરવા લાગ્યા.

આચાર્ય કહે છે કે—જુઓ, મનુષ્યોના એવા ભોગાદિ સુખોને ધિક્કાર છે કે જેને માટે ભાઈ-ભાઈમાં યુદ્ધ થાય. આવી વાતો સાંભળીને રાજા શ્રીષેણને પોતાની આજ્ઞા ભંગ થવાનું ખૂબ જ દુઃખ થયું, તે કારણે વિષફલ સૂંઘીને મરી ગયો. ત્યાર બાદ ધાતકી ખંડદ્વીપમાં પૂર્વમેરુની ઉત્તર દિશામાં ઉત્તરકુરુ નામની સુખ દેવાવાળી ભોગભૂમિમાં લાવણ્ય આદિથી સુશોભિત આર્ય થયા, સિંહનિન્દિતા રાણી પણ તે જ વિષફલ સૂંઘીને મરી ગઈ તથા પ્રદત દાનથી પેદા થયેલા ધર્મના

પ્રભાવથી તે જ ભોગભૂમિમાં તે જ આર્યની આર્યા થઈ. બીજી રાણી અનિન્દિતા એમ જ મરીને સ્ત્રીલિંગ છેદીને મહાપુણ્યોદયથી તે જ ભોગભૂમિમાં આર્ય પેદા થઈ અને સત્યભામા બ્રાહ્મણી પણ તે જ રીતે પ્રાણ છોડીને ધર્મના પ્રભાવથી તે અનિન્દિતાની આર્યા થઈ. આ રીતે શાંતિનાથ ભગવાનનો જીવ ઉન્નતિ ક્રમમાં આગળ વધતા બળભદ્ર, ચક્રવર્તી, કામદેવ તીર્થંકર, આદિ પદ પામીને નિજ સ્વરૂપના સાધન વડે મોક્ષ પામે છે.

આચાર્ય કહે છે કે જુઓ! કે અપમૃત્યુ તથા આપઘાતથી મરીને પણ કેવળ તે મહાદાનના ફળરૂપે તેઓ શુભગતિને પ્રાપ્ત થયા હતા; એટલે કહે છે કે દાન દેવું ઉત્તમ છે.

આ તરફ બન્ને ભાઈ યુદ્ધ કરી રહ્યા હતા. પરંતુ પૂર્વભવના સ્નેહના કારણે મણિકુંડલ નામના વિદ્યાધરે આવીને તેમનું યુદ્ધ રોકી દીધું ને કહેવા લાગ્યો કે હે રાજકુમારો, હું એક કથા કહું છું તમે ઈર્ષ્યાભાવ છોડીને તથા શાન્ત ચિત્ત કરીને સાંભળો, કેમ કે આ કથા તમારું હિત કરવાવાળી છે.

જુઓ, ધાતકીખંડદ્વીપમાં પૂર્વમેરૂ સમ્બન્ધી પૂર્વવિદેહક્ષેત્ર છે. જે સદ્ધર્મ તથા તીર્થંકર આદિથી સુશોભિત છે. તે ક્ષેત્રના પુષ્કલાવતી દેશમાં એક રૂપાયલ પર્વત શોભાયમાન છે કે જે ઊંચો છે, જિન ચૈત્યાલયોથી વિભૂષિત છે તથા મેરૂ સમાન દેખાય છે. તે પર્વતની દક્ષિણ શ્રેણીમાં એક આદિત્યાભ નામનું સુન્દર નગર છે! તેમાં પુણ્ય-કર્મના ઉદયથી કુંડલથી સુશોભિત સુકુંડલી નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તેની રાણીનું નામ અમિતતેજસેના છે તથા તે બન્નેનો પુત્ર બુદ્ધિમાન મણિકુંડલ હું છું.

પુંડરીકિણી નગરીમાં અતિપ્રભ નામક કેવળી ભગવાન પાસે જઈને તથા તેમને નમસ્કાર કરી મેં મારા પહેલાં ભવની કથા પૂછી હતી. ભગવાને જે કથા મને કહી હતી તે જ કથા હું તમને કહેવા ઈચ્છું છું, કેમકે તીર્થંકરના મુખેથી પેદા થયેલી તે કથા ખૂબ જ સુન્દર છે તથા તમારા બન્નેનું હિત કરવાવાળી છે.

જુઓ! પુષ્કરદ્વીપમાં જિનચૈત્યાલયોના આશ્રયભૂત પશ્ચિમમેરૂ પર્વત છે, તેના પૂર્વ તરફ ત્રિવર્ણાશ્રમથી સુશોભિત વિદેહક્ષેત્ર છે. તેમાં એક વીતશોકા નગરી છે. તેમાં ચક્રાયુદ્ધ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો તથા તેની પુણ્યશાલિની રાણીનું નામ કનકમાલા હતું. કનકમાલાની કનકલતા તથા પદ્મલતા નામની બે પુત્રી હતી. તે જ રાજાની વિદ્રન્મતિ નામની બીજી પતિવ્રતા રાણી હતી, તેને પદ્માવતી નામની પુત્રી હતી. ધર્મના પ્રભાવથી બધા મળીને અનેક પ્રકારના સુખોનો ઉપભોગ કરતા હતા.

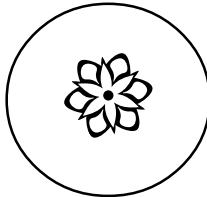
એક દિવસ રાણી કનકમાળા પુણ્યકર્મના ઉદયથી પોતાની બન્ને પુત્રીઓ સાથે અમિતસેના નામની અર્જિકા પાસે પહોંચી. તેમની સમીપ જઈને નમસ્કાર કર્યા તથા કાળલબ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ જવાથી બધાએ ગૃહસ્થોના વ્રતનો સ્વીકાર કર્યો. તે બધા વ્રતોનું પાલન કરી સમ્યગ્દર્શનના

પ્રભાવથી સ્ત્રીલિંગ છેદીને સૌધર્મ સ્વર્ગમાં મોટા ઋદ્ધિધારી દેવ થયા. પદ્માવતી પણ મરીને પોતાના પુણ્યોદયથી સૌધર્મ સ્વર્ગમાં એક અપ્સરા થઈ જે ખુબ જ ગુણવતી હતી. તેઓ બધા દેવધર્મના પ્રભાવથી પેદા થયેલા ઈન્દ્રિઓને તૃપ્ત કરવાવાળા ઉત્તમ સુખ અને ઋદ્ધિઓ તથા દેવીગણ આદિના સમ્બન્ધથી પેદા થયેલા સુખોનો અનુભવ કરવા લાગ્યા. પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ થયા બાદ તે બધા ત્યાંથી ચ્યુત થઈને પૂનર્જન્મ ધારણ કર્યો. તેમાંથી કનકમાલાનો જીવ મણિકુંડલ હું છું; કનકલતા, પદ્મલતા બન્ને પુત્રીઓનો જીવ સ્વર્ગથી દેવ-પર્યાય છોડીને બાકી બચેલા પુણ્ય-કર્મના ઉદયથી તમે બન્ને ઈન્દ્ર તથા ઉપેન્દ્ર નામના રાજપુત્ર થયા છો તથા પદ્માવતીનો જીવ જે સૌધર્મ સ્વર્ગમાં અપ્સરા થઈ હતી, તે ત્યાંથી ચ્યવીને આ રૂપવતી અનન્તમતિ વિલાસીની બની છે.

શ્રી અમિતપ્રભ તીર્થંકરના શ્રીમુખેથી આ શુભ તથા ઉત્તમ કથા સાંભળીને પહેલાં જન્મના સ્નેહથી તમને સમજાવવા માટે હું આવ્યો છું. આ કથાને સાંભળી તે બન્ને ભાઈઓ પોતાની નિંદા કરી સંસારથી વિરક્ત થઈને શુભકર્મના ઉદયથી સુધર્મનામના મુનિરાજ પાસે ગયા અને મુનિરાજને નમસ્કાર કરીને, ઉદાસ થઈને બાહ્ય તથા અભ્યંતર બન્ને પ્રકારના પરિગ્રહનો ત્યાગ કર્યો તથા ઉત્કૃષ્ટ સંયમ ધારણ કર્યો. તે બન્ને મુનિરાજે શુકલધ્યાનરૂપી અગ્નિથી કર્મરૂપી લાકડાને જલદી બાળી નાખ્યા તથા ઘોર તપસ્યા દ્વારા કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. તે બન્નેએ સૂક્ષ્મધ્યાનરૂપી તલવારથી સમસ્ત કર્મોનો નાશ કરી મોક્ષમાં પધાર્યા, અનન્તગુણોના પાત્ર બની ગયા. અનંતમતિએ પણ શ્રાવકના સમ્પૂર્ણ વ્રત ધારણ કર્યા તથા ધર્મના પ્રભાવથી સ્વર્ગમાં ઉત્પન્ન થઈ. બરાબર છે કે સજ્જનોના અનુગ્રહથી શું શું પ્રાપ્ત નથી થતું!

[જુઓ! ભગવાન શ્રી શાંતિનાથના પૂર્વના એક ભવમાં તેમના બે પુત્રો એક દાસી માટે અંદરો અંદર લડે છે ને ઘડીકમાં તો તે જ પ્રસંગને નિમિત્ત બનાવી વૈરાગ્ય પામીને, ‘હું વર્તમાનમાં પરિપૂર્ણ ભગવાન જ છું’ એમ દ્રવ્યદૃષ્ટિ કરીને તે બન્ને ભાઈઓ શિવ-સુંદરીને વરે છે! પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રી ફરમાવતાં તેમ પાપી જીવો પણ ચૈતન્યની અનંત શક્તિના સામર્થ્યના વિશ્વાસના બળે ભવસાગર તરી જાય છે.]

—શ્રી શાંતિનાથ પુરાણમાંથી

સુકુમાલની કથા

એક વખત સૂર્યમિત્ર આચાર્ય ધર્મનો ઉપદેશ આપતાં આપતાં અનેક સ્થાનોમાં વિહાર કરી કૌશંબી નગરીમાં આહાર માટે આવ્યા. તેમના ગૃહસ્થાશ્રમના ભાણેજ અગ્નિભૂતિ મામા સૂર્યમિત્રને નિર્ગ્રંથ અવસ્થામાં જોઈ દુર્લભ સંપત્તિની પ્રાપ્તિ સમાન આનંદિત થઈ નવધાભક્તિપૂર્વક આહારદાન આપી ખૂબ પ્રસન્ન થયા.

મુનિરાજ આહાર લઈ આત્મધ્યાન માટે જવા લાગ્યા ત્યારે અગ્નિભૂતિ બ્રાહ્મણે વિનંતી કરી કે ભગવાન! મારો ભાઈ વાયુભૂતિ ક્રોધ માયાચાર આદિ પાપ કરે છે ને આપની નિંદા કરે છે તેથી તે દુષ્ટને આપ સમજાવો. આચાર્ય મહારાજે કહ્યું કે તેની પાસે જવું ઠીક નથી કેમ કે તે સ્વભાવથી જ કઠોર હૃદયવાળો છે. પરંતુ અગ્નિભૂતિએ આગ્રહ કરવાથી વાયુભૂતિ પાસે ગયા. પાપી વાયુભૂતિએ મુનિરાજને જોઈ ક્રોધિત થઈને ઘણી નિંદા કરી. પરંતુ મુનિરાજ તો સમતાધારી હતા. તેથી સમતા રાખી વનમાં ચાલ્યા ગયા. નાનાભાઈ વાયુભૂતિએ મુનિરાજની ઘણી નિંદા કઠોર વચનથી કરી તેથી મોટાભાઈ અગ્નિભૂતિને ઘણું જ દુઃખ થયું. તેને થયું કે મુનિરાજની નિંદા મારા કારણે થઈ છે તેથી તે પાપનો હું જ ભાગીદાર છું. હવે તે પાપની શુદ્ધિ માટે હવે કારાગ્રહ સમાન ઘર છોડીને મુનિરાજ પાસે જઈને જિનદીક્ષા અંગીકાર કરું.

અગ્નિભૂતિએ દીક્ષા લીધી તે જાણી તેની પત્ની સોમદત્તાને ઘણું દુઃખ થયું તેથી તેના દિયર વાયુભૂતિ પાસે જઈને કહ્યું કે તમે દુષ્ટતાથી મુનિનિંદા કરી તેથી મારા પતિને વૈરાગ્ય થયો. હવે આપણે વનમાં જઈને તેમને સમજાવીને પાછા ઘેર લાવીએ. સોમદત્તાની આ વાત સાંભળી વાયુભૂતિને ઘણો ક્રોધ થયો. તેણે ક્રોધમાં અંધ બનીને સોમદત્તાના મોં ઉપર લાત મારી. આથી સોમદત્તાને ઘણો ગુસ્સો થયો અને ગુસ્સામાં તેણે નિદાનબંધ કર્યો કે અત્યારે હું અબળા છું પણ આવતા ભવમાં હું તારા પગ ખાઈને બદલો લઈશ.

વાયુભૂતિએ મુનિનિંદા કરી તેથી તેને સાત દિવસમાં ઉદમ્બર કોઢ થયો. તેની અસહ્ય પીડાથી મરીને તે જ નગરમાં ગધેડી થયો. જુઓ! દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુની સાધર્મીની નિંદા કરવાથી આવી જ દુર્ગતિ થાય છે. તેથી ભલે પ્રાણ છૂટવાનો પ્રસંગ બને તોપણ ધર્માત્માઓની ક્યારેય પણ નિંદા કરવી ન જોઈએ. તે ગધેડી ભૂખ-તરસ આદિ ઘણા દુઃખ ભોગવીને ત્યાંથી મરીને ભૂંડણી થઈ. ત્યાં પણ ઘણા દુઃખો સહ્યા ને મરીને કૂરમુખવાળી કૂતરી થઈ અને ત્યાં પણ ઘણાં જ દુઃખ ભોગવીને ચંડાળને ત્યાં જન્મ લઈને આંધળી દુર્ગંધથી સડેલી બિહામણી ચાંડાલણી થઈ.

એક વખત સૂર્યમિત્ર અને અગ્નિભૂતિ મુનિરાજ વિહાર કરતાં કરતાં ચંપાનગરીમાં આવ્યા. અગ્નિભૂતિ મુનિરાજ આહાર માટે ગામમાં આવતાં હતા ત્યારે એક વૃક્ષ નીચે દુઃખથી પીડાતી ચાંડાલણીને ઊભેલી જોઈ, ચાંડાલણીને જોતાં જ અગ્નિભૂતિ મુનિરાજને કાંઈક સ્નેહ અને દુઃખથી

આંખમાં આસું આવ્યા. તેથી મુનિરાજ આહાર માટે નહીં જતા વનમાં પાછા આવ્યા.

ગુરુ મહારાજને નમસ્કાર કરીને પૂછ્યું કે રસ્તામાં ચાંડાલણીને જોતાં મને શોક અને આંસુ કેમ આવ્યા? સૂર્યમિત્ર મહારાજે કહ્યું કે તે ચાંડાલણી તારો નાનોભાઈ વાયુભૂતિનો જ જીવ છે. મારી (મુનિની) નિંદા કરવાથી તેની આવી દુર્ગતિ થઈ છે. પૂર્વજન્મના સ્નેહ-સંબંધથી તને શોક અને આંસુ આવેલા. પ્રાણીઓના ભવભવના સંબંધથી સ્નેહ અને વેરભાવ પ્રગટ થયા કરે છે.

હવે આ ચાંડાલણીની આસન્ન ભવ્યતા નજીક છે. તેનું મૃત્યુ આજે જ થવાનું છે. તેથી તું પાછો જા અને યુક્તિપૂર્ણ વાક્યોથી સમજાવી તેના કલ્યાણ માટે વ્રતપૂર્વક સન્યાસ ધારણ કરાવી દે.

અગ્નિભૂતિ મુનિરાજે ચાંડાલણી પાસે જઈને કહ્યું કે બેટી, તું દેવગુરુની નિંદા કરવાથી મહા દુઃખ ભોગવી રહી છો. હવે ધર્મનું શરણ લઈ પાંચે પાપો છોડીને આહારનો ત્યાગ કરી દે. આજે જ તારું મૃત્યુ થવાનું છે. વિગેરે કહેવાથી તે ચાંડાલણીએ તે પ્રમાણે વ્રત ગ્રહણ કરી અનશન લઈને સમાધિપૂર્વક પ્રાણ છોડીને નાગશર્મા બ્રાહ્મણને ત્યાં નાગશ્રી નામે પુત્રી થઈ.

નાગશ્રીના ભવમાં તેણે પાંચ અણુવ્રત લીધા અને પાછળથી મુનિ સમાગમ થવાથી અર્જિકા થઈને ઉગ્ર તપશ્ચર્યા કરી અંત સમયે સમાધિમરણ કરીને અચ્યુત સ્વર્ગમાં ઋદ્ધિધારી દેવ થયો.

આચાર્ય સૂર્યમિત્ર અને અગ્નિભૂતિ મુનિરાજ ગામેગામ વિહાર કરી ધર્મોપદેશ આપતા અને અનેક જીવો દીક્ષા આદિ ગ્રહણ કરતાં તેમનો સંઘ ઘણો વધી ગયો. આ રીતે ઘણી ધર્મ પ્રભાવના કરી અંત સમયે ઉગ્ર તપશ્ચર્યા કરી બન્ને મુનિરાજ મોક્ષધામ પધાર્યા.

ઉજ્જયિની નગરીમાં વૃષભાંક નામનો રાજા છે. તે નગરીમાં સુરેન્દ્રદત્ત નામે ઘણો ધનાઢ્ય શેઠ છે. તેને યશોભદ્રા નામે પત્ની છે. વાયુભૂતિનો જીવ જે અચ્યુત સ્વર્ગનો દેવ થયો છે તે ત્યાંના ઘણા સુખો ભોગવી ત્યાંથી ચ્યુત થઈને યશોભદ્રાનો પુત્ર થયો. તેનું નામ સુકુમાલ રાખ્યું. પુત્રનું મુખ જોઈ શેઠ સુરેન્દ્રદત્ત દીક્ષિત થઈ ગયા. સુકુમાલ ઘણો જ રૂપવાન ને પુણ્યવાન છે અને તે મુનિદર્શન થતાં કે મુનિ વચન સાંભળતાં તુરત જ દીક્ષા લઈ લેશે તેમ અવધિજ્ઞાની મુનિરાજે કહેલ તેથી તેની માતા યશોભદ્રાએ સુકુમાલને બહાર નહીં જવા દેવા માટે બંગલાની બાજુમાં જ મોટા બાગ-બગીચા, જિનમંદિર આદિ બધું જ બનાવેલ અને સુકુમાલના મહેલની બાજુમાં જ બત્રીશ પત્નીઓ માટે બત્રીશ મહેલ કરાવેલ. સુકુમાલને ખૂબ જ સુખસૈયાથી પોતાના મહેલમાં રહેતા રહેતા ઘણો સમય વીતી જતાં એક વખત તેના મામા યશોભદ્ર મુનિરાજે અવધિજ્ઞાન વડે જાણ્યું કે સુકુમાલનું આયુષ્ય હવે બહુ જ થોડું રહ્યું છે.

પૂર્વજન્મથી ચાલ્યા આવતા સંબંધથી યશોભદ્ર મુનિરાજે સુકુમાલના હિતને માટે સુકુમાલના બાગના જિનમંદિરમાં ચોમાસુ રહ્યા અને ચોમાસુ પૂર્ણ થવા આવતાં કાર્તિક સુદ પૂર્ણિમાની રાત્રે મુનિરાજે જોયું કે સુકુમાલની નિંદા ખૂલી છે. તેથી તેને સંભળાવવા અનેક પ્રકારથી વર્ણન કરતાં સ્વર્ગના ભવનું અનેક ઋદ્ધિનું વર્ણન કરતાં સુકુમાલને જાતિસ્મરણ થયું. પોતાના પૂર્વભવનું જ્ઞાન

થવાથી ઘણો જ વૈરાગ્યભાવ જાગૃત થતાં મુનિદીક્ષા લેવાના ભાવ થતાં પોતાના મહેલથી ઉતરવા માટે કપડાનું દોરડું બનાવી બારીમાંથી નીચે ઉતરી મુનિરાજ પાસે ગયા ને દીક્ષા માંગી. મુનિરાજે કહ્યું કે સુકુમાલ હવે તારું ત્રણ જ દિવસનું આયુષ્ય રહ્યું છે માટે સંયમ ગ્રહણ કર. આમ ગુરુ આજ્ઞા મુજબ સુકુમાલ સંયમ લઈને જંગલમાં ચાલ્યા ગયા. સુકુમાલ મુનિરાજે પ્રાયોપગમન સંન્યાસ લીધો અને એક પગથી ઊભા રહ્યા.

હવે તે વખતે પૂર્વભવની ભાભી શિયાળ થઈ હતી તે આવીને તેના બચ્ચા સાથે સુકુમાલના પગને ખાવા લાગી. ત્રણ દિવસ સુધી ખાતા ખાતા છેવટ પેટ ફાડીને આંતરડા ચાવવા લાગી. તે વખતે ધીરવીર મુનિરાજ બાર ભાવનાનું ચિંતન કરી આત્મામાં એકાગ્રતાથી નિશ્ચલ રહીને સ્વસન્મુખની ઉગ્રતાથી ઉપસર્ગ જીતી સમાધિપૂર્વક દેહ છોડી સર્વાર્થસિદ્ધિ સ્વર્ગમાં ગયા અને ત્યાં તેત્રીશ સાગરનું આયુષ્ય પૂરું કરીને મનુષ્ય થઈને મોક્ષે જશે.

(સુકુમાલે વાયુભૂતિના ભવમાં મુનિને ક્રોધપૂર્વક કઠોર વચનો કહીને નિંદા કરી તેના ફળમાં દુર્ગતિમાં મહાદુઃખો ભોગવ્યાં અને દુર્ગધી ચાંડાલણીના ભવમાં એક અનશનથી નાગશ્રી થઈ અર્જિકા થઈ ઉગ્ર તપ વડે અચ્યુત સ્વર્ગમાં દેવ થઈને સુકુમાલના ભવે માત્ર ત્રણ દિવસના સંયમમાં ઘોર ઉપસર્ગ સહવાથી સર્વાર્થસિદ્ધિ ગયા. આનું ચિત્ર સોનગઢ પ્રવચન મંડપમાં આપેલ છે. આ કથા અત્યંત ટૂંકસાર- રૂપ આપેલ છે, વિસ્તાર સુકુમાલચરિત્રમાંથી વાંચવો.)

(સુકુમાલ ચરિત્રનો ટૂંકસાર)

❁ આ શરીરમાં આત્માની ભાવના અન્ય શરીરગ્રહણરૂપ ભવાન્તર પ્રાપ્તિનું બીજ છે અને આત્મામાં જ આત્માની ભાવના તે શરીરના સર્વથા ત્યાગરૂપ મુક્તિનું બીજ છે.

(શ્રી સમાધિતંત્ર)

❁ અરે! આખો દી ધંધા ને બાયડી--છોકરાની મમતામાં પાપમાં જીવન ગાળે છે એનું શું થશે? એકલી મમતા મમતા ને મમતાના ફળમાં મરીને ઢોરમાં જશે. અહીં વાણીયો કરોડપતિ હોય ને મરીને ભૂંડ થાય ને વિષ્ટા ખાશે! એણે, મારું શું થશે એમ નક્કી કરવું જોઈએ ને! કે હું મરીને ક્યાં જઈશ! એ નક્કી કરવું જોઈએ.

(દૈષ્ટિનાં નિધાન)

સુભોમ ચક્રવર્તીની કથા

સમગ્ર દેવતાઓ દ્વારા પૂજિત જિનેન્દ્ર ભગવાનને નમસ્કાર કરી આઠમાં સુભોમ ચક્રવર્તીની કથા કહે છે.

ઈર્ષ્યાવાન નગરના રાજાનું નામ કીર્તિવીર્ય હતું. તેની રેવતી નામની રાણી હતી. સુભોમ તેનો જ પુત્ર હતો. ચક્રવર્તીનો જયસેન નામનો રસોઈયો હતો. એક દિવસ ભોજનના સમયે રસોઈયાએ ચક્રવર્તી આગળ ગરમ ગરમ ખીર પીરસી. ગરમ ખીરથી ચક્રવર્તીનું મોઢું બળવા લાગ્યું. ગુસ્સામાં આવીને ગરમખીરનું વાસણ રસોઈયાના માથા પર પટક્યું. જેથી રસોઈયાનું માથું બળી ગયું. તે આ કષ્ટથી મરીને લવણ સમુદ્રમાં વ્યન્તર દેવ થયો. જ્યારે તેને કુઅવધિજ્ઞાનથી તેના પૂર્વભવનું જ્ઞાન થયું તો તેને ચક્રવર્તી પર ખૂબ ગુસ્સો આવ્યો. બદલાની ભાવનાથી તેનું શરીર બળવા લાગ્યું. ત્યારે તે તાપસીનો વેષ બનાવીને ચક્રવર્તી પાસે પહોંચ્યો. તેના હાથમાં થોડા મધુર અને સુંદર ફળ હતા. તેણે તે ફળ ચક્રવર્તીને આપ્યા, જેને ખાઈને ચક્રવર્તી ખૂબ ખુશ થયા. એમણે તે તાપસને કહ્યું—મહારાજ, આ ફળ તો ખૂબ મીઠાં છે. તમે આ ક્યાંથી લાવ્યા છો ને ક્યાં મળશે. તાપસ રુપધારી વ્યંતર દેવે કહ્યું કે સમુદ્ર વચ્ચે એક નાનો ટાપૂ છે, ત્યાં હું નિવાસ કરું છું, જો તમે આ ગરીબ પર દયા કરીને મારા ઘરને પવિત્ર કરો તો આવા અનેક ફળ ભેટ આપીશ.

ચક્રવર્તી લોભમાં આવીને વ્યંતરના ફંસામાં આવી ગયા, તેની સાથે ચાલી નીકળ્યા. જ્યારે વ્યંતર સમુદ્ર વચ્ચે પહોંચ્યો તો તેણે પોતાનું અસલીરૂપ પ્રગટ કરી લાલ આંખો કરી કહ્યું, દુષ્ટ જાણે છે હું તને અહીં શા માટે લાવ્યો છું? હું તારો રસોઈયો હતો. તે મને નિર્દયતાથી સળગાવ્યો હતો. આજ હું તેનો બદલો લેવા જ તને અહીં લાવ્યો છું. બોલ! તારી ગતિ કેવી હોવી જોઈએ? તોપણ એક ઉપાય છે જેથી તું બચી શકે છે. જો તું પાણીમાં નમસ્કાર મંત્ર લખીને પગથી ભૂંસાડી દે તો તું બચી શકે છે. પોતાના પ્રાણની રક્ષા માટે મનુષ્ય સારા—ખરાબનો વિચાર નથી કરતો. ચક્રવર્તીની એ જ દશા થઈ, એમણે વિચાર્યું નહીં કે આથી મારી શું ગતિ થશે. વ્યંતરદેવના કહેવાથી તેણે નમસ્કાર મંત્ર લખીને ભૂંસી નાખ્યો કે તુરત દેવે તેને મારીને સમુદ્રને અર્પણ કરી દીધો. આ કૃત્ય પહેલાં વ્યંતરદેવે જગત્ પૂજ્ય જિનેન્દ્ર ભગવાનના ભક્તને મારવાનું સાહસ નહોતું કર્યું તે સમયે સંભવ છે કે જિનશાસનનો કોઈ બીજો દેવ પણ તેની રક્ષા કરે. પરંતુ નમસ્કાર મંત્ર ભૂંસી નાખવાથી વ્યંતર સમજી ગયો કે આ રાજા જિનધર્મનો દોષિ છે તો તેને મારી નાખ્યો. આ પાપના ફળસ્વરૂપ ચક્રવર્તીને સાતમી નરક મળી. ધિક્કાર છે આવી લંપટતાને જેથી સંસારના સમ્રાટને દુર્ગતિ ભોગવવી પડી. જે જિનધર્મમાં વિશ્વાસ નથી કરતો તેને ચક્રવર્તીની જેમ સાતમી નરકમાં જવું પડે તો કોઈ આશ્ચર્યની વાત નથી. સમ્યગ્દર્શન મોક્ષનું કારણ છે માટે સુખ મેળવવા આઠ અંગ સહિત સમ્યગ્દર્શનનું પાલન કરો.

(આરાધના કથાકોષમાંથી ટૂંકસાર)

દેવરતિ રાજા અને રક્તારાણી

કેવલ્યજ્ઞાન જેનું નેત્ર છે એવા જગત્ પ્રસિદ્ધ જિન ભગવાનને નમસ્કાર કરી અયોધ્યાના રાજા દેવરતિનું ઉપાખ્યાન લખાય છે.

અયોધ્યાના રાજા દેવરતિની રાણીનું નામ રક્તા છે. તે બહુ જ રૂપાળી હતી. રાજા વિષયી હોવાથી સદા રાણીની પાસે જ બેસી રહેતો. રાજકાજમાં કાંઈ જ ધ્યાન ન આપતો. ધર્મ અર્થ ને પુરૂષાર્થને છોડી વિષય-વાસનાનો દાસ બની રહેવાથી દુર્ગતિ થાય છે. દેવરતિની પણ તેવી જ દશા થઈ.

મંત્રીઓને તેની ઉદાસીનતા બહુ જ ખરાબ લાગવા લાગી. તેણે રાજ્ય સંભાળવાની રાજાને પ્રાર્થના કરી પણ તેનું કાંઈ ફળ ન આવ્યું. તેથી દેવરતિના પુત્ર જયસેનને રાજા નિયુક્ત કરીને દેવરતિને રાણી સહિત દેશ નિકાલ કર્યો. એવા કામને ધિક્કાર છે જેનાથી માન મર્યાદા ધૂળમાં મળી જાય અને કષ્ટ પણ સહન કરવું પડે.

રાજા દેવરતિ અયોધ્યાથી નીકળીને એક ભયાનક જંગલમાં આવ્યો. ત્યાં રાણીને અતિ ભૂખ લાગી. તેથી રાણીને યમુનાના કિનારે એક ઝાડ નીચે બેસાડીને રાજા ભોજન લેવા બાજુના ગામમાં ગયો. યમુનાના કિનારે એક સુંદર બગીચો હતો. તેમાં કોઈ અપંગ મધુર સ્વરથી ગાતો હતો. તેના ગાવાનો મીઠો અવાજ રક્તારાણીના કાને પડ્યો. રાણી ગાવાવાળા ઉપર મોહિત થઈ લાજ શરમ છોડી અપંગની પાસે ગઈ. અપંગ પાસે રાણીએ પોતાની કામવાસના પ્રગટ કરી. તે કાંઈ સુંદર ન હતો તોપણ રાણી તેના ઉપર મુગ્ધ થઈ ગઈ. સાચું છે કે કામ ન દેખે જાત પાત. રાણીની પાપવાસના સાંભળી અપંગ ગભરાઈ ગયો અને બોલ્યો હું તો એક ભિખારી છું ને તમે રાજરાણી છો. જો રાજા આપણને એક સાથે દેખશે તો જીવતા નહિ રહેવા દો. તમારા તેજસ્વી ને શૂરવીર પતિની યાદ આવતાં જ મારું શરીર કાંપી ઊઠે છે. માટે મને ક્ષમા કરો. રાણીએ તેને ધીરજ બંધાવીને કહ્યું કે તું ચિંતા ન કર. હું રાજાને હમણાં જ મારી નાંખીશ. કુલ્ટા શું શું અનર્થ નથી કરી શકતી?

તે જ સમયે રાજા ભોજન લઈને આવી ગયો. તેને દેખતાં જ રાણી માયા ફેલાવીને રોવા લાગી. રાજા રાણીને રડતી દેખી ભોજનને એકબાજુ મૂકીને રાણી પાસે ગયો ને બોલ્યો કે પ્રિયે! કેમ તું રડે છો? શું તારું કોઈએ અપમાન કર્યું છે? અકસ્માત તારા રૂદનથી મારી ધીરજ છૂટી જાય છે. તારા રોવાનું કારણ જલદીથી બતાવ.

રાણી એક લાંબો શ્વાસ લઈને બોલી કે પ્રાણનાથ આપના રહેવાથી કોણ મને કષ્ટ આપી શકે છે? પણ મને તો મોટું દુઃખ એ થાય છે કે આજે તમારી વર્ષગાંઠ છે અને મારી પાસે એક કુટી કોડી પણ નથી. હું આજે શેનાથી તમારો જન્મનો ઉત્સવ મનાવું?

રાણીની પ્રેમભરી વાત સાંભળી રાજાનું હૃદય ભરાઈ ગયું ને આંખમાંથી આંસુ ટપકવા લાગ્યા. રાજાએ રાણીને પ્યારભર્યા શબ્દોમાં કહ્યું કે—પ્રિયે તેના માટે શું ચિંતા છે? ક્યારેક એ દિન પણ આવી જશે જ્યારે તારી કામના પુરી થશે. તારા જેવી ભાગ્યશાળી જેની પ્રિયા હોય, જેને માટે હું રાજપાટને તુચ્છ સમજ્યો તેને આવી નાની નાની બાબતોનું દુઃખ શું હોય? રાજાને સ્વપ્નમાં પણ એવો ખ્યાલ ન હતો કે આ કુલ્તા આવા નિષ્કપટ પ્રેમનો બદલો જાન લઈને લેશે!

દેવની વિચિત્ર ગતિ છે. રાજાના આવા સાચા પ્રેમની પાપીનિના પથ્થરહૃદય ઉપર જરા પણ અસર થઈ નહિ. રાણી ઉપરથી પ્રેમ બતાવતી બોલી નાથ! જે વાત થઈ શકતી નથી તે માટે ચિંતા કરવી નકામી છે તોપણ હું મારા ચિત્તની શાંતિ માટે આ પવિત્ર પુષ્પ માળાથી આ જન્મગાંઠનો ઉત્સવ મનાવીશ.

આમ કહી રાણીએ કુલ ગુંથવાની દોરીથી રાજાને બાંધી લીધો. રાજા સમજ્યો કે રાણી જન્મગાંઠની વિધિ પૂરી કરે છે તેથી રાજાએ ચૂંકારો પણ ન કર્યો. ખૂબ મજબૂતીથી બાંધી લઈને રાણીએ ઈશારાથી અપંગને બોલાવ્યો અને તેની સહાયથી યમુના નદીના કિનારે લઈ જઈને રાજાને નદીમાં ફેંકી દીધો અને આ કુલ્તા અપંગની સાથે પોતાની મનોવૃત્તિ પૂરી કરવા લાગી. નિયતા અને કુલ્તાપણાની હદ આવી ગઈ!

પુણ્યનો ઉદય જ્યારે થાય છે ત્યારે મનુષ્ય ભયાનક દુઃખમાંથી પણ બચી જાય છે. રાજા દેવરતિનો પણ એવો જ કોઈ પુણ્ય-ઉદય થયો કે જેથી નદીમાંથી બચી ગયો. નદીમાંથી નીકળીને મંગળપુર શહેર પાસે પહોંચ્યો. કેટલાક દિવસથી ચાલતાં રહેવાથી તે થાકી ગયો હતો તેથી પોતાની થકાવટ દૂર કરવા એક છાંયાદાર વૃક્ષ નીચે સૂઈ ગયો, માનો કે જાણે કે જૈનધર્મની છત્રછાયામાં નિંદ્રા લઈ રહ્યો છે.

મંગળપુરના રાજા શ્રીવર્ધન નિઃસંતાન હતો તેનું તે વખતે મૃત્યુ થઈ ગયું. તેથી મંત્રીઓએ વિચાર કર્યો અને એક હાથીને જળભરેલો કળશ આપીને છોડ્યો. તે હાથી જેના ઉપર અભિષેક કરે તે રાજા બને. કર્મની લીલા અપરંપાર છે. કર્મ રાજાને રંક અને ભિખારીને રાજા બનાવી દે છે. દેવરતિનો સમય જ્યારે પ્રતિકુળ હતો ત્યારે રસ્તાનો ભિખારી બનાવી દીધો ને પુણ્યોદય થતાં તેને રાજગાદી ઉપર બેસાડી દીધો.

દેવરતિ ઝાડ નીચે સૂતો હતો તે વખતે હાથીએ આવીને તેનો અભિષેક કર્યો અને મોટી ધામધૂમથી શહેરમાં લાવ્યા અને રાજ્યસિંહાસન ઉપર બેસાડ્યા. પુણ્યનો ઉદય થવાથી આપત્તિ પણ સુખરૂપે થઈ જાય છે. તેથી સુખની ઈચ્છા કરવાવાળાએ સદા ધર્મ ઉપર ભરોસો કરી પૂજાદાન આદિ શુભકાર્ય કરવું જોઈએ.

દેવરતિ ફરીને રાજા થઈ ગયો. તેની હાલત હવે પહેલાં જેવી રહી નથી. તે સ્વયં રાજકાજ સંભાળવા લાગ્યા. જે બુરાઈઓથી રાજ્યથી ભ્રષ્ટ થવું પડ્યું હતું તે હવે તેની પાસે ફરકવા નથી

દેતો. સ્ત્રી નામથી તેને ઘૃણા થાય છે. એક કુલકલંકીનો બદલો વાળી સ્ત્રીઓને કુલકલંકીની કહેવા લાગ્યો. એમાં એનો દોષ પણ શું હતો? દુધથી દાઝેલો મનુષ્ય છાશને પણ કૂંકી કૂંકીને પીવે છે. એ દાન આપતો હતો પણ એક લુલા લંગડાને એક દાણો દેવાનું પણ પાપ સમજતો હતો. આ એક અપંગના પાપનું ફળ છે.

અહીં રક્તારાણીએ કેટલાય દિવસ રહીને તે અપંગની સાથે મજા કરી. પછી અપંગને એક ટોકરીમાં નાખીને દેશ વિદેશ ઘુમવા લાગી. તે જ્યાં જતી ત્યાં પોતાને એક મહાસતી જાહેર કરતી કે માતા પિતાએ જેના હાથે મને સોંપી તે જ પ્રાણનાથ છે. આ ઠગાઈમાં લોકો ઘણા જ પૈસા આપતા હતા. એ પ્રકારે ભીક્ષાવૃત્તિ કરતી કરતી તે મંગળપુર પહોંચી. ત્યાં પણ તેના સતીત્વ ઉપર લોકોને ખૂબ શ્રદ્ધા થઈ; સાચું છે જે સ્ત્રીઓએ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ જેવા દેવતાઓને પણ ઠગી લીધા છે તેની જાળમાં સામાન્ય લોકો ઠગાઈ જાય તેમાં શું આશ્ચર્ય?

એક દિવસ એ બંને જણા ગાતાં ગાતાં રાજમહેલ સામે આવ્યા દ્વારપાળે રાજાને પ્રાર્થના કરી કે મહારાજ! એક સ્ત્રી પોતાના અપંગ પતિને ટોપલામાં લઈને ઊભી છે અને તે બંને ખૂબ જ સારા ગાયન ગાય છે અને મહારાજના દર્શન કરવા ઈચ્છે છે. આજ્ઞા હોય તો તેને અંદર આવવા દઈએ અને સભાસદોએ પણ તે બંનેને જોવાની ઈચ્છા જાહેર કરી.

રાજાએ એક પરદો આડો નખાવીને તે બંનેને આવવાની આજ્ઞા આપી. સતી માથા ઉપર ટોપલો લઈને અંદર આવી ને તેણે ગાયન ગાયા તેથી સૌ મુગ્ધ થઈ ગયા.

રાજાએ અવાજ સાંભળીને તે સતીને ઓળખી લીધી. પડદો દૂર કરીને કહ્યું—અહા આ તો મહાસતી છે તેનું અતીત હું સારી રીતે જાણું છું. તે પછી રાજાએ પોતાની હકીકત (રામકહાણી) સભાને જાણ કરી. લોકો એ હકીકત સાંભળીને ઘણા જ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા અને રક્તાને શહેરથી બહાર કાઢી મૂકવામાં આવી. સ્ત્રીઓનું ચારિત્ર દેખી રાજા દેવરતિને વૈરાગ્ય થઈ ગયો. તેણે પોતાના પુત્ર જયસેનને અયોધ્યાથી બોલાવી આ રાજ્યનો ભાર પણ તેને સોંપી દીધો અને પોતે યમધર આચાર્યની પાસે દીક્ષા લઈ તપશ્ચર્યા કરવા લાગ્યા. અંતમાં સમાધિએ શરીર છોડીને સ્વર્ગમાં ઋદ્ધિધારી દેવ થયા.

રક્તારાણી જેવી કુલ્ટા સ્ત્રીનું ઘૃણિત ચરિત્ર દેખીને સાંસારિક સુખને ક્ષણિક સમજી જે દેવરતિ રાજાએ મુનિપદ ગ્રહણ કર્યું તે સર્વગુણસંપન્ન મુનિરાજ મને મોક્ષ આપો.

(આરાધના કથાકોષમાંથી)

પરિગ્રહથી ડરેલા એક પરિવારની કથા

જીવોને ધન, ધાન્ય, દાસ, દાસી, સોના, ચાંદિ આદિ જે તૃષ્ણાની જાળમાં ફસાવીને દુઃખનું કારણ થાય છે તેના ત્યાગી સાધુ-મુનિ છે. તેનાથી ઊંચા જેના ત્યાગની સીમા નથી તે જિનભગવાનને નમસ્કાર કરીને પરિગ્રહથી ડરેલા બે ભાઈઓની કથા લખાય છે.

દશર્ષ દેશના એકરથ નામના શહેરમાં ધનદત્ત શેઠ પોતાની સ્ત્રી ધનદત્તા કેટલાંક સંતાનોની સાથે રહેતા હતા. પુત્રનું નામ ધનદેવ, ધનમિત્ર અને કન્યાનું નામ ધનમિત્રા હતું. ધનદત્તના મૃત્યુ પછી બે ભાઈઓનું ધન નાશ થઈ ગયું. તે ઘણા જ દરિદ્ર થઈ ગયા. સહાયતાની આશાથી બંને ભાઈ પોતાના મામાને ઘેર કૌશાંબ્ધી ગયા અને તેમને પિતાના મૃત્યુ આદિના સમાચાર કહ્યાં. મામા તેની પરિસ્થિતિ સાંભળી દુઃખી થયા અને તેને આશ્વાસન આપીને આઠ કિંમતી રત્નો આપ્યા જેથી તે બંને ભાઈ પોતાનો સંસાર ચલાવી શકે. તે પુરુષ ધન્ય છે કે જે આવા યાચકોની આશા આવી સહાનુભૂતિ સાથે પોતાનું ધન આપીને પુરી કરે છે.

બંને ભાઈઓ રત્નો લઈને પોતાના ગામ તરફ રવાના થયા. રત્નોના લોભથી બંને ભાઈની દાનત રસ્તામાં બગડી ગઈ અને તેથી તેમને બંનેને પરસ્પર મારી નાખવાની ઈચ્છા થઈ. એવામાં તેઓ બંને ગામના નજીક આવી ગયા અને તેઓને સુબુદ્ધિ થઈ. બંને ભાઈ પોતાના નીચ વિચારો ઉપર પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યા અને પરસ્પર પોતાના વિચારો પ્રગટ કરીને પોતાની દુર્ભાવના કાઢી નાખી. આવા ઘૃણિત વિચારોનું મૂળ કારણ તે રત્નોનો લોભ જાણવામાં આવ્યો. તેથી રત્નોને વેગવતી નદીમાં ફેંકીને ઘેર આવી ગયા. તે રત્નોને એક માછલી ગળી ગઈ જે માછીમારની જાળમાં પકડાઈ ગઈ. માછીમારે માછલીને ચીરતા તેના પેટમાંથી રત્નો મળ્યા જે તેણે બજારમાં વેચી નાખ્યા.

કર્મયોગથી તે રત્નો માતા ધનદત્તાના હાથમાં આવ્યા. માતાને રત્નોના લોભથી પોતાના પુત્રોને મારી નાખવાનો વિચાર આવ્યો પણ તેને પછી પોતાના ખરાબ વિચારોનો પશ્ચાતાપ થયો અને તેથી તે રત્નો પોતાની દીકરીને આપી દીધા. તે રત્નો પામીને પુત્રીને પણ ખોટી ભાવનાથી પોતાની માતા અને ભાઈઓને મારી નાખવાના વિચારો આવ્યા. પરંતુ તેણે વિચાર કરતાં સમજી ગઈ કે સંસારમાં ધનનો લોભ બધા પાપનું મૂળ છે તેથી બહેન ધનમિત્રાએ રત્નો પોતાના ભાઈઓને આપી દીધા.

ભાઈઓએ તે રત્નોને ઓળખી લીધા. તેને રત્નોની પ્રાપ્તિની પરિસ્થિતિ જાણીને ઘણો વૈરાગ્ય થયો. તેથી બધા દુઃખોનું કારણ સંસારિક મમતાને છોડીને દમધરમુનિ પાસે જિનદીક્ષા લીધી. તેમને સાધુ થયા જોઈ તેની માતા અને બહેન પણ અર્જિકા થયા. આગળ જતાં તે બંને ભાઈ મહાન તપસ્વિ મહામુનિ થયા અને જગતના જીવોનું કલ્યાણ કરવા લાગ્યા.

લોભ એકલો સંસાર-દુઃખોનું જ કારણ નથી પણ માતા-પિતા, ભાઈ-બહેન આદિને પરસ્પર ઠગવાના ખરાબ વિચારોને ઉત્પન્ન કરવાનું ઘર છે. બુદ્ધિમાનોએ પોતાના હિતને માટે આવા લોભને મન વચન કર્મથી છોડી જિનેન્દ્ર ભગવાને બતાવેલાં ધર્મમાં મનને દેઢ કરવું જોઈએ.

(આરાધના કથાકોષ ભાગ-૨માંથી)

શાલિસિક્ય મચ્છના ભાવોની કથા

સ્વયંભૂ શ્રી આદિનાથ ભગવાનને નમસ્કાર કરીને આ કથા લખાય છે કે જેથી જાણવા મળે કે મનની ખોટી ભાવનાથી કેવા કેવા દોષ થાય છે અથવા કર્મ બંધાય છે.

છેલ્લા સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં એક મોટો મહામચ્છ હોય છે કે જેની લંબાઈ એક હજાર જોજન (ચાર હજાર ગાવ), પહોળાઈ પાંચસો યોજન અને ઊંચાઈ અઢીસો યોજનની હોય છે. તે મહામચ્છના કાનમાં એક શાલિસિક્ય મચ્છ રહે છે જે મહામચ્છના કાનોનો મેલ ખાય છે. જ્યારે મહામચ્છ સેંકડો જળજંતુઓને ખાઈને ઊંડી ઊંઘમાં સૂતો હોય છે ત્યારે બીજા જળજંતુઓ તેના ઉઘાડા મોઢામાં આવજા કરે છે. તે વખતે શાલિસિક્ય મચ્છ (ચોખા જેવડો મચ્છ) વિચાર કરે છે કે આ મહામચ્છ કેવો મૂર્ખ છે કે જે પોતાના મોઢામાં આવતાં જળજંતુઓ વ્યર્થ છોડી દે છે. જો મને આવી શક્તિ હોય તો હું આ એકપણ જીવને ખાધા વિના છોડું નહિ?

પાપી જીવ આવી ખોટી ભાવનાથી દુર્ગતિમાં દુઃખ ભોગવે છે. શાલિસિક્ય મચ્છની પણ આવી જ ગતિ થઈ. તે મરીને સાતમી નરકમાં ગયો કારણ કે મનના ભાવથી જ પાપ અને પુણ્યનું કારણ થાય છે. તેથી સજ્જનો જૈન શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરીને પોતાને પવિત્ર બનાવે અને ક્યારેય પણ ખોટી ભાવનાને હૃદયમાં સ્થાન ન આપે. શાસ્ત્રો વિના સારા ખરાબ ભાવોનું જ્ઞાન થતું નથી તેથી શાસ્ત્ર અભ્યાસને પવિત્રતાનું મૂળ કારણ કહ્યું છે. જિનવાણી મિથ્યા અંધકારનો નાશ કરવા પ્રકાશનું કામ કરે છે.

(આરાધના કથાકોષ ભાગ-૩માંથી)

ગુરુદત્તમુનિ

હસ્તિનાપુરના ધર્માત્મા રાજા વિજયદત્ત હતા, તેની રાણીનું નામ વિજયા હતી, ગુરુદત્ત તેનો પુત્ર હતો. નાનપણથી જ તેની પ્રકૃતિ સરળ અને ગંભીર હતી. સુંદરતા પણ ઘણી હતી. પોતાના પિતા વિજયદત્તે મુનિદીક્ષા લીધા પછી રાજ્યનો ભાર પુત્ર ગુરુદત્ત ઉપર આવ્યો, તેણે ઘણી કાળજી પૂર્વક રાજ્યની સંભાળ કરવાથી પ્રજા પ્રસન્ન હતી. પ્રજાને દુઃખ આવતા ગુરુદત્ત કાળજીથી મટાડતો હતો.

દ્રોણી પર્વત હતો ત્યાં એક વિકરાળ સિંહ રહેતો હતો, તેના ભયથી આખું નગર ત્રાસ પામતું હતું અને કાયમ ભય રહેતો હતો કે ન જાણે ક્યારે ક્યા સમયે સિંહ હુમલો કરે? તેથી તેનાથી બચવા માટે સમસ્ત નગર લોકોએ ગુરુદત્તને પ્રાર્થના કરી કે મહારાજ પર્વત ઉપર રહેતા હિંસક સિંહથી અમે બધા ભયભીત રહીએ છીએ, આપ કોઈ પ્રયત્ન કરો કે જેથી અમારો ભય દૂર થઈ જાય.

ગામલોકોને આશ્વાસન આપી રાજા વીરયોદ્ધાઓને સાથે લઈ પર્વત ઉપર ગયા અને સિંહને ચારે બાજુથી ઘેરી લીધો પણ સિંહ ત્યાંથી ભાગીને એક અંધારી ગૂંઝામાં જઈને સંતાઈ ગયો હતો. ગુરુદત્તે આ મોકો જોઈને ગૂંઝાની ચારે બાજુ લાકડીનો ઢગલો કરી તેમાં આગ લગાડી દીધી. સિંહ આ ગૂંઝામાંથી નીકળી શક્યો નહિ પણ ત્યાં જ બળીને મરી ગયો. મૃત્યુ સમયે સિંહને ઘણું કષ્ટ થયું. મૃત્યુ પછી સિંહના જીવનો ચંદ્રપુરી નગરમાં બ્રાહ્મણને ઘેર જન્મ થયો. કપિલ તેનું નામ હતું.

જિનેન્દ્ર ભક્ત રાજા ગુરુદત્ત સંસારથી વિરક્ત થઈ જિનદીક્ષા લઈ મુનિ થયા. તે પોતાની વૈરાગ્ય દશા પ્રગટ કરતાં કરતાં અનેક દેશમાં વિહાર કરતાં કરતાં એક વખત ચંદ્રપુરીમાં આવ્યા. એક દિવસની વાત છે કે ગુરુદત્તમુનિ કપિલના ખેતરમાં કાયોર્ત્સંગ કરીને ઊભા છે તે સમયે કપિલ ખેતરમાં આવ્યો. તે પોતાની પત્નીને કહીને આવેલ કે હું ખેતરમાં જાવ છું તો ભોજન લઈને ખેતરમાં આવજે, પણ કપિલે ખેતરમાં એક મુનિને ધ્યાન કરતાં દેખીને તે ખેતરને ખેડવાનું ઉચિત ન લાગ્યું તેથી બીજા ખેતરમાં ગયો. જતી વખતે મુનિને કહેતો ગયો કે થોડા વખતમાં મારી પત્ની ભોજન લઈને આવશે તેને આપ કહેજો કે કપિલ બીજા ખેતરમાં ગયો છે.

ઠીક છે મુનિઓના માર્ગને નહિ સમજતા મૂર્ખ અનર્થ કરી બેસે છે. પછી જ્યારે કપિલની પત્ની ભોજન લઈને ખેતરમાં આવી ત્યારે ત્યાં પોતાના પતિને ન દેખ્યા, તેથી મુનિને પૂછ્યું મહારાજ! મારા પતિદેવ અહીંથી ક્યાં ગયા? પણ મુનિએ કાંઈ જવાબ દીધો નહિ. ઉત્તર ન મળવાથી તે બાઈ પાછી ઘેર જતી રહી.

સમય ઘણો થઈ જતાં ભૂખથી બ્રાહ્મણ વ્યાકુલ થઈ રહ્યો હતો તેથી પત્ની ઉપર ક્રોધ આવ્યો. ઘેર આવીને તે ક્રોધિત થઈને પત્નીને ફટકાર માર્યો. હું તો ભૂખથી મરી જતો હતો અને તારું ભોજન લાવવાનું ઠેકાણું નથી. ત્યારે બ્રાહ્મણી ગભરાઈને કહેવા લાગી કે મારો અપરાધ શું છે? મેં તો તે સાધુને પૂછ્યું હતું પણ તેમણે કાંઈ ઉત્તર આપ્યો નહિ. તેથી હું ઘેર પાછી આવી.

આથી તે બ્રાહ્મણનો ક્રોધ ઘણો જ વધી ગયો. તેણે દાંત પીસીને કહ્યું કે શું તેણે તને જવાબ ન આપ્યો? ઠીક છે હમણાં હું ખેતરમાં જઈને તેની ખબર લઉં છું.

કપિલ પૂર્વજન્મમાં સિંહ હતો અને તેનું મૃત્યુ ગુરુદત્તથી તે જ અવસ્થામાં થયું હતું. હવે તે શત્રુતાને જાગૃત કરવા માટે આ ઘટના સહાયક બની.

કપિલ ક્રોધિત થઈ મુનિ પાસે આવ્યો. તેણે મુનિને રૂમાં લપેટીને આગ લગાવી દીધી. મુનિ ઉપર આકરો ઉપસર્ગ થયો પણ મુનિએ ધીરતાથી સહન કર્યો. અંતમાં શુકલધ્યાનના પ્રતાપથી સમસ્ત ઘાતિકર્મ નાશ કરીને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કર્યું. ત્યારે દેવોએ આવીને તેમની પૂજા કરી ઉત્સવ મનાવ્યો. આ દેખીને કપિલને ઘણું જ આશ્ચર્ય થયું. તેણે વિચાર્યું કે મેં ઘણી નિર્દયતાથી સાધુને સળગાવ્યા તેથી તેને ઘણો જ પશ્ચાતાપ થયો અને ભક્તિપૂર્વક હાથ જોડી ભગવાન પાસે પોતાના અપરાધની ક્ષમા માગી. ભગવાનનો ઉપદેશ સાંભળી ઘણો પ્રભાવ પડ્યો અને પોતાના પાપોનું પ્રાયશ્ચિત કરવા કપિલે મુનિદીક્ષા લીધી.

સત્ પુરુષોનો સંગ સદા સુખદાયી થાય છે. એક મહાક્રોધી બ્રાહ્મણ ક્ષણભરમાં બધું ત્યાગ કરીને યોગી થઈ ગયો. તેથી ભવ્ય જીવોએ સદા પોતાને સત્સંગથી પવિત્ર કરતા રહેવું જોઈએ.

(આરાધના કથા કોપમાંથી સારાંશ)

❁ મનોહર વસ્તુનો નાશ થતાં જો શોક કરવાથી તેની પ્રાપ્તિ થતી હોય, કીર્તિ મળતી હોય, સુખ થતું હોય અથવા ધર્મ થતો હોય, તો તો શોકનો પ્રારંભ કરવો બરાબર છે. પરંતુ જો અનેક પ્રયત્નો દ્વારા પણ તે ચારેમાંથી ઘણું કરીને કોઈ એક પણ ઉત્પન્ન ન થતું હોય તો પછી કયો બુદ્ધિમાન મનુષ્ય વ્યર્થ તે શોકરૂપી મહારાક્ષસને આધીન થાય? અર્થાત્ કોઈ નહીં.

(શ્રી પદ્મનંદિ પંચવિંશતિ)

સીતાજીને જૂઠું આળ કેમ આવ્યું?

સીતાજીની ઉપર જૂઠું આળ-આક્ષેપ-કલંક કેમ લાગ્યું? તેની વિગતનું વર્ણન કેવળી ભગવાન કહે છે કે જ્યારે સીતાજીનો જીવ વેદવતીના ભવમાં હતો ત્યારે લક્ષ્મણનો જીવ વેદવતીનો પિતા શ્રીભૂતિ પુરોહિત મહા જિનધર્મી હતો અને તેની પુત્રી વેદવતીનો મહા સુંદર રૂપવતી હતી. રાજાનો પુત્ર શંભુકુમાર વેદવતી ઈચ્છતો હતો પરંતુ તે વિધર્મિ હોવાથી વેદવતીનો પિતા જિનધર્મી સિવાય અન્ય કોઈને પુત્રી આપવા ઈચ્છતો ન હતો. તેથી કુમાર શંભુએ વેદવતીના પિતા શ્રીભૂતિને મારી નાખીને વેદવતી સાથે બળજોરીથી મૈથુન સેવન કર્યું. તેથી તે કુમારીએ કોપિત થઈને શંભુ કુમારને કહ્યું કે તું નીચ પાપી! મારી સાથે બળાત્કાર કરી મારું શીલ ભંગ કર્યું તેથી આવતા ભવે હું તારા નાશનું કારણ થઈશ. એમ કહીને તેણે અર્જિકા પાસે દીક્ષા લઈ વ્રત તપ કરી સ્વર્ગમાં ગઈ અને ત્યાંથી ચ્યવીને સીતા થઈને રાવણના નાશનું કારણ થઈ.

ગુણવતિના ભવમાં પણ મુનિની નિંદા કરેલ હતી અને વેદવતીના ભવમાં સુદર્શન નામના મુનિરાજ વનમાં આવેલા ત્યારે તે મુનિરાજની બહેન અર્જિકા હતી તે મુનિરાજ પાસે ધર્મ શ્રવણ કરતી જોઈને વેદવતીએ ગામના લોકો પાસે નિંદા કરી કે મેં મુનિને એકલી સ્ત્રી પાસે બેઠેલા જોયા છે. ત્યારે કેટલાકે તેની વાત માની અને કેટલાક ડાહ્યા માણસોએ ન માની. પરંતુ ગામમાં મુનિનો અપવાદ થયો તેથી મુનિએ પ્રતિજ્ઞા કરી કે આ જૂઠો અપવાદ દૂર થાય તો આહાર માટે નીકળવું, નહિંતર ન નીકળવું. તે વખતે નગરની દેવીએ વેદવતીના મુખે ગામના સમસ્ત લોકોને કહેવરાવ્યું કે મેં જૂઠો અપવાદ મુનિનો કર્યો હતો. તેઓ બન્ને તો ભાઈ-બહેન છે અને મુનિ પાસે જઈને વેદવતીએ ક્ષમા માગી કે હે પ્રભો! મેં પાપીનીએ મિથ્યા વચન કહ્યા હતા તો ક્ષમા કરો.

આ પ્રમાણે મુનિની નિંદા કરી હતી તેથી સીતા ઉપર જૂઠું આળ આવ્યું અને મુનિની ક્ષમા માગી તેથી સીતાનો અપવાદ દૂર થયો. માટે જે જિનમાર્ગી છે તે કદી પણ પરનિંદા ન કરે. કોઈમાં સાચો દોષ હોય તોપણ જ્ઞાની કહે નહિ, કોઈ કહેતો હોય તેને રોકે, બીજાનો દોષ સર્વથા ઢાંકે, જે કોઈ પરનિંદા કરે છે તે અનંતકાળ સંસારવનમાં દુઃખ ભોગવે છે. સમ્યગ્દષ્ટિનો મોટો ગુણ એ જ છે કે બીજાનો અવગુણ સર્વથા ઢાંકે. બીજાનો સાચો દોષ પણ કહે તે અપરાધી છે અને અજ્ઞાનથી, મત્સરભાવથી બીજાનો જૂઠો દોષ પ્રગટ કરે તેના જેવો બીજો કોઈ પાપી નથી. પોતાના દોષ ગુરુની પાસે પ્રકાશવા અને બીજાના દોષ સર્વથા ઢાંકવા.

કેવળીના શ્રીમુખેથી આ જૂઠા દોષારોપણની વાત સાંભળી સભાના લોકો મહાદુઃખના ભયથી કંપાયમાન થયા અને દોષારોપણના ભાવો છોડ્યા, કેટલાક પ્રતિબોધ પામી મુનિ થયા અને મિથ્યાદૈષ્ટિ હતા તે પણ સમ્યગ્દષ્ટિ થયા. (આ રીતે સીતાના અપવાદનું કારણ મુનિનિંદાનું ફળ જાણી દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુ અને સાધર્મી પ્રત્યે વેરભાવ- મત્સરભાવથી સાવધાન થવાનો આ કથા બોધ આપે છે.)

(પદ્મપુરાણમાંથી)

બાવીશ હજાર પુત્રો સહિત ચક્રવર્તીનો વૈરાગ્ય

મહાવિદેહક્ષેત્ર વિશે સ્વર્ગ સમાન પુંડરીક દેશમાં ત્રિભુનાનંદ નામના નગરના રાજા ચક્રધર ચક્રવર્તી રાજ્ય કરે છે. તેની પુત્રી અનંગશરા છે જેના ગુણો જ તેના આભૂષણ છે, સ્ત્રીઓમાં તેના જેવું અદ્ભુત રૂપ બીજા કોઈનું નથી.

પ્રતિષ્ઠિતપુરનો એક રાજા પુનર્વસુ વિદ્યાધરે (હોનહાર લક્ષ્મણના જીવે)—ચક્રવર્તીના સામન્તે—કન્યાને જોઈને કામબાણથી પીડિત થઈને કન્યાને વિમાનમાં ઉઠાવી લઈ ગયો. ચક્રવર્તીએ કોધાયમાન થઈને દૂત મોકલ્યા તથા તેની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. તેનું વિમાન તોડી નાખ્યું. ત્યારે પુનર્વસુએ વ્યાકુળ થઈને કન્યાને આકાશમાંથી નીચે નાંખી.

શરદના ચંદ્રમાની જ્યોતિ સમાન પુનર્વસુની પર્ણલઘુ વિદ્યાથી કન્યા અટવીમાં આવી પડી. તે અટવી દુષ્ટ જીવોથી મહા ભયાનક, જેનું નામ શ્વાપદ શૈરવ, જ્યાં વિદ્યાધરોનો પણ પ્રવેશ નથી, વૃક્ષોના સમૂહથી મહા અંધકારપૂર્ણ, નાના પ્રકારની વેલોથી ઘેરાયેલી તથા ઊંચા ઊંચા વૃક્ષોથી ભરેલી, જ્યાં સૂર્યનું એક કિરણ પણ પ્રવેશી ન શકે તથા ચિત્તા, વાઘ, સિંહ, ગેંડા, રીંછ ઇત્યાદિ અનેક વનચર વિચરે છે તથા ઊંચી-નીચી ભૂમિમાં મોટા-મોટા ખાડા જેમાં આ ચક્રવર્તીની કન્યા અનંગશરા બાલિકા મહા ભયંકર વનમાં ખૂબ જ દુઃખી થતી ચારે દિશાઓમાં નજર કરતી માતા-પિતાને યાદ કરતી રુદન કરે છે કે હાય! હું ચક્રવર્તીની પુત્રી, મારા પિતા ઇન્દ્ર સમાન જેની હું લાડલી, દૈવયોગે આવી અવસ્થામાં આવી પડી! હવે હું શું કરું! આ વનનો તો કોઈ છેડો—અંત નથી. આ વન જોઈને દુઃખ થાય છે.

હાય પિતા! મહાપરાક્રમી, આખા લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે. હું આ વનમાં અસહાય પડી છું, મારી દયા કોણ કરે? હાય માતા! તેં ખૂબ દુઃખ સહીને મને ગર્ભમાં રાખી, હવે શા માટે મારી દયા નથી કરતી? હે મારા પરિવારના મનુષ્યો! મને એક ક્ષણમાત્ર એકલા ન છોડતાં, હવે મને કેમ તજી દીધી? અરે! હું જન્મ લેતાં જ શા માટે ન મરી ગઈ! હવે શા માટે આવું દુઃખ પડ્યું કે જ્યાં મૃત્યુ ચાહતાં પણ ન મળે. શું કરું, ક્યાં જાઉં? હું પાપિની કેમ કરી છૂટું, આ સ્વપ્ન છે કે સાક્ષાત્ છે? એ રીતે ઘણા સમય સુધી વિલાપ કરી વિહ્વળ થઈ. એવો વિલાપ કરે કે અતિ દુષ્ટ પશુ પણ તે સાંભળીને કોમળ થઈ ગયા. તે ભૂખ-તરસથી દુઃખિત શોકના સાગરમાં મગ્ન ફળ-પત્રોથી પેટ ભરવા લાગી.

કર્મના યોગે કેટલાય શીતકાલ પૂરા કર્યાં. કેવા છે શીતકાલ? કે કમળના વનની શોભાને નષ્ટ કરનાર. તથા તેણે અનેક ગ્રીષ્મનો આતાપ સહન કર્યો. કેવો છે ગ્રીષ્મ આતાપ? કે જેનાથી

જળના સમૂહ સૂકાઈ ગયા છે તથા દાવાનળથી અનેક વૃક્ષો બળીને રાખ થયા છે તથા અનેક જન્તુ બળીને મરી ગયા છે તથા તેણે વર્ષાકાળ પણ ઘણાં વ્યતીત કર્યાં. તે સમયે જલધારાના અંધકારથી સૂર્યની જ્યોતિ દબાઈ ગઈ છે. તેથી કન્યાનું શરીર વર્ષાથી ધોયેલું ચિત્રામની પૂતળી જેવું થઈ ગયું છે. કાંતિરહિત દુર્બલ વિખરાયેલા કેશ મલયુક્ત શરીર લાવણ્યરહિત એવું થઈ ગયું છે કે જેમ સૂર્યના પ્રકાશથી ચંદ્રમાની કળાનો પ્રકાશ ક્ષીણ થઈ જાય છે. કેથનું વન ફળોથી નમ્મીભૂત છે ત્યાં બેસીને પિતાને યાદ કરીને રુદન કરતી કહેતી મારો જન્મ ચક્રવર્તીને ત્યાં તો થયો પણ પૂર્વજન્મના પાપના ઉદયે આવી દુઃખી અવસ્થામાં આવી પડી વિગેરે દુઃખોને યાદ કરી આંસુઓની ધારથી જાણે વરસાદ વરસતો હોય એમ રુદન કરતી હતી.

આ રીતે વનમાં રહીને વૃક્ષોથી જે ફળ સુકાઈને નીચે પડી જાય તેનું ભક્ષણ કરે છે અને બેલા-તેલા અપવાસ કરવાથી શરીર સુકાઈ ગયું છે તથા જળ તથા ફળ ખાઈને પારણા કરે છે. એક જ સમય જળ તથા ફળ ખાય છે. આ ચક્રવર્તીની પુત્રી પુષ્પોની પથારીમાં સુનારી તથા જેને પોતાના કેશ પણ ખૂંચતા હતા તે અત્યારે વિષમભૂમિ પર દુઃખી થઈને શયન કરે છે. પિતાના અનેક ગુણીજન જેને પ્રેમ કરતાં તથા તેના વચન સાંભળી ખુશી થતી તે અત્યારે ભયંકર વનમાં શિયાળ આદિ અનેક ભયાનક વનચરોનાં ભયાનક શબ્દ સાંભળતી રાત્રિ વ્યતીત કરે છે.

આવી રીતે વનમાં રહીને ત્રણ હજાર વર્ષ તપ કર્યું. સૂકા ફળ તથા સૂકા પત્ર તથા શુદ્ધ જલ આહાર કર્યો. મહા વૈરાગ્યને પ્રગટ કરી, ખાન-પાનનો ત્યાગ કરી, ધીરતા ધરી સંલેખના મરણ આરંભ્યું. એકસો હાથ ભૂમિથી વધારે આગળ ન જાઉં. આ નિયમ ધારણ કરી ત્યાં રહી. આયુષ્યના છ દિવસ બાકી છે ત્યાં એક અર્હતદાસ નામનો વિદ્યાધર સુમેરુની વંદના કરતાં નીકળ્યો તેણે ચક્રવર્તીની પુત્રીને જોઈને તેના પિતાની જગ્યાએ લઈ જવા વિચાર્યું, પરંતુ સંલેખના હોવાથી કન્યાએ ના પાડી.

ત્યારે અર્હતદાસ જલદી ચક્રવર્તી પાસે જઈને ચક્રવર્તીને સાથે લઈને કન્યા પાસે આવ્યો. તે જ સમયે એક અજગર આ કન્યાને ગળી રહ્યો હતો. કન્યાએ પિતાની પાસે અજગરને અભયદાન અપાવ્યું તથા પોતે સમાધિમરણ કરી શરીર તજી ત્રીજા સ્વર્ગમાં ગઈ. પુરુષાર્થક પૂર્વક દેહ છોડવાના પુત્રીના સાહસને દેખીને ચક્રવર્તી પિતા બાવીશ હજાર પુત્રો સહિત અત્યંત વૈરાગ્ય પામી મુનિ થયા. કન્યાએ અજગરને ક્ષમા કરીને અજગરને પીડા થવા ન દીધી અને પેલો પુનર્વસુ વિદ્યાધર અનંગશરાને શોધતાં શોધતાં પણ એ જ્યારે ન મળી ત્યારે તે બહુ દુઃખી થયો ને સંસારથી વિરક્ત થઈ દુમસેન મુનિ પાસે જઈ મુનિ થઈ મહાતપ કરી અંત સમયે સમાધિમરણ કરી સ્વર્ગમાં દેવ થઈ સ્વર્ગમાંથી ચ્યવીને મહાસુંદર લક્ષ્મણ થયો તથા તે અનંગશરા ચક્રવર્તીની પુત્રી સ્વર્ગલોકથી ચ્યવીને દ્રોણમેઘની પુત્રી વિશલ્યા થઈ તથા પુનર્વસુએ એનું નિદાન કર્યું હતું તેથી લક્ષ્મણ તેને વરે છે અને જિનેન્દ્ર શાસનની શ્રદ્ધા ને ભક્તિથી ક્રમે કરીને બન્ને જીવો મોક્ષ પામશે.

[શ્રી પદ્મપુરાણમાંથી]

મહાસતી ચંદનાએ ભોગવેલું ખોટા આક્ષેપનું ફળ

મહાસતી ચંદના રાજા ચેટકની પુત્રી હતી. તે એક વખત સખીઓ સાથે વનકીડા કરવા ગયેલ ત્યારે રાજા મનોવેગ નામનો વિદ્યાધર તેને જોતા કામાસક્ત થઈ ગયો અને પોતાની પત્ની સાથે હતી તેને પોતાના નગરમાં મૂકીને ચંદનાનું હરણ કરીને જતો હતો પણ તેની પત્ની મનોવેગને પોતાના પતિના દુરાચારનો ખ્યાલ આવતાં તુરત તે પોતાના પતિની પાછળ આવીને ઘણી ગુસ્સે થઈ. તેથી વિદ્યાધરે ચંદનાને જંગલમાં છોડી દીધી ને પોતાની પત્ની સાથે ઘેર ગયો.

ચંદના જંગલમાં એકલી ગભરાય છે. ત્યાં કોઈ ભીલ આવ્યો. તે પોતાના સ્વામી પાસે લઈ ગયો. તેનો સ્વામી ભીલ પાપી હતો. તેથી તે ચંદનાને પોતાની પત્ની બનાવવા ઈચ્છતો હતો પણ તે ભીલની માતાએ તેને રોક્યો અને ભય બતાવ્યો કે આ તો દેવી છે તેને દુઃખ દેવાથી તે કોપ કરશે અને આપણે દુઃખી થઈ જશું. તેમ કહેવાથી ભીલે ગભરાઈને તેણે બીજા કોઈ કર્મચારીને ચંદના સોંપી દીધી. તે કર્મચારીએ તેના શેઠ વૃષભદાસ પાસેથી ઘણું ધન લઈને ચંદનાને સોંપી દીધી. આ શેઠ ધર્મપરાયણ હોવાથી ચંદનાને પુત્રીવત્ રાખે છે. તેથી શેઠની પત્નીને શંકા પડે છે કે મારા પતિને ચંદના સાથે ખોટો સંબંધ છે તેમ વિચારી ચંદનાને ઘણાં પ્રકારે દુઃખ આપે છે. ખાવાનું સારું આપતી નથી. માથે મુંડો કરાવી બેડી પહેરાવીને બંધનમાં નાંખે છે.

એક વખતે ચંદનાના ભાગ્યોદયથી મુનિરાજ મહાવીરસ્વામી આહાર માટે પધારે છે જેથી ચંદના ખૂબ પ્રસન્ન થાય છે અને તેની બેડી તૂટી જાય છે. પછી ચંદના મહાવીરસ્વામીને આહારદાન આપે છે તે મહાદાનના પ્રતાપે દેવો પંચાશ્ચર્ય કરે છે. તે આશ્ચર્યકારી ઘટના જાણી ચંદનાની મોટી બહેન મૃગાવતી રાણી ચંદનાને મળવા આવે છે અને પોતાના ઘેર લઈ જાય છે અને ચંદનાના માતાપિતા ભાઈઓ આવીને મળે છે. ચંદના પોતાના ઉપર વિતી ગયેલાં દુઃખોની વાત કરે છે તે જાણી માતાપિતા આદિ દુઃખી થાય છે. તે પછી મહાવીર પ્રભુનું સમવસરણ આવે છે ત્યાં દર્શન પૂજન માટે ચંદના વિગેરે સૌ જાય છે. ભગવાનનો ઉપદેશ સાંભળી ચંદના અર્જિકા થાય છે.

એક વખત શ્રેણિક રાજા ગૌતમ સ્વામીને પૂછે છે કે મહાસતી ચંદનાને આટલા બધા દુઃખ કેમ સહન કરવા પડ્યા ? તે પ્રશ્નના જવાબમાં ગૌતમસ્વામી કહે છે કે મગધ દેશમાં અગ્નિમિત્ર નામનો બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને બે સ્ત્રીઓ હતી. એક બ્રાહ્મણી હતી તેને શિવભૂતિ નામે પુત્ર થયો અને બીજી વૈશ્ય હતી તેને મિત્રસેના નામની પુત્રી થઈ. શિવભૂતિને સોમિલા નામની સ્ત્રી હતી. પુત્રી મિત્રસેના દેવશર્મા નામના બ્રાહ્મણ સાથે પરણી હતી. એક વખત દેવશર્મા મૃત્યુ

પામતા મિત્રસેના વિધવા થવાથી તેના પુત્રો સાથે ભાઈ શિવભૂતિના ઘેર રહેવા ગઈ.

શિવભૂતિ પોતાની બહેન મિત્રસેના અને તેના પુત્રોનું પ્રેમથી ભરણપોષણ કરતો હતો પણ તે પાપી સોમિલા(ભાવિ ચંદનાનો જીવ)થી સહન થયું નહિ. તેથી ક્રોધિત થઈને જૂઠો આક્ષેપ કર્યો કે મારો પતિ મિત્રસેના બેન સાથે ખોટો વ્યવહાર કરે છે. આથી મિત્રસેનાને ઘણું દુઃખ થયું. તેથી ક્રોધિત થઈને નિદાન કર્યું કે મારા ઉપર જૂઠો આળ-આક્ષેપ નાખ્યો છે તેથી હું મરીને બીજા ભવમાં તેનો બદલો લઈશ.

એક વખત શિવગુપ્ત મુનિરાજને સોમિલાએ આહારદાન કરેલ ત્યારે તેના પતિ શિવભૂતિએ દાનની અનુમોદના કરી. વખત જતા શિવભૂતિ મૃત્યુ પામી કાંતપુર નગરમાં રાજા સુવર્ણવર્માને ત્યાં મહાબળ નામે પુત્ર થયો અને સોમિલા મૃત્યુ પામીને ચંપાનગરીના શ્રીષેષ રાજાની કનકલતા નામે (ચંદનાનો જીવ) પુત્રી ઉત્પન્ન થઈ. પૂર્વભવના સ્નેહથી મહાબળના લગ્ન કનકલતા સાથે થયા. બંને પતિપત્ની પ્રેમથી રહેતા હતા. એક વખત તેઓ ઉદ્યાનમાં વિહાર કરતા હતાં ત્યાં મુનિગુપ્ત મુનિરાજને આહારદાન આપવાનો ભક્તિપૂર્વક લાભ મળ્યો.

એક વખત ચૈત્રમાસમાં મહાબળ વનમાં ફરતા હતા ત્યાં તેને સર્પ કરડવાથી મૃત્યુ પામ્યો. પતિનું મૃત્યુ થવાથી કનકલતાએ તલવારથી પોતાનો ઘાત કરી મૃત્યુ પામી.

ઉજ્જયિની નગરીમાં ધનદેવ નામના શેઠ રહેતા હતા તેને ધનમિત્રા નામની પત્ની હતી. તેને ત્યાં મહાબળનો જીવ નાગદત્ત નામે પુત્ર થયો. નાગદત્તને અર્થસ્વામિની નામની એક નાની બહેન હતી (જે પૂર્વભવમાં પણ મિત્રસેના નામની બહેન હતી).

પલાશનગરમાં મહાબળ નામે રાજા હતો તેને કાંચનલતા નામે રાણી હતી તેને કનકલતાનો જીવ મરીને પદ્મલતા નામે પુત્રી થઈ. ધનદેવ શેઠે એક બીજી પત્ની સાથે લગ્ન કરી પહેલી સ્ત્રી ધનમિત્રાને છોડી દીધી. તેથી ધનમિત્રા પોતાના પુત્ર પુત્રી સાથે પરદેશ ચાલી ગઈ. ત્યાં એક શિલગુપ્ત મુનિરાજને પોતાનો પુત્ર નાગદત્ત શાસ્ત્રાભ્યાસ કરવા સોંપી દીધો અને કેટલાક વખતે નાગદત્ત મહાન પંડિત થયો અને રાજમાન્ય થવાથી ધન સારું મળવાથી તેમાંથી માતા અને બહેનભાઈ આજીવિકા ચલાવવા લાગ્યા.

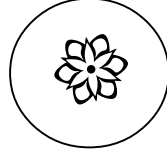
એક વખત નાગદત્ત ધન કમાવા માટે પલાશનગર જાય છે. ત્યાં (પૂર્વભવની પત્ની કનકલતા) પદ્મલતા (ચંદનાનો જીવ) સાથે લગ્ન થાય છે અને ધર્મનું આરાધન કરી સન્યાસ મરણ કરી પતિપત્ની સ્વર્ગમાં દેવદેવી થાય છે. ત્યાંથી ચ્યુત થઈને વિદ્યાધરોના રાજા પવનવેગનો પુત્ર મનોવેગ થાય છે અને દેવી (પદ્મલતાને જીવ) રાજા ચેટકની પુત્રી ચંદના થાય છે. શિવભૂતિના ભવમાં તેની જે બેન મિત્રસેના હતી કે જેના માટે ચંદનાના જીવે ખોટો આક્ષેપ કરેલો તે મિત્રસેના મનોવેગની પત્ની મનોવેગા થાય છે. મનોવેગ પૂર્વભવના સ્નેહથી વિવશ થઈને રાજા ચેટકની પુત્રી ચંદનાનું હરણ કરે છે. (પૂર્વભવમાં શિવભૂતિની સ્ત્રી સોમિલાએ તેની

નણંદ મિત્રસેના ઉપર જૂઠો આરોપ નાખેલ તેથી બીજા ભવમાં બદલો લેવાનું મિત્રસેનાએ નિદાન કરેલ હતું તે મિત્રસેનાનો જીવ મનોવેગા થઈને ચંદનાને જંગલમાં ફેંકાવીને ઘણાં દુઃખનું કારણ થઈને પૂર્વભવનું વેર લીધું.)

ચંદનાનું હરણ કરનાર વિદ્યાધર મનોવેગ એ ભવમાં જ મોક્ષ જાય છે અને ચંદના સમાધિમરણ કરી અચ્યુત સ્વર્ગમાં દેવ થાય છે. ત્યાંથી મનુષ્ય થઈને મોક્ષ પામશે. આ રીતે ચંદનાના પૂર્વ ભવોની ભવાવલી જાણી સભાજનો વૈરાગ્ય પામે છે.

(ચંદનાના જીવે તેની નણંદ ઉપર ખોટો આળ નાખેલ તેના કારણે તેની નણંદનો જીવ તેને ઘણાં દુઃખોનું કારણ થયું. આમ જૂઠા આરોપનું દુઃખદાયી ફળ જાણી કોઈએ અન્ય જીવ ઉપર ખોટો આક્ષેપ-આરોપ-આળ નાખવા નહીં—તેમ આ કથા બોધ આપે છે. આનું વિસ્તૃત વિવેચન ઉત્તરપુરાણમાંથી વાંચી લેવું. અહીં માત્ર ટૂંક સારૂંપ જ આપેલ છે.)

(ઉત્તરપુરાણમાંથી)

❁ જેવી રીતે ચંદ્રમા આકાશમાં નિરંતર ચક્કર લગાવ્યા કરે છે તેવી જ રીતે આ પ્રાણી સદા સંસારમાં પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે; જેમ ચંદ્રમા ઉદય, અસ્ત અને કળાઓની હાનિ-વૃદ્ધિને પામ્યા કરે છે તેવી જ રીતે સંસારી પ્રાણી પણ જન્મ-મરણ અને સંપત્તિની હાનિ-વૃદ્ધિને પામ્યા કરે છે; જેમ ચંદ્ર મધ્યમાં કલુષિત (કાળો) રહે છે તેવી જ રીતે સંસારી પ્રાણીનું હૃદય પણ પાપથી કલુષિત રહે છે તથા જેમ ચંદ્ર એક રાશિ (મીન--મેષ વગેરે)થી બીજી રાશિને પ્રાપ્ત થાય છે તેવી જ રીતે સંસારી પ્રાણી પણ એક શરીર છોડીને બીજા શરીરનું ગ્રહણ કર્યા કરે છે. આવી સ્થિતિ હોતાં છતાં સંપત્તિ અને વિપત્તિની પ્રાપ્તિમાં જીવે હર્ષ અને વિષાદ શા માટે કરવા જોઈએ? અર્થાત્ ન કરવા જોઈએ.

(શ્રી પદ્મનંદિ પંચવિંશતિ)

❁ પોતાની પાછળ વિકરાળ વાઘ ઝપટું મારતો દોડતો આવતો હોય તો પોતે કેવી દોટ મૂકે! એ વિસામો ખાવા ઊભો રહેતો હશે? એમ આ કાળ ઝપટું મારતો ચાલ્યો આવે છે ને અંદર કામ કરવાનાં ઘણાં છે એમ એને લાગવું જોઈએ!

(દષ્ટિનાં નિધાન)

❁ મોહને કારણે જે પદાર્થને ઈષ્ટ માનવામાં આવે છે તે જ અનિષ્ટ તથા જે પદાર્થને અનિષ્ટ માનવામાં આવે છે તે જ ઈષ્ટ થઈ જાય છે. વાસ્તવમાં કોઈ દ્રવ્ય ઈષ્ટ કે અનિષ્ટ નથી.

(શ્રી યોગસાર પ્રાભુત)

મહાસતિ અંજના

(જિન પ્રતિમાજના અનાદરનું ભયંકર ફળ)

વિદ્યાધર રાજા મહેન્દ્રની પુત્રી અંજનાને એક દિવસ ગેડી-દડાથી રમતી જોઈ તેના પિતાને પુત્રી લગ્નયોગ્ય વયની થયેલી જાણીને ચિંતા થવા લાગી અને તેના વરની શોધ માટે મંત્રીઓની સાથે વિચારણા કરી, રાજા પ્રહલાદના પુત્ર પવનજયકુમાર સાથે લગ્ન કરવા નક્કી કર્યું. પવનકુમારના પિતાને કહેણ મોકલ્યું. રાજા પ્રહલાદે તેનો સ્વીકાર કર્યો. લગ્ન દિવસ નક્કી કર્યો. પવનકુમારે અંજનાના રૂપનું વર્ણન સાંભળી તેને જોવા અતિ આતુર થયા અને ગુપ્તરૂપે અંજનાના મહેલમાં ગયા. અંજનાના રૂપને જોઈ અતિ પ્રસન્ન થયા.

તે વખતે વસંતમાળા સખી પવનકુમારની પ્રશંસા કરતી હતી ત્યારે બીજી સખી મીશ્રકેસી મોઢું બગાડી બોલી કે તેના કરતાં વિદ્યુતપ્રભ સાથે નક્કી થયું હોત તો અતિ ઉત્તમ હતું. આમ બન્ને સખીઓ બોલતી હતી પણ અંજના શરમથી મૌન રહી. તે જોઈને પવનકુમારને ક્રોધ થયો અને અંજનાને પરણ્યા તો ખરા પણ બાવીશ વર્ષ સુધી તેની સામું પણ જોયું નહી. તેથી અંજના ઘણી દુઃખી થાય છે.

એક વખત પવનકુમારને રાવણની મદદે જવાનું થયું ત્યારે અંજના પવનકુમારના દર્શન કરવા બહાર ઊભી રહી. પરંતુ પવનજીએ તેની ઉપર નજર પડતાં તિરસ્કાર કર્યો તેથી અંજના દુઃખથી ભાંગી પડી.

પવનજી રાવણની મદદે ગયા. રસ્તામાં માનસરોવર પાસે પડાવ નાખ્યો અને જરૂખામાં બેઠા હતા તે વખતે એક ચકલી ચકલો નહીં આવવાથી આમતેમ ફરતી વ્યાકુળ થતી જોઈ પવનજીને પોતાની પ્રિયા અંજનાનો વિચાર આવ્યો કે અરે ! આ ચકલી, ચકલા માટે વ્યાકુળ થઈ તરફડે છે તો અંજનાની શી દશા થતી હશે ? અરે મેં તેને ઘણું દુઃખ આપ્યું છે. અંજનાનો તો કાંઈ અપરાધ ન હતો તેની સખી બોલી હતી અને મેં વિના વિચારે અંજનાનો બાવીશ વર્ષ ત્યાગ કર્યો. હવે એ સતીને મળ્યા વિના મને ચેન નથી. તેથી મિત્ર પ્રહસ્થને વાત કરી અને તુરત ખાનગી રીતે વિમાનમાં બેસીને અંજનાના મહેલે ગયા. અચાનક પવનજી આવવાથી અંજનાના હર્ષનો પાર રહ્યો નહિ. પવનજીએ પોતાની ભૂલની માફી માગી. અંજના શરમાઈને કહે છે કે નાથ ! તમારો કાંઈ વાંક નથી. મારા પૂર્વ કર્મના ઉદયથી આમ બન્યું છે. હવે આપે કૃપા કરી તેથી હું ધન્ય બની વિગેરે પ્રેમભર્યો વાર્તાલાપ કરી પવનજી ગુપ્ત રીતે આવ્યા તેમ ગુપ્ત રીતે પાછા જાય છે. અંજનાએ કહ્યું કે નાથ ! મારો ઋતુકાળ છે તેથી જો ગર્ભ રહેશે તો મારી શી દશા થશે ? માટે તમે માતાપિતાને મળીને જાવ. પરંતુ પવનજી માતાપિતાને મુખ બતાવતાં લજજા થવાથી તેણે કડુ અને અંગુઠી આપી માતાપિતાને બતાવવા કહેલ.

હવે થોડો વખત જતાં ગર્ભ પ્રગટ થયો તેથી અંજનાની સાસુ કેતુમતિએ ઘણો તિરસ્કાર કર્યો. કડુ ને અંગુઠી બતાવવાં છતાં માન્ય રાખ્યું નહીં અને કુર સામંતને બોલાવી મહેન્દ્રનગર અંજનાને મોકલી દીધી. મહેન્દ્રનગર પહોંચી પિતાના ઘેર જાય છે. દ્વારપાળે અંજના આવ્યાની બધી હકીકત કહી તે સાંભળી પિતા મહેન્દ્રરાજાએ કહ્યું કે એ કુળકલંકીની હોવાથી મારા રાજ્યમાં કોઈ પ્રવેશ કરવા દેશો નહીં. આ રીતે માતાપિતાથી પણ તિરસ્કાર પામી અંજના વન જંગલમાં જાય છે. ચાલતાં ચાલતાં એક ગૂંઝા આવે છે ત્યાં જોયું તો મુનિરાજ ધ્યાનમાં બેઠા હતા તેમના દર્શનથી અતિ પ્રસન્ન થઈ. મુનિરાજે ધ્યાન પુરું કર્યું એટલે અંજના પૂછે છે કે પ્રભુ મેં કેવા પાપ કર્યાં છે કે જેથી હું પતિથી અને માતાપિતાથી તિરસ્કાર પામી જંગલમાં ભટકું છું વિગેરે દુઃખભરી કહાની કહી.

અવધિજ્ઞાની મુનિરાજ કહે છે કે પૂર્વજન્મમાં અરૂણપુરના રાજા સુકંઠની તું કનકોદરી નામે રાણી હતી. પટરાણી પદના અભિમાનથી શોક્ય ઉપર ક્રોધ કરી જિનેન્દ્ર પ્રતિમાને જિનમંદિરમાંથી બહાર કાઢી નાખી તે વખતે સંયમશ્રી અર્જિકા આહાર માટે આવેલાં પરંતુ જિનપ્રતિમાના અનાદરથી પારણું ન કર્યું અને ચાલ્યા ગયા અને જતાં જતાં કનકોદરીને સમજાવતાં ગયા કે હે ભોળી ! તેં જિન પ્રતિમાનો અનાદર કર્યો તેથી તેં મહાન પાપ કર્યું છે. દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુના અનાદરનું ફળ નરકમાં મહાન દુઃખ ભોગવવા પડશે વિગેરે ઘણું સમજાવવાથી રાણી કનકોદરીએ નરકનાં દુઃખથી ડરીને ઘણો પશ્ચાત્તાપ કર્યો. જિનપ્રતિમાને ધામધુમથી મંદિરમાં પધરાવી જિનેન્દ્રની પૂજાભક્તિ કરીને શ્રાવકના વ્રત લીધા. અર્જિકાજીએ જો ન સમજાવી હોત તો તું અધોગતિમાં જાત. જિનેન્દ્રનો અનાદર થતો જોઈ, જો અર્જિકાજી તને સંબોધન ન કરે તો તેને પણ પ્રમાદનો દોષ લાગે. તેથી ધર્મનો ઉપદેશ આપી પાપથી પાછી વાળી. તે પછી ધર્મનું વિશેષ આરાધન કરી સમાધિમરણ કરી તું સ્વર્ગમાં ગઈ અને ત્યાંથી રાજા મહેન્દ્રને ત્યાં જન્મી. જિન પ્રતિમાજીના અનાદરથી પતિનો તિરસ્કાર થયો, કુટુંબથી અનાદર થયો. હવે તે પાપ કર્મ ટળ્યું. હવે પુણ્યના યોગથી પતિનો મિલાપ થશે વિગેરે પૂર્વભવની વાત કરી. મુનિરાજ વિહાર કરી બીજે સ્થાને ગયા.

પછી તે ગૂંઝામાં હનુમાનજીનો જન્મ થાય છે અને તેના મામા જંગલમાં આવી ચડતાં અંજનાને પોતાને ઘેર લઈ જાય છે અને પવનજી પણ આવીને મળે છે. આ અંજનાજીની કથા વિસ્તારથી પદ્મપુરાણમાં છે. (અહીં તો માત્ર ટુંકસાર આપેલ છે કે દેવ-ગુરુ-ધર્મની વિરાધના-અનાદર-તિરસ્કારના ભાવથી કેવા કેવા નરકાદિના દુઃખો ભોગવવા પડે છે. દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુની કોઈ પણ પ્રકારે મન, વચન, કાયાથી કરવું, કરાવવું, અનુમોદન કરવું તે મહાન પાપનું કારણ છે તેમ આ કથા બોધ આપે છે.)

(પદ્મપુરાણમાંથી)

*

અનંતમતિની કથા

ભૂમંડળમાં કોઈ સમયે અંગદેશ એક પ્રસિદ્ધ દેશ રહ્યો છે. તેમાં વસુવર્ધન નામના રાજા રાજ્ય કરતા હતા. તે સમયે તે દેશની રાજધાનીનું નામ ચંપાપુરી હતું. તે રાજાની લક્ષ્મીમતિ નામની રાણી હતી. તેનો પ્રિયદત્ત નામનો પુત્ર હતો. રાણીનો સરળ સ્વભાવ અનુકરણીય હતો. તે ધર્મ-પરાયણ સ્ત્રી હતી. જૈનધર્મમાં તેને ખૂબ શ્રદ્ધા હતી. અતઃ માતાના ધાર્મિક જીવનનો પ્રભાવ પ્રિયદત્ત પર પડ્યો. અતઃ વંશ પરંપરા અનુસાર પ્રિયદત્તની સ્ત્રી અંગવતી પણ પતિને અનુકૂળ ધર્મમાર્ગમાં ઉદાર સ્ત્રી હતી. તે અંગવતીની કન્યાનું નામ અનંતમતિ હતું. તે ગુણોની ખાણ તથા સુંદર હતી.

એક દિવસની વાત છે કે અષ્ટાક્ષિકાના પવિત્ર શુભ અવસર પર પ્રિયદત્તે ધર્મકીર્તિ નામના મહામુનિ પાસે જઈને કેવળ આઠ દિવસ માટે બ્રહ્મચર્ય વ્રત લીધું સાથે પોતાની કન્યા અનંતમતિને પણ બ્રહ્મચર્યનું વ્રત આપી દીધું. જોકે તેણે રમુજભાવ (વિનોદભાવ)થી એવું કર્યું હતું પરંતુ તે રમત અંતમાં સાચી સિદ્ધ થઈ. તેના પૂજ્ય પિતાથી અપાયેલા બ્રહ્મચર્યવ્રતે કન્યા અનંતમતિના મન પર પ્રભાવ દેખાડ્યો.

જ્યારે પ્રિયદત્તે કન્યાને વિવાહયોગ્ય જોઈ તો તેના વિવાહની તૈયારી શરૂ કરવા લાગ્યો. ઘરમાં ધામધૂમ જોઈને અનંતમતિએ પિતાને સાદર નિવેદન કર્યું, “પિતાજી! આપે તો મને બ્રહ્મચર્યવ્રતથી દીક્ષિત કરી છે તો હવે વિવાહની તૈયારી શા માટે?” કન્યાની વાત સાંભળી પ્રિયદત્ત ચોંકી ઊઠ્યા. તેઓ કહેવા લાગ્યા કે હે પુત્રી! શું મેં તને બ્રહ્મચર્યવ્રત અપાવ્યું હતું? મેં તો રમત કરી હતી. શું તું તેને સાચું માને છો? કન્યાએ નિર્ભયતાથી જવાબ આપ્યો કે “તમે ક્ષમા કરો, ધર્મ અને વ્રતવિધાનમાં રમતની વાત ન હોય.”

પિતાજીએ દુઃખી થઈને કહ્યું—“મારા પવિત્રકુળને ઉજ્જવળ કરવાવાળી કન્યા, હું માનું છું કે રમતમાં આપેલું વ્રત સત્ય છે પરંતુ આઠ દિવસ માટેનું જ હતું. પુત્રી તું તો તારા વિવાહ કરવાની જ ના પાડે છો!” પિતાજી! તમારું કહેવું સત્ય છે. હું માનું છું કે તમે આઠ દિવસ માટે જ આ વ્રત અપાવ્યું હતું. પરંતુ તમે કે આચાર્યે તે સમયે મને વ્રતના સમય સંબંધી કેમ ન કહ્યું? પિતાજી! હું આજીવન બ્રહ્મચર્યવ્રતનું પાલન કરીશ. આ જન્મમાં મારો વિવાહ અસંભવ છે. કન્યાની ભીષ્મ પ્રતિજ્ઞા સામે પિતા હારી ગયા. લાચાર થઈને કન્યાને ધાર્મિક પવિત્ર જીવન વ્યતીત કરવા માટે સુંદર પુસ્તકોનો પ્રબંધ કરી આપ્યો જેથી તેનું જીવન શાંતિપૂર્વક વીતે.

અનંતમતિ પ્રસન્નતાથી શાસ્ત્રોનાં સ્વાધ્યાયમાં લીન થઈ પવિત્ર જીવન વ્યતીત કરવા લાગી. એવી રીતે તેણે યૌવનના આંગણમાં પ્રવેશ કર્યો. તેના રોમ રોમથી યુવાની ટપકવા લાગી. તે સુંદર તો હતી જ, પરંતુ યુવાનીએ તેને દેવકન્યાથી અધિક સુંદર બનાવીને પોતાની સત્તાનો પરિચય આપ્યો. તેની સુંદરતાનું વર્ણન કરવું તેનું અપમાન કરવા બરાબર છે. તેના મુખની સુંદરતા આગળ

ચંદ્રમા લજ્જિત થઈ જતો. અનંતમતિના સૌંદર્ય આગળ સ્વર્ગલોકની સુંદરીઓ ફીકી લાગવા લાગી.

એક દિવસની વાત છે કે અનંતમતિ પોતાની ફૂલવાડીમાં મનોરંજન માટે હિંડોળે હિંચકતી હતી એટલામાં કુંડળમંડિત નામનો વિદ્યાધર પોતાની સ્ત્રી સાથે વાયુયાન પર જઈ રહ્યો હતો. તેની નજર જૂલા પર જૂલતી અનંતમતિ પર પડી. તે અનંતમતિની સુંદરતા પર મુગ્ધ થઈ ગયો. પરંતુ તે સમયે તેની સ્ત્રી બાધક બની રહી હતી. તે શીઘ્રતાથી વિમાન ઘરે લઈ ગયો. પોતાની સ્ત્રીને વિમાનથી ઉતારીને જલદી પાછો આવ્યો પરંતુ તેની સ્ત્રી તેના મનની વાત પામી ગઈ. વિદ્યાધર વિમાન લઈને ચાલ્યો તેની પાછળ તેની સ્ત્રી પણ તેનો પીછો કરવા લાગી. કુંડળમંડિત અનંતમતિને જબરદસ્તી વિમાનમાં બેસાડીને લઈ જવા લાગ્યો. ત્યાં જ તેની નજર પોતાની સ્ત્રી પર પડી. તે ડરી ગયો. તેણે અનંતમતિને પર્ણલબ્ધિ નામની વિદ્યાને હવાલે કરી પોતાને ઘરે જતો રહ્યો.

પેલી વિદ્યાએ અનંતમતિને ઘોર જંગલમાં છોડી દીધી. તે નિર્જન જંગલમાં એકલી રોવા લાગી. એટલામાં શિકારી ભીલરાજ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. તે વાસનાના વિચારથી અનંતમતિને પોતાના ઘરે લઈ ગયો.

અનંતમતિના જીવમાં જીવ આવ્યો અને વિચારવા લાગી કે હવે મારો જાન બચ્યો. હું મારા ઘરે પહોંચી જઈશ. પરંતુ તે ભ્રમમાં હતી. ભીલરાજ અનંતમતિને કહેવા લાગ્યો કે—“દેવી તું કેટલી ભાગ્યશાળી છો કે હું એક રાજા તારા સૌંદર્ય પર મોહિત થયો છું. હું તારા ચરણોમાં પડીને વરદાન માંગુ છું કે મારી સાથે ભોગ ભોગવીને આનંદ પ્રાપ્ત કર. હું તને મારી પટરાણી બનાવીશ. મારી ઉપર દયા કરીને તારા સુખનો સ્વાદ ચાખવા દે.”

અનંતમતિ તેની દુષ્ટતાભરી વાતો સાંભળીને ધ્રુસકે ધ્રુસકે રડવા લાગી. પરંતુ તેનું રડવું આ ઘોર જંગલમાં કોઈ સાંભળે તેમ નહોતું. સાચું પૂછો તો ત્યાંના લોકો મનુષ્ય જાતિના કટ્ટર દુશ્મન હતા. સાચું છે કે પાપીઓના હૃદયમાં દયાનું નામ ન હોય. અનંતમતિ પર તેણે સામ, દામ અને દંડ નીતિથી કામ લેવું શરૂ કર્યું.

હવે અનંતમતિએ પોતાના મનમાં દેહ નિશ્ચય કર્યો કે આ દુષ્ટ આગળ વિનંતી, વિનય, નમ્રતાથી કામ નહિ ચાલે, તેણે ભીલરાજને ધિક્કાર્યો. સતી-સાધ્વીના નેત્રોથી ક્રોધની ચિન્ગારીઓ નીકળવા લાગી. પરંતુ તે રાક્ષસ પર કાંઈ અસર ન થઈ. તે જ સમયે અનંતમતિના શીલથી પ્રભાવિત થઈને વનદેવીએ આવીને તેની રક્ષા કરી. દેવી ભીલરાજને ક્રોધપૂર્ણ શબ્દોમાં કહેવા લાગી—નરાધમ! તું આ દેવીને નથી ઓળખતો કે આ પવિત્ર આત્મા છે. દુષ્ટ! યાદ રાખ કે સંસારભરમાં આ મહાન દેવી છે તેની તરફ ખરાબદૃષ્ટિ કરી તો તારી ખૈર નથી.

એવી રીતે વનદેવી તેને ધમકાવીને ચાલી ગઈ. ભીલરાજ ડરી ગયો. દેવીના ડરથી તેણે અનંતમતિને એક શેઠના હાથમાં સોંપી દીધીને કહ્યું કે “તેને ઘરે પહોંચાડી દેજો.” સાહુકાર રાજી થઈ ગયો. તે પણ પાપી હતો. તે અનંતમતિ સમાન દુર્લભ સુંદર સ્ત્રી મેળવીને ખૂબ આનંદ પામ્યો.

તે વિચારવા લાગ્યો કે જુઓ! વગર મહેનતે કેવી સુંદરી મળી છે. અગર તે મારું કહેવું માનશે તો ઠીક છે નહિ તો મારાથી છૂટીને ક્યાં ભાગશે!

એ રીતે પોતાના મનમાં ખરાબ વિચાર કરીને દુષ્ટતાથી અનંતમતિને કહેવા લાગ્યો, 'દેવી, તારા ભાગ્યની શું પ્રશંસા કરું. એક દુષ્ટ રાક્ષસના હાથથી તારો છૂટકારો થયો છે. મારી પાસે આવીને તારું ભાગ્ય ચમકી ઊઠ્યું. ક્યાં તારું ચાંદ સમાન મુખડું અને ક્યાં ભયંકર ભીલ. હું મારા ભાગ્યને કેવું ધન્ય માનું! ધન્ય છે મારું ભાગ્ય જેથી તારા જેવી દેવદુર્લભ સુંદર સ્ત્રી મળી. સત્ય છે ભાગ્યશાળીને જ સુંદર સ્ત્રી મળે છે. તારા જેવું સ્ત્રીરત્ન પામવું મહાભાગ્યનું પ્રધાન લક્ષણ છે. દેવી! હું અનંત ધન, સુખ, વૈભવનો સ્વામી છું અને તું વિશ્વપ્રસિદ્ધ અપૂર્વ સુંદરી! હું તારા ચરણોનો દાસ બનવા ઈચ્છું છું. તું મને અપનાવી લે, તારા હૃદયમાં મને સ્થાન આપ. તું પણ અનુભવ કરીશ કે મારી સાથે જ તારું જીવન કૃતકૃત્ય થઈ જશે.' અહીં અનંતમતિ પોતાના કોમળ નિષ્કલંક હૃદયમાં દુષ્ટોના હાથેથી છૂટકારો મેળવ્યાથી વિચાર કરતી હતી કે આ શેઠ ભલો માણસ તથા સજ્જન છે. હવે હું મારા પૂજ્ય પિતાજી પાસે જલદીથી પહોંચી જઈશ. હવે ડરવાની કોઈ જરૂર નથી. સદાચારી લોકો સંસારને પણ તે જ દૃષ્ટિકોણથી જોવે છે.

નિર્દોષ અનંતમતિ જેને દેખતી તેને સત્યાત્ર જ માનતી. તેના હૃદયમાં પાપનું નામ નહોતું. પરંતુ સાહુકારની વાસના ભરેલી વાતો સાંભળી તેણે વિનંતી કરતાં કહ્યું "માન્યવર! હું તમારી પાસે આવીને મને સુરક્ષિત સમજતી રહી. હું તમને મારા પિતા સમાન સમજતી રહી કે મુસીબતમાં તમે પિતા સમાન મારી રક્ષા કરશો. પરંતુ તમારા કામુકતા ભરેલાં પાપપૂર્ણ શબ્દ સાંભળી મારી સામેની ધરતી ધ્રુજાવી દીધી."

હું કોના પર વિશ્વાસ કરું? તમને મારા રક્ષક સમજી પરંતુ તમે તો મારા ભક્ષક બની ગયા. મને દુઃખ થાય છે કે તમારા જેવા સજ્જન આવી નીચતાની વાતો કરે છે. હું તમારું ચારિત્ર જોઈને નિશ્ચયપૂર્વક કહું છું કે તમારું ધન અને ભોગ-વિલાસના સાધનને ધિક્કાર છે, ધિક્કાર છે, લાખો વાર ધિક્કાર છે. તમારા વંશને જેમાં જન્મ લઈને નીચતાનો પરિચય આપી રહ્યા છો હું તેને નફરતની નજરોથી જોઉં છું. તું મનુષ્ય નથી, મનુષ્યના રૂપમાં રાક્ષસ છો....જે દગો આપીને વિશ્વાસઘાત કરે છે તે પાપી છે. જેને જોવાથી પણ પાપ લાગે છે. અધમ નર-પિયાશને જેટલું ધિક્કારીએ તેટલું થોડું છે. એ રીતે દુઃખી થઈને નિંદા કરીને અનંતમતિ ચૂપ થઈ ગઈ.

તે સાહુકાર અનંતમતિની સ્પષ્ટ વાતો સાંભળીને છક્ક થઈ ગયો. સતી-સાધ્વીના તેજ આગળ તેને બોલવાનું સાહસ ન થયું પરંતુ તે દુષ્ટ અનંતમતિને કામસેના નામક કૂટણીના પંજામાં ફસાવીને કોધનો બદલો લીધો.

મનુષ્યને પોતાના કર્મનું ફળ તો ભોગવવું જ પડે છે. તેની ગતિ વિચિત્ર છે 'કોઈ ન કર્મ લેખકો મેટનહારા'ની ઉક્તિ બરાબર છે. ત્યાં કૂટણીના હાથમાં આવીને અનંતમતિના દુઃખોનો પાર

ન રહ્યો. કૂટણીએ સતી સામે જાતજાતના પ્રલોભન બતાવ્યા. તેને દુઃખી કરવામાં બાકી ન રાખ્યું. તે ઈચ્છતી હતી કે અનંતમતિને પથ-ભ્રષ્ટ કરી દે. પરંતુ તે સતી સ્ત્રી હતી. તેના શીલથી રમત કરવી આગ સાથે રમત કરવા બરાબર હતી. તે કૂટણીની લાખ કોષિશ બાદ પણ અનંતમતિ મેરુ પર્વત સમાન અટલ રહી. તેના સતીત્વને ડગમગાવવું અસંભવ હતું.

જે સંસારના દુઃખોથી ગભરાઈ જાય છે તે પથ-ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે પણ જે સદાચારપથના પથિક છે તેને પથ-ભ્રષ્ટ કરવા લોઢાના ચણા ચાવવા જેવું છે. જ્યારે કૂટણી બધા પ્રયોગમાં અસફલ રહી ત્યારે તેને સિંહરાજ નામક એક વ્યભિચારી રાજાના હાથમાં સોંપી દીધી.

હાય રે નસીબ! કઈ કુઘડીમાં તે પેદા થઈ હતી કે જ્યાં જાય ત્યાં દુષ્ટાત્માઓનો જ ભેટો થયો. પાપી સિંહરાજે અનંતમતિ સાથે દુરાચાર કરવાનો વિચાર પ્રગટ કર્યો. પરંતુ સતી-સાધ્વી અનંતમતિ વિચલિત ન થઈ. જ્યારે તે દુષ્ટાત્માની ઈચ્છા પૂર્ણ ન થઈ તો તેણે બળાત્કાર કરવાની ચેષ્ટા કરી પરંતુ સતીના સતીત્વને લૂંટી લેવું તે રમત નથી. કોના બાવડામાં તાકાત છે કે તેને મિટાવી શકે. વનદેવી પ્રગટ થઈને કહેવા લાગી કે ‘પાપી! ઊભો રહે. જો સતી સામે આંખ ઊંચી કરી તો તારું સર્વનાશ નિશ્ચિત છે.’ દેવી તેને દંડ આપીને ચાલી ગઈ. દેવીનું ભયંકર સ્વરૂપ જોઈને સિંહરાજના હોંશ ઊડી ગયા. તેનું કાળજું થર થર કાંપવા લાગ્યું. દેવી ચાલી ગઈ પણ સિંહરાજને ખબર ન રહી. દેવીના ચાલ્યા ગયા બાદ તે દુષ્ટ અનંતમતિને એક ઘોર-જંગલમાં છોડી દેવા માટે એક સેવકને આજ્ઞા કરી.

અનંતમતિ ઘોર જંગલમાં વિચારવા લાગી કે ક્યાં જાઉં? તેને રસ્તાની ખબર નહોતી. અંતમાં તે જંગલના ફળ ખાય અને પંચપરમેષ્ટીની આરાધના કરતી અનેક જંગલો ને પહાડોને પાર કરતી અયોધ્યા નગરીમાં જઈ પહોંચી. ત્યાં તેને પદ્મશ્રી નામક અર્જિકાનો ભેટો થયો. તે અર્જિકાએ અનંતમતિનો પરિચય પૂછ્યો. તેણે આપવીતી કહી સંભળાવી. અર્જિકાને તેની આપવીતી સાંભળીને ખૂબ વૈરાગ્ય થયો. તેને સતી શિરોમણિ સમજીને પોતાની પાસે રાખી લીધી. સારા લોકો માટે પરોપકાર એ જ વ્રત છે.

અહીં પ્રિયદત્ત તેની પુત્રીના ગૂમ થઈ જવાના સમાચાર સાંભળીને અત્યંત દુઃખી થયો. પુત્રી-વિયોગથી તેણે ઘરબારથી વૈરાગ્ય ધારણ કર્યો. જ્યારે મન દુઃખી થાય છે ત્યારે ઘરબાર પણ સ્મશાનવત્ જણાય છે. તેને આખો સંસાર સૂનો સૂનો લાગ્યો. ઘરમાં એક ક્ષણ એક વરસ સમાન ભાસવા લાગ્યું. તેનું મન ઘરમાં ન લાગતાં તે ઘરમાંથી બહાર નીકળી ગયો. લોકોના બહુ સમજાવવાથી પણ તેણે પોતાનો નિર્ણય ન છોડ્યો તેથી પરિવારના લોકો પણ તેની સાથે ચાલી નીકળ્યા. બધા અનેક સિદ્ધક્ષેત્રો તથા અતિશયક્ષેત્રોની યાત્રા કરતાં અયોધ્યા નગરીમાં આવી પહોંચ્યા. ત્યાં પ્રિયદત્તનો સાળો જિનદત્ત રહેતો હતો. તેણે ખૂબ પ્રેમથી જિનદત્તનું સ્વાગત કરી પરિવારના લોકોના કુશળ સમાચાર પૂછ્યા. તેણે અનંતમતિ સંબંધી આખી ઘટના સાંભળી તેથી જિનદત્ત અત્યંત દુઃખી થયો. પરંતુ કર્મ-ફળ આગળ બધા લાચાર થઈ ગયા.

બીજા દિવસે એક એવી ઘટના ભજી કે પિતા-પુત્રીનું મિલન થઈ ગયું. વાત એમ થઈ કે જિનદત્તની સ્ત્રી અર્જિકા સાથે રહેવાવાળી સ્ત્રી (અનંતમતિ)ને ભોજન કરવા તેમ જ ચોક પૂરવા માટે બોલાવી. અનંતમતિ ચોક પૂરીને ચાલી ગઈ. એટલામાં પ્રિયદત્ત પોતાના સાળા સાથે જિનાલયમાં દર્શન કરવા ગયા હતા તે પાછા આવીને જિનદત્તના ઘરમાં ચોક પૂરેલો જોઈને તેને પોતાની પ્રિય કન્યા અનંતમતિની યાદ આવી ગઈ. તે ખૂબ રોવા લાગ્યા. તેણે કાંપતા સ્વરમાં કહ્યું કે જેણે આ ચોક પૂર્યો છે તેની સાથે મને મિલન કરાવો. તેનો સાળો પોતાની સ્ત્રીને તેનું સ્થાન પૂછીને પદ્મશ્રી અર્જિકા પાસે પહોંચી ગયા. તે અનંતમતિને લઈને પોતાના ઘરે પાછો આવ્યો. પોતાની કન્યાને જોઈને પિતાનું ગળું ભરાઈ ગયું. કેટલા દિવસો બાદ પિતાએ પુત્રીને જોઈને તેને છાતીએ લગાડી. પ્રિયદત્તે ખૂબ પ્રેમથી પુત્રીને સમાચાર પૂછ્યા. કન્યાએ સિસકતી આપવીતી કહી સંભળાવી. પ્રિયદત્ત પુત્રીની કષ્ટકથા સાંભળીને કંપી ઊઠ્યો. આશ્ચર્ય સાથે કહેવા લાગ્યો કે મારી કન્યાએ અસહ્ય કષ્ટ સહન કરીને પણ કેવી રીતે સતીત્વની રક્ષા કરી છે!

અંતમાં તેણે પોતાની કન્યાને મળીને તેના હૃદયમાં આનંદનો જેવો અનુભવ કર્યો તે શબ્દોથી વર્ણન કરી શકાય એમ નથી. ત્યાં જિનદત્ત ખૂબ ખુશી થયો. આ ખુશીમાં જિનેશ્વરની રથ-યાત્રા કાઢવાની તૈયારી કરી. બધાને સમ્માનિત કરી દાન આપ્યું. કન્યાને મળીને પ્રિયદત્તે પોતાને ધન્ય માન્યો. પ્રસન્નતાનો કોઈ પાર નહોતો.

હવે પ્રિયદત્ત ઘરે જવા માટે તૈયાર થઈ ગયો. ઘરે જવા માટે કન્યાને વાત કરી. અનંતમતિએ હાથ જોડીને પિતાને પ્રાર્થના કરી, “પૂજ્ય પિતાજી! મેં સંસારના બધા નાટક જોઈ લીધા. હાય! તેને યાદ કરીને મારો આત્મા કંપી ઊઠે છે. પિતાજી! સંસારી કષ્ટોને જોઈને હું ડરું છું અતઃ તમને સાદર વિનંતી કરું છું કે તમે મને ઘરે આવવાનું ન કહો. તમને પ્રાર્થના કરું છું કે મને જૈનધર્મમાં દીક્ષિત થવાની આજ્ઞા આપો. બસ તમારી પુત્રીની એક જ અભિલાષા છે.”

કન્યાની વાત સાંભળીને પ્રિયદત્ત ડરી ગયા. તેમણે લડખડાતા અવાજમાં કહ્યું, પુત્રી! તારું ક્રોમળ શરીર કેવી રીતે કઠિન કષ્ટોને સહન કરશે. દીક્ષા લઈને અત્યંત કષ્ટ સહન કરવા પડે છે જેને તું સહન નહિ કરી શકે. અતઃ થોડા દિવસ ઘરમાં રહી સાધના કરો. ત્યારબાદ તારી અભિલાષા પૂર્ણ થશે. જોકે પ્રિયદત્તે કન્યાને પ્રેમવશ દીક્ષા લેવા ના પાડી પરંતુ અનંતમતિના રોમ-રોમમાં વૈરાગ્યના ભાવ છવાઈ ગયા હતા. તેણે ગૃહ-પરિવાર, માતા-પિતાની મમતાને ઠોકર મારી પદ્મશ્રી અર્જિકા પાસે જઈને દીક્ષા લઈ લીધી. તેણે દેહતાથી તપસ્યા શરૂ કરી દીધી. તે કઠિનથી કઠિન કષ્ટ ધૈર્ય સાથે સહન કરતી. લોકો તેની કઠિન તપસ્યા જોઈને આશ્ચર્ય વ્યક્ત કરતાં. તેણે આજીવન દેહતાથી વ્રત પાલન કર્યાં. અંતમાં તે પોતાની અમર જ્યોતિ પ્રભા ફેલાવતી સન્યાસ મરણ દ્વારા સહસ્રાર સ્વર્ગમાં જઈને દેવ થઈ.

સ્વર્ગમાં પણ નવા નવા વસ્ત્રાભૂષણ ધારણ કરે છે. અનેક દેવાંગનાઓ તેની સેવા કરે છે એના સુખ તથા ઐશ્વર્યની કોઈ સીમા નથી. સત્ય છે કે જ્યારે પુણ્યોદય થાય છે ત્યારે તેના

પ્રતાપે મનુષ્યને શું શું નથી મળતું! જોકે અનંતમતિના પિતાએ તેને રમત રમતમાં બ્રહ્મચર્યવ્રત અપાવ્યું હતું પરંતુ તેણે અટલભાવથી તેનું પાલન કર્યું. તેણે સંસારના કોઈ પણ સુખમાં લાલચ ન કરી. તેણે તેના ઉગ્ર તપના પ્રભાવથી સ્વર્ગસુખ પ્રાપ્ત કર્યું. ત્યાં પણ તેનું જીવન જિનભગવાનની આરાધનામાં પસાર થાય છે.

(આરાધના કથાકોષમાંથી ટૂંકસાર)

રાત્રિભોજન-ત્યાગનો પ્રભાવ

જ્ઞાનચક્ષુથી ત્રણ લોકને જોવા-જાણવાવાળા ભગવાન જિનેન્દ્રને નમસ્કાર કરી સાગરદત્તની કથા લખે છે :—

એક સમય ધનમિત્ર, ધનદત્ત આદિ શેઠ વ્યાપારાર્થે કૌશમ્બીથી ચાલીને રાજગૃહી તરફ રવાના થયા. રસ્તામાં એક જંગલમાં ચોરોએ તેમને લૂંટી લીધા. પુણ્યહીન પુરુષને દરેક કામમાં નુકશાન જ થાય છે.

ધન ભેગવીને ચોરોની નિયત ખરાબ થઈ. બધા વિચારવા લાગ્યા કે ધન મને જ મળે, બીજાને કાંઈ ન મળે. લાલચમાં આવીને એક બીજાનો જાન લેવા તત્પર થઈ ગયા. રાત્રે જ્યારે બધા ભોજન કરવા બેઠા તો તેમાંથી એક જણાએ ભોજનમાં વિષ ભેગવી દીધું જેને ખાવાથી બધા મૃત્યુ પામ્યા. વિષ ભેગવવાવાળો પણ ભૂલથી તે ભોજન ખાઈને મરણને શરણ થયો. આમાંથી સાગરદત્ત નામનો એક વૈશ્યપુત્ર બચી ગયો તેનું કારણ એ હતું કે તેને રાત્રિભોજન-ત્યાગની પ્રતિજ્ઞા હતી. ધનના લોભમાં આવીને બધાને એક સાથે મરેલા જોઈને સાગરદત્તને ખૂબ વૈરાગ્ય થયો.

રાત્રિભોજનત્યાગવ્રતી સાગરદત્તે સંસારની લીલાઓને દુઃખનું કારણ અને વિજળીની જેમ ક્ષણમાં નાશ થવાવાળી સમજી બધું ધન ત્યાં જ છોડીને તે એક ઊંચા આચરણવાળો સાધુ બની ગયો. તે સાગરદત્તમુનિ બધાનું કલ્યાણ કરે.

(આરાધના કથા કોષમાંથી ટૂંકસાર)

રાત્રિભોજન-ત્યાગની કથા

પવિત્ર જિનવાણી તથા ગુરુજનોને નમસ્કાર કરી તેની કથા લખે છે જેણે રાત્રિ ભોજનનો ત્યાગ કરી આગળ ઉપર મોક્ષ પ્રાપ્ત કર્યો હતો.

જે મહાનુભાવ ધર્મની રક્ષા માટે રાત્રિ-ભોજનનો ત્યાગ કરે છે તેઓ આ લોક અને પરલોક બન્નેમાં સુખી રહે છે. તેમને દરેક પ્રકારની સમ્પદા સુલભ છે અને જે લોકો રાત્રિમાં ભોજન કરે છે તેઓ જન્માન્ધ અને નિઃસન્તાન થાય છે, તેમને જીવહિંસાનું પાપ લાગે છે. માટે રાત્રિ-ભોજનનો ત્યાગ દરેક માટે હિતકારી છે. પ્રીતિકર કુમારને રાત્રિ-ભોજનત્યાગથી જે ફળ પ્રાપ્ત થયું તેનું અહીં કથારૂપે વર્ણન કરે છે.

મગધમાં સુપ્રતિષ્ઠિપુર નામનું નગર પોતાની સુંદરતા તથા વિશાળતા માટે પ્રખ્યાત હતું, ત્યાંના રાજા જયસેન ધર્મજ્ઞ તથા પ્રજાપાલક હતા.

ત્યાં ધનમિત્ર નામના બીજા શેઠ હતા. તેની પત્ની ધનમિત્રા હતી. તે પતિ-પત્ની જૈનધર્મના અખંડ પ્રેમી હતા. એક દિવસ અવધિજ્ઞાની સાગરસેન મુનિને આહાર આપીને પૂછ્યું—પ્રભુ! હવે અમને સન્તાનની આશા નથી રહી. આ સંસારમાંથી મોહ-માયામાં ફસાવાની અપેક્ષાએ ઉત્તમ છે કે જિન-દીક્ષા ગ્રહણ કરી આત્મહિત કરીએ. મુનિએ કહ્યું કે હમણા દીક્ષાનો શુભ અવસર નથી. તમને પુત્ર-રત્નની પ્રાપ્તિ થશે. તેના થકી અનેક પ્રાણીઓનું કલ્યાણ થશે. આવી મુનિની ભવિષ્યવાણી સાંભળીને પતિ-પત્ની પ્રસન્ન થયા.

ત્યારથી ધનમિત્રા જિન-પૂજા અભિષેક તરફ વધારે ધ્યાન આપવા લાગી. થોડા સમય બાદ એક પ્રતાપી પુત્રને જન્મ આપ્યો. પુત્રજન્મના ઉપલક્ષમાં શેઠે ઉત્સવ કર્યો, પૂજા-પ્રભાવના કરી. તે બાળકનું નામ પ્રીતિકર રાખ્યું. તેની સુંદરતા કામદેવથી પણ વધારે હતી. જ્યારે પ્રીતિકર પાંચ વર્ષનો થયો તો તેના પિતાએ વિદ્યા ભણવા માટે ગુરુ પાસે મોકલ્યો. બુદ્ધિ તીવ્ર હતી તેથી થોડા વખતમાં વિદ્વાન થઈ ગયો. ધની અને વિદ્વાન હોવા છતાં પ્રીતિકરમાં અભિમાનનું નામનિશાન ન હતું. તે હર્મ્મશા શિક્ષણ આપતો અને ધર્મોપદેશ કરતો. મહારાજ જયસેન તેની પરોપકારિતાથી ખૂબ પ્રસન્ન થયા. તેમણે પ્રીતિકરનું વસ્ત્રા-ભૂષણોથી સન્માન કર્યું.

જોકે પ્રીતિકરને ધનની કમી ન હતી તોપણ તેણે કર્તવ્યહીન થઈને બેસી રહેવું ઠીક ન લાગ્યું, તેને ધન પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા થઈ. તેણે પ્રતિજ્ઞા કરી જ્યાં સુધી હું જાતે ન કમાવી લઉં ત્યાં સુધી વિવાહ નહિ કરું. એવી પ્રતિજ્ઞા કરી તે વિદેશ માટે રવાના થયો. વિદેશમાં વર્ષો સુધી નિવાસ કરી પ્રીતિકરે ખૂબ ધન મેળવ્યું. તે ધન લઈને ઘેર પાછો આવ્યો. માતા-પિતા બધાને ખૂબ આનન્દ થયો. પ્રીતિકરની આવી કર્તવ્યશીલતા જોઈને મહારાજ જયસેન અત્યંત પ્રસન્ન થયા. તેમણે

પોતાની પુત્રી પૃથ્વી સુન્દરી તથા અન્ય દેશોની રાજકુમારીઓનો વિવાહ પ્રીતિકર સાથે કર્યો. એ ઉપલક્ષમાં અડધું રાજ્ય પણ આપ્યું.

પ્રીતિકર રાજ્યવિભૂતિ પ્રાપ્ત કરી આનન્દપૂર્વક રહેવા લાગ્યો. તેની પ્રવૃત્તિ સદા વિષયો તરફ નહોતી રહી. હમેંશા જિન-પૂજા અભિષેક આદિ કરતો હતો. પરોપકાર કરવો એ એના જીવનનું લક્ષ્ય હતું. એકવાર સુપ્રતિષ્ઠિતપુરના સુન્દર બગીચામાં મુનિ સાગરસેન આવીને રહ્યા હતા. એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ ગયો. એમના પછી ચારણ ઋદ્ધિધારી ઋજુમતિ તથા વિપુલમતિ મુનિ આવ્યા! પ્રીતિકરે આદરથી તેમનું સન્માન કર્યું. તેણે આઠ દ્રવ્યોથી પૂજા કરી ધર્મનું સ્વરૂપ પૂછ્યું. મુનિએ ધર્મનું સ્વરૂપ બતાવ્યું. પ્રીતિકર! ધર્મ તે છે જેનાથી સંસારના દુઃખોથી રક્ષા તથા ઉત્તમસુખ પ્રાપ્ત થાય. ધર્મના બે ભેદ છે. મુનિધર્મ અને ગૃહસ્થધર્મ. મુનિધર્મ સર્વ ત્યાગરૂપ હોય છે અને ગૃહસ્થધર્મમાં સંસારમાં રહીને ધર્મ-પાલન કરવું પડે છે. મુનિધર્મ અને ગૃહસ્થધર્મમાં સૌથી મોટો ભેદ તે છે કે પહેલું સાક્ષાત્ મોક્ષનું કારણ છે, બીજું પરમ્પરાથી. મુનિરાજના ઉપદેશથી પ્રીતિકરની જૈનધર્મ પર અપાર શ્રદ્ધા થઈ. તેણે હાથ જોડીને મુનિને પ્રાર્થના કરી કે મારા પૂર્વભવની કથા સંભળાવો. મુનિ કહેવા લાગ્યા :—

આ બગીચામાં તપસ્વી સાગરસેન મુનિ ઉતર્યા હતા. નગર નિવાસી વાજતે ગાજતે મુનિના દર્શન માટે આવ્યા હતા. લોકોના ચાલ્યા ગયા બાદ લોકો મડદું નાખી ગયા છે તેમ જાણી એક શિયાળ ખાવા માટે આવ્યું. મુનિરાજે તેને સમજાવ્યું કે પાપનું પરિણામ બહુ ખરાબ આવે છે. તું મડદું ખાવા માટે આટલો વ્યાકુળ છે, ધિક્કાર છે તને. તે જૈનધર્મ ગ્રહણ ન કરી આજ સુધી તું ખૂબ દુઃખી થયો. હવે તું પુણ્યના રસ્તે ચાલતા શીખ. તેના ભાગ્ય સારા હતા! મુનિનો ઉપદેશ સાંભળીને શાન્ત થઈ ગયો. મુનિએ આગળ કહેવાનું શરૂ કર્યું કે તું વ્રતોને તો ધારણ નથી કરી શકતો માટે રાત્રે ખાવું-પીવું છોડી દે. આ વ્રત બધા વ્રતોનું મૂળ છે. શિયાળે એમ જ કર્યું. હમેંશા મુનિરાજના ચરણોનું સ્મરણ કરતો હતો.

એ રીતે શિયાળનું જીવન કષ્ટકર વીતવા લાગ્યું. એક દિવસ તેને તરસ લાગી તે વાવમાં પાણી પીવા ગયો. વાવની અંદર અંધારું હતું, તે સમજ્યો રાત થઈ ગઈ. પાણી પીધા વિના પાછો આવ્યો. તે કેટલીવાર વાવમાં ઊતર્યો પણ ત્યાં સૂર્યનો પ્રકાશ ન જોતાં પાછો આવી જતો. અન્તમાં પાણી વિના દુઃખી થઈ ગયો ને છેલ્લે વાવમાં ઊતર્યો પણ બાહર પાછો ન આવી શક્યો. ત્યાં જ તેનું મરણ થઈ ગયું. મૃત્યુ બાદ તે ધનમિત્રાના ગર્ભથી પ્રીતિકરના રૂપમાં જન્મ લીધો.

આ તારું અન્તિમ શરીર છે. તું કર્મોનો નાશ કરી મોક્ષ પામીશ. પૂર્વજન્મનું વૃત્તાંત સાંભળી પ્રીતિકરને વૈરાગ્ય થઈ ગયો. તેને વિષય-ભોગોથી વિરક્તિ થઈ ગઈ. તે પોતાના પુત્ર પ્રિયંકરને રાજ્ય આપીને ભગવાન વર્ધમાનના સમવસરણમાં ગયો અને ત્રિલોકપૂજ્ય ભગવાનના દર્શન કરી તેણે જિનદીક્ષા લઈ લીધી. ત્યારબાદ મુનિએ શુકલધ્યાન કરી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. તેમના પવિત્ર

ઉપદેશામૃતથી સંસારના જીવો દુઃખોથી છૂટકારો પામીને સુખી થયા. પ્રીતિકર મુનિનું આ પવિત્ર ચારિત્ર ભવ્યજનો માટે સમ્યક્જ્ઞાનના લાભનું કારણ થાવ.

એક પશુઓનિમાં ઉત્પન્ન શિયાળે કેવળ રાત્રિ-ભોજન ત્યાગીને મનુષ્યઓનિમાં જન્મ લીધો અને સુખ ભોગવીને મોક્ષ પ્રાપ્ત કર્યું. એવી રીતે ભવ્ય જીવો પણ અનંત સુખની પ્રાપ્તિ માટે જૈનધર્મનો દેઢ વિશ્વાસ કરો.

(આરાધના કથા કોષમાંથી)

❁ માતાના ગર્ભમાં રહેવાથી જે દુઃખ થાય છે તે નરકની માફક અતિશય તીવ્ર હોય છે તથા કુંભીપાક સમાન હોય છે. (ઘડાની માફક શરીરને અગ્નિમાં નાંખે છે.) નરકમાં નારકી જીવ અન્ય નારકીને ખૂબ રીબાવી-રીબાવીને બાળે છે તેવું દુઃખ ગર્ભમાં જીવને થાય છે. વળી ગર્ભાશય રુધિરથી અતિશય ઘૂણાસ્પદ હોય છે. એવા ગર્ભમાં મારે રહેવું પડશે એવો ભય જેના મનમાં ઉત્પન્ન થવાથી, તેનાથી દૂર રહેવા માટે મુનિરાજ હંમેશાં જિનવાણીના ચિંતનમાં તત્પર થાય છે.

(શ્રી મૂલાચાર)

❁ જીવ અને શરીર પાણી અને દૂધની જેમ મળેલાં છે તોપણ ભેગાં--એકરૂપ નથી, જુદાં જુદાં છે; તો પછી બહારમાં પ્રગટરૂપથી જુદાં દેખાય છે એવા લક્ષ્મી, મકાન, પુત્ર અને સ્ત્રી વગેરે મળીને એક કેમ હોઈ શકે?

(શ્રી છઠાળા)

❁ પ્રેમ સમાન કોઈ બંધન નથી. વિષય સમાન કોઈ વિષ નથી. ક્રોધ સમાન કોઈ શત્રુ નથી. જન્મ સમાન કોઈ દુઃખ નથી. સૌથી મોટું બંધન પ્રેમ છે, સૌથી મોટું વિષ વિષય છે, સૌથી મોટો શત્રુ ક્રોધ છે. સૌથી મોટું દુઃખ જન્મ છે.

(શ્રી ચંદ્રપ્રભ ચરિત્ર)

❁ જેમ દુર્જન પ્રત્યે કરેલા ઉપકાર નકામાં જાય છે તેમ હે જીવ! તું આ શરીરને નવરાવીને તેલ મર્દન કર અને તેને સુમિષ્ટ આહાર દે તે બધુંય નિરર્થક જવાનું છે અર્થાત્ આ શરીર તારા ઉપર કંઈ ઉપકાર કરવાનું નથી માટે તું એની મમતા છોડ.

(શ્રી પાહુડદોહા)

❁ મિથ્યાદષ્ટિજીવ શરીરના ઉત્પન્ન થવાથી પોતાનો આત્મા ઉત્પન્ન થયો એમ માને છે અને શરીરનો નાશ થવાથી આત્માનો નાશ અથવા મરણ થયું એમ માને છે. રાગ, દ્વેષ, મોહ વગેરે સ્પષ્ટરૂપે દુઃખ આપવાવાળા છે છતાં તેને સેવતો થકો સુખ માને છે.

(શ્રી છઠાળા)

લુબ્ધક શેઠની કથા

સર્વજ્ઞાનમય ત્રિલોકસ્વામી જિન ભગવાનને પ્રણામ કરી લુબ્ધક શેઠની કથા લખાય છે.

અભયવાહન ચમ્પાપુરીનો રાજા હતો. તેની રાણી પુન્ડરિકા હતી, તેના નેત્ર પુન્ડરીક કમળ જેવા હતા. તે નગરમાં લુબ્ધક શેઠ પોતાની પત્ની નાગવસુ તથા બે હંસમુખ પુત્ર ગરુડદત્ત તથા નાગદત્ત સાથે રહેતો હતો.

લુબ્ધક ખૂબ ધની હતો. ખૂબ ખર્ચ કરીને તેણે યજ્ઞ, પક્ષી, હાથી, ઊંટ, ઘોડા, સિંહ, હરણ આદિ પશુઓની સોનાની એક એક જોડી બનાવી. તેમનાં શીંગડા, પૂંછડી, ખૂર વિગેરેમાં બહુમૂલ્ય હીરા, મોતી, માણેક આદિ રત્નોને જડાવી તેણે એક દર્શનીય વસ્તુઓનો સંગ્રહ કર્યો. જે કોઈ પણ એ પ્રદર્શનને જોવે તે લુબ્ધકની પ્રસંશા કરતાં. સ્વયં લુબ્ધક પણ તે જગમગતા પ્રદર્શનને જોઈ પોતાને ધન્ય માનતો. તેને એક વાતનું દુઃખ હતું કે તે બળદની જોડી બનાવી રહ્યો હતો તેમાં એક બળદ બનાવી તેના ઉપર સોનું મઠી રહ્યો હતો પણ સોનું બચતું ન હોવાથી બીજો બળદ ન બનાવી શક્યો. તેની ચિંતા તેને સતત રહેતી હતી. એ કમીને પૂરી કરવાની કોશીષ કરતો હતો.

એક દિવસ લગાતાર સાત દિવસ સુધી પાણી પડવાથી નદી-નાળા બધા ભરાઈ ગયા. કર્મવીર લુબ્ધક એવા સમયમાં પણ પોતાના બીજા બળદ માટે લાકડાં લેવા પોતે નદી કિનારે ગયો. વહેતી નદીમાંથી લાકડાં લઈને તેણે ગાંસડી બાંધી. માથા પર ગાંસડી લઈ તે ઘરે આવ્યો. તૃષ્ણા ક્યારે પણ પૂરી નથી થતી.

રાણી પુન્ડરિકા મહેલમાં બેઠી બેઠી પ્રકૃતિની શોભા જોઈ રહી હતી. મહારાજ પણ તેની પાસે બેઠા હતા. રાણીએ વરસાદમાં લુબ્ધકને લાકડાંનો ભારો માથા પર લઈને આવતો જોઈને તેણે રાજાને કહ્યું કે હું પ્રાણનાથ, તમારા રાજ્યમાં આ કોઈ બહુ દરિદ્ર છે. જુઓ, વરસાદમાં પણ લાકડાંનો ભારો લઈને આવી રહ્યો છે. તમે તેને કાંઈક મદદ કરો, જેથી તેનું દુઃખ દૂર થાય.

રાજાએ તે જ સમયે લુબ્ધકને બોલાવ્યો અને કહ્યું, લાગે છે કે તારા ઘરની હાલત સારી નથી, એટલે તારે જેટલા રૂપિયાની જરૂર હોય તેટલા ખજાનામાંથી લઈ જા. લુબ્ધકે કહ્યું મહારાજ, મને બીજું કાંઈ ન જોઈએ. સિર્ફ એક બળદની જરૂર છે. રાજાએ પોતાના બળદોમાંથી એક બળદ લઈ જવા કહ્યું. રાજાના બધા બળદોને જોઈ લુબ્ધકે રાજાને કહ્યું પૃથ્વીપતિ, તમારા બળદોમાં મારા બળદ જેવો એક પણ નથી. તે સાંભળીને રાજાને આશ્ચર્ય થયું. તેણે લુબ્ધકને કહ્યું, ભાઈ! તારો બળદ કેવો છે? હું જોવા ઇચ્છુ છું. લુબ્ધક ખુશીથી

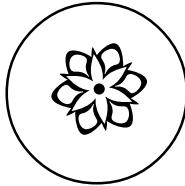
રાજાને પોતાના ઘરે લઈ ગયો અને સોનાનો બળદ દેખાડ્યો. રાજાએ જેને બહુ દુઃખી માન્યો હતો તેને તો ખૂબ ધનવાન જોઈને બહુ આશ્ચર્ય થયું.

લુબ્ધકની પત્ની નાગવસુએ રાજાને પોતાના ઘરે આવેલાં જોઈ તેમને ભેટ દેવા માટે સોનાના થાળને બહુમૂલ્ય રત્નોથી સજાવી થાળને પોતાના પતિના હાથમાં આપીને કહ્યું કે આ થાળની ભેટ મહારાજને આપો. થાળને રત્નોથી ભરેલો જોઈ લુબ્ધકની છાતી ફાટવા લાગી. પરન્તુ મહારાજ નજીકમાં જ હોવાથી થાળ હાથમાં લેવો પડ્યું. થાળ હાથમાં લેતાં જ હાથ થર થર કાંપવા લાગ્યા. જેવો થાળ મહારાજને દેવા માટે હાથ લંબાવતા કે મહારાજને તેના હાથની આંગળીઓ સાંપના ફેણની સમાન જણાવા લાગી. જેણે કોઈને એક કોડી પણ ન દીધી હોય, તો એનું મન બીજાની પ્રેરણાથી શું કાંઈ દાન આપી શકે છે? નહીં. રાજાને તેના વર્તાવ પર ખૂબ નફરત થઈ. એક પળ પણ તેને રહેવું સારું ન લાગ્યું. તેઓ તેનું “ફણહસ્ત” નામ રાખી પોતાના મહેલમાં આવી ગયા.

લુબ્ધકની બીજા બળદની ઈચ્છા પૂરી ન થવાથી તે ધન કમાવા સિંહલદ્વીપ ગયો. ત્યાં તેણે લગભગ ચાર કરોડનું ધન કમાવ્યું. જ્યારે તે પોતાનું ધન, માલ, અસબાબ વહાણ પર નાખીને પાછો આવી રહ્યો હતો તો સમુદ્રમાં તોફાન આવવાથી વહાણ ડૂબીને સમુદ્રના વિશાળ ગર્ભમાં સમાઈ ગયું. લુબ્ધક ત્યાં જ આર્તધ્યાનથી મરીને પોતાના ધનનો રક્ષક સર્પ થયો ત્યારે પણ તેમાંથી એક પણ કોડી કોઈને લેવા ન દેતો.

સર્પને ધન પર બેઠેલો જોઈ લુબ્ધકના મોટા દીકરા ગરુડદત્તને ખૂબ ગુસ્સો આવ્યો. તે જ સમયે તેણે તેને મારી નાંખ્યો. આ સમયે તે ચોથી નરકમાં ગયો. જ્યાં પાપકર્મોથી ખૂબ કષ્ટ ભોગવવું પડે છે. એ રીતે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ આદિથી વશ થઈને જીવ અનન્તકાળ સુધી દુઃખ ભોગવે છે. સુખ ઈચ્છવાવાળાએ લોભાદિ છોડીને જિનેન્દ્ર ભગવાનના આદેશ અનુસાર ધર્મનું આચરણ કરવું જોઈએ જે મોક્ષને દેવાવાળો છે. લોભાદિથી જીવ કેવા કેવા દુઃખો ભોગવે છે તે આ કથા બોધ આપે છે.

(આરાધના કથા કોપમાંથી)

વિસ્ત્રુત ચક્રવર્તી શ્રીપાલ

[ગુણપાલ તીર્થકરની ધર્મસભામાં]

પુણ્યાત્મા શ્રીપાલે જન્મ, રોગ, જરા અને મૃત્યુને નષ્ટ કરવા માટે બુદ્ધિ સ્થિર કરી ધર્મરૂપી અમૃતનું પાન કર્યું. એ વિચારવા લાગ્યો કે આ ચક્રવર્તીનું સામ્રાજ્ય કુંભારના ચાક સમાન છે કારણ કે જેવી રીતે કુંભાર પોતાનું ચક્ર (ચાક) ફેરવીને માટીથી બનેલાં માટલાં વગેરે માટીના વાસણોથી પોતાની આજીવિકા ચલાવે છે તેવી રીતે ચક્રવર્તી પણ પોતાનું ચક્ર (ચક્રરત્ન) ફેરવીને માટીમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ રત્ન અથવા મહેસૂલ વગેરેથી પોતાની આજીવિકા ચલાવે છે—ભોગોપભોગની સામગ્રી ભેગી કરે છે, એટલા માટે આ ચક્રવર્તીના સામ્રાજ્યને ધિક્કાર છે!

આ આયુષ્ય વાયુ સમાન છે, ભોગ મેઘ સમાન છે, સ્વજનોનો સંયોગ નષ્ટ થવાવાળો છે, શરીર પાપોનું પાત્ર છે અને વિભૂતિઓ વિજળી સમાન ચંચળ છે! આ યુવાની! માર્ગથી ભ્રષ્ટ થવાનું કારણ હોવાથી ગૂઢ વન સમાન છે. આ વિષયોમાં પ્રીતિ છે તે દ્વેષને શોધવાવાળી છે! આ બધી વસ્તુઓમાંથી સુખ ત્યાં સુધી મળે છે કે જ્યાં સુધી બુદ્ધિમાં વિપર્યયતા હોય છે અને જ્યારે સુબુદ્ધિ આવે છે ત્યારે એવું માલુમ પડે છે કે આ બધી વસ્તુઓ છોડવા સિવાય બીજું શું હશે?

જ્યારે અભિલાષીરૂપી ઝેરના અંકુરોથી એ ચિત્તરૂપી વૃક્ષની હંમેશા વૃદ્ધિ થતી હોય છે ત્યારે સંભોગરૂપી ડાળી પર દુઃખરૂપી ફળ કેમ ન લાગે? મેં ઈચ્છાનુસાર દીર્ઘકાળ સુધી દર્શ પ્રકારના ભોગ ભોગવ્યાં પરંતુ આ ભવમાં તૃષ્ણાને નાશ કરવાવાળી તૃપ્તિ મને રંચ માત્ર પણ ન મળી. જો પોતાની ઈચ્છાનુસાર બધા જ પદાર્થ એકસાથે મળી જાય તોપણ તેનાથી થોડું પણ સુખ મળતું નથી. એવું પ્રસિદ્ધ છે કે સ્ત્રીથી સુખની પ્રાપ્તિ થવી તે પુરુષત્વ છે પરંતુ તેનાથી બીજી દુઃખની શું વાત હોઈ શકે? એટલા માટે પોતાના આત્મામાં જ સાચા સુખનો નિર્ણય કરી પુરુષ બની શકું છું—પુરુષત્વનો ધણી બની શકું છું!

આ રીતે બુદ્ધિની વક્તા છોડતાં શ્રીપાલ ચક્રવર્તીએ ચક્રરત્ન સહિત બધા પરિગ્રહોને એકસાથે છોડવાનો નિર્ણય કર્યો અને દીક્ષા ગ્રહણ કરીને તપ વડે કર્મોનો નાશ કરીને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરી મોક્ષે ગયા.

(આદિપુરાણ ભાગ-૨માંથી)

*

❀ કસોટી ❀

દિગમ્બર જૈનધર્મની દૃઢ શ્રદ્ધાવંત શ્રેષ્ઠીકન્યા બંધુશ્રીની કથા

આ ભરતક્ષેત્રમાં માલવ દેશમાં અમરાવતી સમાન સુંદર ઉજ્જૈન નગરના રાજા વિશ્વંધરને ગુણપાલ નામનો એક રાજશ્રેષ્ઠી હતો, જેને ઈન્દ્રાણી સમાન સુંદર ધનશ્રી નામની સ્ત્રી હતી. તે બન્નેને લક્ષ્મી અને સરસ્વતી સમાન ગુણશાળી બંધુશ્રી નામની પુત્રી હતી.

વિશ્વંધર રાજા એક દિવસ વનકીડા માટે જઈ રહ્યો હતો, માર્ગમાં તેણે સખીઓની સાથે કીડા કરતી શ્રેષ્ઠીકન્યા બંધુશ્રીને દેખી. આ અનિંદ્ય સુંદરીને દેખતાં જ રાજા કામપીડિત થઈ ગયો. તે વિચારવા લાગ્યો કે આ દેવાંગના સમાન સુંદરીના અભાવમાં મારે જીવિત રહેવું નિરર્થક છે,—એમ વિચારી એક દાસીને બોલાવીને કહ્યું કે તું ગુણપાલ શેઠના ઘરે જા અને કહે કે રાજા તમારી પુત્રી બંધુશ્રી સાથે લગ્ન કરવા ઇચ્છે છે, તેથી શીઘ્ર શુભ મુહૂર્તમાં લગ્નની તૈયારી કરવા ફરમાવે છે.

દાસી ગુણપાલ શેઠના ઘરે આવીને કહે છે કે આપને હું ખુશાલીના સમાચાર આપવા આવી છું. મહારાજ વિશ્વંધર આપની પુત્રી બંધુશ્રી સાથે લગ્ન કરવા ઇચ્છે છે. આપનું ભાગ્ય જાગ્યું છે, મહારાજ જેવા જમાઈ મળવા એ ઓછી ગૌરવની વાત નથી! આપ મહા ભાગ્યશાળી છો, આપની કન્યાના સૌભાગ્યની શું પ્રશંસા કરવી? બંધુશ્રી તો હવે રાજાની પટરાણી બનશે.

ગુણપાલ શેઠ દાસીના વચનો સાંભળી વિચારવા લાગ્યા કે કન્યા સદા દિગમ્બર જૈન ધર્મીને જ દેવી જોઈએ, વિધર્મીને કન્યા આપવી તે મહા પાપ છે. રાજા દિગમ્બર જૈનધર્મી નથી, વિધર્મી છે, તેથી ગમે તે થાવ પણ હું વિધર્મી રાજાને મારી કન્યા નહિ આપું. સંસારી-સુખ માટે ધર્મ વેચી ન શકાય. ધર્મ જ સંસારથી ઉદ્ધાર કરનારો છે. ધર્મ જ જીવનો સાથી છે, તેના વિના જીવવું નિરર્થક છે. જે વ્યક્તિ સાંસારિક પ્રલોભનમાં આવીને પોતાની કન્યા વિધર્મીને આપે છે તે નિંદનીય છે. અત્યાર સુધી બંધુશ્રીએ વીતરાગી દેવની સેવા-પૂજા ઉપાસના-ભક્તિ આદિ કર્યું છે, હવે તે વિધર્મીને ત્યાં જવાથી કેવી રીતે પોતાના ધર્મની રક્ષા કરી શકશે? શું વાસના માટે ધર્મને વેચી શકાય? નહિ, નહિ, કદાપિ ધર્મ વેચી ન શકાય. હું મારી કન્યાના જૈન ધર્માનુયાયીની સાથે જ લગ્ન કરીશ, ભલે તે ગરીબ કેમ ન હોય! ધન તો સાંસારિક વસ્તુ છે. આજે છે તે કાલે હશે એનો શું ભરોંસો? પરંતુ દિગમ્બર જૈનધર્મ શાશ્વત વસ્તુ છે, એ જ આત્માનો સાથી છે, તેને છોડી દઈને કોઈ પણ પદાર્થ પોતાનો નથી. એમ વિચારસાગરમાં મગ્ન થઈ ગુણપાલ શેઠ વ્યથિત થઈ ગયા. તેમણે રાજાની દાસીને મીઠા વચનોથી સમજાવીને વિદાય કરી.

પછી પોતાની પત્નીને બોલાવીને તેનો અભિપ્રાય જાણવા શેઠ કહેવા લાગ્યા કે મહા પ્રતાપી

વિશ્વંધર મહારાજ બંધુશ્રી સાથે વિવાહ કરવા માગે છે તે આપણા માટે કેટલી ગૌરવની વાત છે! બંધુશ્રી પટરાણી બનશે, રાજદરબારમાં અમારું માન રહેશે, તેથી જલદીથી બંધુશ્રીના લગ્નની તૈયારી કરવી જોઈએ.

ત્યારે ધનશ્રી કહે છે કે સ્વામીનું! આજે આપને આ શું થઈ ગયું? આપ આપના મુખેથી કેવી વિચિત્ર વાત કરી રહ્યા છો? રાજા વિશ્વંધર વિધર્મી છે, મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. તેની સાથે મારી પુત્રીના લગ્ન કદાપી નહિ જ થઈ શકે. વીતરાગી પ્રભુની સેવા વિના રૂપ, લાવણ્ય, વિદ્યા, ધન, વૈભવ, આદિ બધું વ્યર્થ છે. મદોન્મત્ત હાથીના પગ નીચે દબાઈને મરવું સારું પણ વિધર્મીની સાથે દીકરીના લગ્ન કરવા તે સારું નહિ. જે વ્યક્તિ ધર્મ કરતાં રાજ્ય અને વૈભવને વધુ મહત્ત્વ આપે છે તે હલકી કોટીનો છે, કેમ કે દિગમ્બર જૈનધર્મની પાસે રાજ્યવૈભવ તુચ્છ છે, એ ક્ષણિક વૈભવની તુલના દિગમ્બર જૈનધર્મની સાથે થઈ શકે નહિ.

આશ્ચર્ય થાય છે કે સ્વામી! આપ દિગમ્બર જૈનધર્મના મર્મજ્ઞ હોવા છતાં બાહ્ય ઐશ્વર્યને મહત્તા આપી રહ્યા છો! અનિત્ય સુખને આપે હિતકર માની લીધા! શું આપ બંધુશ્રીને નરકમાં નાંખવા ઈચ્છો છો? આપણી પુત્રી બહુ જ ધર્માનુરાગી છે. જો તેનો વિવાહ વિધર્મીની સાથે થશે તો તેનો ઉદ્ધાર થવો અસંભવ છે. સંસારમાં અનંતકાળ પરિભ્રમણ કરતાં કરતાં કઠિનતાથી દિગમ્બર જૈનધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે, જે વ્યક્તિ દિગમ્બર જૈનધર્મ પામીને પોતાનું કલ્યાણ કરતો નથી તેના સમાન મૂર્ખ કોણ હોઈ શકે? વિધર્મી રાજાની સાથે આપણી કન્યાના લગ્ન કરવા એટલે કન્યા સિંહને સમર્પણ કરવા સમાન છે. સમજાતું નથી કે આપ સંપત્તિમાં કેમ મુગ્ધ થઈ ગયા છો? ધન-વૈભવ પ્રાપ્ત કરવામાં કાંઈ મહેનત પડતી નથી પરંતુ ધર્મ પ્રાપ્ત કરવામાં તો ઘણી મહેનત કરવી પડે છે. મને દેઢ વિશ્વાસ છે કે દિગમ્બર જૈનધર્મને સંસારમાં વૈભવ સ્વયં પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. વિભૂતિઓ તેના ચરણની દાસીઓ બની જાય છે. ક્ષણિક ઐશ્વર્યને દેખીને જે દિગમ્બર જૈનધર્મને છોડી દે છે તે કાચનું સૌંદર્ય દેખીને માણેકને છોડી દેનારા જેવો છે.

મિથ્યાદૃષ્ટિનો વૈભવ સ્થિર નથી રહેતો, થોડા જ દિવસોમાં તેની સંપત્તિ નાશ થઈ જાય છે ને ઘરઘરનો ભિખારી થઈ ભટકે છે. ઐશ્વર્ય હોવું તે કાંઈ મોટાઈ નથી પણ સાચા દિગમ્બર જૈનધર્મને ધારણ કરવાથી મનુષ્ય મોટો-મહાન ગણાય છે.

આપ બુદ્ધિમાન છો, ધર્માત્મા છો, ધર્મનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ જાણનારા છો, તોપણ આપને આવો ભ્રમ કેમ થયો? આપ સ્વયં વિચાર કરો, મારી વાત કેમ લાગે છે? હું આપને શું ઉપદેશ આપી શકું? આપ વિશેષજ્ઞ છો, શાસ્ત્રની મર્યાદા જાણનાર છો તેથી આપની આજ્ઞા જ મારે શિરોધાર્ય છે, મેં તો ફક્ત મારા વિચારો આપની સમક્ષ રજૂ કર્યા છે.

એ સાંભળીને ગુણપાલ શેઠ પોતાની પત્નીને કહે છે કે તમારી બુદ્ધિ અને ઉચ્ચ વિચારો જાણી મારા હૃદયમાં અત્યંત પ્રસન્નતા થાય છે. મેં તો ફક્ત તમારી પરીક્ષા લીધી હતી. વિધર્મીને

કન્યા દેવાના પક્ષમાં હું બિલકુલ નથી, મારો વિચાર સાધર્મીની સાથે જ કન્યાના વિવાહ કરવાનો છે. હવે બંધુશ્રીને બોલાવીને તેના વિચારો પણ જાણી લેવા જોઈએ કેમ કે વિવાહમાં કન્યાની સલાહ લેવી પણ જરૂરી છે.

ગુણપાલ શેઠે બંધુશ્રીને બોલાવીને પ્રેમપૂર્વક કહ્યું બેટી! તારા સમાન કોણ પુણ્યવાન હશે? માલવનરેશે જ સ્વયં તારી સાથે વિવાહ કરવાનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો છે અને વિવાહ થયા બાદ તુરત જ તને પટરાણીનું પદ અર્પણ કરશે, સમસ્ત રાજ્ય—સુખને તું ભોગવીશ, અમારું પણ ભાગ્ય જાગશે ને સમસ્ત દેશ અમારું સમ્માન કરશે. રાજા પણ મને ઉચ્ચ આસન આપશે અને જ્યારે તારા પુત્રને રાજ્ય—શાસન મળશે ત્યારે અમારી પ્રતિષ્ઠા તો ઘણી જ વધી જશે. બેટી! અમે ધન્ય છીએ કે તારા જેવી કન્યા અમને પ્રાપ્ત થઈ છે. આજે અમારી જેવું સૌભાગ્યશાળી કોણ હશે? પુણ્યાત્માને જ આવો સુઅવસર પ્રાપ્ત થાય છે.

પિતાશ્રીના આવા ઊલટા શબ્દો સાંભળીને બંધુશ્રી ખેદથી કહે છે કે પિતાજી! ક્ષમા કરજો, આજે આપને આ શું થઈ ગયું છે? આપ મને સાંસારિક વૈભવમાં લોભાવવા માગો છો? આપ વિધર્મીની સાથે મારા લગ્ન કરીને મારા ધર્મને નષ્ટ કરવા ઈચ્છો છો? હું વાસનાલોલુપી નથી, ધર્મને કોડીના મોલથી વેચવો એ બુદ્ધિમાનીનું કામ નથી. શું આપ નથી જાણતાં કે આ દિગમ્બર જૈનધર્મ જ દરેક પ્રાણીઓનું હિત કરવાવાળો છે! આ ધર્મ જ ત્રિભુવનમાં ઉત્તમ, પૂજ્ય અને વંદનીય છે. સમસ્ત સુખને દેવાવાળો આ દિગમ્બર જૈનધર્મ જ છે. આ ઉત્તમ ધર્મને ધારણ કરવાથી જ મોક્ષલક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે. આવો જૈનધર્મ મહાન પુણ્યોદયથી જ પ્રાપ્ત થાય છે.

પિતાજી! ધ્યાનથી સાંભળજો, હું આપને દિગમ્બર જૈનધર્મની દેઢતાનો એક પ્રસંગ સંભળાવું છું. આવા તો અનેક પ્રસંગો પૂર્વે બની ગયા છે.

મહારાણી ચેલના રાજગૃહીમાં આવીને મહારાજ શ્રેણિક સાથે લગ્નથી જોડાય છે ને અચાનક તેનું ધ્યાન જાય છે કે મહારાજ શ્રેણિકનું ઘર પરમ પવિત્ર જૈન ધર્મથી રહિત છે. હાય! પુત્ર અભયકુમારે મહાન બુરું કર્યું, મારા નગરમાં છળથી જૈનધર્મનો વૈભવ બતાવી મને ભોળીભાલીને છેતરી લીધી. અહા! જે ઘરમાં પવિત્ર જિનધર્મની પ્રવૃત્તિ છે તે જ ઘર ખરેખર ઉત્તમ છે, પરંતુ જ્યાં પવિત્ર જૈનધર્મની પ્રવૃત્તિ નથી તે ઘર રાજમહેલ હોય તોપણ કદી ઉત્તમ કદી શકાતું નથી પરંતુ પક્ષીઓના માળા સમાન છે. સંસારમાં ધર્મ હોય અને ધન ન હોય તો ધર્મની પાસે ધન ન હોવું તો સારું છે પરંતુ ધર્મ વિના અતિશય મનોહર સાંસારિક સુખનું કેન્દ્ર એવું ચક્રવર્તીપણું પણ સારું નથી. ભયંકર વનમાં નિવાસ કરવો ઉત્તમ છે, અગ્નિમાં બળવાથી કે વિષથી મૃત્યુ થાય તે સારું છે તેમ જ સમુદ્રમાં ડુબવાથી મરણ થાય તે સારું છે પરંતુ જૈનધર્મ રહિત જીવન જીવવું સારું નથી. પતિ ભલે કદાચ ઘણા ગુણોનો ભંડાર હોય તોપણ તે જિનધર્મી ન હોય તો શું કામનો? કેમ કે કુમાર્ગગામી પતિના સહવાસથી આ ભવમાં પર

ભવમાં અનેક પ્રકારના દુઃખ જ ભોગવવા પડે છે. હાય! પૂર્વ ભવમાં મેં એવા ક્યા ઘોર પાપો કર્યા હતા કે જેથી આ ભવમાં મારે જૈનધર્મથી વિમુખ થવું પડ્યું! આ રીતે જિનધર્મી ચેલના પવિત્ર જૈનધર્મ રહિત ઘર અને પતિ મળતાં મહા વિલાપ કરે છે.

પિતાજી! મને મહાન આશ્ચર્ય થઈ રહ્યું છે કે ગૃહિત મિથ્યાદૃષ્ટિની સાથે આપ મારા વિવાહ કરવા કેવી રીતે તૈયાર થઈ ગયા? શું તમે મારું હિત નથી ઈચ્છતા? હિતેષી થઈને પણ વિધર્મી સાથે મારો વિવાહ કરવા તૈયાર થયા છો? મારે માટે ધર્મની પાસે રાજ્યવૈભવ રાખ સમાન છે. આજે તમને તમારા સન્માનનો ખ્યાલ આવે છે, પણ વિધર્મીની સાથે મારા વિવાહ કરવા કરતાં આપ મારી હત્યા કરી દો એ વધુ શ્રેષ્ઠ છે. હું દિગમ્બર જૈનધર્મનું પાલન કરતાં કરતાં મારો પ્રાણ દેવો પણ ઉચિત સમજું છું. અરેરે! આપ પિતા થઈને પણ મારું અનિષ્ટ કરવા તૈયાર થઈ ગયા છો! શું આ સમયે મારી રક્ષા કોઈ નહિ કરે? એમ કહીને બંધુશ્રી રુદન કરવા લાગી.

બંધુશ્રીની ધર્મશ્રદ્ધા દેખીને ગુણપાલ શેઠ પુત્રીને કહે છે કે ધન્ય છે પુત્રી તને! આજે મારું જીવન સફળ થયું. તારી જેવી પુત્રીને પામી હું ઘણો જ ગૌરવ અનુભવું છું બેટી! આ તો માત્ર તારી પરીક્ષા જ હતી તેમાં તું પૂરેપૂરી સફળ થઈ છો. બેટી! હું જીવતો છું ત્યાં સુધી તારા વિવાહ વિધર્મીની સાથે કદાપી થવા દઈશ નહિ.

ગુણપાલ શેઠ વિચારવા લાગ્યા કે અહીં રહેવાથી રાજા બળપૂર્વક મારી કન્યા સાથે વિવાહ કરી લેશે અને રાજાની આજ્ઞા-ઉલ્લંઘનથી દંડ પણ ભોગવવો પડશે. તેથી આ ગામ છોડીને ચાલ્યા જવાથી પુત્રીની રક્ષા થઈ શકશે. આ પ્રકારે વિચાર કરી ગુણપાલ શેઠ પોતાની એક અબજ ને આઠ કરોડની સંપત્તિ છોડીને પુત્રીને લઈને રાતોરાત પોતાનું ગામ છોડીને ચાલી નીકળ્યા!

જ્યારે રાજાને ખબર પડે છે કે ગુણપાલ શેઠ પોતાની સર્વ સંપત્તિને જેમની તેમ છોડી પોતાની પુત્રીને લઈને ચાલ્યા ગયા છે ત્યારે રાજા વિચારે છે કે એ ધર્માત્મા મને પાપી કુકર્મીને કન્યા દેવાનું ઉચિત સમજ્યા નહિ તેથી અહીંથી ચુપચાપ રાતોરાત ચાલ્યા ગયા! અહો! વાસ્તવમાં દિગમ્બર જૈનધર્મ જ જીવોનું કલ્યાણ કરવાવાળો છે. મેં કુધર્મનું સેવન કરી મારું જીવન બરબાદ કર્યું. એ પ્રકારે વિચારતાં રાજાની બુદ્ધિ-રુચિ કુધર્મથી છૂટી ગઈ અને જિનધર્માનુયાયી શેઠ ગુણપાલને શોધવા માટે ચારે બાજુ માણસોને મોકલી દીધા.

(શ્રી નયસેનાચાર્ય રચિત ધર્મમૃતના આધારે)

મહાન ભાવ-પરિવર્તક બહુરૂપી બ્રહ્મગુલાલ

નાટકમાં એક જીવના બે સ્વાંગ

[૧]

એક હતો રાજકુમાર...તેનો મિત્ર એક કલાકાર બહુરૂપી હતો. વિવિધ સ્વાંગ ધારણ કરવામાં તે ખૂબ કુશળ હતો. તેનું નામ બ્રહ્મગુલાલ.

એકવાર રાજકુમારની સામે એક વિવાદ ઉપસ્થિત થયો. તે રાજકુમાર ‘બ્રહ્મગુલાલ’ કલાકારની ખૂબ પ્રશંસા કરતો હતો પણ તેની મિત્રમંડળી તેની વાતનો સ્વીકાર કરતી ન હતી. મિત્રો કહેતા કે તમે તેની અનુચિત પ્રશંસા કરી રહ્યા છો, તેની કલા સાધારણ શ્રેણીની છે, તેનામાં ભાવપરિવર્તનની એવી સ્વાભાવિક શક્તિ નથી કે જે કલાવિદોને સંતોષ આપી શકે.

રાજકુમાર તેની કલાને સર્વશ્રેષ્ઠ સાબિત કરવા ચાહતો હતો; તેને તેની કલામાં એક વિશિષ્ટ આકર્ષણ દેખાતું હતું પણ તેના ગુણદ્રોહી દુર્જનમિત્રોને એક જૈન-કલાકારની પ્રશંસા અસહ્ય થઈ પડી હતી. તેથી તેઓ ઘણો દ્વેષ રાખતા હતા.

એક દિવસની વાત છે : જ્યારે રાજકુમારને ત્યાં એક નજીકના સંબંધી આવ્યા અને રાજકુમારે મુક્તકંઠે કલાવિદ્ બ્રહ્મગુલાલના ભાવપરિવર્તનની પ્રશંસા કરી, ત્યારે તેની પ્રશંસા સાંભળીને તેના મિત્રો ઉત્તેજિત થઈ ગયા અને એક મિત્રે કહ્યું : આવા પ્રકારનો સ્વાંગ રચી લેવો એ તો એક સાધારણ નટનું કાર્ય છે, એમાં ક્યાંય કલા દેખાતી નથી. હા, જો તે બ્રહ્મગુલાલ ખરેખર કલાકાર હોય તો અમે તેની કલાની પરીક્ષા કરવા માંગીએ છીએ, તે પોતાની ઉચ્ચકોટીની કળાનો પરિચય આપે.

રાજકુમારને તો બ્રહ્મગુલાલની સ્વાભાવિક કલાપ્રદર્શન-શક્તિ ઉપર વિશ્વાસ જ હતો; તરત જ તેણે કહ્યું કે મિત્રો! ખુશીથી તમે તેની પરીક્ષા કરી શકો છો. તમે જે સ્વાંગ કહો તે ભજવી બતાવવા તે તૈયાર છે.

મિત્રોએ કહ્યું : તો અમે આજે તેને સિંહના રૂપમાં જોવા માંગીએ છીએ.

આપ એને જે રૂપમાં જોવા ચાહો છો તે રૂપમાં જોઈ શકશો—દૃઢતાપૂર્વક રાજકુમારે સ્વીકાર કર્યો.

‘પરંતુ’,—બીજા મિત્રે કહ્યું—‘માત્ર વેષ ધારી લેવો એ તો સાધારણ વાત છે પણ એમાં બરાબર સિંહના જેવું પરાક્રમ અને તેજ હોવું જોઈએ.’

‘તેને માટે એ બધું શક્ય છે’ રાજકુમારે જવાબ આપ્યો.

મિત્રમંડળી પોતાના હૃદયની ભાવના પૂરી કરવા ચાહતી હતી, આજે તેને અવસર પણ મળી

ગયો હતો; તેણે કહ્યું : તો હવે અમે એ સિંહનું પરાક્રમ જોવા માટે ઈતેજાર છીએ.

ભલે, આપની ઈચ્છા પૂર્ણ થશે—એમ કહીને રાજકુમારે તેઓને વિશ્વાસ આપ્યો. [અરેરે, રાજકુમાર મિત્રમંડળીના પ્રપંચમાં ફસાઈ ગયો.]

[૨]

નાટ્યકલા-વિશારદ બ્રહ્મગુલાલ તે પદ્માવતી પોરવાલ જાતિનો એક જૈન યુવક હતો; તેનો જન્મ વિક્રમ સં. ૧૬૦૦ લગભગમાં, ટાપા-નગરમાં થયો હતો; ટાપા-નગરની રાજધાની સૂદેશ હતી. બ્રહ્મગુલાલને બાળપણથી જ નાટ્યકલાનો પ્રેમ હતો અને હવે યુવાનીમાં તો તેની નાટ્યકલાનો પૂરેપૂરો વિકાસ થઈ ચૂક્યો હતો. (આ માહિતી ‘જૈનમિત્ર’માં પ્રસિદ્ધ થયેલ એક લેખ અનુસાર લખેલ છે.)

રાજકુમારની સભામાં તે વારંવાર પોતાની કલાનું પ્રદર્શન કરતો; ભાવ-પરિવર્તનની તેની અદ્ભુત કલા ઉપર રાજકુમાર અને તેના મિત્રો મુગ્ધ હતા. દર્શકોના હૃદયને પોતાની તરફ આકર્ષી લેવાની તેનામાં વિચિત્ર શક્તિ હતી. જે સ્વાંગ તે ધારણ કરતો તેમાં સ્વાભાવિકતાનું વાસ્તવિક દર્શન થતું.—આમ છતાં પણ રાજકુમારના કેટલાક મિત્રો તેના ઉપર પ્રસન્ન ન હતા, તેઓ કોઈ પણ રીતે તેને અપમાનિત કરવાનો અવસર જોતા હતા, આજે તેમને આ અવસર મળી ગયો—એમ ધારીને તેઓ ખુશી થયા ને ઉપર મુજબ પરીક્ષા કરવાનું નક્કી કર્યું.

[૩]

રાજકુમારે બ્રહ્મગુલાલજીને બોલાવીને કહ્યું : કલાવિદ્ બંધુ! આજે તારે તારી કળાને વધુ ઉન્નતિરૂપે દેખાડવી પડશે; મારી મિત્રમંડળી આજે તારી પરીક્ષા કરવા ચાહે છે.

બ્રહ્મગુલાલ આ રહસ્યભરી વાત સાંભળતાં વિચારમાં પડી ગયો...તે આ વાતનું રહસ્ય ખોલવા ચાહતો હતો...તેણે કહ્યું : કુમાર! શું હજી પણ તમારી મિત્રમંડળી મારી કલાની પરીક્ષા નથી કરી શકી? મારી કલાનું પ્રદર્શન તો હું ઘણા વખતથી કરી રહ્યો છું! છતાં આજે આ નવીન વિચાર કેમ?

કલાવિદ્! આજે તમારે તમારી કલાની પરીક્ષા આપવી જ પડશે. જોકે તમારી પ્રત્યેક કલાનું પ્રદર્શન મહત્વશાળી અને આકર્ષક હોય છે, છતાં આજે તમારે તેનાથી પણ કંઈક અધિક કરવું પડશે.—રાજકુમારે માંગણી કરી.

બ્રહ્મગુલાલે કહ્યું : જો એમ છે તો બતાવો કે મારે આ પરીક્ષાને માટે શું કરવાનું છે? ‘તમે સિંહનું પરાક્રમ જાણો છો?—આજે તમારે સિંહનો સ્વાંગ બતાવવો પડશે.’—રાજકુમારે વાત સ્પષ્ટ કરી.

‘એ બધું થઈ શકશે, પરંતુ’—બ્રહ્મગુલાલે કહ્યું : ‘તમારે પણ તે માટે કંઈક કરવું પડશે.’

રાજકુમારે કહ્યું—હું બધું કરીશ, બતાવો! એવું તે ક્યું કઠોર કાર્ય છે—જે મારે માટે અસંભવ હોય?

‘—તો, આપે મહારાજા પાસેથી એક પ્રાણીના વધની મંજૂરી લાવવી પડશે; ત્યારપછી આપ આપની રંગશાળામાં સિંહના પરાક્રમને દેખી શકશો.’—બ્રહ્મગુલાલે ગંભીરતાથી કહ્યું.

‘ભલે, હું તેની વ્યવસ્થા કરીશ.’—રાજકુમારે સ્વીકાર કર્યો. (—રે ભવિતવ્ય!)

[૪]

રાજકુમારની નાટ્યશાળામાં આજે ખાસ શણગાર કરવામાં આવ્યો હતો. રાજકુમાર પોતે એક સુંદર સિંહાસન ઉપર બેઠો હતો, તેની આસપાસ મિત્રમંડળી બેઠી હતી. નાગરિકો પણ આજે સભામંડપમાં સિંહનો વાસ્તવિક સ્વાંગ જોવા માટે ઉત્સુકતાપૂર્વક આવી રહ્યા હતા. થોડીવારમાં તો સભામંડપ ખીચોખીચ ભરાઈ ગયો. રાજકુમારે મિત્રોની સૂચનાથી એક બકરો મંગાવીને સિંહાસનની બાજુમાં જ બંધાવી દીધો હતો. ઉપસ્થિત જનતા સિંહનો સ્વાંગ જોવા માટે આતુરતાથી પ્રતીક્ષા કરી રહી હતી.

ત્યાં તો, અચાનક એક ભયાનક સિંહે છલાંગ મારીને સભા-મંડપમાં પ્રવેશ કર્યો. લોકોએ ચકિતદંષ્ટિથી તેને દેખ્યો : એવું જ રૂપ, એવા જ ભાવ, એવું જ તેજ અને એવું જ પરાક્રમ હતું. સિંહનું ભયાનક રૂપ દેખીને સભાસદો ઘડીભર તો થંભી જ ગયા. બાળકો તો સિંહનું આ વિકરાળ રૂપ દેખીને ભયભીત થઈને ભાગવા લાગ્યા. જોકે આ સિંહનો બધો સ્વાંગ બનાવટી હતો તોપણ સિંહની બધી કૂર ચેષ્ટાઓ તેમાં ભરેલી હતી. સિંહે આવીને રાજકુમારની સામે એક તીવ્ર ગર્જના કરી ને પછી જરાવાર ઊભો રહ્યો.

સિંહની તીવ્ર ગર્જના અને ભયંકર રૂપ દેખીને રાજકુમાર ડર્યો નહિ; પણ તે સિંહને એમ ને એમ ઊભેલો જોઈને ઊગ્ર સ્વરથી તેણે કહ્યું : અરે! તું સિંહ કેવો? સામે બકરું બાંધેલું છે અને તું આ રીતે ગધેડાની જેમ ચેષ્ટારહિત ઊભો છે!—શું આવું જ સિંહનું પરાક્રમ અને શક્તિ છે? નહિ. ખરેખર તું સિંહ નથી; નહિંતર—જો તું સિંહ હો તો શું આ બકરું તારી સામે જીવતું રહી શકે?

રાજકુમારના શબ્દો સિંહે સાંભળ્યા...તેની આંખો લાલ થઈ...ને પોતાનો પંજો ઉપાડીને તે કૂદ્યો.....

રાજકુમારના મિત્રો આ દૃશ્ય જોઈને પ્રસન્ન થયા...તેઓએ વિચાર્યું કે આ બ્રહ્મગુલાલ અહિંસાપાલક છે, તે કોઈ પ્રકારની હિંસા નહિ કરી શકે; તેથી સિંહનો સ્વાંગ ભજવવામાં તે જરૂર નિષ્ફળ જશે ને અમારો વિજય થશે અને જો તે હિંસાનું કૃત્ય કરશે તો જૈન-સમાજમાં તેનો તિરસ્કાર થશે. પોતાના ધર્મથી વિરુદ્ધ જઈને તે આ પ્રદર્શનને જીવહિંસાથી નહિ રંગી શકે.” હજી તેઓ આ પ્રમાણે વિચારે છે ત્યાં તો...

—ત્યાં તો...સિંહ પોતાનો પંજો ઉપાડતો એક છલાંગમાં રાજકુમારના સિંહાસન પાસે પહોંચી ગયો...ને...એક ત્રાડ મારીને તેણે પોતાના પંજાથી રાજકુમારને સિંહાસનની નીચે પછાડી દીધો. ચારે બાજુ કરુણ ચિત્કારથી નાટકનો રંગમંડપ ગૂંજી ઊઠ્યો. પ્રેક્ષકોનું હૃદય કોઈ ભયાનક બનાવની આશંકાથી કંપી ઊઠ્યું...અને...બીજી જ ક્ષણે પ્રેક્ષકોએ જોયું કે રાજકુમારનું મરેલું શરીર સિંહાસનની નીચે પડ્યું છે. સિંહના તીવ્ર પંજાનો આઘાત તે સહન ન કરી શક્યો...તેનું મૃત્યુ થયું.

એક ક્ષણમાં નાટ્યમંડપનો બધો દેખાવ વિષાદના રૂપમાં ફેરવાઈ ગયો...આનંદના સ્થાને શોક છવાઈ ગયો. સિંહનું કામ સમાપ્ત થઈ ગયું હતું. સિંહનો સ્વાંગ પૂરો કરીને બ્રહ્મગુલાલ હવે પોતાના વાસ્તવિક રૂપમાં હતો. વિષાદની ઘેરી છાયા સાથે નાટ્ય-પરિષદનું કાર્ય પૂરું થયું.

[૫]

મહારાજાએ રાજકુમારના મૃત્યુના બધા સમાચાર સાંભળ્યા...પરંતુ તે નિરુપાય હતો, કેમકે બ્રહ્મગુલાલને સિંહના સ્વાંગ માટે એક પ્રાણીના વધની મંજૂરી તે સ્વયં આપી ચૂક્યો હતો. શોક સિવાય હવે તેની પાસે બીજો કોઈ ઉપાય ન હતો. (—હા, હતો—એક માત્ર વૈરાગ્યનો!)

રાજકુમારના અકાળ મૃત્યુથી રાજાનું હૃદય અત્યંત શોકમગ્ન હતું, પ્રયત્ન કરવા છતાં આ શોકના ભારને તે ઊતારી ન શક્યો. બ્રહ્મગુલાલના આ કૃત્યથી તેનું હૃદય એક ભયંકર દ્વેષથી ભરાઈ ગયું હતું અને કોઈપણ પ્રકારે તે તેનો બદલો લેવા માંગતો હતો. બદલો લેવા માટે તેનું હૃદય ઉત્તેજિત થઈ રહ્યું હતું અને તેવા અવસરની તે રાહ જોતો હતો; ત્યાં એકાએક તેને એક વિચાર સૂઝી આવ્યો.

એક દિવસ તેણે બ્રહ્મગુલાલજીને પોતાની પાસે બોલાવીને કહ્યું : “કલાવિદ્! સિંહનો ભયંકર સ્વાંગ તો તમે ઘણી સફળતાથી ભજવી બતાવ્યો....આપના રૌદ્ર રૂપનું તો દર્શન થઈ ચૂક્યું. હવે હું આપના શાંતરૂપનું દર્શન કરવા માગું છું. આપ દિગંબર સાધુનો સ્વાંગ ધારણ કરીને મને વૈરાગ્યનો ઉપદેશ આપો કે જેથી પુત્ર-શોકથી સંતાપિત મારા હૃદયમાં શાંતિ થાય.”

મહારાજાની આ આજ્ઞા રહસ્યપૂર્ણ હતી. તે સાંભળીને બ્રહ્મગુલાલ વિચારમાં પડી ગયો...પણ બીજી જ ક્ષણે નિર્ણય કરીને તેણે કહ્યું : “મહારાજ! આપની આજ્ઞા માન્ય છે; પણ તેને માટે થોડાક સમયની જરૂર પડશે.”

પોતાના મનની ઈચ્છા પૂરી થતી દેખીને રાજા પ્રસન્ન થયો અને તેણે કહ્યું : ભલે, જેટલો સમય જોઈએ તેટલો લેજો...પણ સાધુના ઊંચામાં ઊંચા ઉપદેશ દ્વારા તમારે મારા શોક-સંતપ્ત હૃદયને શાંત કરવું જ પડશે.

‘અવશ્ય.’ એમ કહીને બ્રહ્મગુલાલ પોતાને ઘેર ગયો.

[૬]

મહારાજાની આજ્ઞાઅનુસાર સાધુપણાનો સ્વાંગ ધારણ કરવાનું બ્રહ્મગુલાલજીએ નક્કી કરી લીધું હતું પણ કાર્ય કઠિન હતું. આમાં આખા જીવનની બાજી લગાવવાની હતી; કેમકે તે જાણતો હતો કે જૈનસાધુનો પવિત્ર સ્વાંગ કાંઈ દેખાવ પૂરતો જ નથી હોતો; એકવાર તેને ધારણ કર્યા પછી ફરીને ગૃહસ્થ નથી થવાતું. સાધુ-સ્વાંગ ધારણ કરવો તે કાંઈ રમતવાત નથી, તેની અંદર તો એક મહાન આત્મભાવના સમાયેલી છે.

—આવો સાધુસ્વાંગ ધારણ કરવા માટે, પ્રથમ તો તેણે દેહ વૈરાગ્યભાવનાઓનું ચિંતન કરીને પોતાના હૃદયને સંસારથી વિરક્ત બનાવી દીધું; તેનો બધો વખત આત્મચિંતન અને અધ્યાત્મ-ભાવનાઓમાં જ વીતવા લાગ્યો. વિરક્તિને તે વાસ્તવિક રૂપ દેવા ચાહતો હતો. સ્વ-પરના ભેદજ્ઞાનરૂપ તત્ત્વ-અભ્યાસ સહિત તેણે સંસારવિરક્તિના જોરદાર અભ્યાસમાં પ્રવિણતા પ્રાપ્ત કરી લીધી. તેના અંતરમાં ઉત્સાહ હતો કે અહા, સાધુદેશનો સુંદર અવસર આવ્યો. સંસારના પાપસ્વાંગ તો ઘણા ધારણ કર્યા, હવે ધર્મના સાચા સ્વાંગનો ધન્ય અવસર આવ્યો છે.

આવી ધર્મભાવનાપૂર્વક થોડા સમયમાં તેણે પોતાના અંતરમાં પૂર્ણ વિરક્તિ જાગૃત કરી લીધી...અને હવે ગૃહજાળનું બંધન તોડવા માટે તે સમર્થ થઈ ગયો. સમ્યક્ત્વ અને આત્મજ્ઞાનના પ્રકાશથી તેનો આત્મા ઝગમગી રહ્યો હતો, વાસનાની બેડીઓ તૂટી ગઈ હતી...શાંતરસથી હૃદય ભીંજાયું હતું...તેના જીવનમાં અચાનક આવું પરિવર્તન દેખીને તેના પરિવારજનો આશ્ચર્ય પામતા હતા.

વૈરાગ્યભરપૂર સાધુ-સ્વાંગમાં પ્રવેશ કરવાની પૂર્ણ તૈયારી કરી લીધા બાદ તે બ્રહ્મગુલાલે પોતાના માતા-પિતા અને પત્ની પાસે આ બધું રહસ્ય પ્રગટ કર્યું અને સાધુ થવા માટે તેમની પાસે રજા માગી.

તે તો બધા મોહાસક્ત હતા...બ્રહ્મગુલાલની વૈરાગ્યની વાત સાંભળીને તેઓનો મોહ ઊભરાઈ ગયો...એકવાર તો બ્રહ્મગુલાલને પાછો મોહસાગરમાં લઈ જવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પરંતુ તેણે તો પોતાના આત્માને મોહસાગરથી બહાર ઘણે ઊંચે ઊઠાવી લીધો હતો, હવે મોહની લહેરો તેને સ્પર્શી શકતી ન હતી. પોતાના પવિત્ર ઉપદેશ દ્વારા તેણે માતા-પિતા અને પત્નીના હૃદયની મોહજાળને વિખેરી નાંખી અને ઉજ્જવળ ભાવનાઓ સહિત તે બ્રહ્મગુલાલ વન તરફ ચાલ્યો.

વન-જંગલમાં જઈને તેણે પોતાનાં બધાં વસ્ત્રો ઉતારી નાખ્યાં અને દિગંબર થઈને એક સ્વચ્છ શીલા ઉપર પદ્માસને બેસી ગયો; પછી તેણે પોતાના હૃદયની ઉત્કટ ભાવનાપૂર્વક, શ્રી પંચપરમેષ્ઠી ભગવંતોને નમસ્કાર કરીને, સ્વયં સાધુદીક્ષા ગ્રહણ કરી અને આત્મધ્યાનમાં લીન થયો.

સંસાર-નાટકના અનેક સ્વાંગોને ધારણ કરનાર કલાવિદ્ એક ક્ષણમાં આત્મકલાનો ઉપાસક બની ગયો...હવે તેનું હૃદય આત્મ-જ્ઞાનથી ને શાંતરસથી ભરપૂર હતું; તેને ન કોઈ ઈચ્છા હતી

કે ન કોઈ કામના હતી. સંસાર-નાટકના સ્વાંગ પૂરા કરીને હવે તેણે મુક્તિસાધક મુનિદેશાનો સ્વાંગ શરૂ કર્યો. રૌદ્રસમાંથી ભાવપરિવર્તન કરીને આત્માને શાંતરસરૂપ કર્યો. ધન્ય એની ભાવ-પરિવર્તનની કલા!

[૭]

પ્રભાતનો સુંદર સમય છે. મહારાજા પોતાના સિંહાસન ઉપર બિરાજમાન છે...સભાસદો પણ બેઠા છે...એવામાં સાધુ બ્રહ્મ- ગુલાલજી કે જેમણે પ્રાણીમાત્ર ઉપર સમભાવ ધારણ કર્યો છે અને જેઓ શાંતરસમાં મગ્ન છે તેઓ મંદગતિથી રાજભવન તરફ આવતા દેખાયા. રાજાએ દૂરથી જ તે સાધુનો પવિત્ર વેષ દેખ્યો...તરત જ તે ઊઠ્યો અને સાધુને આમંત્રણ કર્યું...તેમને ઉચ્ચ આસન પર બિરાજમાન કર્યા અને ધર્મોપદેશ સાંભળવાની ઈચ્છા પ્રગટ કરી.

મુનિરાજ બ્રહ્મગુલાલજીએ પવિત્ર આત્મ-તત્ત્વનું વિવેચન કર્યું...“રાજન્! આત્મ-તત્ત્વમાં અનંત શક્તિ છે, ક્ષણમાત્રમાં પોતાના ભાવોનું પરિવર્તન કરીને પાપોમાંથી પરમાત્મા બની જવાની તેનામાં તાકાત છે...માટે તમે શોક ભાવ છોડો ને શાંતભાવ પ્રગટ કરો.”

તેમનો દિવ્ય ઉપદેશ સાંભળીને મહારાજાના હૃદયનો શોક નષ્ટ થઈ ગયો...તેના મનનું પાપ ધોવાઈ ગયું...અંતરમાંથી દ્વેષની જ્વાળા બૂઝાઈ ગઈ. બ્રહ્મગુલાલજીના પવિત્ર વ્યક્તિત્વ પર આજે પહેલે દિવસે જ તેને અનન્ય શ્રદ્ધા થઈ. હર્ષિત હૃદયે તેણે કહ્યું : બ્રહ્મગુલાલજી! આપે મહાત્માના કાર્યનું પૂરેપૂરું પાલન કર્યું છે, સાધુ-સ્વાંગ ધારણ કરીને આપે મારા મનનો શોક મટાડી દીધો છે...હું આપના આ સાધુ-સ્વાંગને દેખીને ઘણો પ્રસન્ન થયો છું. માટે આપ ઈચ્છિત વરદાન માગો, અત્યારે જે માગો તે આપવા હું તૈયાર છું.

બ્રહ્મગુલાલજીને સાધુ-સ્વાંગથી ભ્રષ્ટ કરવા માટે પ્રલોભનની આ એક જાળ ફેંકવામાં આવી હતી પણ તે તેમાં ન ફસાયા; તે બોલ્યા—“મહારાજ, એક દિગંબર સાધુની સામે આપ આવા અનુચિત શબ્દોનો પ્રયોગ કેમ કરી રહ્યા છો? રાજન્! શું આપ નથી જાણતાં કે જૈનસાધુઓને રાજ્ય-વૈભવની ઈચ્છા નથી હોતી; પોતાના આત્મવૈભવના સામ્રાજ્યની સામે સંસારના વૈભવની લેશમાત્ર ઈચ્છા તેમને હોતી નથી.

નરેશ્વર! મમતાનાં બધાં બંધનો મેં તોડી નાખ્યાં છે, હવે હું નિર્ગ્રંથ જૈન સાધુ છું અને આપની પાસે કોઈ વસ્તુની અભિલાષા નથી. હું તો મુક્તિપથનો પથિક છું, પૂર્ણ સ્વતંત્રતા મારું ધ્યેય છે અને આત્મધ્યાન મારી સંપત્તિ છે. હું મારી સંપત્તિથી જ સંતુષ્ટ છું, બીજું કંઈ હું નથી ચાહતો.”

બ્રહ્મગુલાલજીની હજી પણ એકવાર પરીક્ષા કરવા માટે રાજાએ કહ્યું : “પરંતુ આપે આ સાધુવેષ તો ફક્ત સ્વાંગ માટે જ ગ્રહણ કર્યો છે અને તે તો મારી ઈચ્છા પૂરી કરવા માટે જ હતો; તેથી તેમાં કોઈ વાસ્તવિકતા ન હોવી જોઈએ; તમારા સ્વાંગનું કાર્ય પૂરું થયું એટલે હવે

તમારે આ સ્વાંગ બદલી નાંખવો જોઈએ અને ઈચ્છિત વૈભવ પ્રાપ્ત કરીને તમારું જીવન સુખમય વ્યતીત કરવું જોઈએ.”

જેમના હૃદયમાં સમતારસનો સિંધુ ઊછળી રહ્યો છે એવા બ્રહ્મગુલાલજીએ હૃદયની દેઢતા વ્યક્ત કરતાં કહ્યું—રાજન્! સાધુનો વેષ સ્વાંગને માટે નથી લેવાતો...મુનિદીક્ષા એ માત્ર સ્વાંગ જેવી વસ્તુ નથી...એમાં તો જીવનભર જ્ઞાન અને વૈરાગ્યની સાધના છે. હું સાંસારિક વૈભવનો ત્યાગ કરી ચૂક્યો છું તેથી મારે માટે તે એઠ સમાન છે. વિવેકીજનો ઓકેલી વસ્તુનું ફરીને ગ્રહણ કરતાં નથી. હું હવે સ્વાંગધારી સાધુ નથી રહ્યો, મારો અંતરાત્મા વાસ્તવિક સાધુ થઈને આત્મસાધનામાં રમી રહ્યો છે, તેમાં હવે રાજવૈભવના પ્રલોભનને માટે કોઈ સ્થાન નથી. મારી વાસનાઓ મરી ગઈ છે ને હવે તો હું મારા સાધુપદના કર્તવ્યમાં સ્થિર છું. હવે હું આત્મકલ્યાણના સ્વતંત્ર માર્ગ પર વિચરીશ અને જગતને દિવ્ય આત્મધર્મનો સંદેશ સંભળાવીશ. આપ મારા મનને ચલિત કરવાનો નિષ્ફળ પ્રયત્ન ન કરો.”

મુનિરાજ બ્રહ્મગુલાલની વૈરાગ્યઝરતી વાણી સાંભળીને રાજા ચકિત થઈને જોઈ રહ્યો...ત્યાં તો એ બ્રહ્મગુલાલ મુનિરાજ ઊભા થયા...ને પોતાની પીંછી તથા કમંડળ લઈને મંદમંદ ગતિથી જંગલ તરફ ચાલ્યા ગયા.

❁ આ શરીરાદિ દેશ્ય પદાર્થ ચેતનારહિત જડ છે અને જે ચૈતન્યરૂપ આત્મા છે તે ઈન્દ્રિયો દ્વારા દેખાય તેવો નથી; તેથી હું કોના ઉપર રોષ કરું? અને કોના ઉપર રાજી થાઉં? એટલા માટે હું મધ્યસ્થ થાઉં છું--એમ અન્તરાત્મા વિચારે છે. (શ્રી સમાધિતંત્ર)

❁ જેમ ખાજના રોગથી પીડિત થયેલો પુરુષ આસક્ત બની ખજવાળવા લાગે છે, પીડા ન થતી હોય તો તે શા માટે ખજવાળે? તેમ ઈન્દ્રિયરોગથી પીડિત થયેલાં ઈદ્રાદિક દેવો આસક્ત બની વિષયસેવન કરે છે, પીડા ન હોય તો તેઓ શા માટે વિષયસેવન કરે?

(શ્રી મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક)

❁ મારું આયુષ્ય ઘણું લાંબુ છે, હાથ-પગ વગેરે બધાં અવયવો ખૂબ મજબૂત છે, આ લક્ષ્મી પણ મારા વશમાં છે તો પછી હું નકામો વ્યાકુળ શા માટે થાઉં? ઉત્તરકાળમાં જ્યારે વૃદ્ધાવસ્થા પ્રાપ્ત થશે ત્યારે હું નિશ્ચિત થઈને ખૂબ ધર્મ કરીશ. ખેદની વાત છે કે આ જાતનો વિચાર કરતાં કરતાં આ મૂર્ખ પ્રાણી કાળનો કોળિયો બની જાય છે. (શ્રી પદ્મનંદિ પંચવિંશતિ)

અંગારા જેવા ક્રોધમાંથી અત્યંત શાંત બનેલા

કલાકાર અંગારકની કથા

કૌશાંબી નગરીમાં પ્રસિદ્ધ એક કલાકાર હતો; તેનું નામ ‘અંગારક’. તે ઘણો કુશળ કલાકાર હોવા ઉપરાંત ધર્મનો પ્રેમી અને ઉદાર પણ હતો; કલા સાથે આ બે ગુણો હોવાથી તેની પ્રતિષ્ઠા ઝળકી ઊઠી હતી. આભૂષણોમાં કિંમતી હીરા—માણેક જડવા તે તેનું મુખ્ય કાર્ય હતું અને તેમાં તે ઘણો જ કુશળ હતો. કિંમતી રત્નો વડે જીવનમાં અનેક આભૂષણોને તે શણગારી ચૂક્યો હતો...પરંતુ રત્નત્રયરૂપી રત્નો વડે પોતાના આત્માને હજી સુધી તે શણગારી શક્યો ન હતો.

આજે કલાકારનું નિવાસસ્થાન પદ્મરાગમણિની રક્તપ્રભાથી ઝગમગ ઝગમગ થઈ રહ્યું છે. તે પદ્મમણિની સામે નજર માંડીને અંગારક વિચારી રહ્યો છે કે “આ કિંમતી મણિને આભૂષણમાં કઈ રીતે બેસાડવો? કેમકે આ કોઈ સાધારણ ચીજ નથી; આ તો કૌશાંબીના મહારાજા ગંધર્વસેને આભૂષણમાં બેસાડવા માટે આપેલ મહા કિંમતી પદ્મરાગમણિ છે; મારી કલા ઉપર વિશ્વાસ મૂકીને મહારાજાએ આ કામ મને સોંપ્યું છે; માટે આભૂષણમાં તે એવી ઉત્તમ રીતે જડવો જોઈએ કે તેની શોભા એકદમ ઝળકી ઊઠે.”

આ વિચારથી કલાકાર તે પદ્મમણિને ઘડીકમાં ઢાગીનાની એક તરફ ગોઠવતો ને ઘડીકમાં બીજી તરફ ગોઠવતો, વળી ઘડીકમાં ત્યાંથી ફેરવીને વચ્ચે ગોઠવતો એમ વારંવાર ફેરવતાં—ફેરવતાં ઘણા પરિશ્રમ બાદ જ્યારે ઈચ્છિત સ્થાને તે મણિ બરાબર ગોઠવાઈ ગયો ત્યારે તેની શોભા જોઈને એનું મન હર્ષથી ગદ્ગદ્ થઈ ગયું : વાહ! મારી કલાનો આ એક સર્વોત્તમ નમૂનો બનશે અને મહારાજા તે દેખીને ખૂબ જ પ્રસન્ન થશે.

—એ પ્રમાણે સંતોષનો શ્વાસ લઈને જ્યાં તે માથું ઊંચું કરે છે, ત્યાં તો આંગણમાં એક દ્વિગંબર મુનિરાજને દેખ્યા...એ યોગીરાજની પવિત્ર આંખોમાંથી જાણે પરમ શાંતરસ વરસી રહ્યો છે...તેની ભવ્યમુદ્રા ઉપર વીતરાગતા છવાઈ ગઈ છે...તેનાં સમસ્ત પાપો ગળી ગયાં છે...અહો! તેના આત્માની પવિત્રતાની તો શી વાત!—પરંતુ તેના દેહના ચરણથી સ્પર્શાયેલી રજ પણ એવી પવિત્ર છે કે અસાધ્યરોગને પણ તે નષ્ટ કરી નાંખે છે. એમના દર્શનમાત્રથી માનવીનું મન પવિત્ર થઈ જાય છે ને તેના હૃદયના પાપો ધોવાઈ જાય છે. એ રત્નત્રયધારક યોગીરાજના આત્મતેજ પાસે આ પદ્મરાગમણિના તેજ ઝાંખા લાગતા હતા.

—આવા ચારણઋદ્ધિધારી મહામુનિરાજ ગોચરીવૃત્તિથી ગમન કરી રહ્યા છે...તેમને દેખતાં જ અંગારકનું મસ્તક તેમના ચરણમાં ઝૂકી ગયું...અને સહસા તેના મુખમાંથી ઉદ્ગાર નીકળી ગયા : “અહા! આજે મારા ભાગ્ય ખીલ્યાં છે...આજે હું કૃતાર્થ થયો છું...” હે પ્રભો! જિનરાજ! આપના ચરણકમળથી આજે હું પાવન થયો...મારું ઘર પવિત્ર થયું...મારા ભવોભવના

પાપ ધોવાઈ ગયાં. હે નાથ! પધારો...પધારો...પધારો...એમ મુનિરાજને પડગાહન કરીને નવધાભક્તિપૂર્વક અંગારકે આહારદાન કર્યું. આહારદાન વખતે મુનિભક્તિમાં તે એવો તલ્લીન હતો કે ઘરમાંથી એક ઝબકારો ઊડીને આકાશ તરફ ચાલ્યો પણ તેનું તેને લક્ષ ન હતું.

આહાર બાદ શ્રી મુનિરાજ તો પાછા ઉદ્યાનમાં ચાલ્યા ગયા ને આત્મધ્યાનમાં લીન થયા. આવા પવિત્રાત્મા, વિશુદ્ધોપયોગી સાધુશિરોમણિને આહારદાન દેવાથી આજે અંગારક ખરેખર કૃતાર્થ થયો...ધન્ય થયો...તેનું ચિત્ત ઘણું પ્રસન્ન થયું.

આહારદાન બાદ, તે કલાકાર આભૂષણમાં પદ્મરાગમણિને જડવાનું પોતાનું કાર્ય પૂરું કરવા માટે આવ્યો. અરે! પણ આ શું? પદ્મરાગમણિ ગૂમ! તેણે ઘરમાં ચારેકોર નજર ફેરવી પણ ક્યાંય પદ્મરાગમણિને નહિ દેખવાથી તેની આંખે એકદમ અંધારા આવી ગયા...તેનું મગજ જાણે ચક્કર ચક્કર ફરવા લાગ્યું...અરે, પણ એટલીવારમાં એ પદ્મરાગમણિ જાય ક્યાં? શું એને પાંખ આવીને એ ઊડી ગયો? શું કોઈ એને ચોરી ગયું?—નહિ, એ મુનિરાજ સિવાય બીજું તો કોઈ ઘરમાં આવ્યું જ નથી. તો એ મણિ ગયો ક્યાં? કાંઈ સમજમાં નથી આવતું કે એ મણિ એકાએક ક્યાં ગૂમ થઈ ગયો?

પદ્મમણિના ગૂમ થવાથી અંગારક બેબાકળો થઈને ઘરમાં ઘૂમવા લાગ્યો...એકક્ષણ પહેલાં મણિના તેજથી ઝગઝગતા તેના ઘરમાં અત્યારે અંધકાર છવાઈ ગયો...જાણે પૃથ્વી કાંપવા લાગી...મણિ જતાં જાણે પોતાની પ્રતિષ્ઠા પણ ચાલી ગઈ—એમ તેને લાગ્યું. તેને ચિંતા થતી હતી કે અરે! મહારાજાને હું શો જવાબ આપીશ? હે ભગવાન, હવે શું થશે? નિરાશાથી ઘેરાયેલો તે એકાએક ક્રોધથી રાતોપીળો થઈ ગયો. બસ, ગમે તેમ કરીને એ મણિનો પત્તો મેળવવો જ જોઈએ. તેણે ફરીને વિચાર કરવા માંડ્યો : અરે, હજી હમણાં જ જ્ઞાનસાગર મુનિરાજને આહારદાન દેવા માટે પદ્મને મેં આ પેટી ઉપર મૂક્યો હતો...ને તે મુનિરાજ આહાર કરીને પાછા જાય છે ત્યાં તો પદ્મ ગૂમ! એના સિવાય બીજી કોઈ વ્યક્તિ મારા ઘરમાં આવી જ નથી...માટે? માટે...જરૂર એ મુનિનો જ આમાં હાથ હોવો જોઈએ.

બસ, થઈ ચૂક્યું!! ઉપરનો વિચાર આવતાં જ, જે યોગીરાજ પ્રત્યે એકક્ષણ પહેલાં તો અંગારકને અત્યંત ભક્તિ અને શ્રદ્ધાનો અગાધ દરિયો ઊછળતો હતો તે જ મુનિ પ્રત્યે હવે ભયંકર ક્રોધથી અંગારક અંગારા જેવો બની ગયો...જરૂર તે મુનિ નહિ પણ મુનિવેષમાં કોઈ ચોર હશે...એ ઢોંગીનું જ આ કામ લાગે છે!

છતાં, તાજેતરમાં જ નિહાળેલી એ વીતરાગી—મુનિરાજની ભવ્ય ઉપશાંત મુદ્રા અને અંતરંગમાં રહેલી જૈનધર્મ પ્રત્યેની ભક્તિ, તેને લીધે કલાકારના અંતરમાંથી અવાજ ઊઠ્યો : અરે અંગારક! આ શું! શું તું પાગલ થઈ ગયો છે! જેણે ઈન્દ્ર જેવા વૈભવને છોડ્યો...ને સંસારને તરણાંતુલ્ય જાણીને ત્યાગી દીધો, જગતના પદાર્થોમાં ઈષ્ટ-અનિષ્ટવૃત્તિઓને ઓળંગીને જેઓ ઘણા

આગળ વધી ગયા છે એવા એ મુનિરાજ શું આ તારો પત્થરનો ટૂકડો ચોરશે? સમ્યગ્દર્શન-સમ્યગ્જ્ઞાન-સમ્યક્ચારિત્ર જેવા વિશ્વવંદ્ય રત્નોથી જેમનો આત્મા શોભી રહ્યો છે તે શું આ જડ રત્નથી મોહિત થશે? અરે, એણે તો સ્વાત્મસ્થિત ચૈતન્યમણિ પ્રાપ્ત કરી લીધો છે, તે આ અચેતનમણિને શું કરે?

એકક્ષણ તો તેને આવા વિચારો આવી ગયા...પણ મણિ ન દેખવાથી ફરી તેને પ્રશ્ન ઊઠ્યો : તો એ જાય ક્યાં? મણિના મોહથી પાગલ જેવો થઈને આખરે તેણે નક્કી કર્યું કે : નહિ, નહિ. એ મુનિ નથી પણ કોઈક માયાવી છે, તેનું જ આ કાળું કામ છે...એ ઠગારા—માયાવીએ મંત્રના પ્રભાવથી મણિ ચોરી લઈને ગૂમ કરી દીધો છે....પણ મારાથી છટકીને તે ક્યાં જવાનો હતો? મુનિવેષમાં રહીને આવું કામ કરે છે,—એને તો હું બરાબર શિક્ષા દઈશ. ગમે ત્યાંથી હમણાં જ તેને પકડી પાડું.—એમ ધારીને ક્રોધથી રાતોપીળો થતો અંગારક તે મુનિને શોધવા ઉદ્યાન તરફ ઝડપથી ચાલ્યો.

એકાંત શાંત ઉદ્યાનમાં શ્રી જ્ઞાનસાગર મુનિરાજ આત્મધ્યાનમાં નિમગ્ન છે. જગતની માયાજાળથી ઘણે દૂર-દૂર, સંસારના વિષમ વાતાવરણથી પાર અને પરમ આનંદસ્વરૂપ સિદ્ધભગવંતોની એકદમ નજીક તેઓ વર્તી રહ્યા છો...અનંત સુખમય આત્માના ધ્યાનમાં તેઓ વધુ ને વધુ એકાગ્ર થતા જાય છે.

આ તરફ ક્રોધથી ધમધમતો અંગારક હાથમાં લાઠી લઈને મુનિને શોધવા દોડ્યો આવે છે...ધ્યાનસ્થ મુનિને દૂરથી દેખતાં જ તે ગજર્યો—અરે પાખંડી! જલદી બોલી નાંખ કે મારો મણિ ક્યાં છે?

—પણ કોણ જવાબ આપે? મુનિ તો ધ્યાનસ્થ છે. જોકે તે મુનિરાજ અવધિજ્ઞાની હતા પણ સ્વરૂપમાંથી બહાર આવીને અવધિનો ઉપયોગ મૂકે તો ને!! એ તો આત્મસાધનામાં તલ્લીન હતા.

તેમના મૌનથી વધારે ક્રોધિત થઈને અંગારકે કહ્યું : અરે ધૂર્ત! ધોળા દિવસે ચોરી કરીને પાછો ઢોંગ કરે છે! તું એમ ન સમજતો કે હું તને એમ ને એમ છોડી દઈશ. જલદી બોલી દે કે ક્યાં છે મારો મણિ?

—પણ એ વીતરાગી મુનિરાજની ક્ષમારૂપી ઢાલ ઉપર તે ફૂરવચનોરૂપી બાણ કાંઈ અસર ન કરી શક્યા...મુનિરાજ તો અડગપણે ધ્યાનસ્થ જ હતા.

અંગારકે જોયું કે મારા વચનની આના ઉપર કાંઈ અસર થતી નથી પણ જરૂર મણિ તેણે ક્યાંક સંતાડ્યો છે...તેથી જ તે મૌન છે.—કેમ સીધી રીતે મણિ આપે છે કે નહિ?...કે આ...નો સ્વાદ ચખાડું?—એમ કહીને તેણે મુનિરાજ ઉપર લાઠી ઉગામી...

અરે! એક ક્ષણ પહેલાં તો જેના પાવન ચરણકમળમાં પોતે શ્રદ્ધાપૂર્વક શીર ઝૂકાવતો હતો તેના જ શીર ઉપર અત્યારે પ્રહાર કરવા અંગારક તૈયાર થયો છે...જીવના પરિણામની કેવી

વિચિત્રતા છે!!—ભાવનું કેવું પરિવર્તન!

મુનિરાજ તો ન બોલ્યા...તે ન જ બોલ્યા...ધ્યાનથી ન ડગ્યા તે ન જ ડગ્યા. અંગારકે લાકડી ઊંચી કરીને મુનિ ઉપર ઝીંકી...પણ રે! એ લાકડી મુનિરાજના શિર સુધી પહોંચે ત્યાર પહેલાં તો, ઉપર ઝાડની ડાળે બેઠેલા એક મોરલાની ડોક ઉપર વાગી...ને તરત જ કરુણ ચિત્કાર સાથે તે મયુરના કંઠમાંથી એક પદાર્થ નીચે સરી પડ્યો...લાલ-લાલ પ્રકાશથી પૃથ્વી ઝગમગી રહી...જાણે કે મુનિરાજનું રક્ષણ થવાથી પૃથ્વી આનંદથી હસી રહી...

એ હતો પદ્મરાગમણિ! અંગારક તો એ મણિને જોતાં આશ્ચર્યથી આભો જ બની ગયો...તેની આંખે ફરીને અંધારા આવી ગયાં...લાકડી હાથમાંથી પડી ગઈ...ને ધબ...કરતો તેનો દેહ મુનિરાજના ચરણોમાં પડ્યો...પદ્મરાગમણિના ગૂમ થવાનું રહસ્ય હવે ખૂલી ગયું હતું ને એ કલાકાર પોતાના અવિચારી કર્તવ્યથી પશ્ચાત્તાપના સાગરમાં બેભાન થઈને પડ્યો હતો...ધ્યાનસ્થ મુનિરાજને તો બહારમાં શું બની રહ્યું છે તેની દરકાર જ ક્યાં હતી?

શ્રી મુનિરાજે “નમો સિદ્ધાણં” કહીને જ્યારે ધ્યાન પૂરું કર્યું ને આંખો ખોલી...ત્યારે જોયું કે ક્ષણ પહેલાં અત્યંત પ્રસન્ન એવો આ અંગારક પોતાના પગ પાસે પશ્ચાત્તાપથી ધ્રૂસકે ધ્રૂસકે રડી રહ્યો છે...એક બાજુ પદ્મમણિ ધૂળમાં રગદોળાતો પડ્યો છે, થોડે દૂર લાકડી પડી છે, ઉપર બેઠેલો મયુર મણિ તરફ ટગટગ નિહાળી રહ્યો છે...શ્રી મુનિરાજ બધી પરિસ્થિતિ સમજી ગયા...તેમણે અંગારકને આશ્વાસન આપતા મહા કરુણાથી કહ્યું : વત્સ અંગારક! દુઃખી ન થા; શોચ છોડી દે. આબરૂનો અને લક્ષ્મીનો મોહ જ એવો છે કે જીવને અવિચારી બનાવી દે છે. ભાઈ, જે થઈ ગયું તે થઈ ગયું...હવે શોક છોડી દે...ને આત્મહિત સાધવા માટે તત્પર થા.

પશ્ચાત્તાપથી બળતાં અંગારકના હૈયામાં મુનિરાજના વચનોએ અમૃત સીંચ્યું...તેણે હાથ જોડીને મુનિરાજને કહ્યું : પ્રભો! મને ક્ષમા કરો. મોહથી અંધ થઈને મેં મહાન અનુચિત કામ કર્યું...ક્રોધથી હું અવિચારી બની ગયો...પ્રભો, મને ક્ષમા કરીને આ ભયંકર પાપથી મારો ઉદ્ધાર કરો. નાથ! આપશ્રીના આહારદાન વખતે મેં આ મણિ પેટી ઉપર મૂકેલો ને તે વખતે ઉપર બેઠેલ આ મયુર તેને ખાવાની વસ્તુ સમજીને ઉપાડી ગયો...પણ તે મણિ તેના ગળામાં સલવાઈ રહ્યો...મેં વગર જોયે—વગર વિચાર્યે આપના ઉપર શંકા કરી...આપને પ્રહાર કરવા લાકડી ઉગામી...પણ પ્રભો! સદ્ભાગ્યે...તે મોર આપની પાછળ—પાછળ આવીને અહીં જ ઝાડ ઉપર બેઠો હતો...ને તેની ડોક ઉપર લાકડી લાગતાં જ ડોકમાંથી મણિ નીચે સરી પડ્યો...આ રીતે આપના પ્રાણ બચી ગયા...મયુરના પણ પ્રાણ બચી ગયા...ને મારા આ પાપી હસ્તે એક વીતરાગી યોગીની હિંસા થતી બચી ગઈ.—આમ બોલતાં બોલતાં પશ્ચાત્તાપથી અંગારકના પાપો પાણી-પાણી થઈને આંખમાંથી અશ્રુધારારૂપે બહાર નીકળી જતા હતા. થોડીવાર થાક ખાઈને તેણે કહ્યું : પ્રભો! પ્રભો! આપના વચનથી આજે હું નવજીવન પામ્યો છું. નાથ! આ પાપમય સંસારથી હવે મારો ઉદ્ધાર કરો...અત્યારે જ મને નિર્ગ્રંથ મુનિદીક્ષા આપો...ને મારું કલ્યાણ કરો.

શ્રી મુનિરાજે કહ્યું : બંધુ! તારા ભાવ ઉત્તમ છે...પરંતુ પહેલાં આ પદ્મમણિ લઈને રાજાને પાછો સોંપી આવ...

પ્રભો! એ પદ્મમણિનો સ્પર્શ કરતાં પણ હવે મારા હાથ ધ્રૂજે છે....

વત્સ! એમ સમજ કે મણિના નિમિત્તે જ આજે તારામાં આ મહાન પરિવર્તન થઈ રહ્યું છે.

અંગારકે ધ્રુજતે હાથે મણિ ઉપાડ્યો...ને મુનિરાજના ચરણે નમસ્કાર કરીને, રાજદરબાર તરફ ચાલ્યો.

“લીજિયે, મહારાજ! આપનો આ પદ્મરાગમણિ!”—અંગારકે કંપતા હાથે મણિ મહારાજા તરફ ધર્યો.

મણિ એમ ને એમ પાછો આવેલો જોઈને રાજાએ વિસ્મયથી પૂછ્યું : કેમ કલાકાર, મણિ શા માટે પાછો આપી રહ્યા છો?

રાજન્! આ મણિને આભૂષણોમાં જડવાનું કામ હવે મારાથી થઈ શકે તેમ નથી.

અરે શું કહો છો અંગારક! તમારા જેવો કુશળ કલાકાર જો આ કામ નહિ કરી શકે તો બીજું કોણ કરી શકશે?—રાજાએ પૂછ્યું.

અંગારકે કહ્યું : રાજન્! આવા મણિ-રત્નો જડી-જડીને અનેક આભૂષણોને મેં શોભાવ્યા...ને એમાં જ જિંદગી વીતી ગઈ. પરંતુ સમ્યગ્દર્શન-સમ્યગ્જ્ઞાન-સમ્યક્ચારિત્રરૂપ રત્નોથી મેં મારા આત્માને હજી સુધી આભૂષિત ન કર્યો...મહારાજ! હવે તો જીવનમાં એ રત્નોને જડીને તેનાથી આત્માને શોભાવવો છે...

કલાકારને એકાએક આ શું થઈ ગયું તેની રાજાને કાંઈ સમજ ન પડી...એટલે તેણે પૂછ્યું : પણ કલાકાર, છે શું તે તો કહો.

અંગારકે કહ્યું :—રાજન્! આપના આ મણિના નિમિત્તે જ આજે એક એવી ઘટના બની ગઈ...કે જે મારાથી કહી શકાય તેવી નથી. પણ, આ મણિને આભૂષણમાં જડવાથી મને જે પુરસ્કાર મળત તેના કરતાં વિશિષ્ટ કોઈ અનંતો પુરસ્કાર આજે મને મળી રહ્યો છે. રાજન્! હવે હું રત્નત્રયમણિથી મારા આત્માને શણગારવા જાઉં છું...

“—પણ મારા એક આ મણિને જડવાનું કામ તો પૂરું કરી આપો....”

નહિ રાજન્! હવે આ અંગારક પહેલાંનો કલાકાર નથી રહ્યો, હવે તો તે પોતાના આત્મામાં જ સમ્યક્ત્વાદિ મણિ જડવા માટે જાય છે...એમ કહીને અંગારક ચાલતો થયો...

રાજા તો દિગ્મૂઢ બનીને જોઈ જ રહ્યો. ઘણો વિચાર કરવા છતાં આ ઘટનાનું રહસ્ય તે ઉકેલી ન શક્યો.

બીજે દિવસે, જ્યારે નગરીના લોકો જ્ઞાનસાગર મુનિ રાજના દર્શને આવ્યા ત્યારે તેમની સાથે બીજા એક નૂતન મુનિરાજને દેખીને નગરજનો વિસ્મિત થયા...ને સૌએ ભક્તિથી તેમના ચરણમાં પણ શીશ ઝૂકાવ્યું. પણ અરે, આ તો પેલો સોની...કલાકાર અંગારક! પોતાની નગરીના એક નાગરીકને આ રીતે મુનિદશામાં દેખીને સૌને આશ્ચર્ય થયું ને ક્ષણમાત્રમાં આખી નગરીમાં એ વાત ફેલાઈ ગઈ.

રાજાને ખબર પડતાં જ તે શીઘ્રતાથી આવી પહોંચ્યો...મુનિરાજને વંદનાદિ કરીને રાજાએ પૂછ્યું : પ્રભો! કાલનો કલાકાર આજ અચાનક અધ્યાત્મયોગી બની જાય છે,—આમાં શું રહસ્ય છે તે જાણવા અમે સૌ આતુર છીએ.

શ્રી જ્ઞાનસાગર મુનિરાજે મણિ ગૂમ થવાની અને તે પ્રાપ્ત થવાની બધી વાત સવિસ્તર કરીને રહસ્યનું ઉદ્ઘાટન કર્યું અને કહ્યું—રાજન્! હવે તેણે પોતાના આત્મામાં સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રરૂપી ત્રણ મણિ જડી દીધા છે; એ ચૈતન્યમણિના પ્રકાશથી તેનો આત્મા ઝળહળી રહ્યો છે ને એનો મોહઅંધકાર નષ્ટ થઈ ગયો છે. હવે તે જડ-પત્થરનો કલાકાર મટીને, ચૈતન્યમણિનો કલાકાર બન્યો છે.

કલાકારની રહસ્યભરી કથા સાંભળતાં રાજા અને નગરજનો ખૂબ જ વિસ્મિત અને હર્ષિત થયા...સૌએ એક સ્વરથી “રત્નત્રય-કલાકારકી જય...અંગારક મુનિરાજકી જય...” બોલીને આકાશ ગજાવી દીધું...ને રાજાએ એ પદ્મરાગમણિ વડે અંગારકમુનિના ચરણોની પૂજા કરી...કલાકારે જે મણિ છોડી દીધો તે જ ફરીને તેના ચરણોમાં ઝગમગી રહ્યો.

[ત્યારે પેલો મોર પણ આનંદના ટડૂકાર કરવા લાગ્યો.]

❁ અંધ પુરુષકા સ્વભાવ હી અંધા હોતા હૈ. ઉસે કુછ દીખતા હી નહીં હૈ. ઈસીતરહ જો મિથ્યાત્વકે ઉદયસે અંધા હૈ વહ હિત-અહિત ધર્મ-અધર્મ પર દેષ્ટિ ન દેતા હુઆ અજ્ઞાનસે કુઆચરણ કરકે ભોગોંમેં લિપ્ત હોકર દુઃખકા બીજ બોતા હૈ, અનંતાનંત દોષોંકા પાત્ર હોતા હૈ. સંસારમેં નરકગતિમેં જાતા હૈ યા નિગોદમે દીર્ઘકાલ વિતાતા હૈ.

(શ્રી ઉપદેશ-શુદ્ધસાર)

❁ જે સંસારભયથી શ્રી તીર્થંકરાદિક ડર્યા તે સંસારભયથી જે રહિત છે તે મોટો સુભટ છે.

(શ્રી મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક)

ઋદ્ધિપ્રાપ્ત ઋષિવરોની ૬૪ ઋદ્ધિઓનું સ્વરૂપ

ઋદ્ધિના આઠ પ્રકાર છે :—૧. બુદ્ધિ, ૨. ક્રિયા, ૩. વિક્રિયા, ૪. તપ, ૫. બળ, ૬. ઔષધ, ૭. રસ અને ૮. ક્ષેત્ર. આ આઠ ઋદ્ધિઓનું સ્વરૂપ કહેવાય છે—

(૧) બુદ્ધિઋદ્ધિનું સ્વરૂપ

બુદ્ધિઋદ્ધિના અઠાર પ્રકાર છે :—૧. કેવળજ્ઞાન, ૨. અવધિજ્ઞાન, ૩. મન:પર્યયજ્ઞાન, ૪. બીજબુદ્ધિ, ૫. કોષ્ટબુદ્ધિ, ૬. પદાનુસારિણી, ૭. સંભિન્નશ્રોતૃત્વ, ૮. દૂરાસ્વાદન સમર્થતા, ૯. દૂરદર્શન સમર્થતા, ૧૦. દૂરસ્પર્શન સમર્થતા, ૧૧. દૂરઘ્રાણ સમર્થતા, ૧૨. દૂરશ્રોતૃ સમર્થતા, ૧૩. દશપૂર્વિત્વ, ૧૪. ચતુર્દશપૂર્વિત્વ, ૧૫. અષ્ટાંગનિમિતતા, ૧૬. પ્રજ્ઞાશ્રમણત્વ, ૧૭. પ્રત્યેકબુદ્ધતા અને ૧૮. વાદિત્વ. તેમનું સ્વરૂપ નીચે મુજબ છે :—

૧-૩. કેવળજ્ઞાન-અવધિજ્ઞાન-મન:પર્યયજ્ઞાન-આ ત્રણેનું સ્વરૂપ મોક્ષશાસ્ત્રના અધ્યાય ૧ સૂત્ર ૨૧ થી ૨૫ તથા ૨૭ થી ૩૦ સુધીમાં જોઈ લેવું.

૪. બીજબુદ્ધિ :—એક બીજપદને (મૂળપદને) ગ્રહણ કરવાથી અનેક પદ અને અનેક અર્થનું જાણવું તે બીજબુદ્ધિ છે.

૫. કોષ્ટબુદ્ધિ :—જેમ કોઠારમાં નાખેલ ધાન્ય, બીજ વગેરે ઘણા કાળ સુધી જેમનાં તેમ રહે, વધે ઘટે નહિ, પરસ્પર મળે નહિ, તેમ પરના ઉપદેશથી ગ્રહણ કરેલ ઘણા શબ્દો, અર્થ, બીજ જે બુદ્ધિમાં જેમ ને તેમ રહે—એક અક્ષર તથા અર્થ વધે ઘટે નહિ, આગળ-પાછળ અક્ષર થાય નહિ તે કોષ્ટબુદ્ધિ છે.

૬. પદાનુસારિણી બુદ્ધિ :—ગ્રંથની શરૂઆત, મધ્ય અગર અંતનું એક પદનું શ્રવણ કરી સમસ્ત ગ્રંથ તથા તેના અર્થનો નિશ્ચય કરવો તે પદાનુસારિણીબુદ્ધિ છે.

૭. સંભિન્નશ્રોતૃત્વ બુદ્ધિ :—ચકવર્તીની છાવણી બાર યોજન લાંબી અને નવ યોજન પહોળી હોય છે, તેમાં હાથી, ઘોડા, ઊંટ, મનુષ્યાદિના જુદા જુદા પ્રકારના અક્ષર-અનક્ષરાત્મક શબ્દો એક વખતે યુગપત્ ઊપજે છે; તેને તપ-વિશેષના કારણે (આત્માના બધા પ્રદેશોએ શ્રોત્રેન્દ્રિયાવરણકર્મનો ક્ષયોપશમ થતાં) એક કાળે જુદા જુદા શ્રવણ કરે (સાંભળે) તે સંભિન્નશ્રોતૃત્વબુદ્ધિ છે.

૮. દૂરાસ્વાદન સમર્થતાબુદ્ધિ :—તપ-વિશેષના કારણે (પ્રગટ થતાં અસાધારણ રસનેન્દ્રિય શ્રુતજ્ઞાનાવરણ, વીર્યાંતરાયના ક્ષયોપશમ અને અંગોપાંગનામકર્મના ઉદયથી) મુનિને રસનો જે વિષય નવ યોજન પ્રમાણ હોય, તેના રસાસ્વાદનું (રસને જાણવાનું) સામર્થ્ય હોય તે દૂરાસ્વાદન સમર્થતાબુદ્ધિ છે.

૯-૧૨. દૂરદર્શન-સ્પર્શન-દ્રાણ-શ્રોતૃ સમર્થતાબુદ્ધિ :—ઉપર મુજબ ચક્ષુરિન્દ્રિય, સ્પર્શનેન્દ્રિય દ્રાણેન્દ્રિય અને શ્રોત્રેન્દ્રિયના વિષયના ક્ષેત્રથી બહાર ઘણાં ક્ષેત્રનાં રૂપ, સ્પર્શ, ગંધ અને શબ્દને જાણવાનું સામર્થ્ય હોવું તે. તે તે નામની ચાર પ્રકારની બુદ્ધિ છે.

૧૩. દશપૂર્વિત્વ બુદ્ધિ :—મહારોહિણી વગેરે વિદ્યાદેવતા ત્રણ વાર આવે અને દરેક પોતપોતાનું સ્વરૂપસામર્થ્ય પ્રગટ કરે એવી વેગવાન વિદ્યાદેવતાના લોભાદિથી જેનું ચારિત્ર ચલાયમાન ન થાય તે દશપૂર્વિત્વબુદ્ધિ છે.

૧૪. ચતુર્દશપૂર્વિત્વબુદ્ધિ :—સંપૂર્ણ શ્રુતકેવળીપણું હોવું તે ચતુર્દશપૂર્વિત્વબુદ્ધિ છે.

૧૫. અષ્ટાંગ નિમિત્તતાબુદ્ધિ :—અંતરિક્ષ, ભોમ, અંગ, સ્વર, વ્યંજન, લક્ષણ, છિન્ન અને સ્વપ્ન એ આઠ પ્રકારનું નિમિત્તજ્ઞાન છે, તેનું સ્વરૂપ નીચે મુજબ છે :—

સૂર્ય અને ચંદ્ર નક્ષત્ર ઉદય-અસ્તાદિક દેખી અતીત-અનાગત ફળનું જાણવું તે અંતરિક્ષ નિમિત્તજ્ઞાન છે. ૧. પૃથ્વીની કઠોરતા, કોમળતા, ચીકાશ કે લૂખાશ દેખી, વિચાર કરી અગર પૂર્વાદિક દિશામાં સૂત્ર પડતાં દેખી હાનિ-વૃદ્ધિ જ્ય-પરાજ્ય વગેરે જાણવું તથા ભૂમિમાં રહેલાં સુર્વણ, રૂપું વગેરેનું પ્રગટ જાણવું તે ભોમનિમિત્તજ્ઞાન છે. ૨. અંગ ઉપાંગાદિના દર્શન-સ્પર્શનાદિથી ત્રિકાળભાવી સુખ-દુઃખાદિ જાણવું તે અંગનિમિત્તજ્ઞાન છે. ૩. અક્ષર-અનક્ષરરૂપ તથા શુભ-અશુભને સાંભળી ઈષ્ટાનિષ્ટ ફળનું જાણવું તે સ્વરનિમિત્તજ્ઞાન છે. ૪. મસ્તક, મુખ, ડોક વગેરે ઠેકાણે તલ, તુસલ, લાખ ઈત્યાદિ લક્ષણ દેખીને ત્રિકાળ સંબંધી હિત-અહિતનું જાણવું તે વ્યંજન નિમિત્તજ્ઞાન છે. ૫. શરીર ઉપર શ્રીવૃક્ષ, સ્વસ્તિક, કલશ વગેરે ચિહ્ન દેખીને ત્રિકાળ સંબંધી પુરુષનાં સ્થાન, માન, ઐશ્વર્યાદિક વિષયોનું જાણવું તે લક્ષણ નિમિત્તજ્ઞાન છે. ૬. વસ્ત્ર-શસ્ત્ર-આસન-શયનાદિકથી, દેવ-મનુષ્ય-રાક્ષસાદિથી તથા શસ્ત્ર કંટકાદિથી છેદાય તેને દેખીને ત્રિકાલ-સંબંધી લાભ-અલાભ, સુખ-દુઃખનું જાણવું તે છિન્નનિમિત્ત જ્ઞાન છે. ૭. વાત, પિત્ત શ્લેષ્મરહિત પુરુષને મુખમાં પાછલી રાત્રે ચંદ્રમાં, સૂર્ય, પૃથ્વી, પર્વત કે સમુદ્રનું પ્રવેશાદિ થવું-એવું સ્વપ્ન તે શુભસ્વપ્ન છે, ઘી, તેલથી પોતાનો દેહ લેપાયેલ અને ગઘેડા-ઊંટ ઉપર ચઢી દક્ષિણ દિશામાં ગમન ઈત્યાદિ કરે-એવું સ્વપ્ન તે અશુભ સ્વપ્ન છે, તેના દર્શનથી આગામી કાળમાં જીવન-મરણ, સુખ-દુઃખાદિનું જ્ઞાન થવું તે સ્વપ્ન નિમિત્તજ્ઞાન છે. ૮. આ આઠ પ્રકારના નિમિત્તજ્ઞાનના જે જ્ઞાતા હોય તેને અષ્ટાંગનિમિત્તબુદ્ધિ ઋદ્ધિ છે.

૧૬. પ્રજ્ઞાશ્રમણત્વબુદ્ધિ :—કોઈ અતિસૂક્ષ્મ અર્થના સ્વરૂપનો વિચાર જેવો હોય તેવો ચૌદ પૂર્વધર જ નિરૂપણ કરી શકે, અન્ય ન કરી શકે; એવા સૂક્ષ્મ અર્થને જે સંદેહ રહિત નિરૂપણ કરે એવી પ્રકૃષ્ટ શ્રુતજ્ઞાનાવરણ અને વીર્યાતરાયના ક્ષયોપશમથી પ્રગટ થયેલી પ્રજ્ઞાશક્તિ તે પ્રજ્ઞાશ્રમણત્વબુદ્ધિ છે.

૧૭. પ્રત્યેકબુદ્ધિતાબુદ્ધિ :—પરના ઉપદેશ વિના જે પોતાની શક્તિવિશેષથી જ્ઞાન-સંયમના વિધાનમાં નિપુણ હોય તે પ્રત્યેકબુદ્ધિતાબુદ્ધિ છે.

૧૮. વાદિત્વબુદ્ધિ :—ઈન્દ્ર વગેરે આવીને વાદ કરે તેને નિરુત્તર કરી દે, પોતે રોકાય નહિ અને સામા વાદીના છિદ્રને જાણી લે એવી શક્તિ તે વાદિત્વબુદ્ધિ છે.

એ પ્રમાણે આઠ ઋદ્ધિઓમાંથી પહેલી બુદ્ધિઋદ્ધિના અઢાર પ્રકાર છે. આ બુદ્ધિઋદ્ધિ સમ્યગ્જ્ઞાનનો મહાન મહિમા જણાવે છે.

(૨) બીજી ક્રિયાઋદ્ધિનું સ્વરૂપ

ક્રિયાઋદ્ધિ બે પ્રકારની છે—૧. આકાશગામિત્વ અને ૨. ચારણ.

૧. ચારણઋદ્ધિ અનેક પ્રકારની છે. જળ ઉપર પગ મૂકતાં ઉપાડતાં જળકાયિક જીવોને બાધા ન ઊપજે તે જલચારણઋદ્ધિ છે. ભૂમિથી ચાર આંગળ ઊંચા આકાશમાં શીઘ્રતાથી સેંકડો યોજન ગમન કરવામાં સમર્થતા તે જંઘાચારણઋદ્ધિ છે. તેમ જ તંતુચારણ, પુષ્પચારણ, શ્રેણીચારણ, અગ્નિશિખાચારણ ઇત્યાદિ ચારણઋદ્ધિ છે. પુષ્પ, ફળ વગેરે ઉપર ગમન કરવાથી તે પુષ્પ, ફળ વગેરેના જીવોને બાધા ન થાય તે સમસ્ત ચારણઋદ્ધિ છે.

૨. આકાશગામિત્વક્રિયાઋદ્ધિ :—પર્યંક આસને બેસી વા કાયોત્સર્ગ આસન કરી, પગને ઉપાડ્યા-મૂક્યા વગર આકાશમાં ગમન કરવામાં કુશળ હોય તે આકાશગામિત્વક્રિયા ધારક છે.

(૩) ત્રીજી વિક્રિયાઋદ્ધિનું સ્વરૂપ

વિક્રિયાઋદ્ધિના અનેક પ્રકારો છે. ૧. અણિમા, ૨. મહિમા, ૩. લઘિમા, ૪. ગરિમા, ૫. પ્રાપ્તિ, ૬. પ્રાકામ્ય, ૭. ઈશિત્વ, ૮. વશિત્વ, ૯. અપ્રતિઘાત, ૧૦. અંતર્ધાન, ૧૧. કામરૂપિત્વ વગેરે અનેક છે. તેનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે છે :—

અણુમાત્ર શરીર કરવાનું સામર્થ્ય તે અણિમાઋદ્ધિ છે, તે કમળના છિદ્રમાં પ્રવેશ કરી ત્યાં બેસી ચક્રવર્તીની વિભૂતિ રચે—૧. મેરુથી પણ મહાન શરીર કરવાનું સામર્થ્ય તે મહિમાઋદ્ધિ—૨. પવનથી પણ હલકું શરીર કરવાનું સામર્થ્ય તે લઘિમાઋદ્ધિ—૩. વજ્રથી પણ અતિ ભારે શરીર કરવાનું સામર્થ્ય તે ગરિમાઋદ્ધિ—૪. ભૂમિમાં બેસી આંગળીને અગ્ર કરી મેરુ પર્વતના શિખર તથા સૂર્ય-વિમાનાદિને સ્પર્શન કરવાનું સામર્થ્ય તે પ્રાપ્તિઋદ્ધિ—૫. જળમાં જમીનને ઉન્મજ્જન (ઉપર લાવવી) તેમ જ નિમજ્જન (બુડાડવી) એવું સામર્થ્ય તે પ્રાકામ્યઋદ્ધિ—૬. ત્રિલોકનું પ્રભુપણું રચવાનું સામર્થ્ય તે ઈશિત્વઋદ્ધિ—૭. દેવ, દાનવ, મનુષ્ય વગેરેને વશીકરણ કરવાનું સામર્થ્ય તે વશિત્વઋદ્ધિ—૮. પર્વતાદિકની અંદર આકાશની જેમ ગમન—આગમનનું સામર્થ્ય તે અપ્રતિઘાતઋદ્ધિ—૯. અદેશ્ય હોવાનું સામર્થ્ય તે અંતર્ધાનઋદ્ધિ—૧૦. યુગપત્ અનેક આકારરૂપ શરીર કરવાનું સામર્થ્ય તે કામરૂપિત્વઋદ્ધિ—૧૧. આ વગેરે અનેક પ્રકારની વિક્રિયાઋદ્ધિ છે.

(૪) ચોથી તપઋદ્ધિ

તપઋદ્ધિ સાત પ્રકારની છે—૧. ઉગ્રતપ, ૨. દીપ્તિતપ, ૩. નિહારતપ, ૪. મહાનતપ, ૫.

ઘોરતપ, ૬. ઘોરપરાક્રમતપ અને ૭. ઘોરબ્રહ્મચર્યતપ, તેનું સ્વરૂપ નીચે મુજબ છે :—

એક ઉપવાસ, બે—ત્રણ—ચાર—પાંચ વગેરે ઉપવાસ નિમિત્તે કોઈ યોગનો આરંભ થયો તો મરણ પર્યંત તે ઉપવાસથી ઓછા દિવસે પારણું ન કરે, કોઈ કારણથી અધિક ઉપવાસ થઈ જાય તો મરણપર્યંત તેનાથી ઓછા ઉપવાસ કરી પારણું ન કરે—આવું સામર્થ્ય પ્રગટ હોવું તે ઉગ્રતપઋદ્ધિ—૧. મહાન ઉપવાસાદિક કરતાં મન—વચન—કાયનું બળ વધતું જ રહે છે, મુખ દુર્ગંધરહિત રહે, કમળાદિકની સુગંધ જેવો સુગંધી શ્વાસ નીકળે અને શરીરની મહાન દીપ્તિ પ્રગટ થાય તે દીપ્તિઋદ્ધિ—૨. તપેલી લોઢાની કડાઈમાં પાણીનાં ટીપાં જેમ સુકાઈ જાય તેમ આહાર પચી જાય, સુકાઈ જાય અને મળ, રુધિરાદિરૂપ ન પરિણમે, તેથી નિહાર ન થાય આવું હોવું તે નિહારતપઋદ્ધિ—૩. સિંહકીડિતાદિ મહાન તપ કરવામાં તત્પર હોવું તે મહાનતપઋદ્ધિ—૪. વાત, પિત્ત, શ્લેષ્મ વગેરેથી ઊપજેલ જ્વર, ઉધરસ, શ્વાસ, શૂળ, કોઢ, પ્રમેહાદિક અનેક પ્રકારના રોગવાળું શરીર હોવા છતાં પણ અનશન, કાય-કલેશાદિ છૂટે નહિ અને ભયાનક સ્મશાન, પર્વતનું શિખર, ગુફા, ખંડિયેર, ઉજ્જડ ગામ વગેરેમાં દુષ્ટ રાક્ષસ, પિશાચાદિ પ્રવર્તે અને માઠા વિકાર ધારણ કરે તથા શિયાળના કઠોર રુદન, સિંહ-વાઘ વગેરે દુષ્ટ જીવોના ભયાનક શબ્દ જ્યાં નિરંતર પ્રવર્તે એવા ભયંકર સ્થાનમાં પણ નિર્ભય થઈ વસે તે ઘોરતપઋદ્ધિ—૫. પૂર્વે કહ્યું તેવું રોગરહિત શરીર હોવા છતાં અતિ ભયંકર સ્થાનમાં વસીને યોગ (સ્વરૂપની એકાગ્રતા) વધારવાની તત્પરતા હોવી તે ઘોરપરાક્રમઋદ્ધિ—૬. ઘણાં કાળથી બ્રહ્મચર્યના ધારક મુનિને અતિશય ચારિત્રના જોરથી (મોહનીયકર્મનો ક્ષયોપશમ થતાં) ખોટાં સ્વપ્નાઓનો નાશ થવો તે ઘોરબ્રહ્મચર્યતપઋદ્ધિ છે. ૭. આ પ્રમાણે સાત પ્રકારની તપઋદ્ધિ છે.

(૫) પાંચમી બળઋદ્ધિનું સ્વરૂપ

બળઋદ્ધિના ત્રણ પ્રકાર છે :—૧. મનોબળઋદ્ધિ, ૨. વચનઋદ્ધિ, અને ૩. કાળબળઋદ્ધિ. તેનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે છે :—પ્રકર્ષ પુરુષાર્થથી મન:શ્રુતજ્ઞાનાવરણ અને વીર્યાતરાયનો ક્ષયોપશમ થતાં અંતર્મુહૂર્તમાં સંપૂર્ણ શ્રુત અર્થના ચિંતનનું સામર્થ્ય તે મનોબળઋદ્ધિ—૧. અતિશય પુરુષાર્થની મન—ઈન્દ્રિય—શ્રુતાવરણ તથા જિહ્વાશ્રુતજ્ઞાનાવરણ અને વીર્યાતરાયનો ક્ષયોપશમ થતાં અંતર્મુહૂર્ત સકળશ્રુતનું ઉચ્ચારણ કરવાનું સામર્થ્ય હોવું તથા નિરંતર ઉચ્ચસ્વરથી બોલતાં ખેદ ઊપજે નહિ, જરાપણ સ્વરભંગ થાય નહિ તે વચનબળઋદ્ધિ—૨. વીર્યાતરાયના ક્ષયોપશમથી અસાધારણ કાયબળ પ્રગટે અને એક માસ, ચાર માસ કે બાર માસ પ્રતિમાયોગ ધારણ કરતાં ખેદરૂપ ન થાય તે કાયબળઋદ્ધિ—૩.

(૬) છઠ્ઠી ઔષધિઋદ્ધિનું સ્વરૂપ

ઔષધિઋદ્ધિ આઠ પ્રકારની છે :—૧. આમર્ષ, ૨. ક્ષેલ, ૩. જળ, ૪. મળ, ૫. વિટ, ૬. સર્વ, ૭. આસ્યાવિષ અને ૮. દષ્ટિવિષ. તેનું સ્વરૂપ નીચે મુજબ છે :—

અસાધ્યરોગ હોય તોપણ જેના હાથ-ચરણાદિનો સ્પર્શ થતાં જ સર્વ રોગ મટી જાય તે આમર્ષઔષધિઋદ્ધિ-૧. જેના થૂંક, લાળ, કફાદિનો સ્પર્શ થતાં જ રોગ મટી જાય તે ક્ષેલઔષધઋદ્ધિ-૨. જેના દેહના પરસેવાનો સ્પર્શ થતાં જ રોગ મટી જાય તે જળઔષધઋદ્ધિ-૩. જેનાં કાન, દાંત, નાક અને નેત્રનો મળ જ સર્વ રોગનું નિરાકરણ કરવામાં સમર્થ હોય તે મળઔષધઋદ્ધિ-૪. જેનો વિટ-ઝાડો તથા મૂત્ર જ ઔષધરૂપ હોય તે વિટઔષધઋદ્ધિ-૫. જેના અંગ-ઉપાંગ, નખ, દાંત, કેશાદિકનો સ્પર્શ થતાં જ સમસ્ત રોગને હરે તે સર્વોષધઋદ્ધિ-૬. તીવ્ર ઝેરમાં મળેલો આહાર પણ જેના મુખમાં જતાં ઝેર રહિત થઈ જાય તથા વિષથી વ્યાપ્ત જીવનું વિષ જેના વચનથી જ ઊતરી જાય તે આસ્યવિષઔષધઋદ્ધિ-૭. જેને દેખવાથી મહાન વિષધારી જીવનું વિષ જતું રહે તથા કોઈને ઝેર ચડ્યું હોય તો તે ઊતરી જાય-એવી ઋદ્ધિ તે દૃષ્ટિવિષઋદ્ધિ છે-૮. આ પ્રમાણે આઠ પ્રકારની ઔષધઋદ્ધિ છે.

(૭) સાતમી રસઋદ્ધિનું સ્વરૂપ :—

રસઋદ્ધિના છ પ્રકાર છે :—૧. આસ્યવિષ, ૨. દૃષ્ટિવિષ, ૩. ક્ષીર, ૪. મધુસ્રાવી, ૫. ઘૃતસ્રાવી અને ૬. અમૃતસ્રાવી તેનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે છે :—

પ્રકૃષ્ટ તપવાળા યોગી કદાચિત્ કોઠી થઈ કહે કે ‘તું મરી જા’, તો તત્કાળ વિષ ચડીને મરી જાય તે આસ્યવિષરસઋદ્ધિ-૧. કદાચિત્ કોઠરૂપી દૃષ્ટિ દેખી મરી જાય તે દૃષ્ટિવિષરસઋદ્ધિ-૨. વીતરાગી મુનિને એવું સામર્થ્ય હોય કે તેઓ કોઠાદિકને પ્રાપ્ત ન થાય અને તેમનાં હાથમાં આવેલ વિરસભોજન ક્ષીરરસરૂપે થઈ જાય તથા જેનું વચન દુર્બલને ક્ષીરની જેમ પુષ્ટ કરે તે ક્ષીરરસઋદ્ધિ-૩. ઉપરના પ્રસંગમાં તે ભોજન મિષ્ટરસરૂપે પરિણમી જાય તે મધુસ્રાવીરસઋદ્ધિ-૪. તેમ જ તે ભોજનઘૃતરસરૂપે પરિણમી જાય તે ઋદ્ધિ ઘૃતસ્રાવીરસઋદ્ધિ-૫. તેમ જ તે ભોજન અમૃતરસરૂપે પરિણમી જાય તે અમૃતસ્રાવીરસઋદ્ધિ-૬. આ પ્રમાણે છ પ્રકારની રસઋદ્ધિ છે.

(૮) આઠમી ક્ષેત્રઋદ્ધિનું સ્વરૂપ :—

ક્ષેત્રઋદ્ધિ બે પ્રકારની છે :—૧. અક્ષીણમહાન અને ૨. અક્ષીણમહાલય. તેનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે છે :—

લાભાંતરાયના પ્રકૃષ્ટ ક્ષયોપશથી અતિ સંયમવાન મુનિને જે ભાજનમાંથી ભોજન આપે તે ભાજનમાંથી ચક્રવર્તીનું સમસ્ત સૈન્ય ભોજન કરે તોપણ તે દિવસે ભોજનસામગ્રી ન ઘટે તે અક્ષીણમહાનક્ષેત્રઋદ્ધિ-૧. ઋદ્ધિસહિત મુનિ જે સ્થાનમાં બેસે ત્યાં દેવ, રાજા, મનુષ્યાદિક ઘણા આવીને બેસે તોપણ ક્ષેત્ર સાંકડું ન પડે, બાધા ન થાય તે અક્ષીણમહાલયક્ષેત્રઋદ્ધિ છે. આ પ્રમાણે બે પ્રકારની ક્ષેત્રઋદ્ધિ છે.

—તત્ત્વાર્થસૂત્રમાંથી

*

કેટલાક પુરાણના નામોની યાદી

૧ આદિ પુરાણ ભાગ-૧	૧૫ વરાંગ ચરિત્ર
૨ આદિ પુરાણ ભાગ-૨	૧૬ શાંતિનાથ પુરાણ
૩ ઉત્તર પુરાણ	૧૭ પાર્શ્વનાથ પુરાણ
૪ હરિવંશ પુરાણ	૧૮ નેમિનાથ પુરાણ
૫ પદ્મ પુરાણ	૧૯ સુભોમ ચરિત્ર
૬ પાંડવ પુરાણ	૨૦ ધન્યકુમાર ચરિત્ર
૭ પ્રદ્યુમન ચરિત્ર	૨૧ મદન પરાજય
૮ યશોધર ચરિત્ર	૨૨ જંબુસ્વામી ચરિત્ર
૯ ચારુદત્ત ચરિત્ર	૨૩ સુકુમાલ ચરિત્ર
૧૦ જીવંધર ચરિત્ર	૨૪ ભદ્રબાહુ ચરિત્ર
૧૧ નાગકુમાર ચરિત્ર	૨૫ કુંદકુંદાર્યા ચરિત્ર
૧૨ શ્રેણિક ચરિત્ર	૨૬ શ્રીપાલ ચરિત્ર
૧૩ ગૌતમ (ગણધર) ચરિત્ર	૨૭ ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર
૧૪ આરાધના કથાકોષ ભાગ ૧-૨-૩	

કથાનુયોગમાં પણ કથાઓમાં આમ થયું ને આમ
થાશે....આમ થાશે....ઈ બધું કમબદ્ધ સૂચવે છે. આમ થયું ને
આમ થાશે.....એનો અર્થ ઈ કે જ્ઞાતાદેષ્ટાપણું સૂચવે છે, ઈ બધું
અકર્તાપણું સૂચવે છે.

—પુરુષાર્થપ્રેરણામૂર્તિ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી
શ્રી સમયસાર ઉપરના પ્રવચનમાંથી
તા. ૧૩-૧૨-૭૯, પ્રવચન નં. SS19/367

